

MISKOLCI

JOGI SZEMLE

A Miskolci Egyetem Állam- és Jogtudományi Karának folyóirata

20. évfolyam

2025

3. szám

MISKOLCI

JOGI SZEMLE

A Miskolci Egyetem Állam- és Jogtudományi Karának folyóirata
20. évfolyam (2025) 3. szám

Tanulmány

Csehi Zoltán:

Legújabb esetek az elévülésről az uniós- és állami támogatások, az uniós versenyjog és fogyasztóvédelem terén 9

Fazekas Judit

A Kúria precedensképes határozata az elévülést megszakító okok jogi természetéről..... 29

Miskolczi Bodnár Péter:

A szerződés tévedés miatti megtámadásának joggyakorlata.....38

Prugberger Tamás:

Az egyszerű és a bizalmi típusú tevékenységi szerződések egymástól való elhatárolásának jogdogmatikai és rendszertani kérdései de iure et de lege ferenda53

Sándor István:

Miben más a bizalmi vagyonkezelés a megbízáshoz képest? Elméleti és gyakorlati tanulságok az első tíz év alapján 59

Szalma József:

A szerződés alakja – A konszenszualizmus (szóbeliség) és a formalizmus (alaki kényszerítőség) elvei az európai és a magyar jogban72

Barta Judit:

A gondossági kötelelem megszegésének és a kárfelelősségnek a jogi problematikája a kivitelezés ellenőrzése körében92

Hornyák Zsófia:

A gazdaságátadási szerződésről agrárjogi és polgári jogi nézőpontból.....110

Juhász Ágnes:

Az értékállandóság és annak érvényesülése a modern magyar magánjogban122

Kriston Edit – Juhász Zsáklín:

A joggal való visszaélés megítélésének nehézségei a családjogi perekben.....142

Mélypataki Gábor – Trenyisán Máté:

Kritikai észrevételek a mezőgazdasági ágazat foglalkoztatási jogsértéseiről a szociális feltételek szabályainak tükrében157

Pusztahelyi Réka:

Anyagi jog és eljárási jog metszetében: a végrehajtható határozatba (okiratba) foglalt követelés elévülése és a végrehajtási jog176

Sápi Edit:

„A közlés és alakiság együttes követelménye” – gondolatok a felhasználási szerződések írásbeliségéről193

Solymosi-Szekeres Bernadett – Tóth Hilda: <i>Munkavégzés a munkajog és polgári jog határán</i>	206
Angyal Zoltán: <i>A megbízási szerződés és az ingatlanközvetítési szerződés kapcsolata az Európai Bíróság ítélkezési gyakorlatában</i>	220
Bajánházy István: <i>Az időmúlás hatása a jogra - Két jogeset a római jogból</i>	231
Gula József: <i>A hitelezők védelmét szolgáló bűncselekmények Ausztriában – az osztrák és a magyar szabályozás összevetéséből levonható következtetések</i>	243
Koncz Ibolya Katalin: <i>Rászorultság, vétlenség, státusz – A nőtartás háromfeltételes modellje a magyar jogtörténetben</i>	257
Nagy Anita: <i>Telekommunikációs eszközök alkalmazása a büntetés-végrehajtásban</i>	268
Petrasovszky Anna: <i>A tulajdonjog természetjogi értelmezése a klasszikus jogelméletben: velünk született vagy szerzett jog-e?</i>	285

Prof. Dr. Bíró György
(1955-2015)

A Miskolci Jogi Szemle egy különleges emlék-különszámát tartja a kezében az olvasó.

Halálának 10 éves évfordulója alkalmából emlékeztünk Prof. Dr. Bíró Györgyre a 2025. június 6-án Miskolcon, a MAB Székházban tartott Polgári Jogot Oktatók XXX. Jubileumi Találkozóján (POT). Professzor Úr a Miskolci Egyetem rektorhelyetteseként, az ME ÁJK Civilisztikai Intézet igazgatójaként, illetve a Polgári Jogi Tanszék tanszékvezetőjeként meghatározó szerepet töltött be mind az Egyetem, mind pedig a Kar életében. Emellett kiváló főnök, kolléga, tanítómester és barát is volt, akinek a szellemisége, gondolatai ugyanúgy, mint viccei és anekdotái máig áthatják életünket.

A Polgári Jogi Tanszék, a Kereskedelmi Jogi Tanszék, a Modern Magyar Polgári Jogi és Európai Magánjogi Kutató Központ, a Magyar Tudományos Akadémia Miskolci Területi Bizottságának Civilisztikai Tudományi Munkabizottsága és a Novotni Alapítvány szervezésében megrendezésre kerülő, Prof. Dr. Bíró György emlékének szentelt jubileumi POT konferencia azért is volt különösen fontos a számunkra, mert a Polgári Jogot Oktatók Országos Találkozójának hagyománya a Professzor Úr szellemi örökségéhez kötődik.

A tudományos előadások sorát Prof. Dr. Miskolczi-Bodnár Péter, a Károli Gáspár Református Egyetem Állam- és Jogtudományi Karának tanszékvezető egyetemi tanára kezdte *„A szerződés jogszerűségének bírói megítélése”* címmel tartott előadásával, melyben a témával összefüggő konkrét jogeseteket, bírói gyakorlatot elemezte mélyrehatóan. Ezt követően Prof. Dr. Sándor István, az Eötvös Lóránd Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar tanszékvezető egyetemi tanárának előadása következett *„Miben más a bizalmi vagyonkezelés a megbízáshoz képest? Elméleti és gyakorlati tanulságok az első 10 év alapján”* címmel. Prof. Dr. Csehi Zoltán a Pázmány Péter Katolikus Egyetem Jog- és Államtudományi Kar tanszékvezető egyetemi tanára az *„Elévülés az uniós fogyasztóvédelemben és az*

állami támogatások gyakorlatában" című prezentációjában a kapcsolódó európai bírósági ítéletek vizsgálata során szerzett tapasztalatait tárta a hallgatóság elé. A konferencia utolsó előadását Dr. Leszkoven László, a Miskolci Egyetem Állam- és Jogtudományi Kar egyetemi docense tartotta „*Polgári jog a "Bírói" gyakorlatban*" címmel, melyben az előadó több témával is kapcsolódott mestere, Bíró György munkásságához. Az előadásokat a hozzászólások követték: először Prof. Dr. Szalma József, a Károli Gáspár Református Egyetem Állam- és Jogtudományi Karának egyetemi tanára fejtette ki gondolatait a szerződés érvényességének alaki követelményei tárgyában, majd Prof. Dr. Fazekas Judit, a Széchenyi Egyetem Állam- és Jogtudományi Kar egyetemi tanára mondta el gondolatait. Végül Prof. Dr. Prugberger Tamás, a Miskolci Egyetem Állam- és Jogtudományi Kar Professor Emeritusa tartott egy rövid összegzést a tevékenységkifejtő szerződések elhatárolásának elméleti és rendszertani kérdéseiről. Külön is köszönöm mind az előadóknak, mind pedig a hozzászólóknak, hogy értékes előadásaikkal hozzájárultak az emlékkonferencia sikeréhez.

A Különszám első része a konferencia felkért külső előadóinak és hozzászólóinak a megküldött tanulmányait tartalmazzák. A Különszám második része a Miskolci Egyetem Állam - és Jogtudományi Kar Civilisztikai Intézetének oktatói, kutatói által készített – jellemzően magánjogi témájú – publikációit foglalja össze, míg a Különszám harmadik része a Kar más intézeteinek oktatói, kutatói tollából származó műveket foglalja magában. Minden szerző igyekezett azonban olyan területet, problémakört választani, ami közvetlenül vagy közvetve, de kapcsolódik Prof. Dr. Bíró György életéhez, munkásságához vagy személyéhez.

Prof. Dr. Bíró György neve mind a magyar tudományos életben, mind a gyakorló jogászok körében jelképe annak a szemléletnek, hogy hogyan lehet a tudományos kutatást, a dogmatikai tisztánlátást ötvözni a gyakorlati problémák és kérdések megoldásával. Építő vitákat generált mind a tudományos diákköri munkában, mind pedig az elméleti és gyakorló jogászok körében. A hallgatóit is erre készítette fel áldozatos és igényes tanári tevékenysége során. Háromévtizedes iskolateremtő munkásságának eredményeképpen tanítványai mind a tudományos életben, mind az ügyvédi gyakorlatban viszik és adják tovább a megszerzett tudást.

Nemcsak egy kiemelkedő jogtudósra, tanítómesterre és zseniális gyakorlati szakemberre emlékezünk jelen kötettel is, hanem egy mindig vidám, életkedvvel, tervekkel teli, nagyszerű emberre és barátára is. Halála nagy veszteség kollégáinak, tanítványainak és barátainak egyaránt.

„Csak az hal meg, kit felednek, Örökké él, kit igazán szeretnek.”

Emlékét igaz szeretettel és kegyelettel tovább őrizzük.

Prof. Dr. Barzó Tímea
a Polgári Jogi Intézeti Tanszék
vezetője

Legújabb esetek az elévülésről az uniós- és állami támogatások, az uniós versenyjog és fogyasztóvédelem terén

Csehi Zoltán*

Bíró György professzorra tisztelettel emlékezve olyan témát választottunk, amely munkásságának egyik fontos területéhez, az elévüléshez kapcsolódik. Az elévülés jelentőségének felfedezése a polgári jogkodifikációjához kapcsolódott, napjainkban az európai unió jogában egyre nagyobb jelentőséggel bír, így az állami támogatások, a fogyasztóvédelem és a versenyjogi jogsértések magánjogi érvényesítése során.

Kulcsszavak: elévülés kezdő időpontja, magánjogi-közjogi igényérvényesítés, follow-on kártérítési keresetek, uniós támogatások visszakövetelése, jogellenes állami támogatások visszatéríttetése, fogyasztóvédelem és elévülés

Latest cases concerning prescription issues in the fields of EU grants, state aid, EU competition law, and consumer protection

In respectful memory of Professor György Bíró, our chosen topic concerns one of the important themes of his scientific work: the prescription. The discovery of the significance of the prescription was connected to the re-codification of the civil law, and today it is becoming a more and more important issue in the law of the European Union, in the context of state aid, consumer protection, and the private enforcement of competition law infringements under EU law.

Keywords: commencement of prescription, public law–private law enforcement, follow-on damages action, recovery of wrongly paid EU grants, forced recovery of unlawful state aid, consumer protection and prescription

<https://doi.org/10.32980/MJSz.2025.3.9>

Bíró György professzorra tisztelettel emlékezve olyan témát választottunk, amely munkásságának egyik fontos területéhez, az elévüléshez kapcsolódik.¹ Az elévülés

* LL.M. (Heidelberg), egyetemi tanár, Pázmány Péter Katolikus Egyetem, Jog- és Államtudományi Kar; az Európai Unió Bíróságának bírója.

¹ Bíró György: Az elévülés szabályai az új Ptk.-ban, In: *Ünnepi tanulmányok Prugberger Tamás professzor 70. születésnapjára* (szerk. Csák Csilla), Miskolc, Novotni Alapítvány, 2007. 50-60. o.; Bíró György: A kötelmi jog alapintézményei – Az elévülés. In: *A magánjogi kodifikáció eredményei: Miskolci konferenciák 2006-2007*. Tanulmánykötet. (szerk. Pusztahelyi Réka), Miskolc, Novotni Alapítvány, 2008. 241-255. o.; Bíró György: Az elévülés intézménye. In *Publicationes Universitatis Miskolciensis Series Juridica et Politica* XXVI. évf. 2008/2. kötet, 541-557. o.; Bíró György: Elévülés a mellékkövetelések és a járulékos követelések esetében (szerzőtárs: Pusztahelyi Réka), *Advocat*, Borsod- Abaúj-Zemplén Megyei Ügyvédi Kamara lapja, Miskolc XV. évf. 2012/1-4. szám, 6-14. o.

jelentőségének újra-felfedezése a polgári jog kodifikációjához kapcsolódott, napjainkban az európai unió jogában egyre nagyobb jelentőséggel bír. Az állami támogatások, a fogyasztóvédelem, a versenyjogi jogsértések magánjogi érvényesítése során az elévülésre vonatkozó előzetes döntéshozatali eljárásokban született Európai Bírósági ítéletek gazdag termést mutatnak már napjainkra is, ebből kívánunk néhány újabb ítéletet bemutatni a tisztelt Olvasónak.

A jogszabályból fakadó kötelezettségek teljesítéséhez, a kötelezettségek követelhetőségéhez és kikényszerítéséhez elengedhetetlen, hogy a teljesítéshez, valamint a kötelezettségnek megfelelő magatartás megvalósításához a jogszabály pontosan határozza meg a határidőt, a rendelkezésre álló időt és annak lejártát. Ez a jogbiztonság egyik elengedhetetlen eleme. A jelen írás, melynek kiinduló alapja egy előadás,² ennek néhány aspektusát vázolja fel, hogy az Európai Unió jogában és az Európai Unió Bíróságának (EUB) legújabb esetjogában milyen kihívásoknak kell megfelelni a határidőkből és időtartamokból fakadó kötelezettségek bonyolulttá váló hálójában.³

1. Uniós támogatások visszakövetelése

Az EUB a C-657/23. számú ügyben⁴ 2025. április 10-én hozott ítéletében értelmezte a 1306/2013/EU rendelet⁵ 54. cikkének időhatározását a 2988/95/EK rendelet⁶ és az alkalmazott cseh jogszabályok tükrében.⁷ Közös agrárpolitika keretében 2012-ben nyújtott támogatás cseh állam általi visszakövetelése képezi az ügy központi kérdését, és a visszakövetelés esetleges elévülésének vagy érvényesíthetőségének a bizonytalanságai a cseh közigazgatási bíróságok előtti ügyekben. A Cseh Köztársaság Vidékfejlesztési Programjának keretében (VFP) 2015-ben kifizetett kb. 210.000 eurónak megfelelő cseh koronában teljesített támogatás ellenőrzése során megállapították, hogy a támogatásból elkészült épületet nem az érintett üzleti tevékenységre használták és a támogatás teljes összegét vissza kell fizetni. A jogorvoslatok és a bírósági felülvizsgálat során a 1306/2013/EU rendelet 54.

² A jelen előadás az EUB legújabb eseteit mutatja be, folytatva a Szerző 2023. június 2-án az NKE-en szervezett konferencia keretében tartott előadást („Az uniós fogyasztóvédelem bírói fejlesztésének irányairól”), mely utóbbinak a témája az uniós jog fogyasztóvédelmi szabályainak adminisztratív és a magánjogi úton történő kikényszeríthetőségéről szólt, az akkori aktuális bírói esetek tükrében.

³ Az elévülésről európai kitekintéssel: Remien, Olivier (Hg.): *Verjährungsrecht in Europa – zwischen Bewährung und Reform*, Tübingen, Mohr Siebeck, 2011, valamint Reinhard Zimmermann: *Comparative Foundations of a European Law of Set-Off and Prescription*. Cambridge University Press, 2002.

⁴ A C-657/23. sz. Ministerstvo zemědělství-ügyben 2025. április 10-én hozott ítélet (ECLI:EU:C:2025:263)

⁵ Az Európai Parlament és a Tanács 1306/2013/EU rendelete (2013. december 17.) a közös agrárpolitika finanszírozásáról, irányításáról és monitoringjáról és a 352/78/EGK, a 165/94/EK, a 2799/98/EK, a 814/2000/EK, az 1290/2005/EK és a 485/2008/EK tanácsi rendelet hatályon kívül helyezéséről (HL L 347., 2013.12.20., 549–607. o.)

⁶ A Tanács 2988/95/EK, Euratom rendelete (1995. december 18.) az Európai Közösségek pénzügyi érdekeinek védelméről (HL L 312., 1995.12.23, pp. 1–4. o.)

⁷ Az előzetes döntéshozatali kérdés ekként szól: Úgy kell-e értelmezni az [1306/2013] rendelet 54. cikkének (1) bekezdését, hogy az e rendelkezés szerinti 18 hónapos határidő lejártá a tagállam azon jogosultságának [megszűnését] eredményezi, hogy a jogosulatlanul [kifizetett] összegeket a kedvezményezett visszafizettesse?

cikkének szabályában szereplő „18 hónapos” határidő értelmezésére került sor.⁸ Az alkalmazandó határidőt „tájékoztató”-nak, figyelemfelhívónak, vagy a Cseh Legfelsőbb Közigazgatási Bíróság korábbi ítéletei szerint elévülésnek kell minősíteni? A legfelsőbb bírói fórumon belül megfogalmazódott eltérő vélemények végül az EUB irányába egy előzetes döntéshozatali kérdés felvetését eredményezték a nevezett 54. cikk értelmezése tárgyában. Az EUB ítéletében akként tisztázta a 2988/95/EK rendelet és a 1306/2013/EU rendelet viszonyát, hogy az 1995-ös rendelet általános szabályokat és annak 3. cikke általános elévülési normákat tartalmaz, melyek valamennyi tagállamban alkalmazandó minimális határidőket jelentenek.⁹ Ehhez képest a 2013-as rendelet speciális szabálynak minősül, és a szóban forgó ügyben csak ez alkalmazandó. Ennek a rendeletnek az 54. cikke az Unió és a tagállam közti jogviszonyra vonatkozik, és nem alkalmazandó a tagállam és a jogosulatlan kifizetés kedvezményezettje közti kapcsolatra.¹⁰ Ebből eredően a kedvezményezett nem hivatkozhat erre a határidőre a tagállami visszatérítetési eljárásában, és a tagállam a 18 hónapos határidő lejártát követően is gyakorolhatja a visszafizettetés jogát a kedvezményezettel szemben.

A fent említett 2988/95/EK rendelet tárgyát képezi egy szintén Csehországból előterjesztett másik előzetes döntéshozatali kérelemnek¹¹ (C-539/24). Hasonlóan az előzőhöz, a cseh jog az uniós szabálynál hosszabb határidőt szab a költségvetési forrásból nyújtott támogatás visszakövetelésére, ha szabálytalanságot állapítanak meg annak felhasználásában.¹² Ráadásul a konkrét ügyben „vegyes” támogatásról van szó: árvízvédelmi intézkedésekről, nemzeti környezetvédelmi programról a Kohéziós Alapból, valamint a Cseh Köztársaság környezetvédelmi alapjából részesült támogatásról. Az adóhatósági ellenőrzést követően bíróság kiszabására került sor, melyet jogorvoslati úton támadott az érintett, és a közigazgatási bíróság első fokon

⁸ (1) A tagállamok a szabálytalanság és gondatlanság következtében jogosulatlanul teljesített minden kifizetést visszafizettetnek a kedvezményezettel 18 hónapon belül azt követően, hogy jóváhagyták a szabálytalanság tényét megállapító kontrolljelentést vagy hasonló dokumentumot, és adott esetben a kifizető ügynökség vagy a behajtásért felelős szerv azt kézhez kapta. A vonatkozó összegeket a visszafizetésre való felhívással egyidejűleg bevezetik a kifizető ügynökség által vezetett adósnnyilvántartásba.

⁹ Az ítélet 36. pontja

¹⁰ Az ítélet „rendelkező” része: „Az 1306/2013 rendelet 54. cikkének a 2988/95 rendelet 3. cikke (1) bekezdésének első albekezdésével összefüggésben értelmezett (1) bekezdését úgy kell értelmezni, hogy azzal nem ellentétes, ha az EMVA-ból származó támogatásból jogosulatlanul kifizetett összegeknek a kedvezményezettel való visszafizettetésére irányuló eljárás megindítható a szabálytalanság fennállását megállapító kontrolljelentés vagy hasonló dokumentum elfogadását és adott esetben a kifizető ügynökség vagy szerv általi átvételét követő 18 hónapos határidő lejártát követően is.”

¹¹ A C-539/24. sz. *Mikroregion Porta Bohemica*-ügy (folyamatban lévő ügy)

¹² A cseh bíróság által megfogalmazott három kérdés közül az első a következőképpen hangzik: „1) Lehetővé teszi-e az Európai Közösségek pénzügyi érdekeinek védelméről szóló, 1995. december 18-i 2988/95/EK, Euratom tanácsi rendelet:

a) az olyan nemzeti szabályozást, amely e rendelet 3. cikkének (3) bekezdése értelmében az ügyre vonatkozó határozat meghozatalára az e rendelet 3. cikke (1) bekezdésének negyedik albekezdéséből következőnél hosszabb határidőt (a jelen esetben tíz évet) ír elő, anélkül hogy kifejezetten külön határidőt írna elő az eljárás megindítására a 2988/95 rendelet 3. cikke (1) bekezdésének első albekezdésében szabályozottaknak megfelelően?

b) a tagállam által a határozathozatali határidő kezdő napjaként a szabálytalanság elkövetésének időpontja helyett a következő naptári év első napjának a meghatározását?”

megsemmisítette az adóhatósági határozatot jogvesztésre alapozva. Ez a bíróság a 2988/95/EK rendelet 3. cikke (1) bekezdésének négy éves jogvesztő határidejére alapította a bíróság megsemmisítését kimondó ítéletét, mivel ez a jogvesztő határidő már letelt.

2. Jogellenes állami támogatások visszatéríttetése

Az EUB előtti ügyekben a jogellenes állami támogatások ehhez képest eltérő struktúrájúak, hiszen ezekben az Európai Unió Bizottsága hoz határozatot a jogellenesség tárgyában és rendeli el a támogatások visszatéríttetését. A Bizottság által jogellenesnek minősített állami támogatásokat a támogatásban részesülő vállalkozásoktól vissza kell követelnie az érintett tagállamnak. De vajon az időtényező, az időmúlás, a támogatás nyújtása és a visszakövetelés közt eltelt idő – amely számos esetben sokszor éveket, sőt évtizedeket jelent – mennyiben befolyásolhatja a visszakövetelés kivételt nem ismerő uniós vasszabályát? A Bizottság döntése a tagállamnak szól, az a címzettje, a tagállam felé tartalmaz kötelezést, és annak tartalmát a tagállamnak kell végrehajtania, a jogellenes támogatást az érintett vállalkozásoktól vissza kell téríttetnie. A visszatéríttetést pedig a nemzeti (tagállami) jog szerint kell végrehajtani. Ezen a ponton kapcsolódik be az elévülésnek a speciális problémája, mert a visszatéríttetés a támogatás jellegétől és a tagállam jogrendjétől függően lehet adók módjára történő beszedés, de egyes esetekben polgári jogi követelés egyaránt. A visszatéríttetés alapja pedig a Bizottság határozata, amely a támogatások folyósítását követően sok évvel később születik meg.¹³

2.1. C-627/18. számú ügy. A 2020. április 30-án az EUB által kihirdetett C-627/18. számú ügyben¹⁴ – amely a belső piaccal összeegyeztethetetlen támogatási program Portugáliában történő végrehajtására vonatkozott –, a portugál polgári törvénykönyv elévülési szabályai kerültek az EUB elé. A mezőgazdasági szektort érintő hitelkeret-támogatást a portugál állam nem jelentette be a Bizottságnak. A portugál program alapján egyes termelők kamattámogatásban részesültek, melyeket a Bizottság határozatát követően a portugál államnak vissza kellett követelni. A Bizottság jogellenesnek minősítette ezt az állami támogatást és kamatostól rendelte el visszatéríttetését a kedvezményezettektől. Jóllehet a portugál adóhivatal adóvégrehajtást rendelt el, a késedelmi kamatok elévülésére – mivel nincs speciális szabály a portugál jogban ilyen jellegű követelésekre –, a portugál Ptk. 310. cikk d) pontjának öt éves elévülési szabályai alkalmazandók. Az uniós ítélet mérlegelte a

¹³ A C-627/18. sz. *Nelson Antunes da Cunha*-ügyben 2020. április 30-án hozott ítélet (ECLI:EU:C:2020:321) előzetes döntéshozatal iránti kérelme az Európai Unió működéséről szóló szerződés 108. cikkének alkalmazására vonatkozó részletes szabályok megállapításáról szóló, 2015. július 13-i (EU) 2015/1589 tanácsi rendelet (HL 2015. L 248., 9. o.) 16. cikke (2) és (3) bekezdésének, valamint 17. cikke (1) bekezdésének értelmezésére vonatkozik. Ebben az ítéletben az EUB megerősítette korábbi felfogását az állami támogatás visszatéríttetésével kapcsolatos elévülési kifogásokra.

¹⁴ A C-627/18. sz. *Nelson Antunes da Cunha*-ügyben, 2020. április 30-án hozotti ítélet (ECLI:EU:C:2020:321)

jogellenes állami támogatások visszatéríttetésének uniós jogi kötelezettségét, amely a versenyelőny megszüntetésének az elengedhetetlen eszköze, továbbá az elévülés funkcióját és célját. Az EUB az elévülés rendeltetésének alapvetően és egyedül a jogbiztonságot tekintette¹⁵, elfeledve az elévülés számos más funkcióját.¹⁶ De ezzel szembe állította azt a közérdeket, hogy a piac működését károsan befolyásoló támogatások hatásait meg kell szüntetni, amelynek egyetlen módja, hogy a jogellenes támogatásokat a korábbi helyzet visszaállítása érdekében vissza kell téríttetni¹⁷. Hogy tulajdonképpen miben is állna ez a bizonyos versenyelőny, amely a bizottsági döntés alapjául szolgál, lényegében az EUB előtt érdemben már nem vitatható. A joggyakorlat szerint nem is szükséges ezt a Bizottságnak bizonyítani, a jogsértéshez elegendő a verseny veszélyeztetésének a pusztá lehetősége is. Ehhez járul még, hogy az állami támogatások jogszerűsége csak abban az esetben áll fenn, ha azt az Unió joga szerint nyújtották. Az EUB szerint erről, mármint az uniós jog szigorú elvárásáról, minden uniós gazdasági szereplőnek, aki állami támogatást kap, tudnia kell, sőt, ezen túlmenően, az EUB szerint erről a gazdasági szereplőknek meg kell bizonyosodniuk, mielőtt élnek az állami támogatás lehetőségével. Csak annak tudatában veheti igénybe az állami támogatást egy vállalkozás, hogy az az uniós jog alapján jogszerű. De ha a vállalkozás olyan állami támogatásban részesül, amelyet jogsértő módon a tagállam nem jelentett be a Bizottságnak, akkor nem állhat fenn a bizalom a vállalkozás részéről annak jogszerűségét illetően. Ezek alapján a portugál állam visszakövetelési igényével szemben felhozott elévülési kifogás, amely a portugál Ptk. elévülési szabályain alapul, nem érvényesíthető az uniós jog környezetében.

A tényállás szerint a visszakövetelésre vonatkozó igény elévülése csak 2013. július 26-án szakadt meg, és az alkalmazandó elévülési szabályok alapján a 2008. július 26-át megelőző időszakra fizetendő kamatok elévültek, amely korlátját képezik annak az uniós jogi követelménynek, hogy a teljes jogellenes támogatást vissza kell téríttetni kamatokkal együtt. A kifizetések 1994-ben történtek, a Bizottság határozata 1999-ben született meg. A portugál elévülés ellehetetleníti az uniós jogi visszatéríttetési kötelezettséget, de ez nem ütközhet azzal a szabállyal, amely az uniónak tíz éves határidőt ad a tagállammal szemben az eljárásra. Az uniós joggal összeegyeztethetetlen tagállami elévülési szabályt „figyelman kívül kell hagyni”. Egy nemzeti elévülési határidő nem járhat le előbb annál az időpontnál, mint amilyen időtartamon belül az Unió eljárhat a tagállammal szemben a jogellenes állami támogatás vizsgálatára, amely tíz év¹⁸. A szóban forgó ügyben a portugál hatóságok ráadásul csak meglehetősen késedelmesen, 2002-ben intézkedtek, majd 2009-ben kezdeményezték a visszakövetelést az érintett vállalkozással szemben, közel tíz évvel a Bizottság határozatát követően. Ennek következtében az időmúlás, és ebből fakadóan az elévülés az ítélet alapján úgy tűnik abból eredt, hogy a tagállami végrehajtás jelentősen késlekedett. Az EUB szerint a jogellenes állami támogatáshoz

¹⁵ Az ítélet 44. pontja.

¹⁶ Lásd ehhez: Pusztahelyi Réka: A követelés bírósági eljárásban való érvényesítése - egy elévülést megszakító ok margójára, *Miskolci Jogi Szemle*, 2014/2. 76–94. o.

¹⁷ Az ítélet 45. pontja.

¹⁸ Az ítélet 52. pontja.

kapcsolódó kamatok elévülése - ha a tagállam késedelmének tudható be – lehetetlenné teszi a támogatás teljes egészében való visszatéríttetését és így az uniós állami támogatási jog hatékony érvényesülését¹⁹. A Bizottság határozatának meghozatalát követően a támogatások kedvezményezettje „a továbbiakban nincs bizonytalan helyzetben”, azaz tudja, hogy a kapott pénzügyi előnye az uniós jogba ütközik. Ez eltér attól az esettől, amikor a támogatással érintett vállalkozás esetleg *nem* tudja a támogatás jogellenes jellegét, ott a jogbiztonság elve védheti a kedvezményezettet a visszatéríttetéssel szemben. De a jelen ügyben a támogatás kedvezményezettjeinek a „tudás”-a – a Bizottság 1999-es határozata alapján – is amellet szól, hogy az elévülésre nem hivatkozhatnak, az nem képezheti akadályát a visszatéríttetésnek. Másként fogalmazva, úgy is értelmezhető a döntés, hogy már 1999 óta ismert volt a portugál állami támogatás jogellenessége, ezért a visszafizetési kötelezettség elévülése ezen időpontot követően nem vethető fel. Jóllehet a késedelem az ügy leírása alapján a portugál államot terhelte, ennek ellenére a kedvezményezettek nem hivatkozhatnak érvényesen az elévülésre a saját államuk sok éves késedelmével szemben.²⁰

A C-627/18. számú ügy központi kérdése az volt, hogy az állami támogatásokra vonatkozó (EU) 2015/1589 rendelet 17. cikkének (1) bekezdésében előírt tízéves elévülési idő milyen viszonylatban alkalmazandó. Az EU és a tagállam, illetve adott esetben a tagállam és az érintett vállalkozás közötti jogellenes állami támogatás visszatéríttetésének időbeli korlátját is jelenti-e egyben. Az EUB – a rendelet (26) preambulumbekkezdéséből kiolvasható uniós jogalkotó szándékára is tekintettel –, a tíz éves uniós elévülési határidőt kizárólag a Bizottság és az általa hozott visszatéríttetési határozat címzett tagállama közötti jogviszonyokban mondta ki alkalmazandónak²¹. Az EUB ebben a döntésében megismételte korábbi ítélezési tézisét, amely szerint „a nemzeti eljárások alkalmazása nem akadályozhatja a hatékony verseny helyreállítását azáltal, hogy megghiúsítja a Bizottság visszatéríttetési határozatának közvetlen és hatékony végrehajtását”²².

Ebben az ítéletben megerősítette az EUB a vállalkozásokkal szembeni azon elvárását, hogy állami támogatás esetében meg kell bizonyosodniuk arról, hogy a felkínált támogatást a vonatkozó uniós eljárások betartásával nyújtották-e. Ennek hiányában az érintett vállalkozás nem hivatkozhat arra, hogy a támogatás szabályszerűségében bízott, és erre nem alapíthat jogokat, „nem állhat fenn jogos bizalom” arra vonatkozóan.²³

¹⁹ Az ítélet 56. pontja.

²⁰ Az ítélet rendelkező részének 2. pontja így szól: „A 2015/1589 rendelet 16. cikkének (2) bekezdését, amely szerint a visszatéríttetendő támogatás magában foglalja a kamatozat, és az ugyanezen cikk (3) bekezdésében foglalt tényleges érvényesülés elvét úgy kell értelmezni, hogy azokkal ellentétes a nemzeti elévülési idő alkalmazása a támogatás visszatéríttetésére, amennyiben e határidő az e támogatást jogellenesnek nyilvánító és a visszatéríttetést elrendelő bizottsági határozat meghozatala előtt lejárt, vagy amennyiben az elévülési idő eltelt, mégpedig elsősorban az e határozat nemzeti hatóságok általi végrehajtásának késedelmes jellege miatt.”

²¹ Az ítélet 33. pontja.

²² Az ítélet 23. pontja.

²³ Az ítélet 46. pontja.

Az EUB felfogásában a nemzeti elévülési szabály, amely akadályát képezi a jogosulatlan állami támogatás részbeni vagy egész történő visszatéríttetését, ellehetetleníti az uniós jog érvényesülését. Az uniós rendeletben a Bizottság rendelkezésére álló tíz éves elévülési idő és a nemzeti jogok visszatéríttetésére irányadó nemzeti jog számos esetben nem áll összhangban, mivel eltérőek az elévülések kezdő időpontjai, tényei, valamint eltérőek az elévülést megszakító vagy felfüggesztő tények. A két elévülési rendszer összeillesztése így eseti jelleggel az EUB-re marad jogértelmezés révén. A Bizottságot megillető tíz éves elévülést nem rövidítheti le nemzeti elévülési szabály, még akkor sem, ha az a tagállam és a vonatkozó vállalkozás közti viszonyban alkalmazandó. Az ezzel ellentétes nemzeti elévülést pedig a nemzeti bíróságnak figyelmen kívül kell hagynia.²⁴ Az érintett vállalkozásokat nem illeti meg az elévülési akadály a jogbiztonság elve alapján, mivel a jogosulatlan állami támogatás visszatéríttetésére irányuló uniós kötelezettség elsőbbséget élvez a nemzeti elévülési szabályokkal szemben, és a vállalkozások nem hivatkozhatnak a jogbiztonság elvére olyan jogszerzés védelmében, amely ellentétes az uniós joggal.

Némi ellentmondás feszül az EUB kettős – jelentősen eltérő elvárásában –, egyrészt azt érintően, hogy a vállalkozásoknak kellő gondossággal kell eljárniuk, amikor állami támogatást vesznek igénybe és saját maguknak ellenőrizniük kell annak jogszerűségét, beleértve azt is, hogy felmerülhet-e kétség azt illetően, az állami támogatást a Bizottsággal jóvá kellett volna hagyni, másrészt abban, hogy ugyanezen jogalanytól viszont nem várható el, hogy kellő időben érvényesítse jogait a támogatás visszatéríttetése iránt, ha a nemzeti elévülési szabályok az uniós rendelkezésekkel ütköznek.

2.2. T-724/22 és T-725/22 – Madeira²⁵ ügyek. Számos ügy érintette a portugál általános adótörvény 45. cikkének elévülési szabályát az uniós jog alapján megállapított jogosulatlan állami támogatás visszatéríttetésével kapcsolatban. Ezek az ügyek a Bizottság 2020. december 4-i 2022/1414 (SA.21259) határozatában megállapított állami támogatás visszatérítésével kapcsolatban indultak Portugáliában, és a támogatást kapó jogalanyok az ellenük indított végrehajtási eljárásban – és azok nemzeti bíróság előtti eljárásban – is hivatkoztak a visszakövetelés nemzeti jog szerinti elévülésére. Az (EU) 2015/1589 tanácsi rendelet 16. cikk (3) bekezdése²⁶ kimondja, hogy a visszatérítést a tagállamoknak késedelem nélkül, nemzeti joguk keretei között kell végrehajtani úgy, hogy az biztosítsa a Bizottság határozatának azonnali és hatékony végrehajtását, és ehhez szükség esetén átmeneti intézkedéseket is alkalmazhatnak, az uniós jog sérelme nélkül.

²⁴ Az ítélet 52. pontja.

²⁵ A T-724/22. és T-725/22. sz. *Madeira* egyesített ügyekben 2024. október 23-án hozott ítélet (ECLI:EU:T:2024:720).

²⁶ A rendelet 16. cikk (3) bek.: „Az Európai Unió Bíróságának az EUMSZ 278. cikke értelmében hozott határozatának sérelme nélkül, a visszatérítést késedelem nélkül és az érintett tagállam nemzeti joga szerinti eljárás keretében kell végrehajtani, feltéve, hogy e rendelkezések lehetővé teszik a Bizottság határozatának azonnali és hatékony végrehajtását. Ebből a célból és a nemzeti bíróságok előtt zajló eljárás esetén – az uniós jog sérelme nélkül – az érintett tagállamok meghozzák a jogrendszerük szerint rendelkezésre álló szükséges intézkedéseket, beleértve az átmeneti intézkedéseket is.”

Amint fentebb már láttuk, a portugál jogban nincs külön elévülési szabály a jogellenesen adott források, támogatások visszakövetelési igényének elévülésére, ezért az általános szabályok alkalmazandók. A funchali közigazgatási bíróság előzetes döntéshozatali kérelemmel fordult az EUB felé, vajon ez az általános portugál elévülési szabály összeegyeztethető-e az uniós joggal, amely eljárás még folyamatban van.

3. Versenyjogi tényállásból fakadó kártérítési perek

3.1. Heureka ügy. A versenyjog terén is új megközelítésekkel találkozunk a legújabb bírói döntésekben és főtanácsnoki véleményekben az elévülést illetően. 2022. június 22-i Volvo és DAF Trucks ítéletében²⁷ az EUB állást foglalt a 2014/104/EU irányelv²⁸ 10. cikkének jellegéről, nevezetesen, hogy az elévülés az anyagi jogi normának minősül az uniós szabályokban. Ezen túlmenően az irányelv időbeli hatályáról, időbeli alkalmazásáról is döntött az EUB. Ehhez az ügghöz szervesen kapcsolódik az EUB Heureka²⁹ ítélete. Mind a két ügy fontos abból a szempontból is, hogy az EUB miként tekint az elévülésre, és azt milyen szempontok alapján értékeli.

A 2024. április 18-án kihirdetett C-605/21. számú Heureka ügyben az EUB a cseh jog elévülésének a szabályait vizsgálta az uniós jog szempontjából. Az előzetes döntéshozatali eljárás az EUMSZ 102. cikknek, a 2014/104/EU irányelv 10. cikkének, 21. cikke (1) bekezdésének és 22. cikkének, valamint a tényleges érvényesülés elvének értelmezésére irányult. A cseh bíróságok előtt indult kártérítési per alapja a Bizottság által 2010 novemberében megindított versenyjogi eljárás a Google-al szemben, az online keresés területén fennálló erőfölénnyel való esetleges visszaélése miatt. Az EUB ítélete szerint az állítólagos jogsértés egységes gazdasági célt követő folyamatos magatartásban áll, mégpedig abban, hogy a Google saját árösszehasonlító szolgáltatását az általános keresési eredményei oldalain előnyösebben helyezte el és jelenítette meg annak érdekében, hogy a versengő árösszehasonlító szolgáltatások hátrányára növelje az ezen árösszehasonlító szolgáltatás felé irányuló forgalmat³⁰. A Bizottság eljárását lezáró határozatát 2017. június 27-én fogadta el, és a közvélemény számára 2018. január 12-én jelent meg ennek összefoglalója az Európai Unió Hivatalos lapjában. A Bizottság előtti eljárásban a cseh Heureka cég is részt vett egy cseh egyesületen keresztül.³¹ A Google megtámadta a Bizottság határozatát az Európai Unió Törvényszéke előtt, a Heureka pedig 2020. június 26-án keresetet indított a prágai városi bíróság előtt kártérítés iránt a Google ellen, mivel a Bizottság határozata megállapította, hogy a Google 13 tagállam piacán, köztük Csehországban, visszaélt piaci erőfölényével. A cseh bíróság előtti perben a Google arra hivatkozott, hogy a Heureka keresete elévült, mivel az

²⁷ A C-267/20. sz. *Volvo és DAF Trucks* ügyben 2022. június 22-én hozott ítélet (ECLI:EU:C:2022:494)

²⁸ Az európai Parlament és a Tanács 2014/104/EU irányelve (2014. november 26.) a tagállamok és az Európai Unió versenyjogi rendelkezéseinek megsértésén alapuló, nemzeti jog szerinti kártérítési keresetekre irányadó egyes szabályokról (HL 2014. L 349., 1. o.)

²⁹ A C-605/21. sz. *Heureka* ügyben 2024. április 18-án hozott ítélet (ECLI:EU:C:2024:324)

³⁰ Az ítélet 85. pontja

³¹ Az ítélet 18. pontja

alkalmazandó cseh kereskedelmi törvénykönyv elévülési szabályai értelmében, amelyek szerint a négyéves elévülési idő abban az időpontban kezdődik, amikor a károsult tudomást szerzett vagy tudomást szerezhette a kárról és a károkozó kilétéről, a Heureka kártérítéshez való joga legalább a 2013. februárja és 2016. június 25. közötti időszak tekintetében elévült³². Google szerint Heureka már a Bizottság határozata előtt tudomással bírt a jogsértésről és annak okozójáról, miután észrevételeket tett a Bizottság előtti eljárásban, ezért az elévülési idő a Bizottság határozata előtt már elkezdődött. A jogkérdést bonyolította, hogy időközben elfogadásra került a 2014/104/EU irányelv, amely 2014. december 25-én lépett hatályba, és az átültetési határideje 2016. december 27-én járt le. A cseh jogalkotó viszont csak késéssel ültette át ezt az irányelvet a nemzeti jogba.

A jogkérdés viszonylag egyszerű, melyik jogot kell alkalmazni a folyamatos jogsértésre: a korábbi, cseh kereskedelmi törvénykönyv elévülési szabályait, amikor a jogsértés elkezdődött, vagy az uniós irányelv rendelkezéseit, amikor a jogsértés befejeződött? A megkereső bíróság szerint nem a cseh kereskedelmi törvény, hanem a cseh Ptk. alkalmazandó a nemzeti jog alapján, annak 620. § (1) bekezdése szerint hároméves elévülési idő pedig akkor kezdődik, amikor a károsult tudomást szerez, vagy úgy tekinthető, hogy tudomást szerzett a jogsértés elkövetőjének kilétéről és az elszenvedett kárról. Folyamatos károkozás esetében a cseh Ptk. szerint a kár az egyes károkozó cselekmények, mint különálló tények alapján érvényesítendő és külön-külön érvényesíthető, és mindegyik károkozásra külön elévülés érvényesíthető³³.

Ha a korábbi, azaz a cseh nemzeti jogot kell alkalmazni a tényállásra, az előzetes döntést előterjesztő bíróságnak fenntartásai vannak ezen elévülési szabályoknak az irányelv 10. cikkének való megfelelésével kapcsolatban. Klasszikusan a nemzeti jog alá tartozó polgári jogi kérdésként is értelmezhető lenne a jogkérdés, amely a jogszabályok időbeli alkalmazásával kapcsolatos: a jelen tényállásra a korábbi elévülési jog vagy a később hatályba lépett uniós jogszabály alkalmazandó.³⁴ Abban az esetben, ha a korábbi cseh jogszabályt kell alkalmazni, akkor azt is vizsgálni kell, hogy folyamatos károkozás esetén mikortól számítandó az elévülés kezdő időpontja. A cseh bíróság négy kérdést fogalmazott meg az EUB részére, melyek közül kettő kitért az új uniós jogszabály tényleges érvényesülésének a kérdésére is, az egyik a részkárokat illető elévülési problematikát illeti,³⁵ a másik pedig azt, hogy a Bizottság

³² Az ítélet 25. pontja

³³ Az ítélet 33. pontja

³⁴ Paul Roubier: *Le droit transitoire. Conflits des lois dans le temps*. 2em.ed. Paris, Dalloz Sirey, 1960 (újabb kiadása Dalloz 2008)

³⁵ Összeegyeztethető-e a 2014/104 irányelv 10. cikkének (2) bekezdésével vagy az EUMSZ 102. cikkel, valamint a tényleges érvényesülés elvével azok a nemzeti rendelkezések, és azok azon értelmezése, amely a szubjektív elévülési idő megkezdése szempontjából lényeges, »károkozás ismeretét« ahhoz köti, hogy a károsult tudomással bír azokról az »egyes részkárokról«, amelyek az elhúzódo vagy folyamatos versenyellenes magatartás időtartama alatt fokozatosan következnek be (mivel az ítélkezési gyakorlat azon a feltételezésen alapul, hogy a szóban forgó kártérítési követelés egészében véve megosztható), és amelyek [azaz a károk] tekintetében – függetlenül attól, hogy a károsultnak tudomása van-e az EUMSZ 102. cikk általános megsértéséből eredően bekövetkezett kár pontos terjedelméről – különböző szubjektív elévülési idők veszik kezdetüket, azaz azok a nemzeti rendelkezések és azok azon értelmezése, amely lehetővé teszi, hogy a saját ár-összehasonlító szolgáltatásnak előnyösebb módon

előtti eljárás alatt a cseh Ptk. szerint az elévülés nem nyugszik.³⁶ Továbbá két kérdést visszavont a fent említett Volvo ítélet meghozatalát követően.

Az EUB az előzetesen feltett kérdések átfogalmazását követően³⁷ arra koncentrált, hogy a 2013. februárja és 2017. júniusa közötti, a Bizottság határozata szerinti folyamatos jogsértés miatt keletkezett károkat részkárookra bontani és ezekhez egyenként különböző elévülési időpontokat rendelni, összeegyeztethető-e az uniós joggal. Nem az elévülés az alapkérdés, még csak nem is az időbeli kollízió, a régi vagy új jog alkalmazása, hanem a kártérítés esedékessé válása a részkárokat illetően. Ez a jelen ügyben tisztán nemzeti anyagi jogi kérdés. Mit jelent a részkár és miért kell a folyamatos kártérítés esetében részkárookra bontani a követelést, nem fejt ki az előzetes döntéshozatal kérelem.

Az EUB szerint az időközi kollíziós kérdéstől függetlenül már a szóban forgó irányelv előtti, úgynevezett régi, nemzeti jogszabállyal szemben is követelmény volt az egyenértékűség és a tényleges érvényesülésének biztosítása, ezért az elévülési idő kezdő időpontját, az elévülés nyugvásának vagy megszakadásának időtartamát és feltételeit meghatározó nemzeti szabályozást már a 2014/104/EU irányelv átültetési határidejének lejárta előtt is hozzá kellett igazítani az uniós versenyjog követelményeihez, valamint a versenyjogi szabályoknak az érintett személyek általi alkalmazásával elérni kívánt célokhoz, annak érdekében, hogy ne hiúsítsák meg az EUMSZ 101. és 102. cikk teljes körű érvényesülését.³⁸ Az EUMSZ 102. cikkének tényleges érvényesülésével szemben hatna, ha a károsult számára gyakorlatilag lehetetlen vagy rendkívül nehéz lenne az erőfölényben lévő vállalkozás versenykorlátozó vagy visszaélészerű magatartásával okozott károkat érvényesíteni. Az uniós versenyjogi jogsértések bonyolult, összetett ténybeli, gazdasági és jogi elemzést igényelnek, és az információs aszimmetria a károkozó és az egyes károsultak közt rendkívül nehézzé teszik az ilyen jellegű igények érvényesítését. Az a nemzeti jogszabály, amely a hároméves elévülési időt részkárookra rendeli alkalmazni, a folyamatos kárt részekre bontja, és amelynek kezdő időpontja megelőzi a folyamatos károkozás befejeztét, akadályozza az uniós jogérvényesítést az EUB szerint. Az ítélet szövegezésében az a nemzeti elévülési szabály, amelynek kezdő időpontja megelőzi az egységes és folyamatos jogsértés megszűntét, és amely a Bizottság vizsgálata alatt nem nyugodhat és nem is szakadhat meg, azzal a

az EUMSZ 102. cikk megsértésével történő elhelyezésén és megjelenítésén alapuló versenyellenes magatartás eredményeként bekövetkezett kárral kapcsolatos kártérítési követelés esetében az elévülési idő e magatartás befejezését megelőzően kezdődjön meg?

³⁶ Ellentétesek-e a 2014/104 irányelv 10. cikkének (2), (3) és (4) bekezdésével vagy az EUMSZ 102. cikkel, valamint a tényleges érvényesülés elvével az olyan nemzeti rendelkezések, amelyek szerint a kártérítési követelések esetében a szubjektív elévülési idő három év, és azon a napon kezdődik, amelyen a károsult tudomást szerzett vagy tudomást szerezhetett volna a részkárról, és arról, hogy ki köteles azt megtéríteni, azonban nem veszi figyelembe i. a jogsértés megszűnésének időpontját, ii. azt, hogy a károsult tudomással bír a magatartás versenyszabályokat sértő jellegéről, és amelyek alapján ugyanakkor iii. nem nyugszik, és nem szakad meg a három éves elévülési idő a Bizottság előtti azon eljárás időtartamára, amelynek tárgya az EUMSZ 102. cikk továbbra is megvalósuló megsértése, valamint iv. nem tartalmaznak arra vonatkozó szabályokat, hogy az elévülési idő nyugvása legkorábban a jogsértés tárgyában hozott határozat jogerőre emelkedése után egy évvel érhet véget?

³⁷ Az ítélet 42. pontja

³⁸ Az ítélet 52. pontja

következménnyel járhat, hogy ez az elévülési idő jóval a jogsértést megállapító bizottsági határozat elfogadása előtt lejár, ami közvetlenül érintené a károsult azon lehetőségét, hogy az ilyen határozatot követően kártérítési keresetet nyújtson be (*follow-on damages action*), ennélfogva pedig rendkívül nehézé tenné a teljes körű kártérítés követeléséhez való jogának gyakorlását. A károsult fél ugyanis a Bizottság vagy valamely nemzeti hatóság határozatának hiányában általában nehezen tudja bizonyítani az EUMSZ 101. cikk (1) bekezdésének vagy az EUMSZ 102. cikknek a megsértését.³⁹

Az elévülés szubjektív időpontját illetően az EUB abból indul ki, hogy a Bizottság jogsértést megállapító határozatának közzététele az az időpont, amely releváns az elévülés szubjektív határidejének a kezdetéhez, hiszen ebből a határozatból derül ki a jogsértés, a károkozó személye és az okozati összefüggés. Természetesen nem kizárt, hogy a károsult tudomással bír ezekről a tényekről a Bizottság határozatát megelőzően is, de ezt a károkozónak kell bizonyítania (az ítélet indoklás nem tér ki ennek jogi alapjára, forrására, különös figyelemmel arra, hogy eljárásjogi követelményt fogalmazott meg a tagállam jog alkalmazása kapcsán).

Az EUB szerint fontos, hogy a Bizottság előtti eljárás alatt az elévülés ideje nem folyhat, különben gyakorlatilag lehetetlenné vagy rendkívül nehézé tenné az ugyanezen jogsértés miatt elszenvedett kár megtérítésének követeléséhez való jog gyakorlását⁴⁰. Az EUB szerint ilyen jellegű károkozások esetében az elévülés nem kezdődhet meg a folyamatos károkozás megszűnése előtt. Mivel az irányelv átültetésére vonatkozó időpontban a folyamatos jogsértés még nem szűnt meg, ezért az elévülés meg sem kezdődhetett.⁴¹ Másként fogalmazva az EUB a jogsértést folyamatosnak minősítette, ami tények értékelését illeti, és ezzel az átminősítésével írta felül a cseh jog szabályát, amely nem folyamatosnak tekintette az ilyen típusú károkozást. A károkozó magatartás folyamatossá történő minősítésével az EUB második lépésbenarra a következtetésre jutott, hogy az alapügyben az irányelv 10. cikke alkalmazandó, mivel az irányelv a károkozás megszűnésének időpontjában – a folyamatos jogsértés végén – már hatályban volt. Jóllehet az irányelv esetében magánszemélyek a köztük folyamatban lévő perben nem hivatkozhatnak annak horizontális alkalmazására, az EUB már többször megerősítette, hogy ez nem zárja ki azt a kötelezettséget, hogy az eljáró nemzeti bíróság a nemzeti jogszabályt az alkalmazandó irányelvvel összhangban alkalmazza.⁴²

Az EUB értelmezésével a 2013-ban kezdődött folyamatos károkozást az időközben megalkotott és hatályba lépett uniós irányelv alkalmazása alá vonta azzal, hogy a folyamatos károkozás esetében a károkozás megszűnésének az időpontja az, amikor az elévülés megkezdődhet, és ezzel a korábbi cseh jog alkalmazásának mellőzésére

³⁹ Az ítélet 62. pontja

⁴⁰ Az ítélet 81. pontja

⁴¹ Az ítélet 87. pontja

⁴² „A Bíróság ítélkezési gyakorlatából az is kitűnik, hogy magánszemélyek közötti olyan jogvita keretében, mint amelyről az alapügyben szó van, a nemzeti bíróság köteles adott esetben az át nem ültetett irányelv átültetési határidejének lejártától kezdve úgy értelmezni a nemzeti jogot, hogy a szóban forgó helyzetet azonnal összeegyeztethetővé tegye ezen irányelv rendelkezéseivel, anélkül azonban, hogy a nemzeti jogot *contra legem* értelmezné (lásd ebben az értelemben: 2022. június 22-i *Volvo és DAF Trucks* ítélet, C-267/20, EU:C:2022:494, 77. pont).” Vö. Az ítélet 93. pontja.

kötelezte a cseh bíróságot. Figyelemre méltó, hogy az indokolás során nagy hangsúlyt kapott a fogyasztóvédelem terén is ismert információs aszimmetria körülménye, továbbá az uniós szabályok tényleges érvényesülésének biztosítása és követelménye.

3.2. Nissan ügy. A zaragozai kereskedelmi bíróság által előterjesztett előzetes döntéshozatali kérelem arra irányul, hogy a spanyol versenyhatóság döntésének közzétételétől, vagy pedig annak nemzeti bírósági felülvizsgálatában hozott végső bírói döntése időpontjától számítandó az elévülés kezdő időpontja, a kártérítési per indítására rendelkezésére álló elévülési idő. A C-21/24. számú *Nissan* ügyben⁴³ azt is kérdezi a spanyol bíróság, meg kell-e várni a kártérítési kereset bírósághoz való benyújtásához a közigazgatási szankció jogerőre emelkedését, ez alatt a bírósági felülvizsgálatot érti a bíróság, vagy éppen ellenkezőleg, ha a nemzeti versenyhatóság határozatának teljes egészében történő közlésének időpontját kell tekinteni. Ez a határozat már tartalmazza a versenyjogi jogsértés elkövetőinek személyét, a jogsértés pontos időtartamát és a jogsértéssel érintett termékeket, és ezek az információk elegendőek a kártérítési igény bírósági érvényesítéséhez, továbbá ebből eredően a kártérítési igényre vonatkozó elévülési idő is ettől az időponttól kezdődik.

A megkereső bíróság további kérdése arra irányul, hogy az elévülés kezdő időpontja szempontjából a versenyhatóság hivatalos és nyilvános honlapján történő közzétételét egyenértékűnek kell-e tekinteni az Unió Bizottsága által hozott határozat összefoglalójának a Hivatalos Lapban történő közzétételével, tekintettel arra, hogy a nemzeti versenyhatóság határozatainak közzétételére csak a hivatalos honlapon kerül sor? Lényegében van-e különbség az elévülés kezdő időpontja tekintetében, ha a versenyjogi jogsértést a nemzeti versenyhatóság, vagy az Unió Bizottsága állapítja meg.

A főtanácsnoki vélemény szerint a jogsértés ideje és időtartama alapján nem sorolható a 2014/104/EU irányelv alkalmazása alá a tényállás, hiszen 2013-ban már megszűnt a jogellenes károkozó magatartás. Ebből eredően az előzetes döntéshozatalra feltett kérdést „közvetlenül az EUMSZ” alapján javasolja megítélni a főtanácsnok, aki a tényleges érvényesülés elve alapján közelíti meg a kérdést. Értelmezésében ez az elv azt jelenti az EUB korábbi ítélete szerint: „a jogalanyok által az uniós jog közvetlen hatályára alapított jogok védelmét biztosítani hivatott keresetekre vonatkozó szabályok [...] nem lehetnek olyanok, hogy gyakorlatilag lehetetlenné vagy rendkívül nehézvé tegyék az uniós jogrend által biztosított jogok gyakorlását”. Másrészt, „a versenyjog területén alkalmazandó nemzeti szabályok nem sérthetik az EUMSZ 101. cikk és az EUMSZ 102. cikk hatékony alkalmazását, és azokat az e területre vonatkozó ügyek sajátosságaihoz kell igazítani, amelyek főszabály szerint összetett ténybeli és gazdasági elemzés lefolytatását teszik szükségessé”.⁴⁴

A főtanácsnok az uniós elévülési jogot az EUB ítéletei alapján értelmezi. Az uniós bírói jog mint „szabály” olvasható ebben a véleményben. Az EUB által

⁴³ A C-21/24. sz. *Nissan* ügy.

⁴⁴ A Főtanácsnok indítványa a *CP kontra Nissan Iberia, S.A.* ügyben (ECLI:EU:C:2025:248) 39. pontja.

meghatározottak szerint az elévülés kezdő időpontját két tény, két kumulatív feltétel határozza meg: az egyik a versenyjogi jogsértés megszűnése, a másik, hogy a károsult tudomással rendelkezzen a kártérítési igény érvényesítéséhez szükséges tényekről.⁴⁵

Az elévülési időt a főtanácsnok akként értelmezi, ami korlátozza a károsult jogait: „az elévülési idő a károsult jogainak korlátozását jelenti, és ezért azt úgy kell értelmezni, hogy biztosított legyen a szükséges hozzáférhetőség, gyorsaság és költséghatékonyság – a Bíróságnak a *pro actione* elvének kedvező megoldást kell előnyben részesítenie”.⁴⁶

A főtanácsnok továbbá hangsúlyozza a nemzeti versenyhatóság és a Bizottság határozata közti különbséget, és ez az egyik indoka, hogy miért nem tartja elfogadhatónak, ha az elévülés kezdő időpontjaként az előbbi határozatának közzétételét kellene alapul venni.⁴⁷ Majd kifejti, hogy a „kártérítési keresetek esetében az elévülési idő kezdő időpontjának a nemzeti versenyhatósági határozat jogerőre emelkedésének időpontjához kötése kedvezőbb a jogbiztonság és a tényleges érvényesülés elve szempontjából, és e megoldás főszabály szerint mind a felperesek, mind az alperesek számára előnyös. Rá kell ugyanis mutatni arra, hogy az elévülési idő éppen a jogbiztonságot szolgálja.”⁴⁸ A követő jellegű kártérítési keresetek hatékonyságának elve által támasztott jogbiztonsági követelményeknek a főtanácsnok szerint a versenyhatósági határozatot felülvizsgáló bíróság jogerős határozata felel meg.⁴⁹

Az EUB ítélete lényegében ugyanarra a végeredményre jutott, mint a főtanácsnok indítványában javasolt, nevezetesen, hogy a spanyol versenyhatóság 2015. szeptember 15-én teljes egészében közzétett határozata nem tekinthető véglegesnek, azért a kártérítési igény elévülésének kezdő időpontjának nem tekinthető az uniós jog szempontjából. Lényeges különbség a két jogi okfejtés közt, hogy az EUB szerint a 2014/104 irányelv alkalmazandó, mivel az irányelv átültetésére megszabott határidőben, 2016. december 27-éig az elévülés el sem kezdődött,⁵⁰ hanem csak ezen időpontot követően. Az EUB eltérő jogi okfejtéssel jutott el az elévülés kezdő időpontjának meghatározásához,⁵¹ jóllehet az ítélet többször utal

⁴⁵ Vélemény 41. pontja: „Ami a kártérítési keresetek megindítására vonatkozó elévülési idő kezdő időpontjának meghatározását illeti, a Bíróság megállapította, hogy két kumulatív feltételnek kell teljesülnie, nevezetesen i. meg kell szűnnie a versenyjogi jogsértésnek (objektív elem), és ii. a károsultnak tudomással kell rendelkeznie a kártérítési kereset megindításához elengedhetetlen információkról (szubjektív elem).” – hivatkozással a (29. lábjegyzetben a *Heureka* ítélet 55. pontjára és az ott hivatkozott ítéletre.)

⁴⁶ Az indítvány 75. pontja

⁴⁷ Az indítvány 85-89. pontjai

⁴⁸ Az indítvány 78. pontja, az EUB ítélete némiképp eltérően látja ezt az ítélet 55. pontjában. Vö.: Bíróság 2025. szeptember 4-i ítélete (Negyedik Tanács) a C-21/24. sz. ügyben (CP és a Nissan Iberia SA) (ECLI:EU:C:2025:659)

⁴⁹ Az indítvány 84. pontja

⁵⁰ Az indítvány 79-80. pontjai.

⁵¹ Az EUB átfogalmazta az előzetes döntéshozatalra vonatkozó nemzeti bírósági kérdéseket is az ítélet 39. pontjában: „Ezen információkból ugyanis az következik, hogy e bíróság többek között azt kívánja meghatározni, hogy CP, aki úgy véli, hogy a CNMC-nek az e hatóság internetes honlapján 2015. szeptember 15-én közzétett és a Tribunal Supremo (legfelsőbb bíróság) 2021-ben hozott ítéletét követően jogerőre emelkedett határozata által megállapított versenyjogi jogsértés miatt kárt

arra, hogy a nemzeti bíróságnak milyen tényeket és körülményeket kell ellenőriznie és értékelnie.⁵² Az EUB érvelésének a nagyon leegyszerűsített lényege akként foglalható össze, hogy a versenyhatóság határozata nem tekinthető véglegesnek a benne szereplő tények tekintetében mindaddig, amíg azt az érintett vállalkozás bíróság előtt megtámadta, és annak bírósági felülvizsgálata nem fejeződött be. Az EUB ítéletében ezt a döntést nevezi „jogerősnek”, amely a határozat bírósági felülvizsgálata tárgyában kerül meghozatalra. Ennek indoka, hogy az Unió Bizottságának döntése kötelező jelleggel bír, és attól nem térhetnek el a tagállami bíróságok, addig ez nem mondható el a nemzeti versenyhatóság közigazgatási döntéséről⁵³ (). Az EUB álláspontja szerint, a kártérítés érvényesítéséhez szükséges „elengedhetetlen információk”⁵⁴, mint versenyjogi jogsértés fennállása, a kár ténye és az okozati összefüggés, a versenyhatósági döntés alapján nem tekinthető „véglegesnek”, annak tartalma nem szolgálhat alapul egy kártérítési per alapjául, mivel az nem bír kötőerővel a kártérítési perben.⁵⁵ Ezért az elévülés kezdő időpontja sem lehet korábbi, mint a versenyjogi hatósági határozat bírósági felülvizsgálat végső bírói döntése, ez már köti a kártérítési per bíróságát. Az ítélet szerint ez a „kötőerő” az, ami az elévülés szempontjából releváns,⁵⁶ ezzel az EUB az elévülés kezdő időpontját ahhoz köti, hogy az alapul fekvő hatósági határozat jogsértésre vonatkozó megállapításai véglegesek legyenek, és a kártérítési perben lényegében felülbírálhatatlanok. Így jut arra a végső döntésre az EUB, hogy „EUMSZ 101. cikket a tényleges érvényesülés elvével összefüggésben, valamint a 2014/104 irányelv 10. cikkének (2) bekezdését úgy kell értelmezni, hogy azokkal ellentétes az olyan nemzeti szabályozás, amely szerint, amint azt a hatáskörrel rendelkező nemzeti bíróságok értelmezik, azon időpont meghatározása során, amelytől kezdve a nemzeti versenyhatóságnak a versenyszabályok megsértését megállapító határozatát követő, e szabályok megsértése miatti kártérítési keresetekre alkalmazandó elévülési idő megkezdődik, úgy tekinthető, hogy az a személy, aki úgy véli, hogy kárt szenvedett, azelőtt szerzett tudomást a kártérítési keresetének benyújtását lehetővé tévő elengedhetetlen információkról, hogy e határozat jogerőre emelkedett volna.”⁵⁷

szenvedett, kérheti-e a neki okozott kár megtérítését, vagy a 2023 márciusában benyújtott kártérítési keresete elévült-e.”

⁵² Az ítélet 60., 78. pontjai.

⁵³ Az ítélet 64. pontja.

⁵⁴ Az ítélet 56. pont és 58. pontjai.

⁵⁵ Így azokban az esetekben, amikor a nemzeti versenyhatóság valamely határozatában megállapított uniós versenyjogi jogsértés esetleges elkövetője megsemmisítés iránti keresettel támadja meg e hatóság e jogsértés jellegére, tárgyi, személyi, időbeli és területi hatókörére vonatkozó megállapításait, aminek következtében az említett jogsértésre vonatkozó kártérítési kereset elbíráló bíróságot nem kötik az említett megállapítások, nem állapítható meg, hogy a károsult e bíróság előtt ténylegesen támaszkodhatna az említett határozatra a jogsértés esetleges elkövetőjével szembeni keresetének alátámasztása érdekében. Vö. az ítélet 65. pontja.

⁵⁶ „E körülmények között meg kell állapítani, hogy mivel a kártérítési kereset elbíráló bíróságot csak akkor köti az érintett jogsértés fennállásának megállapítása, ha a nemzeti versenyhatóság határozata jogerőre emelkedett, a károsult ésszerűen nem tekinthető úgy, hogy tudomást szerzett a kártérítési keresetének e határozat alapján történő benyújtásához elengedhetetlen információkról, következésképpen az elévülési idő nem kezdődhet meg azelőtt, hogy az említett határozat jogerőre emelkedne.” Vö. ítélet 67. pontja.

⁵⁷ Az ítélet 82. pontja.

3.3. Következtetések. Az elévülés kezdő időpontjának minél későbbi időpontra toléása annak érdekében, hogy az uniós jog feltétlenül érvényesülést kapjon, az egyik vissza-visszatérő érv az EUB ítéleteiben és a főtanácsnoki véleményekben. A másik érv az elévülés kezdő időpontjának kitolása mellett az uniós versenyjogi szabályok hatékonyságának a biztosítása, a harmadik pedig azon uniós versenypolitika megvalósítása, hogy a közjogi és magánjogi igényérvényesítés integrált legyen. A negyedik érv az elrettentés a jogsértéstől, és a kártérítés biztosítása a versenyjogi jogsértéssel érintettek számára. Mindezeket az elvárásokat, célokat és politikákat a hatékony jogérvényesítés biztosításával, a Charta 47. cikkének szabályával indokolják. Ehhez járul még az a gondolat, hogy a versenyjogi jogsértések bonyolult, gazdaságilag komplex elemzést, felmérést, vizsgálatot és értékelést kívánnak meg, melyet nehéz egy polgári perben a vélelmezett károsultnak bizonyítania, és amely nem várható el egy „mindennapi”, vagy „átlagos” piaci szereplőtől, aki a piacon aktív.

Ennek a fényében a szubjektív alapú elévülési kezdő időpontjának megítélése során nem elegendő, hogy a károsult tudomással rendelkezzen vagy kellő körülmények esetén tudomással bírjon azokról a tényekről, amelyek a kártérítési igényét megalapozzák, hanem az is szükséges, hogy a kártérítés megalapozottságát egy közhatalommal felruházott szerv állapítsa meg határozatában, mint például a Bizottság vagy a nemzeti versenyhatóság.

Ez fontos különbség az elévülés nemzeti és uniós felfogása közt, az uniós jogban a tények ismerete önmagában nem elegendő az elévülés megindulásához, hanem olyan közhatalmi határozat, döntés szükséges, amely a jogi minősítést is tartalmazza, ez az, ami mérvadó a magánjogi igény érvényesítéséhez. Ez utóbbi követelmény messze túlmegegy a polgári jogi kártérítési igény érvényesíthetőségének a kritériumain, hiszen a polgári perben a felperest terheli a tényállás előadása és az erre vonatkozó bizonyítékok előterjesztése, amelyekről – az alperesi védekezés tükrében – a polgári jogi bíróság tud döntenie a kártérítési igényről.

El kell ismerni, az elévülés lehetetlenné teheti az igény érvényesítését, feltéve, ha a kötelezett arra hivatkozik, illetve adott jogrendszerekben, ha az időmúlásnak ezt a kérdését a bíróságnak hivatalból kell vizsgálnia. Ez az elévülés fontos következménye, hogy az igény bíróság előtt nem érvényesíthető.

4. Fogyasztóvédelem

4.1. Profit Credit Slovakia. A fogyasztóvédelem terén hozott egyes korábbi EUB ítéleteket egy külön írásban már bemutattuk, a jelen írásban visszatérünk a korábbi írásunkban már ismertetett⁵⁸ C-485/19. számú Profi Credit Slovakia ügyre, annak jelentőségére való tekintettel⁵⁹. A 2021. április 22-én meghozott, előzetes

⁵⁸ A korábbi esetjog bemutatásra került a jelen írásban is említett C-486/19-es üggyel együtt: Csehi Zoltán: Európai uniós fogyasztóvédelem és az elévülés legújabb bírói gyakorlata, In: *SALUS VOCALIS. Csegöldi indulás - Győri érkezés. Ünnepi tanulmányok Fazekas Judit tiszteletére*, (szerk.: Keserű Barna Arnold – Szoboszlai-Kiss Katalin – Németh Richárd) Győr, Universitas-Győr Nonprofit Kft, 2023, 69-80. o.

⁵⁹ Andreas Piekenbrock: Die Verjährung des Bereicherungsanspruchs im Lichte der Klauselrichtlinie – Fortsetzung, *Zeitschrift für das Privatrecht der Europäischen Union (GPR)*, 2021/4, 178-182. o.

döntéshozatal iránti kérelem tárgyában hozott ítéletében a szlovák Ptk. jogalap nélküli gazdagodásra vonatkozó elévülési szabályait ismerhetjük meg. Az elévülés hároméves objektív jellegű, tehát az elévülés kezdő időpontját a jogalanyok szubjektív észlelésétől függetlenül számítandó, és ennek az elévülési szabálynak az uniós joggal való összeegyeztethetőségéről mondott ítéletet az európai bírói fórum. A fogyasztónak a tisztességtelen szerződési feltételből eredő teljesítés megtérítéséhez való joga abban az esetben is elévül az alkalmazandó szlovák szabály szerint, ha maga a fogyasztó nincs abban a helyzetben, hogy alaposan megvizsgálja a tisztességtelen szerződési feltételt, és ez az elévülési idő akkor is telik, ha a fogyasztó nem tudott a szerződési feltétel tisztességtelen jellegéről. Kérdés, hogy ez az elévülési szabály sérti-e az Alapjogi Charta 47. cikkében biztosított hatékony jogvédelmet? A szlovák Ptk. jogalap nélküli gazdagodás visszakövetelésére vonatkozó elévülési szabályai részletes és polgári jogi szempontból magas szintű szabályozást tartalmaznak, az előzetes döntéshozatali kérelemben leírtak szerint.

A szlovák Ptk. 107. cikk első és második bekezdésének rendelkezései értelmében a jogalap nélküli gazdagodás jogcímén fennálló visszatérítéshez való jog megszűnik: *egyrészt kétéves, úgynevezett „szubjektív” elévülési idő leteltével, amely akkor kezdődik, amikor az érintett tudomást szerez a jogalap nélküli gazdagodásról, és azonosítja azt a személyt, aki az ő kárára gazdagodott.*⁶⁰ Ebből a szempontból az alapperben határidőn belül került benyújtásra a kereset, mivel kevesebb mint két év telt el az alapeljárás felperese által kapott információ és a keresetének benyújtása (2017. május 2.) között. A másik szlovák elévülési szabály egy hároméves, úgynevezett „objektív” elévülési időt határoz meg, amely a jogalap nélküli gazdagodás bekövetkeztének napján kezdődik. A vizsgált ügyben ez a határidő már lejárt, mivel több mint három év telt el az alapügy tárgyát képező díjak megfizetése és a kereset benyújtása között. Egy harmadik szabály szerint „szándékos” jogalap nélküli gazdagodás esetén tízéves az „objektív” elévülési idő. Ez a tíz év szintén a jogalap nélküli gazdagodás bekövetkeztétől kezdődik; a jelen ügyben ez a határidő még nem járt le.

A hároméves objektív határidő attól az időponttól indul, amikor az alaptalan gazdagodás bekövetkezett, és az elévülés hatálya abban az esetben is bekövetkezik, ha maga a fogyasztó nem tudja megítélni, hogy valamely szerződési feltétel tisztességtelen, vagy nem volt tudomása a szóban forgó szerződési feltétel tisztességtelen jellegéről. Az EUB továbbá abból indult ki, hogy miként a szlovák alapperben, hosszú távú hitelszerződések esetében, az elévülés minden egyes – később jogosulatlanul minősített – fizetésnél értékelendő, jöllehet ennek vizsgálatát az előterjesztő bíróság keretébe utalja az EUB. De előállhat az az eset, hogy a szerződés megszűnése előtt egyes fizetések tekintetében beáll az elévülés a jogalap nélküli gazdagodás alapján. Ezt az elévülési szabályt, a részfizetésekre vonatkozó egyedi elévülést, az EUB akként minősíti, amely „szisztematikus jelleggel megfoszthatja a fogyasztókat annak a lehetőségétől, hogy az említett irányelvekkel ellentétes szerződéses feltételek alapján teljesített fizetések visszatérítését

⁶⁰ Az ítélet 10. pontja.

követelhessék.”⁶¹ Az EUB következtetése szerint az ilyen „eljárási szabályok” (sic!)⁶², rendkívül nehezé teszik azon jogok gyakorlását, amelyeket a 93/13/EGK irányelv vagy a 2008/48/EK irányelv biztosít a fogyasztó számára, és ennek következtében az ilyen szabályok sértik a hatékony érvényesülés elvét⁶³. A tényleges érvényesülés elvével ütközik az ilyen objektív jellegű szabályozás az EUB ítéletének rendelkező része szerint.

Kérdésként felmerül, vajon más lett volna az EUB értelmezése, ha nem hosszú távú, három évet meghaladó hitelszerződésről lett volna szó, és így az objektív elévülés határidő csak a szerződés megszűnése után járt volna le? Az is felvethető, hogy a tagállami jog olyan esetleges értelmezése, amely szerint az egyes részteljesítések után az elévülés nem kezdődik meg külön-külön, hanem valamennyi utólag jogosulatlanul minősített fizetés esetében – valamennyi fizetésre alkalmazva – csak a szerződés megszűnése után, szintén az uniós jogba ütközne-e? Lehet, hogy a tagállami jog ilyen értelmezése már az uniós joggal összhangban állna, és nem sérti az uniós jog tényleges érvényesülésének elvét. De egyáltalán, melyik időpontban következett be a gazdagodás ilyen esetekben, a fogyasztó által teljesített fizetések időpontjában, vagy csak később, a felek közti végső elszámoláskor, amely időpontban a felek közti követelések egyenlege megállapítható?

4.2. C-484/21. számú ügy. A 93/13/EGK irányelv értelmezése kapcsán újra foglalkozott az EUB az elévüléssel, a C-484/21. számú ügyben⁶⁴, melyet 2024. április 25-én hirdetett ki.⁶⁵ Az EUB szerint⁶⁶ a szerződés megkötésének időpontja, és a szerződésben előírt költségek megfizetésének időpontja „önmagában nem képezheti az elévülés kezdő időpontját”.⁶⁷ A releváns időpont az EUB szerint „az érintett szerződési feltétel tisztességtelen jellegét megállapító és azt ezen okból semmisnek nyilvánító határozat jogerőssé válása”, hiszen a fogyasztó számára ebben az időpontban válik egyértelművé a támadott szerződéses feltétel jogszabályba ütköző jellege. „Ennélfogva a fogyasztónak főszabály szerint ezen időponttól kezdve áll módjában hatékonyan érvényesíteni a 93/13/EGK irányelv által számára biztosított

⁶¹ Az ítélet 63. pontja.

⁶² Az ítélet francia változatában „modalités procédurales” olvasható, amely nem felel meg a magyar szövegnek.

⁶³ Az ítélet 64. pontja

⁶⁴ A C-484/21. sz. *Caixabank* ügyben 2024. április 25-én hozott ítélet (ECLI:EU:C:2024:360)

⁶⁵ Előterjesztett első kérdés: „Összeegyeztethető-e [az Európai Unió Alapjogi Chartájának] 38. cikkével, az uniós jog tényleges érvényesülésének elvével, valamint a 93/13 irányelv 6. cikkének (1) bekezdésével és 7. cikkének (1) bekezdésével az, hogy az olyan tisztességtelen feltétel pénzügyi következményei, mint amilyen a költségek visszakövetelésére irányuló igény, elévülésének ideje azon időpont előtt kezdődik, amely időpontban az említett szerződési feltételt tisztességtelen jellege miatt semmisnek nyilvánították?”

⁶⁶ Előterjesztett harmadik kérdés: „Összeegyeztethető-e [az Európai Unió Alapjogi Chartájának] 38. cikkével, az uniós jog tényleges érvényesülésének elvével, valamint az 93/13 irányelv 6. cikkének (1) bekezdésével és 7. cikkének (1) bekezdésével az, ha hosszú futamidejű szerződésben előírják, hogy a jelzálogjog alapítása céljából fizetett költségek visszakövetelésére vonatkozó bírósági igény elévülési ideje a kifizetés időpontjában kezdődik, tekintettel arra, hogy a tisztességtelen feltétel joghatása ebben az időpontban megszűnik, és nem áll fenn e feltétel újbóli alkalmazásának kockázata?”

⁶⁷ Az ítélet 31. pontja.

jogokat, következésképpen pedig ekkor kezdődhet meg a visszatérítés iránti igény elévülési ideje, amely igény fő célja azon jogi és ténybeli helyzet helyreállítása, amelyben a fogyasztó az említett feltétel hiányában lett volna” – fogalmaz a döntés⁶⁸. Az ítélet rendelkező része keretek közé, speciális tényállási elemekre alapítja ezt az értelmezést, mivel egyrészt (i) költségek visszatérítésére irányul, amelyeket a fogyasztó a közte és az eladó vagy szolgáltató között létrejött szerződés megkötésének időpontjában fizetett meg; (ii) egy olyan szerződési feltétel alapján, amelynek tisztességtelen jellegét az e költségek megfizetését követően hozott jogerős bírósági határozat megállapította; (iii) és a 93/13/EGK irányelv 6. cikkének (1) bekezdésén és 7. cikkének (1) bekezdésén alapul az igény.

A bírói okfejtés szerint a szóban forgó költségek kifizetésének időpontjában, illetve még azt megelőzően a fogyasztónak még nem volt tudomása vagy észszerűen tudomása sem lehetett az említett feltétel tisztességtelen jellegéről, hiszen e szerződéses feltétel semmisségét csak egy későbbi határozat állapította meg. Ez alapján az elévülés kezdő időpontja ilyen jellegű költségek visszakövetelése iránt a vonatkozó tisztességtelen szerződési feltétel érvénytelenségét kimondó jogerős bírói ítélettel indul csak meg. A fogyasztó esetében nem elegendő tehát a tényállási elemek teljes ismerete az elévülés kezdetéhez, hanem a konkrét szerződési kikötés tisztességtelenségének bírói megállapítása, a jogerős ítélet időpontja az, amely ezt az elévülést megindítja. A nevezett irányelv 6. és 7. cikkének ilyen értelmezése messze túlmutat azok tartalmán és irányán, különös tekintettel arra, hogy maga az irányelv nem szabályozza az elévülést, így az EUB a fogyasztói jogok hatékony érvényesítésére vonatkozó gyakorlati kérdéseket is konkretizálja.

A fogyasztói igények érvényesíthetőségének időbeli korlátai a fenti döntésekkel újra jelentősen kitágultak, időben meghosszabbítottak. Jóllehet vannak ítéletek, amelyek a fogyasztói jogokat nem abszolút jognak tekintik és a jogbiztonság szempontjából elismeri a jogvesztő határidők érvényességét.⁶⁹

5. Záró gondolatok

Mi az indoka, hogy ezeket az eltérő jogterületről származó szabályokat egy írás keretében tárgyaltuk? Jóllehet mindegyik az időmúlás és a jogérvényesítés viszonyára vonatkozik, a legfőbb célunk az volt, hogy bemutassunk bizonyos „áthallásokat” az egyes uniós és tagállami jogterületek közt. Ilyen például a fent említett a jogsértés „folyamatossága” és az egyes követelések esedékessé válása közti hasonlóság. Az elmúlt néhány év uniós bírósági joggyakorlata jelentős mértékben átalakította az elévülésről eddig kialakult jogi megoldásokat. A több jogterületen jelentkező változás párhuzamosan zajlik, mind a közjogi, mind a magánjogi igényérvényesítések esetében, a tagállammal szemben vagy a gazdasági vállalkozással, illetve a fogyasztói igények terén, de időben többé-kevésbé párhuzamosan. Ezek a változások így jobban érthetőek, mert az eljáró uniós bíróság

⁶⁸ Az ítélet 32. pontja.

⁶⁹ Lásd a C-698/18. sz. ügyben az EUB ítélet (ECLI:EU:C:2020:537) 56. pontját.

előtti párhuzamos esetekről van szó. Az uniós jogban eddig csak az elévülés jogbiztonságot szolgáló célja, funkciója fogalmazódott meg, a többi funkcióról nem olvashatunk. Számos uniós norma esetében nem egyértelmű, hogy a jogszabályi határidő „indikatív”, tájékoztató célú, vagy szigorú időtartamot nevesít. Az elévülés kezdő időpontja alapvetően szubjektív jellegűvé vált, kivéve, ha a mértékadó időpont a Bizottság hivatalos határozatának nyilvánosságra hozatala, amely egy objektív idő, amelyhez az a vélelem kapcsolódik, hogy a jogosult tudomással bír mindarról, ami az igénye érvényesítéséhez szükséges. Az uniós jog és a tagállami anyagi- és eljárásjogi szabályai, mint például a jogerős határozatokhoz fűződő jogerő közti ellentmondások esetében az uniós jog feltétlen elsőbbséget kap a teljes érvényesülés érdekében. Az uniós versenyjog magánjogi kártérítési joggyakorlatában és az uniós fogyasztóvédelemben egymást követik az elévülést tovább fejlesztő jogesetek, amelynek mintha „hólabda hatása” lenne.

Az uniós jogi normák feltétlen érvényesülésének imperatív kényszere mellett, az információs aszimmetria összeköti a fogyasztói igényérvényesítést a versenyjogi kártérítéssel érintett vállalkozásokkal. Az elévülés kezdő időpontjának meghatározásának szempontjai is számos közös vonást mutatnak, nem elegendő a tények ismerete, hanem közhatalmi, hatósági vagy bírói döntés szükséges ahhoz, hogy az elévülés elkezdődjön. Ezen túlmenően egyes esetekben az eljárásra vonatkozó ítéletbeli elvárások, megfogalmazások is túlmutatnak az elévülés anyagi jogi vonatkozásain. A fent bemutatott esetekből talán jobban érhető, hogy az EUB előtt párhuzamosan zajló eljárásokban hasonló vagy azonos, az elévülést érintő kérdések miként változnak és kapnak újabb és újabb megfogalmazást, miként gazdagodnak illetve vesznek új irányokat. Egy-egy gondolat, miután megfogalmazódott egy előzetes döntéshozatali kérdés megválaszolása során, táptalajra talál egy másik uniós jogterületen. A nemzeti jog elévülési szabályozása, a bírósági jogérvényesítés nem harmonizált eljárási rendelkezései így egy folyamatosan változó uniós környezetben értelmezendők.

Irodalomjegyzék

- Bíró György: A kötelmi jog alapintézményei – Az elévülés. In: A magánjogi kodifikáció eredményei: Miskolci konferenciák 2006-2007. Tanulmánykötet. (szerk. Pusztahelyi Réka), Miskolc, Novotni Alapítvány, 2008, 241-255.
- Bíró György: Az elévülés intézménye. In: Publicationes Universitatis Miskolciensis Series Juridica et Politica XXVI. évf. 2008/2. kötet, 541-557.
- Bíró György: Az elévülés szabályai az új Ptk.-ban, In: Ünnepi tanulmányok Prugberger Tamás professzor 70. születésnapjára (szerk. Csák Csilla), Miskolc, Novotni Alapítvány, 2007. 50-60.
- Bíró György: Elévülés a mellékkövetelések és a járulékos követelések esetében (szerzőtárs: Pusztahelyi Réka), *Advocat, Borsod- Abaúj-Zemplén Megyei Ügyvédi Kamara lapja*, XV. évf., 2012/1-4. szám, 6-14.
- Csehi Zoltán: Európai uniós fogyasztóvédelem és az elévülés legújabb bírói gyakorlata, In: SALUS VOCALIS. Csegöldi indulás – Győri érkezés. Ünnepi tanulmányok Fazekas Judit tiszteletére, (szerk.: Keserű Barna Arnold –

- Szoboszlai-Kiss Katalin – Németh Richárd) Győr, Universitas-Győr Nonprofit Kft, 2023, 69-80. <https://doi.org/10.59199/salusvocalis.2023.09>
- Piekenbrock, Andreas: Die Verjährung des Bereicherungsanspruchs im Lichte der Klauselrichtlinie – Fortsetzung, Zeitschrift für das Privatrecht der Europäischen Union (GPR), 2021/4, 178-182. <https://doi.org/10.9785/gpr-2021-180412>
 - Pusztahelyi Réka: A követelés bírósági eljárásban való érvényesítése - egy elévülést megszakító ok margójára, Miskolci Jogi Szemle, 2014/2. 76–94.
 - Pusztahelyi Réka: A magánjogi elévülés. Miskolc, Novotni Alapítvány, 2015.
 - Remien, Olivier (Hg.): Verjährungsrecht in Europa – zwischen Bewährung und Reform, Tübingen, Mohr Siebeck, 2011.
 - Roubier, Paul: Le droit transitoire. Conflits des lois dans le temps. 2em.ed. Paris, Dalloz Sirey, 1960 (újabb kiadása Dalloz 2008).
 - Zimmermann, Reinhard: Comparative Foundations of a European Law of Set-Off and Prescription. Cambridge University Press, 2002. <https://doi.org/10.1017/CBO9780511495113>
-
-

A Kúria precedensképes határozata az elévülést megszakító okok jogi természetéről

Fazekas Judit*

A témaválasztás apropóját egyrészt az adja, hogy nemrégiben jelent meg a Bírósági Határozatok Gyűjteményében a Kúria felülvizsgálati tanácsának a tanulmány címében jelzett precedensképes határozata az elévülést megszakító okok jogi természetének értelmezéséről, ami pontot tehet a Ptk. elfogadása tartó jogértelmezési vita végére. A másik indok, hogy a Polgári Jogot Oktatók Találkozóját a 10 éve elhunyt Bíró György professzorral való emlékezésnek szenteltük, aki több tanulmányában is foglalkozott az elévülés elméleti és gyakorlati kérdéseivel.

Kulcsszavak: elévülés, elévülést megszakító okok, szerződési szabadság, bírói gyakorlat

On the precedent-setting decision of the Curia: Legal nature of the grounds for interrupting the period of prescription

The choice of topic is partly inspired by the recent publication of the precedent-setting decision in the Collection of Court Decisions, made by the Curia (Supreme Court of Hungary) in a review proceeding, referred to in the title of the study, on the interpretation of the legal nature of the grounds for interrupting the prescription period, which may put an end to the legal interpretation debate that has been ongoing since the adoption of the Civil Code. The other reason is that we dedicated the Civil Law Scholars' Meeting to the memory of Professor György Bíró, who passed away 10 years ago and who dealt with the theoretical and practical issues of prescription in several of his studies.

Keywords: prescription, renewal of prescription, freedom of contract, case law

<https://doi.org/10.32980/MJSz.2025.3.29>

A témaválasztás apropóját egyrészt az adja, hogy nemrégiben jelent meg a Bírósági Határozatok Gyűjteményében a Kúria felülvizsgálati tanácsának a tanulmány címében jelzett precedensképes határozata¹ az elévülést megszakító okok jogi természetének értelmezéséről, ami pontot tehet a Ptk. elfogadása tartó jogértelmezési vita végére². A másik indok, hogy a Polgári Jogot Oktatók Találkozóját

* Egyetemi tanár, Széchenyi István Egyetem, Állam- és Jogtudományi Kar, Polgári Jogi és Polgári Eljárásjogi Tanszék.

¹ Kúria Pfv.VI.21.050/2024/7. Határozata tartozás megfizetése tárgyában; BH 2025.9.211.

² Lásd erről többek között Vékás Lajos: A kötelmek közös szabályai. In: Vékás Lajos – Gárdos Péter (szerk.): Kommentár a Polgári Törvénykönyvhöz. 2. kötet. Wolters Kluwer, Budapest, 2014, 1340-1341. o.; Vékás Lajos: A diszpozitív szabályozás elve és az elv kérdőjelei a gyakorlatban. *Magyar Jog*, 2018/7-

a 10 éve elhunyt Bíró György professzorra való emlékezésnek szenteltük, aki több tanulmányában is foglalkozott az elévülés elméleti és gyakorlati kérdéseivel.³

1. A felülvizsgálati kérelem alapjául szolgáló tényállás

Az alperes a felperesi jogelőddel 2016. október 24-én villamosenergia-szolgáltatási szerződést kötött, amely alapján villamosenergia szolgáltatást nyújtott az alperes részére. A szerződő felek megállapodtak abban, hogy „A jelen egyetemes szolgáltatási szerződésből eredő polgári jogi igények a követelés esedékességének napján hatályos jogszabályi rendelkezések szerinti időben évülnek el. Bármely fél által a másik fél részére igazolhatóan megküldött fizetési felszólítás megszakítja az elévülést.”

Az alperesnek 2018. július 4. és 2019. szeptember 2. között 1 291 876 forint összegű áramdíj tartozása keletkezett, 2019. szeptember 24-én esedékes fizetési határidővel. A felperesi jogelőd 2021. június 14-én írásban felszólította az alperest a tartozás rendezésére, azonban a fizetési felszólítás az alperes által a szerződésben megadott lakcímről „nem kereste” jelzéssel érkezett vissza.

A felperesi jogelőd a 2021. október 6-án kelt engedményezési szerződéssel az alperessel szemben fennálló 1 029 510 forint összegű követelését a felperesre engedményezte. A felperes 2021. december 3-án írásban tájékoztatta az alperest az engedményezésről, egyúttal felszólította a tartozás rendezésére. Az alperes részére kiküldött engedményezési értesítő és fizetési felszólítás az alperes címéről „elköltözött” jelzéssel érkezett vissza.

A felperes 2023. május 15-én írásban arról tájékoztatta az alperest, hogy a 1 132 464 forint összegű villamosenergia-követelés a 3 éves törvényi elévülési időre tekintettel elévült, azonban arra hivatkozott, hogy az elévülés az alperes fizetési kötelezettségét nem érinti, és követelte a tartozás megfizetését. A fizetési felszólításnak az alperes nem tett eleget.

8., 385-391. o.; Vékás Lajos: Az új Polgári Törvénykönyv első évének tapasztalatairól. In Barzó – Juhász – Leszkoven - Pusztahelyi (szerk.): *Ünnepi tanulmányok Bíró György professzor 60. születésnapjára*; Vékás Lajos: Szerződési jog – Általános rész. ORAC Kiadó, Budapest, 2024, 308-309. o.; Pusztahelyi Réka: A magánjogi elévülés. Novotni Alapítvány, Miskolc, 2015; Pusztahelyi Réka: Az elévülési szabályok megváltoztathatósága: a magánautonómia határai, *Állam- és Jogtudomány*, 2024/1., 38-61. o.; Fazekas Judit: Kötelmi jogi alapvetés. Az elévült követelések. In Fazekas- Menyhárt – Kőhidi: *Kötelmi jog Általános rész*, Gondolat Kiadó, 2017, 19-29. o.; Pusztahelyi Réka – Veress Emőd: Elévülési szabályok a jogbiztonság szolgálatában, a román és a magyar polgári törvénykönyvekben. Összehasonlító jogi tanulmány. *Magyar Jog*, 2017/6., 373-383. o.; Jójárt Eszter: Diszpozitivitás a régi és az új Polgári Törvénykönyvben - elméleti alapvetés, *Magyar Jog*, 2014/12., 673-685. o.

³ Lásd ezek közül Bíró György: Az elévülés intézménye. *Publicationes Miskolcensis, Sectio Juridica et Politica*, Miskolc, Tomus XXVI/2. (2008), 541-576 o.; Bíró György: Az elévülés szabályai az új Ptk.-ban. In: Csák Csilla – Olajos István (szerk.): *Ünnepi tanulmányok Prugberger Tamás professzor 70. születésnapjára*. Miskolc, Novotni Alapítvány, 2007, 50-60. o.

2. Pertörténet

A felperes fizetési meghagyást nyújtott be a tartozás érvényesítése iránt, amely az alperes ellentmondása folytán perré alakult. A felperes keresetében a Ptk. 6:256. § (1) bekezdése alapján 1 029 510 forint, valamint a késedelembe esés időpontjától (2021. november 9.) a kifizetés napjáig esedékes törvényes mértékű kamata megfizetésére kérte kötelezni az alperest. Az alperes ellenkérelmében követelés elévülésére hivatkozva a kereset elutasítását kérte. Az elsőfokú bíróság kereseti kérelemmel egyezően kötelezte az alperest a tartozás és a késedelmi kamat megfizetésére.⁴

Az alperes fellebbezett az elsőfokú bíróság ítélete ellen, melyet a másodfokú bíróság helybenhagyott⁵. Hangsúlyozta, hogy a Ptk. elévülésre vonatkozó rendelkezései szerint a felek az elévülés megszakadásának Ptk.-ban írt okait szerződéses úton bővíthetik. Bár a Ptk. 6:25. § (1) bekezdése az elévülést megszakító okok között nem sorolja fel a jogosult által írt felszólító levelet, viszont az elévülésre vonatkozó rendelkezések között nem található olyan, amely kifejezett tiltást tartalmazna arra, hogy a felek további elévülés megszakadását eredményező okokat határozzanak meg. Minthogy a felek közötti szerződésnek része volt az a kikötés, hogy bármely fél által a másik fél részére igazolhatóan megküldött fizetési felszólítás megszakítja az elévülést, a felek egyező akarattal az elévülést megszakító okok körét kibővítették, amit a kötelmek közös szabályainak diszpozitív természetéből adódóan megtehettek.⁶ A szerződésben szereplő kikötés alapján így a fizetési felszólítás az elévülést megszakította.

Az alperes felülvizsgálati kérelmében a jogerős ítélet hatályon kívül helyezését és a kereset elutasítását kérte. Vitatta az elévülést megszakító okok bővíthetőségét, álláspontja szerint ez szembe megy az elévülés intézményének lényegével. Kifejtette továbbá, hogy a felperesi jogelőd által alkalmazott, a szerződéskötés időpontjában hatályban volt Üzletszabályzat XVI. 3.5. pontjában foglalt általános szerződési feltételek tisztességtelenek.

A felperes a felülvizsgálati ellenkérelmében a jogerős ítélet hatályában fenntartását kérte. A Kúria a felvetett jogkérdés különleges súlya, illetve társadalmi jelentősége alapján⁷ engedélyezte a felülvizsgálatot, rámutatva, hogy a Ptk. elévülés megszakítására vonatkozó szabályainak jellege elvi jelentőségű kérdés. A Kúria megítélése szerint az az egyedi ügyön túlmutató és a társadalom széles körét érintő kérdés, hogy a Ptk.-nak az elévülés megszakítására vonatkozó rendelkezései diszpozitív szabálynak tekinthetőek-e, amely alapján az elévülés-megszakítási okok a felek által szerződéses úton bővíthetőek, vagy olyan kogens normák, amelyre a felek szerződési szabadsága nem terjed ki.

⁴ Győri Járásbíróság P.21717/2023/10.

⁵ Győri Törvényszék Pf.20105/2024/4.

⁶ Ptk. 6:1. § (3) bekezdés.

⁷ Pp. 409. § (2) bekezdés b) pontja.

3. A Kúria döntése

A Kúria az elvi jelentőségű kérdést akként válaszolta meg, hogy az elévülés megszakításának okai nem a felek jogaira és kötelezettségeire, hanem az igényhelyzetben lévő alanyi jog kikényszeríthetőségére (bírószághoz fordulás jogára) vonatkozó szabályok. A felek szerződési szabadsága ezért eltérő elévülés-megszakítási okok meghatározására nem terjed ki, azaz a Ptk. szerinti elévülés-megszakítási okok köre nem bővíthető, az elévülés megszakításának okait tehát egzakt módon, törvényi szinten kell meghatározni.

A Kúria rámutatott, hogy a másodfokú bíróság jogerős ítélete meghozatalakor helyesen indult ki a kötelmi jogi szabályok diszpozitivitására vonatkozó főszabályból, mely szerint a kötelmeknek a felek jogaira és kötelezettségeire vonatkozó közös szabályaitól a felek egyező akarattal eltérhetnek, feltéve, hogy a Ptk. az eltérést nem tiltja.⁸ Fontos azonban hangsúlyozni, hogy a diszpozitív szabályoktól való eltérés joga csak a felek jogaira és kötelezettségeire vonatkozó szabályok esetén megengedett, tehát a jogintézményeket fogalmilag meghatározó normáktól és például az érvénytelenségi okokat vagy az érvénytelenség jogkövetkezményeit meghatározó szabályoktól a felek – főszabályként – nem térhetnek el. A diszpozitivitás alapja az, hogy a relatív szerkezetű polgári jogi jogviszonyokban a jogalkotó azt kívánta a szabályozással biztosítani, hogy felek a lehető legnagyobb szabadságot élvezzék a magánautonómiájukba tartozó jogviszonyaik kialakításában (legyen szó akár szerződésről, akár kárkötelemről vagy jogalap nélküli gazdagodásból származó kötelemről), az általuk létrehozott kötelmeket a konkrét élethelyzetükhöz tudják igazítani.⁹

A Kúria ugyanakkor felhívta a figyelmet arra, hogy az elévülés szabályai kilépnek a felek jogait és kötelezettségeit szabályozó relatív természetű kötelmi szabályok terrénumból. Az elévülés az alanyi jog érvényesíthetőségét zárja ki, ezzel félre nem tehető törvényi parancsként érvényesül a bíróság számára a polgári eljárásokban.

A Kúria rámutatott, hogy az elévülés szabályai elvi jelentőségű és többnyire érinthetetlen jogtétel, amelyektől a felek által történő eltérés nem ismerhető el érvényesnek. Az elévülés szabályai nem a felek kötelmi természetű jogait és kötelezettségeit határozzák meg, hanem az adott jogintézmény törvényi tartalmát, az ettől való bármilyen eltérés a polgári jog rendszeréből való kilépéshez vezetne. Az a logika, amely az elévülési idő eltérő meghatározhatóságából indul ki, hibás okfejtés, figyelemmel arra, hogy ez a lehetőség éppen azért adott, mert a törvény kifejezetten megengedi a feleknek, hogy a kógens szabályoktól eltérően rendelkezzenek.¹⁰ Nem helytálló továbbá az a következtetés sem, hogy a Ptk. 6:22. § (4) bekezdéséből az következik, hogy az elévülés szabályai diszpozitívak, ez a szabály ugyanis csupán annyit jelent, hogy az elévülési idő eltérő meghatározása – törvényi engedély alapján – ugyan megengedett, de ez nem vezethet el az elévülés kizárásához.

⁸ Ptk. 6:1.§ (3) bekezdés.

⁹ Vö. Vékás Lajos: A diszpozitív szabályozás elve és az elv kérdőjelei a gyakorlatban, *Magyar Jog*, 2018/7-8., 385-391. o.

¹⁰ Lásd Ptk. 6:22.§ (3) bekezdés.

A Kúria kifejtette, hogy az elévülés megszakításának okai nem a felek jogaira és kötelezettségeire, hanem az igényhelyzetben lévő alanyi jog kikényszeríthetőségére vonatkozó, kógens szabályok. A felek szerződési szabadsága ezért nem terjed ki eltérő elévülés-megszakítási okok meghatározására külön törvényi engedély nélkül. Következésképpen a felek sem az egyedi szerződéseikben, sem egyedileg meg nem tárgyalta szerződési feltételekben nem térhetnek el az elévülés megszakítására vonatkozó rendelkezésektől, azok köre nem bővíthető.

A 2013-as Ptk.-ból a jogalkotó tudatosan hagyta el a Polgári Törvénykönyvről szóló 1959. évi IV. törvényben szereplő "követelés teljesítésére irányuló írásbeli felszólítást", mint elévülés-megszakítási okot. A Kúria eljáró tanácsa kiemelte azt is, hogy "a teljesítésre irányuló írásbeli felszólítás" mint elévülés-megszakítási ok ellentétes az elévülés intézményének lényegével: nem az igény érvényesítésére, hanem az igényérvényesítési határidő meghosszabbítására ösztönöz, és nem szolgálja a jogbiztonságot. Következésképpen a felek sem az egyedi szerződéseikben, sem egyedileg meg nem tárgyalta szerződési feltételekben nem térhetnek el az elévülés megszakítására vonatkozó rendelkezésektől, azok köre nem bővíthető.

A Kúria döntése szerint az első- és másodfokú bíróságok a Ptk. 6:25. § (1) bekezdésének megsértésével állapították meg, hogy a felek az elévülés megszakadásának Ptk.-ban írt okait, a Ptk. elévülésre vonatkozó rendelkezéseit szerződéses úton (megállapodással) bővíthetik. A törvényi szabálytól való eltérésnek nem lehet az alapja a jogerős ítéletnek a Ptk. 6:22.§ (3) bekezdésére alapított érvelése, mivel ez csak a törvényi elévülési idő időtartamának megváltoztatására biztosít lehetőséget, és kizárólag abban a szigorú törvényi keretben enged teret a magánautonómiának, hogy a felek írásba foglalt megállapodásukkal rövidebb vagy hosszabb elévülési időben megállapodhatnak. Mindazonáltal a Ptk. 6:22. § (4) bekezdése értelmében az eltérési lehetőség törvényileg korlátozott, nem foglalhatja magába az elévülés kizárását. Az elévülést kizáró megállapodás semmis. A jogerős ítéletben kifejtett indokokkal szemben ezekből a szabályokból - sem külön-külön, sem együttesen értelmezve azokat - nem következik, hogy a Ptk. elévülésre vonatkozó valamennyi szabálya diszpozitív. A Ptk. 6:22. § (3) és (4) bekezdésének szabályai ugyanis csak annyit jelentenek, hogy az elévülési idő hosszának eltérő meghatározása – törvényi engedély alapján – ugyan megengedett, de ez nem vezethet az elévülés kizárásához.

A Kúria tényleges ügyre vonatkozóan megállapította, hogy mindebből az következik, hogy sem a felperes 2021. június 14-én kelt, sem a felperesi jogelőd 2021. december 3-án, majd 2023. május 15-én kelt, az alperes részére megküldött fizetési felszólítása nem eredményezhette az elévülés megszakadását, tekintet nélkül arra, hogy azok szabályszerű kézbesítésére sor került-e, avagy sem. Mivel a perbeli követelés 2019. szeptember 24-én vált esedékessé, és az ebből eredő igényét a jogosult csak a 2023. szeptember 1-jén előterjesztett fizetési meghagyás kibocsátása iránti kérelmében érvényesítette, így a követelés – a jogvitára irányadó Vet. 63. § (3) bekezdésében írt 3 éves elévülési időre figyelemmel – a Ptk. 6:23. § (1) bekezdése alapján elévült, így az bírósági eljárásban nem érvényesíthető. A Kúria a fentiek alapján a jogerős ítéletet hatályon kívül helyezte, az alperes alapos elévülési

kifogására figyelemmel az elsőfokú bíróság ítéletét megváltoztatta, és a keresetet elutasította.

4. Észrevételek a döntéshez

A Ptk.-nak az elévülés megszakítására vonatkozó rendelkezéseinek jogi természete a Kódex elfogadása óta az egyik legvitatottabb kérdésként jelent meg, tekintettel arra, hogy az elévülésre vonatkozó Miniszteri indokolás¹¹ nem tette egyértelművé azt, hogy Ptk.-nak az elévülés megszakítására vonatkozó rendelkezései diszpozitív szabálynak tekinthetők-e, vagyis a felek a szerződési tartalom megállapítására vonatkozó szerződési szabadság alapján bővíthetik-e a Ptk.-ban rögzített elévülés-megszakítási okok körét. Más megközelítésben azt, hogy a Ptk. 6:22. § (3) bekezdése alapján, mely lehetővé teszi, hogy a felek egyező akarattal, írásbeli megállapodással eltérjenek a törvényben meghatározott elévülési időtől, következik-e az, hogy az elévülésre vonatkozó szabályok teljes egészében diszpozitívak, tehát kiterjednek a Kódex 6:25.§-ában szabályozott elévülést megszakító okokra is, vagy csak annyit jelent, hogy az elévülési idő eltérő meghatározása ugyan megengedett, de ez nem vezethet a 6:22. § (4) bekezdése értelmében az elévülés kizárásához.

Az elévülést megszakító okok szabályozási természete tárgyában született szakirodalmi álláspontok, tudományos értelmezések is markáns eltéréseket mutatnak. Az egyik álláspont, melynek meghatározó képviselője Vékás Lajos, a magánautonómia és a szerződési szabadság primátusából, a kötelmi szabályok eltérést engedő jellegéből kiindulván, azt – a több tanulmányban és kommentárban megjelenített¹² következetes álláspontot képviseli, hogy az elévülést megszakító jogi tények szabályozása nem kógens jellegű¹³. Álláspontja szerint "a kötelekre vonatkozó, a felek jogait és kötelezettségeit megállapító közös szabályok diszpozitív természetéből (6:1.§. (3) bekezdése már önmagában az következik, hogy a felek a szerződésben kiköthetik az írásbeli felszólításnak az elévülést megszakító hatását. Ez az értelmezés összhangban van a felek autonómiájának, szerződési szabadságának fokozottabb elismerésével a Ptk.-ban. Ezt a következtetést erősíti meg továbbá, hogy a törvény egyedül az elévülés kizárását tiltja meg, kimondva, hogy az elévülést kizáró megállapodás semmis (6:22.§ (4) bek.). Ebből a rendelkezésből is *a contrario* az következik, hogy az elévülés egyéb szabályai, így az elévülés megszakítására vonatkozó rendelkezések is diszpozitív jellegűek. Az előbbi értelmezést támasztja alá

¹¹ T/7971. számú törvényjavaslat indokolással - A Polgári Törvénykönyvről. A törvényi indokolás mindössze annyit mond, hogy "Az elévülés megszakítására vezető jogi tények közül a Javaslat elhagyja a "követelés teljesítésére irányuló írásbeli felszólítást". E megszakítási ok ellentétes az elévülés intézményének lényegével: nem az igény érvényesítésére, hanem az igényérvényesítési idő (és az azzal járó bizonytalanság) meghosszabbítására ösztönöz. A jogbiztonságot szolgálja, ha önmagában egy ilyen aktus nem eredményezi az elévülés megszakítását.

¹² Lásd erről: Vékás Lajos - Gárdos Péter (szerk.): *Kommentár a Polgári Törvénykönyvhöz 2. kötet*, Wolters Kluwer, Budapest, 2014, 1340-1341. o.; Vékás Lajos: Az új Polgári Törvénykönyv első évének tapasztalatairól. In Barzó – Juhász – Leszkoven – Pusztahelyi (szerk.): *Ünnepi tanulmányok Bíró György professzor 60. születésnapjára*. Novotni Kiadó, Miskolc, 2015, 622-637. o.; Vékás Lajos: Szerződési jog – Általános rész. Javított, hatályosított kiadás. Orac Kiadó, Budapest, 2024, 308-309. o.

¹³ Lásd erről: Vékás Lajos – Gárdos Péter (szerk.) *Kommentár a Polgári Törvénykönyvhöz 2. kötet*, Wolters Kluwer, Budapest, 2014, 1340-1341. o.

nem utolsósorban az a körülmény is, hogy az elévülést a bíróság nem veszi hivatalból figyelembe, hanem azt a félnek az igényt megszüntető (pergátló) kifogás formájában kell érvényesítenie (6:23. §). Ez az eredmény vezethető le végül, de nem utolsósorban az elévülési idő felek általi megváltoztatására vonatkozó szabály módosulásából az új Ptk.-ban.¹⁴ Vékás professzor a megszakító okok taxatív jellegével kapcsolatban kiemeli, hogy az elévülést megszakító okok zárt, taxatív felsorolása nem akadályozza azt, hogy a felek a szerződésükben más elévülést megszakító okot is – pl. a teljesítésre történő írásbeli felszólítást – is megjelölhessenek.¹⁵

Más szerzők ezzel ellentétben az elévülés-megszakító okok taxatív felsorolását (6:25.§ (1) bekezdés) eltérést nem engedő kógens normaként értelmezik. Pusztahelyi Réka azt hangsúlyozza, hogy az elévülési szabályok körében a szerződési szabadság csak határok között érvényesülhet, ahogyan az eltérés módja is korlátozott. A törvény által taxatív módon szabályozott megszakító okok, nem tekinthetők diszpozitívnak.¹⁶

Jójárt Eszter ennél tágabban azt az álláspontot képviseli, hogy az elévülés szabályaitól – az elévülési határidőkre vonatkozó kifejezett törvényi engedélytől eltekintve – nem lehet eltérni, mert az az elévülés fogalmát adja meg, elválaszthatatlan a jogintézmény lényegétől és e szabályoktól való eltérés az elévülést lényegétől fosztaná meg.¹⁷

Más szerzők, hasonló következtetésre jutva hangsúlyozzák, hogy az elévülés megszakításáról rendelkező norma az adott jogintézmény lényege szempontjából elvi jelentőséggel bíró jogtétel, amely kötelező érvényesülést kíván.¹⁸

Egyes Ptk. kommentárok a tanulmányban idézett Wolters Kluwer Kommentár kivételével nem foglalnak el egyértelmű álláspontot a "diszpozitivitás – kógencia" dilemma tekintetében, de általában kiemelik a 6:25.§ (1) bekezdésében meghatározott elévülést-megszakító okok taxatív jellegét¹⁹, illetőleg utalnak a Kúria Tanácsadó Testületének a kérdésben kialakított álláspontjára.²⁰

Az elévülést megszakító okok szerződésben való kibővíthetőségének kapcsán a Tanácsadó Testület nem alakított ki egységes álláspontot. A Testület tagjai két, egyenértékű, zárt logikai rendszerbe foglalható érvelést azonosítottak.

Az egyik értelmezés – a Vékás professzor által képviselt állásponthoz hasonlóan – úgy érvel, hogy mivel a felek az elévülési időt is meghatározhatják, ebből az

¹⁴ Vékás Lajos: A diszpozitív szabályozás elve és az elv kérdőjelei a gyakorlatban. *Magyar Jog*, 2018/7-8., 385-391., 389-390. o.

¹⁵ Vékás Lajos: *Szerződési jog – Általános rész*. Javított, hatályosított kiadás. Orac Kiadó, Budapest, 2024, 308. o.

¹⁶ Pusztahelyi Réka: *A magánjogi elévülés*. Novotni Alapítvány, Miskolc, 2015, 248. o.; Pusztahelyi Réka: Az elévülési szabályok megváltoztathatósága: a magánautonómia határai. *Állam- és Jogtudomány*, 2024/1., 38-61., 59. o.

¹⁷ Jójárt Eszter: Diszpozitivitás a régi és az új Polgári Törvénykönyvben - elméleti alapvetés. *Magyar Jog*, 2014/12., 673-685., 682. o.

¹⁸ Fazekas Judit: Kötelmi jogi alapvetés. Az elévült követelések. In Fazekas- Menyhárt – Köhidi: *Kötelmi jog Általános rész*, Gondolat Kiadó, 2017, 28. o.

¹⁹ Lásd pl. Osztovits András (szerk.): *A Polgári Törvénykönyvről szóló 2013.évi V. törvény és a kapcsolódó jogszabályok Nagykommentárja III. Kötet*, Opten Informatikai Kft. Budapest, 2014, 77. o.

²⁰ Lásd Jogkódex: HVG Orac Ptk. Kommentár. VI. kötet. 6:25.§-hoz fűzött magyarázat.

következik, hogy az elévülést megszakító okok körét is bővíthetik. Az egyetlen kógens szabály a Ptk. elévülésre vonatkozó rendelkezési körében az, hogy az elévülés kizárása semmis (6:22. §. (4) bekezdés). A kötelezethez intézett „felhívás” – a felek erre irányuló kikötése esetén – megszakíthatja az elévülést, mivel a felek az elévülési időt is szabadon megváltoztathatják a törvényhez képest. Egyedül olyan kikötés nem lehetséges, amely az elévülést kizárja.

A másik értelmezés szerint a Ptk. rendelkezéseiből arra lehet következtetni, hogy a jogalkotó ellenőrizni kívánja a követelések érvényesítését és ezt kétféle technikával teszi. Egyfelől megadja az elévülés idejét, másfelől szabadságot ad a feleknek az elévülés idejének meghatározására, azzal a korláttal, hogy az elévülést kizáró rendelkezés semmis. Ugyanilyen szabadságot nem ad a törvény az elévülést megszakító okok bővítésére. A jogalkotói döntés mögött, amely nem tekinti az írásbeli felszólítást az elévülés megszakadását eredményező körülménynek, az áll, hogy e megszakítási ok ellentétes az elévülés intézményének lényegével, mert nem az igény érvényesítésére, hanem az igényérvényesítési idő (és az azzal járó bizonytalanság) meghosszabbítására ösztönöz. A Tanácsadó Testület rámutat, hogy a két egyenértékű értelmezési opció érvényesülése tekintetében a bírói gyakorlat szerepe lesz meghatározó. Ebben a helyzetben öntött úgymond, „tiszta vizet a pohárba” a Kúria precedensképes döntése, amelynek feltétlen érdeme, hogy egyértelművé teszi az elévülés-megszakító okokra vonatkozó taxatív felsorolás kógens jellegét, nevezetesen azt, hogy az elévülést megszakító okok nem a felek szerződéses viszonyát szabályozzák, hanem az igény érvényesíthetőségének objektív feltételeit, melyeket szerződéssel sem bővíteni, sem szűkíteni nem lehet.

A Kúria döntésének várható hatásait illetően az határozat meghozatalától eltelt rövid idő miatt átfogó elemzések még nem születtek, de egy-két értékelés már elérhető. Bodzási Balázs felveti, hogy az elmúlt években szerződések tömegei jöttek létre az elévülés-megszakító okok diszpozitív jellegét hangsúlyozó értelmezés talaján, azzal a tartalommal, hogy a felek a jogosult részéről az adóshoz intézett írásbeli teljesítési felszólítást is elévülést megszakító okként szabályozták. Ezt eddig az eljáró bíróságok – miként a bemutatott esetben a másodfokú bíróság is – ezeket érvényes kikötésnek tekintették. Álláspontja szerint ennek alapján – több mint tíz évvel a Ptk. hatálybalépése után – már a Kúriának is azt a kialakult gyakorlatot kellett volna figyelembe vennie, amely szerint az elévülés megszakítását eredményező jogi tények köre bővíthető.²¹ Bár a magam részéről nem osztom a szerző álláspontját, mivel úgy gondolom, hogy nem kérhető számon a Kúrián az, hogy nem „betonozott be” egy vitatott értelmezésre ráépült szerződési és bírói gyakorlatot. Mindazonáltal egyet kell érteni azzal a felvetéssel, hogy a kialakult szerződési gyakorlatban okozhatnak nehézségeket az olyan szerződések, amelyekben elévülést megszakító okként határozták meg a tartozás megfizetésére irányuló írásbeli felszólítást.

²¹ Bodzási Balázs: A Kúria szerint a Ptk.-ban szereplő elévülés-megszakítási okok köre megállapodással nem bővíthető, 2025.10.09. <https://jogaszegylet.hu/jogelet/a-kuria-szerint-a-ptk-ban-szereplo-elevules-megszakitasi-okok-kore-megallapodassal-nem-bovitheto/>; Vö. Bodzási Balázs: A Kúria szerint a Ptk.-ban szereplő elévülés-megszakítási okok köre megállapodással nem bővíthető. *Magyar Jog*, 2025/11., 717-719.

Ugyanakkor a Kúria döntése nyomán egyértelművé vált az, hogy a Ptk.-ban az elévülés-megszakító okok kógens szabályok, melynek következményeként a 6:25.§ (1) bekezdéstől eltérő, azokat bővítő vagy szűkítő kikötések semmissek. Kúria döntése meghatározó lépés egységes joggyakorlat felé. Úgy gondolom, hogy a jogbiztonság szempontjából a döntésnek jelentősebbek a pozitív hatásai, mint a szerződési gyakorlatban rövidtávon esetlegesen jelentkező nehézségek.

Irodalomjegyzék

- Bíró György: Az elévülés intézménye. Publicationes Miskolcensis, Sectio Juridica et Politico, Miskolc, Tomus XXVI/2. (2008), 541-576.
 - Bíró György: Az elévülés szabályai az új Ptk.-ban. In: Csák Csilla – Olajos István (szerk.): Ünnepi tanulmányok Prugberger Tamás professzor 70. születésnapjára. Miskolc, Novotni Alapítvány, 2007, 50-60.
 - Bodzási Balázs: A Kúria szerint a Ptk.-ban szereplő elévülésmegszakítási okok köre megállapodással nem bővíthető. Magyar Jog, 2025/11., 717-719.; <https://doi.org/10.59851/mj.72.11.6>.
 - Fazekas Judit: Kötelmi jogi alapvetés. Az elévült követelések. In Fazekas – Menyhárt – Kőhidi: Kötelmi jog Általános rész, Gondolat Kiadó, 2017, 19-29.
 - Jójárt Eszter: Diszpozitivitás a régi és az új Polgári Törvénykönyvben - elméleti alapvetés, Magyar Jog, 2014/12., 673-685.
 - Osztovits András (szerk.): Ptk. A Polgári Törvénykönyvről szóló 2013.évi V. törvény és a kapcsolódó jogszabályok Nagykommentárja III. Kötet, Opten Informatikai Kft. Budapest, 2014.
 - Pusztahelyi Réka – Veress Emőd: Elévülési szabályok a jogbiztonság szolgálatában, a román és a magyar polgári törvénykönyvekben. Összehasonlító jogi tanulmány. Magyar Jog, 2017/6., 373-383.
 - Pusztahelyi Réka: Az elévülési szabályok megváltoztathatósága: a magánautonómia határai Állam- és Jogtudomány, 2024/1., 38-61.; <https://doi.org/10.51783/ajt.2024.1.02>
 - Pusztahelyi Réka: A magánjogi elévülés. Novotni Alapítvány, Miskolc, 2015.
 - Vékás Lajos: A diszpozitív szabályozás elve és az elv kérdőjelei a gyakorlatban. Magyar Jog, 2018/7-8., 385-391.
 - Vékás Lajos: A kötelmek közös szabályai. In: Vékás Lajos – Gárdos Péter (szerk.): Kommentár a Polgári Törvénykönyvhöz. 2. kötet. Wolters Kluwer, Budapest, 2014.
 - Vékás Lajos: Az új Polgári Törvénykönyv első évének tapasztalatairól. In Barzó – Juhász – Leszkoven – Pusztahelyi (szerk.): Ünnepi tanulmányok Bíró György professzor 60. születésnapjára. Novotni Alapítvány, Miskolc, 2015, 622-636.
 - Vékás Lajos: Szerződési jog – Általános rész. Javított, hatályosított kiadás. Orac Kiadó, Budapest, 2024.
-
-

A szerződés tévedés miatti megtámadásának joggyakorlata*

Miskolczi Bodnár Péter**

A tanulmány az akarathibában szenvedő szerződés érvénytelenségével kapcsolatos joggyakorlatot vizsgálja. A szerző arra koncentrál, hogy a bírói gyakorlat hogyan értelmezi a tévedésre vonatkozó jogi normákat a szerződés érvénytelenségével kapcsolatos ügyekben. Ennek során az ítéletek Ptk.-t szűkítő (kivételesen bővítő) szerepét elemzi. Az ítéletek nyomán a törvényszöveg jobbítását célzó javaslatok is megfogalmazódnak.

Kulcsszavak: szerződés érvénytelensége, lényeges körülmény, tévedés, megtévesztés, tévedés felismerése

Case law on challenging the contract based on mistake

The study examines the case law relating to the invalidity of contracts concluded in error. The author focuses on how judicial practice interprets the legal provision on the defect of consent in cases involving the invalidity of contracts. In doing so, it analyses the role of judgments in narrowing (or, exceptionally, broadening) the application scope of the Civil Code. Based on this analysis, the author formulates proposals for improving the wording of the statutory provisions.

Keywords: invalidity of contract, material circumstance, mistake, misrepresentation, detection of error

<https://doi.org/10.32980/MJSz.2025.3.38>

Bíró Györgyöt már gyermekkorunkban megismertem. Egy környéken laktunk, egy általános iskolában tanultunk és ugyanabban a gimnáziumban érettségiztünk. Szoros munkatársi kapcsolatba a Miskolci Egyetem oktatóiként kerültünk. Az itt induló jogász képzésben friss diplomásként „alapító atyáknak” minősültünk. Novotni Zoltán Professzor Úr tanított minket a dogmatika és a régmúlt jogtudósainak tiszteletére és tőle vettük át a joggyakorlat fontosságát. Gyuri aktív ügyvédként, majd felszámolóként szerzett ismereteit sikeresen építette be a jogi oktatásba, remek példákkal világította meg a hallgatók számára elsajátítandó ismereteket, életközelivé tette az olykor száraz joganyagot. Rá emlékezve a tévedés – általa is oktatott – joganyagához kapcsolódó joggyakorlatot dolgoztam fel tanulmányomban.

* A tanulmány a XXX. POT konferencián „A szerződés jogszerűségének bírói megítélése” címmel elhangzott előadás nyomán készült. A tanulmányban elemzett kérdéskör szűkebb, de ezen belül a joggyakorlat átfogóbban kerül bemutatásra.

** Tanszékvezető egyetemi tanár, Károli Gáspár Református Egyetem Állam- és Jogtudományi Kar

1. A szerződés érvénytelenségének feltételei tévedés esetén

A szerződés tévedés miatt akkor támadható meg, ha a fél a szerződés megkötésekor valamely lényeges körülmény tekintetében tévedésben volt és ezt a másik fél okozta vagy felismerhette.¹ A szerződéskötés időpontjának vizsgálata tekintetében nem tapasztaltam a törvényszövegtől eltérő gyakorlatot.² A körülmény lényegességének követelményét a régi Ptk.-n alapuló joggyakorlat finomította és ez épült be a Ptk. szövegébe. Azóta még nem kristályosodott ki további változás, noha lenne megválaszolandó kérdés. A tévedésben lévő fél partnerének magatartását részletesen kell vizsgálni ahhoz, hogy az általa okozott tévedést el lehessen határolni a megtévesztéstől. A tévedés felismerhetőségének megítélése okozza a joggyakorlat számára a legtöbb problémát, és napjainkban a felismerhetőség kérdését tartom a legizgalmasabb kérdésnek a tévedés kapcsán. Ez részben annak köszönhető, hogy mindkét fél oldalán vizsgálni kell a tévedés felismerhetőségét. A tévedésben lévő partnere oldalán ez azért fontos, mert e nélkül – feltéve, hogy nem ő okozta a tévedést – nincs lehetőség a szerződés megtámadására. A Ptk. 6:90. § (3) bekezdése két további esetben is kizárja a szerződés tévedés miatti megtámadását. Tévedése ellenére nem támadhatja meg a szerződést az, aki tévedését felismerhette, vagy a tévedés kockázatát vállalta. A Ptk. több helyen is utal a kockázatvállalásra és minden alkalommal a bíró feladatává teszi annak eldöntését, hogy valamelyik fél vállalt-e kockázatot, illetőleg kinek a hátrányára szolgál egy nem várt következmény. Témakörünkben ez arra vonatkozó bírói döntés meghozatalát igényli, hogy ki viseli annak a kockázatát, hogy a szerződés érvénytelennek minősül. A bíróságoknak tehát sokféle körülményt kell megítélni ahhoz, hogy érdemben állást tudjanak foglalni a szerződés érvényessége vagy érvénytelensége tekintetében.

2. Terminológia

Nehezíti a precíz fogalmazást a fogalmak bonyolult megnevezése, vagy éppen az, hogy ugyanazzal a fogalommal eltérő jelenségeket jelöl a Ptk.

2.1. A felek elnevezése. A Ptk. nem nevezi meg a két szerződő fél közül azt, aki állítása szerint tévedésben van, vagy akinél a tévedés feltételeinek fennállását a bíróság vizsgálja³ és az sem kapott elnevezést, aki jogilag releváns tévedése ellenére nem támadhatja meg a szerződést⁴. A szerződés másik szereplőjét „másik fél” elnevezéssel jelöli a jogalkotó⁵. Ezt a problémát azért jelzem, hogy érthetővé tegyem azt a törekvésemet, hogy a jogviszony „anonim” szereplőjének megnevezésére felváltva a „tévedésre hivatkozó fél”, „a szerződést megtámadó fél”, vagy a „felperes” megjelölést használom, utóbbiakat azért, mert ő nyújtja be a keresetet a szerződés érvénytelenségének megállapítása és jogkövetkezmények alkalmazása

¹ Ptk. 6:90. § (1) bek.

² BH1984.32 és LB Pfv.II.21.428/1996/4.

³ Ptk. 6:90. § (1) bek.

⁴ Ptk. 6:90. § (3) bek.

⁵ Ptk. 6:90. § (1) bek.

érdekében. Abban az esetben, ha a tévedésnek a Ptk. 6:90. § (1) bekezdésben írt valamennyi feltétele megvalósult joggal használhatjuk a „tévedésben lévő személy” megjelölést. Ilyen elnevezések hiányában arra kényszerülnék, hogy a Ptk.-ban egyedül megnevezett személyhez kötődésre hivatkozva a „másik fél partnere”, vagy a „másik féllel szerződő személy” megjelöléseket használják, fölöslegesen nehezítve a T. Olvasó számára a felek beazonosítását. A választott megoldás további előnye az, hogy a másik fél megnevezésére a „partner” kifejezést is használhatom, elkerülve a szóismétlést.

2.2. A felismerés lehetősége. Mindkét fél oldalán vizsgálni kell a tévedés felismerhetőségét. Véleményem szerint mást jelent a saját tévedés felismerésének lehetősége és mást a partner tévedésének felismerhetősége. A fogalom mindkét esetben értelmezésre szorul, de nem lehet azonos értelmet tulajdonítani nekik. Azon túl, hogy a jogalkotó azonos fogalommal jelöl két eltérő szituációt, ezeket eltérő helyzetekben kell alkalmazni és a jogkövetkezmények is különböznek. A tévedésben lévő személy oldalán a szerződés tévedés miatti megtámadásának lehetőségét vonja el a jogalkotó annak ellenére, hogy a tévedés valamennyi feltétele fennáll (lásd részletesebben a 6.3.1. pontban). A tévedésre hivatkozó fél partnere oldalán azért fontos, hogy felismerhesse partnere tévedését, mert e nélkül – feltéve, hogy nem ő okozta a tévedést – a helyzet nem minősül tévedésnek, hiszen hiányzik a tévedés Ptk. 6:90. § (1) bekezdése szerinti egyik követelménye (lásd részletesebben a 6.2. pontban).

2.3. A szerződés megtámadhatósága. A Ptk. igyekszik kerülni a definíciókat, így nem található benne olyan mondat, amely a tévedés feltételeinek felsorolását követően deklarálná, hogy ekkor beszélhetünk tévedésről. Definíció helyett a Ptk. 6:90. § (1) bekezdése mindjárt a jogkövetkezményt kapcsolja a feltételek megvalósulásához. A jogkövetkezmény az, hogy a tévedésben lévő fél megtámadhatja a szerződést.

A Ptk. 6:90. § (3) bekezdése két esetben is kizárja a szerződés tévedés miatti megtámadását. Az egyik eset az, hogy tévedése ellenére nem támadhatja meg a szerződést az, aki tévedését felismerhette, a másik eset az, hogy a tévedés kockázatát vállalta.

Véleményem szerint problémát okoz az, hogy a Ptk. 6:90. § (1) és (3) bekezdése egymással ellentétes: a tévedés valamennyi feltételének megvalósulása megtámadási jogot keletkeztet, de ennek ellenére nem támadhatja meg a szerződést az olyan személy, akire illik a (3) bekezdésben rögzített valamelyik helyzet. Szerencsésebb lett volna, ha a jogalkotó a felek közös tévedését nem iktatja az (1) és a (3) bekezdés közé. Még szerencsésebb lett volna, ha egyetlen bekezdésben rögzítette volna a jogalkotó azt, hogy mikor van, illetve mikor nincs lehetőség a szerződés megtámadására. Ezt egy „kivéve” szócska alkalmazásával könnyen megoldható lett volna.

3. A lényegesség

3.1. A lényegesség eltérő megítélése a szerződéskötés és a tévedés szempontjából. A „lényeges” kifejezést a Ptk. a szerződéskötésre és a tévedésre vonatkozóan is használja. Már az 1957. évi Ptk. javaslat indokolása is utalt a két helyzet különbségére, amikor a tévedés kapcsán ezt írta: „a lényegesség itt mindenesetre nem ugyanazt jelenti, mint a 207. §-ban. Adásvételnél pl. a vételárban való megegyezés lényeges a szerződés létrejötte szempontjából, a tévedés címén való megtámadáshoz azonban nem elegendő a vételárban való csekély mérvű tévedés.”⁶

Még a jogszabálmagyarázatok között is találunk azonban olyan értelmezést, amely figyelmen kívül hagyja a különbséget: „Lényegesnek tekinthetők azok a körülmények, amelyek az adott szerződés vonatkozásában a közfelfogás szerint lényegesek, vagy amelyeket a felek bármelyike felismerhetően lényegesnek tartott.”⁷ Nyilvánvalóan megkönnyíti a bíró helyzetét és így a döntéshozatalt, ha valamiből már a szerződéskötés során felismerhető az, hogy a körülmény a felperes számára lényeges, de – véleményem szerint – a bírónak jogában áll a fél törekvése, célja alapján a körülmények ismeretében megítélni az adott körülmény lényeges vagy lényegtelen voltát. Megítélésem szerint a szerződés létrejöttéhez szükséges elemek kapcsán a lényegességről kialakuló fogalom mechanikusan nem alkalmazható a tévedés tekintetében.

3.2. A körülmény lényegessége. Annak a körülménynek a lényegessége, amelyre a tévedés vonatkozik már az 1957. évi Ptk.-ban is a tévedés miatti megtámadhatóság feltételeként szerepelt. Az eredeti indokolás szerint „A lényegesség követelményét azért kellett felvenni, hogy a lebonyolított jogviszonyok megbolygatására csak akkor kerüljön sor, ha ehhez valamelyik félnek számottevő érdeke fűződik. A lényegesség követelményének elejtése egyébként a joggal való visszaélésnek is tág teret nyithatott volna: az a fél, amelyik a megkötött szerződést esetleg megbánta, könnyen hivatkozhatnék utólag valamely lényegtelen tévedésre. Hogy mikor minősül a tévedés lényegesnek, azt a bírósági gyakorlatnak kell kialakítania.”⁸

A körülmény lényegességét illetően még a régi Ptk.-n alapuló joggyakorlat dolgozta ki azt az elvi tételt, amely szerint a tévedés akkor vonatkozik lényeges körülményre, ha annak ismeretében a fél nem vagy más tartalommal kötötte volna meg a szerződést. Ezt a joggyakorlat által kialakított értelmezést a jogalkotó magáévá tette és második mondatként beépítette a 2013. évi V. törvény 6:90. § (1) bekezdésének szövegébe. A Ptk. hatályba lépését követő joggyakorlat nem változtatott a lényeges körülmény fogalmán. Az eredetileg a bírói gyakorlatban

⁶ A Magyar Népköztársaság Polgári Törvénykönyve Az 1957. évi IV. törvény és a törvény javaslatának miniszteri indokolása, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1959., 164.o.

⁷ A Ptk. egyik elektronikusan hozzáférhető szövege kapcsán a Ptk. 6:90. § (1) bekezdéséhez kapcsolat magyarázat keretében olvasható – az oda nem illő – idézett mondat. Vö. Menyhárd Attila: A szerződés érvénytelensége. In: *2013. évi V. törvény a Polgári Törvénykönyvről kommentárja* (szerk. Csehi Zoltán), Magyar Közlöny Lap- és Könyvkiadó Kft., Budapest, 2021, 1469-1522, 1475. o.

⁸ A Magyar Népköztársaság Polgári Törvénykönyve Az 1957. évi IV. törvény és a törvény javaslatának miniszteri indokolása, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1959, 164. o.

kialakult követelmény átvételével a Ptk. is magasabbra tette a mércét, továbbá megszüntette a jogszabály és a judikatúra közötti eltérést.

Ahhoz, hogy egy körülmény lényegesnek minősüljön a Ptk. kétféle lehetséges eredmény valamelyikének bekövetkezését követeli meg. Észrevételezem, hogy a lehetséges eredmények nem egyforma súlyúak. Ahhoz, hogy a bíróság megállapíthassa, hogy a körülmény ismeretében a fél nem kötötte volna meg a szerződést a körülménynek komoly súlyúnak kell lenni. Az, hogy tévedés hiányában más tartalommal kötötte volna meg a szerződést, sokféle szituációt ölelhet fel. A szerződés tartalma sokrétű. A szerződésben rögzített egyes kötelezettségek fontosabbak, mások kevésbé fontosak a felek számára és ugyanígy a jogosultságok is egymástól különböző értéket képviselnek. Sem a korábbi joggyakorlat, sem az erre épülő Ptk. szöveg nem kellően konkrét. A bíró nem kap részletes útmutatást a Ptk.-tól. Akár a legkevésbé fontos jogról vagy kötelezettségről is kimutatható, hogy a felperes tévedés hiányában más tartalommal kötötte volna meg a szerződést. Véleményem szerint a jövőbeni bírói gyakorlatnak kell vizsgálni azt, hogy a szerződés mely részét nem fogadta volna el és mennyire eltérő megfogalmazás esetén lett volna hajlandó szerződést kötni a tévedésben lévő fél.

Az a helyzet, hogy a tévedésre hivatkozó fél tévedés hiányában más tartalommal kötötte volna meg a szerződést, felvet két további kérdést. Egyrészt a bírónak a körülmények, a felek közötti tárgyalások, a felperes által kitűzött célok alapján el kell döntenie azt, hogy a tévedésre hivatkozó fél vajon belenyugodott volna-e a szerződési feltételekbe akkor is, ha nincs tévedésben. Amennyiben a szerződéskötés fontos a tévedésben lévő fél számára, de, ha nem lett volna tévedésben igyekezett volna más feltételeket elérni a szerződéskötési tárgyalások során – álláspontom szerint – a bírónak azt a kérdés is fel kell tennie, hogy mit lett volna a másik fél válasza. Kettőn áll a vásár – tartja a szólás. Egy dolog, hogy a tévedésre hivatkozó fél – tévedés hiányában – más, vélhetően számára kedvezőbb feltételeket javasolt volna. Vajon ez az egyoldalú felperesi törekvés⁹ elegendő-e ahhoz, hogy egy körülmény lényegesnek minősüljön, vagy a bírónak azt is vizsgálnia kell, hogy lett volna-e realitása a kezdeményezés sikerének. Könnyebb a körülmény lényegességét és – más feltételek együttes fennállása esetén – a megtámadási jogot megállapítani abban az esetben, ha a joggyakorlat beéri annak vizsgálatával, hogy a tévedésre hivatkozó fél tévedés hiányában más tartalommal kötötte volna-e meg a szerződést.¹⁰ A partner nyitottságának vagy potenciális elzárkózásának vizsgálata nehezítheti a tévedés megállapítását. A bírói munka nehézségét fokozza az a körülmény, hogy minél fontosabb kérdésben igyekezne a tévedésben lévő más tartalmú szerződést elérni, annál valószínűbb az, hogy partnere ellenállna egy ilyen kezdeményezésnek.

3.3. A lényegesség megítélése a gyakorlatban. A körülmény lényegességének megítélését segítő utalunk néhány ítéletre pro és kontra.

Gépkocsira vonatkozó adásvételi szerződés esetén lényeges körülmény az, hogy a gépkocsi valós állapota megfelel-e annak, amit – egyebek mellett – a szervizkönyv

⁹ A felperes törekvését a bíró csak vélelmezi a körülmények értékelése nyomán.

¹⁰ A Ptk. jelenleg nem követel ennél többet.

tartalmazott,¹¹ lényeges a gépkocsi futásteljesítménye¹², az a körülmény, hogy a motor felújított vagy javított állapotban van¹³, hány korábbi tulajdonos volt és milyen fokú a gépkocsi igénybevétele¹⁴.

Vendéglátóipari helyiség üzemeltetésére kötött szerződés esetén lényeges körülmény az, hogy a vendégek használhatnak-e egy olyan WC-t, amely nem tartozik a helyiséghez.¹⁵

Lényeges körülményt érintő tévedésre került sor, ha az egybefüggő nagyobb területet megvásárolni kívánó vevő szembesül azzal, hogy csak az ingatlanok egy részét tudja megvenni és az eladók okozták vagy felismerhették a vevő tévedését.¹⁶

A bemutató autóként megvásárolt személygépkocsi gyártási éve az adott esetben nem minősült lényeges tulajdonságnak, mert „a gyártási év korábbi volta a gépkocsi használhatóságát vagy értékét nem csökkentette, továbbá mert a felperesnek nem a gépkocsi életkora volt a fontos, hanem használhatósága és megfelelő műszaki állapota”.¹⁷

4. A tévedés okozása

A jogi relevanciával bíró tévedés megállapításához nem elegendő a tévedésre hivatkozó fél oldalán jelentkező körülmények feltárása. A bírónak az ügy helyes elöntése érdekében vizsgálnia kell a partner magatartását is. A régi Ptk. javaslat miniszteri indokolása sarkosan fogalmazott: „A tévedő csak akkor érdemel jogvédelmet, ha a másik fél arra nem érdemes, vagyis, ha ő okozta a tévedést vagy felismerhette azt.”¹⁸ Úgy vélem, hogy napjainkban a bírónak nem kell a két fél helyzetét, magatartását összehasonlítva patikamérlegre tenni azt, hogy mennyire érdemesek védelemre. Elegendőnek gondolom azt, ha a tévedés okozása, vagy a másik fél tévedésének felismerése megállapítható a másik fél oldalán.¹⁹

5. A partner által okozott tévedés elhatárolása a megtévesztéstől

Az érvénytelenséget eredményező különböző okok tényállását a Ptk. hasonló elnevezésekkel illeti. A megtévesztés helyett ráadásul a tévedésbe ejtés

¹¹ BH2010. 245.

¹² BH1977. 432.

¹³ BH 1977. 188.

¹⁴ LB Pfv.IV.20661/1995/7

¹⁵ LB Gf.IV.30475/1992/2.

¹⁶ LB Pfv. V.20.725/1966/4.

¹⁷ LB Pfv. VI.21974/1997/2. Megjegyezzük, hogy más körülmények között az adásvételi szerződés létrejötténél korábbi gyártási év elhallgatása fontossággal bírhat, pl. a gépkocsi későbbi eladása során, de többnyire a forgalomba helyezés (nem a gyártás) időpontjának tulajdonítanak jelentőséget.

¹⁸ A Magyar Népköztársaság Polgári Törvénykönyve Az 1957. évi IV. törvény és a törvény javaslatának miniszteri indokolása, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1959, 164. o.

¹⁹ Vélhetően nem okozna nehézséget a bíró számára eldönteni, hogy melyik a védelemre érdemes fél olyan helyzetben, amikor a fél olyan tévedésben van, amit a szerződő partner okozott. Nehezebben lenne megítélhető a kérdés akkor, ha a partner nem okozta, csak felismerhette a tévedést.

megfogalmazás is használatos, amit egy laikus különösen nehezen különböztet meg a tévedés okozásától, pedig lényeges különbségek figyelhetők meg.

5.1. Szándékosság. A munkaviszonyra vonatkozóan²⁰ született kúriai joggyakorlatilelmző csoport összefoglaló véleménye is rögzíti, hogy a tévedéshez képest a megtévesztés esetében nem elegendő, hogy valaki felismerhette a másik fél tévedését, hanem egy szándékos és célzatos²¹ magatartás is szükséges. A másik fél tévedését ilyen esetben a fél tudatosan okozza. A megtévesztés lehet aktív magatartás (*dolus malus*), vagy akár valamilyen lényeges körülmény elhallgatása is (*reticentia*).²² Egyet lehet érteni a kúriai joggyakorlatilelmző csoport összefoglaló véleményében foglaltakkal, mert a tévedés okozása és a megtévesztés között valóban az a legfontosabb különbség, hogy utóbbi szándékos magatartás eredménye, függetlenül attól, hogy aktív, vagy passzív magatartással történik a megtévesztés. Más kérdés, hogy az idézett vélemény – amely a másik fél tévedésének felismerését hasonlítja össze a megtévesztéssel – nem a legközelebbi rokonságban álló magatartásokat vetette össze. A megtévesztést a tévedés okozásától nehezebb elhatárolni, mint a tévedés felismerésétől. Mind a megtévesztés, mind a tévedés okozása esetén a szerződő partner magatartása jelenti a kiinduló helyzetet. Mindkét esetben okozati összefüggés áll fenn a partner magatartása és a tévedés között. Az okozati összefüggés nagyon hasonló a megtévesztés és a tévedés okozása között, mivel ilyen esetben a tévedés bekövetkezése jelenti az eredményt.

5.2. Tévedésben tartás. Míg a tévedésnek csak egyféle alakzata létezik, megtévesztésről akkor is szó lehet, ha az egyik fél már tévedésben volt és a partner magatartásának az az eredménye, hogy fennmarad a tévedés.

5.3. Harmadik személy szerepe. „Tévedés esetén a nem szándékolt tévedésbe ejtésnek a tévedő féllel közvetlenül szerződő féltől kell erednie, míg megtévesztés esetén a megtévesztő magatartás származhat harmadik személytől is. Utóbbi esetben csak akkor lehet az ügyletet érvényteleníteni, ha a megtévesztett személlyel szerződő fél a harmadik személytől eredő megtévesztés tényéről tudott, vagy a körülményekből következően tudnia kellett, vagy legalább azt felismerhette [Ptk. 6:91. § (3) bek.]”²³ Az idézetben említett „nem szándékolt tévedésbe ejtés” a tévedésről szóló íráskban inkább „tévedés okozása” elnevezés alatt ismert, de tévedés és a megtévesztés megkülönböztetése a harmadik személy tekintetében helytálló.

5.4. Szükséges-e az, hogy a tévedés, illetőleg a megtévesztés lényeges körülményre vonatkozzon? „Fontos körülmény még a tévedéshez képest az, hogy megtévesztésnél a tévedésbe ejtésnek, illetve tévedésben tartásnak nem kell

²⁰ A tévedés és a megtévesztés tekintetében a munkajogi és a polgári jogi szabályok igen hasonlóak.

²¹ A büntetőjogban gyakran használatos célzatosságot a polgári jog ritkán használja, a megtévesztés kapcsán csak a szándékosság kifejezés szerepel a Ptk.-ban.

²² Fővárosi Ítéltábla 1.Mf.31.324/2020/18. számú ítélete

²³ Fazekas Judit – Menyhárt Ádám – Kőhidi Ákos: *Kötelmi jog Általános rész.* Gondolat, Budapest, 2017, 103.o.

a szerződés lényeges körülményeire vonatkoznia, elviekben elegendő bármely szerződéses tartalmi elemben, a szerződéssel kapcsolatban bármely, akár kisebb jelentőségű körülményben, tényben való megtévesztés is.”²⁴ Elgondolkodtató az, hogy ilyen horderejű különbség legyen a megtévesztés és a tévedés okozása között, utóbbinál ugyanis a tévedésnek lényeges körülmény tekintetében kell bekövetkeznie.

5.5. A tévedés és a megtévesztés konkurálása. Lehet átfedés a két jogintézmény között, amikor a felperes akár mindkét jogalapon megtámadhatja a szerződést, de az őt terhelő bizonyítás miatt a tévedésre alapított perlés sikeresebb lehet. Úgy érzékelem, hogy a bíróságok is könnyebben állapítják meg a tévedés okozását, mint a megtévesztést.

A Ptk. ismét két – korántsem azonos és nem egyformán súlyos – magatartáshoz fűz azonos jogkövetkezményt, nevezetesen a szerződés megtámadását.

A tévedés okozását állapította meg az ítélet egy olyan ügyben, amelyben a biztosító a vele életbiztosítási szerződést kötő fél lényeges körülményben való tévedését okozta azzal az ígéretével, hogy a fél meghatározott idő után kedvezményes lakáshitel felvételére válik jogosulttá. A szerződéskötéskor ugyanis ilyen hitelkonstrukció nem létezett és létrehozása sem volt lehetséges a közölt feltételekkel.²⁵

Egy másik esetben a lánya számára versenylovat vásárolni kívánó édesapa az eladóval közölte, hogy lánya milyen sportsikereket ért el díjlovaglásban és világhóssá tette, hogy a megvásárolni kívánt lóval még fontosabb versenyeken kíván indulni a még nagyobb sikerek reményében. Kérdésre az eladó határozottan kijelentette, hogy az állatnak nincs olyan betegsége, amely akadályozná a vevő által jelzett célok elérését. Tájékoztatást adott arról, hogy a ló nem szerepelt versenyeken a szerződéskötést megelőző évben, mert egy speciális kúrán vett részt, amelynek az volt a célja, hogy fokozza az erőnlétét. A lovat be is nevezték egy közeljövőben megrendezendő versenyre. A szerződéskötés előtt a vevő megvizsgálta a lovat egy állatorvosi egyetemen Bécsben. A vizsgálatot végző orvos telefonon megkereste az eladónak a versenylovával foglalkozó szakemberét, akitől azt a felvilágosítást kapta, hogy a lónak nincs egészségügyi problémája. A felvilágosításra is tekintettel az egyetemi vizsgálat sem számolt be a versenyzést akadályozó betegségről. Néhány nappal a vizsgálatot követően, a szerződés megkötése után azonban a ló sántítani kezdett. Egy újabb vizsgálat olyan betegséget mutatott ki, amely nem keletkezhett az egyetemi vizsgálat után, az sokkal régebbi keletű. Egy állatorvosi szakvélemény szerint az erőnlétet javítóként említett kúra célravezető a ló megállapított betegsége esetén. A ló a betegség miatt nem terhelhető 100%-osan és ez a versenyeken való sikeres szereplésének akadályát képezi. A vevő megtámadta a szerződést. A bíróság tévedés címén a vevő által megtámadhatónak minősítette a szerződést. Az indokolás rögzítette azt, hogy az eladó a ló olyan betegségről nem tájékoztatta a vevőt, amely miatt a ló a versenysportra alkalmatlan.²⁶

²⁴ Uo.

²⁵ EBH2006. 1402.

²⁶ BDT2019. 4099

Egy másik ügy tényállása szerint megváltozott az alapítói jogokat gyakorló személy. A korábban ilyen pozíciót betöltő személy a jogutódot abban a hiszemben jelölte ki, hogy az hazatér majd az Amerikai Egyesült Államokból, és a korábbi gyakorlathoz igazodó tevékenységet folytat majd. Miután várakozásában csalatkozott megtévesztés címén megtámadta a jogutódot kijelölő egyoldalú nyilatkozatát. A bíróság megalapozatlannak tekintette a keresetet. A perben a felperesnek bizonyítania kellett volna a Pp. 265. § (1) bekezdése alapján, hogy az I. rendű alperes (az alapítói jogok gyakorlására kijelölt új személy) szándékos magatartásával tévedésbe ejtette őt, és ennek következtében jelölte ki az alapítói jogok gyakorlására. A megtévesztés szándékos tévedésbe ejtés, a megtévesztő részéről tudatos, célzatos magatartás. A felperesnek ezért kétséget kizáróan azt kellett volna bizonyítania, hogy az I. rendű alperes ígéretet tett arra, hogy a felperes által kialakított gyakorlatot változatlanul folytatja, együttműködést tanúsít és rövid időn belül Magyarországra költözik, ezért jelölte ki őt az alapítói jogok gyakorlására. Amennyiben a felperes ugyan ebben a hiszemben volt, de feltevését nem az I. rendű alperes szándékos magatartása okozta, a megtévesztésre alapított megtámadás nem lehet alapos.

Az előzményi perben az I. rendű alperes kifejezetten akként nyilatkozott, hogy amikor elvállalta az alapítói jogok gyakorlását, nem volt szándéka visszaköltözni Magyarországra. A meghallgatott tanú is csak azt adta elő, hogy tudomása szerint az I. rendű alperes mondott olyat a felperesnek, hogy hazajön, de nem állította, hogy ő maga ilyen ígéretnek tanúja lett volna. A bizonyítékok egyike sem támasztja alá a felperes azon hivatkozását, amely szerint az I. rendű alperes már a kijelölésekor sem kívánt ténylegesen együttműködni az alapítvány korábbi irányítóival. A bizonyítékok mérlegelésével az állapítható meg, hogy az I. rendű alperes kezdetben együttműködést tanúsított, a felek közötti viszony csak később romlott meg. Nem bizonyított ezért, hogy az I. rendű alperes tudatos magatartással megtévesztette volna a felperest, a felperes ezen keresete bizonyítottság hiányában megalapozatlan.²⁷

A hivatkozott ítéletek igazolják azt a hipotézisemet, hogy a bíróságok könnyebben állapítják meg azt, hogy a partner okozta a tévedést, mint azt, hogy megtévesztette a tévedésre hivatkozó személyt. Érthető ez a megközelítés a bíróságok részéről, hiszen tévedés okozása esetén nem kell vizsgálniuk azt, hogy a magatartás szándékos volt-e. A szándékot nehéz bizonyítani és az azt megállapító ítélet több támadásnak van kitéve, mint a kívüllág tényeire alapozott tévedés okozását megállapító ítélet. A két helyzet azonos következményeket von maga után. Félő, hogy az ítélkezési gyakorlat annyira eltolódik a tévedés okozásának megállapítása irányába, hogy megtévesztést csak az igazán kirívó esetekben fognak megállapítani. Ilyen helyzet az, amikor a személygépkocsi eladója maga tekerte vissza a gépjármű kilométeróra-állását, vagy tudott a gépjármű karambolos voltáról, ennek ellenére azt sérülésmentesként adta el.²⁸ Megállapította a bíróság a megtévesztést olyan esetben is, amikor az ingatlan vásárlóinak nem állt szándékában a vételár kifizetése, mivel a tulajdonukba került ingatlan biztosítékul való felhasználásával kölcsönhöz jutottak

²⁷ Debreceni Ítélet tábla Pf. 20.560/2019/9.

²⁸ Fazekas – Menyhárt – Kóhidi: *i.m.*, 104.o.

tartozásaik törlesztése érdekében.²⁹

6. A tévedés felismerhetősége

6.1. Kettős követelmény a másik fél tévedésének felismerése esetén. A másik szerződő fél tévedésének felismerése olyan esemény, amely kettős következménnyel jár. Azon túl, hogy feltétele a szerződés sikeres megtámadhatóságának, a felek együttműködési kötelezettségéhez is kapcsolódik. A két jogi norma eltérő jogkövetkezményt von maga után. A Ptk. érvénytelenségi szabálya nem követel meg aktív magatartást a partner tévedését észlelő személytől, de ha hallgat, azzal „kiteszi magát annak a kockázatnak, hogy megtámadható szerződést köt”.³⁰ A felek együttműködési kötelezettségének fontos eleme a másik fél tájékoztatása.³¹ Az együttműködési és ezen belül a tájékoztatási kötelezettségből az következik, hogy a partner tévedését észlelő fél köteles jelezni partnerének, hogy az tévedésben van. Az együttműködési kötelezettségből figyelemfelhívási kötelezettség fakad, ha az egyik fél észleli a másik fél tévedését. A figyelemfelhívás aktív magatartás. Ez a kötelezettség már a szerződéskötési létszakban is fennáll. A figyelemfelhívás elmulasztása jogsértésnek minősül.

6.2. A tévedésre hivatkozó fél tévedésének felismerése a partner által. A tévedésre hivatkozó fél tévedésének felismerhetősége jelenti a Ptk. szerinti negyedik feltételt ahhoz, hogy a szerződés tévedés miatt megtámadhatónak és sikeres megtámadás esetén érvénytelennek minősüljön.

Ahhoz, hogy megvalósuljon a szerződés tévedés miatti érvénytelenségének negyedik feltétele, a Ptk. alapján az szükséges, hogy a tévedésre hivatkozó fél partnere felismerje a tévedést. A másik fél tévedésének felismerése a Ptk. alapján elégséges feltételnek minősül érvénytelenségi szempontból.

A Ptk. nem határozza meg azt, hogy mit ért felismerésen. Van olyan álláspont, mely szerint „ha a másik fél olyan információk birtokában van, amelyről tudja, hogy a sérelmet szenvedett fél szerződéskötési szándékát befolyásolják, és nem lehet kellő alappal abban a meggyőződésben, hogy ezeket a sérelmet szenvedett fél is ismeri, felismerheti, hogy ez a másik félnél tévedést fog okozni.” Az idézett álláspont olyan helyzetet ír le, amelyben a Ptk. szerint nem áll fenn, vagy még nem áll fenn tévedés. Nem teljesen kizárt az, hogy a kérdéses információt a partner is ismeri, vagy a szerződéskötésig megszerzi azt. A szöveg a jövőbeni tévedést is említi, amikor „a másik félnél tévedést fog okozni” fordulatot alkalmazza.

²⁹ A jogesetet részletesen ismerteti Princzinger Márta: *A szerződések érvénytelensége*, Complex, Budapest, 2010.

³⁰ Megjegyezzük, hogy a Ptk. szövegéhez elektronikusan kapcsolódó kommentár téves következtetésre jut amikor a figyelmeztetés elmulasztásához azt a következményt társítja, hogy ez okozza a tévedést. „Ha ezt elmulasztja, a sérelmet szenvedett fél tévedését okozza (de legalábbis felismerheti)”. Vö. Menyhárd Attila: *A szerződés érvénytelensége*. In: *2013. évi V. törvény a Polgári Törvénykönyvről kommentárja* (szerk. Csehi Zoltán), Magyar Közlöny Lap- és Könyvkiadó Kft., Budapest, 2021, 1469-1522, 1477. o.

³¹ Ptk. 6:62. § (1)-(3) bekezdései szerint a felek kötelesek a szerződéskötési tárgyalások alatt, a szerződés megkötésénél, fennállása alatt és megszüntetése során együttműködni és tájékoztatni egymást a szerződést érintő lényeges körülményekről.

A Ptk. szerinti felismerhetőségtől eltér az, ha a fogalomkörbe sorolják a jövőben bekövetkező tévedést és a lehetséges tévedést is. Elképzelhető, hogy a tájékoztatási kötelezettség tekintetében a joggyakorlat ilyen magas követelményt támaszt, de a tévedés miatti érvénytelenség szempontjából a szerződéskötés kori időpont bír jelentőséggel. A megtámadáshoz a félnek szerződéskötéskor kell tévedésben lennie és ezt kell a másik félnek felismerni.

Az idézet szerint a tévedés felismeréséhez az is szükséges, hogy az információ birtokában levő szerződő fél felismerje azt is, hogy a másik fél szerződéskötési szándékát befolyásolja a hiányzó információ. A körülmény lényeges vagy lényegtelen voltát ítéletek sokasága bírálta el, és ezek a bíróság számára egy következő ügyben jó alapelvül szolgálnak a döntéshez (lásd 3.3. pont). Egy laikus nem ismerve a bírói gyakorlatot nem, vagy nagyon nehezen képes megítélni, hogy a másik félnél hiányzó információ vajon lényeges körülményre vonatkozik-e, azaz annak ismeretében a fél nem vagy más tartalommal kötötte volna-e meg a szerződést. Álláspontom szerint nem lenne célszerű egy ilyen, nehezen bizonyítható körülményhez kötni a tévedés miatti érvénytelenség negyedik feltételének megvalósulását. Ezért véleményem szerint érvénytelenségi szempontból elegendő, ha a bíróság azt vizsgálja, hogy fennáll-e a felismerés lehetősége a partner tévedése, méghozzá szerződéskötés kori tévedése tekintetében, de nem szükséges azt is vizsgálni, hogy a partner felismerhette-e azt, hogy a tévedés befolyásolta a felperes szerződéskötési szándékát.

6.3. Hiányzó megtámadási jog a saját tévedéshez való viszonyra tekintettel

6.3.1. A saját tévedés felismerhetősége miatt hiányzó megtámadási jog.

Nem támadhatja meg a szerződést az, aki a saját tévedését felismerhette.³² Több okból sem tartom szerencsésnek a Ptk.-ban szereplő megfogalmazást. Egyrészt célszerű lett volna elkerülni azt, hogy ugyanaz a szó két szerződő fél két – egymástól különböző – magatartását jelölje (lásd 2.2. pont). A tévedésben lévő fél partnerének helyzetére a felismerés szó még megfelelő, bár láttuk, hogy némi értelmezési problémák a gyakorlatban ott is felmerülnek. A tévedésben lévő fél helyzetére a felismerés szó – véleményem szerint – nem megfelelő. Az a személy, aki felismeri a tévedést, az már nincs tévedésben. A felismeréssel elmúlik az a tudati állapot, amelyben a fél a valósággal szemben valami mást gondol igaznak. Aki nincs tévedésben, annak nincs jogalapja a szerződés megtámadására. Ezt a következményt a jogalkotónak ki sem kellett volna mondani.

További ellenérvként rögzíthető, hogy a tévedésnek a szerződéskötéskor kell fennállnia ahhoz, hogy – egyéb feltételek megléte esetén – a tévedésben lévő fél megtámadhassa a szerződést. Abban az esetben, ha a korábban tévedésben lévő fél a saját tévedését még a szerződéskötés előtt felismeri, akkor a szerződés megkötésének – Ptk. szerinti releváns – pillanatában már nincs tévedésben. Nem tartom szerencsésnek, azt, ha az ítélet – a Ptk.-ban szereplő fordulatot szajkózva – azért tartja alaptalannak a tévedésre alapított megtámadást, mert a megtámadó fél

³² Ptk. 6:93. § (3) bek. első fordulat

a tévedését felismerhette. Egy ügy tényállása szerint a vevők a szerződés megkötését megelőzően megismerték a megvásárolni kívánt ingatlan fennálló hibáit. Még ha korábban úgy is vélték, hogy hibátlan ingatlant fognak vásárolni, az ingatlan szemrevételezése során a hibákra fény derült. Ezt követően kötik meg a szerződést. A szerződéskötéskor már nem áll fenn tévedés.³³

Abban az esetben, ha a korábban tévedésben lévő fél a saját tévedését csak a szerződéskötést követően ismeri fel, akkor ő – a jogilag releváns időpontban – tévedésben volt és emiatt gyakorolhatja a megtámadási jogát. A tévedés miatti megtámadási perek ebben a másodikként említett helyzetben indulnak, nevezetesen a fél rájön, hogy más volt a valóság a szerződéskötés időpontjában, mint amit ő gondolt, és ha ezt tudta volna, akkor nem köt, vagy nem ilyen feltételekkel köt szerződést.

6.3.2. A megtámadási jog megvonását eredményező magatartások az ítéletekben. Megítélésem szerint a bíróságok – bár nem fogalmaznak az előbb látott kritikus éllel – praktikus megközelítéssel a tévedés felismerése helyett más szempontokat vizsgálnak. Jól látszik, hogy léteznek olyan körülmények a tévedésben lévő fél oldalán, amelyek fennállása esetén nem célszerű megtámadási jogot adni számára. A bíróságok a tévedésben lévő korábbi magatartását vizsgálják és általában megtámadási jogot szüntető körülménynek tekintik az olyan magatartásokat, amelyek valamilyen módon közrehatottak a tévedés kialakulásában.

A bíróságok – a Ptk. 6:90 § (1) bekezdésében szereplő felismerhetőség helyett – sokszor más körülményt vizsgálnak és a törvényszövegben nem szereplő körülmény fennállásának következményeként állapítják meg a megtámadási jog hiányát. Ezek a körülmények csak annyiban állnak tartalmi rokonságban a tévedés felismerhetőségével, hogy a tévedés elkerülhető lett volna, ha a fél más magatartást tanúsított volna, vagy mellőzte volna azt a magatartást, ami okozati kapcsolatban áll a tévedésével.

a) Súlyos figyelmetlenség miatt bekövetkező tévedés

Az esetek többségében az adott helyzetben általában elvárható magatartás tanúsításával elkerülhető a tévedés. Következtes a bírói gyakorlat a tekintetben, hogy aki a szerződést úgy írta alá, hogy azt nem olvasta el az aláírása előtt tévedésre alappal nem hivatkozhat.³⁴ Megjegyezzük, hogy ilyen súlyos mulasztás miatt még a megtevesztéssel szemben sincs helye fellépésnek.

b) A tévedés súlyos gondatlan magatartás következménye

A szerződést kötő fél által tanúsított súlyos gondatlan magatartás következményei a szerződéshez ragaszkodó félre nem háríthatóak át.³⁵ Már a régi Ptk. tervezetének miniszteri indokolása is kizártnak tekintette a szerződés megtámadásának lehetőségét, „ha a másik fél fel nem róhatóan okozza a tévedést, viszont maga a

³³ A Ptk. általam kifogásolt szófordulatát használja a megvásárolni kívánt ingatlan hibát a szerződéskötés előtt megismerő vevő helyzetére – többek között – a BH2011. 221. sz. eset és a Kúria Pfv. 20.702/2018/2 ítélete.

³⁴ Kúria Pfv.VIII.21.925/2010/6., Gfv.X.30.455/2008/3., Győri Ítéletábla Gf.II.20.202/2018/4.

³⁵ Győri Ítéletábla Pf.I.20.199/2008/3.

tévedő anyag, nemtörődöm, stb. volt, ebben az esetben ugyanis a 4. § (3) bekezdésében foglalt szabály³⁶ fog érvényesülni.”³⁷

A 2013. évi Ptk. előkészítő munkái során készült Szakértői javaslat szerint „A bírói gyakorlat eddig is vizsgálta, hogy a tévedésre hivatkozó fél a tévedését kellő gondosság mellett felismerhette volna vagy sem. ... Ilyen rendelkezést tartalmaz az Európai Alapelvek 4:103. cikkely (2) bekezdése is.”³⁸

c) A tévedés saját hiba következménye

Létezik olyan megközelítés is, amely szerint az a fél, aki a szerződést saját hibájából tévedésből kötötte meg, a jóhiszemű ellenérdekű féllel szemben nem hivatkozhat tévedésére fizetési kötelezettsége alóli mentesülése érdekében.³⁹

d) Nem menthető tévedés

A bíróságok sokszor azt vizsgálják, hogy a tévedés menthető-e. A tévedésnek ugyan nem kell menthetőnek lennie ahhoz, hogy a fél megtámadja a szerződést, mert a Ptk. 6:90. § (1) bekezdése a tévedés menthetőségét nem követeli meg a megtámadás feltételei között. A vizsgálat eredménye azonban annak megállapítása is lehet, hogy a fél tévedése nem volt menthető és ebből le lehet vonni azt a következtetést, hogy a nem menthető tévedés miatt a fél nem támadhatja meg a szerződést.

Érdekes bizonyíték olvasható a régi Ptk. javaslat miniszteri indoklásában azzal a követelménnyel kapcsolatban, hogy a tévedést a másik fél okozta vagy felismerhette, mely feltétel „a korábbi jog ama tételének továbbfejlesztését jelenti, hogy a tévedésnek menthetőnek kell lennie, a menthetőség fogalmának azonban a javaslat kétségtelenül új tartalmat is ad. Kimondásával a javaslat abból indul ki, hogy a tévedés következményeit a tévedőnek általában viselnie kell, ezt kívánja a forgalomban résztvevők védelme is és az a szempont is, hogy jogszabályaink nagyobb körülmekintésre, gondosságra, a tévedések elkerülésére neveljenek.”⁴⁰

e) A Szakértői javaslat szóhasználata

Az ítéletekben szereplő, tévedést eredményező körülmények jelzésére használt fogalmak – súlyos figyelmetlenség, súlyos gondatlan magatartás, saját hiba, nem menthető tévedés – megfelelőbbek a Ptk.-ban szereplő fogalomnál, de nem olyanok, amelyek használata megszokott lenne a szerződés érvénytelensége témakörben. E fogalmak használata helyett a Szakértői javaslatban szereplő fordulat alkalmazása is szóba kerülhet, mely szerint „A fél nem támadhatja meg a szerződést, ha a tévedését kellő gondosság mellett felismerhette volna, vagy a tévedés kockázatát vállalta”.⁴¹

³⁶ „Saját felróható magatartására előnyök szerzése végett senki sem hivatkozhat.” (rPtk. 4. § (3) bekezdés első tagmondat).

³⁷ A Magyar Népköztársaság Polgári Törvénykönyve Az 1957. évi IV. törvény és a törvény javaslatának miniszteri indoklása, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1959., 164. o.

³⁸ Vékás Lajos (szerk.): *Szakértői javaslat az új Polgári Törvénykönyv tervezetéhez*. Complex Kiadó Jogi és Üzleti Tartalomszolgáltató Kft. Budapest, 2008, 778. o.

³⁹ Pf.521.592/2008/2. Fővárosi Ítéletábra

⁴⁰ A Magyar Népköztársaság Polgári Törvénykönyve Az 1957. évi IV. törvény és a törvény javaslatának miniszteri indoklása, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1959., 164. o.

⁴¹ Vékás Lajos (szerk.): *Szakértői javaslat az új Polgári Törvénykönyv tervezetéhez* i.m., 777. o.

6.4. A tévedés kockázatának vállalása miatt hiányzó megtámadási jog.

Nem támadhatja meg a szerződést az, aki a tévedés kockázatát vállalta.⁴² A szakirodalom a szerencseelemet tartalmazó szerződést hozza fel példaként. Könnyen belátható az, hogy utólag, amikor nem a reményeink szerint alakultak a dolgok, pl. nem nyertünk a szerencsejátékon, akkor nem hivatkozhatunk arra, hogy tévedtünk, nem is ilyen szerződést akartunk kötni. Véleményem szerint az árfolyamkockázatot hordozó szerződések sem támadhatók meg azon az alapon, hogy tévedtünk a várható árfolyam mértékét illetően. Ha a jövőben az általunk vásárolt kötvény, részvény nem biztosít olyan jövedelmet, mint amit az elmúlt időszakról gyűjtött hozam-adatok szerint korábban rendszeresen értek, ez nem alapozza meg a szerződés sikeres megtámadását még akkor, sem, ha ilyen korábbi adatok reményében kötöttük meg a szerződést. Ezzel szemben a másik fél által okozott tévedés miatt megtámadhatónak gondoljuk az olyan szerződést, ahol a garantálnak egy bizonyos mértékű hozamot, de azt nem sikerült elérni.

7. Összegzés

A tanulmány az akarathibában szenvedő szerződés érvénytelenségével⁴³ kapcsolatos joggyakorlatot vizsgálta, arra koncentrálva, hogy a bírói gyakorlat hogyan értelmezi a tévedésre vonatkozó jogi normákat a szerződés érvénytelenségével kapcsolatos ügyekben.⁴⁴

A bírói gyakorlat rákényszerül arra, hogy bizonyos törvényi fogalmakat értelmezzen. Veszélyforrást jelent, ha a tévedés kapcsán olyan fogalom szorul értelmezésre (pl. lényegesség), amely a Ptk. más részében is szerepel.

A bíró által végzett értelmező tevékenység eredményeként a szerződés megtámadása többnyire nehezebbé válik, de találkozhatunk ellentétes eredménnyel is. Az ellentétesnek látszó tendenciák mögött valójában ugyanaz a bírói szemlélet áll. Az ítéletek mindkét szerződő féllel szemben magasabb követelményt támasztanak, mint ami a Ptk. szövegéből következne. Az érvénytelenségi pert indító felperes tévedését a bíró nem tekinti elegendőnek az érvénytelenség megállapításához, ha a tévedés kialakulásában maga is felróhatóan közrehatott, vagy tévedést kellő gondosság mellett felismerhette volna. A joggyakorlat hajlamos megállapítani azt, hogy a felperes tévedését olyan másik fél okozta vagy felismerhette, aki tájékoztatási kötelezettségét megsértve nem nyújt számára információt. A joggyakorlat – nem mindig alappal – összekapcsolja a tájékoztatási kötelezettség megsértését a szerződés tévedés miatt történő megtámadásával. Véleményem szerint a tájékoztatási kötelezettségét megsértő fél nem feltétlenül van tisztában azzal, hogy a felperes téved, és nem kell, hogy minden esetben ismerje az

⁴² Ptk. 6:93. § (3) bek. második fordulat.

⁴³ A téma általános kifejtését lásd Menyhárd Attila: *A szerződés akarathibák miatti érvénytelensége* ELTE ÁJK, Budapest, 2000.

⁴⁴ Nem csupán a szerződések, hanem az egyoldalú nyilatkozatok is megtámadhatók (Ptk. 6:9. §), és a megtámadás lehetősége a kötelmi jogi kontraktusokon túl a meghatalmazásokra, a családi jogi és öröklési jogi nyilatkozatokra is vonatkozik.

információ fontosságát partnere számára. A joggyakorlatra vár annak tisztázása, hogy mit kell felismerni a másik félnek. Álláspontom szerint elegendő a partner szűkebb értelemben vett tévedését felismerni, a jogilag releváns, azaz a szerződéskötéskor lényeges körülmény tekintetében fennálló tévedés felismerése nem szükséges ahhoz, hogy a felperes sikerrel lépjen fel.

Irodalomjegyzék

- A Magyar Népköztársaság Polgári Törvénykönyve Az 1957. évi IV. törvény és a törvény javaslatának miniszteri indokolása, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1959.
 - Fazekas Judit – Menyhárt Ádám – Kőhidi Ákos: Kötelmi jog Általános rész. Gondolat, Budapest, 2017.
 - Menyhárd Attila: A szerződés akarathibák miatti érvénytelensége ELTE ÁJK, Budapest, 2000.
 - Menyhárd Attila: A szerződés érvénytelensége. In: 2013. évi V. törvény a Polgári Törvénykönyvről kommentárja (szerk. Csehi Zoltán), Magyar Közlöny Lap- és Könyvkiadó Kft., Budapest, 2021, 1469-1522.
 - Princzinger Márta: A szerződések érvénytelensége, Complex, Budapest, 2010.
 - Vékás Lajos (szerk.): Szakértői javaslat az új Polgári Törvénykönyv tervezetéhez. Complex Kiadó Jogi és Üzleti Tartalomszolgáltató Kft. Budapest, 2008.
-

Az egyszerű és a bizalmi típusú tevékenységi szerződések egymástól való elhatárolásának jogdogmatikai és rendszertani kérdései de lata és de lege ferenda*

Prugberger Tamás**

A tanulmány a vállalkozási, megbízási és munkaszerződések dogmatikai sajátosságait vizsgálja, különös tekintettel a tevékenységalapú és a bizalmi jellegű kötelezettségek közötti határvonalakra. A szerző rámutat, hogy a tartós vállalkozási és megbízási jogviszonyok a gyakorlatban mindinkább a munkaszerződésekhez közelítenek, ami számottevő átfedéseket eredményez a három szerződéstípus között. A tanulmány áttekinti a megszüntetés szabályait és a tartós jellegből fakadó sajátos jogkövetkezményeket is, amelyek a Ptk.-ban jelenleg csak részlegesen jelennek meg. A szerző javasolja, hogy a Ptk. a tartós vállalkozási és megbízási szerződéseket – a közvetítői szerződés mintáját követve – külön pontban, rendszertanilag egységesen szabályozza.

Kulcsszavak: tartós szerződés, vállalkozás, megbízás, munkaszerződés, bizalmi vagyonkezelés

Legal and systematic issues concerning the distinction between simple and fiduciary activity contracts de lata and de lege ferenda

The study examines the dogmatic characteristics of work contract, mandate contract and employment contracts, paying particular attention to the boundaries between activity-based and fiduciary obligations. The author notes that, in practice, long-term business and mandate relationships are becoming increasingly similar to employment contracts, resulting in significant overlap between the three types of contract. The study also reviews termination rules and the specific legal consequences of the long-term nature of these contracts, which are currently only partially reflected in the Hungarian Civil Code. The author proposes that long-term work and mandate contracts be regulated in a separate section of the Civil Code in force, following the model of mandate contracts and ensuring systematic uniformity.

Keywords: long-term contract, work contract, mandate contracts, employment contract, trust

<https://doi.org/10.32980/MJSz.2025.3.53>

* Prof. Dr. Sándor Istvánnak a POT XXX. konferencián tartott előadásához kapcsolódó, egyes szerződéstípusok kérdéseinek továbbgondolása.

** Professor emeritus, Miskolci Egyetem, Állam- és Jogtudományi Kar, Civilisztikai Tudományok Intézete, Agrár- és Munkajogi Tanszék.

A római jog elméleti örökségeként a szerződéseket ma is tartalmi jellegük szerint elsődlegesen *dare*, *facere* és *praestare* jelleg szerint, vagyis valamilyen dolognak vagy jognak az átruházása, valamilyen tevékenységnek az ellátása, vagy pedig valamilyen effektív kárért, illetve joghátrányért fennálló helytállás szerint csoportosítjuk. Közülük a tevékenységgel összefüggő szerződések még aszerint is tagolódnak, hogy pusztán egyszerű vagy pedig olyan tevékenységről van szó, ahol a bizalmi jelleg dominál. Ezért, míg az egyszerű tevékenység esetében valamilyen szolgálattevés, munkavégzés, vagy valamilyen eredmény felmutatásához kötődő tevékenység megrendeléséről van szó, addig a bizalmi jellegűnél olyan ügy (el)intézéséről, amelyhez a megbízónak valamilyen érdeke fűződik, és amely valamilyen formában az egzisztenciáját, társadalmi helyzetét érinti. Ebből adódik ez utóbbi tevékenységhez fűződő bizalmi helyzet. Ebből kifolyólag szerintem nem pontos a megbízás fogalmának *genus proximum*-át megjelenítő meghatározás, miszerint a megbízott a „rá bízott feladat ellátására” köteles. Ez ugyanis a vállalkozási szerződésre is vonatkozhat, hiszen a megrendelő a vállalkozót – mint a megbízó a megbízottat, vagyis az ügyvivőt – feladat ellátásával bízta meg. Amíg azonban a feladat ellátása a vállalkozásnál valamilyen mű létrehozásához vagy meghibásodásának megszüntetéséhez kötött eredmény felmutatásával, azaz az eredmény konkrét fizikai megvalósításával függ össze, addig a megbízásnál a feladat valamilyen személyhez fűződő ügy reménybeli sikerrel járó intézését, illetve elintézését jelenti. Az eredményesség itt is lényeges, azonban annak elérése eshetőleges, vagyis bizonytalan. Ezért bár az eredményelérés itt is fontos, de csak lehetséges, ezért nem lehet a megbízásnál *genus proximum*, hanem csak lényeges *differentia specifica*. Emiatt szerencsésebb és precízebb lett volna, ha a Ptk. (2013. évi V. törvény) 6:272. §-a a megbízottat a rábízott „feladat ellátása” helyett a rábízott „ügy ellátására” vagy „ügy vitelére” kötelezte volna. Megítélésem szerint ezt a gondolatsort tükrözi az 1928. évi Magánjogi Törvényjavaslat (Mtj.) cím és fejezet megjelölése, ahol a XII. cím-megjelölés az „Ügyvitel”, ahol az első fejezet a megbízás, vagyis a megbízáson alapuló ügyvitel, míg a második fejezet az olyan ügyvitel, ahol a megbízás, vagyis a *genus proximum* hiányzik.

A szerződés mindkét tevékenységgel összefüggő szerződési alaptípusnál, vagyis a vállalkozásnál és a megbízásnál egyaránt létrejöhet eseti vagy tartós jelleggel. Az eseti megrendelésre és az eseti ügyvitelre adott megbízás huzamos ideig is tarthat, hasonlóképpen, miként ez fennáll egy eseti munka elvégzésére kötött munkaszerződésnél. Amíg viszont a munkaszerződésnél főszabályként a határozatlan időre történő jogviszony a jellemző, amelyhez képest kivételesként jelentkezik az eseti munka elvégzésére irányuló szerződéskötés, addig a „polgári életben” az eseti vállalkozás teljesítésére irányuló megrendelés és az eseti ügyintézésre, ügyvitelre irányuló szerződéskötés a jellemző.

Az üzleti, illetve a gazdasági életben szintén pont fordított a helyzet: a tartós vállalkozások és a tartós megbízások kialakulása a jellemző. Amíg az antik bútorokat kedvelő lakó beszerez magának egy lestrapált biedermeier íróasztalt és azt eseti megrendelésként restauráltatja egy asztalossal, addig a műtárgykereskedő (vagy a múzeum) ezt szintén megteszi néhányszor az általa beszerzett, és hasonlóan

felújítást igénylő bútoraival. Abban az esetben pedig, ha elégedett az asztalos céggel vagy személlyel, végül tartós vállalkozási szerződést köt. Hasonlóképpen jár el egy kereskedelmi vagy ipari vállalkozás, vagy éppen pénzügyi intézet, amikor több eseti megbízást ad egy ügyvédnek vagy ügyvédi irodának, majd végül tartós megbízási szerződést létesít vele, nem egyszer határozatlan időre szólóan.

Mind a tartós vállalkozási, mind pedig a tartós megbízási, illetve ügyviteli szerződés kezd hasonlítani ahhoz a „nem függőnek” minősített, kötetlen jellegű munkaviszonyhoz, ahol a munkáltató a munkavállaló felett nem gyakorol közvetlen irányítási, utasítási és ellenőrzési jogot, hanem a munkavállaló belátására bízta a tevékenység végzését, és csak meghatározott időnként kér a tartós vállalkozótól, illetve ügyvivőtől a tevékenységére vonatkozó beszámolást. Ennél fogva az ilyen kötetlen munkát végző munkavállalót érintő munkáltatói ellenőrzés és utasítás a Ptk. 6: 240.§-ában szabályozott vállalkozási szerződési szabályokhoz, illetve a 6: 273. §-ában meghatározott lazább megbízási szabályokhoz kezd hasonlítani, míg ezzel párhuzamosan, a tartós vállalkozóé és megbízotté a függő munkát nem végző, kötetlen munkavállalóéhoz kezd idomulni. Ebből következik, hogy a vállalkozási és a megbízási szerződés a tartóssá válással, a munkaszerződés pedig a kötetlenné válással szinte átfedésbe is kerülhet egymással: a munkaszerződés a kötetlensége által egyre inkább közelít a tartós vállalkozáshoz és a tartós megbízáshoz közelít, sőt akár át is alakulhat a kettőjük közül bármelyiké. A helyzet ugyanakkor fordítva is hasonló, mivel a tartós vállalkozó és a tartós megbízott bizonyos mértékig függő helyzetbe kerül a tartós megrendelőjétől vagy megbízóétól, mert ha ugyan nincs is betagozódva annak szervezetébe, azonban bizonyos mértékig igazodnia kell annak szervezetéhez. E hármas összekapcsolódáson és „összecsúszási lehetőségen” kívül ugyanakkor gyakran bekövetkezik az is, hogy a tartóssá válás esetén a tartós vállalkozás megbízási elemekkel, a tartós megbízási pedig vállalkozási elemekkel töltődik meg. Tartós vállalkozás esetében a vállalkozói díjmegosztás a Ptk. 6:248. § szerinti, a vállalkozás lehetetlenné válásával kapcsolatos felelősségtől és érdekkörök kombinációjától függ. Ehhez hasonló rendelkezés a megbízásnál nincs.

Ami az említett két szerződés egyoldalú megszüntetését illeti, ha a megrendelő vagy a megbízó helytelen, vagy a vállalkozó, illetve a megbízó részéről vállalkozatlan, vagy szakmai hírnevét veszélyeztető utasítást ad és ahhoz ragaszkodik („utasítását fenntartja”), úgy mind a vállalkozó, mind a megbízó elállhat a szerződéstől, megkötés után pedig felmondhatja azt.¹ Ez esetben a megrendelői és megbízói elálláshoz, illetve felmondáshoz hasonló kártalanítás jár a vállalkozónak és a megbízottnak, mint amilyen akkor jár a vállalkozónak, illetve a megbízottnak, ha a megrendelő vagy a megbízó mondja fel a szerződést.

A Ptk. 6:249. § (1) bekezdése szerint a megrendelő a szerződéstől a szerződés teljesítésének megkezdése előtt bármikor elállhat, ezt követően pedig a teljesítésig a szerződést felmondhatja. Ekkor a megrendelő – a vállalkozói díj arányos megfizetése mellett – a szerződés megszűnésével okozott kárt is köteles megtéríteni azzal, hogy a kártalanítás a vállalkozói díjat nem haladhatja meg.² Megbízási szerződésnél a megbízó elállása vagy felmondása esetén a megbízottnak szintén

¹ Vö.: Ptk. 6:240. § (2) bekezdés és 6:273. § (3) bekezdés

² Ptk. 6:249. § (2) bekezdés

kártalanítás jár, ha azt a megbízó *alkalmatlan időben* tette és nem volt indoka rá, arra nem a megbízott szerződésszegése miatt került sor.³ Tartós vállalkozási és megbízási szerződés esetében viszont a határozatlan munkaviszony munkáltatói felmondásához némileg hasonló az a megoldás kerül alkalmazásra, amelyet a Ptk. Hatodik Könyv XLI. fejezetének 2. pontjában szabályozott *tartós közvetítői szerződés* megrendelő általi felmondása esetére a 6:297. § előír. Ennek alapulvételével mintegy „belső analógiával” alkalmazzák tartós vállalkozás és megbízási, valamint altípusaik megszüntetése esetében a közvetítői szerződés felmondási szabályait, miszerint, a határozatlan időre kötött tartós közvetítői szerződést bármelyik fél a naptári hónap utolsó napjára mondhatja fel azzal, hogy a felmondási idő a szerződés első évében egy, a második évében kettő, a harmadik évétől kezdődően pedig három hónap.⁴ E szabály alkalmazását kellene előírni a tartós vállalkozási és megbízási szerződés és azok valamennyi tartós altípusának megszüntetése esetére is. Ez – a szerződés sajátosságainak figyelembe vételével – a Ptk. Hatodik Könyv XLIII. fejezetében szabályozott bizalmi vagyonkezelés esetében is fennáll, hiszen az teljes egészében hosszú időtartamra szóló, tartós szerződés. Ha ezt a vagyonkezelő mondja fel, a „felmondási”, pontosabban a megszűnési idő szintén három hónap.⁵ A bizalmi vagyonkezelést a Ptk. 6:330. §-a speciális megbízási, mintegy fokozott bizalmi szerződésként kezeli, ezért kimondja, hogy a bizalmi vagyonkezelés mögöttes jogterülete a megbízási szerződés.

Mindezekből lesűrhető az a következtetés, hogy az eseti, illetve az egyszerű, tehát a nem hosszú időre szóló vállalkozási és megbízási szerződéstől több vonatkozásban eltér a hosszabb távra szóló tartós vállalkozási és megbízási szerződés. Mind a tartós vállalkozás, mind a tartós megbízási közelít a munkaszerződéshez. Ezt a Ptk. azzal, hogy a tartós jellegű szerződést az eseti, azaz a szokványos közvetítői szerződéshez viszonyítva egy külön pontban rendezi, kifejezésre is juttatja, hogy a tartós alkuszi szerződés specialitásait a gyakorlatban alkalmazzák is, amit egyre szélesebb körben kiterjesztenek más tartós vállalkozási, megbízási jellegű szerződésekre is. Ezért általánossá kellene tenni valamennyi tartós vállalkozási és megbízási, az eseti jellegűtől eltérő szerződés esetén, hogy egy külön pont rendezze a tartós szerződésre vonatkozó eltéréseket.

A közvetítői szerződést a Ptk. vonatkozó fejezet két külön pontban szabályozza. Az első pontban a közvetítői szerződés jogdogmatikai tartalmú általános szabályait, míg a másodikban a munkaviszonyhoz hasonló, tartós jellegű közvetítői szerződést szabályozza. Ennek kellene érvényesülnie mind a vállalkozási, mind a megbízási szerződés valamennyi Ptk.-ban nevesített szerződése esetében, ahol alkalmazható a tartós jellegű megoldás. Eddig erre megoldásként *Szekeres Bernadett*-tel együtt azt javasoltuk, hogy a tartós vállalkozás és a tartós megbízási külön szerződéstípusként a vállalkozási és a megbízási szerződés után, vagy pedig a bizalmi vagyonkezelési szerződést követően önálló fejezetben kerüljön szabályozásra.⁶ Figyelembe véve

³ Ptk. 6:278. § (3) bekezdés

⁴ Ptk. 6:297. § (1) bekezdés

⁵ Ptk. 6:326. § (1) bekezdés, b) pont

⁶ Prugberger Tamás – Szekeres Bernadett: Az új típusú foglalkoztatási formák és azok kihatása a tevékenységgel összefüggő szerződések dogmatikájára, *Állam- és Jogtudomány*, 2022/2. sz., 68.83. o.,

azonban a közvetítői (alkuszi) szerződés szabályozási megoldását, azt tartanám helyesnek, ha mind a vállalkozásnál, mind a megbízásnál, mind pedig azok nevesített formáinál az egyes fejezetek első pontjában meghatározott általános fogalmi és dogmatikai tartami meghatározásokat követően a második pont a tartós jelleg esetén az indokolt eltérésekre utaljon. Mindez pedig azt is igényelné, hogy a szolgálati/munkabérleti szerződés a hozzá tartozó kollektív szerződéssel és üzemi megállapodással együtt önálló címként bekerüljön a tulajdonátruházó szerződéseket tartalmazó XIV. és a vállalkozási szerződéseket átfogó XV. fejezet közé. Azért önálló címként, mert az kihat a megbízási típusú szerződésekre is. A munkajognak a Ptk.-ba való bekerülését ez is indokolja azon rendszertani indokokon kívül, amiket a jelenleg hatályos Ptk. kodifikációs előmunkálatai idején *Zlinszky János* és *Kiss György*, továbbá e hozzászólás írója önállóan, valamint *Szalma Józseffel* együtt felvetett.⁷

Végezetül annyit jegyeznek még meg, hogy Bíró György általam nagyra értékelt polgári jogász kollégám, aki a Novotni Alapítvány a Magánjog Fejlesztéséért országos szinten elismert könyvkiadási tevékenységének motorja és irányítója volt, érezte, hogy az 1992. évi Munka Törvénykönyvét felváltó 2012. évi I. törvénnyel hatályba lépett új Munka Törvénykönyv, különösen szociális szempontból nem mindenben megfelelő, ezért arra buzdított, hogy írjak róla egy általános kritikai elemzést. Így született meg a „Magyar munka- és közszolgálati jogi reform európai kitekintéssel” című könyvem, amelyet 2012-ban az ő előszavával jelentetett meg a Novotni Alapítvány. Egyúttal még ő buzdított a 2012. évi Polgári Jogot Oktatók Országos Találkozóján arra, hogy írjam meg törvénytörvény-melléklettel együtt, miként képzelném el a munkajogviszony beiktatását az új Ptk.-ba. Ez a tanulmány Szalma József társszerzőségével jelent meg a Gazdaság és Jog című folyóiratban.⁸

Irodalomjegyzék

- Kiss György: Az új Ptk. és a munkajogi szabályozás, különös tekintettel az egyéni munkaszerződésekre, *Polgári Jogi Kodifikáció*, 3-17. o.
- Prugberger Tamás – Szalma József: A munkaviszonyra irányuló szerződés és az új Ptk., *Gazdaság és Jog*, 2012/10. sz., 14-17. o.
- Prugberger Tamás – Szekeres Bernadett: Az új típusú foglalkoztatási formák és azok kihatása a tevékenységgel összefüggő szerződések dogmatikájára, *Állam- és Jogtudomány*, 2022/2. sz., 68–83. o.; <https://doi.org/10.51783/ajt.2022.2.04>

80-82. o.

⁷ Radnay József: A Ptk. és a munkajog kapcsolata, különös tekintettel a magyar jogra, *Polgári Jogi Kodifikáció*, 1999/1. sz., 9-14. o.; Kiss György: Az új Ptk. és a munkajogi szabályozás, különös tekintettel az egyéni munkaszerződésekre, *Polgári Jogi Kodifikáció*, 3-17. o.; Prugberger Tamás: Az új Ptk. és a munkajogi szabályozás, különös tekintettel az egyéni és a kollektív munkaszerződésre, *Polgári Jogi Kodifikáció*, 2000/2. sz., 19-26. o.; Zlinszky János: Észrevételek a magánjog új törvénykönyvéhez, *JURA*, 2010/1., 195-206. o.; Prugberger Tamás – Szalma József: A munkaviszonyra irányuló szerződés és az új Ptk., *Gazdaság és Jog*, 2012/10. sz., 14-17. o.

⁸ Prugberger – Szalma: i.m. 14-17. o.

- Prugberger Tamás: Az új Ptk. és a munkajogi szabályozás, különös tekintettel az egyéni és a kollektív munkaszerződésre, Polgári Jogi Kodifikáció, 2000/2. sz., 19-26. o.
 - Radnay József: A Ptk. és a munkajog kapcsolata, különös tekintettel a magyar jogra, Polgári Jogi Kodifikáció, 1999/1. sz., 9-14. o.
 - Zlinszky János: Észrevételek a magánjog új törvénykönyvéhez, JURA, 2010/1., 195-206. o.
-
-

Miben más a bizalmi vagyonkezelés a megbízáshoz képest? Elméleti és gyakorlati tanulságok az első tíz év alapján

Sándor István*

A bizalmi vagyonkezelési szerződés új szerződéstípusként, a megbízási szerződések altípusaként került bevezetésre a magyar magánjogba a Ptk. hatálybalépésével. A tanulmány a bizalmi vagyonkezelés és a megbízás szabályainak elemzésére irányul azzal a céllal, hogy rámutasson azok hasonlóságára és eltéréseire. Külön célja az elemzésnek, hogy rámutasson a joggyakorlatban felmerülő egyes jogalkalmazási és értelmezési problémákra, egyúttal azokra válaszokat is keresve.

Kulcsszavak: megbízás, bizalmi vagyonkezelés, megbízó, megbízott, vagyonrendelő, vagyonkezelő, kedvezményezett, kezelt vagyon

How does fiduciary asset management differ from mandate? Theoretical and practical lessons from the first decade

The asset management contract was introduced into Hungarian private law as a new type of contract, classified as a subtype of the mandate agreement, upon the entry into force of the Civil Code. The present study seeks to analyse the rules of asset management (trust) and mandate with the aim of identifying their similarities and differences. A further objective of the analysis is to highlight certain issues of application and interpretation arising in legal practice, while at the same time seeking possible solutions to them

Keywords: mandate, fiduciary asset management, principal, agent, settlor, trustee, beneficiary, managed property

<https://doi.org/10.32980/MJSz.2025.3.59>

A jelen tanulmány megírását néhai Bíró György professzor emlékezte és tudományos munkássága inspirálta, akinek az egyik fő témaköre volt a megbízási szerződés sajátosságainak kutatása és elemzése.¹ A bizalmi vagyonkezelési magyarországi bevezetése megteremtette a jogi hátterét annak,

* Tanszékvezető egyetemi tanár, Eötvös Loránd Tudományegyetem Állam és Jogtudományi Kar.

¹ A nevéhez fűződik a témakör monografikus szintű feldolgozása: Bíró György: *A megbízási szerződés*. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1998. A mű második kiadása a Complex Kiadónál jelent meg Budapesten 2001-ben. A jelen tanulmány a szerzőnek a POT XXX., Polgári Jogot Oktatók Országos Találkozója, „Bíró György professzor emlékére” című konferencián az MTA Miskolci Területi Bizottsága épületében 2025. június 6-án elhangzott előadásának szerkesztett változata.

hogy a vagyontervezés területén nemzetközi összehasonlításban is modern és rugalmas lehetőségek nyílnak meg. Az elmúlt tíz év gyakorlati tapasztalatai alapján megállapítható, hogy ez a jogintézmény alkalmas arra, hogy a családi vagyonok jogi sorsáról megfelelően rendelkezhessenek, mindemellett a vagyonvédelem is megvalósítható legyen. A tanulmány célja annak áttekintése, hogy a bizalmi vagyonkezelés mennyiben hasonló a megbízás szerződéshez, illetve milyen lényeges eltérésekkel jellemezhető.

1. A szabályozás felépítése

A Ptk. VI. Könyvébe a kötelmi jogi szabályok kerültek elhelyezésre, amelyen belül a Harmadik Rész tartalmazza az egyes szerződésekre vonatkozó részletszabályokat. A jogalkotó az egyes szerződések jellegadó szolgáltatásai alapján különítette el a tipikus szerződéseket és helyezte el azokat külön cím alatt. A XVI. Cím tartalmazza a megbízási típusú szerződéseket, azon belül a XXXIX. Fejezetben a megbízási szerződést, majd a XLIII. Fejezetben a bizalmi vagyonkezelési szerződést. A két szerződéstípus egymáshoz való viszonyát egy utaló szabály rendezi, amely alapján a megbízási szerződésre vonatkozó rendelkezések a bizalmi vagyonkezelés háttérszabályozását képezik,² vagyis a *lex specialis derogat legi generali* elve érvényesül. Érdekes kérdést vet fel, hogy a bizalmi vagyonkezelés mennyiben tekinthető megbízási típusú szerződésnek és a megbízás szabályainak alkalmazása mennyiben releváns. A kérdéskört a két szerződéstípus szabályainak összehasonlításával vizsgáljuk.

2. Fogalmi szintű eltérések

A megbízási szerződés alapján a megbízott a megbízó által rábízott feladat ellátására, a megbízó a megbízási díj megfizetésére köteles.³ Ehhez képest a bizalmi vagyonkezelési szerződés alapján a vagyonkezelő a vagyonrendelő által tulajdonába adott dolgok, ráruházott jogok és követelések (kezelt vagyon) saját nevében a kedvezményezett javára történő kezelésére, a vagyonrendelő pedig díj fizetésére köteles. A megbízás tárgya valamely feladat ellátása, vagyis valamilyen emberi tevékenység kifejtése, amely egyértelműen tágabb fogalom, mint a bizalmi vagyonkezelés esetén alkalmazott „kezelés” kifejezés.⁴ Ez nem pusztán szemantikai eltérés, hanem jelentős tartalmi különbséget is jelent, amit kifejezésre juttat a bizalmi vagyonkezelés közvetett tárgyaként meghatározott dolog, jog, követelés specifikálása. Ez alapján a megbízáshoz képest a bizalmi vagyonkezelés alapján kifejtendő emberi tevékenység szűkebb és konkrétabb, kifejezetten arra irányul, hogy a vagyonkezelő – mint azt az elnevezése is implikálja – vagyont kezeljen.⁵

² A Polgári Törvénykönyvről szóló 2013. évi V. törvény (Ptk.) 6:330. §.

³ Ptk. 6:272. §.

⁴ B. Szabó Gábor – Illés István – Kolozs Borbála – Menyhei Ákos – Sándor István: *A bizalmi vagyonkezelés*. Orac Kiadó, Budapest, 2023³, 29.

⁵ A „kezel” kifejezés nem új a magánjogunkban és a Ptk. számos más helyen is alkalmazza, például a gondnok tevékenységénél [Ptk. 2:32. § (1) bekezdés b) pont, 2:34. § (2) bekezdés, 2:35. §-a, 2:37. §, 6:19. § (3) bekezdés], az egyesület ügyvezetésének feladatainál [Ptk. 3:80. § d) pont], az alapítvány

További többlet tényállási elemként jelentkezik a bizalmi vagyonkezelés esetében az a fogalmi elem, hogy a vagyonkezelő a vagyonrendelő által tulajdonába adott dolgok, ráruházott jogok és követelések kezelése köteles.⁶ Ebből kiindulva a bizalmi vagyonkezelés csak abban az esetben jön létre, ha a vagyonrendelő tulajdonjogot, más jogot vagy követelést ruház át a vagyonkezelőre,⁷ ennek hiányában legfeljebb megbízási szerződés jön létre a felek között. A megbízáshoz tehát tágabb tárgykörű szerződés, mint a bizalmi vagyonkezelés, az utóbbi viszont csak valamely jog vagy követelésát ruházással együtt jön létre.⁸

3. Formai követelmények

A megbízási szerződés érvényes létesítéséhez a Ptk. nem ír elő különös rendelkezést, így a kötelmi jogi és a szerződésekre irányadó általános szabályok alapján szóban, írásban vagy akár ráutaló magatartással is megköthető,⁹ míg a bizalmi vagyonkezelés esetében a jogviszony létrehozását a Ptk. írásba foglaláshoz köti.¹⁰ Az általános szabályhoz képest a bizalmi vagyonkezelőkről és tevékenységük szabályairól szóló 2014. évi XV. törvény (Bvktv.) nyilvántartásba vételi szabályai további megkötést is tartalmaznak. A nem üzletszerű bizalmi vagyonkezelési jogviszonyok nyilvántartásáról a Bvktv. rendelkezik, ez határozza meg, hogy kit lehet a nyilvántartásba nem üzletszerű bizalmi vagyonkezelőként bejegyezni.¹¹ A Bvktv. a nem üzletszerű bizalmi vagyonkezelési jogviszonyt létrehozó szerződéssel szemben a Ptk. szabályaihoz képest további követelményt támaszt a nyilvántartásba vétel során és előírja, hogy a bizalmi vagyonkezelési szerződést közokiratba, ügyvéd vagy kamarai jogtanácsos által ellenjegyzett magánokiratba kell foglalni.¹² A Ptk. és a Bvktv. rendelkezéseinek összevetése jogértelmezési kérdést vet fel azzal kapcsolatban, hogy a végrendeletet is szükséges-e közokiratba, ügyvéd vagy kamarai jogtanácsos által ellenjegyzett magánokiratba foglalni ahhoz, hogy érvényes

vagyonával való tevékenységnél [Ptk. 3:384. §, 3:390. § (1) bekezdése, 3:391. § (1) bekezdés b) pontja], a házastársak vagyoni jogi viszonyainál. [4:38. § (2) bekezdés, 4:42. §, 4:44. §, 4:73. §], a kiskorú vagyona esetében [Ptk. 4:146. § (2) bekezdés, 4:155-161. §, 4:168. §, 4:176. §, 4:188. §], a gyám esetében [4:224. §], 4:231. § (1) bekezdés b) pont, 4:236. §, 4:239. §, 4:243-244. §] a zálogjogosultnál [5:96. § (8) bekezdés], az engedményezésnél [6:198. § (3) bekezdés], a fuvarozásnál [6:259. § (1)-(3) bekezdés], a bizományosnál [6:282. § (3) bekezdés c) pont, 6:309. §], a letéteményes feladatainál [6:361. § (2) bekezdés], a számlavezető tevékenységénél [6:395. § (2) bekezdés], a megbízáshoz nélküli ügyvivő feladatainál [6:585. § (4) bekezdés] és az öröklési jog egyes részletszabályainál [7:6. § (4) bekezdés, 7:78. § (5) bekezdés, 7:94. § (1) bekezdés b) pont].

⁶ A vagyon kifejezéshez lásd Gárdos István: *A vagyon tárgy és a vagyon fogalma a Ptk.-ban*. Gazdaság és Jog 2018/11. 3-10.

⁷ Lásd ehhez Sándor István: A bizalmi vagyonkezelés szerződéses jellege és a tulajdonát ruházás egyes kérdései. In: Erik Štenpien – Miskolczi Bodnár Péter (szerk.): *A tulajdonát ruházás összehasonlító kereskedelmi és üzleti jogi kérdései*. Acta Caroliensia Conventorum Scientiarum Iuridico-Politicarum XII., Károli Gáspár Református Egyetem, Budapest, 2015. 246-258.

⁸ Eltérő álláspontot fejt ki Menyhárd Attila: A bizalmi vagyonkezelés polgári jogi szerkezete és jogviszonyai. In: Békés Balázs: *A bizalmi vagyonkezelés kézikönyve*. Wolters Kluwer, Budapest, 2020. 46.

⁹ Vö. Ptk. 6:4. § (2) bekezdését, 6:63. § (1) bekezdését és 6:70. § (1) bekezdését.

¹⁰ Természetesen itt is figyelembe kell venni a Ptk. 6:94. §-ában foglalt szabályokat a szerződés alaki hibájának orvoslása vonatkozásában.

¹¹ Erről Bvktv. IV. fejezete rendelkezik, különösen a 18/A. §-a.

¹² Bvktv. 18/A. § (3) bekezdése, amely 2020. január 1-től hatályos (tartalmában már 2017-től hasonlóan).

legyen. A jogértelmezést nehezíti, hogy a Ptk. szabályai nem tesznek különbséget az üzletszerű és nem üzletszerű bizalmi vagyonkezelés szabályai között, míg a Bvktv. csak a „szerződés” fogalmát használja.¹³

A Ptk. szabályai alapján, ha egy jognyilatkozat tekintetében jogszabály meghatározott alakíságot rendel, akkor a jognyilatkozat ebben az alakban érvényes.¹⁴ A Ptk.-nak ezeket a szabályait az öröklési jogi jognyilatkozatokra is megfelelően alkalmazni kell. Ebből eredően a szabályozás logikája az, hogy a kötelmi jog területén a fenti szabályok főszabály szerint alkalmazandók, míg más jogterületeken, így az öröklési jog terén hégagpótlóak. Vagyis, a Ptk.-nak az öröklési jogi könyvében található, a végintézkedésre vonatkozó előírásai az elsődlegesek, és ha azok nem adnak teljes szabályozást, akkor alkalmazandó a fenti kötelmi jogi szabályok.

A bizalmi vagyonkezelési jogviszony végrendeleti úton létesítésének több stádiuma van, amelynek részletszabályait a Hetv. tartalmazza. Ennek megfelelően az örökhagyó elkészíti a végrendeletét (jogügylet), amivel a vagyonkezelőnek várománya lesz a kezelt vagyonra, a kedvezményezetteknek pedig a kedvezményezetti jogosultságra; az örökhagyó halálával a végrendelet (jogügylet) hatályba lép; a bizalmi vagyonkezelő elfogadja a kijelölést, és ezzel jön létre a bizalmi vagyonkezelési jogviszony, mégpedig a vagyonrendelő halálának időpontjára visszamenő hatállyal.¹⁵ Ebből eredően a végrendelet elkészítésekor nem jön létre bizalmi vagyonkezelési jogviszony, ellentétben azzal, ha azt szerződéssel vagy egyoldalú jognyilatkozattal létesítik. Mivel a végrendelet útján történő bizalmi vagyonkezelési jogviszony létrehozása több fázisból áll, és értelemszerűen nem a végintézkedés megtételével egyidejűleg jön létre, így csak az örökhagyó halálát követően lesz jelentősége annak, hogy a vagyonkezelő megfelel-e a Bvktv. által támasztott követelményeknek. A bizalmi vagyonkezelés létesítésére irányuló jogügylet létrejöttét követően a vagyonkezelő lesz köteles a jogviszonyt bejelenteni az MNB részére és neki kell majd nyilatkoznia arról, hogy megfelel a törvényi előírásoknak. Összességében tehát a bizalmi vagyonkezelési létesítésére irányuló jogügylet azzal válik befejezetté és akkor jön létre, amikor a vagyonkezelő elfogadja a kijelölését, és ezt követően lesz kötelezettsége a vagyonkezelőnek a jogviszonyt az MNB részére bejelenteni, vagy az üzletszerű bizalmi vagyonkezelő vállalkozásokra irányadó engedélyt megszereznie.¹⁶ A Hetv. alapján a végintézkedéssel alapított bizalmi vagyonkezelési jogviszony létrejöttét megállapító hagyatékátadó végzésnek tartalmaznia kell a végintézkedésnek a végintézkedéssel alapított bizalmi

¹³ Megjegyezzük, hogy a Bvktv. 18/A. § (3) bekezdése csak a nem üzletszerű bizalmi vagyonkezelési jogviszonyokra vonatkozik, vagyis az üzletszerű bizalmi vagyonkezelési jogviszony egyszerű magánokirattal is létesíthető.

¹⁴ Ptk. 6:4., 6:6., 6:7. és 6:10. §-ai.

¹⁵ Vö.: a hagyatéki eljárásról szóló 2010. évi XXXVIII. tv. 18/A.§, a Ptk. 6:329. § (2) bekezdése alapján.

¹⁶ Megjegyezzük, hogy a bejelentés elmaradásához sem a Bvktv., sem a Ptk. nem fűz közvetlen szankciót, emiatt a bizalmi vagyonkezelési jogviszony létesítését célzó okirat nem lesz érvénytelen, viszont a bejelentés elmaradása esetén a bizalmi vagyonkezelési jogviszonyról hatósági bizonyítvány nem kerül kiadásra, amelynek számos jogkövetkezménye van (pl. a kezelt vagyon nem kap önálló adószámot, nem nyitható önálló bankszámla a javára, a kezelt vagyonba tartozó vagyonelem tulajdonjogának nyilvántartásban való átvezetése nem valósítható meg stb.).

vagyonkezelési jogviszonyra és a bizalmi vagyonkezelővé való kijelölésre vonatkozó rendelkezéseit.¹⁷ A közjegyző által a hagyatéki eljárásban meghozott végzés közokirat,¹⁸ vagyis a közjegyző foglalja közokiratba a végrendelettel és a vagyonkezelő elfogadó nyilatkozatával létrejött bizalmi vagyonkezelési jogviszonyt, ami tartalmában egyenértékű a Ptk. és Bvktv. fogalomhasználata szerinti bizalmi vagyonkezelési szerződéssel és megfelel mindkét törvénynek az alakiságra vonatkozó szabályainak.

Összességében tehát a bizalmi vagyonkezelési jogviszonyt létesítő jogügylet a végrendelet, amelynek érvényességére a Ptk.-nak az öröklési jogi szabályai irányadók. Amikor a vagyonkezelő elfogadja a kijelölést, akkor jön létre a bizalmi vagyonkezelési jogviszony, amelynek nyilvántartásba vételét az MNB-nél kérelmezni kell. A kérelem alapjául a hagyatéki eljárásban a közjegyző által meghozott végzés, mint közokirat szolgál, ami megfelel a Bvktv. szerinti elvárásoknak.¹⁹

4. A jogviszony időtartama

A szerződések körében ritka, hogy a jogalkotó annak időtartamát korlátozza. A bizalmi vagyonkezelés esetében az ötvenéves időkorlát alkalmazását az indokolja,²⁰ hogy a kezelt vagyonon olyan személy szerez tulajdonjogot, jogosultságot, aki harmadik személy érdekében jár el, vagyis sajátjaként, de nem végső soron (kizárólagosan) célzott várományosa annak. A vagyonkezelő jogi értelemben tulajdonosi, jogosulti pozícióba kerül, azonban a kezelt vagyon gazdasági tulajdonosa, adójogi kategóriát alkalmazva haszonhúzója a kedvezményezett.²¹ Ebből eredően jogos jogpolitikai érdek az, hogy a bizalmi vagyonkezelés csak tranzitórius jelleggel jogosítsa fel a vagyonkezelőt a tulajdonosi jogok gyakorlására és ne hozzon létre feudális természetű örök időre szóló vagyonlekötéseket.²²

5. Az utasítási jog

A megbízási szerződés esetén a megbízó az „ügy ura”, a megbízott köteles az utasításait betartani. Ebből a szempontból a megbízott mozgástere szűkebb, mint a vállalkozóé és csak kivételes esetekben ad lehetőséget az utasítás megtagadására.²³ Ehhez képest a bizalmi vagyonkezelés esetében kógens előírás, hogy vagyonkezelőt

¹⁷ Hetv. 18/A. § (7) bekezdése.

¹⁸ A Polgári Perrendtartásról szóló 2016. évi CXXX. törvény (Pp.) 323. § (1) bekezdése.

¹⁹ Lásd ehhez részletesen Sándor István: A bizalmi vagyonkezelés magyarországi bevezetésének tizedik évfordulójára. *Közjegyzők Közönye* 2014/3. 5-15.

²⁰ Ptk. 6:330. § (3) bekezdés.

²¹ Tartalmát tekintve a „haszonélvező” lehetne jó kifejezés a kedvezményezettre, de azt más értelemben használja a magánjogunk.

²² Ennek részletes elemzését lásd Sándor István: Észrevételek a bizalmi vagyonkezelési jogviszony időtartamának korlátozásához. In: Lamm Vanda – Sajó András (szerk.): *Studia in honorem Lajos Vékás*. HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft., Budapest, 2019. 261–268.

²³ Vö. Ptk. 6:273. §-át és 6:240. §-át.

sem a vagyonrendelő, sem a kedvezményezett nem utasíthatja.²⁴ Ez a részletszabály koncepcionális különbséget jelent a két jogviszony között. A megbízás esetében tradicionálisan érvényesül az a követelmény, hogy a megbízott ne a saját, hanem a megbízó érdekében járjon el, és ezt alapozza meg az (is), hogy a megbízó utasításai szerint lássa el az ügyet. Ehhez képest a bizalmi vagyonkezelés esetében jelentősen eltér a felek érdeke, amit egyrészt a hárompólusú jogviszony, másrészt a vagyonkezelő önálló felelőssége alapoz meg.

A bizalmi vagyonkezelés esetén a jogviszonyt a vagyonrendelő és a vagyonkezelő hozza létre, az ő megállapodásuk képezi az alapját.²⁵ A bizalmi vagyonkezelést létesítő okiratban rögzítésre kerülnek a vagyonrendelő elvárásai a vagyonkezelővel szemben, amit a vagyonkezelő magára nézve kötelezőnek fogad el. Attól kezdve azonban, hogy a bizalmi vagyonkezelés létrejött, a vagyonkezelő már elsődlegesen a kedvezményezett érdekeit szem előtt tartva köteles eljárni.²⁶ Ebből eredően a vagyonkezelő akarva-akaratlanul „két tűz közé” kerülhet, mivel a vagyonrendelő és a kedvezményezett között nem feltétlenül áll fenn érdekazonosság, sőt, valószínűsíthetően érdekellentét alakulhat ki. Ilyen esetben a vagyonrendelő utasításának végrehajtása a kedvezményezett érdekeit sértheti, vagy éppen fordítva, a kedvezményezett utasítása leronthatja a jogviszonyt létesítő megállapodás szerinti vagyonrendelői akaratot.

Figyelembe kell venni továbbá azt is, hogy a Ptk. – összhangban a *common law* szabályaival – a vagyonkezelő önálló felelősségét hozza létre, amely a vele szemben támasztott fokozott követelményekre épül.²⁷ A vagyonkezelőt ez a felelősség a vagyonrendelő és a kedvezményezett irányában,²⁸ sőt, harmadik személyek irányában is terheli.²⁹ Ez utóbbi esetében, ha a kötelezettségvállalása túlterjeszkedik a kezelt vagyon mértékén, a személyes korlátlan felelőssége merül fel.

A fentiek alapján indokolt, hogy a vagyonkezelő a szerződésben vállalt kötelezettségeit betartva, a jogviszony létrehozását követően viszont a vagyonrendelő által eredetileg meghatározott korlátozások mellett önálló döntéseket hozzon, amelyet a jogviszony további szereplői egyoldalúan ne befolyásolhassanak. Amennyiben érdekazonosság van a vagyonrendelő és a vagyonkezelő között, úgy nincs akadálya annak, hogy közös megegyezéssel módosítsák a vagyonkezelési jogviszony feltételeit az esetleg megváltozott körülmények vagy egyéni igényeik szerint. Nemzetközi gyakorlat az, hogy a vagyonrendelő megfogalmazhat kívánságokat a vagyonkezelő irányában (*letter os wishes*), ez azonban nem bír kötelező erővel a vagyonkezelő számára és annak betartása nem mentesíti a vagyonkezelőt az önálló felelőssége alól.

²⁴ Ptk. 6:316. §.

²⁵ Még akkor is, ha végrendelet útján történik a vagyonrendelés, hiszen a vagyonkezelő általi elfogadás hozza létre a jogviszonyt.

²⁶ Ptk. 6:317. §.

²⁷ Ptk. 6:317. § (1)-(2) bekezdései.

²⁸ Ptk. 6:321. §.

²⁹ Ptk. 6:323. § (2) bekezdés.

6. Képviselési jog

A megbízáás esetében a megbízottat az ügy tárgyától függően *ipso iure* képviselési jog illeti meg, amennyiben jognyilatkozat megtétele vagy szerződés kötése szükséges a megbízáás teljesítéséhez,³⁰ egyéb esetekben külön meghatalmazással igazolhatja képviselési jogát. A vagyonkezelő ezzel szemben rendelkezési jogot gyakorol a kezelt vagyonon, vagyis minden esetben jogosult harmadik személyek irányában jognyilatkozatot tenni azzal kapcsolatban.³¹ Ugyan a Ptk. rögzíti, hogy a vagyonkezelő a szerződésben foglalt feltételek szerint és korlátok között rendelkezhet a kezelt vagyonba tartozó vagyontárgyakkal, azonban az ilyen korlátok közhiteles nyilvántartásban történő feltüntetése hiányában ez csak a felek között érvényesülő megkötés.³²

7. Tájékoztatás, ellenőrzés és titoktartás

A megbízáási szerződés esetében az általános tájékoztatási kötelezettség mellett három esetkörre szabályoz a Ptk.: a közreműködő igénybevételének, az utasítások módosításának szükségességét, valamint a megbízáás teljesítésének esetét. A megbízott tájékoztatási kötelezettsége a megbízó irányában áll fenn.³³ Ehhez képest a bizalmi vagyonkezelés esetében a vagyonkezelő tájékoztatási kötelezettsége a vagyonrendelő és a kedvezményezett tekintetében is fennáll.³⁴ Emellett a vagyonrendelő és a kedvezményezett is jogosult a vagyonkezelő tevékenységét ellenőrizni.

Az előzőekkel áll összefüggésben az az előírás, hogy a vagyonkezelőt titoktartási kötelezettség terheli, vagyis köteles titokban tartani minden olyan tényt, tájékoztatást és egyéb adatot, amelyről vagyonkezelői megbízáatása keretében vagy annak kapcsán szerzett tudomást. A vagyonkezelő kötelezettsége független a vagyonkezelői jogviszony létrejöttétől, és fennmarad a bizalmi vagyonkezelési megbízáatás megszűnése után is. A titoktartási kötelezettség alól csak a vagyonrendelő és jogutódja adhat felmentést,³⁵ ami a két szabály látszólagos kollízióját vonja maga után. Kiadható-e bármilyen információ a kedvezményezett részére akkor, ha erre vonatkozóan a vagyonrendelő (vagy jogutódja) nem ad felmentést a vagyonkezelő számára? Megítélésem szerint igen, mivel a kedvezményezettnek a tájékoztatáshoz való jogát törvény biztosítja. Ugyanakkor véleményem szerint ezt a tájékoztatáshoz való jogot a vagyonrendelő kifejezett ilyen irányú rendelkezése korlátozhatja vagy akár ki is zárhatja.

A bizalmi vagyonkezelési jogviszony a kedvezményezett érdekében kerül létrehozásra, azonban abban a kedvezményezettnek főszabály szerint nem szán aktív

³⁰ Ptk. 6:274. §.

³¹ Ptk. 6:318. § (1)-(2) bekezdései.

³² Pl. a kezelt vagyonba tartozó ingatlanon elidegenítési és terhelési tilalom alapítása a vagyonrendelő javára pusztán a szerződéses kikötés alapján harmadik személyek irányában

³³ Ptk. 6:275. §.

³⁴ Ptk. 6:320. §.

³⁵ Ptk. 6:319. §. A két szabály részletes elemzését lásd B. Szabó Gábor et al.: *i. m.* 230-249.

szerepet a jogalkotó,³⁶ a kedvezményezett valójában egy harmadik személy, akinek a javára szolgál a szerződés. Ebből eredően a kedvezményezett csak akkor követelheti közvetlenül a szolgáltatás teljesítését, ha ezt a jogát a felek kifejezetten kikötötték vagy ez a szerződés céljából vagy az eset körülményeiből egyértelműen következik. A kedvezményezett a javára kikötött szolgáltatás teljesítését pedig akkortól követelheti, hogy őt valamelyik fél értesíti arról, hogy a javára szóló szerződést kötöttek és a szerződés alapján az igénye megnyílik erre.³⁷ A kedvezményezett jogai tehát eltérőek lehetnek attól függően, hogy a bizalmi vagyonkezelési szerződés miként szabályozza azt.

A kedvezményezett pozícióját különbözőképpen kategorizálhatjuk, így különösen az alábbiak szerint:

- a) lehetnek aktuális kedvezményezettek, akik részére a szolgáltatás már konkrétan meghatározásra került és esedékes is;
- b) lehetnek kedvezményezettek, akiknek a kedvezményezetti pozícióból eredő juttatása valamilyen feltételtől függ (pl. diploma megszerzése, házasság megkötése stb.);³⁸
- c) lehetnek potenciális kedvezményezettek, akiknek a kedvezményezetti pozíciója is csak eshetőleges (pl. a vagyonkezelő döntésétől függ, diszkrecionális vagyonkezelés);³⁹
- d) és lehetnek végső kedvezményezettek, akik a sorrendben előttük álló összes kedvezményezetti osztály kiürülése esetén szükségszerűen megkapják a fennmaradó vagyont (tipikusan a vagyonrendelő maga), de csak akkor, ha marad kezelt vagyon a jogviszony megszűnésekor.

Az a) esetben egyértelmű a kedvezményezetti pozíció és az az alapján érvényesíthető jogok köre. Megítélésem szerint a b) esetkörben megállapítható a kedvezményezetti pozíció léte, még ha a juttatásra való igénye feltételes is. A c) és d) esetekben viszont kifejezetten aggályos, hogy kedvezményezettnek tekinthetjük-e ezeket a személyeket és gyakorolhatják-e a kedvezményezetti jogállásból eredő jogokat, így pl. a tájékoztatáshoz való jogot.

Az előzőekkel szoros összefüggésben áll a vagyonkezelő titoktartási kötelezettsége.⁴⁰ A nemzetközi szakirodalomban élénk vitát váltott ki a *Schmidt v Rosewood Trust Ltd* ügy ezzel kapcsolatban.⁴¹ Az ügyben a Lukoil olajtársaság senior vezérigazgatója Vitalij Schmidt 1992-ben és 1995-ben két trustot hozott létre a Man szigeten, amelynek vagyonkezelője a Rosewood Trust Ltd volt. A vagyon felhasználásához szükséges volt a protector, Vitalij Schmidt jóváhagyására, majd

³⁶ Ettől természetesen el lehet térni, és a kedvezményezettet akár szerződő félként lehet szerepeltetni a jogviszonyt létrehozó jogügyletben és számára különböző jogokat lehet biztosítani.

³⁷ Ptk. 6:136. § (1)-(2) és 6:314. § (1) bekezdései.

³⁸ Ptk. 6:311. § (1) bekezdése.

³⁹ Ptk. 6:311. § (3) bekezdése.

⁴⁰ A Ptk. a megbízási szerződés esetében nem nevesíti a megbízott titoktartási kötelezettségét, de oszton Bíró György álláspontját, miszerint: „A megbízotti hűség jogi kategóriái: a *titoktartási kötelezettség* és az *összeférhetetlenségi helyzetek elkerülése*, a legjobb tudás és figyelem tanúsításával történő gondos *ügyellátás*, mint alapkötelezettség mellett”. Bíró: *i. m.* 33.

⁴¹ Schmidt v. Rosewood Trust Ltd [(2003) W.L.R. 1442]. Lásd ehhez a jogesethez J. D. Davies: Integrity of Trusteeship. *The Law Quarterly Review* 120 (2004). 5.

később más személyt jelölt ki ebbe a pozícióba. A trust céljai nem voltak tisztán körülírva, részben a Lukoil olajtársaság igazgatóinak juttatások biztosítására, részben jótékonyági célok kerültek megjelölésre. Vitalij Schmidt 1997-ben Moszkvában elhalálozott és egy évvel később a fia, Vladim Schmidt lett a hagyatékának kezelője. Vitalij Schmidt halála előtt egy levelet írt a vagyonkezelőnek, amelyben fiát nevezte meg elsődleges kedvezményezettként mindkét trust vonatkozásában. A levelek tartalmát a vagyonkezelő úgy értelmezte, hogy ez Vitalij Schmidt szándéka volt, és nem volt alkalmas arra, hogy Vladim Schmidt kerüljön kedvezményezettként elfogadása, a Rosewood Trust Ltd ezért megtagadta, hogy információt adjon ki Vladim Schmidt részére. Ezt arra alapították, hogy Vitalij Schmidt csak külső szereplője volt a trustnak, így soha nem volt joga arra, hogy a trust irataiba betekintszen, másrészt pedig Vladim Schmidt nem volt kedvezményezett. A jogvitában első fokon olyan döntés született, hogy Vladim Schmidtnek sem személyében, és apja hagyatékának kezelőjeként sem áll fenn információhoz való joga. Másodfokon a *Judicial Committee of the Privy Council* azt állapította meg, hogy Vladim Schmidt számára az, hogy apja hagyatékának kezelője, nem elegendő státusz az információhoz való joghoz, mivel apja a trust alapítója és csak részben volt kedvezményezettje. Ugyanakkor a kedvezményezett pozíciója alapján a trust vagyon egy részét megítélték a részére. Másrészt Vladim Schmidt saját jogállásán nem rendelkezett érdekeltséggel a trust vagyonban, és nem is volt kedvezményezettként megjelölve. Az apja szándékával az áll összhangban, hogy őt is vegye fel a vagyonkezelő a kedvezményezettek közé. A szakirodalomban ezt az esetet vagyonkezelői tisztség integritásának és függetlenségének példaként említik, ami a kedvezményezett információhoz való jogának korlátját képezi.⁴²

Az eset tanulsága a magyar jog szempontjából az, hogy vagyonkezelőt csak a kedvezményezett irányában terheli tájékoztatási kötelezettség, viszont, ha valakinek a kedvezményezetti pozíciója nem áll fenn, akkor titoktartás köti vele szemben. Ez így elsőre egyértelműnek tűnik, viszont, ha visszatekintünk a fejezet elején kifejtettekre a kedvezményezetti pozíciók kategorizálására, akkor ugyanahhoz a kérdéshez térünk vissza, vagyis mikortól tekinthető valaki kedvezményezettnek.

Az előző gondolatmenetet tovább árnyalja az a lehetőség is, ha a vagyonrendelő titkos bizalmi vagyonkezelést hozott létre, vagyis kifejezetten előírta a vagyonkezelő számára, hogy a kedvezményezettnek nem adhat felvilágosítást arról, hogy kedvezményezett.⁴³ Ilyen esetben a kedvezményezett pozíciója ugyan tisztázott, azonban a vagyonkezeléssel kapcsolatosan mégsem kaphat tájékoztatást.

Érdekes jogi problémát vet fel a joggyakorlat számára az, hogy a feltételhez kötött, lehetséges, potenciális kedvezményezettek jogosultak-e tájékoztatásra a vagyonkezelővel szemben, vagy kizárhatók-e ebből, mint a kezelt vagyon tekintetében csak várománnyal bíró személyek. Megítélésem szerint az amerikai *Uniform Trust Code* szabályának alkalmazása jelenthet megoldást ebben az esetben,

⁴² „A potenciális kedvezményezettek érdekei a vagyonrendelő céljait tekintve másodlagossá válnak”. J. D. Davies: *i.m.* 7.

⁴³ Ennek számos oka lehet, a külföldi gyakorlatban tipikusan ilyen a házasságon kívül született gyermek támogatására létrehozott trust, amikor a vagyonrendelő nem akarja felfedni a külvilág és a gyermek előtt, hogy valójában tőle származnak a juttatások.

amely előírja, hogy a vagyonkezelő köteles valamennyi azonosítható kedvezményezettet értesíteni a trust létezéséről, a vagyonrendelő személyéről, valamint arról a jogukról, hogy a trust létesítő okiratából kaphatnak egy másolatot.⁴⁴ Ez alátámasztható a Ptk. szabályával is, amely szerint a harmadik személy javára szóló szerződés teljesítését a kedvezményezett akkor is követelheti, ha a szerződés céljából vagy az eset körülményeiből egyértelműen következik.

Másrészről a titkos bizalmi vagyonkezelési jogviszonyok létesítésével járó kockázatok mérséklését szolgálhatja a kedvezményezett érdekében a magyar gyakorlatban is sokszor alkalmazott *protektor* igénybevétele, aki a vagyonrendelő jogait gyakorolva ellenőrizni tudja, hogy a kedvezményezett részére járó juttatások vagy akár a tájékoztatási kötelezettség teljesítésre kerüljön.

8. Díjazás, költségviselés, törvényi biztosíték

A megbízási szerződés esetében a megbízott megbízási díjra akkor is jogosult, ha eljárása nem vezetett eredményre, kivéve, ha az eredmény részben vagy egészben azért maradt el, mert a megbízott felróhatóan járt el.⁴⁵ A bizalmi vagyonkezelési szerződés esetében a Ptk. csak a visszterhesség főszabályát tartalmazza, a vagyonkezelő díjazásának eredményességét, illetve a díjazás esedékességét nem, így értelemszerűen e tekintetben a megbízási szerződés szabályai alkalmazandók.

A megbízási esetében a megbízott a megbízási ellátásával rendszerint együtt járó költségek előlegezésére köteles. A szerződés megszűnésekor a megbízó köteles a megbízottat a megbízási alapján harmadik személyekkel szemben vállalt kötelezettségei alól mentesíteni, valamint szükséges és indokolt költségeit megtéríteni.⁴⁶ Ehhez képest a bizalmi vagyonkezelés esetében csak azt írja elő a Ptk., hogy ha a vagyonkezelő feladatát ingyenesen látja el, a vagyonkezeléssel járó szokásos költségei megtérítését is igényelheti.⁴⁷

A díjazás és a költségtérítés biztosítékául a megbízási esetében a megbízottat zálogjog illeti meg a megbízónak azokon a vagyontárgyain, amelyek a megbízási következtében kerültek birtokába.⁴⁸ Ehhez képest a vagyonkezelő kedvezőbb helyzetben van, mivel a díjának és indokolt költségeinek megfizetésére vonatkozó, továbbá a vagyonkezelési jogviszonyból fakadó egyéb követelését a kezelt vagyonból közvetlenül kielégítheti.⁴⁹

9. A felmondási jog

A megbízási az egyik „legkönnyebben megszüntethető szerződés”,⁵⁰ azt főszabály szerint bármelyik fél felmondhatja és ennek korlátozása vagy kizárása semmisnek

⁴⁴ Uniform Trust Code Sec. 813.

⁴⁵ Ptk. 6:276. § (1) bekezdés.

⁴⁶ Ptk. 6:276. § (3)-(4) bekezdései.

⁴⁷ Ptk. 6:322. §.

⁴⁸ Ptk. 6:277. §.

⁴⁹ Ptk. 6:322. § (2) bekezdés.

⁵⁰ Bíró: i. m. 32.

minősül. Ehhez képest a Ptk. további három részletszabályt tartalmaz, miszerint, ha a megbízó felmondása kárt okoz a megbízottnak, akkor annak megtérítésére köteles; míg, ha a megbízott nem a megbízó szerződésszegése miatt mondja fel alkalmatlan időben a megbízást, akkor szintén kártérítési kötelezettsége áll fenn. A harmadik esetkör a tartós megbízást, amelynél a felek megállapodhatnak a felmondás jogának korlátozásában, és kiköthetik azt is, hogy meghatározott idő előtt a rendes felmondás joga nem gyakorolható.⁵¹

A bizalmi vagyonkezelés esetében a vagyonkezelő felmondási jogával kapcsolatban a megbízási szabályai szintén érvényesülnek. Megjegyzendő azonban, hogy a bizalmi vagyonkezelés esetében a felmondási jog gyakorlása nem szünteti meg automatikusan a jogviszonyt, mivel a vagyonrendelőnek lehetősége van három hónapon belül új vagyonkezelőt kijelölni.⁵²

A Ptk. 2017. évi módosítása egy fontos jogértelmezési kérdést rendezett. A korábbi szabályozás csak azt írta elő, hogy a vagyonrendelő a határozatlan időre kötött szerződést felmondhatja. A megbízási előzőekben ismertetett szabályainak alkalmazásával arra a következtetésre juthattunk, hogy a vagyonrendelő felmondási jogának kizárása semmis. Ugyanakkor ez számos élethelyzetben ellehetetlenítené a vagyonrendelő célját, mivel a vagyontervezés során a vagyonrendelő azt szeretné elkerülni, hogy az örökös a szerződéses pozíciójába jogutódlás útján belépve megszüntethesse a bizalmi vagyonkezelési jogviszonyt. Ennek lehetőségét teremtette meg a Ptk. módosítása, amely alapján főszabály szerint a vagyonrendelő indoklás nélkül felmondhatja a bizalmi vagyonkezelést, azonban a szerződésben ettől eltérhetnek a felek és érvényesen kizárhatják ennek lehetőségét.⁵³

10. Gondosság és felelősség

A megbízott gondosságára és felelősségére a szerződések általános szabályai irányadók.⁵⁴ A vagyonkezelő esetében a jogalkotó ehhez képest szigorúbb szabályokat alkotott, mert a vagyonkezelő a jogviszony bizalmi jellegéből fakadó fokozott követelményeknek megfelelően,⁵⁵ a kedvezményezett érdekeinek elsődleges figyelembevételével köteles eljárni. Ezen túlmenően a vagyonkezelő a kereskedelmi észszerűség követelményei szerint köteles a kezelt vagyont az előre láthatóan fenyegető kockázatokkal szemben megóvni.⁵⁶ Ezen túlmenően az üzletszerű bizalmi vagyonkezelő vállalkozásokat hasznosítási kötelezettség is terheli,

⁵¹ Ptk. 6:278. § (1)-(4) bekezdései.

⁵² Ptk. 6:326. § (1) bekezdés b-c) pontjai.

⁵³ Ptk. 6:326. § (1) bekezdés e) pontja.

⁵⁴ Kifejezetten helytálló az a megállapítás, hogy „... a megbízott az adott helyzetben általában elvárható szakszerű és gondos ügyellésre köteles. ... a megbízott saját képességeinek, adottságainak legjavát köteles nyújtani”. Bíró: i. m. 55.

⁵⁵ A vagyonkezelőtől elvárható, hogy megfelelő szakmai ismeretekkel rendelkezzen, a vagyonrendelőtől és a kedvezményezettől nem feltétlenül. Ennek indokát abban kereshetjük, hogy „Minden szakma a laikusok elleni összeesküvés”, idézi G. B. Shaw-t Bíró György. Bíró: i. m. 105.

⁵⁶ Ptk. 6:317. §. Vö. „E [állami vagyon kezelésére irányuló megbízási] szerződések sajátossága tehát, hogy a vagyonkezelő szervezet „pusztán” a hasznosítás, kezelés során tanúsítandó, megbízottól elvárható szakszerű és gondos eljárásra vállal kötelezettséget, eredmény produkálására nem”. Bíró: i. m. 193.

amelynek körében további, a tanúsítandó gondosságukra vonatkozó szabály irányadó.⁵⁷

A bizalmi vagyonkezelő felelőssége a szerződésszegésért való felelősség általános szabályai szerint alakul, azzal az eltéréssel, hogy nem csak a vagyonrendelővel, de a kedvezményezettel szemben is fennáll. Ezen túlmenően speciális szabály, hogy a vagyonrendelő és a kedvezményezett követelheti annak a vagyoni előnynek a kezelt vagyon részeként való kezelését, amelyhez a vagyonkezelő a vagyonkezelésből fakadó kötelezettségeinek megsértésével jut.⁵⁸ Ez összhangban áll a jogalap nélküli birtoklás utaló szabálya alapján alkalmazandó megbízás nélküli ügyvitelre vonatkozó előírásokkal.⁵⁹ Megemlítendő, hogy a Ptk.-nak ez a szabálya alapjaiban összhangban áll a *common law* által kimunkált *constructive trust* esetkörével.⁶⁰

A megbízottat harmadik személyek irányában csak deliktuális felelősség terheli, mivel a megbízó képviselőjében megkötött szerződések megszegéséből eredően a megbízó lesz felelős.⁶¹ A vagyonkezelő esetében is hasonló a helyzet, a vagyonkezelő a kezelt vagyonnal felel harmadik személyek irányában a vállalt kötelezettségek teljesítéséért. Ugyanakkor a Ptk. egy különleges szabályt is felállít a kezelt vagyonnal kapcsolatban a vagyonkezelővel szerződéses jogviszonyba kerülő harmadik személyek védelmében, ami a vagyonkezelő számára szigorú felelősségi alakzatot teremt. A vagyonkezelő ugyanis a saját vagyonával korlátlanul felel a kezelt vagyon terhére vállalt kötelezettségekből eredő követelések teljesítéséért, ha azok a kezelt vagyonból nem elégíthetők ki, és a másik fél nem tudta és nem is kellett, hogy tudja, hogy a vagyonkezelő kötelezettségvállalása túlterjed a kezelt vagyon keretein.⁶²

A megbízott harmadik személyek irányában fennálló deliktuális felelőssége a megbízóval egyetemlegesen áll fenn. A megbízónak kimentésre csak akkor van lehetősége, ha bizonyítja, hogy őt a megbízott megválasztásában, utasításokkal való ellátásában és felügyeletében felróhatóság nem terheli.⁶³ Ehhez képest a vagyonkezelő szerződésen kívüli károkozása tekintetében a Ptk. nem tartalmaz speciális szabályt, ami érdekes jogértelmezési kérdéseket vethet fel. Nem tisztázott ugyanis, hogy az ilyen károk esetében a megbízott deliktuális felelősségére vonatkozó szabályok alkalmazandók-e, így a vagyonrendelő (és esetleg a kedvezményezett) a vagyonkezelővel egyetemlegesen felelnek-e a károsult irányában.⁶⁴ Véleményem szerint egy ilyen jogértelmezés nem állna összhangban

⁵⁷ Bvktv. 45. §.

⁵⁸ Ptk. 6:321. (1)-(3) bekezdései.

⁵⁹ Vö. Ptk. 5:9. § (3) bekezdését a 6:585-586. §-aival, amelyek alapján végső soron a jogalap nélküli birtokos és a megbízás nélküli ügyvivő elkülönítési, őrzési, elszámolási és kiadási kötelezettségére a bizalmi vagyonkezelési szerződés szabályait kell megfelelően alkalmazni.

⁶⁰ Lásd ehhez Sándor István: *A bizalmi vagyonkezelés és a trust. Jogtörténeti és összehasonlító jogi elemzés.* HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft., Budapest, 2017². 120-123

⁶¹ „Az egyetemlegesség alkalmazásának konjunktív, tehát együttes feltétele, hogy a károkozó, mint megbízott a *megbízás teljesítése körében okozzon harmadik személynek kárt, méghozzá felróhatóan*”. Bíró: *i m.* 75.

⁶² Ptk. 6:323. § (2) bekezdés.

⁶³ Ptk. 6:542. §. Ezen túlmenően állandó jellegű megbízási viszony esetén a károsult kárigényét az alkalmazott károkozásáért való felelősség szabályai szerint is érvényesítheti.

⁶⁴ Ennek a témakörnek a vizsgálata túlterjeszkedik még egy önálló tanulmány terjedelmi keretein is, ezért itt ennek elemzésétől eltekintek.

azzal, hogy a vagyonrendelő és a kedvezményezett részéről a vagyonkezelő nem köteles utasítást teljesíteni.

Záró gondolatok

A bizalmi vagyonkezelés jogi természete jelentős hasonlóságokat mutat a megbízással, mivel itt is tevékenység kifejtésére irányuló és elsősorban gondossági, nem eredménykötelem jön létre a felek között. Jelentős eltérés mutatkozik azonban abban, hogy a bizalmi vagyonkezelés esetén a kezelt vagyon átmeneti időre a vagyonkezelő tulajdonába, rendelkezése alá kerül, valamint nem pusztán a két szerződő fél, hanem harmadik személy vonatkozásában is jogviszonyt keletkeztet. Ezek a koncepcionális jellemzők eredményezik azt, hogy a megbízással szemben értelemszerű utasítási és felmondási jog, valamint a tájékoztatásra, titoktartásra, az alakíthatóságra és a felelősségre vonatkozó előírások a bizalmi vagyonkezelés esetén szofisztikáltabb törvényi szabályozást igényelnek.

Irodalomjegyzék

- B. Szabó Gábor – Illés István – Kolozs Borbála – Menyhei Ákos – Sándor István: *A bizalmi vagyonkezelés*. Orac Kiadó, Budapest, 2023³.
- Bíró György: *A megbízási szerződés*. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1998.
- Davies, J. D.: *Integrity of Trusteeship*. The Law Quarterly Review 120 (2004).
- Gárdos István: *A vagyontárgy és a vagyon fogalma a Ptk.-ban*. Gazdaság és Jog 2018/11.
- Menyhárd Attila: A bizalmi vagyonkezelés polgári jogi szerkezete és jogviszonyai. In: Békés Balázs: *A bizalmi vagyonkezelés kézikönyve*. Wolters Kluwer, Budapest, 2020.
- Sándor István: *A bizalmi vagyonkezelés és a trust. Jogtörténeti és összehasonlító jogi elemzés*.
- Sándor István: *A bizalmi vagyonkezelés magyarországi bevezetésének tizedik évfordulójára*. Közjegyzők Közlönye 2014/3.
- Sándor István: A bizalmi vagyonkezelés szerződéses jellege és a tulajdonátruházás egyes kérdései. In: Erik Štenpien – Miskolczi Bodnár Péter (szerk.): *A tulajdonátruházás összehasonlító kereskedelmi és üzleti jogi kérdései*. Acta Caroliensia Conventorum Scientiarum Iuridico-Politicarum XII., Károli Gáspár Református Egyetem, Budapest, 2015.
- Sándor István: Észrevételek a bizalmi vagyonkezelési jogviszony időtartamának korlátozásához. In: Lamm Vanda – Sajó András (szerk.): *Studia in honorem Lajos Vékás*. HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft., Budapest, 2019.

A szerződés alakja – A konszenszualizmus (szóbeliség) és a formalizmus (alaki kényszerítés) elvei az európai és a magyar jogban

Szalma József*

E tanulmány a szerződés fakultatív és kötelező alakját vizsgálja az európai és a magyar jog fényében. Az európai jogrendszerekhez hasonlóan a magyar Ptk. a szóbeliség (formátlanosság) főszabályát követi, és a törvényben előírt kivételes esetben formális a szerződés, azaz a felek akaratmeg egyezése az előírt kötelező alakban érvényes. Eltérően azonban más európai polgári jogi kódexektől, a magyar Ptk. a forma elvi kérdéseit nem a szerződési jog általános részében szabályozza részletesen, hanem az egyes nevesített szerződések körében, illetve, ezen kívül további törvényekben. A tanulmány az alaki hiba miatti semmisségen és annak orvoslásán kívül vizsgálja a reál formához kötött szerződéseket és ezek törvényi jogszabállyal történő ún. konszenszualizálásának (szóbelivé való átalakításának) következményeit.

Kulcsszavak: szerződési szabadság, a szerződési forma, a teljes bizonyítási erővel bíró közjegyzői okirat; a formahiányos szerződés semmissége; formahiányosság orvoslása

Form of contract in the European and Hungarian law

This study examines the voluntary and mandatory forms of contract in the European and Hungarian law. In line with the solutions adopted in European codifications, the freedom of form of contract is accepted as a general rule. Thus, in exceptional cases specified by law, the contract is concluded only if framed in a prescribed form. Apart from other European civil codes, the Hungarian Civil Code prescribes written form in relation to specific types of contracts, or, in specific laws beyond the Civil Code, and not among the general rules on contract law. The paper also reveals that the legal consequence of defects of form is the nullity of the contract, which may be rectified. The study also scrutinizes real contracts and the consequences of their transformation into consensual contracts.

Keywords: freedom of contract, agreed form, notarial form with full probative force, nullity, rectification of defect of form.

<https://doi.org/10.32980/MJSz.2025.3.72>

Emlékezés Bíró Györgyre. Bíró György (1955-2015), a Miskolci Egyetem Állam- és Jogtudományi Karának egyetemi tanára, Polgári Jogi Tanszékének vezetője, a Civilisztikai Tudományok Intézetének igazgatója, a Deák Ferenc Doktori Iskola

* DSc (MTA doktora), Dr., Dr. Hc., egyetemi tanár, Károli Gáspár Református Egyetem, Állam- és Jogtudományi Kar.

kiemelkedő oktatója, 2000-től két ciklusban a Miskolci Egyetem tanulmányi rektorhelyettese, számos tankönyv, tanulmánykötet, tanulmány írója volt, elsősorban a polgári jog (a kötelmi jog és az általános tanok) területéről. Kezdeményezője, szervezője és résztvevője a Polgári Jogot Oktatók országos tanácskozásainak, valamint e tanácskozások tanulmányköteteinek egyik szerkesztője. E tanácskozások több alkalommal az új magyar Ptk. kodifikációs tervezeteinek voltak szentelve, hozzá járulván a kodifikáció jobbításához. Támogatta a Novotni Alapítvány által jogi kari tankönyvek, monográfiák megjelentetését. Több alkalommal vett részt a Vajdasági Magyar Tudományos Társaság újvidéki nemzetközi tematikus tudományos tanácskozásain, melyek a polgári jog számos sarkalatos kérdésével foglalkozott (ingatlannyilvántartás, vagyonvisszaszármaztatás, polgári jogi kodifikáció). Rektorhelyettesként hozzá járult a Miskolci Egyetem és Jogi Kar nemzetközi tudományos együttműködéséhez, többek között az Újvidéki Egyetemmel és ennek Jogi Karával megkötött nemzetközi tudományos oktatási és publikációs együttműködési egyezményhez, továbbá a Miskolci Egyetem Jogi Karának oktatási és képzési programjához és ezek megvalósításához, hatékonyan támogatta az ME ÁJK tankönyvellátását és publikációs tevékenységét. Ennek is köszönve nyerte el a ME ÁJK az országos kiválósági elismerést. Számos munkájában visszatérően érintette a szerződés formáját, a szerződési szabadság fényében. E tanulmányt néhai Bíró György jóbarátom emlékének szentelem.

1. A szerződés alaki kellékeivel (formájával) kapcsolatos alapvető kérdések

1.1. A szóbeliség (konszenszualizmus) és az alaki kényszerítés (formalizmus) elve. Az európai polgári törvénykönyvek (ptk.) és a 2013. évi V. törvény, az új magyar Ptk. a szerződési szabadsággal összhangban meghirdetik a formátlanság (konszenszualizmus), v. formaszabadság elvét¹, azaz azt, hogy a szerződés főszabály szerint a feleknek a szerződés fő elemeire (essentialia negotii) vonatkozó egyszerű, szóbeli akaratmeg egyezése (solo consensu) alapján jön létre.² Az európai ptk-k (német BGB³, francia Code civil⁴, osztrák ABGB - OÁPTk⁵, svájci Kt.⁶, stb.) és az új magyar Ptk.⁷ közös nevezőjeként emelhető ki az is, hogy a

¹ Az osztrák jogirodalomban a formaszabadság elvére (Formfreiheit) lásd: Koziol –Weiser, *Grundriss des bürgerliches Rechts*, Band II; Weiser, *Schuldrecht Allgemeiner Teil, Schuldrecht Besonderer Teil, Erbrecht*, Manz'sche Verlags, Wien, 2007, 14. o. Franz Gschnitzer (in: *österreichisches Schuldrecht, Allgemeiner Teil*, Springer Verlag Wien - New York, 1985, 11. o.) is a formaszabadságot emeli ki, a szerződéskötési szabadság keretében. Ez alól, a szerzők megállapítása szerint az osztrák jogban kivételt képeznek az ingatlanadásvétel, az ingatlan ajándékozás, a kezességi szerződés (Bürgschaft), a házassági szerződés, a végrendelet, stb., melyeknél a törvény formakényszeret ír elő.

² Az 1928. évi magyar Magánjogi törvénykönyv Javaslatának (Mtj) 960. szakasza.

³ Ld. a német (kötelmi jogi reform - 2001-2006 – utáni) Ptk-t /BGB- *Bürgerliches Gesetzbuch*, 125–128.§§.

⁴ Ld. a kötelmi jogi reform (2016) utáni francia Code civil (Cc) 1109. szakaszát.

⁵ Ld. az osztrák OÁPTk-t (ABGB), 883-886.§§ (Form der Verträge).

⁶ Ld. a svájci kötelmi törvénykönyv (Kt.) 11. és 12. szakaszát. Ld. pl. *Obligationenrecht* (vom 30 März 1911). A felek által előírt kötelező formát a 22. szakasz szabályozza.

⁷ Ld. a magyar Ptk-t: 6:59.§, 6:63.§; 6:70.§, 6:73.§ (2) bekezdés.

formakötelezettség (alaki kényszerítés), a főszabály alóli *kivételként* csupán akkor érvényesül, ha maga a Ptk. általános, vagy az egyes szerződésekre vonatkozó rendelkezéseiben⁸, vagy a Ptk-n kívüli *törvény* (pl. a magyar jogban a Munka törvénykönyve, a munkaszerződésre nézve), *adott szerződésre vonatkozóan kötelező formát ír elő*, vagyis a szerződés létrejöttelét és érvényét kötelező forma teljesítéséhez fűzi.⁹ Téves lenne a forma alatt csupán az *írásbeli* formát érteni, hiszen a forma lehet *más alakszerűség* is, pl. a reál szerződéseknél a leszerződött dolog *átadása* is konstitutív (szerződéseketkeztető) jellegű.¹⁰ A *formális szerződés* olyan szerződés, melynek létrejötteléhez nem elegendő a feleknek a szerződés lényeges elemeire vonatkozó egyszerű akaratmegegyezése (kifejezett szóbeli, vagy konkludens egyetértés), emellett szükséges a törvényben kényszerítő jogszabállyal előírt forma (alakszerűség) teljesítése, vagyis az akaratmegegyezés törvényben előírányzott kötelező formába iktatása is.¹¹ A formális szerződés esetében az egyszerű, formaközvetítés nélküli jogügyleti akaratmegegyezés nem vált ki joghatást¹², és még előszerződésként¹³ sem minősíthető, mivel a formalitás elvének

⁸ Ld. az *ingatlan* adásvétel (Ptk. 6:215. § (2) bekezdés), az *ingatlan* az *ajándékozási* szerződés (Ptk. 6:235. § (2) bekezdés), *bizalmi vagyongazdálkodási* szerződés (Ptk. 6:310. § (2) bekezdés), *haszonbérleti* szerződés (Ptk. 6:349. § (2) bekezdés), a *garanciaszerződés* és garanciavállaló nyilatkozat (Ptk. 6:431. § (2) bekezdés). A *biztosítási szerződés* alaki kellékeire vonatkozóan, ld. Szalma József, *A biztosítási szerződés – A biztosítói kötelezettség az európai és a magyar magánjogban*, KRE – L'Harmattan, Budapest, 2020, 42. o. A Ptk. 6:491. § (2) bekezdése szerint a *tartási szerződést*, ugyanígy, a 6:497. § (3) bekezdése szerint az *életjáradéki szerződést* is írásba kell foglalni. A *munkaszerződést* is formálisnak tartja az Mt., ennek 44.§-a. Ezen kívül említhetők például a végintézkedésekre előírt alaki feltételek.

⁹ Vö. a magyar Ptk. 6:63.§ (1) bekezdését és a 6:70. § (2) bekezdését.

¹⁰ Hozzá kell fűzni, hogy a svájci Kt. „konszenszualizálta” a klasszikus, még a római jogban megalapozott reál szerződéseket, ezért a kölcsönigéret, letétbehelyezési ígéret, vagy zálogbiztosítékadási ígéret, ezek elfogadása után, átadás hiányában is perelhető. A Ptk. 6:383. § szerint is a kölcsönigéret perelhető. Az Ptk. a letétet is konszenszuális szerződésnek tartja (Ptk. 6:360. §).

¹¹ A német jogirodalomban például ld., Franz, *Die formbedürftigen Geschäfte des Reichsprivatrechts*, 1907; Brandt, *Die Bedeutung des Rechtsforms*, Kieler Blätter, 1942, Nr. 13; Gernhuber, Formnichtigkeit und Treu und Glauben, *Festschrift für Schmidt-Rimpler*, 1957, 151. oldal; Häsemayer, *Die gesetzliche Form der Rechtsgeschäfte*, 1971. A német jogirodalom a formakötelezettséget a szerződési szabadság keretében, ennek korlátozásaként tárgyalja, és ebben láttatja az ún. notariális, vagy kötelező közjegyzői formát az ingatlanforgalomra nézve (BGB 313. §). Ugyanakkor e jogrendszerben a jogirodalom a szerződési szabadság elemeként a formaszabadságot, a formamentességet emeli ki. A *francia* jogban ld. Luis Jossierand, *Cours de droit civil positif Français*, II. kötet, Recueil Sirey, Paris, 1933, 79-80. Jossierand megállapítja, hogy a konszenszualizmus elvével két tendencia áll szemben: a formalizmus renenszansza és a konszenszualizmus derogációja (megtagadása, visszahívása) a formális szerződések révén.

¹² Ld. József Szalma, Zur zeitlichen Geltung der zivilrechtlichen Regeln im europäischen und ungarischen Recht, *Jahrbuch für Ostrecht*, Band 65 (2024), 139 - 162. oldal; József Szalma, *Zur zeitliche Geltung der zivilrechtlichen Regeln im europäischen und ungarischen Recht, Zukunftswirkung, Rückwirkungsverbot und Doktrin der erworbenen Rechten*, in: edited by Imre Szabó, Central european legal studies, selected essays on current legal issues from comparative legal approach, Vol. 2., Partium Kiadó, Nagyvárad, 2023, 63-94. o. Szalma József, *A szerződés hatályáról az európai és a magyar jogban*, MJSZ, 2023, különszám, 127-154. o. Vékás Lajos, *A szerződés – Alapelvek, megkötés és értelmezés, érvénytelenség és hatálytalanság, kártérítés*, in Vékás Lajos-Gárdos Péter, Ptk. Kommentár, Wolters Kluwer Kiadó, Budapest, 2018; Kiss Gábor – Sándor István, *A szerződés érvénytelensége*, Budapest, 2014; Menyhárd Attila, *A szerződés érvénytelensége mint jogvédelmi eszköz*, *Miskolci Jogi Szemle*, 16. évf., 2021, 3. sz., 2. különszám, 14. o.

¹³ Ld. a Ptk. 6:73. §-át (előszerződés).

értéke területén az előszerződés is formális. A formális szerződés akkor jön létre, ha a felek megegyeznek a szerződés lényeges elemeiről és amikor ezt a megállapodást a törvényben megszabott kényszerítő alakszerűségbe foglalják. Pl. ha a felek az ingatlan adásvételnél a szerződés tárgyáról és az árról szóló megállapodásukat írásbeli alakba öntik. Ha a szerződés nem teljes, mert a forma nem tartalmazza a fő elemek mellett a mellékes elemeket (*incidentalia negotii*), a szerződés ugyan érvényes, azzal, hogy a felek a mellékes elemekről utóbb meg kell egyezzenek. A svájci jog szerint, a mellékes elemekről a felek utólag nem formálisan, szóban is megegyezhetnek. Ennek elmaradása esetén, ezekről végül is, a legtöbb európai ptk., de a magyar Ptk. értelmében is, érdekelt fél kérelmére bíróság is dönthet. Ez különösképpen a pontozat¹⁴ (*punctatio*, osztrák jog, régi magyar jog) esetében foroghat fenn, amikor az okirat már tartalmazza a fő elemeket, de a mellékes elemekről még nem született egyetértés. Ha utóbb, belátható határidőn belül, a mellékes elemekre vonatkozó egyetértésre nem kerül sor, az osztrák jogban a bírósági határozat pótolhatja a mellékes elemekre vonatkozó megállapodást.¹⁵ A tételes magyar Ptk. szerint az ügyféli nyilatkozattétel elmaradása esetében is, a hiányzó nyilatkozat bírósági határozattal pótolható.¹⁶ Hozzá fűzhető, hogy a konszenzuális szerződések körében, a szerződés utólagos formába foglalása általában nem jelenti azt, hogy a szerződés formálissá vált. Az ilyen szerződés marad továbbra is konszenzuális jellegű. Bizonyítás kérdése az, hogy a formába iktatás, amennyiben a szóbeli megállapodáshoz képest különbözik, szerződésmódosítást jelent-e. A szóbeli szerződések körében az utólagos formába öntésnek, foglalásnak jogkövetkezménye az, hogy jogvita esetében a szerződés tartalmát illetően mérvadó az, amiben a felek szóban megegyeztek és elvben nem az, amit a felek formába foglaltak, mivel a szóbeli szerződésnél az egyszerű akaratmegegyezés konstitutív (jogkeletkeztető) jellegű. Mégis, a megállapodás formába öntése a szerződés tartalmát illetően relatív bizonyítékként szolgálhat, különösen akkor, ha a felek az írásbeli tartalmat nem vitatják.¹⁷ A konszenzuális szerződésnél a szóbeli megegyezés utáni, későbbi formába foglalás nem minősül jogkeletkeztetőnek, ez inkább bizonyítási jellegű tény. Azaz a konszenzuális szerződésnél a szóbeli megegyezés után kiállított forma egyszerű bizonyítékként szerepel a szerződés fennálltáról. A szóbeli szerződésnél a későbbi formába öntést pl. írásba foglalás abszolút bizonyíték a szerződés létrejövetelére nézve, de csak relatív bizonyíték a szerződés tartalmára vonatkozóan. Ugyanis a konszenzuális szerződésnél a szerződés tartalma az utólagos formától eltekintve, bizonyítható más módon is, pl. a felek meghallgatásával, vagy a megkötéskor jelen levő tanú vagy tanúk nyilatkozata útján. Ezzel szemben, a formális szerződés esetében, mind a szerződés létrejövetele, mind a szerződés lényeges elemeire vonatkozó tartalma tekintetében a felek által (a törvényben kötelezőként előírt) kiállított forma abszolút bizonyítékként szerepel. A formális szerződésnél a fő elemekre nézve, az alaki kelléken kívüli egyéb bizonyíték

¹⁴ Ld. ABGB 885.§, Punctation, RGBI. 1916/69.

¹⁵ Uo.

¹⁶ Ld. a hatályos magyar Ptk. 6:184. §.

¹⁷ Vö. Curia, 1902, október 21, I.G. 173. In: *A magyar magánjog kézikönyve*, Jogi zsebkönyvtár gyűjteménye, XIII.kötet, Grill, Budapest, 1911, 377. o.

nem alkalmas, de más bizonyíték érvényesíthető a mellékes elemekre nézve. A formális szerződésnél a szerződés módosítása a fő elemekre nézve, csakis a törvényben előírt formában történhet meg. Ezen kívül, a konszenszuális, vagy más szóval, a szóbeli szerződések létrejövetele időpontja a szóban elhangzott ajánlat elfogadásának időpontja, míg a formális szerződésekénél a szóbeli megállapodás még nem jelenti a szerződés keletkezését, erre csak abban az időpontban kerül sor, amikor a szerződő felek az akaratmegegyezését az adott formába foglalták és az okiratot alá írták.

A szerződési szabadság¹⁸ értelmében, a felek is, a közöttük megkötendő jövőbeni szerződésre nézve, előírányszert a formakényszert (*szerződési forma*).¹⁹ Ugyanis, amennyiben a szerződés konszenszuális, a felek előszerződésben megállapodhatnak abban, hogy a közöttük jövőben létrejövő főszerződés csak akkor lesz érvényes, ha meghatározott, általuk előírtalakban lesz megkötve.²⁰ Ily módon, a felek akaratmegegyezésével, a nemformális szerződés formálissá válik, ennek összes jogkövetkezményével. Tehát a lényeges, jogkeletkeztető forma forrása lehet a törvény, vagy a felek akarat.

Az Mjt. szerint, ha a felek a szerződést nem megfelelő alakban kötötték meg, a szerződés *kölcsönös teljesítéssel érvényessé válik (konvalidáció)*. Ha csak a törvény mást nem irányoz elő. Az ilyen megállapodás az Mjt. szerint az elfogadott teljesítés révén érvényessé válik a telekönyvi (ma ingatlannyilvántartási) bejegyzés alapján is. Ezt a szabályt az Mjt. 961. paragrafusa irányozta elő²¹, eredeti forrása (megoldása) a svájci Kt. (1881, 1911) azaz e törvénykönyv alapján kialakult joggyakorlat. A hatályos magyar Ptk. is megszabja, hogy alakiség megsértése miatt semmis szerződés *a teljesítés elfogadásával a teljesített rész erejéig érvényessé válik*. A Ptk. továbbá előírja, ha jogszabály *közokiratba* vagy *teljes bizonyító erejű magánokiratba* foglalást irányoz elő, vagy a szerződés *ingatlan tulajdonjogának átruházására irányul, a teljesítés a kötelező alakiség mellőzése miatti érvénytelenséget nem orvosolja*.²²

Az *elektronikus* szerződéskötés a magyar jogban érvényes mind a konszenszuális, mind a formális elv talaján, a Ptk-ban megszabott feltételekkel. Tehát ily módon ebben a formában megköthető a szóbeli és a formális típusú szerződés is.²³

A hazai és a külföldi jogirodalom megkülönbözteti a formális szerződéseket a formuláris szerződésektől. A *formális* szerződésekénél a forma jogkeletkeztető, az adott forma nélkül a szerződés érvénytelen, semmis. Ezzel szemben a *formuláris* szerződés megköthető nem formális úton, tehát szóban is. A formuláris szerződésnél

¹⁸ Ld., a Ptk.6:59. § (1) és (2) bekezdését.

¹⁹ Ld. pl. a kötelmi jogi reform utáni (2001–2006) német BGB 127. paragrafusát: Leszerződött forma (Vereinbarte Form). Ennél a formánál alkalmazásra kerülnek a BGB 126, 126 a) és 126 b) szakaszai. A BGB 125. paragrafusa szerint, ha a törvény kötelező alakszerűséget irányoz elő, ennek hiánya esetében a szerződés semmis.

²⁰ Így a *Magánjogi törvénykönyv javaslata* (Mjt, 1928) 960. § 3. bekezdés szerint, hogy „ha a felek kötötték a szerződés érvényességét bizonyos alakhoz, az ennek meg nem felelő megegyezésből kötelezettség nem származik.”

²¹ *Magánjogi törvénykönyv javaslata*, i.m., 240. o.

²² Ld. a Ptk. 6:94. § (1) bekezdését (A szerződés alaki hibájának orvoslása).

²³ Ld. a Ptk. 6:82–6:85. szakaszait.

a forma egyes nevesített szerződésekre nézve tipizáltan előírányzott, tartalmukban és alakjukban előre elkészített, a felek az okiratot csupán ki kell töltsék és alá kell írják. A formát, mely tartalmazza az adott szerződéstípus lényeges és mellékes elemeit, rendszerint nem a felek, hanem harmadik személy irányozza elő. A formuláris szerződésszöveg főként a tipikus, nagyszámban előforduló szerződések körében fordul elő.

A jogirodalom megkülönbözteti a formális szerződést az *adhéziós v. csatlakozási* szerződéstől. Utóbbi akkor áll fenn, ha az egyik szerződő fél egyoldalúan (formailag) kiállítja a szerződést, legalább lényeges elemeivel (akár a konszenszuális elv talaján álló szerződéstípus tekintetében), azzal, hogy a másik szerződő fél e szerződéshez csatlakozhat, aláírásával, anélkül, hogy befolyásolhatná a szerződés tartalmát (általános szerződési feltételek). Az ilyen szerződés, mint fogyasztói szerződés a Ptk. szerint érvénytelen, ha a szerződést kiállító vállalkozó a vállalkozó javára egyoldalú, kizárólagos jogosultságot irányoz elő. Például azt, hogy csak a vállalkozó értelmezheti a szerződést, vagy a fogyasztó nyilatkozatának megtételére indokolatlan alaki kelléket ír elő.²⁴ Az ilyen kizárólagos, csak a vállalkozó javára szóló előnyöket, klauzulákat, a fogyasztói szerződésekben a Ptk. joggal tartja tisztességteleneknek és semmisnek.

A fentiek alapján elmondható, hogy a szerződés alakja *felosztható* több mérce alapján. Ha a forma a szerződés *létrejövetelére és érvényére* gyakorolt hatását, rendeltetését vesszük figyelembe, megkülönböztetjük az ún. *konstitutív*, vagy jogkeletkeztető formát, mely nélkül a szerződés nem jön létre, azaz érvénytelen (semmis), - szemben a *bizonyítási* formával, mely a konszenszuális szerződés utólagos formába iktatását jelenti, amely nem konstitutív jellegű, s melynél a forma relatív bizonyíték a szerződés tartalmáról, abszolút bizonyíték a szerződés létrejöveteléről. A konstitutív forma jellemzője az, hogy nem az egyszerű jogügyleti akaratmegegyezés, hanem a forma hozza létre a szerződést, olyan tartalommal, amely a formában foglal helyet. A forma *külső jellemzője* az, hogy az a szerződő felek jogügyleti akaratának közvetítője, rögzítője. A forma ebből a szempontból lehet *írásbeli, szóbeli*, vagy *reál* forma. Abból a szempontból szemlélve, ki a *forma kiállítója*, megkülönböztethető egyfelől a *közokirati* forma, melyet vagy a bíróság, vagy a közjegyző, vagy az ügyvéd állít ki²⁵, másfelől a *magánokirat*, melyet a felek hoznak létre.²⁶ A magyar közjegyzői törvény értelmében a közjegyző által kiállított

²⁴ Ld. a Ptk.6:104. § (1) bekezdésének a) pontját, vagy (2) bekezdésének b) pontját.

²⁵ Ld. a 2016. évi CXXX. törvényt a polgári perrendtartásról (Pp.), 323.§. V. ö., Udvary Sándor, *Polgári eljárásjog*, 4. átdolgozott kiadás, Patrocínium, Budapest, 2021, 345. oldal, 2.5. pont (okirati bizonyítás).

²⁶ Ld. a Pp. 325. § (teljes bizonyító erejű magánokirat). A klasszikus magyar jogirodalomban ld. Schwarz András Bertalan (1886-1953), *Die öffentliche und private Urkunde im römischen Ägypten, Studien zum hellenistischen Privatrecht*, Abhandlungen der phil.-hist. Klasse der Sächsischen Akademie der Wissenschaften, 31. Bd., Nr. 3/1920. Ld. in: Hamza Gábor, András Bertalan Schwarz, in: Gábor Hamza, Hrsg., *Hundert Jahre Bürgerliches Gesetzbuch, Entwicklung des Privatrechts im deutschen und mitteleuropäischen Sprachraum seit dem Inkrafttreten des BGB*, Budapest, Eötvös Loránd Universität, Fakultät für Staats- und Rechtswissenschaften, 2006, 36. o.

szerződésről szóló okirat közhiteles.²⁷ Ingatlan eladásánál a legtöbb európai ptk.²⁸, így a magyar jog is, kötelező írásbeli alakot ír elő, azzal, hogy a tulajdon átruházásához a szerződés csak iustus titulusként (jogcímként) szolgál, de az átruházásra majd csak az ingatlan- vagy telekkönyvi bejegyzést követően kerül sor.

A *szerződésátruházás*²⁹ formája és jogi jellege kapcsán a Kúria gyakorlatában két álláspont alakult ki. Az egyik szerint a szerződésbe belépő és a szerződésben maradó fél tekintetében a szerződést az átszálló valamennyi jog és kötelezettség vonatkozásában a jogszabály alapján létrejött *új szerződésnek* kell tekinteni. A második álláspont szerint a szerződésátruházás nem novatio (újítás), hanem *jogutódlás*.

Ebben a tanulmányban, többek között, azt a kérdést vizsgáljuk, hogy a szóbeliség alóli kivételként előirányzott formai kényszer miként viszonyul egymáshoz, *mi az, ami rendszerint a ptk.-k szabályozási hatáskörébe és mi az, ami a kódexen kívüli külön törvény szabályozási hatáskörébe tartozik*. Különös tekintettel arra, hogy a magyar közjegyzői törvény, úgy tűnik, a lényeges formát illetően, különösképpen a módosítások előtt, szükségtelenül "behatolt" a Ptk. szabályozási hatáskörébe. Ami ugyan megtörtént a Munka törvénykönyve által is a munkaszerződés alaki kellékeit illetően is. Talán azért, mert a Ptk. formára vonatkozó szabályai hiányosak. Így a közjegyzői törvény szabályozott olyan kérdéseket, amelyek más európai törvénykönyvben a Ptk. kizárólagos szabályozási hatáskörébe tartozik. A forma a szerződés tárgya és tartalma mellett, fontos kérdés, mert ha lényeges, azaz jogkeletkeztető, befolyásolja a szerződés létrejövetelét, ezért zömében a Ptk. szabályozási hatáskörébe tartozik és nem bízható a külön törvényre. A külön törvény könnyebben változik, mint a Ptk., amint ez a közjegyzői törvénnyel már előfordult, mégpedig a forma lényeges kérdéseire vonatkozó rendelkezéseit illetően. A formarendelkezések stabilitása szavatolja a jogbiztonságot a jogügyletek terén. A vele kapcsolatos gyakori jogváltozás jogbizonytalanságot okozhat. Helyesebbnek tűnik a forma elvi kérdéseit a stabilabb Ptk.-ban szabályozni, mint az, hogy ezt a közjegyzői, vagy más kódexen kívüli, egyébként könnyebben változtatható, külön törvény tegye.

1.2. A szerződés alakjának neveiről. A szerződés alakszerűségének szentelt terjedelmes külföldi jogirodalom a szerződés és más jogügyletek alakja tekintetében

²⁷ A hatályos magyar jogra vonatkozóan: ld. az 1991. évi XLI. törvényt a *közjegyzőkről* (Kjtv.). 111. § (1) bekezdését. Ld. Juhász Ivett, A közjegyzői okiratokról, különös tekintettel az ügyleti okirat és a ténytanúsító okirat különbségeire, *IJS*, 2021/4, 213-223. o.; Széchenyi Nagy Kristóf, A jognyilatkozat közlése közjegyzői tanúsításának új szabályai, *Magyar Jog*, 2019/12. sz., 638. o.; Széchenyi Nagy Kristóf, *Közjegyzői okirat*, in: Varga István (szerk.), A polgári nemperes eljárások joga, Budapest, ELTE Eötvös Kiadó, 2013, 867. o.; Pribula László, in: Osztovits András, Pribula László, Szabó Imre, Udvarý Sándor, Wopera Zsuzsa, *Polgári eljárásjog I.*, Budapest, HVG ORAC, 2013, 867. o. A történeti szempontot ld., Rokolya Gábor, *A polgári közjegyzőség emlékezete 1875-1949*, Budapest, Magyar Országos Közjegyzői Kamara, 2009; Rokolya Gábor, *A közjegyzői intézmény fejlődése a polgári korban*, Budapest, Közjegyzői Akadémiai Kiadó, 2018. Az első magyar közjegyzői tv.: 1874. évi XXXV. törvénycikk a királyi közjegyzőkről.

²⁸ A már hivatkozott európai Ptk-k mellett (német BGB; francia Cc, osztrák Ptk.), ld. pl. a *görög Ptk.* 369. szakaszát E Ptk. hivatkozott rendelkezése szerint az ingatlanjog, azaz az ingatlan dologi jogosultságok (droit réels immeubles) átruházásához szükséges a szerződés írásbeli formába iktatása.

²⁹ Ld. a Ptk. 6:208–6:211. § (szerződésátruházás).

számos formát különböztet meg, függően a forma rendeltetésétől. Csupán példaként utalunk Guhl-nak a svájci jogra vonatkozó felosztására, mely megkülönbözteti az *egyszerű írásbeli formát*, mely akkor érvényes, ha felek aláírták.³⁰ Ide tartozik az ajándékozási ígéret, a követelésátruházási okirat (cessio), a kezességi szerződés. A svájci jogban a lajstromoztatás is a tágabb értelemben vett forma körébe tartozik. Ez nem más, mint a publicitási vagy *közzétételi forma* (Publizitätsform), mely elsősorban a személyiségi, továbbá családi jogosultságok nyivánkönyvekbe való bejegyzését, vagy pedig a vállalkozásoknak a kereskedelmi lajstromokba való bejegyzését érinti. E formának nincs hatása a jogügyletre, rendeltetése a forgalmi jogbiztonság szavatolása. Végül a svájci jog megkülönbözteti a *nyilvános hitelesítést*. Szövetségi törvény szabja meg, mely jogügyleteknél szükséges a nyilvános (hivatalos szerv általi) *hitelesítés* (öffentliche Beurkundung).³¹ Az egyszerű írásbeli formához kötött szerződéstől különbözik a minősített írásbeli szerződés melynél a svájci Ptk. (Zivilgesetzbuch) nemcsak az okirat egyes részeinek, hanem az egész okirat sajátkezű aláírást követeli meg, pl. a végrendeletnél és a kezességnél.³² A svájci Kt. szerint a formahiányosság miatti *semmisség* lehet *részleges* is, akkor, pl. ha a formai követelmények betartására csak részben került sor. Ilyenkor csak az érintett rész, azaz az a rész semmis, amely formaköteles, de formahiányos, kivéve, ha a felek a semmis rész nélkül nem kötötték meg volna a szerződést³³ (hasonlóképpen mint a magyar jogban³⁴).

Általában, megkülönböztetjük az ún. *lényeges formához* kötött szerződéseket, melyeket formális szerződéseknek is nevezünk, a konszenszuális, szóbeli, v. *formátlan* szerződésektől, azaz kötelező alak nélküli, v. alakatlan szerződéstől, függően attól, hogy a forma hozzá járul-e a szerződés létrejöveteléhez. A magyar Jogi Lexikon megkülönböztetett az *alakszerű* és *alakszerűtlen* szerződést, függően attól, hogy a szerződés létrejöttéhez a törvény kötelező alakszerűséget irányozott-e elő.³⁵ A lényeges forma jogkeletkeztető, s akkor áll fenn, ha a törvény valamely szerződésre nézve kényszerítő jogszabályával előírja és amely nélkül az adott szerződés nem jön létre. Ha az ilyen szerződés megkötésére nem a kötelező alakban kerül sor, akkor semmis.³⁶

³⁰ A svájci Kt. 14. szakaszának (1) bekezdése szerint az aláírást a felek sajátkezűleg kell elvégezzék. Ld. Theo Guhl: *Obligationenrecht*, Bundeskanzlei, Bern, 1984., 4. o.

³¹ Ld. Theo Guhl, i.m., 122-123.o. 13.-20. széljegyzet.

³² Ld. *Zivilgesetzbuch* (Schweiz), 405. paragrafus.

³³ Ld. a svájci Kt. 20. szakaszának (1) és (2) bekezdését. A jogirodalomban erről Ld. Guhl, im. 47.o., 47. széljegyzet.

³⁴ Ld. Ptk. 6:114. § (1) bekezdését.

³⁵ Ld. *Szerződés* címszó in. *Magyar Jogi Lexikon hat kötetben*, szerkesztette Márkus Dezső, VI. kötet, Pallas, Budapest, 1907, 395. o.

³⁶ V. ö.: Theo Guhl, i.m., 121. o. IV. p. 11. széljegyzet: a törvényi forma érvényességi feltétele a jogügyleteknek. Így vélekedik a svájci bírói praxis is, pl. BGE 108 II. 299. Ha a felek nem tartották be a törvény által előírt kötelező formát, a szerződés *abszolút semmis*. Ld. Guhl, i.m., 125. o. IV.p. 1. p., 25. széljegyzet. A svájci elmélet háromfajta formát ismer, az (1) *egyszerű írásbeli formát* (einfache schriftlichkeit), valamint a *minősített írásbeli formát* (qualifizierte Schriftlichkeit); (2) a *lajstromoztatási formát* (Registereintragung) és a (3) *nyilvános hitelesítést* (öffentliche Beurkundung). Guhl, i.m., Arten von Formen, 122 - 125. oldal. A formahiányos szerződés nem hoz létre kötelmet. (Guhl, i.m., 127. o., 31. széljegyzet).

A kényszerítő forma kivételt képez a szerződési és *formaszabadság* alól. E szabadság értelmében, főszabály szerint, az egyszerű (szóbeli) akaratmegegyezés hozza létre a szerződést, feltéve, hogy az akaratnyilatkozat jogügyleti akarat-jellegű és szerződéskötési szándékkal (*animus contrahendi*) történt meg, komoly, tehát ha a körülmények arra utalnak, hogy nem tréfa jellegű (Scherz), továbbá tartalmazza a jogügylet lényeges elemeit és ajánlatként a másik félnek, a címzettnek szól. A *bizonyítási forma* (forma ad probationem, Beweisform) kétféle lehet. Az első szerint a forma csak a *szerződés fennállásáról szóló egyszerű bizonyíték*, írásba foglalt konszenszuális szerződés esetén a szerződés tartalma tekintetében relatív bizonyíték³⁷; a második szerint, mivel a lényeges forma *jogkeletkeztető, az ilyen forma a szerződés tartalmát illetően abszolút bizonyíték*.

A bizonyítási forma a konszenszuális elv területén szóban létrehozott szerződés esetén fordul elő, akkor, ha a felek a megállapodás után megállapodásukat utólagosan formába foglalták. Ilyen forma lehet a magyar jogban, ha a felek szóbeli megállapodásukat általuk kiállított egyszerű írásbeli formába foglalják, közjegyzői, vagy ügyvédi közreműködés nélkül. Vagy akkor, amikor a *formát azaz az üzletkötési feltételt egyik fél*, pl. vállalkozó *állította ki*. A Ptk. ilyenkor kötelezi a formát kiállító felet, hogy a másik féllel mint fogyasztóval, közölje, van-e és mi a tartalma az *általános üzletkötési feltételnek*, melyet a felek megtárgyalhatnak, a másik fél elfogadhat és ezáltal a szerződés részévé válhat.³⁸ A Ptk. továbbá megszabja, hogy tisztességtelen az az általános üzletkötési feltétel, amely a szerződésből eredő jogokat és kötelezettségeket a jóhiszeműség és a tisztesség követelményének megsértésével egyoldalúan és indokolatlanul a szerződő feltételalkalmazójával szerződő fél hátrányára állapítja meg.³⁹

A konszenszuális területen utólag kiállított formába foglalt szerződés értelemszerűen szóban is felmondható, különösképpen hibás teljesítés esetén. Más esetről van szó, amikor a felek a konszenszuális típusú szerződést, vagy más jogügyletet, a közjegyzői törvény értelmében, közjegyzői vagy ügyvédi közreműködéssel ún. abszolút, avagy teljes bizonyító erejű formába foglalták. Ilyenkor a nem formális szerződés ex lege formálissá vált, lényeges formát vett fel.

Az *átadás* általában a már létre jött szerződésbe foglalt követelés *teljesítését* szolgálja, és nem jelenti a szerződés jogkeletkeztető formájának részét. Kivételesen azonban, az ún. *reál szerződések* (a római jogban: mutuum-kölcsön, commodatum-haszonkölcsön, depositum- letét, pignus- zálogszerződés)⁴⁰ esetében, a klasszikus magyar jogban, a kölcsön, letét, zálogszerződés esetében, *az átadás nem teljesítést jelent, hanem jogkeletkeztető formaként minősült*. Ellenben úgy tűnik, hogy az új Ptk. e szerződéseket konszenszualizálta, tehát e szerződések is formátlanul szóban köthetők meg, és átadás nélkül is köteleznek.⁴¹ Az új Ptk. a *foglalónál* (mely a legtöbb jogrendszerben reál szerződés), úgy tűnik, megtartotta a reál- jelleget, tehát a

³⁷ Ld. Theo Guhl, i.m. 121. o.: Beweisform.

³⁸ Ld. a Ptk. 6:77. §

³⁹ Ld. a Ptk. 6:102. § (1) bekezdését.

⁴⁰ Ld. pl. Földi András, Hamza Gábor, *A római jog története és intézményei*, Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest, 2009, 493-494. o.

⁴¹ Ld. Ptk. 6:383. § (kölcsönszerződés); 6:360. § (letéti szerződés); 6:349. § (1) bekezdését (haszonbérleti szerződés); 5:89. § (zálogszerződés).

megállapodás után az átadással jön létre.⁴² A klasszikus reál szerződéseknél az akaratmegegyezés még nem hozza létre a szerződést, ehhez szükséges az ígért dolog átadása is. A szerződés a megállapodás utáni átadással jön létre. Ezek a szerződések ennél fogva egyoldalúan kötelezőek, tehát nem tekinthetők visszterheseknek, hanem csupán olyanoknak, amelyeknél a létrejövetel után csupán a másik félnek van kötelezettsége, pl. a letétnél az, hogy a felelős őrzés után a megőrző a rá bízott dolgot visszaszolgáltassa, vagy a kölcsönbe vevő a kölcsön összegét, térítéses esetben a társuló kamattal a kölcsönzőnek visszaszolgáltassa. Ha a kölcsön nem ingyenes, hanem járulékos kamatfizetési kötelezettséggel párosul, akkor az ilyen reálszerződés egyoldalúan visszterhes (*contractus bilateralis inaequalis*). Vannak olyan törvénykönyvek, mint pl. a svájci Kt. mely a hagyományos reálszerződéseket konszenszualizálja⁴³, ami azt jelenti, hogy pl. a letét nem akkor jön létre amikor a letétbehelyező átadja a letét tárgyát, hanem amikor a letétről megállapodás született.⁴⁴ Az *osztrák* jogban a klasszikus reál szerződések maradtak reál szerződéseknek. Az ABGB négy nominált - nevesített klasszikus reál szerződést ismer (Leihe⁴⁵, Verwarung⁴⁶, Darlehen⁴⁷, Pfandvertrag).⁴⁸ Az osztrák jogirodalom szerint ezek formátlan szerződések és a belőlük fakadó ígéret csak úgy kötelez mint előszerződés.⁴⁹ Egyébként e szerződések az osztrák jogban csak az ígért dolog átadásával jönnek létre. Az OÁPtK számos változása ellenére ez nem változott. A *német* BGB szerint a haszonkölcsön olyan szerződés, amelynél a haszonkölcsönző arra kötelezi magát, hogy a haszonkölcsönbevevő számára egy dolgot használatra ingyenesen átadjon.⁵⁰ A haszonkölcsönbevevő köteles ugyanezt a dolgot visszaadni a leszerződött határidőn belül.⁵¹ A letéti szerződéssel a letéteményes kötelezi magát, hogy a letétbehelyező által átadott ingó dolgot megőrizze.⁵² A kölcsönszerződéssel a kölcsönbeadó arra kötelezi magát, hogy a kölcsönbevevő rendelkezésére bocsásson meghatározott pénzösszeget. A kölcsönbevevő pedig arra kötelezi magát, hogy határidőn belül a pénzösszeget kamattal visszaszolgáltassa.⁵³ Ingó dolog szolgálhat egy követelés biztosítására, azáltal, hogy a hitelező igényelheti a biztosítékként szolgáló dolog általi kielégítését.⁵⁴ Ezek szerint, első szempillantásra úgy tűnik, hogy

⁴² Ld. Ptk. 6:185 § (1) bekezdését.

⁴³ Ld. a svájci Kt. 472. szakaszának (1) bekezdését (Hinterlegungsvertrag – letéti szerződés); 492. szakaszának (1) bekezdését (Bürgschaft – Kezesség); 312. szakaszának (1) bekezdését (Darlehen – pénzkölcsön).

⁴⁴ Ld. Szalma József, Letéti szerződés, *Glossa Iuridica*, 2018/1-2, 63-94. o.; Szalma József, A letéti szerződés az európai és a magyar jogban, *Magyar Jog*, 2018/7-8 sz. 433-442. o.

⁴⁵ Ld. OÁPtK. 971. § – a haszonkölcsön majd csak a dolog átadásával jön létre.

⁴⁶ Ld. OÁPtK. 957. §, a letét akkor jön létre amikor a letét tárgyát a megőrző őrzésre átvette.

⁴⁷ Ld. az OÁPtK. 983. § – a kölcsön csak akkor jön létre, amikor a kölcsönzött dolog átvételére sor került.

⁴⁸ Ld. az OÁPtK. 447. §, a zálogszerződés mint más szerződés biztosítéka a biztosítékkul szolgáló dolog átadásával jön létre. Ld. az osztrák OÁPtK. 936. §. E paragrafus rendelkezése szerint a felek kötelezhetik magukat arra, hogy a jövőben egy meghatározott szerződést kötnék. Amilyen a reálszerződés is, hiszen az ígéret után következik az átadás, ami szerződés megkötését fémjelzi.

⁴⁹ Ld. Franz Gschnitzer, i.m. 11. o., 4.p.

⁵⁰ Ld. a BGB 598. § (Leihe), in: *BGB* 84. Auflage Beck Texte im dtv, München, 2019, 176. o.

⁵¹ Ld. a BGB 604. §.

⁵² Ld. a BGB 688. §.

⁵³ Ld. a BGB 488. §.

⁵⁴ Ld., a BGB 1204. §.

szemben az OÁPt-k-val, a BGB közelebb áll a klasszikus reál szerződéseknél a konszenzuális megoldáshoz. Mégis, a BGB kommentátorok a közelebbi rendelkezésekre hivatkozva fenntartják, hogy ezeket a szerződéseket a megállapodás utáni átadás hozza létre, tehát azt, hogy a BGB fenntartotta a reálszerződési koncepciót⁵⁵

A formához tartozhat az is, ha a szerződés hatálya harmadik személy előzetes engedélyezéstől vagy utólagos *jóváhagyásától* függ.⁵⁶ A kötelező alakszerűség *rendeltetése* szerint szolgálhatja a közérdeket (a forma jogbiztonságot szavatol, továbbá lehetővé teszi a forgalmi adó könnyebb megfizettetését), vagy a magánérdeket, azt, hogy a felek könnyebben bizonyíthatják a szerződés létrejövetelét és tartalmát. A felek jogvitájuk rendezését kölcsönös engedmény útján a *bíróság előtt megkötött egyezség* alapján valósíthatják meg. Ilyenkor a felek megegyezését a bíróság írásba foglalja, mivel az ilyen egyezség bíróság előtt megkötött írásbeli szerződésnek minősíthető.⁵⁷

1.3. A kötelező forma hiányának jogkövetkezménye. A kötelező, azaz jogkeletkeztető forma hiánya a legtöbb jogendszerben, így a magyar jogban is, a *szerződés semmisségéhez* vezet, ami azt jelenti, hogy megkötésének időpontjától érvénytelen.⁵⁸ Elméletileg azonban a formális szerződésnél, amelynél az alakszerűség kötelező és jogkeletkeztető, a forma hiánya *nemlétező* szerződés jogkövetkezményét vonja magával.⁵⁹ Ugyanis a formális szerződésnél a nemformális akaratmegegyezés irreleváns, nincs jogügyletkeletkeztető hatása. Vagyis, a formális szerződés esetében mind az ajánlati, mind az elfogadási nyilatkozatot a törvényben előírt formában, adott esetben pl. írásban kell megadni. A nemlétező szerződés, szemben a semmis szerződéssel, mely a felek kérelmére bírói közreműködéssel, más érvényes szerződéssé alakítható át, annyiban különbözik a semmisségtől, hogy a nemlétező szerződés a kötelezettségek módosításával nem konvertálható, nem alakítható át más érvényes szerződéssé. Más szóval, az a szerződés amely nem létezik (*negotium nulle, fr.*), nem alakítható át valamely létező szerződéssé.⁶⁰ Szimbolikusan: a "semmitől" nem lehet "valami." A nemlétező szerződést követő szerződés új szerződésként minősíthető. Egyéb tekintetben a nemlétező szerződés a semmis szerződés jogkövetkezményeivel azonos: úgy tekinthető, mintha meg sem kötötték volna, a teljesített szolgáltatást vissza kell adni, azaz helyre kell állítani a szerződés megkötése előtti helyzetet (*restitutio in integrum*)⁶¹, és aki még a felek közül nem teljesített, az többé nem köteles teljesíteni. A kötelező forma hiánya miatti

⁵⁵ Ld. pl. Prütting, Wegen, Weinreich, i.m., 1930. o. A BGB 1205. paragrafusa ugyanis megszabja, hogy a zálogszerződés létrejöveteléhez szükséges az, hogy a biztosítékul szolgáló dolgot tulajdonosa átadja a hitelezőnek.

⁵⁶ Vö. magyar Ptk. 2:23. § (1) bekezdése.

⁵⁷ Ld. a 6:27. §.

⁵⁸ Ld. a Ptk. 6:88. § (1) bekezdésének első mondatát.

⁵⁹ Ld. Assotiation H. Capitant, *Inexistence, nullité et annulabilité en droit civil*, Travaux de l'Assotiation H. Capitant, Paris, 1962, t. XIV.; Loyer, *Les actes inexistent*, Thèse Rennes, 1908.

⁶⁰ V.ö.: Siklósi Iván, A nemlétező szerződések problémáihoz a modern jogokban, különös tekintettel a magyar polgári jogra, *Acta facultatis politico-juridicae Universitatis Scientiarum Budapestiensis de Rolando Eötvös*, tom. L, Budapest, 2013.; Ld. a Ptk. 6:88. § (2) bekezdését.

⁶¹ Ld. Ptk. 6:112. § (1) és (2) bekezdését.

semmisség a magyar jogban teljesítéssel részben, vagy teljes egészében elhárítható, orvosolható.

Ha a törvény szabályozási akaratánál fogva, a reál szerződést konszenszualizálta, a korábbi reál szerződések, melyek egyoldalúan köteleznek, kétoldalúan kötelezővé válnak. Azonban a reál szerződések reliktumai így is megmaradnak: ugyanis a konszenszualizálás után, a kölcsönös kötelezettség nem egyidejű, mint a többi kétoldalúan kötelező szerződés, hanem szukcesszív, egymást követő. Hiszen, pl. előbb a pénzkölcsönzőnek át kell adnia a kölcsön összegét, s majd csak ezután követelheti vissza.⁶²

2. A formalizmus és a konszenszualizmus elvének tendenciális fejlődésmenetéről

2.1. A római jogi hagyományok. A szerződés megkötésének formai kellékeit illetően a római jogfejlődésben két tendencia mutatható ki, állapítható meg, az első a formalizmus, a második a konszenszualizmus elvét érvényesítette. A kezdetleges római jogban a XII. táblás törvény hatályának idején, azaz a vindicatio, mancipatio-nexum, stipulatio, manus iniectio-ra vonatkozóan a forma dat esse rei szabálya érvényesült. Ennek értelmében a jogügylet nem volt megköthető az előírt forma, gyakorta rítus nélkül.⁶³ Így volt pl. a nexumnál, melynek létrejöttéhez szükséges volt a libripens (mérlegelő) jelenléte, vagy a stipulationál a "spondeo – spondesne" szavak kimondása, miközben elmaradt az, hogy a nyilatkozó megszabja mire vonatkozik kötelezettségvállalása. Ugyanis az összes formánál előre meg volt határozva, mely jogügylet fűződik hozzá, és a forma teljesítésével ez a jogügylet volt megkötve, függetlenül a felek akaratától. A római jog hosszantartó fejlődésmenete során sohasem szabadult meg a formalizmustól. - Igaz, a fejlett szakaszban, korszakban, egyes jogügyletek már a felek jogügyleti akarata alapján és akarat tartalma szerint jöttek létre, elsősorban a pactumok körében, de ezek érvényesítése gyakorta természetes kötelemnek (naturalis obligatio)⁶⁴ számított és bírósági érvényesítésük is akadályba ütközött (ex nudo pacto obligatio non nascitur).⁶⁵ A fejlett korszakban alakultak ki a kereskedelmi társaságok formái, pl. a societas.⁶⁶

2.2. Formalizmus a rendi és a polgári társadalomban. A római jog hatására az európai rendi társadalmakban is, bizonyos jogügyletekre nézve, érvényesült a jogügyleti formalizmus, pl. az, hogy az érvényes adásvételt, különösen az ingatlanforgalom esetében, kötelezően írásban kellett megkötni. Ingatlanforgalom

⁶² Ld. Jožef Salma (Szalma József), *Obligaciono pravo* (Kötelmi jog), Pravni fakultet u Novom Sadu, 6. kiadás, Novi Sad (Újvidék), 2009, 320-321. o.

⁶³ Ld. pl. Besenyő András, *Római magánjog, I. – A római magánjog az európai jogi gondolkodás történetében*, Dialóg Campus Kiadó, Budapest-Pécs, 1998, 124-170. o.

⁶⁴ Ld. Cornioley, *Naturalis obligatio*, Essai sur L'origine et l'évolution de la notion en droit Romain, thèse, Genève, 1964, 2. o.

⁶⁵ V.ö., Besenyő András, i.m., 192 o. (az ügyleti gondolat diadala a továbbélés során). A formális szerződésekkel szemben a nemformális megállapodások *nuda pactumoknak* (természetes kötelemeknek) számítottak, melyek bírói úton nem voltak érvényesíthetők. Ld. továbbá: Földi András, Hamza Gábor, *A római jog története és intézményei*, 22. kiadás, Budapest, 2018.

⁶⁶ Ld. Földi András, *Kereskedelmi jogintézmények a római jogban*, Budapest, 1997, 133. o.

esetében (ingatlan adásvétel, ingatlan haszonbérlet, ingatlan ajándékozás) a polgári korszakban, bele értve a mai magyar jogot is, kötelező az írásbeli forma. A XIX. század első és második felében a német (pl. Windscheid, Henle, Schlossmann) és a francia jogirodalom fejleszti ki az akarati (Willenstheorie) és a nyilatkozati elméletet (Erklärungstheorie), melyeknek lényege az, hogy a jogügyletet, főszabály szerint, a felek valódi jogügyleti akarata azaz nyilatkozata és nem a forma hozza létre.⁶⁷ A formális szerződések jelentős elterjedése a XX. század második felében (a formalizmus röneszása) a jogbiztonságra való hivatkozással történt meg. A külön törvények akár ma is gyakorta írják elő, hogy a szerződés megfelelő forma nélkül nem jöhet létre. Ilymódon a formális szerződések száma immáron nagyobb a nem formális szerződésekénél. Ez a jelenség azonban nem szüntette meg a két elv (konszenszualizmus és formalizmus) közötti sorrendtartási "egyensúlyt", azaz a konszenszualizmust mint főszabályt és a formalizmust pedig mint kivételt. Habár a társasági formák nem tartoznak a szűkebb értelemben vett forma- kérdéshez, mégis, annál fogva, hogy bármely formájuk alapítási szerződéshez fűződik, jelentős kapcsolat áll fenn a társasági forma és a szűkebb értelemben vett forma között. Jellemző ez mind az angolszász⁶⁸ mind a kontinentális⁶⁹ jogfejlődésre. Mindkettőben a megfelelő társasági forma létrehozásához, többek között, szükséges a formális alapítási szerződés megkötése, amelyhez rendszerint egyéb kötelező tartalom fűződik, pl. szervek, döntéshozatal, képviselő, tartozásért való vagyoni felelősség, megszűnés, stb.

3. Következtetések

3.1. A forma kodifikációs szabályozási hatásköre. De lege ferenda, felmerül a kérdés, mi az, ami a jogösszehasonlítási és a magyar kodifikációs tapasztalat alapján a szerződés alakja tekintetében a Ptk. és mi az, ami a Ptk-n kívüli törvények szabályozási hatáskörébe tartozik. A fenti elemzés azt mutatja, hogy a szerződés formáját illetően a legtöbb európai Ptk. a szerződési jog általános részében rendelkezik, mégpedig a szerződés létrejöveteléhez és érvényéhez szükséges feltételek, nevezetesen a szerződés tárgya, tartalma és célja körében. Ezzel szemben, a magyar Ptk. a szerződési jog általános részében, csupán a konszenszualizmus elvét szabályozza. Ezen túlmenő szokásos rendelkezéseket mellőzi és a szerződés alakját főként a kötelező írásbeli formát, a szerződési jog különös részében, azaz az egyes nevesített szerződések körében szabályozza. Ily módon, a forma szabályozása tekintetében, teret adván, a nem nevesített szerződések körében, a külön törvényi rendelkezéseknek. Ezen kívül, a hatályos magyar jogban részben a bizonyítási, részben a jogkeletkeztető (konstitutív) forma tekintetében, a Munka törvénykönyve, a Közjegyzői törvény, valamint a Polgári perrendtartásról szóló törvény tartalmaz rendelkezéseket. Így a szerződés létrejövetele tekintetében, habár ez rendszerint csak a Ptk-k szabályozási hatáskörét illeti, a magyar jogrendszerben kettős szabályozási hatáskör alakult ki, ezt a kérdést

⁶⁷ Ld. pl. Alfred Rieg, *Le role de la volonté dans acte juridique en droit français et allemand*, Paris, 1961.

⁶⁸ Ld. Sándor István, *Tanulmányok a társasági jog területéről*, Patrocínium, Budapest, 2015, 106. o.

⁶⁹ Ld. Sándor: i.m., 128-134. o.

részben a Ptk., részben a Ptk-n kívüli törvény szabályozza. A szerződés alaki kelléke a jogbiztonság záloga. Ezért a jogkeletkeztető forma kérdései inkább a Ptk., mint a külön törvények szabályozási hatáskörébe tartozik.

3.2. A forma rendeltetése: a forma hiányosságának következménye és ennek orvoslása. Az összehasonlító jogirodalom utal arra, hogy a szerződés formája különböző célokat szolgálhat, a felek érdekeit, a közérdeket, kivételesen harmadik személy érdekét, funkcionális szempontból pedig lehet jogkeletkeztető, vagy bizonyítási jellegű. Elvben a kényszerítő forma betartásának hiánya a szerződés semmisségéhez vezet. Ugyanakkor a forma rendeltetésére való tekintettel, a formahiányosság orvoslása is a Ptk-k általános szerződéskötési szabályainak szabályozási hatáskörébe tartozik. A magyar Ptk. helyeselhetően irányozza elő a formahiányosság teljesítés útján való orvoslását. Ám a svájci joghoz képest egy fontos pontosítással: A semmisség elhárítására a magyar jogban csak a teljesítés mértékében kerül sor, ugyanakkor ingatlanvétel esetében a teljesítés nem szánálja a bejegyzéshez hiányzó formát. E megoldás, úgy tűnik, eltér az Mjt. rendelkezéseitől, melyek a teljesítést elegendőnek tartják a szerződési forma hiányának teljes elhárításához, tehát a teljesítés lehetővé tette a telekkönyvi bejegyzést is.

3.3. A forma tartalma: A szerződő fél hiányzó nyilatkozatának bírósági közreműködés útján történő pótlása és a formátartalom kötelező elemei.

Amint a külföldi jogban, a magyar jogban is előfordul, hogy az egyes nevesített szerződések körében a szerződés lényeges, konstitutív formája nemcsak a szerződés fő elmeit kell tartalmazza, ami egyébként a lényeges formánál főszabály, hanem a törvény által előírt egyéb (más szerződéseknel akár mellékesnek minősülő elemeket), mint pl. a munkaszerződésnél, vagy az ezt kiegészítő megállapodásoknál, vagy a társasági szerződés valamennyi formájánál. A szerződés fő elemeit maga a Ptk. szabja meg az egyes nevesített szerződésekre vonatkozó rendelkezéseiben (pl. az adásvételnél a dolog és az ár), miközben a mellékes elemek (mint pl. rendszerint a teljesítési határidő, a teljesítés helye és módja) a formális szerződéseknel szóbeli megállapodás tárgya lehetnek. Ezek a mellékes elemek azonban lehetnek tágabb értelemben "lényegesek" is, pl. ha nincs határidő, a teljesítés is vég nélkül elhúzódhat. Ezért, ha a mellékes elemekről a felek a lényeges elemeket tartalmazó forma kiállítását követően, azaz a pontozatnál, utólag sem szóban sem írásban nem állapodtak meg, egyes jogrendszerek joggal irányozzák elő a felek hiányzó, de feltételezett jogügyleti akaratának egyik fél kérelmére történő bírósági pótlását. Ez elengedhetetlen a szerződés teljesítése miatt. Van, amikor a törvény szabja meg, hogy a kötelező forma mit, mely elemeket kell tartalmazzon. Az írásbeli forma akár lényeges jellegű, akár az egyszerű szóbeli szerződésnél jön létre, akkor érvényes, ha a felek sajátkezűleg aláírták. Ha a felek írástudalanok, vagy más okból, pl. látássérülés miatt, írásra képtelenek, a szerződést az aláírással egyenértékűen, kézjegyükkel is elláthatják, tanú jelenlétében vagy közjegyzői hitelesítéssel.

3.4. A közjegyzői forma. De lege lata és de lege ferenda, a közjegyzői forma többféle lehet. Lehetséges, a magyar LB praxis szerint, hogy a felek által kiállított formán, a közjegyzői hozzájárulás csupán a szerződő felek aláírásának hitelesítését szolgálja. Különösképpen, ha az írásbeli formát a felek a konszenszuális

szerződéstípusnál állították ki. Ilyenkor a közjegyzői aláíráshitelesítés a szerződés tartalmát illetően nem képez abszolút bizonyítékot. Ha azonban a közjegyző állította ki a szerződés összes elemeit tartalmazó formát, a teljes bizonyító erejű formára vonatkozó előírások betartásával, akkor az ilyen forma bizonyítja a szerződés tartalmát is. Ha a közjegyzői formába került az olyan szerződés mely formális, tehát a szerződési akarat csak a forma által hozza létre a szerződést, akkor e formába foglalt legalább lényeges elemek szerint a közjegyzői forma létre hozta a szerződést, természetesen, a felek által elért akaratmegegyezés szerint. Ha a szerződés tartalma közjegyzői formába iktatása miatt közhiteles, a tartalom ellenkezőjének bizonyítása a külföldi jogirodalom szerint, de gondolom a magyar jogban is, csak akkor lehetséges, ha tévedés, megtévesztés vagy kényszerhatás alapján jött létre.

3.5. A reál szerződések köre és formája: A reál szerződések konszenszuálissá való átalakítása és jogkövetkezményei. A klasszikus reál szerződések törvényi uton történő szóbelivé való alakítása (konszenszualizálása) problematikus, de lege ferenda, vitatható. Ezek a szerződések nem véletlenül alakultak ki olyanként amilyenek, és nem véletlen, hogy a megállapodás mellett, létrejövetelük majd csak az átadással valósul meg. Ugyanis pl. a konszenszualizált letét esetében nem "életszerű", hogy a pusztán letétígéret, vagy kölcsön esetében kölcsönígéret (elfogadása) alapján perelhető lehessen. Inkább tűnik "életszerűnek" az, hogy a letét, vagy a kölcsön majd csak akkor jön létre amikor a letét, vagy kölcsön tárgyának átadására sor került. Innentől kezdve köteles a letét megőrzője a letét megőrzésére és visszadására, vagy a kölcsönbevevő a kölcsönzött pénzösszeg visszaszolgáltatására. Tehát a reálszerződés egyoldalúan kötelező. Nem véletlen, hogy a francia Code civil kötelmi jogi reformja (2016-2020) érintetlenül hagyta a klasszikus reál szerződések átadás útján történő létrejövetelét illető szabályozást. Az sem véletlen, hogy a BGB kötelmi jogi reformja (2001-2005) után a klasszikus reál szerződések maradtak reál szerződéseknek. Ugyanez mondható az osztrák OÁPt.-ra is, mely számos, XX. sz. második felében, majd a XXI. sz. első évtizedében megért módosítás ellenére a klasszikus reál szerződéseket megőrizte úgy mint reál szerződéseket. A reál szerződések szabályozásánál ezek a Ptk-k kölcsönös kötelezettségvállalást irányoztak elő. Ez nemformális, szóbeli megállapodás útján történik. Tulajdonképpen ez a megállapodás kölcsönös kötelezettséget tartalmazó előszerződésneként minősíthető, mellyel a felek kötelezik magukat, hogy megkössék a főszerződést, ami az ígért dolog átadásával történik, s ezután a megszabott határidőn belül, a dolog megőrzője, a biztosíték fogadója, a kölcsönző, stb. a fogadott dolog visszadására kötelezi magát. A reál szerződések törvényi uton történő átalakítása konszenszuális szerződéssé azzal a következménnyel jár, hogy a korábbi egyoldalúan kötelező szerződés kétoldalúan kötelezővé vált, de ez nem egyidejű, hanem szukcesszív, továbbá az, hogy az elfogadott szerződési ígéret perelhető.

3.6. Engedélyezés, jóváhagyás. A szerződés előzetes engedélyezésével vagy utólagos jóváhagyásával kapcsolatos elméletek különböző jogi jelleget tulajdonítanak annak a szerződésnek, amelynél a szerződés hatályát csak akkor fejt ki, ha a törvény által előírt harmadik személy, állami szerv, előzetes engedélyének vagy utólagos jóváhagyásának megadására sor kerül. Egyes

vélemények szerint az engedély vagy jóváhagyás inkább feltételnek minősíthető⁷⁰ és a jóváhagyás hiánya nem érinti a szerződés érvényét, nem teszi semmissé a szerződést, a másik vélemény szerint az engedély a szerződés tágabb értelemben vett formájának minősíthető és megadásának hiánya kezdettől fogva megghiúsítja a szerződés érvényét. Inkább az első vélemény fogadható el. A jóváhagyás vonatkozhat részlegesen cselekvőképes személy jogügyleti nyilatkozatával való egyet értésére, a jogosult személy pl. szülő, vagy gyámsági szerv részéről. Az engedélyezés vonatkozhat olyan szerződésre is, melynek tárgya korlátozott forgalomban van, pl. bányakincsek gazdasági kiaknázása, vagy a környezetet érintő tevékenység esetében.

3.7. A nemformális szerződés formába foglalása és a bizonyítási forma. A kötelező forma mulasztása a szerződés semmisségét vonja magával. Nemformális szerződés is formába önthető, ilyenkor a forma nem jogkeletkeztető, de relatív bizonyítékként szolgálhat a szerződés tartalmát illetően. A tartalom azonban bizonyítható más módon, pl. a felek meghallgatásával, tanúkkal.

3.8. A végrendelet formája, a tanúk. A végrendelet formáját illetően, a magyar Ptk. helyet ad a szóbeli jogügyleti akaratnyilvánításnak, azzal, hogy ilyenkor tanúk kell egyidejűleg jelen legyenek az akaratnyilatkozat megtételénél. A sajátkezű írásbeli végrendelet is érvényes, vagy mások által írt végrendelet is, a tanúk, vagy közjegyzői hozzájárulással. Az öröklési szerződés a magyar jogban írásbeli formában érvényes.

3.9. Bíróági egyezség. Az egyezség a szerződő felek bíróság előtti szerződése, mely alakjában formális, írásbeli, - tartalmában pedig a bírói jelenlét miatt hiteles, amely egy közöttük levő folyamatban levő jogvita rendezéséről szól, kölcsönös engedmény alapján.⁷¹

3.10. Publicitás (közzététel). Vannak olyan formalitások, amelyek nem jelentik a szerződés szűkebb értelemben vett formáját, mint pl. a személyi, családi, ingatlan jogosultságok, vagy a vállalkozások nyilvános lajstromba vétele (anyakönyvek,

⁷⁰ Ld. Szalma József, *A szerződés hatályáról – az európai és a magyar jogban*, *Miskolci Jogi Szemle*, 2023/18 (3), 1. különszám, 127-154.o.

⁷¹ A bírósági egyezség jogi természete a jogirodalomban vitás, ha hatása jogerős bírósági ítélettel egyenlő, ellenében rendkívüli perorvoslattel, ha csak elsőfokú ítélettel egyenlő, ellenében fellebbezéssel lehet élni, ha a felek szerződése, ellenében kereseti kérelemmel, semmisségi perben lehet fellépni. Ld. a magyar jogban a Pp. 148. § (1)-(4) bekezdéseit. Ld. Kengyel Miklós, *Magyar polgári eljárásjog*, Osiris Kiadó, Budapest, 2012, 354-366. Az *osztrák* eljárásjogi irodalom kihangsúlyozza, hogy a bírósági egyezség a *bíróság előtt megkötött szerződés*, amellyel a felek a köztük fennálló jogvitát megszüntetik, és végrehajtási jogcímként szolgál. Ld. ZPO, 204-206. par. Ld. pl. Georg E. Kodek, Peter G. Mayr, *Zivilprozessrecht*, Wien, 2013, 242-244.o. Fucik: *Der Vergleich*, *Österreichische Juristen Zeitung*, 2008, 741. o.; Häsemayer, *Zur materiellrechtlichen-prozessrechtlichen Doppelnatur des aussergerichtlichen Vergleichs und des deklaratorischen Schuldanerkenntnisses*, ZJP 108,1995, 289. o.; König, *Der gerichtliche Vergleich in der Österreichischen Lehre*, JBl. 1971,467. o. Az osztrák Pp. 204. paragrafusa szerint a bíróság a szóbeli perbeli cselekmények keretében megkísérelheti a per bármely szakaszában javasolni, vagy hivatalból elrendelheti az egyezség megindítását. Ld. pl. Mayr-Broll (Hg.) *Zivilverfahrensrecht*, Verlag Österreich, 6. Auflage, Wien, 2007, 84. o. A *német* eljárásjogban a ZPO 278. paragrafusa szerint a bíróság a per bármely szakaszában kezdeményezheti a felek közötti egyezséget, ugyanakkor a felek is indítványozhatják. (Vergleich).

ingatlan-nyilvántartás, gazdasági társaságok lajstroma). Ezek a valójában személyi vagy státusz- jogosultságok gyakorta csak akkor jönnek létre, amikor a nyilvántörvényekbe a bejegyzés megtörténik. A nyilvántörvényekbe való bejegyzés a jogi forgalom biztonságát szolgálja, egyaránt oltalmazza a köz- és magánérdeket.

4. Összegzés

A fentiek alapján megállapítható, hogy a szerződés megkötése a magyar jogban főszabályként a felek közötti egyszerű akaratmeg egyezéssel jön létre, hasonlóképpen mint az elemzett német, francia, osztrák, vagy svájci jogban. A formakényszer mind a magyar, mind az elemzett külföldi jogrendszerekben kivétel. Megállapítást nyert, hogy a római jogban fogant reál szerződések, melyek eredetileg átadással jöttek és ma is, azokban a jogrendszerekben melyek megtartották, így jönnek létre, törvény erejénél fogva történő szóbeli szerződéssé való alakítása, ott ahol erre sor került, nem alakult át reliktum nélkül, maradéktalanul kétoldalúan kötelező szerződéssé, mivel a kölcsönös szolgáltatások nem egyidejűek mint más visszerhes szerződéseknel. A törvényben előírt kötelező forma (jogkeletkeztető alakszerűség) nélkül megkötött szerződés semmis. E jogkövetkezmény azonban orvosolható, kölcsönös teljesítéssel. A szóbeli szerződés is, utólag akár a felek, a harmadik személy, a bíróság, vagy a közjegyző által kiállítva, írásba foglalható, ilyenkor e forma vagy konstitutív, vagy bizonyítási jellegű, függően a törvényi jogszabály vonatkozó rendelkezésétől. A magyar jogban a közjegyzői forma teljes bizonyítási erejű okirat, függetlenül attól, hogy az adott beiktatott szerződés formális vagy sem. A formalizmus röneszánsza, elterjedése nem kerülte meg a magyar jogot sem, annál inkább, mert a Ptk. egyes szerződésekre vonatkozó rendelkezései, valamint a kódexen kívüli törvények, nagyszámú nevesített szerződést tartanak formálisnak. E tény nem szünteti meg a konszenszualizmus és a formalizmus elveinek egymás közötti viszonyát: az első a főszabály, a második a törvényi jogszabályban megszabott (akárhány) kivétel. Habár valamely státuszjogosultságnak, azaz jogállásváltásnak a jogbiztonságot szolgáló publikus nyilvántörvényekbe (anyakönyvek, cégjegyzékek, ingatlan-nyilvántartás) való írásos jogkeletkeztető bejegyzését a jogirodalom a jogügyleti formához hasonlóan tartja, szűkebb értelemben nem minősíthető jogügyleti alakszerűségnek, habár rendszerint, bejegyzési jogcímként, a bejegyzést megelőzi a valóságos írásbeli szerződési forma, mint a házassági szerződés, a vállalkozás alapításáról szóló szerződés, ingatlan adásvételéről, vagy ajándékozásáról szóló szerződés. Ha a forma célja, rendeltetése (magánérdek vagy közérdek oltalma) vitás, ennek eldöntése jogértelmezés kérdése.

Irodalomjegyzék

- Besenyő András: Római magánjog, I. – A római magánjog az európai jogi gondolkodás történetében, Dialóg Campus Kiadó, Budapest-Pécs, 1998.
- Cornioley: *Naturalis obligatio*, Essai sur L'origine et l'évolution de la notion en droit Romain, thèse, Genève, 1964.

- Enneccerus, Ludwig: Theodor Kipp és Martin Wolff, in: *Recht der Schulverhältnisse*, fünfzehnte Bearbeitung, JCB Mohr (Paul Siebeck), Tübingen, 1958.
- Fikentscher, Wolfgang: *Schuldrecht*, sechste Auflage, Walter de Gruyter, Berlin-New York, 1976.
- Flume, Werner: *Allgemeiner Teil des Bürgerliches Rechts*, 2. Auflage, Berlin, Heidelberg, New York, Springer Verlag, Tom II, *Das Rechtsgeschäft*, 1965.
- Flume, Werner: *Rechtsgeschäft und Privatautonomie*, Hundert Jahre deutsches Rechtsleben, Deutsche Juristentage, Tom I, 1960.
- Földi András, Hamza Gábor: *A római jog története és intézményei*, Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest, 2009.
- Földi András, Hamza Gábor: *A római jog története és intézményei*, Eszterházy Károly Egyetem Oktatókutatási és Fejlesztési Intézet, 22. kiadás, Budapest, 2018.
- Földi András, *Kereskedelmi jogintézmények a római jogban*, Budapest, 1997.
- Gernhuber, J.: *Formnichtigkeit und Treu und Glauben*, Festschrift für Schmidt-Rimpler, 1957.
- Guhl, Theo: *Obligationenrecht*, Bundeskanzlei, Bern, 1984.
- Hamza Gábor: András Bertalan Schwarz, in: Gábor Hamza, Hrsg., *Hundert Jahre Bürgerliches Gesetzbuch, Entwicklung des Privatrechts im deutschen und mitteleuropäischen Sprachraum seit dem Inkrafttreten des BGB*, Budapest, Eötvös Loránd Universität, Fakultät für Staats- und Rechtswissenschaften, 2006.
- Heldrich: *Die Form des Vertrages*, Archiv für zivilistische Praxis, 147. sz., 89.
- Josserand, Luis : *Cours de droit civil positif Français*, II. kötet, Recueil Sirey, Paris, 1933.
- Juhász Ivett: *A közjegyzői okiratokról, különös tekintettel az ügyleti okirat és a ténytanúsító okirat különbségeire*, IAS, 2021/4, 213-223.
- Kengyel Miklós, *Magyar polgári eljárásjog*, Osiris Kiadó, Budapest, 2012, 354-366.
- Kiss Gábor – Sándor István: *A szerződés érvénytelensége*, 2. hatályosított kiadás, HVG Orac, Budapest, 2014.
- König: *Der gerichtliche Vergleich in der Österreichischen Lehre*, JBl. 1971, 467.
- Menyhárd Attila: *A szerződés érvénytelensége mint jogvédelmi eszköz*, Miskolci Jogi Szemle, 16. évf., 2021, 3. sz., 2. különszám, 7-23.
- Osztovits András, Pribula László, Szabó Imre, Udvary Sándor, Wopera Zsuzsa: *Polgári eljárásjog I*, szerk. Osztovits András, HVG-ORAC, Budapest, 2012, 328. o.
- Pribula László, in: Osztovits András, Pribula László, Szabó Imre, Udvary Sándor, Wopera Zsuzsa, *Polgári eljárásjog I.*, Budapest, HVG ORAC, 2013.
- Prütting, Hans, Gerhard Wegen, Gerd Weinreich: *BGB Kommentar*, 2, neubearbeitete Auflage, Luchterhand, 2007.
- Rokolya Gábor: *A közjegyzői intézmény fejlődése a polgári korban*, Budapest, Közjegyzői Akadémiai Kiadó, 2018. Az első magyar közjegyzői tv.: 1874. évi XXXV. törvénycikk a királyi közjegyzőkről.

- Rokolya Gábor: A polgári közjegyzőség emlékezete 1875-1949, Budapest, Magyar Országos Közjegyzői Kamara, 2009.
- Salma, Jožef (Szalma József): Obligaciono pravo (Kötelmi jog), Pravni fakultet u Novom Sadu (kiadó: Újvidéki Egyetem Jogtudományi Kara), 6. kiadás, Novi Sad (Újvidék), 2009.
- Sándor István: Tanulmányok a társasági jog területéről, Patrocínium, Budapest, 2015.
- Schneider: Formbedürftige Rechtsgeschäfte nach schweizerischem Zivilrecht, Diss., 1938.
- Siklósi Iván: A nemlétező szerződések problémáihoz a modern jogokban, különös tekintettel a magyar polgári jogra, Acta facultatis politico-juridicae Universitatis Scientiarum Budapestiensis de Rolando Eötvös, tom. L, Budapest, 2013.
- Spiro, Karl: Die unrichtige Beurkundung des Preises bei Grundstückkauf, Basel, 1964.
- Szalma József: A biztosítási szerződés – A biztosítói kárfelelősség az európai és a magyar magánjogban, KRE – L'Harmattan, Budapest, 2020.
- Szalma József: A letéti szerződés az európai és a magyar jogban, Magyar Jog, 2018/7-8 sz. 433-442.
- Szalma József: A szerződés hatályáról az európai és a magyar jogban, MJSZ, 2023, különszám, 127-154.
- Szalma József: Letéti szerződés, Glossa Iuridica, KRE ÁJK, Budapest, 2018/1-2, 63-94.
- Szalma József: A szerződés hatályáról – az európai és a magyar jogban, Miskolci Jogi Szemle, 2023/18 (3), 1. különszám, 127-154.
- Szalma, József: Zur zeitliche Geltung der zivilrechtlichen Regeln im europäischen und ungarischen Recht, Zukunftwirkung, Rückwirkungsverbot und Doktrin der erworbenen Rechten, in: Imre Szabó (ed.), Central european legal studies, selected essays on current legal issues from comparative legal approach, vol.2., Partium Kiadó, Nagyvárad, 2023, 63-94.
- Szalma, József: Zur zeitlichen Geltung der zivilrechtlichen Regeln im europäischen und ungarischen Recht, Jahrbuch für Ostrecht, Band 65 (2024), Verlag C. H. Beck, München, 139 - 162.
- Széchenyi Nagy Kristóf: A jognyilatkozat közlése közjegyzői tanúsításának új szabályai, Magyar Jog, 2019/12. sz., 638.
- Széchenyi-Nagy Kristóf: Közjegyzői okirat, in: Varga István (szerk.), A polgári nemperes eljárások joga, Budapest, ELTE Eötvös Kiadó, 2013.
- Térffy Gyula (szerk.): Igazságügyi zsebkönyvtár, Magánjogi törvénykönyv Javaslat, Grill Kiadó, Budapest, 1936.
- Thomas, Heinz, Hans Putzo: Zivilprozessordnung, Verlag Z.H. Beck, München, 2005.
- Udvary Sándor: Polgári eljárásjog, 4. átdolgozott kiadás, Patrocínium, Budapest, 2021.

-
- Vékás Lajos: A szerződés – Alapelvek, megkötés és értelmezés, érvénytelenség és hatálytalanság, kártérítés, in Vékás Lajos-Gárdos Péter, Ptk. Kommentár, Wolters Cluwer Kiadó, Budapest, 2018.
 - von Büren, Bruno: Obligationsrecht, Allgemeiner Teil, Schulthess Verlag, Zürich, 1964.
 - Wagner: Zum Schutzzweck des Beurkundungszwangs gemäss Par. 313 BGB, Archiv für die zivilistische Praxis, 172. sz. 452.
 - Welser, R.: Schuldrecht Allgemeiner Teil, Schuldrecht Besonderer Teil, Erbrecht, Manz'sche Verlags- und Universitätsbuchhandlung, 13. Auflage, Wien, 2007.
-

A gondossági kötelem megszegésének és a kárfelelősségnek a jogi problematikája a kivitelezés ellenőrzése körében

Barta Judit*

Az építmények, köztük az épületek megfelelő színvonalú (biztonság, esztétika, fenntarthatóság, stb.) kivitelezésének biztosítása komplex feladat, irányítást, továbbá ellenőrzést végző szakemberek és az építésügyi hatóságok munkája is szükséges hozzá. Az építőipari kivitelezések megrendelői oldalán, a jogszabályváltozások következtében tehát több ellenőrzést végző szakember jelenik meg, a műszaki ellenőr(ök) és a tervezői művezető. A jelen tanulmány elsőként ismerteti és elhatárolja egymástól a műszaki ellenőri tevékenységet és a tervezői művezetői tevékenységet, majd röviden foglalkozik a gondossági kötelem megszegésével, és az ebből fakadó kárért való felelősség kérdésével.

Kulcsszavak: megbízási szerződés, műszaki ellenőrzés, tervezői művezetés, gondossági kötelem, szerződésszegés

Legal issues concerning breach of duty of care and liability for damages in the context of construction supervision

Ensuring that structures, including buildings, are constructed to an appropriate standard (safety, aesthetics, sustainability, etc.) is a complex task that requires the work of professionals who perform management and inspection tasks, as well as the building authorities. On the client side of construction projects, there are several professionals who perform inspections, including the technical inspector and the design supervisor. This study describes and distinguishes between the activities of technical inspectors and design supervisors, then briefly discusses breaches of the duty of care and the problems associated with them, as well as the issue of liability for damages caused by breach of contract.

Keywords: contract of mandate, technical inspection, design supervision, duty of care, breach of contract

<https://doi.org/10.32980/MJSz.2025.3.92>

1. Bevezető

Az épületek, építmények a minket körülvevő, életünket meghatározó épített környezet részei, ezért minőségük, esztétikai megjelenésük nemzetgazdasági,

* Tanszékvezető egyetemi tanár, Miskolci Egyetem, Állam-és Jogtudományi Kar, Civilisztikai Intézet, Kereskedelmi Jogi Tanszék; egyetemi tanár, Nemzeti Közszoigalati Egyetem, Államtudományi-és Nemzetközi Tanulmányok Kar Civilisztikai Tanszék.

társadalmi, kulturális szempontból is jelentőséggel bír. Az építmények¹, köztük az épületek² megfelelő színvonalú (biztonság, esztétika, fenntarthatóság, stb.) kivitelezésének biztosítása komplex feladat, irányítást, továbbá ellenőrzést végző szakemberek és az építésügyi hatóságok munkája is szükséges hozzá. A 2024. október 1-től hatályba lépő magyar építészetéről szóló 2023. évi C. törvény (Méptv.) az épületek minősége mellett, azok esztétikai megjelenésére is nagy hangsúlyt helyez, amit többek között, a kötelező tervezői művezetés bevezetésével is biztosítani kíván.

Az építőipari kivitelezések megrendelői oldalán, a jogszabályváltozások következtében tehát több ellenőrzést végző szakember jelenik meg, a műszaki ellenőr(ök) és a tervezői művezető. Az építőipari kivitelezéssel összefüggő építmény, illetve épülethibák esetében így több szakember tevékenységét kell elhatárolni, megítélni és értékelni.

A jelen tanulmány szerzője, építész kamarai titkárként is látva a gyakorlatban felmerülő idevágó problémákat, elsőként ismerteti és elhatárolja egymástól a műszaki ellenőri tevékenységet (kifejezetten az épülethibákra koncentrálva és nem általában), illetve a tervezői művezetői tevékenységet, majd röviden foglalkozik a gondossági kötelem megszegésével, és az ebből fakadó, ugyanakkor speciális, az ellenőrzésre irányuló tevékenységgel okozott kárért való felelősség kérdésével.

2. Az építőipari beruházás és kivitelezés két érdekköre, a műszaki ellenőr és a felelős műszaki vezető elhatárolása

Az építőipari kivitelezési tevékenységről szóló 191/2009. (IX. 15.) Korm. rendelet (Épkiv.) 6. §-a sorolja fel az építőipari kivitelezési tevékenység résztvevőit, köztük a műszaki ellenőrt és a tervezői művezetőt.³

Az építőipari beruházás szereplői két érdekkörre oszlanak, az építtető érdek körére és az építőipari kivitelező vállalkozó érdek körére (e két érdekkör olykor egybeeshet, amikor az építtető maga a kivitelező is. Az építtető a kivitelezési szerződés megrendelője, a Ptk. szerint a megrendelő. Az építtető megbízottja az építési műszaki ellenőr és a tervezői művezető.

Az építésügyi és az építésüggyel összefüggő szakmagyakorlási tevékenységekről szóló 266/2013. (VII. 11.) Korm. rendelet (Szakgyr.) határozza meg az egyes

¹ Méptv. 16. § 34. pont szerint *építmény*: az épület és műtárgy gyűjtőfogalma, építési tevékenységgel létrehozott, vagy késztermékként az építési helyszínre szállított, – rendeltetésére, szerkezeti megoldására, anyagára, készültségi fokára és kiterjedésére tekintet nélkül – minden olyan helyhez kötött műszaki alkotás, amely a terepszint, a víz vagy az azok alatti talaj, illetve azok feletti légtér megváltoztatásával, beépítésével jön létre;

² Méptv. 16. § 42. pont szerint *az épület*: olyan építmény, amely szerkezeteivel fedett teret, helyiséget vagy ezek együttesét zárja körül meghatározott rendeltetés vagy rendeltetésével összefüggő tevékenység céljából;

³ Épkiv. 6. § Az építtető, a tervező, a vállalkozó kivitelező, a felelős műszaki vezető, a tervezői művezető, az építési műszaki ellenőr, az építtetői fedezetkezelő, a beruházásleboncoló, a tervellenőr, a költségszakértő, valamint a biztonsági és egészségvédelmi koordinátor (a továbbiakban együtt: az építőipari kivitelezési tevékenység résztvevői) kötelesek együttműködni a kivitelezési folyamatok megvalósítása érdekében.

műszaki ellenőri szakterületeket, úgymint általános építményekre vonatkozó műszaki ellenőrzés, szakági műszaki ellenőrzés, ezen belül mélyépítési szakterület, építménygépezési szakterület, építményvillamossági szakterület, valamint a sajátos építményfajták műszaki ellenőrzése (közlekedési építmények, hírközlési építmények, távközlési építmények, vízgazdálkodási építmények, bányászati építmények, távhővezetékek, stb.). Ennek megfelelően egy adott építmény tekintetében több műszaki ellenőr is tevékenykedhet, a felelősség megállapításakor tisztázni szükséges, hogy kinek, mi volt a műszaki ellenőri kompetenciája.

A *kivitelező vállalkozó* tevékenysége az építmény, építményrész, épület, épületegyüttes, tájépítészeti alkotás megépítése, átalakítása, bővítése, felújítása, helyreállítása, korszerűsítése, karbantartása, javítása, lebontása, elmozdítása érdekében végzett építési-szerelési munkát jelenti. Az építési munkaterületen végzett építési-szerelési munkát a *felelős műszaki vezető* irányítja, ő a kivitelező szakmai hozzáértője, aki alkalmazottként, vagy megbízottként jár el.⁴ Építőipari kivitelezési tevékenységet a vállalkozó kivitelező akkor vállalhat, ha a vállalt kivitelezői tevékenység végzésében közvetlenül részt vesz, és megfelelő jogosultsággal rendelkező felelős műszaki vezetője van.⁵

A gyakorlatban sajnos még mindig előfordul, hogy a kivitelező nem rendelkezik felelős műszaki vezetővel, emiatt az építtető próbál – többnyire utólag – felelős műszaki vezetőt szerezni, hogy valahogy legalizálja a kivitelezést, és maradéktalanul teljesüljenek a használatba vétel feltételei. Előfordult olyan is, hogy a kivitelező az átalánydíj során alulkalkulált, rávette ezért az építtetőt, hogy a felelős műszaki vezető díját fizesse, emiatt a megbízási szerződést is az építtető kötötte. Ezek az esetek súlyos jogszabálysértések a kivitelező részéről, és a felelős műszaki vezető részéről is, függetlenül attól, hogy egyébként az építtetőn kívánt segíteni. Emiatt fordulhat elő, hogy egy jogvitában először azt kell tisztázni, az érintett személy vajon felelős műszaki vezetőként, vagy műszaki ellenőrként járt-e el, azaz ténylegesen mi volt feladata.⁶

3. A műszaki ellenőri tevékenység

A műszaki ellenőri tevékenység az építőipari kivitelezési tevékenység megrendelőt védő szakmai kontrollja. A műszaki ellenőrre vonatkozó tételes jogi szabályozás ugyancsak hányatott utat járt be, hogy aztán jelentőségét felismerve és elismerve, tartósan megmaradjon. A műszaki ellenőrzést a beruházások és felújítások rendjéről szóló 45/1961. (XII. 9.) Korm. rendelet és végrehajtási rendelete (1/1961. (XII. 9.) OT-PM-ÉM együttes rendelet) honosította meg, a 28. § (1) bekezdés szerint, az építési szerződés alapján a kivitelező köteles a szerződésben meghatározott építőipari munkákat az előírt minőségben elvégezni, határidőben átadni, *az építtető pedig a munkát műszaki ellenőre útján folyamatosan ellenőrizni*, a munkát átvenni

⁴ Épkiv. 13. § (1) bekezdés

⁵ Épkiv. 12. § (1) bekezdés

⁶ Lásd Fővárosi Ítéletábra Pf. 20.299/2018/6. előzmény: Budapest Környéki Törvényszék P. 21.231/2016/28.

és az ellenértéket megfizetni. Ezt követően szélesedett a műszaki ellenőrzés alkalmazási köre (magánépítkezések), intézménye folyamatosan létezett.

A Méptv. 70. § (4) bekezdése szerint, az építtető feladatainak ellátására, helyszíni képviselőjeként az építményfajtának, építési tevékenységnek megfelelő jogosultsággal rendelkező építési műszaki ellenőr tevékenységét *igénybe veheti*. A Méptv. 189. § (1) bekezdése szerint az építtető helyszíni képviselőjeként az építőipari kivitelezési tevékenység jellegének megfelelő – kormányrendeletben meghatározott jogosultsággal rendelkező – építési műszaki ellenőrt bízhat meg. Jogszabály az építési műszaki ellenőr alkalmazását kötelezővé teheti. Az Épkiv. 16. § (1) bekezdése határozza meg azokat az esetköröket, amikor kötelező műszaki ellenőrt igénybe venni.

A Méptv. 70. § (5) bekezdés szerint, az építési műszaki ellenőri tevékenység a Méptv.-ben, kormányrendeletben meghatározott feladatok ellátása.

Az építési műszaki ellenőr az építtető helyszíni képviselőjeként az építőipari kivitelezési tevékenység *teljes folyamatában* elősegíti és ellenőrzi a vonatkozó jogszabályok, hatósági előírások, szabványok, szerződések és a kivitelezési dokumentáció betartását.⁷ Itt meg kell jegyezni, hogy nem általában ellenőrzi a jogszabályok, hatósági előírások betartását, hanem csak az építtető helyszíni képviselőjeként, tehát az építtető érdekkörébe tartozó kérdésekben és a Méptv., illetve Épkiv. által kijelölt feladatkörben.

A Méptv. 66. § (2) bekezdés h) pontja szerint az *építtető felel* az építőipari kivitelezési tevékenység végzésének ellenőrzéséért. Ez csak akkor áll fenn, ha a műszaki ellenőrzés kötelező. A Ptk.⁸ valamint a Méptv., 70. § (4)⁹ és 189. § (1) bekezdése szerint, az ellenőrzés jog, amihez műszaki ellenőr vehető igénybe. Ki kell emelni, hogy nem mindenre kiterjedő ellenőrzésről van szó, hanem csak a saját érdekkörébe tartozó kérdésekről, pl. a kivitelezés megfelel-e a megkötött kivitelezési szerződésnek, az átadott kivitelezési tervdokumentációnak.

Ezt az ellenőrzést testálja aztán át a Méptv. 70. § (5) bekezdése a műszaki ellenőrre. Az Épkiv. 16. § (3) bekezdése sorolja fel tételesen, hogy milyen feladatai vannak a műszaki ellenőrnek. Ezeknek csak egy része függ össze a kivitelezés ellenőrzésével és érinti a későbbi lehetséges építményhibákat.¹⁰

⁷ Épkiv. 16. § (2) bekezdés

⁸ Ptk. 6:242. §(1) bekezdése szerint, a megrendelő a tevékenységet és a felhasználásra kerülő anyagot bármikor ellenőrizheti.

⁹ Az építtető feladatainak ellátására, helyszíni képviselőjeként az építményfajtának, építési tevékenységnek megfelelő jogosultsággal rendelkező építési műszaki ellenőr tevékenységét *igénybe veheti*.

¹⁰ Épkiv. 16. § (3) bekezdés a) pont egy része, b) pont, c) pontból a szükség esetén felmerülő geotechnikai vizsgálat elvégzésének ellenőrzése, f), g), i) pontból a teljesítményjellemzők ellenőrzése és j) pont. A Méptv. 70. § (5) bekezdése pedig az építészeti-műszaki dokumentációban meghatározott építési termék beépítésének ellenőrzését emeli ki.

Az építmények tervezése és kivitelezése során egyik lényeges szempont annak a talajnak a vizsgálata és megismerése, szilárdsági, alakváltozási jellemzőinek meghatározása amelyre, vagy amelyben történik a kivitelezés. A geotechnika az építmények, illetve építési kivitelezési tevékenységek és a talaj-vagy kőzetkörnyezet közötti kölcsönhatásokkal foglalkozik, azaz az azzal kapcsolatos tervezési, méretezési feladatokkal.

Az Épkiv. lehetővé teszi, hogy a műszaki ellenőrzésre irányuló megbízási szerződés, a jogszabályban előírtakon túl, további feladatokat is meghatározzon. A gyakorlatban a műszaki ellenőri szerződések a jogszabályi kereteket között, illetve azt meghaladóan konkrétan részletezik, hogy melyik kivitelezési munkafázist kell ellenőrizni, függetlenül attól, hogy az beleesik-e az időbeli ellenőrzési kötelezettségbe.

Sem a Méptv., sem az Épkiv. nem tisztázza azt viszont, hogyha nem kötelező a műszaki ellenőr igénybe vétele, akkor feladatai azonosak-e a Méptv.-ben és Épkiv.-ben meghatározottakkal.

Ilyen esetben, ha a szerződés nem rendelkezik külön a feladatairól, akkor a jogszabály által felsoroltakat kénytelenek a felek irányadónak tekinteni, de előfordulhat az is, hogy a szerződés kifejezetten rendelkezése alapján a műszaki ellenőr kötelezettségei a jogszabályi előírásokhoz képest szűkebb körre korlátozódnak.

Lényeges kiemelni, hogy a műszaki ellenőrnek nem kell állandóan jelen lennie az építési kivitelezés során, azaz nem kell azt folyamatosan ellenőriznie. Az Épkiv. 16. § (3) bekezdés r) pont meghatározza az ellenőrzés gyakoriságát, aminek legalább 10 naponként kell történnie, a szerződés ettől rövidebb időközöket is előírhat, illetve egyes kivitelezési fázisok ellenőrzését is meghatározhatja. Ebből következik, hogy nem minden kivitelezési munka, illetve munkafázis kerül ellenőrzésre.

A műszaki ellenőr tehát nincs jelen folyamatosan az építési kivitelezés helyszínén, emiatt is lényeges megemlíteni néhány, a jogszabályok által kiemelt ellenőrzési feladatot, amit el kell végeznie, akkor is, ha éppen az előírt időbeosztásra tekintettel, nem kellene a helyszínen tartózkodnia.

Az ún. eltakart szerkezetek ellenőrzése kiemelt feladat. Az Épkiv. alapján a kivitelező köteles az építetető az eltakarásra kerülő szerkezetekről előzetesen, építési naplóban tájékoztatni, annak ellenőrzésére legalább három munkanapot biztosítani.¹¹ Megbízott műszaki ellenőr esetén, az eltakart szerkezetek ellenőrzése, ha szükséges az ezzel kapcsolatos további vizsgálatok, intézkedések meghatározása, az idevágó építési napló bejegyzés megtétele a műszaki ellenőr kötelezettsége.¹²

Az Épkiv. 12. § (2a) bekezdés szerint, amennyiben az eltakarásra kerülő szerkezetek ellenőrzésekor kiderül, hogy az nem felel meg az építetető és az építési műszaki ellenőr által indokoltan kért vizsgálatok követelményeinek, úgy a hibás szerkezet részhez kapcsolódó további munkarészek kivitelezése a hibák kijavításáig nem kezdhetők el.

A Méptv. 70. § (5) bekezdésének második fordulata az építészeti-műszaki dokumentumokban meghatározott építési termék¹³ beépítésének ellenőrzését emeli ki. Az építésügyi bírság megállapításának részletes szabályairól szóló 245/2006. (XII. 5.) Korm. rendelet szerint bírság kiszabásának van helye a műszaki ellenőrrel

¹¹ Épkiv. 7. § (2) bek. d) pont

¹² Épkiv. 16. § (3) bekezdés g) pont

¹³ Méptv. 16. § 28. pont szerint, építési termék a 305/2011/EU európai parlamenti és tanácsi rendelet) 2. cikk 1. pontja szerinti építési termék.

szemben, ha nem megfelelő teljesítményű építési termékek vagy szerkezetek felhasználása, vagy az építési termékek nem megfelelő módon történő beépítése, a szerkezetek nem megfelelő kialakítása történt.

Az építési műszaki ellenőr bármely hiba, hiányosság, eltérés megállapításáról, a terv és a szerződés szerinti teljesítést befolyásoló minden körülményről köteles az építtetőt - az építési naplóban igazoltan - haladéktalanul értesíteni.¹⁴ Ezen túl is, ellenőrzéseit, helyszíni jelenlétét az építési naplóban rögzítenie kell.¹⁵

Van-e a műszaki ellenőrnek az építési napló bejegyzésén túl – amelynek jogszabályi célja elsődlegesen az építtető tájékoztatása – egyéb eszköze arra, hogy a kivitelezőt rászorítsa a szerződésszerű, illetve jogszabályszerű eljárásra?

A Ptk. 6:240. § (1) bekezdése a megrendelőnek utasítási jogot biztosít a vállalkozóval szemben. Ezt a jogot sem a Méptv., sem az Épkiv. nem biztosítja a műszaki ellenőrnek. A műszaki ellenőr akkor élhet a joggal, ha őt a műszaki ellenőri megbízási szerződés erre feljogosítja, erről a kivitelezőt tájékoztatni szükséges. A Méptv.-nek „Az építési műszaki ellenőr szerepe” címszó alatt található 189. § (2) bekezdése ezen alapokra támaszkodva rendelkezik arról, hogy amennyiben az építtető vagy megbízott képviselőjének (értsd műszaki ellenőr) utasítása jogszabályt, hatósági döntést sért, vagy az élet- és vagyonbiztonságot veszélyeztet, a vállalkozó kivitelező az utasítást és az azt megtagadó jognyilatkozatot köteles az elektronikus építési naplóba bejegyezni.

A hozzáértés biztosítás érdekében, a műszaki ellenőrrel szemben magas szakmai elvárások érvényesülnek, olyan szakember, akinek e feladata ellátásához jogszabály által előírt végzettséggel, szakmai gyakorlattal és kamarai tagsággal, névjegyzéki nyilvántartással kell rendelkeznie.

Az építési műszaki ellenőrrel kötött megbízási szerződés követelményeit két közjogi jogszabály is meghatározza.¹⁶ Az építési műszaki ellenőr *kötelező* közreműködése legalább az építési beruházás induló kivitelezési munkáira vonatkozó kivitelezési szerződés megkötésétől az építési beruházás végszámla kiegyenlítéséig tart.¹⁷¹⁸

Az Épkiv. 16. § (6) bekezdése szerint, az építési műszaki ellenőr megbízását írásba kell foglalni. Az Épkiv. számos kötelező tartalmi elemet ír elő, ezek közül, jelen tanulmány szempontjából relevánsak: az építési műszaki ellenőr jogszabályban meghatározott feladatain túli feladatait, jogszabályban meghatározottaktól eltérő felelősségét, ellenőrzés gyakoriságát.¹⁹ A Szakgyr. részben megismétli az Épkiv. előírásait, a megbízási szerződésben rögzíteni kell az

¹⁴ Épkiv. 16. § (5) bekezdés

¹⁵ Épkiv. 16. § (3) bekezdés r) pont

¹⁶ Épkiv. 16. § (6) bekezdés, Szakgyr.21. § (2) bekezdés

¹⁷ Épkiv. 16. § (4a) bekezdés

¹⁸ Az Épkiv. 32. § (1)-(2) bekezdés szerint, az építési beruházás építési tevékenységének befejezésekor műszaki átadás-átvételi eljárást kell lefolytatni. A műszaki átadás-átvételi eljárás célja annak ellenőrzése, hogy az építési tevékenység a szerződésben és jogszabályban előírtak alapján, a kivitelezési dokumentációban meghatározottak szerint maradéktalanul megvalósult-e, és a teljesítés megfelel-e az előírt műszaki és a szerződésben vállalt egyéb követelményeknek és jellemzőknek. A műszaki átadás-átvételi eljárás felmerült és jegyzőkönyvbe vett hibák, hiányosságok kijavítását követően kerül sor a teljesítésigazolás kiállítására. Ennek birtokában állíthatja ki az építőipari kivitelező a számláját, amelyet, fő szabály szerint [Épkiv. 32. § (9)], 30 napon belül kell kifizetni.

¹⁹ Épkiv. 16. § (6) e), g) pontok

építési műszaki ellenőrzés gyakoriságát, az építési naplóba való bejegyzés gyakoriságát, a bejegyzésről az építető tájékoztatásának módját, jogszabályi feladatokat meghaladó építetői elvárásokat.²⁰ Az építési naplóba tett bejegyzésekről a műszaki ellenőrnek, ha a szerződés erre kitért, külön is tájékoztatnia kell a megbízó építetőt. Ennek a leggyakoribb formája a telefon, vagy az e-mail.

4. A tervezői művezetés

„[.....] a korrekt iparosmunka, ... lehetőségét a tervezésnél kell megteremteni, és a végrehajtásnál megkövetelni” Alpár Ignác²¹

A tervezői művezetés az építőipari kivitelezés körébe tartozó egyik legrégebbi intézmény az építéstervezés és kivitelezés mellett. Az építéstervezők²² egészen a XIX. század derekáig egyben az építőmesterek is voltak, irányították és maguk is végezték a kivitelezést. Fokozatosan vált el egymástól a kivitelezés és építéstervezési tevékenység, azaz az építéstervező alapvetően már nem vett részt a kivitelezési folyamatban. Ez a differenciálódás hívta életre a tervezői művezetést, az építéstervezők, megrendelői kérésre, nyomon követték a kivitelezési tevékenységet, hogy az a terveknek megfelelően valósuljon meg.²³ A tervezői művezetéshez látszólag hasonlatos intézmény a műszaki ellenőrzés, mely utóbbi, mint jogi kategória, és szakmai tevékenység sokkal később jelent meg, az építésügyi viszonyok megváltozása, a szerepek bővülése, differenciálódása okán és vett át feladatokat a tervezői művezetőtől.

A tervezői művezetés, mint jog által deklarált kifejezés az építésügyről szóló 1964. évi III. törvényben (építésügyi tv.) tűnt fel. A tervezői művezetési szerződést az 1968-ig hatályban lévő, a beruházások és felújítások rendjéről szóló 45/1961. (XII. 9.) Korm. rendelet 27. §-a tartalmazta: „A tervezői művezetési szerződéssel a tervező arra vállal kötelezettséget, hogy elősegíti és ellenőrzi a létesítménynek a kivitelezési tervdokumentáció szerint történő megvalósítását és megadja a terv és a költségvetés helyes értelmezéséhez szükséges tájékoztatást. A jogszabályban meghatározott esetekben a tervezői művezetés kötelező, egyébként a szerződés megkötése a felek megállapításától függ.”

A gazdálkodó szervezetek szállítási és vállalkozási szerződéseiről szóló 7/1978. (II. 1.) MT rendelet (MT rendelet) X. fejezete rendezte újra a tervezői művezetési szerződést.²⁴ A 90. § szövege ugyan változott, de a lényeg ugyanaz maradt: a

²⁰ Szakgyr. 21. § (2) a) és b) pontok

²¹ Hajós György: *Építésszek, mérnökök, építők*. Építésügyi Tájékoztatási Központ Kft., Budapest, 2011., 9. o.

²² Ezen belül megkülönböztetjük az építészeti tervezést és a mérnöki tervezést, közös elnevezéssel építészeti-műszaki tervezést. Lásd Szakgyr.

²³ Az egyik leghíresebb magyar „tervezői művezető” *Steindl Imre*, aki még betegen is kivitette magát hordszékben az Országház építkezésére. Ybl Miklós másodmagával vállalta a Magyar Tudományos Akadémia kivitelezésének ellenőrzésére és vezetésére szóló megbízást, bár az épületet végül nem ő tervezhette meg. Lásd Ybl Ervin: *Ybl Miklós*. Terc Kft., Budapest, 2014., 65. o.

²⁴ Bővebben ír erről Csécsy György: *Beruházási szerződések, egyéb speciális vállalkozási szerződések*, in: *Magyar polgári jog. Kötelmi jog különös rész* (szerk.: Novotni Zoltán), Tankönyvkiadó, Budapest, 1992, 113. o.

tervezői művezetési szerződésben a tervező művezető arra vállal kötelezettséget, hogy az építési-szerelési, illetőleg technológiai szerelési munkának a terv szerinti kivitelezését - elsősorban a kivitelezés helyén - meghatározott időszakokban *figyelemmel kíséri, magyarázattal és tanácsadással segíti*, a megrendelő pedig kötelezettséget vállal az ehhez szükséges feltételek biztosítására és a díj megfizetésére.

A tervezői művezető feladata egyértelműen elhatárolódott a műszaki ellenőri feladattól, ahogyan ezt a MT rendelet ki is mondta, tevékenysége a kivitelezés terv szerinti megvalósulásának figyelemmel kísérésére, és a kivitelező segítségére irányult azzal, hogyha az valamit nem értett a terven, akkor azt elmagyarázta, illetve, ha bizonyos részletek a tervben tisztázatlanok voltak, akkor ezek megoldásában tanácsadással segítsen.

Az MT rendelet utalt rá, hogy a tervezői művezetési szerződés *megbízási szerződés*. A kilencvenes évek közepétől az építésügy átalakult, új jogszabályok születtek, a korábbiakat hatályon kívül helyezték. Az épített környezet alakításáról és védelméről szóló 1997. évi LXXVIII. törvény (Étv.) és végrehajtási rendeletei megfeledeztek a tervezői művezetésről, az Étv. 2006. május 01-től hatályos módosítása emelte a törvénybe ezen intézményt. Az Étv. 33. § (4) bekezdése alapján a tervező – ha erre az építetőtől megbízást kapott – *tervezői művezetést végezhetett*. A tervezői művezetés nem volt kötelező, a szerződő felek belátásán és megállapodásán múlt.

A tervezői művezetői feladata volt, hogy közreműködjön az építészeti-műszaki terveknek megfelelő maradéktalan megvalósítás érdekében és segítse elő a kivitelezés során a tervekkel kapcsolatban felmerült szakkérdések megoldását.

A tervezői művezető nem a kivitelezési munka tartalmi minőségét, szakmaiságát ellenőrzi, hanem a terv szerinti megvalósulást, a szemmel látható eltéréseket kívánja kiszűrni, illetve helyes mederbe terelni. A tervezői művezetés nem csak az építészetre vonatkozhat, hanem a társtervezők, szakági tervezők terveire is.

A tervezői művezetésnek ekkor már volt *kötelező esete* is, az Étv. előírása alapján, a legfeljebb 300 négyzetméter összes hasznos alapterületű új lakóépület építése esetén, *építető köteles volt tervezői művezetőt megbízni*.

A Méptv. 185. § (2) bekezdése alapján, az építészeti-műszaki dokumentációt készítő tervező az általa tervezett építmény kivitelezése során tervezői művezetői tevékenységet végez. Ennek keretében közreműködik az építészeti-műszaki dokumentációnak megfelelő és maradéktalan megvalósításban, valamint elősegíti a kivitelezés során felmerült szakmai kérdések – így különösen az építési termékek beépítésére, helyettesítésére irányuló kérdések²⁵ – megoldását.

A Méptv. 187. § szerint a tervezői művezető feladata, hogy az építőipari kivitelezés helyszínén az általa készített kivitelezési dokumentáció megvalósulását ellenőrizze, elősegítse az építőipari kivitelezési tevékenység során a kivitelezési dokumentációval kapcsolatban felmerült tervezési szakkérdések megoldását.

²⁵ Épkiv. 13. § (3) bekezdés p) pontja a felelős műszaki vezető feladatainál utal arra, hogy a kivitelezési dokumentációban szereplő építési terméket, az építési naplóban történő rögzítés mellett, a tervező jóváhagyásával, az építető egyetértésével lehet lecserélni a megadottal azonos vagy annál jobb teljesítményértékű építési termékre.

Az Épkiv. 15. § (1) bekezdése szintén meghatározza a tervezői művezető feladatait, az a) pont a Méptv.-ben foglaltak megismétlése, a b) pont azonban ehhez képest többletrendelet, a kivitelezési dokumentációtól való eltéréshez, bizonyos esetben, a tervezői művezetőnek, mint építész tervezőnek engedélyező nyilatkozatot kell tennie és azt az e-építési naplóban rögzítenie kell.²⁶ A tervezői művezető feladatát ettől részletesebben nem fejtik ki a jogszabályok, nincs meghatározva egyelőre – itt jogi szabályozás várható – a tervezői művezetői jelenlét, azaz az ellenőrzés gyakorisága, vagy annak főbb csomópontjai.

Az átalakult szabályozás az Étv.-hez képest sokkal szélesebb körben ír elő kötelező tervezői művezetést, ráadásul áttételesen. A Szakgyr. 56. § (2) bekezdése szerint, a 2024. október 1-jét követően megkötött tervezési szerződéssel érintett építőipari kivitelezési tevékenység vonatkozásában kell a tervezői művezetést kötelezően végezni. Értelemszerűen, tervezési szerződést kell kötni minden olyan esetben, amikor az építőipari kivitelezéshez kivitelezési dokumentáció szükséges,²⁷ és az ilyen esetekben a tervezői művezetés is kötelező az építőipari kivitelezés során.

A Méptv. 186. § c) pontja szerint, az építészeti-műszaki tervezési szerződésben vállalja a tervezői művezetési tevékenységének ellátását, annak ellenére, hogy ez egy gondossági, megbízási típusú kötelelem, azaz erre megbízási szerződést kellene kötni. A Méptv. által előírt megoldással egy vegyes típusú szerződés jön létre, hiszen a tervezés, egy vállalkozási típusú eredménykötelelem, a tervezői művezetés pedig egy megbízási típusú gondossági kötelelem. Ugyanezen jogszabályhely d) alpontjából következtethető ki az, hogy meddig kell ellátni a tervezői művezetői feladatot: [...] ha a felek eltérően nem rendelkeznek a tervezői művezetési tevékenység díja az építmény megvalósítását követően, annak használatához szükséges tervezői hozzájárulás átadásával egyidejűleg esedékes.²⁸ A tervezői művezetés ennek alapján az építőipari kivitelezési tevékenység befejezéséig tart.

²⁶ Az Épkiv. 10. § (1) bekezdése szerint az építésztervezőnek az e-építési naplóban nyilatkoznia kell a kivitelezési dokumentációtól való eltérés esetén a hozzájárulásáról, ha az épület, épületrész

a) építése építési engedélyhez vagy egyszerű bejelentéshez kötött,

b) közhasználatú vagy

c) az Országos Építészeti Tervtanács véleményezéséhez kötött, és a tervezett eltérés az épület külső megjelenését az építőanyag használatában, színezésében vagy a nyílászárók elhelyezésében megváltoztatja. Az eltéréshez való hozzájárulás tehát akkor szükséges, ha az eltérés az épület külső megjelenését érinti, ezen belül pedig az építőanyag használatát, az épület színezését, illetve a nyílászárók elhelyezését.

²⁷ Épkiv. 22. § (1) bekezdése sorolja azokat az eseteket, amikor kivitelezési dokumentáció szükséges az építőipari kivitelezéshez.

²⁸ Az Épkiv. 10. § (2) bekezdése alapján az (1) bekezdés szerinti épületek építőipari kivitelezési tevékenységének befejezését követően, a fővállalkozó kivitelező nyilatkozatának megtétele előtt, az építésztervező az épület, épületrész használatbavételének megkéréséhez az e-építési naplóban nyilatkozatot tesz arról, hogy

a) az építészeti-műszaki dokumentációtól eltérés volt-e az épület külső megjelenésében, azon belül is az építőanyag használatában, színezésében, a nyílászárók elhelyezésében,

b) ha volt eltérés, az

ba) a hozzájáruló nyilatkozatával történt-e,

bb) az épület külső megjelenését az építőanyag használatában, színezésében, a nyílászárók elhelyezésében megváltoztatta-e, milyen módon és mértékben,

c) a hozzájárulása nélkül megvalósított eltérést tudomásul veszi-e, amennyiben nem, milyen megoldást javasol az eltérés módosításában,

Ha összevetjük a tervezői művezető és a felelős műszaki vezető tevékenységét, azt láthatjuk, hogy a tervezői művezető külső szemlélőként – figyelve az építmény esztétikáját is – ellenőrzi a kivitelezési dokumentáció megvalósulását, illetve a tervezett építési termékek helyettesítése esetén, hozzájárulását kell kérni (nem ellenőrzi, hogy a kivitelezési dokumentációban szerepelő építési termékek kerültek-e felhasználásra, illetve ezek hogyanját sem). A tervezői művezető segíti a kivitelezőt abban, ha a terv alapján nem tud egyes kivitelezési kérdéseket megoldani, részletrajzokat készít, vagy megmagyaráz, akár abban is segít, hogy a kivitelezés során felmerült problémák miatt, miben és hogyan szabad a tervtől eltérni.

A tervezői művezető a nem megfelelő kivitelezésből eredő építményhibákért, az általa végzett ellenőrzés természetéből következően (az építmény külsőleg ellenőrzi), általában nem vonható felelősségre. Ez alól kivételt képez, ha az épülethiba külsőleg is látható és azt elmulasztja jelezni. Továbbá felelőssége legtöbbször akkor merül fel, ha például bizonyíthatóan rossz szakmai tanácsot, vagy megoldási javaslatot adott a kivitelezőnek, illetve ha nem megfelelő helyettesítő építési anyagot hagyott jóvá (ezek az ellenőrzésén túli feladatok körébe tartoznak).

A műszaki ellenőr a kivitelezési munka minősége, szakszerűsége szempontjából végzi az ellenőrzést (megvalósulás hogyanja). Az építető helyszíni megbízottjaként elsősorban a kivitelezés szakszerűségének, tervszerinti megvalósítás mélyebb rétegeinek, részleteinek, az előírt minőségű építési termékek használatának és az előírt költségkereten belül történő megvalósításnak a biztosításában van nélkülözhetetlen feladata. Az Épkiv. 15. § (2) bekezdése alapján, a tervező a tervezői művezetési feladatokat építési műszaki ellenőrként is elláthatja, ha arra jogosultsággal rendelkezik.

5. A gondossági kötelem, ezen belül a műszaki ellenőri, illetve a tervezői művezetői kötelezettség megszegésének jogkérdései

Mind a tervezői művezetési mind pedig a műszaki ellenőrzési tevékenység kifejtésére irányuló szerződés megbízási szerződés, mindkét szakembert ennél fogva a gondos eljárás kötelme terheli. A megbízási szerződés alapján, a Ptk. 6:272. § szerint, a megbízott a megbízó által rábízott feladat ellátására köteles (gondossági kötelem). Nem jelent feltétlenül szerződésszegést ezért, ha a kívánt eredmény elmarad²⁹, azaz ha például az ellenőrzés ellenére a kivitelező hibásan, hiányosan teljesít, és emiatt akár építményhiba is felmerül.

Megjegyezzük, hogy a bírói gyakorlatban és a szakirodalomban is megjelentek ezzel összefüggésben más-más álláspontok, pl. a megbízási szerződés megszegése csak akkor következik be, ha a megbízott felróhatóan járt el, illetve a kárfelelősség is felróhatóságon alapul.³⁰

d) a megvalósulási dokumentáció az épület külső megjelenése, azon belül is az építőanyag használata, színezése vagy a nyílászárók elhelyezése vonatkozásában az eltéréseket tartalmazza-e, valamint

e) a használatbavételhez hozzájárul-e, ha nem, *annak építészeti indokait rögzítenie kell.*

²⁹ Lásd ehhez még Fuglinszky Ádám: *Kártérítési jog*, HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft., Budapest, 2015, 108. o. Hajzer László: A gondossági kötelek és az eredménykötelek elhatárolásáról, *Magyar Jog*, (2019) 5., 258. o.

³⁰ „A megbízott szerződésszerűen teljesít akkor is, ha az eredmény objektív okból elmarad.

A Ptk. 6:137. § szerint, ugyanakkor a szerződés megszegését jelenti bármely kötelezettség szerződésszerű teljesítésének elmaradása. Annak megítélése kapcsán, hogy történt-e szerződésszegés, „tisztázni kell, hogy mi vonható és mi nem a szerződéses kötelezettség, szerződésen alapuló kötelezettség fogalma alá.”³¹ A szerződésszegés megállapítása pedig független attól, hogy a szerződésszegő eljárása felróható volt-e vagy sem. Ezentúl, az elvárhatóság, mint értékelési szempont olyan gondossági kötelelmeknél merülhet fel, amelyeknél valamely oknál fogva nehéz megragadni a szerződésből fakadó kötelezettségeket (pl. az nincs pontosan szabályozva, illetve a kifejtendő magatartás jellege különleges). A legtöbb gondossági kötelelem keretében ellátott tevékenység esetében az irányadó jogszabály, illetve a szerződés meghatározza a kötelezettségeket, így elsősorban annak vizsgálatára kerül sor, hogy ezeket teljesítették-e, és nem az általánosabb szinten absztrahált elvárható magatartás mércéje a vizsgálat tárgya.

A fentiek során ismertettük, hogy mind a tervezői művezető, mind pedig a műszaki ellenőr esetében elsősorban a közjogi jogszabályok határozzák meg, hogy mi a szerződéses kötelezettségük, ezt meghaladóan pedig a megkötött megbízási szerződés tartalma az irányadó.

Lényeges kérdés, hogy milyen időközönként, illetve hány alkalommal kell az építőipari kivitelezés helyszínén ellenőrzést végezniük, ezek megtörténtek-e és rögzítésre kerültek-e az e-építési naplóban, a kivitelezési hiba, hiányosság egybeesett-e ezen időpontokkal. Vizsgálandó az is, hogy az ellenőrzés gyakoriságától függetlenül, ellenőrizték-e azokat a lényegesnek minősített csomópontokat, kivitelezési tevékenységeket, amelyeket a szerződés, illetve jogszabály meghatározott, műszaki ellenőr esetében pl. eltakarásra kerülő szerkezetek, történt-e erről és milyen tartalommal e-napló bejegyzés, felismerhette-e a kivitelezési problémát. Hangsúlyozni szükséges, hogy mindkét szakembernek

A megbízási szerződés megszegése ezért csak akkor következik be, ha a megbízott a feladatát felróható módon látja el - illetve nem látja el -, azaz a megbízott szerződésszegése a gondossági kötelemből adódóan felróható magatartást (mulasztást) feltételez.” PJD2017. 11.

A Szegedi Ítélőtábla Polgári Kollégiumának 3/2016. (XI. 24.) kollégiumi véleménye szerint a megbízási (gondossági) típusú visszerthes szerződés kötelezettjének (pl. ügyvéd, szakértő, könyvvizsgáló, vezető tisztségviselő) szerződésszegése nem állapítható meg, ezért kártérítési felelősséggel sem tartozik, ha a kötelezett az ügy ellátása során úgy járt el, ahogy az az adott helyzetben általában elvárható.

„[...] a megbízási típusú gondossági kötelelmek körében - a különös szerződéstípus sajátosságai miatt - nem alkalmazható a Ptk. 6:142. § szerinti objektív felelősség, mert a szerződésszegés - amely csak felróható magatartás lehet - hiányában a kártérítési felelősség sem állhat be. A kontraktuális kártérítési felelősség konjunktív kimentési feltételeit a megbízási típusú szerződések esetében nem kell vizsgálni, azoknak ebben a körben nincs jogi relevanciájuk.” Kemenes István: A kontraktuális kártérítés egyes kérdéseiről. A Szegedi Ítélőtábla Polgári Kollégium 2016. november 24. napján tartott kollégiumi üléséhez készített előterjesztés. in: *Bírósági Döntések Tára* (2017) 1., 10. o.

Leszkoven László is megerősíti, hogy ez utóbbi állásfoglalás téves. „A megbízási típusú szerződések ún. gondossági természete kizárólag a kötelezett magatartás, konkrétan a tevékenység kifejtése, az ügy ellátása körében nyerhet értékelést. Nem hagyható figyelmen kívül azonban az a tény, hogy a Ptk. 6:137. § rendelkezése - amint arra korábban részletesen kitértünk - a szerződésszegést, mint jogintézményt nemcsak a kötelezett magatartással hozza összefüggésbe, hanem szerződésszegésnek tekinti a szerződésszerű teljesítés bármely okból történő elmaradását.” Leszkoven László: *Szerződésszegés a polgári jogban* (Második, átdolgozott kiadás), Budapest, Wolters Kluwer Hungary Kft., 2018. <https://uj.jogtar.hu>

³¹ Leszkoven: i.m. <https://uj.jogtar.hu>

elsősorban csak arra van jogosultsága, hogy észrevételeit az e-építési naplóba bejegyezze, a kivitelezőnek utasítást nem adhatnak. A megrendelő/építtető Ptk. szerinti utasítási jogát a műszaki ellenőrre testálhatja a megbízási szerződésben, a tervezői művezető esetében ez nem áll fenn, mert ő szerepénél, közjogi funkciójánál fogva, nem az építtető helyszíni képviselője. Utasítási jog hiányában, de még annak birtokában sem biztos, hogy a kivitelező figyelembe veszi e két szakember e-építési naplóban tett bejegyzéseit (erre több példa is van). Ráadásul ellenőrzési tevékenységük, hol időben egyezik az adott kivitelezési cselekménnyel, azaz egyből tudják jelezni, hogy vigyázat építményhiba lesz, hol pedig utólagos, azaz a megtörtént építményhibát tudják rögzíteni az építési naplóban, de a korrekcióra utasítani nem tudnak.

Amennyiben megállapítható a szerződésszegés, azaz bármely kötelezettség nem szerződésszerű teljesítése, akkor kerülhetnek alkalmazásra a szerződésszegés jogkövetkezményei. A szerződésszegés kapcsán megkülönböztetjük az ún. objektív jogkövetkezményeket³²³³, amelyek alkalmazásra kerülhetnek függetlenül attól, hogy a szerződésszegéshez mi vezetett, azaz a szerződéses kötelezettség teljesítésének elmaradása milyen okból következett be, tehet-e arról az érintett fél, terhére róható-e, vagy sem (más néven objektív szerződésszegés). Megjegyezzük, hogy a gondossági kötelem megszegésére szinte kivétel nélkül olyan magatartás vezet, amely egyben szubjektív szerződésszegésnek minősül.

Amennyiben építményhiba miatt került sor a szerződésszegés vizsgálatára és megállapítására, akkor a szerződésszegések lehetséges végtelen halmazán, ezen belül a Ptk. által nevesített szerződésszegési esetek közül a műszaki ellenőr, vagy a tervezői művezető *hibás teljesítéséről* szólhatunk. „Ismeretes, hogy a kellékszavatosság szabályait a jogalkotó a dologszolgáltatások alapulvételével alkotta meg, és az árleszállítás, kijavítás, kicserélés, elállás szankciókör is elsősorban dologátruházó dare és non facere, valamint a vállalkozási típusú facere szerződésekre szabott jogkövetkezmény.

Ezek a szankciók végrehajthatatlanok, Így a megbízotti hibás teljesítés esetén a megbízó széles körű egyéb jogosultságai (díjcsökkentés, felmondás) mellett egyedül a feladat újbóli elvégzése, vagy a hiányos teljesítés kiegészítése merül fel.”³⁴

A műszaki ellenőrzés, illetve tervezői művezetés esetén főként az ár(díj) leszállítása alkalmazható, illetve műszaki ellenőrzésnél kvázi kijavításként szóba jöhet az építményhibát kijavító kivitelező ellenőrzése.

Az ún. szubjektív szankció, a kártérítés akkor kerülhet alkalmazásra, ha a szerződésszegés olyan okból következett be, amely a kötelezett terhére róható, eljárása nem volt gondos, magatartását nem tudja kimenteni (szubjektív

³² [.....], „objektív alapú a szankció, ha a nemkívánatosnak minősített magatartás ténye önmagában megalapozza a joghátrány bekövetkezését. Ilyen esetekben közömbös, hogy a jogellenes magatartás tanúsítása a joghátránnyal sújtani szándékozott személynek felróható-e, avagy sem: a joghátrány alól nincs helye kimentésnek.” Bíró György - Lenkovics Barnabás: *Új Magyar polgári jog. Általános tanok*, Miskolc, Novotni, 2013, 100. o.

³³ Valamennyi szerződésszegésnél egyaránt alkalmazható objektív jogkövetkezmények: teljesítés követelése, jogosult szolgáltatásának visszatartása, a szerződés egyoldalú megszüntetése, fedezeti szerződés (Ptk. 6:138-6:141. §§)

³⁴ Bíró György: *A megbízási szerződés*, Budapest, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, 1998, 74. o.

szerződésszegés). A Ptk. 6:142. § szerint, aki a szerződés megszegésével a másik félnek kárt okoz, köteles azt megtéríteni. Itt, a szerződésszegő érdekkörébe tartozóan vizsgálándó, hogy a szerződésszegő magatartás okozta-e a kárt, azaz van-e a szerződésszegő magatartás és a kár között okozati összefüggés.

Érdemes megemlíteni, hogy több bírósági eseti döntés is arra az álláspontra helyezkedett, hogy a műszaki ellenőrzés elmulasztása nem csökkenti a vállalkozónak a hibás teljesítése folytán fennálló felelősségét, a vállalkozónak hibátlanul kellett volna teljesítenie, így a műszaki ellenőr nem marasztalható.³⁵

Ez az okfejtés téves, mert az, hogy a kivitelező hibás teljesítése okozta végső soron az építményhibát, és az ellenőrzés elmulasztása esetén sem mentesülhet a felelősség alól, még nem zárja ki a műszaki ellenőr szubjektív szerződésszegését, és ezért való felelősségét.³⁶

Tekintve viszont, hogy a műszaki ellenőrök és a tervezői művezetők a csekély díjazással arányban nem álló különösen nagy kockázatot vállalnak egy jelentősebb építési beruházás esetében, a levezetés méltányos.

A kárigény érvényesítés esetében csavar, hogy visszafelé kell vizsgálni. Kell lennie építményhibának, amelynek a kivitelező szerződésszegéséből kell erednie, ezt követően, illetve ezzel összefüggésben vizsgálható a műszaki ellenőr, vagy a tervezői művezető szerződésszegése és ennek okozatossága az építményhibával. Megjegyezzük, hogy e két ellenőrző magatartás esetében szinte lehetetlen egzakt módon meghatározni azt, hogy ezek megszegése miként és milyen mértékben hatott közre az építményhibában.

³⁵ A BH1987. 22. szám alatt közzétett ügyben a bíróság az alábbiakat állapította meg:

A szakértői vélemény alapján pl. a hőszigetelés elhagyása a kivitelező terhére írható. A felperes műszaki ellenőrének észlelnie kellett volna a hőszigetelő vakolat hiányát. Műszaki ellenőr nem felelős, önmagában az ellenőrzési kötelesség elmulasztása nem csökkenti a hibásan teljesítő vállalkozó felelősségét, vállalkozónak ellenőrzés nélkül is megfelelően kellett volna eljárnia.

A BH1994. 264. szám alatt közzétett ügyben I. r. alperes műszaki ellenőri teendőket látott el, de a tervtől való kivitelezést nem észlelte. Egy erős szélvihar a tornacsarnok tetőszigetelését feltépte, jelentősen megrongálta, melynek során az épületben egyéb károk is keletkeztek. A felperes saját költségén helyreállíttatta az épületet, kereseti kérelmében egyetemlegesen kérte kötelezni a műszaki ellenőrt és a kivitelezőt.

A Ptk. 394. §-a (1) bekezdésének második mondata szerint azonban nem mentesül a vállalkozó a felelősség alól, ha a megrendelő az ellenőrzést elmulasztotta, vagy nem megfelelően végezte el. Ennek alapján megállapítható, hogy az I. r. alperes a bekövetkezett károsodásért, illetve az azt elősegítő hibás teljesítésért sem szavatossági, sem kártérítési felelősséggel nem tartozik.

A BH1995. 528 szám alatt közzétett döntésben a bíróság részben eltérő érvrendszert alkalmazott:

Az I fokon eljáró bíróság marasztalta a kivitelezővel együtt a műszaki ellenőrt. A II. fokon eljáró bíróság azonban ezt másként gondolta: „A megrendelő és a vállalkozó jogviszonyában a műszaki ellenőr eljárását úgy kell tekinteni, mintha a megrendelő maga járt volna el. Ebből következően pedig a vállalkozó felelőssége szempontjából közömbös, hogy a műszaki ellenőrzést a megrendelő maga, vagy megbízottja által látja el. A vállalkozó felelőssége az ellenőrzés elmulasztására, a megbízási szerződés (műszaki ellenőri) megszegésére hivatkozással nem zárható ki és nem csökkenthető, a hibás teljesítéssel okozott kár a műszaki ellenőrről részben sem hárítható át.”

A hivatkozott eseti döntésekkel egybecsengő megállapítást tesz Farkas Attila - Wellman György: A hibás teljesítés bírói gyakorlata II. c. tanulmánya. in: *Gazdaság és Jog*, (2012), 5., 19. o.

³⁶ „A vállalkozó hibás teljesítése azonban nem mentesíti a műszaki ellenőrt a saját szerződésszegő magatartásának következményei alól, a IV. rendű alperes a megbízási szerződés megszegésével okozott kárért köteles helytállni a megrendelő felperessel szemben.” Részlet a Pécsi Ítéltábla Gf. 40.003/2015/14. számú döntéséből.

A Ptk. rendelkezése értelmében mentesül a felelősség alól a szerződésszegő, ha bizonyítja, hogy a szerződésszegést ellenőrzési körén kívül eső, a szerződéskötés időpontjában előre nem látható körülmény okozta, és nem volt elvárható, hogy a körülményt elkerülje vagy a kárt elhárítsa.³⁷

Amennyiben beigazolódik, hogy a műszaki ellenőr, vagy a tervezői művezető nem kellő gondossággal eljárva megszegte a szerződést, és van okozati összefüggés a magatartása, valamint a bekövetkezett kár, azaz az építményhiba között, akkor, feltehetően, egyikük sem tudja a magatartását kimenteni a kárfelelősség alól (nem tudja a három konjunktív kimentő feltétel fennállását bizonyítani).

A Ptk. 6:143. § (1) bekezdés szerint, kártérítés címén meg kell téríteni a szolgáltatás tárgyában keletkezett kárt. A bírói gyakorlatban és a szakirodalomban elterjedt kifejezéssel élve ez az ún. tapadó kár.³⁸ „A tapadó károk és a következménykárok közötti különbségtétel a dologszolgáltatásra irányuló szerződésekre van modellezve. A tapadókárt tetten érő a tevékenységkifejtő kötelek esetében nehézséget okozhat.³⁹ A műszaki ellenőr, illetve tervezői művezető esetében is így van ez, nem tudjuk értelmezni a szolgáltatásukban keletkezett kárt. Szóba jöhet esetleg a Ptk. 6:276. § (1) bekezdésére hivatkozás, amely szerint, ha a megbízott felróhatóan járt el (tehát szubjektíve szerződést sezeget) a megbízási díjra részben, vagy egészben nem lesz jogosult (konkurálhat a díjleszállítás objektív jogkövetkezményével).

A Ptk. 6:143. § (2) bekezdés alapján, a szerződésszegés következményeként a jogosult vagyonában keletkezett egyéb károkat olyan mértékben kell megtéríteni, amilyen mértékben a jogosult bizonyítja, hogy a kár mint a szerződésszegés lehetséges következménye a szerződés megkötésének időpontjában előre látható volt (következménykár).⁴⁰ Az előreláthatóság követelményének megjelenése valójában a szerződésszegés miatti kártérítés mértékét kívánta korlátok közé szorítani, a szerződésszegőnek csak azt a kárt kell megtéríteni, amely a szerződéskötés időpontjában, mint lehetséges következmény (típus és nagyságrend) előre látható volt. A bizonyítás terhe a jogosultn van. A kötelezett által előre nem látható károkra a jogosultnak kell a figyelmet felhívnia. „Mindemellett a jogosult nincs elzárva attól, hogy abban az esetben is bizonyítsa a kár bekövetkezését, és annak mértékét, ha a másik felet erről nem tájékoztatta... Nem csak azt a kárt kell ugyanis a károkozónak megtéríteni, amit tudott a szerződéskötés időpontjában, hanem azt is, amit tudnia kellett a tények és

³⁷ Nem értünk egyet a PJD2017. 11. szám alatt közzétett bírósági döntésben tett alábbi megállapítással: „A megbízási típusú gondossági kötelek esetében a szerződéstípus sajátosságai folytán nem a Ptk. 6:142. §-a szerinti objektív felelősség szabályai az irányadók. A megbízottnak nem azt kell bizonyítania a kártérítési felelősség alóli mentesülés érdekében, hogy a szerződésszegést ellenőrzési körén kívül eső, a szerződéskötés időpontjában előre nem látható körülmény okozta, és nem volt elvárható, hogy a körülményt elkerülje vagy akár elhárítsa, hanem azt, hogy felróhatóság nem terheli.” Ez a megállapítás nem állja meg a helyét, egyrészt a Ptk.-ból ilyen nem következik, másrészt, legalábbis a jelen tanulmányban ismertetett gondossági kötelek esetében, a Ptk. 6:142. § alkalmazható.

³⁸ Erről lásd bővebben Boronkay Miklós: Tapadókárok – következménykár. *Polgári Jog* (2022) 3-4. Új jogtar

³⁹ Fuglinszky: i.m. 168. o.

⁴⁰ Vékás Lajos: *Szerződési jog. Általános rész*, Budapest, ELTE Eötvös Kiadó, 2016, 248. o.

körülmények alapján.”⁴¹ A kötelezett csak a szerződéskötéskor előre látható károk (kockázatok) ismeretében tud dönteni a szerződés megkötéséről, az ellenszolgáltatás meghatározásáról (a kockázat beárazásáról), vagy a felelősségkizárásról.

A műszaki ellenőr és tervezői művezető esetében az építményhiba a következménykár. A Ptk. alapján az építtetőnek kell bizonyítania, hogy a műszaki ellenőrnek, tervezői művezetőnek a szerződésük megkötésekor látnia kellett előre, hogy szerződésszegésük esetén előfordulhat a kivitelező hibás teljesítése, ennél fogva pedig építményhiba. Megjegyezzük, hogy ennek nagyságrendje széles skálán mozoghat, az építmény értékétől, illetve a hiba jellegétől függően is. A műszaki ellenőrnek, illetve tervezői művezetőnek – jogosult tájékoztatás nélkül is – tisztában kell lennie az építmény értékével, az építményhiba kockázatával, és a potenciális építményhibák változatos nagyságrendjével.⁴²

Ugyanakkor a rájuk terhelte előreláthatóság az átalagostól több kockázatot, illetve bizonytalanságot hordoz: miért szegne szerződést a kivitelező, hiszen érdeke a hibátlan teljesítés, ha hibásan teljesít is, nem látható előre, hogy ez milyen konkrét építményhibát, és így milyen mértékű kárt fog eredményezni. A gyakorlatban sem a tervezői művezető, sem a műszaki ellenőr nem tudja a megbízási szerződésében ezt a kockázatot beárazni, a beruházás értékének 1%-3%-át tudják díjként kikötni, ami elenyésző a lehetséges építményhibákból eredő kár mértékéhez képest. Ráadásul nem ismerik a bonyolult kárfelelősségi szabályokat és jogi lehetőségeiket, így nem élnek a kárfelelősség korlátozásával, közbeszerzés esetén pedig – ami eleve jelentős összegű beruházásokhoz kötődik –, nincs is lehetőségük erre.

A következménykárt illetően akadnak más jogi érdekességek is. Így nem hagyhatjuk figyelmen kívül a kivitelezőt, mint másik fontos szereplőt, és a közös károkozásra hivatkozás lehetőségét sem. Továbbá, az építményhiba a kivitelező oldalán a hibás teljesítéssel okozott tapadó kárként jelenik meg. Ennek követelése konkurál az objektív kellékszavatossági igényekkel.

A Ptk. 6:174. § (2) bekezdése alapján a hibás teljesítéssel a szolgáltatás tárgyában bekövetkezett károk megtérítését a jogosult akkor követelheti, *ha kijavításnak vagy kicserélésnek nincs helye*, vagy ha a *kötelezett a kijavítást vagy a kicserélést nem vállalta*, e kötelezettségének nem tud eleget tenni, vagy ha a jogosultnak a kijavításhoz vagy kicseréléshez fűződő érdeke megszűnt. *E kártérítési igény a kellékszavatossági jogok érvényesítésére meghatározott határidőn belül élül el.*

Az építtető a kivitelezőtől a szolgáltatás tárgyában bekövetkezett tapadó kár megtérítését tehát csak akkor követelheti, ha kijavítás, kicserélés kellékszavatossági jogai kimerültek. Építtető valójában az ellenszolgáltatás leszállítása és a kijavítási költségek megtérítése helyett követelhet kártérítést. „[...] a tapadó károkat a

⁴¹ Ujváriné Antal Edit: *Felelősségtan*. Budapest, Patrocínium Kiadó, 2017., 180-181. o.

⁴² Vékás Lajos professzor szerint: „... a következménykárok és az elmaradt hasznok megtérítendő összege nem haladhatja meg azt a veszteséget, amelyet a szerződésszegő fél a szerződés megkötésének időpontjában előre látott, illetve amelyet előre kellett látnia azon tények és körülmények alapján, amelyekről mint a szerződésszegés lehetséges következményeiről ... tudott vagy tudnia kellett.” Vékás: i.m. 249. o.

jogosult elsődlegesen és alapvetően a kellékszavatosság eszközeivel reparálthatja, és csak a természetbeni orvoslást biztosító ún. elsődleges kellékszavatossági jogok kimerülése esetén igényelheti azokat kártérítés formájában a kötelezettől”.⁴³

Az építtető az építményhiba jellegétől függően először kijavítást, vagy kicserélést követelhet a kivitelezőtől, aminek sikeressége esetén nincs kár, azaz a műszaki ellenőr és a tervezői művezető sem tartozhat kárfelelősséggel. Ha építtető kivitelezőtől szükségszerűen kijavítást, kicserélést követel, közös károkozásra hivatkozva, nem követelhet a műszaki ellenőrrel, tervezői művezetővel szemben kártérítést.⁴⁴

A leírt körülmények miatt vetődik fel a kérdés, hogy egyáltalán mikor és hogyan perelhető a műszaki ellenőr, tervezői művezető az építményhiba miatti kár megtérítése okán? Önállóan perelhetők-e, vagy kizárólag a kivitelezővel együtt és csak akkor, ha a kivitelezővel szemben is lehet már tapadó kár miatti kártérítési igényrel élni?

Figyelemmel arra, hogy a Ptk. 6:242. § (2) bekezdése alapján, a vállalkozó nem mentesül a szerződésszegés jogkövetkezményei alól amiatt, hogy a megrendelő a vállalkozó tevékenységét nem vagy nem megfelelően ellenőrizte, ha közös károkozásra tekintettel a kivitelező téríti meg az építtető kárát, követelhet-e a műszaki ellenőrtől, tervezői művezetőtől megtérítést?

A kártérítési igények érvényesítése szempontjából az elévülésnek is nagy jelentősége van, ez vonatkozik mind a kezdő időpontra, mind az elévülési időre. A Ptk. 6:22. § (2) bekezdés alapján az elévülés akkor kezdődik, amikor a követelés esedékessé válik, szerződések esetében ez a felek által a szerződésben a teljesítésre meghatározott időpont.⁴⁵ „A felek megállapodásán kívül jogszabály is előírhatja, mikor válik esedékessé a kötelezett teljesítése.”⁴⁶ Az Épkiv. szerint, a tervezői művezetés teljesítése az építőipari kivitelezési tevékenység befejezésekor történik, azaz az átadás-átvételi eljárás lezárásával. A műszaki ellenőri tevékenység az építési beruházás végszámla kiegyenlítéséig tart, azaz ekkor megy teljessébe.

A Ptk. 6:163. § alapján a kellékszavatossági igény elévülése a teljesítés időpontjától kezdődik. A szerződésszegéssel okozott kár az általános öt éves elévülési időn belül, míg a kellékszavatossági igény egy éves, fogyasztó esetében két éves elévülési időn belül érvényesíthető (az ő szolgáltatásuk tárgya nem ingatlan).

Elévülési időről lévén szó, a Ptk. 6:24. § (1) bekezdése alapján lehetőség van az elévülési idő nyugvására, ha a követelést a jogosult menthető okból nem tudja érvényesíteni. A bírói gyakorlat szerint menthető ok, ha a jogosult nem tud a hibás

⁴³ Vékás: i.m., 290. o.

⁴⁴ Lásd Kúria Pfv. 20.791/2018/8. számú döntésének egyik részletét „Amellett pedig, hogy az I. rendű alperes (kivitelező) marasztalása nem kártérítési alapon történt, és emiatt a közös károkozás hiányában az I. és II. rendű alperesek (műszaki ellenőr) egyetemleges kárfelelőssége fel sem merülhetett;

⁴⁵ Csehi Zoltán: Az elévülés kezdésének objektív és szubjektív szabályairól az új Polgári törvénykönyvben. in: *Ünnepi tanulmányok Bíró György professzor 60. születésnapjára*, (szerk.: Barzó Tímea - Juhász Ágnes - Leszkoven László - Pusztahelyi Réka) Miskolc, Novotni Alapítvány, 2015, 99. o.

⁴⁶ Pusztahelyi Réka: *A magánjogi elévülés*, Miskolc, Novotni Alapítvány, 2015, 107. o.

teljesítéséről, mert a hiba hosszabb ideig nem jelentkezett, ún. rejtett hiba.⁴⁷ Az építményhibák jelentős része a teljesítést követően jelentkezik, azaz rejtett hiba, így az ebből fakadó igények érvényesíthetősége, a nyugvás miatt, hosszú időre elhúzódhat.

6. Összegzés

A kivitelezéssel kapcsolatban felmerülő építményhibákért való felelős, illetve felelősök keresése során több személy is szóba jöhet. Első lépés ezért annak meghatározása, kinek mi a feladata és az egyes kompetenciák elhatárolása. A tervezői művezető, valamint a műszaki ellenőr ellenőrzési tevékenysége más természetű, kevés a metszőpont, ennek ellenére nehéz az elhatárolás, amiben a jelen tanulmány igyekezett segítséget nyújtani.

A műszaki ellenőr, tervezői művezető feladatait, szerződéses kötelezettségeit a közjogi jogszabályok, és esetleg a szerződés határozza meg. Mindkettő gondos eljárásra köteles, de nem arra és nem is vállalhatja azt, hogy a kivitelező teljesítése hibátlan lesz. Nem garantál hibátlan eredményt.⁴⁸ Azaz, még szakszerű és szerződésszerű ellenőrzés esetén is előfordulhat, hogy a kivitelezés nem szerződésszerű lesz, építményhiba keletkezik. Amennyiben a megbízott műszaki ellenőr a szerződésből fakadó kötelezettségeit teljesítette, a „kivitelező hibás teljesítése esetében sem kötelezhető kártérítés fizetésére.”⁴⁹

Láthattuk, hogy a gondossági kötelmek, ezen belül a tervezői művezetői, műszaki ellenőri kötelezettségek megszegése esetén több kérdés, értelmezési probléma merül fel, mikor szólhatunk szerződésszegésről, hibás teljesítés esetén mely objektív szankciók alkalmazhatók, mi lehet a tapadó kár. Az építményhiba, mint következménykár kapcsán is sorakoznak a kérdések.

Számos bizonytalansági tényező nehezíti a műszaki ellenőrök, tervezői művezetők szerződésszegéssel kapcsolatos kockázatainak megítélését. Mégis, a piaci viszonyok között elérhető díjazásuk, a kivitelező díjazáshoz képest is, alacsony. A helyzet nagyon hasonló a fuvarozáshoz (alacsony díj ellenében nagy kockázat), de ott cserébe az egyes fuvarnemekre irányadó egyedi jogszabályok korlátozzák a kártérítés mértékét. Ilyen jogszabályi védelem hiányában, indokolt a kárfelelősség szerződéses korlátozása⁵⁰, vagy a tevékenység kft. formában történő folytatása.

⁴⁷ Pusztahelyi Réka: Az elévülési szabályok megváltoztathatósága: a magánautonómia határai, *Állam- és Jogtudomány*, (2024) 1., 43. o. <https://doi.org/10.51783/ajt.2024.1.02>; Asbóth Orsolya: Az elévülés intézményéről a bírói gyakorlatban. *Jog – Állam – Politika*, (2023) 1., 152. o.

⁴⁸ Kemenes István: A vállalkozási és a megbízási szerződés elhatárolási kérdéseiről, különös tekintettel az eredmény-orientált („sikerdíjas”) szerződésekre, *Céghírnök*, (2007) 1., 14. o.

⁴⁹ Farkas - Wellmann: i. m. 19. o.

⁵⁰ A felek alkalmazhatnak olyan szerződési kikötéseket, amelyek a kártérítési felelősség korlátozását (pl. a kártérítés legmagasabb összege), vagy annak kizárását szolgálják. Lásd Fazakas Zoltán: A szerződésszegéssel okozott kárért való felelősség. A felelősség kizárása, korlátozása. in: *Magyarázat a kártérítési jogról* (szerk.: Barzó-Barta-Csák), Budapest, Wolters Kluwer Hungary Kft., 2018, 181-182. o.

Irodalomjegyzék

- Asbóth Orsolya: Az elévülés intézményéről a bírói gyakorlatban. Jog – Állam – Politika, (2023) 1.; <https://doi.org/10.58528/JAP.2023.15-1.145>
 - Bíró György - Lenkovics Barnabás: Új Magyar polgári jog. Általános tanok, Miskolc, Novotni, 2013.
 - Bíró György: A megbízási szerződés, Budapest, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, 1998.
 - Boronkay Miklós: Tapadókár – következménykár. Polgári Jog (2022) 3-4. Új jogtar
 - Csécsy György: Beruházási szerződések, egyéb speciális vállalkozási szerződések, in: Magyar polgári jog. Kötelmi jog különös rész (szerk.: Novotni Zoltán), Tankönyvkiadó, Budapest, 1992.
 - Csehi Zoltán: Az elévülés kezdésének objektív és szubjektív szabályairól az új Polgári törvénykönyvben. in: Ünnepi tanulmányok Bíró György professzor 60. születésnapjára, (szerk.: Barzó Tímea - Juhász Ágnes - Leszkoven László - Pusztahelyi Réka) Miskolc, Novotni Alapítvány, 2015.
 - Farkas Attila - Wellman György: A hibás teljesítés bírói gyakorlata II. c. tanulmánya. in: Gazdaság és Jog, (2012), 5.
 - Fazakas Zoltán: A szerződésszegéssel okozott kárért való felelősség. A felelősség kizárása, korlátozása. in: Magyarázatok a kártérítési jogról (szerk.: Barzó-Barta-Csák), Budapest, Wolters Kluwer Hungary Kft., 2018.
 - Fuglinszky Ádám: Kártérítési jog, HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft., Budapest, 2015.
 - Hajós György: Építésszek, mérnökök, építők. Építésügyi Tájékoztatási Központ Kft., Budapest, 2011.
 - Hajzer László: A gondossági kötelmek és az eredménykötelmek elhatárolásáról, Magyar Jog, (2019) 5.
 - Kemenes István: A kontraktuális kártérítés egyes kérdéseiről. A Szegedi Ítéltábla Polgári Kollégium 2016. november 24. napján tartott kollégiumi üléséhez készített előterjesztés. in: Bírószági Döntések Tára (2017) 1.
 - Kemenes István: A vállalkozási és a megbízási szerződés elhatárolási kérdéseiről, különös tekintettel az eredmény-orientált („sikerdíjas”) szerződésekre, Céghírnök, (2007) 1.
 - Leszkoven László: Szerződésszegés a polgári jogban (Második, átdolgozott kiadás), Budapest, Wolters Kluwer Hungary Kft., 2018.
 - Pusztahelyi Réka: A magánjogi elévülés, Miskolc, Novotni Alapítvány, 2015.
 - Pusztahelyi Réka: Az elévülési szabályok megváltoztathatósága: a magánautonómia határai, Állam- és Jogtudomány, (2024) 1., <https://doi.org/10.51783/ajt.2024.1.02>
 - Ujváriné Antal Edit: Felelősségtan. Budapest, Patrocínium Kiadó, 2017.
 - Vékás Lajos: Szerződési jog. Általános rész, Budapest, ELTE Eötvös Kiadó, 2016.
 - Ybl Ervin: Ybl Miklós. Terc Kft., Budapest, 2014.
-

A gazdaságátadási szerződésről agrárjogi és polgári jogi nézőpontból

Hornyák Zsófia*

2023. január 1. napjával hatályba lépett Magyarországon az a szabályozás, ami bevezette a gazdaságátadási szerződés jogintézményét, mely a generációváltást hivatott elősegíteni az agráriumban. Az alapvető jogalkotói cél az agrárgazdaságok idősebb generációról a fiatalabb generációra történő átadásának a megkönnyítése volt, az adminisztráció egyszerűsítésével és élők közötti jogügyletként a családon belüli átadás elősegítésével.

Kulcsszavak: generációváltás, agrárgazdaság, gazdaságátadási szerződés, gazdaságátadó, gazdaságátvevő

On the farm transfer contract from the perspective of agricultural law and civil law

On January 1, 2023, a regulation came into force in Hungary introducing the legal institution of farm transfer contracts, which are intended to facilitate generational change in agriculture. The fundamental legislative objective was to facilitate the transfer of agricultural holdings from the older generation to the younger generation by simplifying the administration and promoting transfers within families as legal transactions between living persons.

Keywords: generational change, farm, farm transfer contract, farm transferor, farm transferee

<https://doi.org/10.32980/MJSz.2025.3.110>

1. Bevezető gondolatok

Egy speciális szerződés bemutatását választottam a tanulmány témájaként, melyet Bíró Tanár Úr tiszteletére most kifejezetten polgári jogi szemüvegen keresztül fogok megvizsgálni. Jogász hallgatóként és doktorandusz hallgatóként is volt szerencsém Tanár úr óráin részt venni, vele egyeztetni a kutatási témám kapcsán, aki mindig a logikus gondolkodást igyekezett bennem erősíteni, hogy nyugodtan merjek a jogi szabályozás mentén, de a saját logikámmal gondolkodni. Igyekeztem olyan témát választani a tanulmányom témájának, ami kapcsolódik Tanár Úr kutatásaihoz, vagyis az egyes szerződéstípusokhoz. A gazdaságátadási szerződést veszem górcső alá, mely az agrárgazdaságok átadásáról szóló, 2021. évi CXLI. törvénnyel¹ (a továbbiakban: Gazdaságátadási törvény) került bevezetésre, mely

* Egyetemi docens, Miskolci Egyetem, Állam- és Jogtudományi Kar, Civilisztikai Tudományok Intézete, Agrár- és Munkajogi Tanszék.

¹ Erről lásd: Nagy Álmós Lukács: *Generációváltás a magyar agráriumban: új törvény az agrárgazdaságok átadásáról*. <https://jogaszegylet.hu/jogelet/generaciovaltasa-magyar-agrariumban-uj-torveny-az->

2023. január 1. napján lépett hatályba. A szerződés alapvetően az agrárjogi szabályozás keretei között került rendezésre, ugyanakkor a törvény háttérjogszabályként a Polgári Törvénykönyvet nevesíti,² így érdekesnek tartanám az egyes speciális szabályokat kiemelve, összehasonlítani az egyes rendelkezéseket a Ptk. releváns szakaszaival, elemezni a polgári jogi szabályozást alapul véve a jogintézményt.

A gazdaságátadási szerződés specialitását egyfelől annak tárgya adja, ugyanis ez maga a gazdaság lesz,³ és ennek az egységnek az élők közötti átadását szabályozza az új törvény. A jogintézmény célja a generációváltás elősegítése, és így további lényeges jellemzője a szerződés alanyainak meghatározásában rejlik, valamint nem csak a tulajdon és a használat átadására fókuszál a szabályozás, hanem lehetőséget biztosít a tudás átadásra is.

Néhány alapfogalmat mindenképp tisztázni szükséges a téma kapcsán. A Gazdaságátadási törvény értelmében gazdaságnak minősül minden, a gazdaság működtetését szolgáló, a) a gazdaságátadó tulajdonában vagy használatában álló mező-, erdőgazdasági hasznosítású föld – ideértve a tanyát is – a 3. § (3) bekezdésének⁴ figyelembevételével, b) a gazdaságátadó tulajdonában vagy használatában álló, mező- és erdőgazdasági tevékenység folytatásához szükséges egyéb ingatlanok, c) a gazdaságátadó tulajdonában vagy használatában álló, mező- és erdőgazdasági tevékenység folytatásához szükséges ingó dolgok, amelyekre nézve a gazdaságátadót illeti a termelés szervezésének, valamint – a vetőmag-bértermelés, a bérnevelés, a bérhizlalás és a kihelyezett állat tartása kivételével – a termelés eredménye felhasználásának a jogosultsága, d) a gazdaságátadót illető vagy terhelő, mező- és erdőgazdasági tevékenységhez kapcsolódó vagyoni értékű jogok, e) a gazdaságban végzett mező- és erdőgazdasági tevékenységhez

agrargazdaságok-atadasarol/ (megtekintés ideje: 2025. 07. 07.); Olajos István: A gazdaságátadási szerződés, mint a generációváltást megalapozó szerződéstípus, *Advocat*, (2022) 2., 29-36. o.; Olajos István: Át kell-e alakítani a mezőgazdasági cégeket? Avagy a családi gazdaságokra vonatkozó jogalkotás hatása a mezőgazdasági termelőszervezetekre, *Miskolci Jogi Szemle*, (2022) 4., 56-75. o. (<https://doi.org/10.32980/MJSz.2022.4.2114>).

² Gazdaságátadási törvény 3. § (1) bek.

³ Bár ez még nem a klasszikus értelemben vett üzemszabályozást jelenti, de egy első lépés lehet ennek irányába. Lehetséges üzemszabályozási megoldásokról lásd: Kurucz Mihály: A mezőgazdasági üzem, mint jogi egység: a nyilvánkönyvi jószágtest kialakítása különös tekintettel az elővásárlási jogok tömegvételi problémájának kiküszöbölésére, in: *Az európai földszabályozás aktuális kihívásai* (szerk.: Csák Csilla), Miskolc, Novotni Kiadó, 2010, 151-176. o.; Kurucz Mihály: Az ún. agrárüzem-szabályozás tárgyának többféle modellje és annak alapjai, in: *Az új magyar földforgalmi szabályozás az uniós jogban* (szerk.: Korom Ágoston), Budapest, Nemzeti Közszolgálati Egyetem, 2013, 55-77. o.

⁴ Gazdaságátadási törvény 3. § (3) A felek megállapodhatnak akként, hogy a gazdaságátadó a tulajdonában és használatában is álló mező- és erdőgazdasági hasznosítású földek használatát a Földforgalmi törvény szerinti haszonbérlet, szivességi földhasználat vagy erdőnek minősülő föld esetében a mező- és erdőgazdasági földek forgalmáról szóló 2013. évi CXXII. törvénnyel összefüggő egyes rendelkezésekről és átmeneti szabályokról szóló 2013. évi CCXII. törvényben (a továbbiakban: Fétv.) meghatározott jogcímen átengedi a gazdaságátvevőnek. Ebben az esetben a (2) bekezdésben meghatározott gazdaságátadási szerződés alapján a gazdaságátadó a (2) bekezdésben meghatározott kötelezettsége mellett a gazdaságátadási szerződésben meghatározott mező- és erdőgazdasági föld használatát átengedi, a gazdaságátvevő a (2) bekezdésben meghatározott kötelezettsége mellett a földet használatba veszi és – szivességi földhasználat kivételével – haszonbért fizet, vagy a Fétv. alapján meghatározott szolgáltatást, ellenszolgáltatást teljesít.

kapcsolódó gazdasági társaság vagyonából való részesedés, szövetkezetben szövetkezeti részesedés, erdőbirtokossági társulatban való társulati érdekelttség, valamint f) a)–e) pontokban meghatározott vagyonelemekhez kapcsolódó jogok és kötelezettségek.⁵

Az alanyok tekintetében ismernünk kell a gazdaságátadó és a gazdaságátvevő kategóriáját. Gazdaságátadó az az öregségi nyugdíjkorhatárt elért vagy a szerződés megkötésétől számítva legfeljebb 5 éven belül elérő mezőgazdasági őstermelő vagy mező-, erdőgazdasági tevékenységet folytató egyéni vállalkozó, aki a) saját vagy jogelődjének tevékenységi idejével egybeszámítva legalább 10 évig saját nevében és saját kockázatára mező-, erdőgazdasági tevékenységet, illetve kiegészítő tevékenységet folytatott, és ebből igazoltan árbevétele származott, valamint b) a gazdaságátadási szerződésben meghatározott mező-, erdőgazdasági hasznosítású föld területe több mint háromnegyedének a gazdaságátadási szerződés megkötését megelőzően legalább 5 éve tulajdonosi földhasználója – az 5 éven belül szerzett mező-, erdőgazdasági hasznosítású föld kivételével –, vagy más jogcímen a földhasználati nyilvántartásba legalább 5 éve bejegyzett földhasználója, erdőgazdálkodói nyilvántartásba legalább 5 éve bejegyzett erdőgazdálkodója.⁶ A legalább 5 éves földhasználói vagy erdőgazdálkodói minőség időtartamába beleszámít azon időtartam is, amely alatt a földet a földhasználati nyilvántartás vagy az erdőgazdálkodói nyilvántartás szerint a gazdaságátadó közeli hozzátartozója vagy a legalább 25%-ban a gazdaságátadó tulajdonában álló, földhasználóként vagy erdőgazdálkodóként bejegyzett mezőgazdasági termelőszervezet használta.⁷ Gazdaságátvevő pedig az a gazdaságátadónál legalább tíz évvel fiatalabb, az 50. életévét el nem érő – 2026. december 31-ig 60. életévét el nem érő⁸ – mezőgazdasági őstermelő vagy mező-, erdőgazdasági tevékenységet folytató egyéni vállalkozó, aki az átvenni kívánt gazdaság működtetésére a jogszabályban előírt feltételeknek megfelel és aki a) a gazdaságátadóval a családi gazdaságokról szóló törvényben meghatározott hozzátartozói láncolatban áll, vagy b) a gazdaságátadóval legalább 7 éve munkaviszonyban vagy munkavégzésre irányuló egyéb jogviszonyban áll.⁹ Ezzel kapcsolatosan még tisztázni szükséges a munkavégzésre irányuló egyéb jogviszonyt a törvény értelmében, ide tartozik a bedolgozói munkaviszony, valamint a személyes közreműködéssel járó gazdasági társasági tevékenység.¹⁰ További lényeges feltétel az osztatlan közös tulajdon kialakulásának megelőzése, és ezáltal a gazdaság szétaprózódásának elkerülése érdekében, hogy egy személy lehet a gazdaságátvevő.¹¹

A jogalkotó tehát ezen tárgy és alanyok vonatkozásában a generációváltást a gazdaságátadási szerződéssel¹² kívánja megkönnyíteni, ezen új jogintézmény

⁵ Gazdaságátadási törvény 2. § a).

⁶ Gazdaságátadási törvény 2. § b).

⁷ Gazdaságátadási törvény 2/A. §.

⁸ Gazdaságátadási törvény 17/A. §.

⁹ Gazdaságátadási törvény 2. § c).

¹⁰ Gazdaságátadási törvény 2. § d).

¹¹ Gazdaságátadási törvény 3. § (6).

¹² Erről lásd még: Szilágyi János Ede: Hungary: Strict Agricultural Land and Holding Regulations for Sustainable and Traditional Rural Communities, in: *Acquisition of Agricultural Lands: Cross-Border*

kidolgozása során az volt az alapvető kiindulópont, hogy az adminisztratív terheket enyhítsék a koncepció kidolgozásával. A törvény értelmében négy típusa létezik a gazdaságátadási szerződésnek, a gazdaságátadási adásvételi szerződés, a gazdaságátadási ajándékozási szerződés, a gazdaságátadási tartási szerződés és a gazdaságátadási életjáradéki szerződés. A továbbiakban ezt a négy szerződés típust szeretném kicsit megvizsgálni egyrészt agrárjogi, földforgalmi szempontból, másrészt pedig, tekintve, hogy a Ptk. a vonatkozó háttérjogszabály, és a szerződési alaptípusok – adásvételi szerződés, ajándékozási szerződés, tartási szerződés, életjáradéki szerződés – is a polgári jogi szabályozás keretei között kerültek rendezésre, a polgári jog szempontjából is.

2. Az egyes gazdaságátadási szerződéstípusokról

2.1. A gazdaságátadási adásvételi szerződés. Elsőként a gazdaságátadási adásvételi szerződést tenném vizsgálat tárgyává. A Gazdaságátadási törvény értelmében ezen szerződéstípus esetén a gazdaságátadó a gazdaság tulajdonjogának és a gazdasághoz kapcsolódó vagyoni értékű jogok átruházására, a gazdaságátvevő a vételár megfizetésére és a gazdaság átvételére köteles.¹³ Ez a meghatározás tulajdonképpen teljesen megfelel a Ptk. adásvételi szerződés fogalmának,¹⁴ csak itt a dolog helyett gazdaság szerepel, eladó és vevő helyett pedig gazdaságátadónak és gazdaságátvevőnek nevezzük a feleket, valamint a gazdaságátadási szerződés speciális tárgyából kiindulva még a gazdaságátadó kötelességévé teszi a gazdasághoz kapcsolódó vagyoni értékű jogok átruházását is a Gazdaságátadási törvény.

A Gazdaságátadási törvény külön kiemeli a gazdaságátadási adásvételi szerződés esetén, hogy meg kell határozni a gazdaság egyes elemeinek szerződéskötéskori forgalmi értékét, valamint a felek a törvény értelmében haszonélvezeti jogot, visszavásárlási jogot, elővásárlási jogot, vételi jogot és eladási jogot nem alapíthatnak; megtekintésre vételben, próbára vételben nem állapodhatnak meg és tekintettel arra, hogy a gazdaságnak az egységes, egy napon történő átadását nehezíti a tulajdonjog fenntartással történő eladás is, ezért kizárt a tulajdonjog fenntartással történő eladás. Amennyiben ezen rendelkezések nem kerülnek betartásra, az a szerződés adott rendelkezésének semmisségét fogja eredményezni.¹⁵

További speciális előírás gazdaságátadási adásvételi szerződés esetében, hogy ha a vételár részletekben történő megfizetésében állapodnak meg, akkor főszabály szerint, ha a felek nem rendelkeznek eltérően, akkor a gazdaságátvevőt a gazdaság vagyontárgyain a megfizetett vételár részletek erejéig zálogjog illeti meg. Ha megtörténik a gazdaságátvevő által a gazdaság tulajdonjogának megszerzése, akkor

Issues from a Central European Perspective (szerk.: Szilágyi János Ede), Miskolc; Budapest, Central European Academic Publishing, 2022, 145-197. o. (https://doi.org/10.54171/2022.jesz.aolcibicec_7).

¹³ Gazdaságátadási törvény 3. § (2) a).

¹⁴ Ptk. 6:215. §. (1) bek.

¹⁵ Gazdaságátadási törvény 8. §, és annak indokolása.

a gazdaságátadót a meg nem fizetett vételárrészletek erejéig a gazdaság vagyontárgyain zálogjog illeti meg.¹⁶

2.2. A gazdaságátadási ajándékozási szerződés. Gazdaságátadási ajándékozási szerződés esetén a gazdaságátadó a gazdaság tulajdonjogának és a gazdasághoz kapcsolódó vagyoni értékű jogok ingyenes átruházására, a gazdaságátvevő a gazdaság átvételére köteles.¹⁷ Összehasonlítva a Ptk.-ban¹⁸ foglaltakkal tulajdonképpen ugyanazt tudom megfogalmazni, mint az előző szerződéstípus esetén, ugyanis a dolog-gazdaság szavak felcserélésével, valamint az alanyok ajándékozó-megajándékozott – gazdaságátadó-gazdaságátvevő kicserélésével, valamint a gazdasághoz kapcsolódó vagyoni értékű jogok beiktatása mellett érdemben ugyanazt a fogalmat kapjuk. Speciális szabály a Gazdaságátadási törvény értelmében, hogy ha a gazdaságátadási ajándékozási szerződés megkötését követően a gazdaságátadó létfenntartása körülményeiben bekövetkezett változások miatt a létfenntartása veszélybe került, akkor a gazdaságátadó a gazdaságátvevőtől járadék teljesítését kérheti. Ha a felek nem tudnak megegyezni a járadék összegéről, akkor a bíróságtól kérhetik annak megállapítását.¹⁹

2.3. A gazdaságátadási tartási szerződés. Gazdaságátadási tartási szerződés esetén is tulajdonképpen a Ptk.-hoz képest az előbbieken kifejtettekkel összhangban került a fogalom meghatározásra, vagyis a Gazdaságátadási törvényben meghatározott fogalom – *a gazdaságátvevő a gazdaságátadó, illetve a gazdaságátadó által megjelölt személy haláláig körülményeinek és szükségleteinek megfelelő ellátásra, gondozásra, a gazdaságátadó a gazdaság tulajdonjogának és a gazdasághoz kapcsolódó vagyoni értékű jogok átruházására köteles*²⁰ – a Ptk.-ban foglaltakhoz – *tartási szerződés alapján a tartásra kötelezett a tartásra jogosult körülményeinek és szükségleteinek megfelelő ellátására, illetve gondozására, a tartásra jogosult ellenérték teljesítésére köteles*²¹ – képest annyiban más, hogy az alanyok kerültek értelemszerűen behelyettesítésre, vagyis gazdaságátvevő-gazdaságátadó a tartásra kötelezett-tartásra jogosult helyére, valamint az ellenérték a tartásra jogosult részéről pontosítva lett, és a gazdaságátadónak a kötelessége a gazdaság tulajdonjogának és a gazdasághoz kapcsolódó vagyoni értékű jogoknak az átruházása. Ezeken kívül, ami még bekerült a gazdaságátadási tartási szerződés fogalmába, hogy a tartás nem csak a gazdaságátadóra terjedhet ki, hanem a gazdaságátadó által megjelölt személyre is. A gazdaságátadási tartási szerződés fogalma tartalmazza, hogy a gazdaságátvevő kötelessége a gazdaságátadó vagy a gazdaságátadó által megjelölt személy haláláig tart. Ezt a Ptk. a tartási szerződés szabályozásánál a szerződés megszűnésénél szabályozza azzal, hogy kimondja, hogy a szerződés megszűnik a tartásra jogosult halálával.²² Továbbá a Gazdaságátadási törvény kimondja, hogy ha a felek megromlott viszonyára tekintettel, vagy

¹⁶ Gazdaságátadási törvény 10. § (6) bek.

¹⁷ Gazdaságátadási törvény 3. § (2) b).

¹⁸ Ptk. 6:235. § (1) Ajándékozási szerződés.

¹⁹ Gazdaságátadási törvény 9. § (3) bek.

²⁰ Gazdaságátadási törvény 3. § (2) c).

²¹ Ptk. 6:491. § (1) Tartási szerződés.

²² Ptk. 6:493. § (1) bek.

valamelyik fél magatartása vagy körülményei folytán a természetben történő tartás lehetetlenné válik, akkor a gazdaságátadó a bíróságtól a gazdaságátadási tartási szerződésnek gazdaságátadási életjáradéki szerződéssé történő módosítását kérheti.²³

2.4. A gazdaságátadási életjáradéki szerződés. A Gazdaságátadási törvény értelmében a gazdaságátadási életjáradéki szerződés alapján a gazdaságátvevő a gazdaságátadó haláláig meghatározott pénzösszeg vagy más helyettesíthető dolog időszakonként visszatérő szolgáltatására a gazdaságátadó a gazdaság tulajdonjogának és a gazdasághoz kapcsolódó vagyoni értékű jogok átruházására köteles.²⁴ Ez a fogalom hasonló módon lett megalkotva a Ptk. rendelkezéseiből²⁵ kiindulva, itt is értelemszerűen kerültek az alanyok kicserélésre, az ellenérték konkretizálásra. Itt viszont mindkét törvény szerinti fogalomba bekerült, hogy a kötelezettség a jogosult haláláig tart. A Ptk. értelmében pedig az életjáradéki szerződésre egyebekben a tartási szerződés szabályait kell alkalmazni.²⁶

Nehezen értelmezhető, hogy a gazdaságátadási életjáradéki szerződés esetén miért nem nevesíti a gazdaságátadási törvény azt a lehetőséget, amit a gazdaságátadási tartási szerződés esetén igen, hogy a gazdaságátadón kívül a gazdaságátadó által megjelölt személy részére is lehessen a meghatározott pénzösszeget vagy más helyettesíthető dolgot időszakonként visszatérő módon szolgáltatni. Egyetértek Dúl János azon álláspontjával, hogy a Ptk., mint háttérjogszabály szabályozásának és szellemiségének tükrében, kiemelve azt a szabályt, ami az életjáradéki szerződésre egyebekben a tartási szerződés szabályait rendeli alkalmazni, a gazdasági életjáradéki szerződés esetén is lehetőség van arra, mint a gazdaságátadási tartási szerződésnél, hogy a gazdaságátvevő a gazdaságátadó által meghatározott harmadik személy részére nyújtsa az életjáradékot.²⁷

Ha a gazdaságátadási tartási és a gazdaságátadási életjáradéki szerződés fennállása alatt a gazdaságátvevő meghal, akkor a tartási vagy a járadékfizetési kötelezettség az örökható tartozásaiért való felelősség szabályai szerint annyiban száll át a gazdaságátvevő örököseire, amennyiben a gazdaságátvevő haláláig nyújtott tartás vagy járadék a gazdaságnak a gazdaságátadási szerződés megkötésekor meghatározott értékét nem fedezi.²⁸

2.5. Közös szabályok. A gazdaságátadási törvény néhány közös szabályt megfogalmaz a gazdaságátadási ajándékozási, tartási és életjáradéki szerződés esetére. Egyrészt, hogy ezen szerződésekben – ahogy egyébként a gazdaságátadási

²³ Gazdaságátadási törvény 9. § (4) bek.

²⁴ Gazdaságátadási törvény 3. § (2) d).

²⁵ Ptk. 6:497. § [Életjáradéki szerződés] (1) Életjáradéki szerződés alapján a járadékadásra kötelezett a járadékszolgáltatásra jogosult javára, annak haláláig, meghatározott pénzösszeg vagy más helyettesíthető dolog időszakonként visszatérő szolgáltatására, a járadékszolgáltatásra jogosult ellenérték teljesítésére köteles.

²⁶ Ptk. 6:497. § (3) bek.

²⁷ Dúl János: Az agrárgazdaságok átadásáról szóló törvény egyes magánjogi aspektusai, *Debreceni Jogi Műhely*, 20 (2023) 1-2., 82. o. (doi:10.24169/DJM/2023/1-2/4).

²⁸ Gazdaságátadási törvény 9. § (5) bek.

adásvételi szerződés esetén is kiemelte a törvény – a gazdaság egyes elemeinek szerződéskötéskori forgalmi értékét meg kell határozni. További közös előírás, hogy ezen szerződéstípusok esetében, ha mezőgazdasági föld tulajdonjogának átruházásáról állapodnak meg, akkor csak közeli hozzátartozók köthetik meg a szerződést, és az ilyen szerződésre a mező- és erdőgazdasági földek forgalmáról szóló 2013. évi CXXII. törvény (a továbbiakban: Földforgalmi törvény)²⁹ ajándékozási, tartási vagy életjáradéki szerződésre vonatkozó előírásait alkalmazni kell.³⁰

Amellett, hogy a gazdaság tulajdonjogának átadására négy szerződéstípust is nevesít a törvény, még biztosít egy lehetőséget a gazdaságátadási szerződés keretei között a gazdaságátadónak és a gazdaságátvevőnek, méghozzá a használat átengedése kapcsán. De itt nem a gazdaság egésze vonatkozásában, mint ahogy azt a négy nevesített szerződéstípusnál láthattuk, hanem kizárólag a gazdaságátadó tulajdonában és használatában is álló mező- és erdőgazdasági hasznosítású földek vonatkozásában biztosítja a törvény a használat átengedésének lehetőségét a Földforgalmi törvény szerinti haszonbérlet, szívességi földhasználat vagy erdőnek minősülő föld esetében a mező- és erdőgazdasági földek forgalmáról szóló 2013. évi

²⁹ Ennek elemzése kapcsán és az előzményeiről lásd: Andréka Tamás: Birtokpolitikai távlatok a hazai mezőgazdaság versenyképességének szolgálatában, in: *Az európai földszabályozás aktuális kihívásai* (szerk.: Csák Csilla), Miskolc, Novotni Kiadó, 2010, 7-19. o.; Bobvos Pál – Hegyes Péter: *A földforgalom és földhasználat alapintézményei*, Szeged, SZTE ÁJK – JATE Press, 2015.; Csák Csilla: A földforgalmi szabályozás alkotmányossági kérdései, *Agrár- és Környezetjog* (2018) 24., 19-32. o. (doi: 10.21029/JAEL.2018.24.5); Csák Csilla: Die ungarische Regulierung der Eigentums- und Nutzungsverhältnisse des Ackerbodens nach dem Beitritt zur Europäischen Union, *Journal of Agricultural and Environmental Law* (2010) 5., 20-31. o.; Csák Csilla – Szilágyi János Ede: Legislative tendencies of land ownership acquisition in Hungary, in: *Agrarrecht Jahrbuch – 2013* (szerk.: Roland Norer – Gottfried Holzer), Wien – Graz, Neuer Wissenschaftlicher Verlag, 2013., 215-233. o.; Horváth Gergely: Protection of Land as a Special Subject of Property: New Directions of Land Law, in: *The Transformation of the Hungarian Legal System 2010-2013* (szerk.: Smuk Péter), Budapest, Complex Wolters Kluwer – Széchenyi István University, 2013, 359-366. o.; Jani Péter: A termőföld-szerzés hatósági engedélyezésének szabályozása de lege lata és de lege ferenda, in: *Komplementer kutatási irányok és eredmények az agrár-, a környezeti- és a szövetkezeti jogban* (szerk.: Ágoston Eszter Ildikó), Szeged, SZTE-ÁJK, 2013, 15-28. o.; Kapronczai István: Az új földszabályozás hatása az agrárpolitikára, in: *Az új magyar földforgalmi szabályozás az uniós jogban* (szerk.: Korom Ágoston), Budapest, Nemzeti Közszerkeleti Egyetem, 2013, 79-92. o.; Kecskés László – Szécsényi László: A termőföldről szóló 1994. évi LV. törvény 6. §-a a nemzetközi jog és az EK-jog fényében, *Magyar Jog* (1997) 12., 721-729. o.; Kurucz Mihály: Gondolatok a termőföldjog szabályozás kereteiről és feltételeiről, *Geodézia és Kartográfia*, (2008) 9., 13-22. o.; Mikó Zoltán: A birtokpolitika megvalósulását segítő nemzeti jogi eszközök, in: *Az új magyar földforgalmi szabályozás az uniós jogban* (szerk.: Korom Ágoston), Budapest, Nemzeti Közszerkeleti Egyetem, 2013, 151-163. o.; Nagy Zoltán: A termőfölddel kapcsolatos szabályozás pénzügyi jogi aspektusai, in: *Az európai földszabályozás aktuális kihívásai* (szerk.: Csák Csilla), Miskolc, Novotni Kiadó, 2010, 187-197. o.; Olajos István: A termőföldről szóló törvény változásai a kormányváltások következtében: gazdasági eredményesség és politikai öncélúság, *Napi Jogász*, (2002) 10., 13-17. o.; Olajos István – Szilágyi Szabolcs: The most important changes in the field of agricultural law in Hungary between 2011 and 2013, *Journal of Agricultural and Environmental Law*, (2013) 15., 93-110. o.; Prugberger Tamás: Szempontok az új földtörvény vitaanyagának értékeléséhez és a földtörvény újra kodifikációjához, *Kapu*, (2012) 9-10., 62-65. o.; Vass János: A földtörvény módosítások margójára, in: *Tanulmányok Dr. Domé Mária egyetemi tanár 70. születésnapjára* (szerk.: Vass János), Budapest, ELTE-ÁJK, 2003, 159-170. o.; Zsohár András: A termőföldről szóló törvény módosításának problémái, *Gazdaság és Jog*, (2013) 4., 23-24. o.

³⁰ Gazdaságátadási törvény 9. § (1), (2) bek.

CXXII. törvénnyel összefüggő egyes rendelkezésekről és átmeneti szabályokról szóló 2013. évi CCXII. törvény (a továbbiakban: földről szóló törvény vagy Fétv.) által nevesített jogcímen.³¹ Ebben az esetben az előbbiekben meghatározott valamely típusú gazdaságátadási szerződésben történik meg a föld használat átengedése is. Ezen gazdaságátadási szerződések szabályai vegyesen is alkalmazhatóak, ebben az esetben a feleknek meg kell határozniuk a gazdaság egyes elemeire vonatkozó szerződési rendelkezéseket.³²

3. Együttműködési időszak

A gazdaságátadási szerződés egyik specialitása, ami a generációváltást is nagyban elősegíti, hogy van lehetőség egy együttműködési időszak beiktatására a jogügylet során, amikor a gazdaságátadó és a gazdaságátvevő közösen működteti a gazdaságot, ez az együttműködés legfeljebb egy ötéves időszakra szólhat. Ez az időszak jelenti a tudás átadását, mely szintén fontos feltétele a gazdaság megfelelő működtetésének a gazdaságátvevő részéről. Ebben az időszakban a gazdaságátadó marad a tulajdonosa a gazdaságnak, és a gazdaságátvevő személyesen fog részt venni a gazdaság működtetésében, valamint eltérő megállapodásuk hiányában együtt jogosultak a gazdaság ügyeinek vitelére és együtt hozzák meg az ügyviteli döntéseket.³³ „Az ügyvitel a gazdaság működtetése érdekében való döntéshozatal. A gazdaságátadási szerződésben vállalt együttműködés a gazdaságátadó és a gazdaságátvevő jövőbeni együttműködésének biztosít keretet, egy olyan együttműködésnek, amelynek a részletei nem határozhatóak meg a szerződéskötéskor, következésképpen a lehetséges konfliktusok, döntési helyzetek megoldása sem várható el a szerződéstől. Ehelyett azzal kell számolni, hogy az együttműködés folyamatos döntéseket igényel, és e döntéseket a gazdaságátadónak és a gazdaságátvevőnek egyhangúlag kell meghoznia.”³⁴

Az együttműködési időszak további jellemzője, hogy ezalatt azonnali felmondással megszüntethető a gazdaságátadási szerződés, ha a) a felek valamelyike a szerződésből eredő lényeges kötelezettségét felróhatóan megszegi, vagy b) a gazdaságátvevő egészségi állapota olyan mértékben megromlott vagy az életkörülményeiben olyan tartós változás következett be, amely a törvényből eredő kötelezettségeinek teljesítését akadályozza.³⁵

4. A gazdaság tulajdonjoga átszállásának időpontja

A Gazdaságátadási törvény 2025. január 15. napjától hatályos módosítása rendezte azt a kérdést, ami a szabályozásból korábban kimaradt, vagyis, hogy a gazdaság egyes elemeinek a tulajdonjoga valóban egy időpontban szálljon át a gazdaságátvevőre. Itt a szabályozás két esetet vázol fel, az első esetben ingatlan

³¹ Fétv. IX/A. fejezet.

³² Gazdaságátadási törvény 3. § (3), (4).

³³ Gazdaságátadási törvény 10. § (1), (2), (4).

³⁴ 2021. évi CXLIII. törvény végső előterjesztői indokolása az agrárgazdaságok átadásáról a 10. §-hoz.

³⁵ Gazdaságátadási törvény 11. § (1).

tulajdonátruházásáról van szó, a második esetben pedig arról az esetről, ha a szerződésben nincs szó ingatlan tulajdonjogának átruházásáról. Mindkét esetben az a vizsgálatunk tárgya, hogy mely naptári nap lesz a gazdaság esetén a tulajdonjog átszállásának a napja. Az első esetnél, tehát ha ingatlan tulajdonjogának átszállását is érinti a szerződés, a törvényi előírás, hogy a gazdaságátadási szerződést annak hatósági jóváhagyását követően, valamennyi érintett ingatlanügyi hatósághoz ugyanazon, a szerződő felek által a gazdaságátadási szerződésben meghatározott naptári napon kell benyújtani, és az átszállás időpontja a tulajdonjog ingatlan-nyilvántartásba történő bejegyzésének napja lesz. Amennyiben a szerződésben mezőgazdasági föld használat átengedéséről is rendelkeznek, akkor a földhasználat kezdő időpontja is igazodik a gazdaság átszállásának időpontjához, tehát a többi ingatlan tulajdonjogának ingatlan-nyilvántartásba történő bejegyzésének napja lesz a földhasználat kezdő napja. A másik esetben, tehát ha a szerződésben nincs rendelkezés ingatlan tulajdonjogának átruházására, akkor a gazdaság átszállásának időpontja a felek által a szerződésben meghatározott naptári nap, amely nem lehet korábbi, mint a gazdaságátadási szerződés hatósági jóváhagyása. További előírás a törvény értelmében, hogy a gazdaságátadónak a gazdasághoz tartozó, használatában álló minden mezőgazdasági föld használati jogosultságát kötelezően át kell adnia a gazdaságátvevőnek.³⁶

Amennyiben a felek a gazdaságátadási szerződésben együttműködési időszakról állapodnak meg, abban az esetben a gazdaság átszállásának időpontja az együttműködés időtartamának utolsó napját követő 30 napon belüli időpont, természetesen az előbbieken meghatározott keretek között annak függvényében, hogy ingatlan tulajdonjogának átruházását is érinti a szerződés, vagy sem.³⁷

5. Jogutódlás

A gazdaságátadási törvény a jogutódlás kapcsán is könnyítéseket határoz meg, ezek alapján a gazdaságátvevő a gazdaság egyes elemeihez kapcsolódó, a gazdaságátadási szerződésben meghatározott polgári jogi szerződésekben a Ptk. szabályai szerint, valamint a munkajogi szerződésekben a szerződésben maradó harmadik fél hozzájárulása nélkül lép a gazdaságátadó helyébe, méghozzá a gazdaság tulajdonjoga átruházásának időpontjában, és a gazdaságátadási szerződésben meghatározott polgári jogi szerződések biztosítékai nem szűnnek meg.³⁸ A jogutódlás gördülékeny végbe menéséhez szükséges, hogy a felek a gazdaságátadási szerződésben rögzítsék, hogy egyes szerződések alapján a gazdaságátadót az átadás előtt milyen kötelezettségek terhelik, és hogy ezeket a kötelezettségeket a gazdaságátvevő az egyes szerződéseknek megfelelően vállalja. A jogutódlás során így a szerződésben maradó féllel szemben a jogviszony folytonossága fennmarad, a gazdaságátvevőt ugyanazok a jogok és kötelezettségek illetik meg, mint a gazdaságátadót illették. Ezek alapján a szerződés időtartama nem

³⁶ Gazdaságátadási törvény 3. § (7)-(13) bek.

³⁷ Gazdaságátadási törvény 10. § (5) bek.

³⁸ Gazdaságátadási törvény 13. § (1) bek.; 13/A. § (1) bek.

kezdődik újra, az elévülés nem szakad meg, egyéb határidők sem indulnak újra. A gazdaságátadó által okozott károkért a szerződésbe belépő gazdaságátvevő lesz a felelős, és a gazdaságátvevővel szemben lehet érvényesíteni a gazdaságátadó szerződésszegéséből eredő egyéb igényeket is.³⁹ A törvény a gazdaságátadó kötelezettségévé teszi, hogy a szerződés megkötésének tényéről 8 napon belül írásban tájékoztassa a gazdaságátadási szerződésben meghatározott polgári jogi és munkajogi szerződésekben maradó feleket, ha ezt elmulasztja, akkor a gazdaságátvevő a gazdaságátadási szerződéssel tudja igazolni a gazdaságátadás tényét az érintettek irányába.⁴⁰ A gazdaságátvevő a gazdasághoz kapcsolódó gazdasági tevékenység végzéséhez szükséges hatósági engedélyben a gazdaságátadó helyébe lép mint az engedély jogosultja, valamint a támogatási jogviszonyokban is a gazdaságátadó helyébe lép, ha megfelel a feltételeknek.⁴¹

6. Záró gondolatok

Ahogy láthattuk, az egyes gazdaságátadási szerződéstípusoknál tulajdonképpen az alapfogalom a Ptk.-ban meghatározottakhoz képest analógia útján került megalkotásra. Tehát ennek az új jogintézménynek – gazdaságátadási szerződés – a szabályozási alapjai valóban a polgári jog talaján állnak. Ám a Gazdaságátadási törvény több speciális rendelkezést is tartalmaz, annak érdekében, hogy a generációváltást megkönnyítse az agrárgazdaságok vonatkozásában. Így tehát a Gazdaságátadási törvény speciális szabályai között meghatározásra került a szabályozás tárgya, ami az agrárgazdaság, valamint a szerződés alanyai, a gazdaságátadó és a gazdaságátvevő. Az átadás menete is speciális annak érdekében, hogy ne csak a tulajdonnak és használatnak az átadása történjen meg, hanem annak a tudásnak is, amit a gazdaságátadó az évek során megszerzett, így ezzel és az átadás menetében megfogalmazott könnyítésekkel, amelyek ennek a koncepciónak az alkalmazásával elősegítik magát az átadást, az adminisztráció jóval egyszerűbb lesz. Tehát a törvény és a speciális szabályok megalkotására szükség volt az agrárgazdaságok jövője szempontjából, az egybentartásuk, és a megfelelő művelés fenntartása érdekében.

Irodalomjegyzék

- Andréka Tamás: Birtokpolitikai távlatok a hazai mezőgazdaság versenyképességének szolgálatában, in: *Az európai földszabályozás aktuális kihívásai* (szerk.: Csák Csilla), Miskolc, Novotni Kiadó, 2010, 7-19. o.
- Bobvos Pál – Hegyes Péter: *A földforgalom és földhasználat alapintézményei*, Szeged, SZTE ÁJK – JATE Press, 2015.
- Csák Csilla – Szilágyi János Ede: Legislative tendencies of land ownership acquisition in Hungary, in: *Agrarrecht Jahrbuch – 2013* (szerk.: Roland Norer –

³⁹ A Gazdaságátadási törvény Indokolása a 13. § (2) bek.-hez.

⁴⁰ Gazdaságátadási törvény 13/A. § (2) bek.

⁴¹ Gazdaságátadási szerződés 14. § (1) bek.; 15. § (1), (2) bek.

- Gottfried Holzer), Wien – Graz, Neuer Wissenschaftlicher Verlag, 2013., 215-233. o.
- Csák Csilla: A földforgalmi szabályozás alkotmányossági kérdései, *Agrár- és Környezetjog* (2018) 24., 19-32. o. (doi: 10.21029/JAEL.2018.24.5)
 - Csák Csilla: Die ungarische Regulierung der Eigentums- und Nutzungsverhältnisse des Ackerbodens nach dem Beitritt zur Europäischen Union, *Journal of Agricultural and Environmental Law* (2010) 5., 20-31. o.
 - Dúl János: Az agrárgazdaságok átadásáról szóló törvény egyes magánjogi aspektusai, *Debreceni Jogi Műhely*, 20 (2023) 1-2., 65–97. o. (doi:10.24169/DJM/2023/1-2/4)
 - Horváth Gergely: Protection of Land as a Special Subject of Property: New Directions of Land Law, in: *The Transformation of the Hungarian Legal System 2010-2013* (szerk.: Smuk Péter), Budapest, Complex Wolters Kluwer – Széchenyi István University, 2013, 359-366. o.
 - Jani Péter: A termőföld-szerzés hatósági engedélyezésének szabályozása de lege lata és de lege ferenda, in: *Komplementer kutatási irányok és eredmények az agrár-, a környezeti- és a szövetkezeti jogban* (szerk.: Ágoston Eszter Ildikó), Szeged, SZTE-ÁJK, 2013, 15-28. o.
 - Kapronczai István: Az új földszabályozás hatása az agrárpolitikára, in: *Az új magyar földforgalmi szabályozás az uniós jogban* (szerk.: Korom Ágoston), Budapest, Nemzeti Közszerzői Egyetem, 2013, 79-92. o.
 - Kecskés László – Szécsényi László: A termőföldről szóló 1994. évi LV. törvény 6. §-a a nemzetközi jog és az EK-jog fényében, *Magyar Jog* (1997) 12., 721-729. o.
 - Kurucz Mihály: A mezőgazdasági üzem, mint jogi egység: a nyilvánkönyvi jószágtest kialakítása különös tekintettel az elővásárlási jogok tömegvételi problémájának kiküszöbölésére, in: *Az európai földszabályozás aktuális kihívásai* (szerk.: Csák Csilla), Miskolc, Novotni Kiadó, 2010, 151-176. o.
 - Kurucz Mihály: Az ún. agrárüzem-szabályozás tárgyának többféle modellje és annak alapjai, in: *Az új magyar földforgalmi szabályozás az uniós jogban* (szerk.: Korom Ágoston), Budapest, Nemzeti Közszerzői Egyetem, 2013, 55-77. o.
 - Kurucz Mihály: Gondolatok a termőföldjog szabályozás kereteiről és feltételeiről, *Geodézia és Kartográfia*, (2008) 9., 13-22. o.
 - Mikó Zoltán: A birtokpolitika megvalósulását segítő nemzeti jogi eszközök, in: *Az új magyar földforgalmi szabályozás az uniós jogban* (szerk.: Korom Ágoston), Budapest, Nemzeti Közszerzői Egyetem, 2013, 151-163. o.
 - Nagy Álmos Lukács: *Generációváltás a magyar agráriumban: új törvény az agrárgazdaságok átadásáról*: <https://jogaszegylet.hu/jogelet/generaciovaltasa-magyar-agrariumban-uj-torveny-az-agrargazdasagok-atadasarol/> (megtekintés ideje: 2025. 07. 07.)
 - Nagy Zoltán: A termőfölddel kapcsolatos szabályozás pénzügyi jogi aspektusai, in: *Az európai földszabályozás aktuális kihívásai* (szerk.: Csák Csilla), Miskolc, Novotni Kiadó, 2010, 187-197. o.

-
- Olajos István – Szilágyi Szabolcs: The most important changes in the field of agricultural law in Hungary between 2011 and 2013, *Journal of Agricultural and Environmental Law*, (2013) 15., 93-110. o.
 - Olajos István: A gazdaságátadási szerződés, mint a generációváltást megalapozó szerződéstípus, *Advocat*, (2022) 2., 29-36. o.
 - Olajos István: A termőföldről szóló törvény változásai a kormányváltások következtében: gazdasági eredményesség és politikai öncélúság, *Napi Jogász*, (2002) 10., 13-17. o.
 - Olajos István: Át kell-e alakítani a mezőgazdasági cégeket? Avagy a családi gazdaságokra vonatkozó jogalkotás hatása a mezőgazdasági termelőszervezetekre, *Miskolci Jogi Szemle*, (2022) 4., 56-75. o. (<https://doi.org/10.32980/MJSz.2022.4.2114>)
 - Prugberger Tamás: Szempontok az új földtörvény vitaanyagának értékeléséhez és a földtörvény újra kodifikációjához, *Kapu*, (2012) 9-10., 62-65. o.
 - Szilágyi János Ede: Hungary: Strict Agricultural Land and Holding Regulations for Sustainable and Traditional Rural Communities, in: *Acquisition of Agricultural Lands: Cross-Border Issues from a Central European Perspective* (szerk.: Szilágyi János Ede), Miskolc; Budapest, Central European Academic Publishing, 2022, 145-197. o. (https://doi.org/10.54171/2022.jesz.aoalcbicec_7)
 - Vass János: A földtörvény módosítások margójára, in: *Tanulmányok Dr. Domé Mária egyetemi tanár 70. születésnapjára* (szerk.: Vass János), Budapest, ELTE-ÁJK, 2003, 159-170. o.
 - Zsohár András: A termőföldről szóló törvény módosításának problémái, *Gazdaság és Jog*, (2013) 4., 23-24. o.
-
-

Az értékállandóság és annak érvényesülése a modern magyar magánjogban

Juhász Ágnes*

A tanulmány célja az értékállandóság szerepének és a szerződéses jogviszonyokban való gyakorlati érvényesülésének feltárása. A szerző az értékegyensúly, értékarányosság és értékállandóság hármis dogmatikai kategóriájából kiindulva történeti és aktuális jogszabályi példákkal alátámasztva vizsgálja az értékarányosság fenntartásának, illetőleg a megbomlott értékegyensúly helyreállításának lehetőségeit.

Kulcsszavak: szerződéses egyensúly, értékarányosság, értékállandóság, értékviszonyok megváltozása, bírói szerződésmódosítás, válságjog-alkotás

The principle of value stability and its application in modern Hungarian private law

The aim of this study is to explore the role of value stability and its practical application in contractual relationships. Starting from the three dogmatic categories of value balance, value proportionality, and value stability, the author examines the possibilities of maintaining value proportionality and restoring disrupted value balance, supported by historical and current legal examples.

Keywords: contractual balance, proportionality of value, stability of value, change in value ratios, judicial amendment of contract, crisis law-making

<https://doi.org/10.32980/MJSz.2025.3.122>

1. Bevezető gondolatok

Az értékállandóság gondolata Bíró György professzor munkásságával többszörösen is összefonódik. Polgári jogi jelenséggént Tanár Úr egyik kedvelt kutatási témáját képezte, olyannyira, hogy 1992-ben kandidátusi értekezése is ebben a témakörben született meg.¹ Az értékállandóság kifejezés azonban számára nemcsak ebben a megközelítésben volt jelen, hanem számára érték-állandóságot, az értékek állandóságát is jelentette: fontosnak tartotta egyrészt az elődök (pl. *Novotni Zoltán*) hagyatékának megőrzését és továbbadását az ifjabb jogászgenerációk felé. Felismerte – és elismerte – ugyanakkor azt is, ha valaki valamiben tehetségesnek bizonyult, és fontosnak, sőt, egyenesen egyik

* Habilitált egyetemi docens, Miskolci Egyetem, Állam-és Jogtudományi Kar, Civilisztikai Intézet, Polgári Jogi Tanszék

¹ Bíró György: *Az értékállandóság biztosítékai a kötelmi jogviszonyokban* (kandidátusi értekezés), Miskolc, 1992 [a továbbiakban Bíró (1992)]

küldetésének is tartotta, hogy a tanítványokban felismert tehetség mint érték állandóságát tanítással, mentorként folyamatosan fenntartsa és az elmélet (magánjogtudomány) és gyakorlat (pl. ügyvédi praxis) területén egyaránt utánpótlást neveljen.

A jelen tanulmányban az egykori – ma már szintén polgári jogász – tanítvány az értékállandóság témakörét az említett kandidátusi értekezés megvédését követően több, mint harminc évvel vizsgálja, különös tekintettel arra, hogy a 21. században folyamatosan változó gazdasági környezet (pl. infláció, válsághelyzetek stb.) miként fejt ki hatást a szerződéses értékviszonyok alakulására.

2. Értékegyensúly, értékarányosság és értékállandóság

„A kötelmi jogviszonyból keletkező szolgáltatások – ezen belül a leggyakoribb kötelemkeletkeztető tényállásból, a szerződésekből fakadó szolgáltatás – eredeti értékegyensúlyának védelme, valamint ehhez kapcsolódóan az értékarányok időközben beálló eltolódásának megakadályozása a modern magánjog alapvető feladata.”²

Bíró György kandidátusi értekezését az előbb idézett mondattal nyitotta, egyértelműen a (modern) magánjog feladataként definiálva a szerződéses értékegyensúly jogi védelmét és az egyensúlyban bekövetkező esetleges változások, értékarány-eltolódások kezelését. A fenti idézet kapcsán – a Bíró által mondottakkal összhangban – több megjegyzést is érdemes megfogalmazni. A szerződéses értékegyensúly kezelése bár a magánjog feladata, erre azonban csak abban az esetben van szükség, ha azt az adott kötelelem ténylegesen indokolja, és azt a szerződő felek maguk is igénylik. Mindezek hiányában a szerződéses értékegyensúly fenntartásának jogi eszközökkel való biztosítása nemhogy nem kívánatos, hanem adott esetben kifejezetten ellentétes is lehet a felek akaratával.

A tanulmány kezdetén szükségesnek mutatkozik a vizsgált témakörhöz kapcsolódó fogalmi és elméleti keretek kijelölése, így különösen az alapvető kifejezések tisztázása, hiszen az *értékállandóság* mellett számos egyéb, a szerződéses szolgáltatás és ellenszolgáltatás értékéhez kapcsolódó további kifejezés (pl. *értékegyensúly*, *értékarányosság* és *értékaránytalanság*) is megjelenik, amelyek fogalmi meghatározása szintén indokolt.

A *szerződéses egyensúly* (*értékegyensúly*) kifejezés alapvetően a szerződéses szolgáltatás és ellenszolgáltatás egymáshoz való viszonyát írja le. Bíró a szerződési szabadság alapelve kapcsán utalt arra, hogy a felek – jogszabályi keretek között gyakorolt³ – tartalom-meghatározási szabadsága magában foglalja a szerződéses szolgáltatások értékviszonyainak meghatározását is.⁴ A felek kifejezett rendelkezése hiányában a jog vélelmezi a szerződés visszerhességét, melynek értelmében a

² Bíró (1992) i.m., 1. o.

³ Vö.: például Ptk. 6:60. § a jogszabály által meghatározottszerződési tartalomtól vagy a Ptk. 6:78. § az általános szerződési feltétel szerződéses tartalomává válásáról.

⁴ Bíró György: *Kötelmi jog. Közös szabályok. Szerződésstan*, Novotni Kiadó, Miskolc, 2010 [a továbbiakban Bíró 2010]), 234. o.

szerződéssel kikötött szolgáltatásért – ha tehát a szerződésből vagy a körülményekből más nem következik –, ellenszolgáltatás jár.⁵ Bíró felhívja azonban a figyelmet arra, hogy a jogalkotó által elvárt és normative, a visszterhesség vélelmének kimondásával „elrendezett” vagy a felek által a szerződésben kifejezetten rögzített értékegyensúlyi (arányossági) helyzet nem jelent egyben értékazonosságot, matematikai értelemben felfogott egyenlőséget, minthogy „*az értékegyensúly követelménye eltér bizonyos értékelődést a szerződés megkötésekor a felek szolgáltatása között.*”⁶ Vannak ugyanis olyan helyzetek, ahol a szerződéses egyensúly nem áll fenn. Ezek egy részénél az értékek közötti eltolódás jogszerű (pl. ingyenes szerződések, szerencseszerződések, stb.), míg más esetekben az egyensúlyhiány jogellenesen áll fenn (pl. feltűnő értékaránytalanság, uzsorásszerződés), mely esetekhez a jog – az értékarányosság követelményének biztosítása érdekében – az érvénytelenség jogkövetkezményét kapcsolja.⁷

A polgári jog szempontjából tehát elvárásként fogalmazódik meg a szerződéses (érték)egyensúly biztosítása: abban az esetben, ha a szerződéskötéskor nincs a felek által szándékolt jogszerű egyensúlyhiány, úgy a szerződéses szolgáltatásoknak – a Ptk. 6:61. §-a által rögzített visszterhesség vélelme értelmében – egymással arányos módon, *egyenértékűen* kell fennállniuk. Az egyenértékűség azonban nemcsak a szerződéskötés időpontjában követelmény, hanem annak – különösen tartós jogviszonyok esetében – a jogviszony fennállásának teljes időtartama alatt teljesülnie kell. Ezzel kapcsolatosan mondja ki Bíró, hogy „*[a]z értékarányosság követelményének egy tartós jogviszonyban való fenntartását az értékállandóság igénye jelenti.*”⁸ Ebből levezetve tehát az *értékállandóság* nem más, mint *a szerződés eredeti, szerződéskötéskori értékarányainak, egyensúlyának folyamatos fennállása, „időbeli értékmegőrzés”,* amelynek fenntartása azonban – ahogyan arra fentebb már utaltunk –, csak a szerződéses kötelelem jellege és a felek erre irányuló akarata, ilyen irányú igénye esetén indokolt.

A felek által nyújtandó kölcsönös szolgáltatások közötti kisebb aránytalanság önmagában még nem áll ellentétben az egyenértékűség követelményével. A gyakorlat ezeket az aránytalanságokat, eltéréseket a piaci viszonyok természetes velejáróinak tekinti, amelyek ennek megfelelően nem teszik szükségessé a jogi beavatkozást.⁹ Ezzel szemben viszont felmerül az értékviszonyok védelme (és korrekciója) olyan esetekben, amikor az egyenértékűség különösen durva sérelmet szenvedne.

3. A szerződéses egyensúly zavarai

3.1. Jogellenesen egyensúlyhiányos helyzetek. A polgári jog különös figyelmet fordít azokra a helyzetekre, ahol a szolgáltatás és ellenszolgáltatás eredeti, felek által

⁵ Ptk. 6:61. §

⁶ Bíró (2010) i.m., 234. o.

⁷ Vö. Ptk. 6:97-6:98. §§

⁸ Bíró (2010) i.m., 239. o.

⁹ Benke József: Első könyv. Bevezető rendelkezések, In: Bodzási Balázs – Tőkei Balázs (szerk.): *2013. évi V. törvény a Polgári Törvénykönyvről kommentárja*, Magyar Közlöny Lap- és Könyvkiadó Kft., Budapest, 2021, 25-80., 40. o.

elfogadott arányai nem valamilyen külső körülmény hatására változnak meg, hanem az értékarányosság, a szerződéses szolgáltatások egyébként elvárt egyenértékűsége, az egyensúlyi helyzet már a szerződés megkötésének időpontjában sem állt fenn. Mindazokban az esetekben, amikor a szolgáltatás és ellenszolgáltatás – a szerződés megkötésének időpontjában, tehát egy statikus állapotban elvárt – arányai közötti effajta (lényeges) eltérésnek nincs jogszerű alapja (jogellenesen egyensúlyhiányos), a jogalkotó a szerződéshez *az érvénytelenség jogkövetkezményét* kapcsolja.

Hatályos polgári törvénykönyvünk (2013. évi V. törvény, a továbbiakban *Ptk.*) ebben a körben több tényállást is említ, amelyet azonban az érvénytelenség mint jogkövetkezmény szempontjából eltérő módon kezel. Bíró ebben a körben említi a feltűnő (a kandidátusi értekezésekor hatályos polgári jogi szabályoknak megfelelően a szakirodalomban objektívnek nevezett) értékaránytalanságot, az értékbeli tévedést (és az értékben való megtévesztést), az uzsorás szerződést, valamint az értékviszonyokra is kiható gazdasági erőfölényt.¹⁰ Az említett tényállások kapcsán lényeges elhatárolási szempont, hogy míg feltűnő értékaránytalanság esetén elegendő az aránytalanság feltűnő mértékének megállapíthatósága, addig az értékre vonatkozó tévedés, megtévesztés, valamint az uzsorás szerződés esetében további, szubjektív többletelem (az értékaránytalanságot vagy annak fel nem ismerhető voltát a másik fél okozza, másik fél helyzetének kihasználása) fennállásának igazolása is szükséges.¹¹

a) *Feltűnő értékaránytalanság* fennállása esetén, vagyis amikor a szolgáltatás és az ellenszolgáltatás értéke között *a szerződés megkötésének időpontjában* úgy áll fenn feltűnően nagy aránytalanság, hogy a szerződő felek egyikét sem vezeti az ingyenes juttatás szándéka, a Ptk. a sérelmet szenvedett fél számára biztosítja a szerződés megtámadásának jogát.¹² Kizárt ugyanakkor a szerződés megtámadásának a lehetősége, amennyiben a sérelmet szenvedett fél a feltűnő értékaránytalanságot felismerhette vagy ennek kockázatát vállalta.

A Ptk. normaszövege egyértelművé teszi, hogy az értékaránytalanságnak a szerződéskötés időpontjában kell fennállnia, és a jogalkotó kifejezetten ehhez a helyzethez kapcsolja az érvénytelenség (szerződés megtámadhatósága) jogkövetkezményét.¹³ Azokban az esetekben, amikor a szolgáltatás és ellenszolgáltatás értékbeli arányossága eredetileg (a szerződéskötéskor) fennállt, és az csak utóbb változott meg („utólagos értékmódosulás”¹⁴), a jogalkotó más jogintézményeken, így például a lehetetlenülés¹⁵ vagy a bíróság általi

¹⁰ Bíró (1992) i.m., 43. o.

¹¹ Az említett érvénytelenségi tényállások elhatárolását lásd részletesen: Sándor István: A feltűnő értékaránytalanság egyes elméleti és gyakorlati aspektusai, *Miskolci Jogi Szemle*, 2021/3. sz. (2. klsz.), 50-69., 52-54. o.

¹² Ptk. 6:97. §

¹³ Nyilvánvalóan kivételt képeznek a tényállás alól azok a helyzetek, ahol a szolgáltatás és ellenszolgáltatás közötti aránytalanság fennállása jogszerű volt, annak alapját a felek egybehangzó akaratelhatározása képezte (szándékoltan egyensúlyhiányos helyzetek). Részletesen lásd Bíró (1992) i.m., 34-42. o.

¹⁴ Bíró (1992), 49. o.

¹⁵ Ptk. 6:179. §

szerződésmódosítás¹⁶ tényállásán keresztül kezeli a szerződéses egyensúly megbomlását. (A későbbiekben az említett jogintézmények általi korrekciós lehetőségekkel részletesen foglalkozunk.)

A feltűnő értékaránytalanság kapcsán szükséges ugyanakkor annak vizsgálata, hogy a szolgáltatás és az ellenszolgáltatás arányai közötti eltérés mikor tekinthető feltűnően nagyra, és egyáltalán melyek azok a tényezők, amelyek az értékaránytalanság megállapításánál figyelembe vehetők, értékelhetők. A Ptk. nem jelöli ki a határt az aránytalanság feltűnő és nem feltűnő mértéke között, hanem az eljáró bíróságok mérlegelésére bízta, hogy az eset valamennyi körülményét megvizsgálva állapítsák meg, hogy egy adott tényállás mellett fennálló aránytalanság feltűnő-e vagy sem. Hasonlóképpen, korábbi polgári jogi kódexünk, a 1959. évi IV. törvény (a továbbiakban *régi Ptk.*) sem adott iránymutatást az értékaránytalanság feltűnő mértékére vonatkozóan, azonban a régi Ptk. hatálya alatt megalkotott – hatályos Ptk. alkalmazása körében is irányadó – PK 267.¹⁷ kifejezetten meghatározza mindazokat a szempontokat, amelyek irányadóak a feltűnően nagy értékkülönbség és az ellenszolgáltatás megállapításánál. A hivatkozott PK I. része szerint a bíróságnak vizsgálnia kell a szerződés megkötésének körülményeit. Ezen túlmenően figyelemmel kell lennie továbbá a szerződés egész tartalmára, a forgalmi (érték-) viszonyokra, valamint az ügylet jellegéből fakadó sajátosságokra. illetve a szolgáltatás és ellenszolgáltatás meghatározásának módjára (pl. (részletfizetési kedvezmény kikötése, az értéktől eltérő ellenszolgáltatásnak sajátos okból történő felajánlása, versenytárgyalás stb.).¹⁸

A PK 267. tehát bár elsődleges segítséget nyújt a feltűnően nagy értékkülönbség és az ellenszolgáltatás megállapításához, a gyakorlat jól mutatja, hogy az eljáró bíróság az érvénytelenség jelen esetkörének megítélése során – a szerződés típusától és jellegétől függően – további különös szempontokra is tekintettel lehet.¹⁹

A feltűnő értékaránytalanság esetében a jogalkotó a szerződés megtámadása jogának gyakorlását egy további, szubjektív kritériumhoz köti, amikor kimondja, hogy nem támadhatja meg a szerződést az, aki a feltűnő értékaránytalanságot *felismerhette* vagy annak *kockázatát vállalta*. A felismerés – kellő gondosság tanúsítása melletti – lehetősége tehát kizárja a szerződés felűnő értékaránytalanság miatti megtámadását²⁰, csakúgy, ahogyan a fél általi tudatos kockázatvállalás (pl. szerencseelemet tartalmazó szerződések esetében).²¹ Megjegyezendő ugyanakkor, hogy az említett okok fennállása csak az adós vonatkozásában zárja ki a szerződés

¹⁶ Ptk. 6:192. §

¹⁷ Vö.:1/2014. PJE határozat, 1. pont.

¹⁸ A PK 267. szövege további számos szempontot is felsorol, így a bíróságnak figyelemmel kell továbbá lennie a szerződő felek bármelyikének esetleges külön igényére, fokozott érdekeltiségére a szerződés létrejöttében, csakúgy, mint a szolgáltatás minőségére, korszerűségére, újszerűségére, divatosságára és az értékesítési feltételekre.

¹⁹ A családi vagyoni szerződések vonatkozásában lásd például: BH 2000.539, BH 1994.537. A kérdést részletesen elemzi: Kriston Edit: Az értékaránytalanság, mint érvénytelenségi ok a családtagok vagyoni szerződéseiben, *Miskolci Jogi Szemle*, 2021/3. sz. (2. Klsz.) 211-225. o.

²⁰ Lásd például a Fővárosi Ítéltábla Gf.40033/2025/5. számú határozatát, valamint a Győri Ítéltábla Pf.20052/2024/9. számú határozatát szerződés érvénytelenségének megállapítása tárgyában.

²¹ Lásd a Kúria Pfv.20651/2012/7. számú precedensképes határozatát szerződés érvénytelenségének megállapítása (öröklési szerződés érvénytelenségének megállapítása) tárgyában.

megtámadásának lehetőségét.²² A megtámadás jogát ugyanakkor a Ptk. alapján főszabályként maguk a felek is jogszerűen kizárhatják. (Kivételt képeznek az előbbi főszabály alól a fogyasztó és vállalkozás közötti szerződések, ahol a megtámadási jog jogszerűen nem zárható ki.)²³

A feltűnő értékaránytalanság mint jogellenesen egyensúlyhiányos helyzethez kapcsolódóan a megtámadási jog gyakorlásán túlmenően a legfontosabb kérdés az, hogy a szerződés sikeres megtámadása esetében miként jár el a bíróság, milyen jogkövetkezményt alkalmaz. Abban az esetben, ha a bíróság a szerződést visszamenő hatállyal érvényesnek nyilvánítja²⁴, felmerül a kérdés, hogy miként történik meg a szerződésben fennálló – és érvénytelenséget okozó – aránytalanság korrekciója és ennek során „mi a helyreütési mérték.”²⁵ Amint Bíró írja, a szerződő felek érdekei a szerződéses érték vonatkozásában ellentétesek²⁶, ennek köszönhetően meghatározható egy olyan ún. *alkusáv*, amely egyfajta keretet ad, amelyen belül kialakul majd a szolgáltatás és ellenszolgáltatás egymáshoz viszonyított végleges aránya a szerződéses tárgyalások lezárultát követően. Éppen ezért, az ezen – tehát a felek érdekei által kijelölt – alkusávon belül a feltűnő értékaránytalanság esete eleve nem merülhet fel. Más szempontból nézve azonban, éppen ez az alkusáv az, amely bizonyos mértékben mégis csak kijelöli a feltűnő értékaránytalanság határát, ameddig – vagy ahonnan – számítva a felek által nyújtott szolgáltatások egymással arányosnak tekinthetők. A fennálló feltűnő értékaránytalanság esetében tehát – ahogyan ezt Bíró is kiemeli²⁷ – a megfelelő korrekciós érték csakis az alkusáv határa lehet, vagyis az, ahol a feltűnő értékaránytalanság még nem lenne megállapítható.

A feltűnő értékaránytalanság korrekciójával kapcsolatosan a korábban már hivatkozott PK 267. II. része úgy rendelkezik, hogy *„a feltűnően nagy értékkülönbségre alapított megtámadás következtében érvénytelenné vált szerződés esetében a szerződés érvényessé nyilvánításakor a bíróságnak olyan mértékű ellenszolgáltatást kell megállapítania, amely mellett az értékkülönbség már nem feltűnően nagy.”*

b) A felűnő értékaránytalanság mellett a Ptk.-ban megjelenő másik jogellenesen fennálló értékaránytalansági helyzet az *uzsorás szerződés*, ahol a szerződő fél a szerződés megkötésekor a másik fél helyzetének kihasználásával feltűnően aránytalan előnyt köt ki.²⁸ Ezeket a helyzeteket a jogalkotó szigorúbban ítéli meg, és ennek megfelelően azokhoz már nem a szerződés megtámadásának jogát kapcsolja, hanem a semmisség jogkövetkezményével sújtja.

Fentebb már utaltunk arra, hogy a jogalkotó az uzorás szerződés megállapíthatóságához az aránytalanság fennállásán túl²⁹ egy további, szubjektív feltétel teljesülését is megköveteli, amikor kimondja, hogy a szerződő fél a *másik fél*

²² Lásd a Fővárosi Ítéltábla Gf.40142/2024/14. számú határozatát szerződés megtámadása tárgyában.

²³ Ptk. 6:97. § (2) bekezdés.

²⁴ Vö. Ptk. 6:110. §

²⁵ Bíró (1992) i.m., 51. o.

²⁶ Uo.

²⁷ Bíró (1992) i.m., 52. o.

²⁸ Ptk. 6:98. §

²⁹ Vö.: BH+ 2002.8.389., BH+ 2011.2.76., Fővárosi Ítéltábla Pf.20348/2024/5.

helyzetét kihasználva köti ki a maga számára a feltűnően aránytalan előnyt. Lényeges kiemelni, hogy a jogalkotó a hatályos Ptk. vonatkozó szakaszának megszövegezésekor tudatosan mellőzte a régi Ptk.-hoz kapcsolódó ítélkezési gyakorlatban gyakran használt „szorult” jelzőt, ezzel is egyértelművé téve, hogy az uzsorás szerződés nem csupán a szerződő fél szorult helyzetének kihasználásakor állhat fenn, hanem azt bármely, szerződéses előny érdekében kihasználható helyzet, így akár a másik fél tapasztalatlansága, könnyelműsége, ítélőképesség-hiánya, kényszerhelyzete vagy információhiányos helyzete is megalapozhatja.^{30 31}

A bírói gyakorlat utal arra, hogy az uzsorás szerződés nem más, mint a feltűnő értékaránytalanság minősített esete³², ahol a szerződéses szolgáltatások közötti aránytalanság az egyik fél oldalán kikötött *feltűnően aránytalan előny* formájában realizálódik. Hasonlatosan azonban a feltűnő értékaránytalanságnál leírtakhoz, uzsorás szerződés esetében is a bíróság hivatott a „feltűnően aránytalan előny” kifejezés értelmezésére. Az ítélkezési gyakorlat a feltűnő értékaránytalanság és a feltűnő előny kikötésének megítélését alapvetően azonos szempontok mentén ítéli meg, utóbbit lényegesen szűkítve.³³

3.2. A szerződéses egyensúly megbomlása és annak kezelési lehetőségei.

*Nochta Tibor*ól sokszor hallott gondolat, hogy a szerződéskötés a kockavetéshez hasonlít: az ügylet megkötésének időpontjában ugyanis még nem lehet tudni, hogy pontosan mi is lesz a végeredmény.³⁴ Noha a szerződő felek akarata a szerződéskötéssel – néhány kivételtől eltekintve³⁵ – nyilvánvalóan egy adott (célzott) joghatás kiváltására irányul, ennek sikeressége azonban számos további tényezőtől függ, különösen azon szerződéses viszonyok esetében, amelyek tartós jelleggel bírnak.³⁶ A *Nochta*-féle gondolat jól érzékeltetni, hogy a szerződéskötés időpontját követően számtalan olyan változás állhat be akár a felek személyes helyzetében, akár a külső körülményekben, amely a felek számára kockázatot rejthet magában és

³⁰ Menyhárd Attila: Az érvénytelenség, In: Bodzási Balázs – Tókey Balázs (szerk.): 2013. évi V. törvény a Polgári Törvénykönyvről kommentárja, Magyar Közlöny Lap- és Könyvkiadó Kft., Budapest, 2021, 1469-1522. o. [a továbbiakban Menyhárd (2021)], 1493. o.

³¹ A helyzetkihasználás kérdésének megítéléséhez érdekes adalékul szolgál a Fővárosi Ítéltábla egyik határozata, amelyben az eljáró bíróság szerint, noha a felperes az adásvételi szerződés megkötésekor ténylegesen gazdasági kényszerhelyzetben volt, azonban ez a helyzet önmagában nem, sőt, még a felperes által hivatkozott további körülményekkel együtt sem eredményezett olyan válságos helyzetet, amely gazdasági társaság esetén az uzsorás jelleg megállapításához szükséges szorult helyzet megállapítását tenné lehetővé. (FIT Gf.40354/2022/5.)

³² Vö. A Kúria Pfv.20252/2013/4. számú precedensképes határozata szerződés semmisségének megállapítása tárgyában, I. pont

³³ Vonatkozó írásában Menyhárd a fenti módszert vitatja és álláspontja indoklásául kiemeli, hogy az előny nemcsak a szolgáltatások közötti értékkülönbséget jelentheti, hanem egy bármely módon elért szerződéses pozíció formájában is megjelenhet. Menyhárd Attila: Az uzsorás szerződésről, In: Kisfaludi András (szerk.): *Liber Amicorum – Studia L. Vékás dedicata*, ELTE Állam- és Jogtudományi Kar, Budapest, 1999, 221-240. o. (a továbbiakban Menyhárd [1999]).

³⁴ *Nochta Tibor*: Mennyiben szerződési kockázat a gazdasági válság?, *Jog – Állam – Politika*, 2011/2. sz., 87-97.

³⁵ Lásd például a színlelt szerződés esetét. (Ptk. 6:92. § (2) bekezdés)

³⁶ A jogviszony tartósságának megítélésével kapcsolatosan lásd: Juhász, Ágnes: A polgári jogviszony tartósságának kérdéséről, *Jogtudományi Közlöny*, 2019/4. sz., 156-164.; Juhász, Ágnes: A jogviszony tartós jellege és annak jelentősége a szerződési jogban, *Erdélyi Jogélet*, 2022/3. sz., 103-118. o.

adott esetben a szerződéskötéskor még fennálló értékegyensúly megbomlására is vezet. Bíró szerint maga „[a]z utólagos értékmódosulás lehetősége és veszélye kétségtelenül hozzátartozik az üzleti kockázathoz”³⁷, az értékegyensúly felbomlása pedig „(...) a tartós jogviszonyok esetében fennálló, reálisan fenyegető anomália.”³⁸

Abban az esetben, amikor a szerződés eredeti, felek által elfogadott (szándékolt) egyensúlya megbomlik, a szerződéses értékek (szolgáltatás és ellenszolgáltatás) egymáshoz való aránya megváltozik, igényként merülhet fel ezen értékek állandóságának biztosítása. Ezen igény, mint Bíró írja, mindenkor természetes kíváncsiaként jelentkezik, jelentősen felértékelődik azonban minden olyan helyzetben, amikor a változás a pénz reálértékében áll be.³⁹ Minthogy a reálérték csökkenése (infláció) – vagy ritkábban növekedése (defláció) – folytán a pénz képtelen lesz betölteni általános egyenértékes funkcióját, a helyzet mindenképpen kezelésre szorul, az értékek állandóságát szükséges fenntartani. Ezzel kapcsolatosan Dezső Gyula követelményként fogalmazta meg, hogy az értékállandóság biztosítása egyidejűleg valósítsa meg a hitelező és az adós jogos érdekeinek védelmét.⁴⁰ (A jelen tanulmányban már az eddigiekben is sokszor hivatkozott kandidátusi értekezésében Bíró az akkori polgári jogi szabályanyag kapcsán úgy foglalt állást, hogy az az egyidejű adós- és hitelezővédelem biztosítására nem képes.⁴¹)

Az értékállandóság biztosításának módszerei sokfélék lehetnek. Vannak olyan módszerek, eszközök, amelyek segítségével maguk a szerződésben részes felek „belülről” biztosítják a szerződésben foglalt szolgáltatás és ellenszolgáltatás arányosságát (*valorizációs kikötések*). Ezek a kikötések – álláspontom szerint – egyfajta *szerződésmentő klauzulaként* is felfoghatók, hiszen ezáltal a felek rendelkeznek arról, hogy a szerződésben beálló nagymértékű értékbeli változás esetén mi a teendő, mi lesz a további sorsa a közöttük fennálló szerződésnek.⁴²

A szerződéses értékek állandósága azonban *kívülről* is fenntartható, egyrészt *a bíróságok, másrészt pedig a mindenkori jogalkotó által*. Előbbi esetben a bíróságok – nyilvánvalóan valamelyik szerződő fél kérelmére eljárva – „kezelik”, „gyógyítják

³⁷ Bíró (1992) i.m., 49. o.

³⁸ Bíró (1992) i.m., 68. o.

³⁹ Bíró (1992) i.m., 15. o.

⁴⁰ Dezső Gyula: A kötelelem tartalma, In: Szladits Károly (szerk.): *Magyar magánjog III. Kötelmi jog általános része*, Budapest, 1939, 400-451., 416. o.

⁴¹ Bíró (1992) i.m., 20. o.

⁴² A „szerződésmentő kikötés” (*salvatorische Klausel*) kifejezés elsődlegesen olyan kikötéseket foglal magában, amelyek szerződésbe iktatásával a felek arra vonatkozóan rendelkeznek, hogy a szerződés egyes részeinek érvénytelensége esetén mi lesz a sorsa az érvénytelenséggel nem érintett szerződésrészeknek. Ide sorolhatók elsődlegesen a szerződés oszthatóságára vonatkozó kikötések, azonban álláspontom szerint ebbe a körbe tartozhatnak azok a szerződéses kikötések is, amelyek egy értékaránytalansági helyzet bekövetkezése esetére rendelkeznek a szerződés sorsáról, az esetleges érték-korrekcióról és annak mikéntjéről. A szerződésmentő klauzulákról lásd bővebben: Beyer, Jens-Uwe.: *Salvatorische Klauseln: Bedeutung, Zweckmäßigkeit, Formulierungsvorschlag, Steuer, Wirtschaft und Recht 47*, Eul Verlag, Bergisch Gladbach, 1988; Baur, Jürgen F.: *Salvatorischen Klauseln*. In: Baur, J. F. (Hrsg.): *Festschrift für Ralf Vieregge zum 70. Geburtstag am 6. November*, De Gruyter, Berlin – New York, 1995, pp. 31-42; Marchand, Sylvain.: *Clauses contractuelles. Du bon usage de la liberté contractuelle*. Helbing Lichtenhahn Verlag., Basel, 2008, p. 246; Nordhues, Paul.: *Salvatorische Klauseln – Funktionsweise und Gestaltung. Juristische Arbeitsblätter*, Vol. 43 (2011), No. 3, pp. 211-216., pp. 213-214.

meg” az értékeltolódással sújtott, ekképpen „beteggé vált” szerződést (pl. bíróság általi szerződésmódosítás, feltűnő értékaránytalanság korrekciója), míg más esetekben a szerződésben beállt értékeltolódást maga a jogi norma orvosolja (pl. valorizációs rendelkezések).

3.2.1. A szerződés értékaránytalanságának felek általi rendezése. A szerződéses szolgáltatás és ellenszolgáltatás arányainak megváltozása esetén az elsődleges megoldást – a szerződési szabadság, azon belül is a felek szerződéses tartalom meghatározására irányuló szabadságából adódóan⁴³ – a beállott értékaránytalanság szerződő felek általi rendezése jelenti, amely a rendezés időpontját tekintve az értékviszonyok megváltozásához képest lehet előzetes vagy utólagos.

Előbbi esetben a felek „elébe mennek a problémának”, amennyiben a szerződésükben eleve rendelkeznek arról, hogy miként kell eljárni olyan esetben, amikor a szerződéses szolgáltatások eredeti értékarányai a szerződéskötést követően valamilyen okból kifolyólag megváltoznak. Ezek a kikötések bár a rendelkezés időpontját tekintve előzetesek, azonban érvényesülésük utólagos, hiszen tényleges alkalmazást csak az értékviszonyok megváltozásával nyernek.

a) A felek általi *előzetes rendelkezés* módja az ún. *értékállandósági vagy értékmegőrzési (valorizációs) kikötések* szerződésbe foglalása. A régi Ptk. eredeti, hatálybalépéskori normaszövege kifejezetten elismerte a „pénztartozás értékállandóságának biztosítására irányuló kikötést” és arra vonatkozóan korlátozást is tartalmazott.⁴⁴ A hatályos Ptk. sem kifejezett rendelkezést, sem pedig tilalmat vagy korlátozást nem tartalmaz az értékállandósági kikötésre, ennek megfelelően az effajta kikötés szerződésbe foglalása elméletileg – a szerződési szabadság elvéből, különösen a szerződéses tartalom meghatározására irányuló szabadságból kiindulva – lehetséges. Az érékmegőrző vagy értékállandósági klauzulák körébe sorolhatók mindazok a kikötések, amelyek „*a tartós pénzbeli kötelmeknél a kifizetési (lerovási) összeg valorizációját szolgálják.*”⁴⁵

Maga a *valorizáció* a legegyszerűbben megfogalmazva *nem jelent mást, mint a pénzromlás korrekcióját*, a leértékelődő pénzhez (infláció) képest történő átértékelést. Valorizáció esetén a kiindulópontot a teljesítésnél a szerződéskötéskori pénzérték jelenti, azonban amennyiben a teljesítéskori pénz értéke (vásárlóérték) ennél alacsonyabb, úgy az értéket megfelelően korrigálni szükséges. Az átértékelés jogalapjául tehát maga a pénzromlás szolgál, annak *célja* pedig *a megfelelő értékkiegyenlítődség*. Ahogyan arra Bíró rámutat, a korrekció alapját az

⁴³ Vö. Ptk. 6:59. § (2) bekezdés.

⁴⁴ Vö.: Régi Ptk. 231. § (4) bekezdés. A hivatkozott szakaszt az 1977. évi Ptk. novella (1977. évi IV. törvény) helyezte hatályon kívül arra hivatkozással, hogy a világgazdaságban és a kapitalista országok valutarendszerében bekövetkezett változások miatt a korábbi korlátozás fenntartása már nem indokolt, az ún. „lebegő” árfolyamok mellett pedig már nem is alkalmazható. (L. A Magyar Népköztársaság Polgári Törvénykönyvéről szóló 1959. évi IV. törvény módosításáról és egységes szövegéről szóló 1977. évi IV. törvény indokolását.)

⁴⁵ Szalma József: Értékmegőrző (valorizációs) klauzulák a tartós pénzkötelmekben, In: Sándor István – Czirfusz, György (szerk.): *Kihívások a magánjog területén a 2020-as évek elején*. A Szladits Károly professzor tiszteletére Dunaszerdahelyen 2023. szeptember 21-én tartott konferencia előadásainak szerkesztett változata, Közgazdász Akadémia Kiadó, Budapest, 2024, 129-166., 162. o.

értékazonossági (identitási) gondolat képezi, hiszen a hitelező az átértékeléssel nem többletet szerez, hanem hozzájut az ügyletkötéskor megállapított, a hitelezőt a szerződéses jogviszony alapján megillető értékhez.⁴⁶

(Megjegyezendő, hogy a valorizáció lehetősége nemcsak a szerződő felek megállapodásán nyugodhat, hanem arról jogszabály is rendelkezhet, bár ez utóbbi megoldás a hazai magyar magánjogot tekintve meglehetősen ritka.⁴⁷ Mindazokban az esetekben, amikor a valorizáció alapját jogszabályi rendelkezés képezi és maga a jogszabály valorizál, e rendelkezés évről évre „megújítja” a szerződés adott elemét és ennek megfelelően az adott szerződéses rendelkezés „önmagát végrehajtva” automatikusan, bármely további jogi aktus szükségessége nélkül módosul. Abban az esetben, ha a jogszabály csupán az átértékelés kötelezettségét írja elő, úgy az nem automatikus, hanem annak realizálásához a bírói út igénybevétele szükséges.)

Amennyiben az átértékelésről a felek rendelkeznek, úgy a szerződéses kikötés irányulhat egyrészt magának a valorizációnak a kikötésére. Ilyenkor a felek az értékállandóságot követelményként fogalmazzák meg és arra vállalnak kötelezettséget, hogy az értékállandóságot a közöttük létrejött szerződéses jogviszony fennállásának teljes időtartama alatt biztosítják. Az is lehetséges azonban, hogy a felek megállapodásában foglalt valorizációs kikötés mennyiségi jellegű, amennyiben az kifejezetten a valorizáció mértékére irányul.

A gyakorlatban az értékmegőrző klauzulák számos formában megjelenhetnek. Itt említhetők meg például az árindex klauzulák, amelyek az inflációt „követik le”, vagyis egy adott szerződésben lehetővé teszik a szerződő felek számára, hogy a szerződésükben eredetileg rögzített árakat az idő múlásával hozzáigazítsák az inflációhoz (*inflációkövető korrekció*). Az értékkövetés (*indexálás*) különösen gyakori például a biztosítási jogviszonyoknál, ahogy a biztosítási díjat és a biztosítási összeget – az inflációt figyelembe véve – egyaránt megemelik annak érdekében, hogy az ne veszítsen értékéből. A szerződésbe épített effajta index-klauzulák esetében fontos, hogy a szerződés feltételei (leggyakrabban a biztosító által alkalmazott általános szerződési feltételek) egyértelműen meghatározzák az indexálás konkrét működési mechanizmusát, amelyre tekintettel a fogyasztó fel tudja mérni a számára ebből eredő gazdasági következményeket. Az indexálás pontos mikéntjének effajta egyértelmű rögzítése hiányában az adott általános szerződési feltétel tisztességtelennek minősülhet.⁴⁸

Bár a szerződéses értékviszonyok korrigálásának lehetősége a legtöbb esetben a pénz értékének romlásához, vagyis az inflációhoz kötött, nem kizárt az sem, hogy a felek a korrekció lehetőségét valamely feltétel, külső jelentős körülmény bekövetkezéséhez kössék.

A gyakorlatban jellemző volt továbbá⁴⁹ (és ma is az) a pénzszolgáltatás kirovó pénznemének értékálló valutában vagy aranyban való meghatározása is

⁴⁶ Bíró (1992) i.m., 91. o.

⁴⁷ Pl. 1928. évi XII. törvénycikk az egyes magánjogi pénztartozások átértékeléséről.

⁴⁸ Vö.: A Kúria Pfv.20768/2023/8. számú precedensképes határozata szerződési feltételek érvénytelenségének megállapítása tárgyában.

⁴⁹ A magyar magánjogban az 1875. XXXVII. évi törvénycikk (Kereskedelmi törvény, a továbbiakban Kt.) volt az első jogszabály, amely rendelkezett arról az esetről, amikor „a szerződés számolási értékéről vagy oly pénznemről szól, mely a teljesítés helyén forgalomban nincs”. Vö.: Kt. 326. § (2) bekezdés.

(*devizaklauzula, aranykikötés*).⁵⁰ Jogszabályi tilalom hiányában ugyanis – ahogyan azt a 6/2013. polgári jogegységi határozatában⁵¹ a Kúria is kiemeli –, a szerződő felek szabadon határozhatják meg a kirovó pénznemet (szabad számolás elve).⁵²

A régi Ptk. korábban már hivatkozott szakasza szerint a pénztartozást a szerződő felek erre irányuló kikötése hiányában a teljesítés helyén érvényben lévő pénznemben kellett megfizetni.⁵³ A fenti főszabály mellett ugyanakkor a Ptk. a felek számára lehetőséget adott arra, hogy a tartozás számolási értékét (kirovó) más pénznemben vagy éppen aranyban állapítsák meg. Ekkor a tartozást a fizetés helyén és idején érvényben lévő árfolyam (ár) alapul vételével kellett átszámítani, azt pedig, hogy ténylegesen (effektíve) mikor volt lehetőség az idegen pénznemben vagy aranyban történő fizetés érvényes kikötésére vagy teljesítésére a korabeli devizagazdálkodási szabályok határozták meg, egészen az 1980-as évek elejéig.⁵⁴

A külföldi pénznemben történő teljesítés kérdését a Kúria részletesen vizsgálta a devizahitelek kapcsán a fentebb már hivatkozott 6/2013. PJE határozatában, visszautalva a régi Ptk. 231. § (1) bekezdésében foglalt főszabályra és az attól – a felek konszenzusa útján – való eltérés lehetőségére is, vagyis amikor a kirovó és a lerovó pénzneme eltér egymástól. A Kúria felhívja a figyelmet arra, hogy az említett kivétel esetén a tartozást – a Ptk. 231. § (2) bekezdésében rögzített szabálynak megfelelően – át kell számítani, ez az átszámítás azonban „nem jelent pénzváltást, csupán a folyósított összegnek, illetve a törlesztett összegeknek a teljesítéskori árfolyam alapján történő kiszámítását.”⁵⁵

A kirovó és a lerovó egymáshoz való viszonyának szép összegzését adja Pomeisl András, aki a pénztartozás értékállandóságát a következőképpen ragadja meg: „A pénzben pénzre szóló tartozás szerkezetéből adódóan a pénztartozás értéke csak a kirovó pénznem értékéhez viszonyítottan állandó. Az értékállandóság a pénztartozások lényegi, a pénz természetéből adódó kérdése, mivel a pénz használati értékét nem anyagi tulajdonságai, hanem csereértéke határozza meg, amely különböző helyeken és időben nem állandó.”⁵⁶

b) A szerződéses szolgáltatások szerződéskötést követően bekövetkező aránytalanná válása a szerződő felek által *utólagosan* is kezelhető, hiszen a szerződő feleknek – a szerződési szabadság elvének fogva – *lehetőségük van arra, hogy szerződésüket módosítsák*, amely mint tartalmi módosítás, kiterjedhet a szerződéses szolgáltatások arányának korrekciójára is.⁵⁷ Ebben az esetben a felek általi rendezés

⁵⁰ A devizaklauzula értelmezésével kapcsolatosan lásd: Bessenyő András: A devizahitelek és a római jog II. A devizaklauzula lehetséges értelmezései, *JURA*, 2015/1., 5-12. o.

⁵¹ 6/2013. Polgári jogegységi határozat a deviza alapú kölcsönszerződésekkel kapcsolatos perekben felmerült egyes elvi kérdések tárgyában (a továbbiakban 6/2013. PJE határozat). Az 1/2014. PJE határozat 1. pontja értelmében a 6/2013. PJE nemcsak a régi, hanem az új Ptk. alkalmazása körében is megfelelően irányadó.

⁵² 6/2013. PJE határozat, Indokolás, III. rész, 1. pont.

⁵³ Régi Ptk. 231. § (1) bekezdés.

⁵⁴ Régi Ptk. 231. § (2)-(3) bekezdés.

⁵⁵ 6/2013. PJE határozat, Indokolás, III. rész, 1. pont.

⁵⁶ Pomeisl András: *A devizaalapú kölcsönszerződések egyes dogmatikai kérdései* (doktori értekezés), Budapest, 2020, 478. o.

⁵⁷ A szerződés módosításának lehetséges irányairól lásd részletesen: Juhász Ágnes: *A szerződésmódosítás kérdésköre a magyar polgári jogban*, Wolters Kluwer, Budapest, 2019, 89-95. o.

válaszreakciót jelent a szerződésben beállt szolgáltatási érték-eltolódásra, feltéve, hogy erre vonatkozóan valorizációs kikötés formájában nem rendelkeztek. Elmondható, hogy az esetek többségében a külső körülmény (pl. válság, infláció, stb.) folytán megbomlott szerződéses egyensúly helyreállítása elsődlegesen a fenti körülmények által hátrányosan érintett, jogi érdeksérelmet elszenvedő szerződő fél számára fontos. Ez az igény azonban jellemzően csak az esetek csupán kisebb hányadában talál meghallgatásra a másik szerződő fél oldalán, hiszen az ő érdekeit jellemzően nem szolgálja az értékviszonyok másik fél által igényelt kiigazítása. Éppen ezért, ilyen esetekben a konszenzus elérése meglehetősen nehéz, és a megbomlott szerződéses egyensúly helyreállítása tárgyában végül legtöbbször egy, a szerződéses jogviszonyon kívüli szereplő, a bíróság dönt, aki a Ptk. 6:192. § szerinti feltételek fennállása esetén ítéletével módosítja a szerződést.

Lényeges ugyanakkor, hogy a bíróság általi szerződésmódosítás a szerződés felek akaratából történő módosításához képest csupán másodlagos, amennyiben arra csak abban az esetben van lehetőség, ha a szerződő felek közösen nem orvosolják a szerződéskötést követően a közöttük fennálló tartós hitelezési viszonyban beállt változások hatására felborult szerződéses gazdasági-kockázati egyensúlyt, a kialakult súlyos aránytalanságokat és emiatt a szerződésekbe való utólagos, külső beavatkozás válik szükségessé.⁵⁸

3.2.2. A szerződés bíróság általi módosítása. Abban az esetben tehát, *ha a megbomlott szerződéses egyensúly helyreállítására a szerződő felek által, konszenzus (módosító szerződés) útján nincs lehetőség*, bármelyik fél kérheti a szerződés bíróság általi módosítását, feltéve, hogy fennállnak a Ptk. 6:192. §-ban rögzített feltételek. A bíróság a szerződést ugyanis csak tartós jogviszonyban és csak abban az esetben módosíthatja, ha a felek jogviszonyában a szerződéskötést követően olyan körülmény állt elő, amelynek következtében a szerződés változatlan feltételek melletti teljesítése a fél lényeges jogi érdekét sértené. A lényeges jogi érdeksérelm fennállása mellett további feltétel, hogy (a) a körülmények megváltozásának lehetősége a szerződés megkötésének időpontjában nem volt előrelátható, (b) a körülmények megváltozását nem a bírói szerződésmódosítást kérelmező fél idézte elő, és (c) a körülmények változása nem tartozik ez utóbbi fél rendes üzleti kockázata körébe.⁵⁹

Amint arra a bírósági gyakorlat is utal, a szerződés bíróság általi módosításának célja a megbomlott értékegyensúly helyreállítása: a bíróságnak a feleket olyan helyzetbe kell hoznia, hogy a szerződéses egyenértékűség (értékarányosság) fennmaradjon.⁶⁰ A bíróság tehát az értékállandóság biztosításának letéteményeseként jelenik meg, hiszen, amint Bíró fogalmaz, ilyenkor „(...) az értékeltolódás miatt jogi normában segítséget nem kapó, üzleti kapcsolatban lévő

⁵⁸ 6/2013. PJE határozat, Indokolás, III. rész, 7. pont.

⁵⁹ A bíróság általi szerződésmódosítás egyes feltételeinek részletes vizsgálatát lásd: Juhász Ágnes: A bírói szerződésmódosítás jogintézményének alkalmazhatósága a hatályos Ptk. és a kapcsolódó bírói gyakorlat szerint, Polgári Jog, 2020/3-4. sz.

⁶⁰ Vö.: A Kúria Pfv.22354/2011/10. számú precedensképes határozata bérleti szerződés módosítása tárgyában (BDT 2012. 2769), A Kúria Pfv.20718/2021/6. számú precedensképes határozata bérleti szerződés módosítása tárgyában.

*partnerével megegyezni nem tudó jogalany a bírósághoz fordul az értékarányok visszaállítása érdekében.*⁶¹ Kérdésként merülhet azonban fel, hogy miként ítélendő meg az a helyzet, amikor a szerződő fél az értékarányosság helyreállítása érdekében kifejezetten a valorizáció igényével fordul a bírósághoz, vagyis azt kéri, hogy a bíróság a megbomlott szerződéses egyensúlyt valorizáció útján állítsa helyre. Ugy véljük, hogy ilyen esetekben a bíróság döntésével a szerződésben tartalmi módosulás nem áll be, hanem módosításról pusztán technikai értelemben beszélhetünk.

Bár a szerződés bíróság általi módosítása lehetőséget biztosít a szerződéses egyensúlyban beállt változások, aránytalanságok kezelésére, fontos látni, hogy *vannak olyan esetek is, amikor a megbomlott szerződéses egyensúly helyreállítása már a bíróság általi módosítás útján sem lehetséges*, mert a szerződéskötést követően bekövetkezett változás folytán az adott szolgáltatás már csak előre nem látott rendkívüli nehézségek vagy aránytalan áldozat árán (az ún. *áldozati határt meghaladva*)⁶² lenne teljesíthető, amely azonban a kötelezett részéről már nem várható el (*„kötelem túlnehezülése”*).⁶³ Az ítélezési gyakorlat ezt az esetkört nevezi *érdekbeli lehetetlenülésnek*, ahol a helyzet megoldását a szerződés bírói módosítás útján történő fenntartása helyett már csak a szerződés megszűnése jelentheti.⁶⁴

3.2.3. Az értékviszonyok megváltozásának jogalkotói korrekciója. A külső körülmények (pl. gazdasági válság) hatására megváltozó szerződéses értékviszonyok kezelésének jogalkotói megoldása alapvetően szintén kétféle lehet, hasonlóan a szerződő felek általi korrekciós lehetőségekhez. Ahogyan a szerződő felek a jövőbeli változásokra felkészülve szerződésükbe értékmegőrző (értékállandósági) klauzulákat építenek be, úgy a mindenkori jogalkotó is számolhat a gazdasági viszonyok változásával és ennek megfelelően *valorizációs jellegű rendelkezéseket* iktathat a polgári jogi szabályanyagba. (Egy hosszútávra készülő jogszabály – mint amilyen a polgári jogi kódex is – esetében a jogalkotóval szemben elvárás is, hogy efféle változásokkal számoljon...)

a) A hatályos Ptk. több helyen is rögzít olyan rendelkezést, amelynek segítségével a megváltozott körülményekre, gazdasági viszonyokra tekintettel utólagosan korrigálható az értékviszonyok megváltozása.⁶⁵ Megjegyzendő ugyanakkor, hogy a

⁶¹ Bíró (1992) i.m., 19. o.

⁶² „Az ügyletkötő feleknek az adós részéről a teljesítés végett hozandó áldozat mérvéről van tehát bizonyos közös elképzelésük és az áldozati határ fogalma nem más, mint ennek az elképzelt nagyságnak kifejezési alakja. Vö.: Leszkoven László: Érdekkérékenység és szerződésszegés, *Polgári Jog*, 2018/9. sz. [A továbbiakban Leszkoven (2018)].

⁶³ Kelemen László: *A szerződésen alapuló kötelem*, A M. Kir. Ferenc József Tudományegyetem Barátainak Egyesülete, Budapest, 1941, 87. o.

⁶⁴ A bíróság általi szerződésmódosítás és az érdekbeli lehetetlenülés összefüggéseiről lásd: Miskolczi Bodnár Péter: Érdekbeli lehetetlenülés és bírói szerződésmódosítás, *Jogtudományi Közöny*, 2024/5. sz., 213-223. o.

⁶⁵ Osztályrabocsátás esetén például bár az adomány juttatáskori értékét kell számításba venni, azonban az érdekelt a bíróságtól a *körülmények figyelembevételével vett más érték* (az ítélezési gyakorlatban tipikusan a hagyaték megnyíltakori érték) meghatározását is kérheti, ha számára a juttatáskori értéken való számításba vétel súlyosan méltánytalan. (Ptk. 7:57. § (1) bekezdés) A kötelesrész alapjának meghatározásánál a Ptk. szintén lehetővé teszi, hogy az ingyenes adomány értékét nem a juttatáskori, hanem más értéken vegye figyelembe a bíróság, amennyiben az adomány juttatáskori értéken való

definiáltan a szerződéses szolgáltatás és ellenszolgáltatás között beállt értékeltolódás jogalkotó általi korrekcióját tartalmazó rendelkezéssel a szerződési jogi szabályanyagban nem, vagy legalábbis meglehetősen ritkán találkozunk. Ennek oka, hogy a Ptk. alkalmazásában a kötelek, ezen belül is a szerződéses jogviszonyok területén minden esetben *prioritást élvez a szerződési szabadság elvének érvényesülése*, amelynél fogva elsődlegesen a szerződő felek jogosultak arra, hogy szerződéses jogviszonyukban – akár egyoldalú, akár konszenzuson alapuló szerződésmódosítás útján – változtatást eszközöljenek, amennyiben pedig nem sikerül egyetértésre jutniuk, úgy bírósághoz forduljanak és kérelmezzék a szerződés megváltozott életviszonyokhoz, gazdasági környezethez való adaptációját, hozzáigazítását.

A szerződéses szolgáltatások értékével kapcsolatosan érdemes megemlíteni a Ptk. 6:112. §-át, amely az érvénytelenség jogkövetkezményeinek rendszerében az eredeti állapot helyreállításának szabályait tartalmazza. A hivatkozott szakasz (2) bekezdése az eljáró bíróság számára követelményként fogalmazza meg, hogy az eredeti állapot helyreállítása során gondoskodjon a szolgáltatások eredeti értékegyensúlyának fenntartásáról. A Ptk. normaszövegét nézve ez egy egyértelmű, tiszta értékállandósági rendelkezésnek tekinthető.

Noha az értékállandósággal a jelen tanulmányban alapvetően a szerződéses viszonyok vonatkozásában foglalkozunk, a vizsgált témakörhöz kapcsolódóan érdekes adalék, hogy a hatályos Ptk. a szerződésen kívüli köteleknél, a felelősségtani szabályok körében is tartalmaz „az értékek állandóságára” vonatkozó rendelkezést. Noha a Ptk. 6:112. §-ához képest kevésbé egyértelműen, azonban mégis az értékviszonyok arányainak fenntartását, az értékállandóság biztosítását célozza az a szabály, amely lehetővé teszi a kártérítési járadék mértékének korrekcióját a járadék meghatározásánál figyelembe vett körülmények lényeges megváltozása esetén. (A teljesség kedvéért szükséges megjegyezni, hogy az említett körülmények megváltozása esetén a nemcsak a járadék mértékének, hanem a járadékfizetés időtartamának megváltoztatása, sőt, akár a járadékfizetési kötelezettség megszüntetése is kérhető.)⁶⁶

A Ptk. szabályanyagán belül talán az egyik legegyszerűbb szakasz, ahol a jogalkotó kifejezetten kitér az értékviszonyok megváltozásának figyelembevételére, szintén a kártérítési jogi rendelkezések között található. A Ptk. 6:534. § (1) bekezdése szerint abban az esetben, ha a károkozás és az ítélethozatal időpontja között *az időmúlásra vagy egyéb körülményre tekintettel az értékviszonyokban jelentős változás következett be*, a bíróság az okozott kár mértékét az ítélethozatal időpontjában fennállt értékviszonyok szerint határozhatja meg. A normaszövegből jól látható, hogy az értékviszonyok változásának figyelembe vétele a bíróságok

számításba vétele súlyosan méltánytalan lenne. (Ptk. 7:80. § (2) bekezdés) Szintén a kötelesrész alapjának kiszámításánál rögzíti a Ptk., hogy a szerződés megkötésétől számított két éven belül megnyílt öröklés esetén a kötelesrész alapjához hozzá kell számítani az öröklési, tartási, életjáradéki vagy gondozási szerződéssel elidegenített vagyon értékének a ténylegesen nyújtott tartás, életjáradék, illetve gondozás értékével nem fedezett részét, az átruházott vagyon, a nyújtott tartás és a gondozás értékét, valamint az életjáradék összegét pedig *az öröklés megnyílásának időpontjában számított értéken kell figyelembe venni*. (Ptk. 7:80. § (4) bekezdés)

⁶⁶ Ptk. 6:530. §

számára nem kötelezettség („határozhatja meg”). Abban az esetben viszont, ha a bíróság mégis számol ezzel a változással, úgy az értékviszonyok meghatározása több szempontból is lényeges lesz. Egyrészt, ez az időpont lesz irányadó a károkozó késedelmi kamat fizetésére irányuló kötelezettségére, innentől köteles majd kamatot fizetni. Másrészt azonban, a jogalkotó az ár- és értékviszonyok meghatározásának kockázatát a károsultra telepíti – és ennek megfelelően nem ad lehetőséget az értékviszonyok változásának figyelembe vételére – abban az esetben, ha az a kártérítési igénye érvényesítésével felróhatóan késlekedik.⁶⁷

A Ptk. fentebb hivatkozott rendelkezései többé-kevésbé *expressis verbis* jelleggel fogalmazza meg az értékviszony-változás értékelésének követelményét. Vannak azonban olyan rendelkezések is, amelyek funkcionálisan szolgálják az értékviszonyok kiegyenlítését és biztosítják a szerződéses egyensúlyt. Kandidátusi értekezésében Bíró kiemelt figyelmet fordít a kamatra, elismerve annak értékegyensúlyt biztosító szerepét.⁶⁸ Az egyenértéki kamatot olyan átfogó törvényi kamatként nevesíti, amely „az indokolatlan pénztartozásban testet öltő vagyoneltolódásokat generális érvénnyel hivatott kiküszöbölni”⁶⁹ és amely alkalmas az egyenértékűség és „az időmúlás során az ellenérték (pénz) belső értékének (reálértékének) változásaiból előálló értékelődés kompenzációjára.”⁷⁰ Ezt a megközelítést hangsúlyozza egy közelmúltban megjelent tanulmányában Leszkoven László is, kiemelve, hogy az egyenértéki kamat nem megszokott, hagyományos kamatfajta, hanem annak *egyenértéket teremtő, egyensúlyt őrző funkciója* van.⁷¹

b) Jogalkotói szinten az értékviszonyok lényeges megváltozására adható másik válasz a *válságjog-alkotás*⁷², amikor a jogalkotó a körülmények megváltozásának hatására tömegesen értékaránytalanná váló szerződéseket „egyetlen mozdulattal”, külön jogszabály megalkotásával rendezi. König a válságjogi szabályok közös vonásaként említi, hogy azok „(...) minden szemrebbenés nélkül teszik túl magukat a feleknek ügylet-kötési szándékán, tehát azokon, az általános magánjog szabályai szerint megengedett érdekeken, amelyeket a felek a szerződés kötése által védeni kívántak.”⁷³ Az idézett gondolat jól érzékelteti, hogy az effajta jogalkotási megoldások a polgári jogi kódexbe épített értékállandóságot biztosító rendelkezésekhez képest lényegesen drasztikusabbak és azokat – többek között ezen jellemvonásukra is tekintettel – a gyakorlatban – történelmi korszaktól függetlenül – mindig meglehetősen sok vita övezi.

A magyar magánjog történetét áttekintve ilyen jogszabályként említhető a korábban már hivatkozott 1928. évi valorizációs törvénycikk, amely ugyanakkor nem teljes körűen, hanem pusztán egyes magánjogi tartozások átértékeléséről rendelkezett, meglehetősen szűkre szabva ez utóbbiak körét.⁷⁴ Időben nem sokkal

⁶⁷ Ptk. 6:534. § (2) bekezdés.

⁶⁸ Bíró (1992) i.m., 142. o.

⁶⁹ Bíró (1992) i.m., 161. o.

⁷⁰ Bíró (1992) i.m., 165. o.

⁷¹ Leszkoven László: Ilyen nincs... és mégis van...! (?), *Gazdaság és Jog*, 2022/3-4., 49-51. [a továbbiakban Leszkoven (2022)].

⁷² A válságjog témaköréhez lásd: König Endre: Válság-jogszabályok, *Jogállam*, 1933/7. sz., 266-270. o.

⁷³ König i.m., 266. o.

⁷⁴ Vö.: 1928. évi XII. törvénycikk, 4-6. §§

később látott napvilágot az aranyban teljesítendő fizetések tárgyában kiadott 410/1932. M. E. számú minisztériumi rendelet, amely a valóságos aranyban vagy aranyérmékben (tehát effektíve aranyban) fizetendő pénztartozások pengőértékre történő átszámításáról rendelkezett.

A valorizációs jogalkotás régi magyar magánjogban megjelenő példáin túl említést érdemel, hogy valorizációs jellegű jogszabályi rendelkezések – igaz, nem válságjogi jelleggel megalkotva – napjainkban is léteznek, ezek azonban nem a pénztartozások átértékeléséhez kapcsolódnak, hanem a nyugdíjak folyamatos, inflációhoz való hozzáigazítását szolgálják. A Kormány ugyanis köteles évente (minden év márciusában)⁷⁵ meghatározni a KSH által közzétett nettó átlagkereset-növekedési adatok alapján meghatározni a valorizációs szorzószámokat az öregségi nyugdíj alapját képező havi átlagkereset kiszámításához. A nyugdíjak esetében a valorizáció kifejezett célja az, hogy a nyugdíjazást megelőző második és a korábbi évek kereseteit a nyugdíjazást megelőző év kereseti szintjéhez igazítsa.

Más esetekben a társadalom széles rétegeit érintő körülményváltozás *a szerződések tömeges módosítását igényli*, azonban ennek kiszolgálására a bírósági szerződésmódosítás jogintézménye nem alkalmas és a jogalkotónak ezért kell beavatkoznia és „rendet tennie” a körülményváltozás okozta szerződéses rendetlenségben. Ahogyan azt az Alkotmánybíróság és – a tanulmány során több alkalommal is hivatkozott jogegységi döntésében – a Kúria is egyaránt megfogalmazta, *„a felmerült társadalmi problémák kezelésének célszerű és legitim eszköze a jogalkotói aktus lehet, minthogy a jogalkotó az ilyen jogviszonyok „korrekciója során” a felek érdekeinek figyelembevétele mellett az államtársadalmi érdekekre is tekintettel tud lenni.”*⁷⁶

Bár a külső körülmények jelentős megváltozásának hatására, azzal párhuzamosan a legtöbb esetben megváltoznak a felek által nyújtandó szerződéses szolgáltatások egymáshoz való arányai, a jogalkotó sokszor mégsem a megbomlott szerződéses egyensúly helyreállítását tűzi ki elsődleges célul, hanem a jogviszonyok más módon történő rendezésére törekszik. Jól látszik azonban, hogy a jogalkotói döntéseket mozgató motivációk, a háttérben meghúzódó jogpolitikai indokok gyakorta nincsenek összhangban a polgári jog általános, elvi szintű elvárásaival⁷⁷, így például az egyensúlytalanná vált szerződéses állapotok kezelésének igényével. Ennek számtalan példája azonosítható, ha áttekintjük az elmúlt néhány év „jogalkotási termékeit”.

Az utóbbi másfél évtizedben a válságok sorra követték egymást: a 2008-as, a hatását világszerte érzékeltető gazdasági és pénzügyi válság folyamányaként a 2010-es évekre hazánkban devizahiteles válság alakult ki, amelyet követően nem sokkal az emberek már egy egészségügyi veszélyhelyzet, a Covid-19 okozta

⁷⁵ 2025-ben a valorizációs szorzószámokat a társadalombiztosítási nyugellátásról szóló 1997. évi LXXXI. törvény végrehajtásáról szóló 168/1997. (X. 6.) Korm. rendelet módosításáról szóló az 59/2025. (III. 31.) Korm. rendelet határozta meg.

⁷⁶ 32/1991. (VI. 6.) AB határozat, Indokolás, III. 3. pont; 6/2013. Polgári jogegységi határozat, Indokolás, III. rész, 7. pont.

⁷⁷ A Ptk. 1:1. § szerint a polgári jogi kódex a személyek alapvető vagyoni és személyi viszonyait a *mellérendeltség* és *egyenjogúság* elve szerint szabályozza. A törvény hatályának effajta kijelölése alapján a polgári jog mindig az egyensúly irányába hat.

világjárvány kellős közepén találták magukat, míg napjainkban az energiaválság és a fegyveres konfliktusok (pl. ukrán-orosz háború) hatására folyton változó gazdasági körülmények teszik próbára a szerződéses jogviszonyok értékbeli stabilitását.⁷⁸

Az említett válságok nyomán számtalan jogszabály született. A devizahitelekkel kapcsolatosan felmerülő problémákra adott jogalkotói válaszok a *devizahiteles törvényekben*⁷⁹ nyertek rögzítést, míg a kormány a pandémia szerződéses jogviszonyokra kifejtett negatív hatásait kormányrendeleti úton⁸⁰, a fennálló jogviszonyok tartalmának megváltoztatása útján⁸¹ (pl. fizetési moratórium beiktatása, THM mértékének maximalizálása, felmondási tilalom, stb.⁸²) igyekezett enyhíteni.⁸³ Az energiaválságra reagálva 2022 óta szintén számos jogszabály módosult.⁸⁴

A jelen tanulmánynak nem célja a felsorolt válságokra válaszreakcióként adott jogalkotói lépések, elfogadott jogszabályok értékelése, azonban az egyes jogszabályi rendelkezések közelebbi vizsgálata igazolni látszik azt a korábban tett megállapítást, miszerint egy adott jogszabály elfogadásával a jogalkotó által elérni kívánt jogpolitikai célok és a polgári jog rendszerszintű céljai nem minden esetben vágnak egybe, vagyis, az elfogadott jogi rendelkezések nem feltétlenül szolgálják a megromlott szerződéses értékarányok helyreállítását, az értékállandóság biztosítását.

4. Záró gondolatok

Az egyensúlyi helyzet létrehozására való törekvés és az egyensúly fenntartásának igénye kezdettől fogva a magyar magánjog egyik vezérmotívumaként jelenik meg.

⁷⁸ A Covid-19 világjárvány, illetőleg általánosságban a válságok szerződéses jogviszonyokra kifejtett hatásának átfogó vizsgálatát lásd: Bán Dániel: A világjárvány hatása a tartós szerződéses viszonyokra, In: Bodzási Balázs – Csehi Zoltán (szerk.): *A COVID-19 és a gazdasági jog: A koronavírus-járvány és a rendkívüli jogrend hatása a magyar gazdasági jogi szabályozásra*, Magyar Jogász Egylet, Budapest, 2023, 13-31.; valamint Leszkoven László: A világjárvány hatása a polgári jogi szerződésre: szerződési hűség és áldozati határ új megvilágításban, In: Bodzási Balázs – Csehi Zoltán (szerk.) i.m. 299-316. [a továbbiakban Leszkoven (2023)]; Bodzási Balázs: A válsághelyzetek hatásai a tartós szerződéses jogviszonyokra, *Jogászegyleti Értekezések*, 2023, Budapest, 13-34.

⁷⁹ 2014. évi XXXVIII. törvény a Kúriának a pénzügyi intézmények fogyasztói kölcsönszerződéseire vonatkozó jogegységi határozatával kapcsolatos egyes kérdések rendezéséről (DH1 törvény); 2014. évi XL. törvény a Kúriának a pénzügyi intézmények fogyasztói kölcsönszerződéseire vonatkozó jogegységi határozatával kapcsolatos egyes kérdések rendezéséről szóló 2014. évi XXXVIII. törvényben rögzített elszámolás szabályairól és egyes egyéb rendelkezésekről (DH2 törvény); 2014. évi LXXVII. törvény a egyes fogyasztói kölcsönszerződéses devizanemének módosulásával és a kamatszabályokkal kapcsolatos kérdések rendezéséről (DH3 törvény).

⁸⁰ 47/2020. (III. 18.) Korm. rendelet a koronavírus világjárvány nemzetgazdaságot érintő hatásának enyhítése érdekében szükséges azonnali intézkedésekről.

⁸¹ Vö.: Ptk. 6:60. § (1)-(2) bekezdés

⁸² 47/2020. (III. 18.) Korm. rendelet, 1-3. §

⁸³ Ez utóbbi jogintézmények bank szerződésekre kifejtett hatásának vizsgálatát lásd: Bógyi Attila – Gacsai Márkó – Greczer Balázs – Kovács Levente – Martonovics Bernadett: *A veszélyhelyzeti jogalkotás, a hiteltörlesztési moratórium és a kamatplafon hatása a banki szerződésekre*, In: Bodzási Balázs – Csehi Zoltán (szerk.) i.m. 55-95.

⁸⁴ Pl. 2015. évi LVII. törvény az energiahatékonyságról.

Az egyensúlyi helyzet folyamatos fenntartása, az értékállandóság biztosítása a kötelmi (szerződéses) jogviszonyokban a polgári jog olyan magasabb – magasztosabb céljaként fogalmazódik meg, amelynek a jog a legkülönbözőbb módokon és módszerekkel kíván érvényt szerezni.

Bíró szerint „[m]inden kötelmi viszony lényege, alapuljon bármilyen causan is, hogy a teljesítendő szolgáltatással szemben vele egyenértékű szolgáltatásnak kell állnia (előremutató kötelelem), illetve ha felborult a vagyoni egyensúly, azt valós (reális) értéken kell kompenzálni (múltbanézó kötelelem). Az egyenértékűségnek a kötelelem keletkezésekor (értékarányosság) és a megszűnésekor (értékállandóság) egyaránt fenn kell állnia (...)”⁸⁵

A szerződéses szolgáltatás és ellenszolgáltatás értékarányainak fenntartása elsődlegesen a kötelemben lépő felek feladata, a jogszabály által megszabott keretek között. Ennek megfelelően az értékarányosság és az értékállandóság a mindenkor jogalkotó részéről nem pusztán követelményként jelenik meg, hanem az intézményes támogatást is élvez a különböző jogi rendelkezések (pl. az érvénytelenség jogkövetkezményének hozzárendelése a jogellenesen egyensúlyhiányos helyzetekhez, a bíróság szerződésmódosító jogának rögzítése, az értékviszonyok megváltozásának értékelését előíró rendelkezések törvénybe foglalása, stb.) útján.

Az „értékállandóság jogvédelmet igénylő követelménye”⁸⁶ különösen fontos a tartós jogviszonyok esetében, ahol a feleknek eleve számolniuk kell a körülmények szerződéskötés időpontjához képest utólagosan bekövetkező változásával és annak a közöttük fennálló jogviszonyra kifejtett hatásaival, így például az értékviszonyok megváltozásának eshetőségével. A körülményváltozások – és az azok által a szerződéses jogviszonyra gyakorolt hatások – azonban nem egyformák. Némely változás a Ptk. vonatkozó rendelkezésének (pl. az értékviszonyok változásának figyelembevételét előíró 6:534. § (1) bekezdés) alkalmazásával megfelelőképpen kezelhető, míg más esetben – a szerződő felek konszenzusának hiányában – a bíróság „üti helyre” a jogviszony megbomlott egyensúlyát. Az említett megoldási lehetőségek mellett jól látható azonban, hogy különösen az utóbbi másfél évtized gazdasági és társadalmi változásai, válságai a jogalkotót és a jogalkalmazókat egyaránt újfajta kihívások elé állítják, hiszen – amint Leszkoven írja –, „[v]álságos időben felértékelődik a gazdasági egyensúly megőrzésének – pontosabban a megbillenés lehető elkerülésének – igénye.”⁸⁷

Az identitási (azonossági) elmélet szerint a pénztartozásként megfizetésre kerülő pénzüsszegnek a pénz értékének megváltozása esetében is azonos gazdasági értékkel kell bírnia. Kérdés ugyanakkor, hogy az (pénz)érték állandóságának effajta biztosítása miként valósulhat meg egy folytonosan változó inflációs környezetben, vagy éppen a kortárs gazdasági folyamatokban megjelenő új elvárások (pl. fenntarthatóság) és érdekek (pl. közérdek) fényében. Nem lehet vitás, hogy a kötelmi jogi szabályozásnak meg kell találnia az egyensúlyt a szerződési szabadság alapelve és a modern igazságossági elvek érvényesülése között, amelyek rendszerében az értékegyensúly, az értékarányosság és az értékállandóság egyaránt

⁸⁵ Bíró (1992) i.m., 232. o.

⁸⁶ Uo.

⁸⁷ Leszkoven (2023), i.m. 313. o.

olyan alapvető követelményként jelennek meg, amelyek egyidejűleg ötvözik és erősítik a szerződési jog társadalmi és gazdasági funkcióit. Azzal, hogy az értékállandóság követelménye a szerződéses értékviszonyok fenntartását várja el, bizonyosságul is szolgál a polgári jog rugalmasságára, miközben egyúttal keretet is ad a jogviszonyok változó körülményekhez való hozzáigazítása lehetőségeinek.

Irodalomjegyzék

- Bán Dániel: A világjárvány hatása a tartós szerződéses viszonyokra, In: Bodzási Balázs – Csehi Zoltán (szerk.): *A COVID-19 és a gazdasági jog: A koronavírus-járvány és a rendkívüli jogrend hatása a magyar gazdasági jogi szabályozásra*, Magyar Jogász Egylet, Budapest, 2023, 13-31.
- Baur, Jürgen F.: Salvatorischen Klauseln. In: Baur, J. F. (Hrsg.): Festschrift für Ralf Vieregge zum 70. Geburtstag am 6. November, De Gruyter, Berlin – New York, 1995, pp. 31-42. <https://doi.org/10.1515/9783110901900-005>
- Benke József: Első könyv. Bevezető rendelkezések, In: Bodzási Balázs – Tőkey Balázs (szerk.): 2013. évi V. törvény a Polgári Törvénykönyvről kommentárja, Magyar Közlöny Lap- és Könyvkiadó Kft., Budapest, 2021, 25-80.
- Bessenyő András: A devizahitelek és a római jog II. A devizaklauzula lehetséges értelmezései, JURA, 2015/1., 5-12.
- Beyer, Jens-Uwe.: Salvatorische Klauseln: Bedeutung, Zweckmäßigkeit, Formulierungsvorschlag, Steuer, Wirtschaft und Recht 47., Eul Verlag, Bergisch Gladbach, 1988
- Bíró György: Az értékállandóság biztosítékai a kötelmi jogviszonyokban (kandidátusi értekezés), Miskolc, 1992
- Bíró György: Kötelmi jog. Közös szabályok. Szerződésan, Novotni Kiadó, Miskolc, 2010
- Bodzási Balázs: A válsághelyzetek hatásai a tartós szerződéses jogviszonyokra, Jogászegyleti Értekezések, Budapest, 2023, 13-34.
- Bógyi Attila – Gacsál Márkó – Greczer Balázs – Kovács Levente – Martonovics Bernadett: A veszélyhelyzeti jogalkotás, a hiteltörlesztési moratórium és a kamatplafon hatása a banki szerződésekre, In: Bodzási Balázs – Csehi Zoltán (szerk.): *A COVID-19 és a gazdasági jog: A koronavírus-járvány és a rendkívüli jogrend hatása a magyar gazdasági jogi szabályozásra*, Magyar Jogász Egylet, Budapest, 2023, 55-95.
- Dezső Gyula: A kötelelem tartalma, In: Szladits Károly (szerk.): Magyar magánjog III. Kötelmi jog általános része, Budapest, 1939, 400-451.
- Juhász Ágnes: A bírói szerződésmódosítás jogintézményének alkalmazhatósága a hatályos Ptk. és a kapcsolódó bírói gyakorlat szerint, Polgári Jog, 2020/3-4. sz.
- Juhász Ágnes: A jogviszony tartós jellege és annak jelentősége a szerződési jogban, Erdélyi Jogélet, 2022/3. sz., 103-118.
- Juhász Ágnes: A polgári jogviszony tartósságának kérdéséről, Jogtudományi Közlöny, 2019/4. sz., 156-164.
- Juhász Ágnes: A szerződésmódosítás kérdésköre a magyar polgári jogban, Wolters Kluwer, Budapest, 2019

-
- Kelemen László: A szerződésen alapuló kötelelem, A M. Kir. Ferenc József Tudományegyetem Barátainak Egyesülete, Budapest, 1941
 - König Endre: Válság-jogszabályok, Jogállam, 1933/7. sz., 266-270.
 - Kriston Edit: Az értékaránytalanság, mint érvénytelenségi ok a családtagok vagyoni jogi szerződéseiben, Miskolci Jogi Szemle, 2021/3. sz. (2. klsz.) 211-225.; <https://doi.org/10.32980/MJSz.2021.3.1030>
 - Leszkoven László: A világjárvány hatása a polgári jogi szerződésre: szerződési hűség és áldozati határ új megvilágításban, In: Bodzási Balázs – Csehi Zoltán (szerk.): *A COVID-19 és a gazdasági jog: A koronavírus-járvány és a rendkívüli jogrend hatása a magyar gazdasági jogi szabályozásra*, Magyar Jogász Egylet, Budapest, 2023, 299-316.
 - Leszkoven László: Érdekkézenesség és szerződésszegés, Polgári Jog, 2018/9. sz.
 - Leszkoven László: Ilyen nincs... és mégis van...!(?), Gazdaság és Jog, 2022/3-4., 49-51.
 - Marchand, Sylvain: *Clauses contractuelles. Du bon usage de la liberté contractuelle*. Helbing Lichtenhahn Verlag., Basel, 2008
 - Menyhárd Attila: Az érvénytelenség, In: Bodzási Balázs – Tókey Balázs (szerk.): 2013. évi V. törvény a Polgári Törvénykönyvről kommentárja, Magyar Közlöny Lap- és Könyvkiadó Kft., Budapest, 2021, 1469-1522.
 - Menyhárd Attila: Az uzsorás szerződésről, In: Kisfaludi András (szerk.): *Liber Amicorum – Studia L. Vékás dedicata*, ELTE Állam- és Jogtudományi Kar, Budapest, 1999, 221-240.
 - Miskolczi Bodnár Péter: Érdekbeli lehetetlenülés és bírói szerződésmódosítás, Jogtudományi Közlöny, 2024/5. sz., 213-223. o. <https://doi.org/10.59851/jk.79.05.1>
 - Nochta Tibor: Mennyiben szerződési kockázat a gazdasági válság?, Jog – Állam – Politika, Nordhues, Paul.: *Salvatorische Klauseln – Funktionsweise und Gestaltung*. Juristische Arbeitsblätter, Vol. 43 (2011), No. 3, pp. 211-216
 - Pomeisl András: A devizaalapú kölcsönszerződések egyes dogmatikai kérdései (doktori értekezés), Budapest, 2020
 - Sándor István: A feltűnő értékaránytalanság egyes elméleti és gyakorlati aspektusai, Miskolci Jogi Szemle, 2021/3. sz. (2. klsz.), 50-69.; <https://doi.org/10.32980/MJSz.2021.3.1019>
 - Szalma József: Értékmegőrző (valorizációs) klauzulák a tartós pénzkötelmekben, In: Sándor István – Czirfusz, György (szerk.): *Kihívások a magánjog területén a 2020-as évek elején: A Szladits Károly professzor tiszteletére Dunaszerdahelyen 2023. szeptember 21-én tartott konferencia előadásainak szerkesztett változata*, Közjegyzői Akadémia Kiadó, Budapest, 2024, 129-166.
-

A joggal való visszaélés megítélésének nehézségei a családjogi perekben

Kriston Edit* – Juhász Zsaklin**

Hol húzódik a határ a jogos és a jogellenes magatartás között? Mikor mondhatjuk, azt, hogy a jogosult alanyi jogát visszaélésszerűen gyakorolja? Mikor állapíthatjuk meg, hogy egy házassági bontóper során az egyik fél jogellenesen használja ki a számára adott jogi lehetőségeket a másik féllel szemben? Milyen formában tudja ezt megvalósítani? Ezek a kérdések nem feltétlenül számítanak nívóumnak a magyar családjogi bíráskodás gyakorlatában, ugyanakkor megválaszolásukra igen kevesen vállalkoztak a jogirodalomban vagy akár a joggyakorlatban. Jelen tanulmány célja egyfelől, hogy válaszokat keressen ezekre a kérdésekre, másrészt, hogy tudományos vitát indítson az alapelv családjogban való megjelenésével kapcsolatban.

Kulcsszavak: joggal való visszaélés, családjog, alapelv, magánjog

Difficulties in interpretation of abuse of right in Hungarian family law cases

Where is the line between legitimate and unlawful behaviour? When can we say that an entitled person is exercising their rights in an abusive way? How can we determine whether one party is unlawfully exploiting the legal options available to them against the other party in divorce proceedings or other family law cases? How should this be interpreted? Although these questions are not new to the Hungarian courts, only a few people have attempted to answer them in the legal literature or practice. This study aims to provide answers to these questions on the one hand, and to initiate a scientific debate on the application of this principle in family law, on the other hand.

Keywords: abuse of law, family law, principle, civil law

<https://doi.org/10.32980/MJSz.2025.3.142>

1. Bevezetés

A házassági bontóperek során a felek számos jogi eszközzel élhetnek jogaik, érdekeik érvényesítése érdekében. Az utóbbi időben megfigyelhető azonban, hogy mindezt nem rendeltetésszerűen, inkább kifejezetten a másik fél hátrányára alkalmazzák, mintegy eszközként használva a saját érdekük érvényre juttatása érdekében. Ez a jelenség a joggal való visszaélés esetkörébe tartozhat, amelynek sajátossága, hogy nemcsak az eljárás menetére, annak elhúzóására, az

* Egyetemi adjunktus, Miskolci Egyetem, Állam- és Jogtudományi Kar, Civilisztikai Tudományok Intézete, Polgári Jogi Tanszék.

** Joghallgató, Miskolci Egyetem, Állam- és Jogtudományi Kar.

igazságszolgáltatás zökkenőmentességének biztonságára, hanem a felek és a gyermekek érdekeire tekintettel is súlyos hátrányai lehetnek. Úgy gondoljuk, ez a téma egy rendkívül komplex, tudományterületeken átívelő kérdéskört ölel fel. A jogi kutatás és vizsgálódás mellett nagyon erősen figyelembe kell vennünk az emberi, érzelmi oldalt is, hiszen egy olyan pszichológiai és szociológiai szempontból is szenzitív élethelyzetet elemzünk, amely konkrét emberi kapcsolatokat, emberi viselkedések dinamikáját foglalja magában.

A családjogi perek olyan körülményeket teremtenek, amelyek során a felek érzelmi feszültségei, egymás közötti konfliktusai könnyedén hatással lehetnek arra, hogy miként és milyen eszközökkel lépnek fel az igényérvényesítés során. Ezekben a helyzetekben sokszor érzékelhetünk feszültséget a jogi normák és az emberi érzelmek között, hiszen a családjogi perek során felszínre törhet mindaz a sérelem és elnyomott érzelmek, amely kihathat a felek eljárási magatartására, ezáltal a jogérvényesítésre is. A joggal való visszaélés – különösen a családjogi esetekben –, morális és etikai kérdéseket is felvethet, így például azt, hogy az eljárás rosszhiszemű manipulációja milyen rövid- és hosszútávú hatással van a családtagokra, különösen a gyermekekre. Az utóbbi évek joggyakorlata rámutat arra, hogy a jogalanyok hozzáállása, magatartása jelentősen megváltozott ezekben az eljárásokban.

2. A joggal való visszaélés elmélete és gyakorlata

Az egyik legrégebbi jogelv szerint az, aki a saját jogával él, nem sért másokat (*qui suo iure utitur, neminem laedit*). Ez az általános érvényű elv már a római jog korai időszakában megjelent, kiforrott formáját azonban a glosszátorok, majd kommentátorok munkássága során nyerte el. Amikor az árugazdaság és az árutulajdon felváltotta a naturálgazdálkodást, a magántulajdoni rend megszilárdult és egyértelművé vált, hogy az *alterum non laedere* elv alapján a tulajdonjog sem gyakorolható korlátlanul, csakis mások jogainak tiszteletben tartásával, azok sérelme nélkül. Kezdetben csupán azokat a tulajdonosi magatartásokat nem ismerték el, amelyek mögött valamilyen ártó szándék, aljasság, azaz *sikán* húzódtott meg. Később azonban a kizárás alapja fokozatosan bővült: már a saját érdeket nélkülöző, ésszerűtlen vagy önkényes joggyakorlást is elutasították.¹

A joggal való visszaélés tilalma mint alapelv, régóta a magyar magánjog részét képező elvi jelentőségű jogtétel. Az autonóm mozgástér szabadságának természetes gátjaként igyekszik meghatározni azokat a kereteket, amelyek ahhoz szükségesek, hogy a joggyakorlás látszólagos megvalósítása ne járhasson mások jogainak sérelmével.

Étienne Louis Josserand „*De l'esprit des droits et de leur relativité. Théorie dite l'abus des droits*” című munkájában értekezett arról, hogy jogszerűnek csak az olyan joggyakorlás tekinthető, amely az említett jog rendeltetésével megegyezik. Éppen ezért, a jog gazdasági és szociális rendeltetésének megismeréséhez vizsgálni kell a rendelkezés okát, célját, és azt is, hogy mi volt a jogalkotó eredeti elképzelése, azaz

¹ Gellért György (szerk.): *A Polgári törvénykönyv magyarázata* 1. Közgazdasági és Jogi könyvkiadó, Budapest, 1995, 88-89. o.

mit kívánt elérni az adott jogszabállyal. Rendeltetésellenes, és ezáltal jogszerűtlen az olyan joggyakorlás, amely az adott jog társadalmi funkciójával, céljával, rendeltetésével ellentétes irányban hat.²

Az elmélet a szociálisan mindig is érzékeny magyar magánjogtudományában számos követőre talált. *Sárándi Imre* nagyívű monográfiájában azt a kérdést teszi fel a joggal való visszaélés kapcsán, hogy „*hogyan lehet egy jogos magatartás mégis jogtalan, közelebbről hogyan lehet valamely polgárjogi rész szabály által biztosított cselekvési lehetőséget más, esetleg ugyanazon törvény szabálya szerint jogellenesnek minősíteni.*”³ Első ránézésre ugyanis ez a két helyzet ki kell, hogy zárja egymást. Ha azonban a jogot és a jogtalanságot – *Sárándi* szavaival élve – nem mint egy áthatolhatatlan szakadék két oldalán álló, egymással örökké és feltétlenül szembenálló „szomszédvárat” nézzük, hanem figyelembe vesszük a közöttük lévő átmeneteket, máris megtalálhatjuk a kérdésre a választ. Ezen túlmenően hangsúlyozza, hogy az elvi tétel lényegét mindenképpen általános jelleggel szükséges meghatározni, és semmiképpen sem különös szabályként. Ennek oka, hogy a túl sok különös szabály azt eredményezi, hogy a jog tartalma megismerhetetlenné, bonyolulttá, ezáltal átláthatatlanná válna. Másfelől azonban – írja *Sárándi* –, nem szabad elfelejteni, hogy az adott jog társadalmi rendeltetése időről-időre változik, ami miatt szükségtelen, hogy valamennyi anyagi jog tartalmi határait részletesen körülírjuk.⁴ *Sárándi* három fajta norma között tesz különbséget: az alap-, a közvetítő, valamint az általános normák között. Azt, hogy egy adott jogszabály e három kategória közül melyikbe sorolható, a megalkotásánál figyelembe vett absztrakció foka határozza meg. Ez alapján az egyes jogintézményekre vonatkozó normák az absztrakció legalacsonyabb formájaként léteznek, ezáltal az *alapnormák* közé sorolhatjuk őket. *Általános norma* ezzel szemben az olyan szabály, amely az adott jogág vagy esetleg az egész jogrendszer szintjéhez mért absztrakció fokán jött létre, vagyis az absztrakciós szint ezeknél a legmagasabb. A kettő között pedig számtalan *közvetítő norma* található, amelyek az előbb említett két szélsőséget kötik össze és ezek értelmezését segítik. *Sárándi* gondolatmenetét tovább folytatva kifejti, hogy ha valamely magatartás az alapnorma tükrében jogos, azonban jogtalannak minősül a közvetítő szabállyal szemben, akkor még nincs szükség arra, hogy a legáltalánosabb alapelveket kifejező normák segítségével küzdjünk a magatartás ellen, ugyanis a közvetítő szabály megfelelő alkalmazásával elérhető a rendellenes helyzet megszüntetése. Ha azonban egy adott magatartás egyaránt jogosnak tűnik az alap- és a közvetítő szabályok szerint, viszont jogtalan az általános normák szintjén, akkor ilyen helyzetben megvalósulhat a joggal való visszaélés.⁵

Eörsi Gyula szerint a joggal való visszaélés lehetőségén mindig mások magánérdekének sérelmét értették. Ezekben az esetekben is azonban csak akkor volt vitathatatlan a joggal való visszaélés tilalma, ha a jogosultság önmagában is

² Bíró György – Lenkovics Barnabás: Általános rész I. In.: Bíró György (szerk.): Általános tanok és személyek joga. Novotni Alapítvány a Magánjog Fejlesztéséért, Miskolc, 2013, 76. o.

³ *Sárándi Imre*: Visszaélés a joggal. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1965, 185. o.

⁴ *Sárándi i.m.* 187-188. o.

⁵ *Sárándi i.m.* 188-190.o.

pusztán formálisan állt fenn és a visszaélés nem az adott jog gyakorlásának módjában nyilvánult meg, hanem a jogosultság látszatának előállításában és a látszat szerinti eljárásban. A joggyakorlatban megnyilvánuló esetek alapján Eörsi két jól elkülöníthető részre osztotta fel az ilyen jellegű magatartásokat: az első esetben a joggal való visszaélés megnyilvánulását „technikai-dogmatikai konstrukcióként” azonosította, ezekben az esetekben ugyanis maga a jogosultság hiányzott. Példaként hozta erre, ha valaki a csalárdul kieszközölt ítélet alapján kéri a döntés végrehajtását. A másik esetben álláspontja szerint a jogosultság elvontan véve fennáll, éppen ezért a jog gyakorlásának módja, mikéntje, illetőleg háttere volt az, ami az alapelvi tilalomba ütközött. Ezek tipikusan azok az esetek, amelyekben valaki a jogával kizárólag más bosszantására, esetleges megszarolása érdekében él, anélkül, hogy a jog gyakorlását a saját törvényes érdeke motiválná. Ezekben az esetekben, ahogyan Eörsi írja, a jogellenesség objektív ténye részben szubjektív, részben azonban objektív tényezőkön alapszik: a szubjektív elem a másik fél bosszantása, zavarása, valamint az erre irányuló célzat, az objektív tényező a saját érdek hiánya.⁶

A *Polgári Törvénykönyvről szóló 1959. évi IV. törvény* (a továbbiakban: *régi Ptk.*) szabályozása is jól mutatta, hogy a joggal való visszaélés tilalma kiterjedhet bármely jogosultság gyakorlására, anélkül, hogy az ártó szándék fennállna, önmagában a visszaélésszerű joggyakorlás ténye elegendő a jogellenes magatartás megállapításához. A joggal való visszaélés tilalma mint általános tilalom az európai jogirodalomban a 16. századtól jelenik meg. Az idő múlásával, a 20. századra, Európa-szerte kiforrott bírói gyakorlata és gazdag jogirodalma alakult ki. Az ezidő alatt szerzett és felhalmozott tapasztalatokat építette be szabályozási rendszerébe a régi Ptk. is, hasonlóan a hatályos Polgári Törvénykönyvünkhöz (*2013. évi V. törvény*, a továbbiakban *Ptk.*), amely bevezető rendelkezései között, önálló (*sui generis*) törvényi tényállásként fogalmazza meg a joggal való visszaélés tilalmát.⁷

A régi Ptk. hatályba lépésével a joggal való visszaélés tilalma generálklauzulaként a tételes jog részévé vált. A régi Ptk. 5. § (1) bekezdése tiltja a joggal való visszaélést, majd a (2) bekezdés nevesíti azokat az eseteket, amelyekben a jog gyakorlása visszaélésnek minősül. *„Joggal való visszaélésnek minősül a jog gyakorlása, ha az a jog társadalmi rendeltetésével össze nem férő célra irányul, különösen ha a nemzetgazdaság megkárosítására, a személyek zaklatására, jogaik és törvényes érdekeik csorbítására vagy illetéktelen előnyök szerzésére vezetne.”*⁸ A régi Ptk. *„ha az a jog társadalmi rendeltetésével össze nem férő célra irányul”* fordulatából jól kivehető, hogy a joggal való visszaélés alatt valamely alanyi jog nem rendeltetésszerű használatával összefüggő magatartást kell értenünk. A joggal való visszaélés általános jellemzőiként elmondhatjuk, hogy a visszaélésszerű cselekmények köre kifejezetten a jogos és jogellenes magatartások közötti *határvonalat* alkotják. Joggal való visszaélés ugyanis abban az esetben is megvalósulhat, ha a joggyakorlónak nem állt szándékában kárt okozni, és nem szükséges vizsgálni a jó- vagy rosszsziszteműségét. Ezen elv megsértésének

⁶ Eörsi Gyula: A jogi felelősség alapproblémái. A polgári jogi felelősség. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1961, 313.o.

⁷ Gellért(szerk.): i.m. 88-90 o.

⁸ Régi Ptk 5. § (1)-(2) bekezdés.

megállapításához nem szükséges tényleges érdeksérelmet okozni, elegendő az is, ha a magatartás védett érdeket veszélyeztet, érdeksérellemmel fenyeget. A törvényi megfogalmazás néhány fontosabb megjelenési esetet is említ, mint például, a nemzetgazdaság megkárosítása, a személyek zaklatása, jogaik és törvényes érdekeik csorbítása, illetve, ha a visszaélésszerű magatartás folytatása illetéktelen előnyök szerzéséhez vezetne.⁹

A hatályos Ptk. a joggal való visszaélést szintén generálklauzulaként jeleníti meg alapelvei között, azzal a lényeges különbséggel, hogy a normaszöveg már nem tartalmazza a rendeltetésszerű joggyakorlásra visszavezethető fogalmi meghatározást. Alanyi jogainkat kizárólag rendeltetésüknek és céljaiknak megfelelő keretek között gyakorolhatjuk. Ha alkalmazásukra ezzel ellentétesen kerül sor, akkor nem számíthatnak a törvény által biztosított védelemre, elismerésre. Az alanyi jogok szabad gyakorlásának határvonalát a rendeltetésszerűség határozza meg, ezzel korlátot szabva az egyén szabadságának, a személyi autonómia kiterjedésének. A rendeltetésszerű joggyakorlás biztosítja az autonóm mozgástér keretein belül maradást, vagyis az alanyi jogok határvonalainak tiszteletben tartását.¹⁰

A joggyakorlat oldaláról elmondható, hogy a Kúria következetes joggyakorlata alapján a joggal való visszaélés mindig egy adott alanyi jog gyakorlásával kapcsolatosan és nem általában véve valósul meg, hanem akkor, ha egy jog gyakorlása ugyan nem ütközik semmilyen más konkrét tilalomba, azonban a joggyakorlás jogellenessége azért mutatható ki, mert a jog gyakorlásának e módja nem advekvát a rendeltetésével.¹¹ Annak a vizsgálata, hogy a fél valamely jogát visszaélésszerűen gyakorolja-e, nem szorítkozik kizárólag a szemben álló felek törvényes érdekeinek a vizsgálatára, a jog gyakorlása nem zárható ki azon az alapon, hogy az ellentétes érdek – akár méltányosságból való – érvényesülését szolgálja. A bíróságnak nem a két szemben álló fél érdekének az összemérése a feladata, hanem arra a kérdésre kell választ adnia, hogy az alanyi jog gyakorlójának milyen törvényes érdeke fűződik a joga gyakorlásához, illetve, hogy annak a gyakorlása nem irányul-e kifejezetten a másik fél zaklatására, vagy megkárosítására.¹²

A joggal való visszaélés természetével kapcsolatban a legfőbb ítélkező testület kitért arra is, hogy a Ptk. 1:5. § (1) bekezdésében foglalt rendelkezés nem önálló törvényi tényállás, amennyiben az önmagában nem jogosít és nem kötelez, vagyis nem teremt önállóan érvényesíthető, kikényszeríthető alanyi jogot, kötelezettséget, ennek megfelelően nem szolgálhat egy konkrét jogvita eldöntésének kizárólagos alapjául. A polgári jogvitát a Ptk. konkrét normái alapján kell eldönteni és a generálklauzulák ezek értelmezésénél jutnak majd szerephez. A joggal való visszaélés általános tilalma a bíróság számára a tilalomba ütköző joggyakorlás esetén a korrekció lehetőségét biztosítja a magatartás megítélésekor, annak másként – a visszaélésszerű jelleg figyelmen kívül hagyásával történő – minősítésére,

⁹ Gellért(szerk.): i.m. 90-92. o.

¹⁰ Vékás Lajos – Gárdos Péter (szerk.): A Polgári Törvénykönyv magyarázatokkal. Complex, Budapest, 2013, 74-75 o.

¹¹ BH 2018.347.

¹² BDT 2003.746., Pfv.I.20.517/2015/10.

megítélésére adhat alapot.¹³ A joggal való visszaélés akkor állapítható meg, ha egy jog gyakorlása ugyan nem ütközik semmilyen más konkrét tilalomba, azonban a joggyakorlás jogellenessége azért mutatható ki, mert a jog gyakorlásának módja nem felel meg a rendeltetésének.¹⁴

A joggal való visszaélés tilalmának alkalmazása során minden esetben van tehát egy alanyi jog, melynek gyakorlása a legtöbb esetben jogszerű, azonban az egyedi eset körülményeiből fakadóan a helyzet visszaélésszerűvé válik. A visszaélést előidéző magatartás megnyilvánulhat tevőlegesen (*aktív*), illetve nem tevőlegesen, mulasztásos (*passzív*) formában is. A tevőleges és nem tevőleges alakzatok között megjelenő különbség a szankciók kiszabása körében kap szerepet. Előbbi esetben az érintett alanyi jog érvényesülése nem tud megvalósulni, vagyis az nem képes a célzott joghatás kiváltására. Ennek szankciójaként említhetjük tipikusan a magatartás abbahagyására kötelezést, illetve a kártalanítás intézményét. Ezzel szemben a passzív alakzat alatt a joggal való nem tevőleges, illetve mulasztásos tevékenységet értünk, ahol tehát a célzott joghatás nem érhető el a tanúsított visszaélésszerű magatartással. A joggal való visszaélés révén elkerülni kívánt joghatás jogi úton csak akkor kényszeríthető ki, ha azt a törvény kifejezetten megengedi. Ha ugyanis valakinek joga van arra, hogy ne tegyen meg egy nyilatkozatot vagy tartózkodjon bizonyos magatartástól, akkor őt ilyen cselekvésre – például pénzfizetésre, vagyontárgy vagy birtok átadására, nyilatkozattételre – nem lehet pusztán az alapelvek alapján kötelezni. Ilyen esetekben csak akkor lehet jogi kötelezettséget megállapítani, ha azt egy konkrét jogszabály előírja. Ennek oka, hogy az ilyen magatartás jogi következményekkel jár, például új jogviszonyt hoz létre, meglévőt módosít vagy szüntet meg.¹⁵

3. Joggal való visszaélés a családjogban (?)

A joggal való visszaélés a magánjog szinte majdnem minden területén megjelenik manapság.¹⁶ A korai joggyakorlat alapján elsősorban az ingatlanokkal kapcsolatos dologi és kötelmi jogi kérdésekben volt hangsúlyos, mint például a közös tulajdon, lakásbérlet vagy a társasháztulajdonnal kapcsolatos jogviták. Ezt meghaladóan az üzleti élethez kapcsolódó jogügyletek, majd a munkajogi jogviták kerültek előtérbe, ahol a joggal való visszaélés jelenléte ma is dominánsan megfigyelhető. Az ügyek tárgyától elvonatkoztatva az is megállapítást nyert, hogy a joggal való visszaélés a

¹³ Pfv.VI.20.466/2017/8.

¹⁴ BH2025. 89.

¹⁵ A Kúria joggyakorlat elemző csoportjának összefoglaló jelentése – a joggal való visszaélés ítélkezési gyakorlata. In: https://kuria-birosag.hu/sites/default/files/joggyak/a_joggal_valo_visszaeles_-_joggyakorlat_elemzo_csoport_vegso.pdf letöltve: 2025.08.28. 6. o.

¹⁶ Lásd ehhez például: Pusztahelyi Réka: Abuse of the Right of Unilateral Termination in Contract Law. *Acta Universitatis Sapientiae Legal Studies*, 2018/ 7. 49-60. o.; Juhász Ágnes: Abuse of Right within the Civil Law and Beyond. *Analele Universitatii de Vest Din Timisoara Serie Dept / Annals of the Timisoara West University Law Series*, 2016/1. 5-26. o.

legtöbb esetben valamely szükséges jognyilatkozat megtételének megtagadásában öltött testet, míg más jellegű magatartások kevésbé fordultak elő.¹⁷

A családjog kapcsán a bírói gyakorlat kezdetben azt az álláspontot tükrözte, hogy ezekben a jogviszonyokban joggal való visszaélés nem fordulhat elő.¹⁸ Ennek oka főként az volt, hogy ebben az időszakban még *a házasságról, a családról és a gyámságról szóló 1952. évi IV. törvény* (a továbbiakban: *Csjt.*) valamint a régi Ptk. egymáshoz való viszonya kapcsán a kettő éles elválasztása mellett tette le a jogalkotó a voksát. Később azonban egyre markánsabbá vált az a nézet, ami alapján a két jogszabály között igen is komoly kapcsolat van, hiszen a *Csjt.* speciális normáinak hiányában a régi Ptk. rendelkezései voltak irányadóak. Különösen igaz volt ez a különböző családjogi jognyilatkozatok, valamint a családtagok közötti szerződéses jogviszonyok esetében. Azzal, hogy a hatályos Ptk. szabályanyagába integrálta a családjogi rendelkezéseket, a joggal való visszaélés megjelenése már a családjogi jogvitákban sem kérdőjelezhető meg. Álláspontunk szerint a korábbi joggyakorlatban megjelenő, elsősorban az adott jognyilatkozat megtételével kapcsolatos eseteken túl számos további olyan élethelyzet is adódhat, amikor a joggal való visszaélés szerephez jut ezekben a jogvitákban. Éppen ezért jelen tanulmányban – a terjedelmi korlátokra tekintettel – csak ez utóbbi kérdéskörre térünk ki részletesebben.

4. A szülői felügyelet és kapcsolattartás körében megjelenő visszaélésszerű joggyakorlás

A családjogi eljárásokban a gyermek sorsát érintő kérdések, különösen a szülői felügyeletet rendező döntés, kiemelt figyelmet kapnak, mivel ezek közvetlenül befolyásolják a gyermek jólétét és fejlődését. Ezen a területen különösen érzékeny pontot jelent a visszaélésszerű joggyakorlás. Ilyen magatartásnak kell tekinteni például, amikor az egyik szülő a gyermek érdekében hivatkozva, valójában saját érdekét érvényesítve próbálja befolyásolni a döntéshozatalt. A *szülői felügyelet visszaélésszerű gyakorlása* különösen akkor jelenhet meg álláspontunk szerint, amikor a szülő nem a gyermek javát, hanem a másik szülővel szembeni bosszút, hatalmi fölényt vagy éppen az anyagi előny megszerzését tartja szem előtt. A tanulmány jelen pontjában olyan tipikus visszaélésszerű magatartásformákat

¹⁷ Tercsák Tamás: A joggal való visszaélés bírói gyakorlatáról - Ingadozó dogmatika. *Jogtudományi Közlöny*, 2022/4. 157-159.o.

¹⁸ A családi viszonyokat nem a Ptk., hanem a Családjogi Törvény szabályozza, amelyből következően a családjogi viszonyok rendezésénél a családjogi szabályok kerülnek alkalmazásra. Jogszabálysértő módon járt el ezért a bíróság, amikor a *Csjt.* által szabályozott, a szülői felügyelet gyakorlásával, illetőleg a láthatással kapcsolatos nyilatkozatot a Ptk. 5. §-ának (3) bekezdése alapján ítélettel pótolta. BH 1986.8.327. A családi viszonyokat nem a Ptk., hanem a Családjogi törvény (*Csjt.*) szabályozza, a családjogi szabályok kerülnek alkalmazásra.

Az örökbefogadás engedélyezéséhez szükséges nyilatkozat, amely a gyermekkel való családi kapcsolat megszűnését eredményezi, a szülő legszemélyesebb joga. A *Csjt.* ezért olyan rendelkezést, amely lehetővé tenné, hogy a szülői hozzájárulást a bíróság az ítéletével pótolja, nem tartalmaz. Tévedett ezért a bíróság, amikor a *Csjt.* által szabályozott, az örökbefogadás engedélyezéséhez szükséges szülői hozzájárulást [*Csjt.* 48. §-ának (2) bekezdése] a Ptk. 5. §-ának (3) bekezdése alkalmazásával ítélettel pótolta. BH 1992.1.28 I.

tekintünk át, amelyek a szülői felügyelet körében fordulhatnak elő. *Mire is gondolunk pontosan?* Például: a gyermek eszközként való használata, a másik szülővel való kapcsolattartás akadályoztatása, a szülői felügyeleti jog hatalmi jogként való felhasználása.

Úgy gondoljuk, hogy ezek a magatartások olyan helyzeteket idézhetnek elő, amelyek hátrányosan befolyásolhatják az érintett gyermekek *személyiségfejlődését és érzelmi biztonságát*. Az ilyen szülői viselkedések gyakran elmélyítik a konfliktust, és hosszú távon visszas, bosszús kapcsolattá alakíthatják a szülők egymás közötti viszonyát. Véleményünk szerint kiemelten fontos, hogy a döntéshozó hatóságok, különösen a bíróságok és a gyámhatóságok, felismerjék és megfelelően kezeljék ezeket a helyzeteket annak érdekében, hogy a gyermekek a lehető legkisebb mértékben sérüljenek a szétválás következtében.

A Ptk. IV., Családjogi Könyve nem csupán megemlíti, hogy a házasság felbontása során a közös kiskorú gyermek érdekeit figyelembe kell venni, hanem a gyermek jogainak és érdekeinek fokozott védelmét – a nemzetközi és európai jogelvekkel összhangban – alapvető szinten rögzíti.¹⁹ Bár a Ptk. nem használja a nemzetközi dokumentumokban elterjedt „*the child's best interest*” kifejezést, tartalmilag mégis annak megfelelő védelmi elveket és intézkedéseket fogalmaz meg. A „*fokozott védelem*” itt azt jelenti, hogy az adott helyzetben a gyermek számára legmegfelelőbb, érdekeit leginkább szolgáló megoldást kell választani.²⁰

Az is elmondható, hogy a szülői felügyeletet érintő rendelkezés a házassági bontóperek egyik legfontosabb járulékos kérdése; a házasság felbontására irányuló közös megállapodást például ezen kérdésre, illetve a gyermek lakóhelyét érintő kérdésre vonatkozó megegyezés nélkül nem is lehetséges beadni.²¹ Ha nem sikerül a szülőknek ebben a két nagyon jelentős kérdésben megállapodni, akkor a bíróságra hárul az a feladat, hogy a gyermek érdekének megfelelő döntést hozzon a kérdésben. A Ptk. 4:167. § (1) bekezdése kimondja, hogy a különélő szülők megállapodásának hiányában – kérelemre vagy a gyermek érdekében hivatalból – a bíróság dönt arról, hogy a szülői felügyeletet melyik szülő gyakorolja. A bíróság ebben az esetben azt fogja mérlegelni, hogy a gyermek szellemi, testi, érzelmi, erkölcsi fejlődése melyik szülő gondozásában biztosítható kedvezőbb módon.

A bíróság közös szülői felügyeletet kivételesen, a jogszabályban meghatározott kritériumoknak megfelelően és a gyermek érdekét szem előtt tartva rendelhet el, valamint hasonló szempontok alapján mérlegel a szülők megállapodása esetén is.²² A szülői felügyeletre vonatkozó elvek alapján fontos kiemelni, hogy a szülők felügyeleti jogukat a kiskorú gyermek testi, szellemi, erkölcsi fejlődésének

¹⁹ Ptk. 4:2. § (1) bekezdés.

²⁰ Nagy Márta: „A házasság megszűnése” in: Jakab András – Fekete Balázs (szerk.): *Internetes Jogtudományi Enciklopédia* (Családjog rovat, rovatszerkesztő: Hegedűs Andrea), 2018. 12. o.

²¹ Ptk. 4:21. § (4) bekezdés: „Ha a házastársak közös szülői felügyeletben állapodnak meg, a kapcsolattartás kérdésében nem kell megegyezniük, a gyermek lakóhelyét azonban meg kell határozniuk.”

²² Kóczán Lilla: Az elvált szülő felelőssége – a szülői felügyeleti jog és a kapcsolattartás rendezése a tárgyalóteremtől a közvetítőig, *Themis*, 2020. december, ELTE Állam- és Jogtudományi Doktori Iskola, Budapest, 2020, 77 o.

megfelelően, egymással együttműködve kötelesek ellátni.²³ Fontos, hogy ez az *együttműködési kötelezettség* természetesen kiterjed a közös szülői felügyelet gyakorlására is. A Ptk. 4:170. § (2) bekezdésében foglaltak alapján megállapítható, hogy *ha a szülők már nem tudnak együttműködni, a közös szülői felügyeletet a bíróság bármelyik szülő kérelmére megszüntetheti*. A Kúria Pfv.20.672/2024/5. számú határozatában kitért arra, hogy *a szülők együttműködésének hiánya megalapozza a közös szülői felügyelet megszüntetését, ami egyúttal azt is jelenti, hogy együttműködés hiányában a közös szülői felügyelet elrendelésének nincs helye*. Ez a megállapítás különösen akkor nyer jelentőséget, ha az egyik szülő kezdetben – vagy később látszólagosan – együttműködik, később azonban szándékosan akadályozza az együttműködést. Ilyen esetben ugyanis megalapozottan felmerülhet a visszaélészerű joggyakorlás gyanúja. Ennek megállapításához azonban elengedhetetlen, hogy az együttműködés ellehetetlenítése kizárólag az egyik fél magatartására legyen visszavezethető. A Kúria fentebb hivatkozott precedensértékű határozatában azt is rögzíti, hogy amennyiben az együttműködés hiánya mindkét fél felróható magatartására visszavezethető, akkor egyik fél sem hivatkozhat a másik egyoldalú elzárkózására, akadályoztatására. Ez alapján megállapítható, hogy a közös szülői felügyeleti jog visszaélészerű gyakorlása, különösen az együttműködési kötelezettség vonatkozásában, csak akkor állapítható meg, ha kizárólag az egyik fél szándékos, tartósan akadályozó magatartása áll az együttműködés hiányának hátterében. Ha az együttműködés ellehetetlenülése mindkét félnek felróható, úgy a visszaélészerű joggyakorlás nem állapítható meg.

A Ptk. 4:146. § (2) bekezdése szerint a szülői felügyelet esetei közé tartozik például a kiskorú gyermek neve meghatározásának, gondozásának, nevelésének, tartózkodási helye meghatározásának joga. Itt is megjelenik a már korábban is említett együttműködési kötelezettség, amelynek értelmében a gyermek testi, szellemi, érzelmi, erkölcsi fejlődésnek érdekében a szülők kötelesek feladataikat együttműködve ellátni. A Ptk. 4:168. § (1) bekezdése szerint, *ha a bíróság a szülői felügyelet gyakorlására az egyik szülőt jogosítja fel, a gyermekétől különélő szülő a szülői felügyeleti jogokat a gyermek sorsát érintő lényeges kérdések kivételével nem gyakorolhatja*. Vagyis, a gyermeket érintő lényeges kérdésekben, mint például a gyermek nevének meghatározása, esetleg megváltoztatása, tartózkodási helyének, állampolgárságának, illetve iskolájának megváltoztatása, a különélő szülő is gyakorolhatja az együttdöntés jogát.

Ezen jogosultságok gyakorlása könnyen visszaélészerű magatartások alapjává válhat, különösen konfliktusos bontóperek vagy elmergesedett szülői viszonyok esetén. Visszaélészerű magatartásként jelenhet meg például a gyermek tartózkodási helyének egyoldalú megváltoztatása, különösen alattomos módon akkor, ha az hosszú időre, akár végleges jelleggel történik. Ennek következtében a különélő szülővel való kapcsolattartás is megnehezedik, amelynek komoly hatásai lehetnek a gyermek érzelmi állapotára is. A Ptk. rendezi a különélő szülővel való kapcsolattartás jogát. A vonatkozó szakasz értelmében *a gyermeknek joga, hogy*

²³ Ptk. 4:147. § (1) bekezdés.

*különélő szülőjével személyes és közvetlen kapcsolatot tartson fenn. A gyermeket nevelő szülő vagy más személy köteles a zavartalan kapcsolattartást biztosítani.*²⁴

A vonatkozó törvényi rendelkezést megvizsgálva jól látható, hogy a gyermeket nevelő szülő köteles biztosítani a másik szülő zavartalan, közvetlen és személyes kapcsolattartását a gyermekkel. Noha az új Ptk. alapján elbírálható ügyekben már nem alkalmazható, a szülői felelősség megítélésében általános elvi iránymutatásként mégis fontosnak tartjuk megemlíteni a *Legfelsőbb Bíróság 17. számú irányelvének* VI. pontjában foglalt rendelkezéseket, amely megerősíti a Ptk. kapcsolattartásra vonatkozó szabályanyagát is: *„A gyermekétől külön élő szülő joga és kötelessége, hogy a gyermekével kapcsolatot tartson fenn, vele rendszeresen érintkezzék (a kapcsolattartás joga), a gyermeket nevelő szülő vagy más személy pedig köteles a zavartalan kapcsolattartást biztosítani. A házasság felbontása ennél fogva nem járhat azzal a következménnyel, hogy szüleinek egyikét a gyermek elveszítse. Mind a szülőnek, mind a gyermeknek törekednie kell a szülő-gyermeki kapcsolat fenntartására, mert a gyermek érdekében az áll, ha továbbra is maga mellett tudja mindkét szülőjét, és különösen az élet sorsfordulóinál, tanulmányai megválasztásában, az életre való felkészülésében számíthat segítségükre. A gyermeknek az egyik szülőnél történt elhelyezése nem érinti a másik szülőnek azt a jogát és kötelességét, hogy a gyermeket rendszeresen látogassa, szeretetét kinyilvánítsa, gyermekével a meghitt viszonyt fenntartsa.*”²⁵

Abban az esetben azonban, ha a gondozó szülő úgy kívánja megváltoztatni a gyermek tartózkodási helyét, hogy arról a másik szülőt nem értesíti, sőt ezzel kifejezetten az a célja, hogy akadályozza vagy ellehetetlenítse a kapcsolattartást, akkor a szülő alanyi jogait nem rendeltetésszerűen, hanem kifejezetten hátrányokozás céljából gyakorolja. Ez a magatartás már a joggal való visszaélés körébe tartozik. Ugyancsak ilyennek tekintjük azokat az eseteket, amikor a különélő szülő az *együttdöntési jogával visszaélve* akadályozza az egyébként ésszerű és a gyermek érdekét is szolgáló változásokat, csak azért, hogy a másik szülővel való konfliktusos kapcsolatából eredően megnehezítse az adott változás bekövetkezését. Szintén megalapozhatja a joggal való visszaélés megállapítását az is, amikor a *kapcsolattartási jog gyakorlásával kíván visszaélni* a jogosult. A kapcsolattartás korlátozására irányuló szülői magatartás mögött ilyenkor meg kell húzódnia egy ártó, alattomos szándéknak, amely történhet a gyermekekkel együtt élő szülő saját, későbbi perbeli pozíciója megerősítése érdekében a kapcsolattartás minimalizálásával, illetve szolgálhatja azt a célt is, hogy a másik szülő új élethelyzetét ellehetetlenítse, hiszen a közös szülői felügyeletre hivatkozással, a kapcsolattartás ürügyén lényegében a mindennapi életvitelében rendszeresen jelen lehet.²⁶

Ezen visszaélésszerű tevékenységek a házassági bontóperek során a legtöbb esetben nagyon érzékeny élethelyzeteket érintenek. Amikor a manipuláció jelenségére gondolunk, legtöbbször egy alattomos, tudatosan ártó szándékot láthatunk a háttérben. *Vajon mit élhet át egy gyermek, amikor az egyik szülő*

²⁴ Ptk. 4:178. § (1) bekezdés.

²⁵ A Legfelsőbb Bíróság a gyermek elhelyezésével kapcsolatos szempontokról szóló 17. számú irányelvének VI. pontja.

²⁶ Kúria Pfv. 20.034/2024/8.

tudatosan a másik ellen próbálja befolyásolni őt? Ezzel egy másik visszaélésszerű magatartásra szeretnénk áttérni, mégpedig arra az esetre, amikor *az egyik szülő a másik szülő szándékos kizárására törekszik* a gyermek életéből. Ha az egyik szülő célja kifejezetten az, hogy a másik szülőt kizárja a gyermek életéből, és ennek érdekében igyekszik őt elidegeníteni tőle, ezt gyakran érzelmi manipuláción keresztül teszi. Ez a jelenség mélyen elkeserítő, hiszen ezek a magatartások hosszú távon komoly pszichés sérüléseket okozhatnak a gyermek személyiségfejlődésében. Úgy gondoljuk, a szülők egyik legfontosabb feladata, hogy biztosítsák gyermekeik számára az érzelmileg kiegyensúlyozott, harmonikus fejlődés lehetőségét, bármilyen változás is álljon be a családi életben. Ebből is jól látszik, hogy mennyire érzékeny területen is mozgunk, hiszen a téma nemcsak a társadalmi jelentősége miatt, hanem érzelmi komplexitása miatt is nagyon összetett és fontos.

Véleményünk szerint abban az esetben is visszaélésszerű magatartásról beszélhetünk, ha a szülői felügyeleti megállapodást a gyermek életkori sajátosságainak figyelmen kívül hagyásával alkalmazzák a későbbiekben. Ezt a problémát jól szemlélteti a Kúria egyik felülvizsgálati eljárásának tárgyát képező ügy is, amely kifejezetten ezt a kérdéskört érinti.

Az eset tényállása szerint az ügyben érintett felek a házasság felbontása során egyezséget kötöttek, amelyben megállapodtak a szülői felügyeleti jog gyakorlásáról is. A megállapodás értelmében – tekintettel arra, hogy az egyezségkötés időpontjában a gyermek még csecsemő volt –, az édesanya kapta meg a kizárólagos szülői felügyeleti jogot. Idővel azonban a szülők közötti kapcsolat fokozatosan megromlott, és az anya magatartása kiterjedt a gyermek és édesapja közötti kapcsolattartás szándékos korlátozására, valamint a másik szülő rossz színben tűnő feltüntetésére is. Az apa ennek nyomán keresetet nyújtott be az egyezség módosítására vonatkozóan, hivatkozva arra, hogy az anya a gyermek nevelésével és gondozásával kapcsolatos kötelezettségeit nem a gyermek érdekeit szem előtt tartva, hanem annak szellemi és érzelmi fejlődését veszélyeztető módon látja el. Állítása szerint az anya verbális, sőt időnként tetten érhető agresszióval neveli a gyermeket, ami hosszú távon káros következményekkel járhat a gyermek személyiségfejlődésére.

Az, hogy a gyermek milyen szülői magatartások hatására kerülhet veszélybe, szintén nem egyszerűen megválaszolható kérdés, éppen ezért mind a jogalkotó, mind pedig a bírói gyakorlat igyekszik megfelelő mozgásteret hagyni a családtagok számára, és csak drasztikus esetekben avatkozik be. Felmerül azonban a kérdés, hogy a gyermek tudatosan és bizonyítható módon a másik szülő elleni hangolása, valamint az eltávolodás szorgalmazása ilyen esetnek tudható-e be, vagy ez még beleférhet a felek cselekvési autonómiájába.

Ezen kérdésből kiindulva véleményünk szerint a visszaélés megnyilvánulhat például úgy, hogy a felügyeleti jogot a szülő nem rendeltetésszerűen, a gyermek javát szolgálva, hanem önös érdekből, a szülők közötti konfliktusos kapcsolatból kiindulva, a másik szülő kizorítására, valamint a gyermek pszichés terhelésére használja fel. Ez a magatartás nemcsak a másik szülő jogait sérti, hanem közvetlenül a gyermek legfőbb érdekeit is, így például a szellemi, érzelmi fejlettségének zavartalan kialakulását. Az említett jogesetben ráadásul a korábbi egyezség a

gyermek teljesen más fejlettségi állapotában született, így annak rugalmatlan fenntartása, különösen ilyen súlyos nevelési hibák mellett, már nem tekinthető a gyermek érdekeit szolgáló szülői magatartásnak. Ebben az esetben tehát az egyezséghez való ragaszkodás nem jogszerű joggyakorlásnak minősül, hanem annak visszaélésszerű torzításának felel meg. A gyermek életkorának előrehaladtával ugyanis változik személyisége, kommunikációs képessége, szociális élete és érzelmi szükségletei is, amelyekhez, úgy gondoljuk, a szülői gondoskodásnak és felelősségnek arányosan igazodnia kellene.²⁷

5. Joggal való visszaélés a családi vagyonjogban

A házasság felbontása vagy élettársi kapcsolat megszűnése során a felek vagyonának megosztása gyakran nem csupán pénzügyi kérdés, hanem érzelmi síkon is komoly feszültséget hordozó folyamat. Éppen ezért, ebben a szakaszban különösen érzékeny ponttá válhat a felek részéről a joggal való visszaélés. A vagyonmegosztással kapcsolatos visszaélések alapját sokszor a bizalom elvesztése, a felek közötti kommunikáció megszűnése, valamint az anyagi előny megszerzésére irányuló szándék képezi. A tanulmány jelen pontjában az ilyen típusú visszaéléseket szeretnénk körbejárni, arra a kérdésre keresve a választ, hogy mikor tekinthető egy magatartás a jog gyakorlásával való visszaélésnek, és milyen eszközökkel lehet ezeket a helyzeteket felismerni és kezelni.

A vagyon megosztása a felek közötti törvényes vagyonjogi rendszernek vagy megállapodásnak megfelelően szabályozott aktívák, azaz dolgok, vagyoni értékű jogok és követelések szétoztását, valamint a passzív vagyontárgyak, tehát a terhek, tartozások viselési módjának a meghatározását jelenti. A vagyon megosztása történhet egyrészt a családtagok kifejezetten erre irányuló megállapodásával, ezen belül például egy élettársi/házassági vagyonjogi szerződéssel vagy a bíróság által jóváhagyott perbeli egyezséggel, másrészt bíróság általi megosztással.²⁸

A Ptk. 4:57. § (3) bekezdése alapján a házastársi közös vagyon megosztását a következő meghatározott esetekben lehet a bíróságtól kérni: *„Ha a házastársak között nem jött létre szerződés a közös vagyon megosztása tárgyában, vagy az nem terjed ki a vagyonközösség megszűnéséhez kapcsolódó valamennyi igényre, a házastársi közös vagyon megosztását és a rendezetlenül maradt igények elbírálását a bíróságtól lehet kérni.”*

A Ptk. 4:58. §-a tartalmazza a vagyonmegosztás egyik legfontosabb alapelvét, miszerint *„[a] házastársi vagyonközösségből eredő igényeket egységesen kell rendezni.”* Ez az úgynevezett *teljes körű vagyoni rendezés elve*. Ez azt jelenti, hogy a házastársi közös vagyon megosztása során szükséges minden egyes alvagyon (pl. ingatlan, ingóság, megtakarítás) értékének és állagának megállapítása, továbbá a felek esetleges megtérítési igényeinek tisztázása is. Ennek megfelelően, ha a felek bírósághoz fordulnak a közös vagyon megosztása érdekében, akkor a bíróság

²⁷ BH2024. 292.

²⁸ Nyíróné Dr. Kiss Ildikó: A házastársi közös vagyon egységes megosztásának eljárásjogi kérdései. *Közjegyzők Közönye*, 2021/4, 22-43. o.

döntésének ki kell terjednie a közös vagyon egészére. Ezek alapján elmondhatjuk, hogy az ilyen perek elsődleges célja tehát az, hogy minden vagyoni természetű vitás kérdés egyszerre, átfogóan és véglegesen rendezésre kerüljön. Fontos ugyanakkor kiemelni azt is, hogy a bíróság kizárólag a felek által előterjesztett bizonyítékok és nyilatkozatok alapján hozhatja meg döntését, vagyis hivatalból nem köteles bizonyítást lefolytatni. A vagyoni jogi igényeket ezért a bíróság csak a felek által szolgáltatott peradatok keretei között értékelheti és bírálhatja el.

A házastársi közös vagyon megosztásának elengedhetetlen előfeltételeként jelenik meg egy vagyonmérleg elkészítése. Ez a lépés biztosítja a vagyoni jogi igények teljes körű és végleges rendezésének elvét, ezért azt a bíróság által hozott ítélet indokolásának is minden esetben tartalmaznia kell. A vagyonmérleg felállítását akkor sem lehet mellőzni, ha a felek mindössze néhány vagyontárgy vonatkozásában vitatkoznak, míg a többi kérdésben már sikerült megállapodniuk. A közös vagyon teljes körű megosztása ugyanis csak akkor lehetséges, ha annak teljes terjedelmét feltárták és minden vagyontárgy számításba került. Más kérdés ugyanakkor, hogy ha a felek egyes vagyontételek megosztásáról kétséget kizáróan megegyeztek, és ennek megfelelően a vagyontárgyak tényleges szétosztása meg is valósult, akkor a bíróság döntésének már csak a fennmaradó, vitás kérdésekre kell kiterjednie.²⁹

A családi vagyoni jog a házastársak vagyoni viszonyainál sokkal tágabb kategória, beleértjük ugyanis a hazánkban szabályozott egyéb párkapcsolati formák, azaz a bejegyzett élettársi kapcsolat és a *de facto* élettársi kapcsolat vagyoni jogi kérdéseit is.³⁰ A bejegyzett élettársi kapcsolathoz tartozó vagyoni jogi szabályok teljes egyezést mutatnak a házassági vagyoni joggal, míg a *de facto* élettársak esetében csak a törvényes vagyoni jogi rendszernél alkalmaz a házastársi/bejegyzett élettársi vagyoni közösségtől eltérő rendszert a jogalkotó. Az eltérő vagyoni jogi rendszer ellenére azonban a vagyoni megosztás módja és részletei tekintetében szintén egyezés tapasztalható még ebben az esetben is.³¹

A folyamatnak a teljesség igénye nélküli, rövid ismertetését azért is tartottuk fontosnak, mivel a vagyoni jogi kérdések körében fellépő visszaélések itt tudnak a leginkább színre lépni.

Tipikus eset lehet például, amikor az egyik fél szándékosan eltitkolja vagy elvonja a közös vagyont, ellehetetleníti annak felmérését, vagy akár olyan látszatot próbál kelteni, hogy a vagyontárgyak egy része nem is tartozik a közös vagyon körébe. Tehát, ha gyakorlati oldalról közelítjük meg, akkor ez az eset, úgy nézne ki, hogy a vagyonmérleg elkészítése során az egyik fél szándékosan kihagy, elrejt meghatározott vagyontárgyakat, annak érdekében, hogy azok ne kerüljenek feltárássra, számításba. Emellett előfordulhat az is, hogy az egyik fél a vagyoni megosztás elhúzódtását kihasználva időt nyer, és ezalatt – nem feltétlenül jogszerűen – olyan vagyoni átrendezéseket hajt végre, amelyek a másik fél érdekeit

²⁹ Csúri Éva Katalin: A házasság megszűnése, In: Csehi Zoltán – Bodzási Balázs – Tókey Balázs (szerk.): *2013. évi V. törvény a Polgári Törvénykönyvről kommentárja*. Magyar Közlöny Lap- és Könyvkiadó Kft. Budapest, 2021, 703-706. o.

³⁰ Lásd részletesebben: Kriston Edit: *Szerződési szabadság a családi vagyoni jogi szerződésekben*. Bíbor Kiadó, Miskolc, 2022, 76-81.o.

³¹ Vessd össze: Ptk. 6:516. § (4) bekezdés

súlyosan sértik. Gondoljunk itt elsősorban egy olyan jogügylet keletkeztetésére, amely annak érdekében születik, hogy csökkentse a megosztandó vagyon mértékét, például egy közeli hozzátartozó számára történő juttatással.

Ahogy a fejezet elején is említettük, ezen visszaélésszerű magatartások hátterében az anyagi előnszerzés szándéka húzódhat meg. Ez a szándék abból fakadhat, hogy az érintett fél biztosítani szeretné anyagi helyzetét a kapcsolat megszűnését követő időszakra, vagy egyszerűen csak meg kíván szerezni egy számára jelentős értékkel bíró vagyontárgyat a másik féltől.

A vagyonmegosztás gyakorlatában a joggal való visszaélés tipikusan a jognyilatkozatok megtételének megtagadásában áll. *Bíró György* hangsúlyozta, hogy a „*jogszabály általában azért kíván meg egy jognyilatkozatot, hogy az egymással már valamilyen jogviszonyban álló felek egyike egyoldalúan, a másik tudta és beleegyezése nélkül ne változtathasson a fennálló jogi helyzeten. A nyilatkozattevőnek – érdekei védelmében – alanyi joga mérlegelni, hogy a nyilatkozatot megteszi-e vagy sem. Az ilyen helyzet azonban módot ad a másik „sakkban tartására”, oktan akadékoskodásra, bosszúra (...).*”³² *Bíró* egykori gondolata kifejezetten irányadó álláspontunk szerint a vagyonmegosztások során is. Itt is elengedhetetlen ugyanis hangsúlyozni, hogy a családjogi perek jellemzően erősen érzelmi töltetűek. A felek között korábban fennállt érzelmi közösség felbomlása gyakran ellenséges viszonyt eredményez. Ezért elengedhetetlen figyelembe venni az emberi érzelmek szerepét is, hiszen egy-egy visszaélésszerű magatartás mögött nem ritkán mélyen gyökerező sérelmek, feldolgozatlan konfliktusok, vagy akár bosszúvágy is meghúzódhat, sőt ezek megjelenése manapság még gyakoribb. Ezek az érzelmi tényezők pedig közvetlenül is befolyásolhatják a döntéshozatalt, különösen a bíróság ítéletének indokolása és a méltányossági szempontok figyelembevétele során.

6. Összegzés

A tanulmány a joggal való visszaélés kérdéskörét tárgyalta a családjogi perekben. Célunk az volt, hogy válaszokat keressünk arra, hol húzódik a jogos és a jogellenes magatartás között ezekben az esetekben, és mikor mondhatjuk, hogy valamelyik fél visszaélésszerűen gyakorolja jogait az ilyen jellegű eljárásokban.

A joggal való visszaélés a magyar családjogi bíráskodásban nem új keletű probléma, azonban kevés jogi szakirodalom és gyakorlat foglalkozott eddig mélyrehatóan ezzel a témával. Ebből adódóan további célkitűzésünk, hogy tudományos vitát indítsunk a joggal való visszaélés alapelveinek családjogban való megjelenéséről, és felhívjuk a figyelmet arra, hogy a téma alaposabb vizsgálatára a joggyakorlatban és a jogirodalomban egyaránt szükség van, hiszen az utóbbi időben nőtt az ilyen jellegű magatartások jelenléte az eljárások során.

A tanulmányban – a tartalmi korlátok között – igyekeztünk részletesen tárgyalni a joggal való visszaélés elméleti és gyakorlati aspektusait, bemutatva a történeti

³² *Bíró*: i.m. 83.o.

fejlődést és a különböző jogi megközelítéseket. Külön fejezetben foglalkoztunk a szülői felügyelet és kapcsolattartás körében megjelenő visszaélésszerű joggyakorlással, valamint a családi vagyoni jogban előforduló visszaélésekkel.

Irodalomjegyzék

- Bíró György – Lenkovics Barnabás: Általános rész I. In.: Bíró György (szerk.): Általános tanok és személyek joga. Novotni Alapítvány a magánjog fejlesztéséért, Miskolc, 2013
 - Csúri Éva Katalin: A házasság megszűnése, In: Csehi Zoltán - Bodzási Balázs – Tókey Balázs: 2013. évi V. törvény a Polgári Törvénykönyvről kommentárja. Magyar Közlöny Lap- és Könyvkiadó Kft. Budapest, 2021
 - Eörsi Gyula: A jogi felelősség alapproblémái. A polgári jogi felelősség. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1961
 - Gellért György (szerk.): A Polgári törvénykönyv magyarázata 1. Közgazdasági és Jogi könyvkiadó, Budapest, 1995.
 - Juhász Ágnes: Abuse of Right within the Civil Law and Beyond. Analele Universitatii de Vest Din Timisoara Serie Dept / Annals of the Timisoara West University Law Series 2016/1.
 - Kóczián Lilla: Az elvált szülő felelőssége – a szülői felügyeleti jog és a kapcsolattartás rendezése a tárgyalóteremtől a közvetítőig, Themis, 2020 december, ELTE Állam- és Jogtudományi Doktori Iskola, Budapest, 2020
 - Kriston Edit: Szerződési szabadság a családi vagyoni jogi szerződésekben. Bíbor Kiadó, Miskolc, 2022
 - Nagy Márta: „A házasság megszűnése” in: Jakab András – Fekete Balázs (szerk.): Internetes Jogtudományi Enciklopédia (Családjog rovat, rovatszerkesztő: Hegedűs Andrea), 2018
 - Nyíróné Dr. Kiss Ildikó: A házastársi közös vagyon egységes megosztásának eljárásjogi kérdései. Közjegyzők Közlönye, 2021/4.
 - Pusztahelyi Réka: Abuse of the Right of Unilateral Termination in Contract Law. Acta Universitatis Sapientiae Legal Studies, 2018/7.
 - Sárándi Imre: Visszaélés a joggal. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1965
 - Tercsák Tamás: A joggal való visszaélés bírói gyakorlatáról – ingadozó dogmatika. Jogtudományi Közlöny 2022/ 4.
 - Vékás Lajos – Gárdos Péter (szerk.): A Polgári Törvénykönyv magyarázatokkal. Complex, Budapest, 2013
-

Kritikai észrevételek a mezőgazdasági ágazat foglalkoztatási jogsértéseiről a szociális feltételelesség szabályainak tükrében

Mélypataki Gábor^{*} – Trenyisán Máté^{**}

A mezőgazdaság egy olyan komplex területe a gazdaságnak, mely sajátos élethelyzeteket és működést eredményez. Ennek megfelelően mindig kérdés, hogy azok az általános jogszabályi keretek, melyek a gazdaság egészére vonatkoznak, alkalmazhatóak-e transzformáció nélkül ebben az ágazatban? Tanulmányunk arra tesz kísérletet, hogy a munkajogi és szociális jogi oldalról vizsgálja annak a fényében, hogy egy elég erősen szociális töltetű uniós jogintézmény érvényesüléséhez kötik a jövőben az agrártámogatások kifizetését. A tanulmányunkkal szeretnénk leróni tiszteletünket Bíró György professzor emléke előtt, aki maga is számtalan tanulmányában vizsgálta az általános és különös jogi kapcsolatát.

Kulcsszavak: munkajog, agrárjog, agrár foglalkoztatás, szociális feltételelesség

Critical remarks on employment violations in the agricultural sector in light of social conditionality rules

Agriculture is a complex sector of the economy that yields unique circumstances and operations. Accordingly, the question arises as to whether the general legal framework applicable to the economy as a whole can be applied to this sector without modification. Our study attempts to examine this from the perspective of labor and social law, in light of the fact that the payment of agricultural subsidies will be linked to the enforcement of a strongly socially oriented EU legal institution in the future. In our study, we would like to pay tribute to the memory of Professor György Bíró, who himself extensively examined the relationship between general and specific law in numerous studies.

Keywords: labor law, agricultural law, agricultural employment, social conditionality

<https://doi.org/10.32980/MJSz.2025.3.157>

^{*} Egyetemi docens, Miskolci Egyetem, Állam- és Jogtudományi Kar, Agrár- és Munkajogi Intézeti Tanszék.

^{**} Egyetemi adjunktus, Széchenyi István Egyetem, Állam- és Jogtudományi Kar, Munkajogi és Szociális Jogi Tanszék

1. Bevezetés

2025. január 1-től hatályos a szociális feltételelességre vonatkozó uniós jogszabályanyag.¹ Ezek alapján a Közös Agrárpolitikában komoly változások következnek be és releváns következményei lehetnek annak, ha közvetlen kifizetésekben vagy a vidékfejlesztést célzó beavatkozások közül a 70. cikk (Környezetvédelmi, éghajlattal kapcsolatos és egyéb gazdálkodási kötelezettségvállalások), 71. cikk (Hátrányos természeti adottság és egyéb területspecifikus hátrányok) és a 72. cikk (Bizonyos kötelező követelményekből eredő területspecifikus hátrányok) szerinti éves kifizetésekben részesülő mezőgazdasági termelők és egyéb kedvezményezettek nem teljesítik a munka- és foglalkozási feltételekre vonatkozó alkalmazandó követelményeket.

Ennek apropóján megvizsgáltuk a mezőgazdasági foglalkoztatás jelenlegi állapotát, hogy egy pillanatképet kapjunk arról, hogy milyen léptékben kell a foglalkoztatóknak átalakítaniuk a követett munkahelyi gyakorlatokat a közeljövőben, ha nem szeretnék a támogatás elvesztését vagy annak csökkentését megkockáztatni. Jelen tanulmány célja a problémakör feltárása és a szociális feltételelesség rendszerének bemutatása azzal, hogy a tanulmány végén a foglalkoztatással összefüggő javaslatokat is megfogalmazunk. A foglalkoztatási jogsértések feltárásához a foglalkoztatás-felügyeleti hatóság munkaügyi ellenőrzéseinek megállapítását vesszük alapul, amely tudományosan értékelhető képet nyújt a szektor foglalkoztatási helyzetéről.

2. A mezőgazdasági ágazat állapota és sajátosságai hazánkban – különös tekintettel a foglalkoztatási kérdésekre

A mezőgazdasági ágazat helyzete mindig is sajátos volt a foglalkoztatási szektoron belül, amelynek oka a terület specifikus jellege. A mezőgazdaságban érintett gazdasági szereplők éves munkaerő-gazdálkodásának megtervezése speciális szakismereteket igényel. Általánosságban véve tudni kell az adott ágazat genetikai erőforrását adó fajok/fajták egyedfejlődésének fázisait, az ezzel járó állandó, és a szezonálisan jelentkező munkafeladatok mennyiségét és az ehhez szükséges létszámot.² Releváns körülmény továbbá az időjárásnak, természeti tényezőknek való kitettség és a munkavégzési hely régiójának munkaerőpiaci sajátosságai egyaránt.

A KSH 2024. november végi gyorsjelentésében az állt, hogy kb. 4,7 millióan dolgoztak a szektorban 2024 októberében, ami 27 ezer fővel kevesebb, mint 2023-ban ilyenkor, igaz – tette hozzá a KSH összefoglalója – 2023 őszén a

¹ A 2021/2115 európai parlamenti és tanácsi rendelet, valamint a 2021/2116 európai parlamenti és tanácsi rendelet. A hazai végrehajtási jogszabályok még nem születtek meg.

² A mezőgazdasági foglalkoztatás szezonálitása, Országgyűlés hivatala, Infojegyzet, 2019/42. sz. link: https://www.parlament.hu/documents/10181/1789217/Infojegyzet_2019_42_mezogazdasagi_foglalkoztatasi_szezonalitasa.pdf/d6374a89-651c-aa95-b4d4-7b71d751fe92?t=1572440149926 (letöltés dátuma: 2025.03.20.).

foglalkoztatottság szintje kiemelkedő volt. A mezőgazdaságban az utóbbi 10 évben a legmagasabb számot 2017 őszén produkálta az ágazat: akkor csaknem 230 ezren dolgoztak benne, ami kb. 60 ezerrel több, mint 10 évvel korábban, 2007-ben. Azóta az ágazatban dolgozók száma kis kilengésekkel ugyan, de folyamatosan csökken. Ami 2024-ben történt, az messze meghaladta az utóbbi 10 év adatait, 2023. III. negyedévben csak alig több mint 192 ezer ember dolgozott a mezőgazdaságban. Ilyen kevés foglalkoztatott legutóbb 2015-ben volt az év ezen időszakában.³

Magyarországon a mezőgazdasági foglalkoztatottak iskolai végzettsége jelentősen elmarad a többi nemzetgazdasági ágban foglalkoztatottak végzettségétől és az EU átlagától is.⁴ Az urbánus és vidéki környezet közötti ellentétek az utóbbi évtizedek folyamán tovább élesedtek. A falvak, amelyek hagyományosan hasznosítják a vidéki környezetben elérhető erőforrásokat például a mezőgazdasági termelés során, egyre kevésbé tudnak versenyképes alternatívát mutatni a városi életmód iránt vonzó vidékiek számára. Ennek eredményeként a vidéki népesség Magyarországon és az európai Unióban is csökken. A leírt folyamat hatására a mezőgazdasági munkaerő struktúrája folyamatosan romlik. Egyre kevesebben végeznek agrármunkát, ez a tendencia pedig különösen igaz a fiatal munkavállalókra.⁵

Ezzel együtt azonban az még mindig elmondható, hogy a foglalkoztatottak száma stabilan 150 000 és 200 000 fő között van, így a szektor a GDP-hez való hozzájárulás és a foglalkoztatottak számának tendenciózus csökkenése ellenére, még mindig releváns méretű ágazatnak minősül.⁶ Az ágazatra jellemző az alacsonyabb szakképzettségű munkavállalók nagyarányú foglalkoztatása és az alacsony jogtudat, mind a munkavállalók, mint a munkáltatók körében.

3. A foglalkoztatási jogviszonyok típusai a mezőgazdasági ágazatban

A mezőgazdasági munkavégzés munkajogi szabályai lényegileg nem térnek el más ágazatoktól. A foglalkoztatás munkaviszonyban, egyszerűsített foglalkoztatási jogviszonyban (amely lényegileg egy atipikus munkaviszony), közfoglalkoztatási jogviszonyban, vagy szövetkezeti munkavégzésen keresztül történhet. Nincs hazánkban agrárspecifikus munkajog szemben például Romániával, ahol a napszámostörvény révén lényegében a szektor sajátos munkajogi szabályrendszerrel bír.⁷

³ Kohout Zoltán: *Meredeken zuhan a mezőgazdaságban foglalkoztatottak száma*, link: <https://agraragazat.hu/hir/agrar-foglalkoztatott-munkaero-ksh-mezogazdasag/> (letöltés dátuma: 2025.04.16.).

⁴ Popp József: Hatékonyság és foglalkoztatás a magyar mezőgazdaságban, Gondolatok Mészáros Sándor – Szabó Gábor vitáirásához, *Gazdálkodás* 58 (2024) 2., 173-184. o.

⁵ Fróna Dániel – Kőmives Péter Miklós: A mezőgazdasági munkaerő sajátosságai, *Gazdálkodás* 63(2019) 5., 361–380 o.

⁶ Ana Ursu – Maria Cristine Sterie – Ionut Laurentinu Petre: (2023): The Contribution of the Agricultural Labour Force in Romania to the Sector's Economic Performance, *Sustainability* 15 (2023) 24, 1-25. o., doi: <https://doi.org/10.3390/su152416700>

⁷ LEGE nr. 52 din 15 aprilie 2011.

Magyarországon a munka törvénykönyvéről szóló 2012. évi I. törvény (a továbbiakban Mt.) szabályozza a munkaviszony szabályait valamint részben az egyszerűsített foglalkoztatás szabályait. A mezőgazdasági idénymunkára, mint az egyszerűsített foglalkoztatás agrárspecifikus jogviszonyára az Mt. mellett az egyszerűsített foglalkoztatásról szóló 2010. évi LXXV. törvény (a továbbiakban Efo tv.) irányadó. A közfoglalkoztatásra számos jogszabály irányadó, a foglalkoztatási jogviszony legfőbb jellegadó szabályai tekintetében talán a közfoglalkoztatásról és a közfoglalkoztatáshoz kapcsolódó, valamint egyéb törvények módosításáról szóló 2011. évi CVI. törvény bír leginkább relevanciával. A mezőgazdasági területeken párhuzamosan végeznek munkatevékenységet az Mt. hatálya alatt álló munkavállalók, az Efo tv. hatálya alatti idénymunkások és Kftv. hatálya alatti közfoglalkoztatottak.

Az első opció, hogy a mezőgazdasági idénymunkát a munkavállaló munkaviszony keretében végezzen. E körben az idényjellegű tevékenység keretében foglalkoztatottakra vonatkoznak sajátos szabályok, elsősorban a munkaidő és pihenőidő terén. A munkáltató tevékenysége idényjellegű, ha a munkaszervezéstől függetlenül az év valamely időszakához vagy időpontjához kötődik.⁸

Ennek lényegét röviden összefoglaljuk. A munkaidő beosztás szabályait (munkarend) az Mt. alapján a munkáltató állapítja meg.⁹ A munkarend lehet kötött vagy kötetlen. A kötött munkarend lehet egyenlő vagy egyenlőtlen. Az általános munkarend (egyenlő) esetében a munkaidő az öt munkanapon belül egyenlő mértékben kerül beosztásra.¹⁰ Ez a rugalmas foglalkoztatás igénylő területeken gazdaságosan nyilvánvalóan alkalmazhatatlan. Ezen okból született meg az egyenlőtlen munkaidő-beosztás lehetősége, amelynek két intézményét is ismeri a magyar munkajog: a munkaidőkeretet és az elszámolási időszakot. Idénymunkában az elszámolási időszak nem jellemző. A munkaidőkeret lényege az, hogy a teljesítendő munkaidőt a munkáltató egy időkeretben határozza meg (általában heti vagy havi), melynek tartama főszabály szerint legfeljebb négy hónap vagy tizenhat hét lehet.

A speciálisan az idénymunkára rögzített eltérések az alábbiak:

- Az Mt. alapján idénymunka esetén a munkaidőkeret tartama ennél hosszabb is lehet, hat hónap vagy huszonhat hét.¹¹ Az ezen időszakra eső munkaidő ezen időtartamon belül osztható be akként, hogy a munkáltatónak pusztán néhány garanciális szabályra kell tekintettel lenni. A napi munkaidő mértéke nem lehet kevesebb, mint négy óra (részmunkaidőt kivéve) és nem lehet tizenkettő óránál több.
- A heti munkaidő legfeljebb negyvennyolc óra lehet, ennek azonban csak a munkaidőkeret átlagában kell kijönnie.

⁸ Mt. 90. § c) pont

⁹ Mt. 96. § (1) bek.

¹⁰ Mélypataki 2010

¹¹ Mt. 94. § (2) bek. c) pont

- Rendes munkaidő időnymunka esetén vasárnapra és munkaszüneti napra is beosztható.¹² Ráadásul vasárnapi munkavégzésért az Mt. alapján bérpótlék sem jár.
- A napi pihenőidő mértéke körében időnymunka esetén napi nyolc óra is elegendő.¹³
- A heti pihenőnapok száma (heti két munkanap) szintén elegendő, ha a munkaidőkeret átlagában teljesül, havonta pedig csak heti pihenőnap a kötelező.¹⁴
- Heti pihenőnap helyett a heti pihenőidő jogintézménye is választható. Ennek során időnyjellegű tevékenység keretében foglalkoztatott munkavállalóknak havonta legalább negyven órát kitevő és egy naptári napot magába foglaló megszakítás nélküli heti pihenőidő is beosztható. Ebben az esetben a munkaidőkeret vagy az elszámolási időszak átlagában legalább heti negyvennyolc óra heti pihenőidőt kell beosztani.¹⁵ Egyebekben az Mt. szabályai változatlanul irányadók.

Látható tehát, hogy a jogalkotó a foglalkoztatási rugalmasságban ragadta meg a mezőgazdasági munkavégzés legfőbb kihívását, így e területen biztosított a foglalkoztatóknak lényegesen nagyobb mozgásteret más gazdasági területekhez képest.

A munkáltatók második opciója az egyszerűsített foglalkoztatás. Az egyszerűsített foglalkoztatás magában foglalja a mezőgazdasági időnymunkát, a turisztikai időnymunkát, illetve alkalmi munkaviszonyt is. A mezőgazdasági időnymunka a növénytermesztési, erdőgazdálkodási, állattenyésztési, halászati, vadászati ágazatba tartozó munkavégzés, továbbá a termelő, termelői csoport, termelői szervezet, illetve ezek társulása által a megtermelt mezőgazdasági termékek anyagmozgatása, csomagolása – a továbbfeldolgozás kivételével – feltéve, hogy azonos felek között a határozott időre szóló munkaviszony időtartama nem haladja meg egy naptári éven belül a százhusz napot.¹⁶ A munkavállalók számát illetően nincs létszámkorlát.¹⁷

Az időnymunka definícióját az Efo tv. az alábbiak szerint adja meg: az Mt. 90. § c) pontjában meghatározott feltételeknek megfelelő munka. Mezőgazdasági időnymunka esetén az év adott időszakához vagy időpontjához kötődőnek kell tekinteni az olyan munkavégzést is, amely az előállított növény vagy állat biológiai sajátossága miatt végezhető el kizárólag abban az időszakban vagy időpontban.¹⁸ 2025. július 1. napjától a százhusz napos maximumot egy adott naptári év egészében kell számítani és nem munkáltatónként.

Bár az egyszerűsített foglalkoztatásra sok tekintetben az Mt. is irányadó, szabályozásra került az Mt.-ben, hogy Mt. szabályok nem alkalmazhatók egyszerűsített foglalkoztatási jogviszonyban. Ezek az alábbiak:

¹² Mt. 101. § (1) bek. b) pont és 102. § (2) bek.

¹³ Mt. 104. § (2) bek. d) pont

¹⁴ Mt. 105. § (3) bek. c) pont

¹⁵ Mt. 106. § (3) bek. c) pont

¹⁶ Efo tv. 2. § 1. pont

¹⁷ Mélypataki Gábor: Neue Formen der Beschäftigung im Agrarrecht- Die vereinfachte Beschäftigung, *Journal of Agricultural and Environmental Law* 5 (2010) 9, 32-40.o

¹⁸ Efo tv. 2. § 7. pont

- a munkaszerződéstől nem lehet elállni [Mt. 49. § (2) bek.],
- nincs mód a munkaszerződéstől eltérő foglalkoztatásra (Mt. 53. §),
- vétkes kötelezettségszegés esetére nem alkalmazható a munkavállalóval szemben hátrányos jogkövetkezmény (Mt. 56. §),
- a távollévő munkavállaló visszatérésekor a bérkorrekció nem kötelező (Mt. 59. §),
- nem kötelező a részmunkaidő és a határozott idejű foglalkoztatás tekintetében a munkavállalókat tájékoztatni az üres álláshelyekről, illetve a munkáltató nem köteles részmunkaidőben foglalkoztatni kérelmére a 3 évesnél fiatalabb gyermekét gondozó munkavállalót (Mt. 61. §),
- a munkaviszony megszűnésekor a munkáltató nem köteles a munkaviszony végén az előírt igazolásokat kiadni (Mt. 80. §),
- a munkáltató nem köteles a munkavállaló munkájáról értékelést adni a munkaviszony végén (Mt. 81. §),
- nincs határideje a munkaidő-beosztás előzetes közlésének [Mt. 97. § (4)-(5) bek.],
- nem érvényesülnek a vasárnapra, illetve munkaszüneti napra történő munkaidőbeosztás korlátai (Mt. 101. §),
- nem alkalmazandók a szabadság kiadására vonatkozó rendelkezések (Mt. 122-124. §),
- ugyanakkor a munkaviszony megszűnésekor a természetben igénybe nem vett, időarányos szabadságot meg kell váltani (Mt. 125. §),
- nem jár betegszabadság, szülési szabadság, fizetés nélküli szabadság (Mt. 126-133. §),
- nem korlátozott az azonos felek közötti határozott idejű munkaviszony ismételt létesítése, vagy meghosszabbítása [Mt. 192. § (4) bek.],
- nem alkalmazandók a vezető állású munkavállalókra vonatkozó speciális rendelkezések (Mt. 208-211. §),
- a munkáltató munkaidőkeret vagy elszámolási időszak hiányában is alkalmazhat egyenlőtlen munkaidő-beosztást,
- minta-munkaszerződés (lásd 2010. évi LXXV. törvény melléklete) alkalmazása esetén nem kell alkalmazni a munkaidő-nyilvántartására és az írásos munkabér elszámolásra vonatkozó előírásokat [Mt. 134. § és 155. § (2) bek.].

A harmadik lehetőség a közfoglalkoztatási jogviszony. A közfoglalkoztatás jelenlegi rendszere 2011 óta funkcionál.¹⁹ A közfoglalkoztatási jogviszony sok tekintetben közel áll a határozott idejű munkaszerződésen alapuló foglalkoztatáshoz, de nagyon sok munkajogi szabályt nem kell alkalmazni, pl.: a közfoglalkoztatottak bére nem éri el a garantált bérminimumot. A közfoglalkoztatás így félúton jár a munkanélküliség és az elsődleges munkaerőpiacon való foglalkoztatás közt. Több dimenzióban is a foglalkoztatást imitálja, de annál kedvezőtlenebb kondíciókat kínál. A foglalkoztatási cél mellett segélyezési politika részét is képezi. Az kaphat csak aktív korúak ellátását,

¹⁹ Jakab Nóra: Közfoglalkoztatás Magyarországon, in: *Szociális Jog I.: Európai és magyar foglalkoztatás támogatási, és munkaügyi-, valamint munkavédelmi igazgatási jog* (szerk. Jakab Nóra – Prugberger Tamás – Rácz Zoltán – Borkuti Eszter – Rácz Orsolya), Miskolc, Bíbor Kiadó, 2013, 63-66.o.

akinek a foglalkoztatása a közfoglalkoztatással sem oldható meg. A közfoglalkoztatást – a kezdeti terveknek megfelelően – a Kormány átmeneti foglalkoztatási formának tekinti, ahol segély helyett munkát és fizetést biztosít az álláskereső számára.²⁰ A közfoglalkoztatási programok egy fontos része mezőgazdasági program. A közfoglalkoztatás keretében valamilyen törvényben, rendeletben, vagy egyéb módon meghatározott közfeladatot kell elvégezni, melybe beletartoznak az első sorban közösségi mezőgazdasági földek megművelése, erdészeti munkák is.²¹ A mezőgazdasági programokban foglalkoztatott közfoglalkoztatottak aránya 9,8 %.²²

Jelen tanulmánynak nem képező vizsgálati tárgyát, így csak utalunk rá, hogy a mezőgazdasági szektorban a szövetkezeten keresztül történő tagi munkavégzés is gyakori, azonban ez szűk értelemben véve nem foglalkoztatási jogviszony, hanem sokkal inkább egyfajta önfoglalkoztatási forma, amelyre munkajogi normákat nem kell alkalmazni.²³

4. A foglalkoztatási szabályok betartásának áttekintő elemzése a magyar mezőgazdaságban

A munkavédelmi hatóság²⁴ és a foglalkoztatás-felügyeleti hatóság²⁵ 2023. és 2024. évi ellenőrzési tapasztalatairól szóló jelentés empirikus alapokon nyugvó képet nyújt a mezőgazdasági ágazat jelenlegi helyzetéről a munkajogi és munkaügyi gyakorlatok terén. Annyit előzetesen megjegyezhetünk, hogy a jelentés lesújtó képet fest az ágazatról, a munkáltatók jelen részét jellemzi valamilyen jogsértő gyakorlat, a legtöbb esetben nem is egy, hanem több munkajogi szabály vonatkozásában is. Az adatelemzés során az elmúlt két év tapasztalatait vizsgáltuk. 2023-ban a mezőgazdaság kiemelt vizsgálati terület volt az ágazatok között, míg a 2024-es jelentés jól érzékelteti, hogy a 2023-as jelentés megállapításainak volt-e bármely hatása a szektorra ugyanis az ágazat 2024-ben is fontos vizsgálati terület volt a 2023-as tapasztalatok tükrében. Így a jogsértések elemző bemutatása során a 2023-as számokra és tapasztalatokra visszautalva mutatjuk be a 2024-es tapasztalatokat.

²⁰ (Szerző nélküli) A közfoglalkoztatás aktuális kihívásai – Javasolt fejlesztési irányok, in: *A közfoglalkoztatás aktuális kihívásai – javasolt fejlesztési irányok -tudományos-szakmai konferencia*, Belügyminisztérium, Budapest, 2015 november 25. 4.

²¹ Mélypataki Gábor: A mezőgazdasághoz kapcsoló idényjellegű és közfoglalkoztatási jogviszonyok jellemzői, *Agrár és Környezetjog* 12 (2017) 23., 86. o.

²² Havi tájékoztató a közfoglalkoztatás alakulásáról 2025. február link: <https://kozfoglalkoztatasi.kormany.hu/download/f/04/63000/febru%C3%A1r%20havi%20t%C3%A1j%C3%A9koztat%C3%B3%2020250410.pdf> (letöltés dátuma: 2025.04.18.)

²³ Hornyák Zsófia - Jakab N - Nagy Zoltán - Olajos István: Influencing factors of the competitiveness of national agricultural law. *Journal of Agricultural and Environmental Law* 12(2017) 22, 37–56.o, <https://www.doi.org/10.21029/JAEL.2017.22.37>

²⁴ A jelentés az alábbi linken érhető el: https://mvff.munka.hu/#/a_munkavedelmi_hatosag_jelentesei (letöltés dátuma 2025.03.10.).

²⁵ A jelentés az alábbi linken érhető el: https://mvff.munka.hu/#/ff_2023_evi_ellenorzesi_tapasztalatok_240403 (letöltés dátuma 2025.03.10.).

4.1. A feketefoglalkoztatással kapcsolatos jogsértések. A mezőgazdasági ágazatból az összes feketén foglalkoztatott munkavállaló 7 %-a (457 fő) került ki (2023. évben ez az arány 6 % volt, 534 fővel). Az ágazaton belül ellenőrzött és feketén foglalkoztatottak aránya 19,44 %, ami a 2023-ban mért 15,86 %-hoz képest romlott.

Vizsgálati év	2023	2024
Vizsgált munkavállalók száma	3368 fő	2351 fő
Feketén foglalkoztatottak száma	534 fő	457 fő
Tendencia	15,86 %	19,44 %

1. sz. táblázat – saját szerkesztés

A feketefoglalkoztatással összefüggésben a jogsértéseket öt csoportba sorolhatjuk²⁶:

- a munkaviszony bejelentésének elmulasztása (tipikus okok: próbamunka; vagy feketefoglalkoztatás a bérminimum szabályok kijátszására, döntően szándékos jogsértések),
- egyszerűsített foglalkoztatás bejelentésének elmulasztása (tipikus okok: közterhek befizetésének tudatos elkerülése; időbeli korlát kijátszása; jogi ismeretek hiánya; hibás gyakorlat követése),
- részmunkaidős bejelentés, teljes munkaidős munkavégzéssel és „feketepénzzel”,
- munkaszerződés nélküli foglalkoztatás vagy színlelt szerződés,
- harmadik országbeli állampolgárok szabálytalan foglalkoztatása megfelelő illetve érvényes engedély vagy adóhatósági bejelentés nélkül.

A munkaviszony bejelentésének elmulasztása döntően szándékos magatartás volt. Gyakori indok, hogy a minimálbér és a garantált bérminimum emelkedése miatt versenylőnyt reméltek ettől a versenytársakkal szemben és a munkavállalók körében. Több alkalommal tapasztalták a hatóságok, hogy a munkáltatók bíznak abban, hogy elmaradnak az ellenőrzések (például a munkavégzési hely nehezebb megközelíthetősége miatt), a bejelentés megtételével kapcsolatban kívánnak, mindeközben már minden elő van készítve ahhoz, hogy egy esetleges ellenőrzés esetén a bejelentés gyorsan teljesíthető legyen.²⁷

A bejelentés nélküli foglalkoztatás kapcsán a legtipikusabb munkáltatói hivatkozások között szerepel még mindig az adminisztrációs vagy technikai jellegű hiba (például nincs internet, térerő, vagy nem elérhető a szakmai rendszer), a könyvelő mulasztása, illetve a „próbamunka” (akkor rendezik a jogviszonyt, ha a munkavállaló a „próbamunkán” „megfelelt”). Az Mt. nem ismeri a próbamunka fogalmát, próbaidőként szabályozza azt, ami valójában a munkaviszony része, tehát a munkáltató erre való hivatkozása nem mentesíti őt a jogviszony bejelentésének

²⁶ Foglalkoztatás-felügyeleti hatóság jelentése 2024. 4-6. o.

²⁷ Uo. 4. o.

kötelezettsége alól.²⁸

Egyszerűsített foglalkoztatás esetén a bejelentés elmulasztásának számos oka volt. Volt olyan munkáltató, aki a közterhek szándékos elkerülése érdekében járt el jogsértően. Olyan is volt, aki az egyszerűsített foglalkoztatás törvényi időkorlátját (egymás után 5 munkanap, egy hónapban 15 munkanap, egy évben 120 munkanap lehet) játszotta ki ezáltal.²⁹ Az is előfordult, hogy több munkáltatóhoz jelentették be a munkavállalót egyszerűsített foglalkoztatási jogviszonyban havi vagy akár éves szinten is, így lefedve az egész hónapot.³⁰

Többször fordult elő az a nem feltétlen szándékos foglalkoztatói magatartás, hogy, ha a munkavállalók munkaideje a következő naptári napra is áthúzódott, a munkáltatók gyakran csak az első napra tették bejelentést.

Sokszor a munkáltató késedelmesen – a munkanap végén, vagy az ellenőrzés napján, de a foglalkoztatás-felügyeleti hatósági ellenőrzés megkezdése előtt – jelentette be az alkalmi munkavállalóit. Utóbbi esetben gyakran előfordultak az egyébként foglalkoztatás-felügyeleti hatósági ellenőrzés megkezdése előtt, de a foglalkoztatás megkezdését követően néhány perc, esetleg néhány óra késéssel megtett egyszerűsített foglalkoztatással kapcsolatos bejelentések.

Ilyen esetekben a jogszabályok alapján a szabálytalanság csak megállapításra kerül, munkaügyi bírság kiszabásával nem jár.

4.2. Munkaidővel, pihenőidővel, rendkívüli munkavégzéssel kapcsolatos jogsértések. A munkaidővel, pihenőidővel és rendkívüli munkavégzéssel kapcsolatos jogsértések 2024-ben alacsonyabb létszámot, összesen 8 000 főt érintettek (2023-ban ez 8 698 fő volt). Arra vonatkozóan nincs adat, hogy ezek a számok a mezőgazdaságban miként alakultak. A jogsértések köre 2024-ben is jól tipizálható. Az ellenőrző hatóság az alábbi jogsértési kategóriákat különböztette meg³¹:

- A munkaidő-beosztás hiánya érintette a legmagasabb munkavállalói létszámot (4 936 fő). Ez a gyakori jogsértés általában a munkáltatók a jogszabályi előírások ismeretének hiányosságára, vagy a rendkívüli munkavégzés szándékos elfedésére vezethető vissza.
- Jelentős számú munkavállalót érintettek a munkaidőkerettel kapcsolatos szabálytalanságok (2 071 fő). A munkáltatók sokszor a keretjellegű foglalkoztatás esetében nem határozzák meg a munkaidőkeret kezdő- és befejező időpontját, így ellenőrizhetetlenné válik a munkaidőkereten felül teljesített rendkívüli munkavégzés, és annak munkabérben vagy szabadidőben történő ellentételezése.
- Alacsonyabb munkavállalói létszámot érintett, de mégis előfordult, hogy a munkavállalók munkaideje meghaladta a napi, illetve a heti munkaidőt

²⁸ EH2001.597

²⁹ Foglalkoztatás-felügyeleti hatóság jelentése 2024. 5. o.

³⁰ 2025. július 1-től adott naptári évben maximum 120 napot dolgozhat az EFO-s munkavállaló (idénymunka, alkalmi munka, együttesen idénymunka és alkalmi munka esetén) az összes munkáltatója vonatkozásában.

³¹ Foglalkoztatás-felügyeleti hatóság jelentése 2024. 7. o.

megengedett legmagasabb mértékét, illetve heti és a napi pihenőidővel és munkaközi szünettel kapcsolatos szabálytalanság volt még tapasztalható.

- Viszonylag ritkán, de mégis megállapításra kerültek rendkívüli munkavégzéssel és munkaszüneti napon történő munkavégzéssel kapcsolatos szabálytalanságok is.

2023-ban ugyanezen jogsértés-típusok voltak jellemzők. E körben nem tapasztalható eltérés. A jogsértések eredője egyértelműen az, hogy a mezőgazdasági munka sok esetben nagyfokú rugalmasságot igényel. Sok esetben az időjáráshoz kötődik, amely nehezen kalkulálható, jellemző a szektorra a munkavállalói hanyagság (távmaradás bejelentés nélkül) is, amely szintén nehezíti a kalkulációt. Ugyanakkor természetesen ezek a körülmények nem mentesítik a munkáltatókat a munkajogi szabályok betartása alól. Ráadásul a munkaidővel kapcsolatos jogsértések miatt a rendkívüli munkavégzéssel kapcsolatos jogsértések megállapítása gyakorlatilag ellehetetlenül, így a munkavállalói jog- és érdeksérelem vélhetően még a feltártnál is nagyobb.

E jogsértésekkel szoros kapcsolatban állnak a munkaidő-nyilvántartással kapcsolatos jogsértések, hiszen a munkaidőre és pihenőidőre vonatkozó szabályok megsértése és adminisztratív hiányosságai egyúttal generálják a nyilvántartási szabálytalanságokat is. A munkaidő-nyilvántartás hiányával, vagy adatainak valótlan rögzítésével kapcsolatos szabálytalanságok 2024. évben 7 348 főt érintettek, amely az előző évhez képest csökkent (2023. év 9 922 fő). Mezőgazdasági ágazatra vonatkoztatott, speciális adat itt sem elérhető.

A munkaidő-nyilvántartással összefüggő jogsértések a hatóság tájékoztatása szerint az ágazatok többségére jellemzők, de kiemelkedő intézkedést a kereskedelem, feldolgozóiparban és az építőiparban fogantatosítottak a hatóság munkatársai. A jogsértések főbb típusai³²:

- a munkáltatók nem tulajdonítanak kellő jelentőséget a naprakész, valós és hiteles munkaidő-nyilvántartás szükségességének,
- általános munkarendben foglalkoztatott munkavállalók esetében kevésbé tartják fontosnak a nyilvántartás vezetését, vagy nincsenek is tisztában azzal, hogy ebben az esetben is szükséges a munkaidő nyilvántartása,
- valószínűsíthető, hogy a munkaidő-nyilvántartás hiányával más jogsértést lepleznek, pl. a pótlékokra való jogosultságot, rendkívüli munka mértékét, napi munkaidő, illetve pihenőidő szabályainak megsértését.

A munkaidő-nyilvántartással kapcsolatos jogsértések feltárásának azért van (volna) jelentősége, mert ezek a munkabérrel, munkaidővel, illetve pihenőidővel kapcsolatos szabálytalanságok elfedésére is alkalmasak. A munkaidő nyilvántartás hiányossága, vagy hiánya miatt ugyanis nem ellenőrizhető a pihenőidőre, pihenőnapra, munkaszüneti napon történő munkavégzésre vonatkozó szabályok betartása vagy éppen a bérpótlékfizetés teljesítése, ezáltal közvetetten sérülnek a munkavállalók alapvető jogai.

4.3. A munkabérrel összefüggő jogsértések. A munkabérrel összefüggő jogsértések 6 589 fő vonatkozásában kerültek feltárásra, amely adat a 2023. évi adatokhoz (5 683 fő) képest nőtt. Mezőgazdaság-specifikus adat nem érhető el. A

³² Foglalkoztatás-felügyeleti hatóság jelentése 2024. 8. o.

tipikus jogsértések 2024-ben is az alábbiak:³³

- a munkabér határidőben történő kifizetésének elmaradása,
- az elszámolással/„bérjegyzékkel” kapcsolatos előírások be nem tartása és
- a bérpótlékokra vonatkozó szabályok megszegése.

A bérpótlékok meg nem fizetése a hatósági tapasztalatok szerint gyakran abból fakad, hogy a munkáltatók vagy a könyveléssel foglalkozó személyek nem megfelelően ismerik a jogszabályokat, de akadnak bérszámfejtési hibák, illetve a munkáltató szándékosan szabálytalan magatartása is oka volt a jogsértés elkövetésének.

Több alkalommal állapította meg a hatóság, hogy a munkabérrel adott elszámolás nem felelt meg az előírásoknak, mert abból nem volt megállapítható, hogy a munkáltató az alaphéren felül milyen pótlékokat számolt el a munkavállalóknak, így az nem volt alkalmas az elszámolás helyességének ellenőrzésére.

Jellemző volt továbbá, hogy külön írásbeli megállapodás hiányában a munkavállaló készpénzben kapta meg a munkabérét, annak ellenére, hogy 2023. január 1. napjától kötelező erről írásban megállapodnia a feleknek.

4.4. Egyéb jogsértések. A hatósági ellenőrzés önálló kategóriáját képezik a más jogsértések körébe nem sorolható ún. egyéb jogsértések. A hatóság e körbe az alábbi tényállásokat sorolta:

A jogsértések egy része a jogviszony megszűnésével összefüggő – a munkavállalót megillető – igazolás kiadásának, valamint a munkaviszony megszűnéséhez, megszüntetéséhez kapcsolódó elszámolásnak az elmaradása volt. Ennek sokszor a felek közötti elszámolási vita állt a háttérben, a munkáltató és a munkavállaló között a munkaviszony megszüntetésekor nézetkülönbségek adódtak és a munkáltató szándékosan visszatartotta az igazolásokat és az utolsó havi munkabért, vagy a munkáltató a tevékenységét megszüntette, vagy a munkavállaló sem a munkavégzési helyen, sem a székhelyen nem találta a munkáltatót.³⁴

Releváns számadatot képeztek a szabadsággal kapcsolatos jogsértések is. Az érintett munkavállalók száma emelkedett az előző éves adatokhoz képest (2023-ban 998 fő, 2024-ben 1892 fő). A szabadsággal összefüggő szabálytalanságok két legtipikusabb esete, hogy a nyilvántartáson „kiírt” szabadságot a munkáltató ténylegesen nem adja ki és a munkavállalók valójában munkát végeznek, valamint az, hogy a munkáltatók nem biztosítják a munkavállalónak - az Mt. alapján járó - naptári évben egy alkalommal, a legalább tizennégy nap egybefüggő munkavégzés alóli mentesülést.

A munkáltatók a szabálytalanságok feltárását követően gyakran a gazdasági helyzetükre, hirtelen jött megrendelésekre, egyéb nem várt eseményekre hivatkoznak a szabadságok kiadásának elmaradásakor, vagy azzal magyarázzák a jogsértést, hogy a munkavállaló nem akarta kivenni a szabadságát.³⁵

4.5. Összegző adatok és következtetések. Az ellenőrző hatóság a feltárt jogsértések szöveges ismertetése után minden évben összefoglalja a statisztikai

³³ Uo. 9. o.

³⁴ Uo. 10. o.

³⁵ Uo. 12. o.

megállapításait. Ez mind 2023-ban, mind 2024-ben megtörtént. Eszerint:

- A mezőgazdasági ágazatra 2023. évben az ellenőrzések 6,7 %-a esett (906 db), összesen 548 db intézkedés történt és 137 db munkaügyi bírság kiszabására került sor 34.575.400 Ft összegben. Az ellenőrzött 3368 munkavállalóból 1909 főt érintett valamilyen szabálytalanság, ebből a feketén foglalkoztatott munkavállalók 534 főt tettek ki.³⁶
- A mezőgazdasági ágazatra 2024. évben az ellenőrzések 4 %-a esett (487 db), összesen 557 db intézkedés történt és 106 db munkaügyi bírság kiszabására került sor 66.036.800 Ft összegben. Az ellenőrzött 2351 munkavállalóból 1657 főt érintett valamilyen szabálytalanság, ebből a feketén foglalkoztatott munkavállalók 457 főt tettek ki.³⁷

A mezőgazdaság területén még mindig gyakori volt az alkalmi munka/egyszerűsített foglalkoztatás. A munkáltatói visszajelzések arról tanúskodtak, hogy nehezen találnak megfelelő munkaerőt, akiket aztán gyakran egyszerűsített foglalkoztatásban „próbálnak ki”, mégis sajnos sok esetben előfordul, hogy valaki a megbeszéltek ellenére mégsem jelenik meg az adott munkaterületen. Ez nem csak a munkaszervezést, hanem a jogviszonyok bejelentések megtételét is nehezíti. A bejelentések elmulasztásának az is lehet az oka a munkáltatók szerint, hogy a munkavégzés legtöbbször szezonális jellegű és nem tudnak előre tervezni a foglalkoztatást érintően.³⁸

A mezőgazdasági ágazatban a legnagyobb munkavállalói létszámot a nyilvántartással kapcsolatos szabályok megsértése érintette (661 fő), majd ezt követte a munkaidővel (457 fő), feketefoglalkoztatással (457 fő) illetve a munkabérrel (265 fő) kapcsolatos jogsértések.³⁹

Ezen adathalmaz is hűen ábrázolja, hogy a mezőgazdasági ágazat foglalkoztatási helyzete tragikus. A foglalkoztatott munkavállalók 60-70 %-át éri valamilyen jogsértés és ez csak a megállapított szám. A látens jogsértések és a hamisított dokumentumok miatt nem feltárt jogsértések száma ennél is nagyobb lehet.

Hiába volt 2023-ban az ellenőrzés fókuszja a mezőgazdasági ágazaton, hiába végzett az ellenőrző hatóság 906 db. ellenőrzést és szabott ki bírságot több mint 100 alkalommal, 2024-ben az adatok nemhogy nem javultak, de – ugyan alacsonyabb (de nem számottevően alacsonyabb) mérőszámok alapján – romlottak, amely arra utal, hogy a jogsértésekkel szembeni állami szankciórendszer nem hatékony és nem alkalmas a funkciója (jogszerű foglalkoztatás biztosítása) elérésére.

5. A szociális feltételeesség

A mezőgazdaság sajátos és speciális helyzetének fentebbi bemutatása azért is volt szükséges, mert így látható, hogy a Közös Agrárpolitika (továbbiakban KAP) változásai milyen állapotban találják a mezőgazdasági foglalkoztatást. A KAP 2023-

³⁶ Foglalkoztatás-felügyeleti hatóság jelentése 2023. 19-20. o.

³⁷ Foglalkoztatás-felügyeleti hatóság jelentése 2024. 15-16. o.

³⁸ Uo. 16. o.

³⁹ Uo. 16. o.

2027-es tervezési ciklusra meghatározta, hogy méltányosabb elosztási politikai kerüljön bevezetésre. Ennek a méltányosabb KAP-nak az egyik alapeleme a szociális feltételeesség. A szociális feltételeesség alapján a KAP-kifizetésekhez a kedvezményezettek csak akkor juthatnak hozzá, ha tiszteletben tartanak bizonyos uniós munkaügyi normákat, ami arra ösztönzi őket, hogy javítsák a munkakörülményeket gazdaságukban.⁴⁰ Annak jár a közös agrártámogatásból ezek alapján aki biztosítja azokat az alap szintű munkajogi garanciákat, amelyeket az EU megkövetel. A fair verseny és kereskedelem érdekében szükséges, hogy a munkavállalók ebben a szektorban se legyenek kizsákmányolás áldozatai.

Ez a közösségi szinten meghatározott fontos méltányosságon alapuló alapelv, mely igényelne egy olyan jogtudatosságot mind a munkavállalói és munkáltatói oldalon, ami nincs jelen ebben a szektorban. Ez azért is jelent egy óriási problémát önmagán túl is, mivel Európai Parlament és a Tanács (EU) 2021/2115 rendelete és a Európai Parlament és a Tanács (EU) 2021/2116 rendelete a szociális feltételeesség szabályait 2025. január 1.-től alkalmazni szükséges. A magyar végrehajtási szabályok ennek a kéziratnak a lezárásakor még nem voltak hatályban. A Magyar Kormány éppen lezárta a magyar norma szöveggel kapcsolatos társadalmi egyeztetést.⁴¹ Ez csak részben jelent gondot, mivel az EU-ban a rendelet olyan másodlagos jogforrás, melynek hatályosulásához nem szükséges tagállami jogi aktus. Az Európai Unió Működéséről Szóló Szerződés (Továbbiakban: EUMSZ) 288. cikkében meghatározott jogi aktus. Általános hatállyal bír, teljes egészében kötelező erejű, és az Európai Unió (EU) valamennyi tagállamában közvetlenül alkalmazandóak.⁴²

Jelen pillanatban, ha alkalmazni szeretnénk a szociális feltételeesség szabályait, akkor csak a rendelet szövegét tudnánk alkalmazni. Jelen helyzetben a mezőgazdasági foglalkoztatók nincsenek felkészülve (jobban mondva felkészítve) arra, hogy ennek az új felelősségi rendszernek meg kell felelnie. Ha nem tud megfelelni a szabályoknak, akkor megvonják az adott esetben az egész éves támogatást. Ha visszatekintünk a szabályszegéssel érintett munkáltatók számára és nem történik változás, akkor a szektorban lévő (elsősorban a KKV szektorhoz tartozó) vállalkozások felénél- kétharmadánál problémássá válna a kifizetés. Ez a lehetséges kimenet pedig két másik dolgot hoz magával. Az egyik, hogy nem lenne-e célszerű a munkáltatók részére képzéseket szervezni mindaddig is, amíg a magyar végrehajtási szabályok hatályba lépnek. Célszerű lenne, ha jogszabályt előkészítő minisztérium és az Agrárkamara közösen szerveznék ezt. A képzések hiányában a vállalkozások egy olyan követelményrendszerrel találják magukat szemben, amire nincsenek felkészülve. Persze lehet mondani, hogy a jog nem tudása nem mentesít, meg eddig is alkalmazni kellett volna megfelelően a munkajogi szabályokat. A mezőgazdasági szektorban azonban olyan krónikus évtizedek óta tartó jog nem követésről beszélünk, hogy ez konkrétan nemzetgazdasági kockázatot is jelenthet.

⁴⁰ A közös agrárpolitika: 2023–2027, https://agriculture.ec.europa.eu/common-agricultural-policy/cap-overview/cap-2023-27_hu, (2025. 04. 30.)

⁴¹ <https://kormany.hu/dokumentumtar/szocialis-feltetelesseg-rendszereinek-bevezeteserol-szolo-rendelet>, (2025. 05. 30.)

⁴² EUMSZ 288.§

Az agrárium azon kevés megmaradt ágazatok egyike, ahol Magyarország megkapja az EU-s kifizetéseket. Ha a jelenlegi jogkövetési morál közepette érné a sorozatos ellenőrzés, akkor nagyon sok vállalkozás elbukna ezeken. Így egymásnak feszül két jelentős érdek. Az egyik az EU részéről felmerülő tisztességes és méltányos összeg kerüljön kifizetésre azoknak, akik maguk is méltányos körülmények között foglalkoztatják a munkavállalóikat. Ezért lenne az oktatás megszervezése az egyik fontos feladat. A magyar állam érdeke, pedig, hogy átmeneti időszakban ellenőrzések mellőzése valósuljon meg és a végrehajtási szabályok, amennyire lehet, tágan értelmezett kimentési lehetőségeket határozzanak meg. Itt az a nemzetgazdasági érdek jelenik meg, hogy minél nagyobb mértékben kerüljenek lehívásra a támogatási eszközök. Egyébként nem feltétlenül szükséges, hogy ez a két érdek ütközzön. Lehetne az is, hogy ez a két érdek egymásra épít a szigor és a felkészítés jegyében. Létezhetne az a win-win szituáció, amikor a méltányos foglalkoztatásra épül a támogatások felhasználásának a biztosítása. A vállalkozások jelentős része a jelenlegi keretrendszert sem látja át, éppen ezért még nehezebben fognak boldogulni egy újjal. Az alábbiakban áttekintjük a meglévő rendeletekben megfogalmazott keretrendszert.

5.1. Mi is az a szociális feltételelesség? Mivel ennek a jogintézménynek korábbi gyökerei nem igazán ismertek ezért érdemes lépésről-lépésre haladnunk. Éppen ezért a feltételelesség meghatározása az első lépése. A 2021/2116 rendelet preambulum 66. bekezdése szerint a feltételelesség a KAP fontos eleme. Ez az elem az, amely szavatolja, hogy a kifizetések nagymértékű fenntarthatóságot ösztönözzenek és egyenlő versenyfeltételeket biztosítsanak a mezőgazdasági termelők számára a tagállamokban és az Unión belül. Az egyenlő versenyfeltételek megvalósításának a szükségességét különös tekintettel a KAP szociális, környezeti és éghajlat-politikai elemeiben, a közegészségügy területén és az állatjólét területén tartja fontosnak. Ennek érdekében (munkaügyi) ellenőrzéseket kell végezni és szükség esetén szankciókat kell alkalmazni a feltételelességi rendszer hatékonyságának biztosítása érdekében.

A rendelet vonatkozó pontja az is kiemeli, hogy ahhoz, hogy a különböző tagállamok kedvezményezettjei számára biztosítani lehessen az ilyen egyenlő versenyfeltételeket, uniós szinten be kell vezetni bizonyos általános szabályokat a feltételelesség és az ellenőrzés, továbbá a meg nem feleléssel összefüggő szankciók vonatkozásában. Ennek érdekében kiemeli a 2021/2116 rendelet preambulum 69 bekezdése, hogy a szociális feltételelességi mechanizmust és ezzel összefüggésben kiemelten a munka- és foglalkoztatási feltételeket, de leginkább ezek ellenőrzését az alkalmazandó munkaügyi normák ellenőrzéséért felelős illetékes végrehajtó hatóságok vagy szervek általi végrehajtási eljárásokra kell alapozni. Maga a rendelet is elismeri, hogy különböző nemzeti gyakorlatok működnek az egyes tagállamokban, éppen ezért a kifizető és a munkaügyi ellenőrzési hatóságok kapcsolata a meghatározó. Ugyanaz a jogszabályhely ugyanolyan fontosnak tartja a hatóságok közötti kommunikációt is. A kommunikáción túl szinte alapvető rendelkezés, hogy az ellenőrzési hatóság és a kifizető hatóság két külön szervezet.

Ezek a szervezetek a kialakított kontrollrendszer részei. Az eddig idézett rendelet 83. cikke szerint az eddig alkalmazott nemzeti kontrollrendszerek alkalmazhatóak a

jogszabályi megfelelés esetén. A társadalmi egyeztetésre küldött magyar normaszövegben ez nem lesz túlságosan bonyolult, mivel a munkaügyi felügyeleti hatóságok eddig is a megfelelő eljárási szabályok mentén ellenőrizték az agrárium munkáltatóit és korábban is függetlenül működtek a kifizető hatóságtól.

5.1.1. Szankciók alkalmazásának lehetősége a meg nem felelés esetén. A 2021/2116 EU rendelet 88. cikke rendelkezik arról, hogy a kifizető ügynökséget évente legalább egyszer értesíteni kell a meg nem felelés eseteiről, amelyben munkaügyi felügyeletet ellátó hatóság végrehajtható határozatot hozott. értesítésnek tartalmaznia kell az érintett meg nem felelés súlyosságának, mértékének, tartós vagy ismétlődő jellegének és szándékosságának az értékelését és osztályozását. A tagállamok ezen értékelés elvégzéséhez igénybe vehetik a munkaügyi szankciók bármely vonatkozó nemzeti osztályozási rendszerét. A rendelet szerint a kifizető ügynökséget csak akkor kell értesíteni, ha a meg nem felelés az érintett kedvezményezettnek közvetlenül felróható cselekmény vagy mulasztás eredménye és ha a meg nem felelés a kedvezményezett mezőgazdasági tevékenységéhez vagy a meg nem felelés az (EU) 2021/2115 rendelet 3. cikkének 2. pontjában meghatározott mezőgazdasági üzemhez vagy egyéb, a kedvezményezett irányítása alá tartozó és ugyanazon tagállam területén található területekhez kapcsolódik.

A rendelet lehetőséget biztosít arra, hogy a tagállamok ne szankcionálják a csekély mértékű jogsértéseket, amennyiben a szankció mértéke egy naptári évre vetített nem haladja meg a 100 eurót. Ez persze nem jelenti azt, hogy a jogsértés ne kerülne megállapításra, de külön szankció alkalmazása nem történik. Az érintett eljárás alá vontnak a szükséges korrekciókat teljesítenie kell a jogsértés megszüntetése érdekében. A magyar rendelettervezet 4§ (6) is ezt a szabályt vette át, mely szerint, ha a meg nem felelés miatt alkalmazandó teljes támogatáscsökkentés a tárgyévben nem haladja meg a 100 eurónak megfelelő forintösszeget, a Nemzeti Kifizető Ügynökség (továbbiakban NKÜ) a jogkövetkezmény kiszabásától eltekint. Az NKÜ a kedvezményezett erről, valamint a meg nem felelés jövőbeni elkerülése miatt szükséges intézkedésekről tájékoztatja.⁴³

A fentiekből is adódóan egy objektív felelősségi rendszer alkalmazása valósul meg, annak érdekében, hogy az agráriumban érintett vállalkozások a szociális feltételeesség szabályait teljesítsék. Kimentési lehetőséget a 2021/2116 EU rendelet összesen kettőt állapít meg. Az egyik eset a vis maior esete, a másik pedig, amikor a meg nem felelés valamelyik közigazgatási szerv utasításának tudható be. A többi esetben a felelősség mindig megállapításra kerül, amihez nem mindig társul szankció.

Ha viszont szankció alkalmazására kerül a sor ott a tagállamok részére viszonylag tág mozgásteret hagy az EU szabályozás. A 2021/2116 EU rendelet 89. cikke annyit fogalmaz meg, hogy a csökkentésekre és kizárásokra vonatkozó számítások során

⁴³ A szociális feltételeesség rendszeréről szóló rendeletjavaslat, <https://cdn.kormany.hu/uploads/document/1/1a/1a6/1a642a2e60f57e7fe9194c51e61781a8511d8dc8.pdf>, (2025. 05. 30.)

figyelembe kell venni a megállapított meg nem felelés súlyosságát, mértékét, tartós vagy ismétlődő jellegét, továbbá szándékosságát. Mindezeknek összhangban kell lennie a korábban említett a 87. cikk (2) bekezdésében említett értékelésekkel. A kiszabott közigazgatási szankcióknak hatékonyaknak, arányosaknak és visszatartó erővel bírónak kell lenniük. A magyar rendelettervezet egy többlépcsős sémát dolgozott ki, arra az esetre, ha több meg nem felelés is történik a tárgyévben, vagy két egymást követő évben. Ez nem zárja ki, hogy önmagában egy jogsértés is megalapozza a támogatás csökkentését. Minden esetre a magyar jogalkotó készül arra, hogy jelentős számban lesznek visszaesők, ami ha a korábban idézett statisztikákat nézzük teljesen reális elgondolás. A magyar jogszabály azonban a támogatás teljes megvonását nem helyezi kilátásba a legsúlyosabb esetben sem. Alapesetben a támogatások 8%-ka kerül levonásra, amihez a visszaesők esetében további korrekciós tényezők adódnak hozzá.

5.1.2. Mit is jelent konkrétan a szociális feltételelesség be nem tartása? A 2021/2115 EU rendelet IV. melléklete tartalmazza azokat a főként munkajogi élethelyzeteket és eseteket, amelyek be nem tartása megvalósítja a szociális feltételelesség megsértését. A rendelet a mellékletben a Átlátható és kiszámítható munkafeltételek 2019/1152 EU irányelv, a munkavállalók biztonságának és egészségvédelmének javítását ösztönző intézkedések 89/391/EGK irányelv és a munkavállalók által használt munkaeszközökre vonatkozó biztonsági és egészségvédelmi minimumkövetelmények 2009/104/EK irányelv rendelkezéseinek a megsértését értelmezi a szociális feltételelesség megsértésének. A magyar rendelet tervezet ezeket a rendelkezéseket a saját értékelési tartományba helyezi el a 2021/2116 EU rendelet 87. cikk (2) alapján. Az értékelési rendszerben meghatározza, hogy adott vonatkozó esetben milyen szabályszegés a meg nem felelés alapja. Meghatározza a meg nem felelés mértékét is, mely lényegében azt veszi figyelembe, hogy a meg nem felelés következménye a gazdaságon belül marad, vagy a gazdaságon kívülre is kihat-e. Az európai uniós előírások alapján 19 foglalkoztatási és 82 munkavédelmi, valamint 7 egyéb előírás került súly, mérték és tartósság szerint besorolásra. Az előírások megszegése, esetén súly szerint lehetnek elhanyagolhatóak, enyhék, közepesek vagy súlyosak. A rendelettervezetnek a kézirat lezárásakor rendelkezésre álló szövegében nagyobb mértékű volt az enyhe és az elhanyagolható mértékű jogsértések száma. A tartósság tekintetében pedig rövidtávon helyrehozhatók vagy hosszútávon helyrehozhatók jogsértésekről beszél a táblázat. A rendelettervezet indoklásából nem derül ki, hogy mi alapján határozták meg az egyes szabályszegések súlyát. De annyi talán érezhető, hogy az az állami érdek került itt előtérbe, hogy minél több pénz lehívható legyen, ami a jelenlegi EU – Magyarország viszonylatban érthető.⁴⁴

5.2. A szociális megfelelés, mint a szektorális CSR szabályozás esete. A szabályok vizsgálata során egy különleges jogi felelősségi rendszer rajzolódik ki előttünk, mely jóval túl mutat a jogi kereteken és egy komplex felelősségi rendszert képez. A jelen helyzet illeszkedik az EU azon vonalába, mely a társadalmi

⁴⁴ A jelen tanulmány keretében erre részletesebben most nem térünk ki, de a jövőben kutatásainkat ebbe az irányban is megkezdjük.

felelősségvállalás erősítését célozta meg. A szociális megfelelésnek van egy erős jogi vonala, de nem elhanyagolható a gazdasági szerepe, mely az egyes tagállamok közötti esélyegyenlőséget jeleníti meg, és legalább ennyire fontos az etikai vonatkozása.⁴⁵ A szabályozás egyszerre szeretné tisztává tenni az agrárfoglalkoztatást és egy olyan win-win szituációt kialakítani, amiben a legkiszolgáltatottabb helyzetben lévő munkavállalók helyzetének javítása is az indirekt célja. A szociális megfelelés éppen ezért értelmezhető a Carol piramis tükrében is. Az üzleti élet első és legfontosabb társadalmi felelőssége gazdasági természetű. Ez helyezkedik el a piramis alján.⁴⁶ Ahogyan a társadalom is szankcionálta a gazdasági rendszert azzal, hogy lehetővé tette az üzleti vállalkozások számára, hogy részlegesen vállalják a termelő szerepet a "társadalmi szerződés" teljesítése is meghatározta az alapszabályok - a törvények és rendeletek - amely alatt az üzleti tevékenység várhatóan működik. A társadalom elvárja, hogy az üzleti vállalkozások jogi követelmények keretein belül teljesítsék gazdasági küldetésüket. A Carroll piramisból tehát jól kiolvasható, hogy önmagában jogszerű magatartás nem elegendő, de nincs igazi hiteles CSR maradéktalanul jogkövető magatartás nélkül.⁴⁷

6. Javaslatok a mezőgazdasági foglalkoztatás javítására

A kutatásunk tételesen bemutatta a mezőgazdasági foglalkoztatás körében releváns munkajogi intézményeket és jogsértési típusokat. Véleményünk szerint a jogalkotó minden lehetőséget biztosított a jogszerű működésre az agrárágazat szereplőinek. A magyar munkajog jelenlegi állapotában munkáltatóbarátnak mondható, a rugalmas foglalkoztatás munkajogi intézményei (munkaidőkeret, munkaidő-beosztás módosításának lehetőségei, rendkívüli munkaidő mértéke stb.) és az egyszerűsített foglalkoztatás minden esélyt megadott eddig is a piaci szereplők részére, hogy a működésüket jogszerű mederben tudják tartani. A kutatásunkból azonban világosan kiderül, hogy a jogsértést az esetek többségében a tudatlanság, a jogtudat hiánya vagy éppen szabályok szándékos figyelmen kívül hagyása okozza. Ezek azonban nem olyan tényezők, amelyeket jogállami keretek között tolerálni kell, ugyanis ezáltal a munkavállalói jogok és érdekek már oly mértékben sérülhetnek, amely jogalkalmazói toleranciát nem élvezhet.

A szociális feltételeesség bevezetése esetben a CSR indirekt módon való bevezetéséről beszélhetünk az agrárszektorban, de a korábbi EU-s gyakorlattól eltérően már nem soft law-ként, hanem hard law-ként kerül bevezetésre. Ami pedig külön érdekes, hogy nem válogat üzemméret alapján a szabályozás, hanem egy olyan általános szabályt vezet be, ami a mikro vállalkozásoktól kezdve a

⁴⁵ Yubing Yu - Jiawei Xu - Baofeng Huo - Justin Zuopeng Zhang - Yanhong Cao: The impact of supply chain social responsibility on sustainable performance, *Journal of Cleaner Production* Vol. (2023) 385., 1-15. o. link: doi: <https://doi.org/10.1016/j.jclepro.2022.135666>

⁴⁶ Szegedi Krisztina - Fülöp Gyula - Bereczk Ádám: Outward Foreign Direct Investment as a Corporate Social Responsibility Challenge, in *Outward Foreign Direct Investment (FDI) in Emerging Market Economies* (Tomasz Dorożyński – Anetta Kuna-Marszałek eds.), Hershey, 2017. 17-39. o., doi: 10.4018/978-1-5225-2345-1.ch002, letöltés dátuma: 2025. augusztus 26.

⁴⁷ Kun Attila: *A multinacionális vállalatok szociális felelőssége*, Ad Librum, Budapest, 2009.

multinacionális cégekig mindenkinek be kell tartania. Azt jelenleg még nem tudni, hogy a szabályok mennyiben fogják javítani a foglalkoztatási szabályok betartását. Az állam próbálta úgy kialakítani a szankciórendszert, hogy az a korábban említett 70% fölötti érintettség ne eredményezze azt, hogy az agrárgazat a meg nem felelés okán már rögtön az első évben csődbe megy. Nem is lehet ilyen célja ez az EU rendeleteknek sem.

Az azonban reális cél, hogy ha ilyen magas intenzitású a támogatás az adott szektorban, akkor bizonyos szociális megfelelési és feltételeességi elvárások megfogalmazhatók legyenek. Éppen emiatt a magyar államnak nem pusztán a rendszer működtetése a feladata, hanem egy edukációs kampány indítása is, melyben megismertetik az agrárfoglalkoztatókat azzal a majd 100 pontos foglalkoztatási kritériumrendszerrel, amire tekintettel újra kell szerveznie a működését és a régi berögződéseket lecserélni. Akár egy mentor programot is elképzelhetőnek tartunk annak érdekében, hogy az edukáció hatékonyabb legyen és kiegészítse az ellenőrzési funkciókat. A „szociális” kérdésekkel való foglalkozás az egyenlőtlenségek elfogadhatatlan szintjének csökkentése révén nagyobb egyenlőség elérését célozza.⁴⁸ Erre pedig mindenképpen szükség volt az agráriumban.

Irodalomjegyzék

- Kohout Zoltán: Meredeken zuhan a mezőgazdaságban foglalkoztatottak száma, <https://agraragazat.hu/hir/agrar-foglalkoztatott-munkaero-ksh-mezogazdasag/> (letöltés dátuma: 2025.04.16.).
- Popp József: Hatékonyság és foglalkoztatás a magyar mezőgazdaságban, Gondolatok Mészáros Sándor – Szabó Gábor vitáirásához, *Gazdálkodás* 58 (2024) 2., 173-184. o., <https://doi.org/10.22004/ag.econ.201403>
- Fróna Dániel – Kőműves Péter Miklós: A mezőgazdasági munkaerő sajátosságai, *Gazdálkodás* 63(2019) 5., 361–380 o., <https://doi.org/10.22004/ag.econ.296487>
- Ana Ursu – Maria Cristine Sterie – Ionut Laurentinu Petre: (2023): The Contribution of the Agricultural Labour Force in Romania to the Sector's Economic Performance, *Sustainability* 15 (2023) 24, 1-25. o., doi: <https://doi.org/10.3390/su152416700>
- Mélypataki Gábor: Neue Formen der Beschäftigung im Agrarrecht- Die vereinfachte Beschäftigung, *Journal of Agricultural and Environmental Law* 5 (2010) 9, 32-40.o
- Jakab Nóra: Közfoglalkoztatás Magyarországon, in: *Szociális Jog I.: Európai és magyar foglalkoztatás támogatási, és munkaügyi-, valamint munkavédelmi igazgatási jog* (szerk. Jakab Nóra – Prugberger Tamás – Rácz Zoltán – Borkuti Eszter – Rácz Orsolya), Miskolc, Bíbor Kiadó, 2013, 63-66.o.
- (Szerző nélküli) A közfoglalkoztatás aktuális kihívásai – Javasolt fejlesztési irányok, in: *A közfoglalkoztatás aktuális kihívásai – javasolt fejlesztési irányok - tudományos-szakmai konferencia*, Belügyminisztérium, Budapest, 2015 november 25. 4.

⁴⁸ Jamee K. Moudud: *Legal and Political Foundations of Capitalism*, Routledge, London, 2025.

-
- Mélypataki Gábor: A mezőgazdasághoz kapcsoló idényjellegű és közfoglalkoztatási jogviszonyok jellemzői, *Agrár és Környezetjog* 12 (2017) 23., 86. o., <https://doi.org/10.21029/JAEL.2017.23.64>
 - Hornyák Zsófia - Jakab N - Nagy Zoltán - Olajos István: Influencing factors of the competitiveness of national agricultural law. *Journal of Agricultural and Environmental Law* 12(2017) 22, 37–56.o, <https://www.doi.org/10.21029/JAEL.2017.22.37>
 - A szociális feltételeesség rendszeréről szóló rendeletjavaslat, <https://cdn.kormany.hu/uploads/document/1/1a/1a6/1a642a2e60f57e7fe9194c51e61781a8511d8dc8.pdf>, (2025. 05. 30.)
 - Yubing Yu - Jiawei Xu - Baofeng Huo - Justin Zuopeng Zhang - Yanhong Cao: The impact of supply chain social responsibility on sustainable performance, *Journal of Cleaner Production* Vol. (2023) 385., 1-15. o. link: doi: <https://doi.org/10.1016/j.jclepro.2022.135666>
 - Szegedi Krisztina - Fülöp Gyula - Bereczk Ádám: Outward Foreign Direct Investment as a Corporate Social Responsibility Challenge, in *Outward Foreign Direct Investment (FDI) in Emerging Market Economies* (Tomasz Dorożyński – Anetta Kuna-Marszałek eds.), Hershey, 2017. 17-39. o., <https://doi.org/10.4018/978-1-5225-2345-1.ch002>
 - Kun Attila: *A multinacionális vállalatok szociális felelőssége*, Ad Librum, Budapest, 2009.
 - Jamee K. Moudud: *Legal and Political Foundations of Capitalism*, Routledge, London, 2025.
-

Anyagi jog és eljárási jog metszetében: a végrehajtható határozatba (okiratba) foglalt követelés elévülése és a végrehajtási jog

Pusztahelyi Réka*

Az 1959-es Ptk hatályba lépését követően megszűnt a végrehajtható követelés elévülését és a végrehajtási jognak az elévülését egymástól indokolatlanul szétválasztó szabályozás. Ennek ellenére nem kristályosodott ki a bírói gyakorlatban napjainkra sem a régi és a hatályos Ptk. és a Vht. releváns rendelkezéseinek viszonya. Ugyanígy problémákat vet fel a Ptk. elévülési szabályainak alkalmazhatósága a tanulmány fókuszában álló, a végrehajtási záradékkal ellátható közjegyzői okiratba foglalt követelések vonatkozásában, és nem rendezett az a kérdés sem, hogy ebben a speciális esetben a Ptk. 6:25.§ (1) bekezdésében foglalt elévülést megszakító okok alkalmazhatók-e. A tanulmány ezeket a kérdéseket járja körbe az utóbbi tíz év bírói gyakorlata tükrében.

Kulcsszavak: elévülés megszakadása, közjegyzői okiratba foglalt követelés, végrehajtási jog, végrehajtási záradék

On the borderline between substantive law and procedural law: the prescription of claims incorporated in enforceable decisions and the right of enforcement

After the Civil Code of 1959 came into force, the regulation that unjustifiably separated the limitation period for enforceable claims from the limitation period for right of enforcement was no longer in effect. Nevertheless, judicial practice has not yet clarified the relationship between the relevant provisions of the old and current Civil Code and the Vht (Act on Judicial Enforcement), nor has it clarified the applicability of the prescription rules of the Civil Code to claims being incorporated in notarial deeds to be affixed with an enforcement clause, which are the focus of this study. Nor has the question been settled as to whether the grounds for interruption of the prescription period set out in Section 6:25(1) of the Civil Code would be applicable in this specific case. The study examines these issues in the light of judicial practice over the last decade.

Keywords: interruption of prescription, claims incorporated in notarial deeds, right of enforcement, enforcement clause

<https://doi.org/10.32980/MJSz.2025.3.176>

Bíró György professzor már tíz éve nincs közöttünk. PhD hallgatójaként nemcsak a témavezetői és tanszékvezetői támogatását élvezhettem, hanem hosszas útkeresést

* Habilitált egyetemi docens, Miskolci Egyetem, Állam- és Jogtudományi Kar. Polgári Jogi Intézeti Tanszék.

követően az ő tanácsára vállaltam fel, hogy a magánjogi elévülésből¹ írom meg a doktori értekezésemet. A kutatás a Ptk. elfogadását megelőző években, az elévülés egyes kérdéseit is érintő felfokozott szakmai-tudományos vita közepette zajlott. A munka 2013 elején nyert végleges formát, szinte egyidőben a Ptk. kihirdetésével, majd jelentős átdolgozást követően, professzor úr támogatása mellett 2015 őszén jelent meg.² A jelen munkában a monográfia egyik röviden elvarrt szálát veszem fel újra,³ az elmúlt tíz év szabályalkotását, bírói gyakorlatát és szakirodalmi tanulságait beledolgozva építem tovább, és ajánlom tisztelettel Tanár Úr emlékének.

1. Általában a végrehajtási jogról

A végrehajtási jog természetére, a követeléshez való viszonyára vonatkozó tudományos álláspontok nem egységesek. Ennek részletes ismertetésére jelen írásban a terjedelmi korlátok miatt nincs lehetőség, tekintettel arra is, hogy a végrehajtási jog megítélése a magánjogi anyagi jogi és az eljárásjogi jogász szemüvegén keresztül sem azonos, ahogyan azt az alábbiakban is érzékelhetjük.

A nemzeti szabályozás Európa-szerte jellemzően nyitva hagyja ezt a kérdést, meg kell azonban jegyezni, hogy az európai államok többségében a bírósági ítélettel megállapított követeléshez speciális, és jellemzően az általános elévülési időhöz képest hosszabb elévülési határidő kapcsolódik. A Közös Elvi Keretrendszer modellszabálygyűjtemény (DCFR) szintén egy speciális elévülési szabályt⁴ rendel ezekhez a követelésekhez, ami nem titkoltan azzal a következménnyel jár, hogy nem bocsátkozik abba a dogmatikai vitába, mi a hatása a bírósági ítéletnek az eredeti követelésre: hogy az eredeti követelés továbbra is létezik, vagy egy új követelés váltja-e fel.⁵

Igy itt csak azt a megállapítást tehetjük, hogy a végrehajtási jog nem más, mint a bírói ítélettel megállapított, az 'obligatio iudicati' által alapított sajátos követelés, vagy a követelésnek (igénynek) azon sajátos állapota, amely alapján a jogosult végrehajtást követelhet.⁶ Az igényérvényesítés magánjogi eszköztárába tartozó egyik elem. „A jogerős ítéletben – vagy más végrehajtható közokiratban – biztosított

¹ Vö. Bíró György professzor úr témában írt munkáit, különösen: Az elévülés intézménye, *Publicationes Universitatis Miskolciensis Series Juridica et Politica* XXVI. évf. 2008/2. kötet 541-557.; *A kötelmi jog alapintézményei – Az elévülés*. In: A magánjogi kodifikáció eredményei: Miskolci konferenciák 2006-2007. Tanulmánykötet. (szerk. Pusztahelyi Réka) Miskolc, Novotni Alapítvány, 2008. 241-255.; *Az elévülés szabályai az új Ptk.-ban*. In: Ünnepi tanulmányok Prugberger Tamás professzor 70. születésnapjára. (szerk. Csák Csilla), Miskolc, Novotni Alapítvány, 2007. 50-60.

² Pusztahelyi Réka: *A magánjogi elévülés*, Miskolc, Novotni Alapítvány, 2015. https://real.mtak.hu/26056/1/Pusztahelyi_monog2015%20%281%29.pdf

³ Pusztahelyi: i.m. 279–282.

⁴ DCFR III.–7:202: Period for a right established by legal proceedings

(1) The period of prescription for a right established by judgment is ten years.

(2) The same applies to a right established by an arbitral award or other instrument which is enforceable as if it were a judgment.

⁵ Christian von Bar et al.: Principles, Definitions and Model Rules of European Private Law. Draft Common Frame of Reference (DCFR), Outline Edition, Munich, Sellier, 2009, 1175. skk.

⁶ Vö. Almási Antal: *Ellenjegyek*, Budapest, Budapesti Hírlap nyomdája, 1900, 6.

*végrehajtási jog a jogosult számára magánjogi igényének az állami kényszer segítségével való érvényesítését teszi lehetővé.*⁷ ⁸ A bírói gyakorlat szerint a végrehajtási jog a végrehajtandó követelés tényleges teljesítésének hatósági úton történő kikényszerítéséhez való jogosultság.⁹

A végrehajtási jog egyedi természete, a jogerős bírói ítélet végrehajtására nyitvaálló határidő sajátosságai vitát gerjesztettek már az első magánjogi kódextervezetek idejétől kezdve.¹⁰

A végrehajtásról szóló 1881: LX. tc. 23. § második bekezdése a végrehajtási jogot elévülés alá eső jogként fogalmazta meg. *„A végrehajtási jog, a követelés minőségére és jogcímére való tekintet nélkül, az ítélet jogerőre emelkedésétől vagy más végrehajtható közokiratban foglalt teljesítési határidőtől számított és semmi körülmény által félbe nem szakítható rendes magánjogi elévülési határidőn belül évül el.*¹¹ Az elévülési határidő semmi körülmény által félbe nem szakítható volta miatt sokan e határidőt jogvesztőként értelmezték¹², azonban Villányi 1941-ben már arra hívta fel a figyelmet, hogy a bírói gyakorlat e határidőt elévülésinek tekintette és szokásjogi szabályok alapján kialakult az, hogy a végrehajtási kérelem előterjesztése és bármely végrehajtási cselekmény e határidőt félbeszakította.¹³

Szigligeti Viktor mutatott rá, hogy az 1959-es Ptk. hatálybalépését követően a bírósági végrehajtásról szóló 1955. évi 21. tvr-t az 1960. évi 12. tvr. módosította és *„megszüntette korábbi jogunknak azt a mesterkélt konstrukcióját, amely a végrehajtható követelés elévülését és a követelés kikényszeríthetőségére vonatkozó jognak (a végrehajtási jognak) elévülését egymástól indokolatlanul szétválasztotta és külön, eltérően szabályozta.*¹⁴

Az 1979. évi 18. tvr. 48. §-a szabályozta újra a végrehajtási eljárást és rendelkezett a végrehajtási jogról. E szabályozás szerint is a végrehajtási jog a végrehajtandó követeléssel együtt évül el. A tvr. rendelkezése szerint a végrehajtási jog elévülését — az anyagi jogtól eltérően — bármely végrehajtási cselekmény

⁷ Így Szladits Károly az általa szerkesztett Magyar Magánjogban. Vö. Szladits Károly: *Magyar Magánjog* I. kötet, Budapest, Grill, 1938, 222.

⁸ Fehérváry monográfiájában a polgári végrehajtásnak rendkívül tág definícióját adja, miszerint: „a magánjogi relatív jogosítvány teljesítéséhez közvetlenül fűződő érdeknek az önkéntes teljesítésen kívül eső, megengedett és tudatos megvalósítása, államhatalommal vagy akár magánhatalommal.” Ilyen értelemben a beszámítást is a végrehajtás egyik esetköreként elemzi. Végrehajtási jognak a bírói singularis végrehajtás elrendelésének kérelmezésére vonatkozó jogot nevezi, amely lényegében a közjogi jogosítvány a magánjogi szolgálatában. Figyelmeztet arra is, hogy az anyagi magánjogi és a végrehajtási jog nem szükségképpen esnek egybe. Fehérváry Jenő: *A magyar polgári végrehajtási jog rendszere*, 5. kiadás, Budapest, Grill, 1935, 1–2., 72.

⁹ Vö. BH 2025.63. [23] bekezdés.

¹⁰ Vö. pl. Kovács Béla: *Elévülés, A Jog*, 26 (1907) 13., 97–99.; Székely Miklós reagálása: „Elévülés” c. cikkében *A Jog*, 26 (1907) 15., 115–117.

¹¹ Vö. Márkus Dezső: *Magyar magánjog mai érvényében* II. kötet: Kötelmi jog, Öröklési jog, Budapest, Grill, 1906, 320.

¹² Így Fehérváry Jenő is fent említett művében. Vö. Fehérváry: i.m. 165.

¹³ Vö. Villányi László: Követelések megszűnése és elévülés, in: *Magyar Magánjog III: Kötelmi Jog Általános Része* (szerk. Szladits Károly), Budapest, Grill, 1941, 641. A 1881: LX. törvénycikk részletes bemutatására lásd: Pataki János István: Az 1881. évi LX. törvénycikk a végrehajtási eljárásról, *Jogelméleti Szemle* 2014/4., 88–96., <https://doi.org/10.59558/jesz.2014.4.88>

¹⁴ Szigligeti Viktor: A végrehajtási jog elévülésének néhány vitás kérdése, *Jogtudományi Közöny*, 1967/3–4. 209–220., 209.

megszakítja. Hivatalból az elévülést csak akkor lehet figyelembe venni, ha a végrehajtás alapjául szolgáló követelés elévülését is hivatalból kell figyelembe venni, vagyis az elévülést a végrehajtási eljárásban is általában az adós erre irányuló kifogása esetén kell figyelembe venni.

A korábbi szabályozáshoz hasonlóan a hatályos bírósági végrehajtásról szóló 1994. évi LIII. törvény (Vht.) is rögzíti, hogy a végrehajtási jog a végrehajtandó követeléssel együtt évül el.

A végrehajtási jog ingatlan-nyilvántartási bejegyezhetőségével összefüggésben felmerül továbbá az a kérdés, hogy vajon beszélhetünk-e a végrehajtási jogról, mint abszolút jogosultságot biztosító anyagi jogról. Rajnai Mariann tanulmányában rámutat arra, hogy amíg a történeti szabályozásban az ingatlanok foglálásának az anyagi jogi (végrehajtási zálogjog) és az eljárásjogi (végrehajtási jog feljegyzése) aspektusai elkülönültek, addig a Vht. ilyen jellegű törvényi zálogjogot nem tart fenn.

Számunkra fontos megállapítása, hogy az ingatlan-nyilvántartásba bejegyezhető végrehajtási jog eljárási jogintézmény jellegét támasztja alá, hogy az csak a végrehajtási eljáráson belül, annak folyamatban léte alatt áll fenn és értelmezhető. *„A jelentése, hogy a végrehajtási eljárásban az ingatlan foglálás alatt áll, és ennek jogkövetkezményei alkalmazandók a további jogszerzőkre is (hasonlóan a perfeljegyzéshez).”*¹⁵ Hozzáfüzi, hogy nem biztosít abszolút jogvédelmet harmadik személlyel szemben, nem szolgál a követelés biztosítására, és nem feltétlenül vezet a követelés kielégítésére sem. Továbbá nem biztosít kielégítési elsőbbséget a végrehajtást kérő javára a végrehajtási eljárásban sem.¹⁶ Itt kell megjegyezni viszont, hogy a végrehajtási jog dologi természetére, azaz annak hiányára nézve a szakirodalmi álláspontok nem egységesek, megállapításait kritikával illették.¹⁷

2. A követelés elévülése és a végrehajtási jog elévülése

Ez a fajta kettősség, az érvényesített követelésnek és a végrehajtási jognak az elévülése, fel-fel bukkan a kommentárirodalomban és a gyakorlatban napjainkban is, mégsem kapunk választ arra a kérdésre, hogy tulajdonképpen milyen értelemben beszélünk a végrehajtási jog elévüléséről. Az alábbiakban e problémakörrel kapcsolatos bírói és szakirodalmi álláspontokat elemezzük.

A BDT2018. 3875. számon közzétett döntés szerint *„a végrehajtási jog elévülése azt jelenti, hogy az időmúlás következtében a végrehajtási jog elenyészett vagy megszűnt. Ez kihat arra az anyagi jogra is, amelyhez a végrehajtási jog kapcsolódik, és azzal a következménnyel jár, hogy az alapul szolgáló anyagi jogot állami kényszerrel, bírósági végrehajtás útján már nem lehet érvényre juttatni.”* Ebből a végrehajtási jog egyfajta eljárásjogi jogosultságként való megközelítése sejlik ki.

¹⁵ Rajnai Mariann: A végrehajtási jog természetének értelmezése a magyar jogban az európai fizetéseképtelenségi rendeletre tekintettel, *Fizetéseképtelenségi Jog*, 2022/3., online, <https://doi.org/10.55413/558.A2200306.FJO>.

¹⁶ Uo.

¹⁷ Csőke Andrea: Mi lesz veled végrehajtási jog?, *Fizetéseképtelenségi Jog*, 2023/1. online, <https://doi.org/10.55413/558.A2300103.FJO>.

Egyébként a Vht. korábbi kommentárja is jelezte, hogy a törvényi szóhasználat nem problémamentes.¹⁸

Az eljárásjogi megközelítés ellenére a végrehajtási eljárás szünetelése nem hat ki a végrehajtási jog elévülésére. Ennek elsősorban az az oka, hogy a szünetelés ellenére van lehetőség végrehajtási cselekményt foganatosítani. Erre a nyugvás kapcsán alább visszatérünk. Rögzített tétel továbbá, hogy az adósnak az elévülési kifogása csak korlátozottan vezethet a végrehajtásnak a végrehajtást foganatosító bíróság általi megszüntetéséhez, mert az eljárás nemperes jellegére tekintettel nem a végrehajtást foganatosító bíróság dönt (nem dönthet) a követelés elévülése kérdésében.

Hozzáteesszük, a végrehajtási jog elévülési szabályainak rendszerbeli elhelyezkedése (felfüggesztés, szünetelés, megszüntetés és korlátozás után) is arra utal, hogy a végrehajtható határozatba foglalt követelés elévülésének speciális, végrehajtási eljárásra gyakorolt jogkövetkezményeit tartalmazzák a Vht. 57. szakaszának rendelkezései.

Ahogy Szigligeti Viktor fentebb idézett írásában rámutatott, annak kimondásával, hogy a végrehajtási jog a végrehajtandó követeléssel együtt évül el, az új szabály megszüntette a végrehajtási jog elévülésének minden követelésre jogágazati hovatartozásától és jogcímétől függetlenül egyaránt irányadó jogintézményét.¹⁹ Mindez nemcsak azzal jár, hogy a végrehajtási jog (pontosabban a végrehajtással érvényesítendő követelés) elévült jellegét a követelésre irányadó anyagi jogi szabályok szerint kell megítélni, de felveti azt a kérdést is, hogy mit kell érteni az elévülést megszakító végrehajtási cselekmények alatt, hiszen a Vht. 57.§ (4) bekezdése nem csak magánjogi követelések végrehajtására vonatkozik.²⁰

A Vht. 57.§ (2) bekezdése szerint a végrehajtási jog elévült jellegét csak abban az esetben lehet hivatalból figyelembe venni, ha a végrehajtandó követelés elévült jellegét is hivatalból észlelni köteles a bíróság, amely például igaz adóvégrehajtás esetében. Amíg a korábbi jog alapján nem volt világos, hogy ha már elévült a végrehajtási jog, akkor az elévülés letelte után előterjesztett kérelemre miért nem lehetett végrehajtást elrendelni, addig a Vht. 57.§ (3) bekezdése ezt tisztázza: a hivatalból figyelembe nem veendő elévülés esetében a végrehajtási jog elévülési határidejének letelte után előterjesztett kérelemre el lehet rendelni a végrehajtást, és a már elrendelt végrehajtást is lehet folytatni. Az adós megfelelő formában érvényesített kifogása fogja csak a végrehajtás útját állni. A Vht. 41. § alapján a végrehajtást kérő elismerése esetén a végrehajtás befejeződik, vagy, ha az adós állítását a végrehajtást kérő nem ismerte el, akkor az adós a végrehajtás megszüntetése (korlátozása) iránt pert indíthat.

¹⁸ Vö. Vht. 57.§-hoz fűzött magyarázat in Gyekiczky Tamás (szerk.): *Nagykommentár a bírósági végrehajtásról szóló 1994. évi LIII. törvényhez* (archív). A nagykommentár utolsó időállapota: 2013. július 1., Budapest, Wolters Kluwer, 2013.

¹⁹ Szigligeti: i.m. 212.

²⁰ De például az Ákr. (az általános közigazgatási rendtartásról szóló 2016. évi CL. törvény) speciális szabályokkal rendezi többek között a végrehajtási jog elévülésére és elenyészésére vonatkozó kérdéseket.

A bírói gyakorlat szerint a végrehajtási jog elévülésére is az elévülés nyugvása Ptk.-beli szabályai alkalmazandók.²¹ Felmerül azonban az a probléma, hogy ha a végrehajtás adóssal szembeni eredménytelensége²² miatt a végrehajtás szünetel, akkor ez okot adhat-e a végrehajtási jog elévülése nyugvására. A Kúria (Legfelsőbb Bíróság) ugyanis elvi határozatában megállapította, hogy a végrehajtási eljárás szünetelése nem akadályozza a végrehajtási jog elévülését, mert a végrehajtást kérőnek bármikor joga van az eljárás folytatását kérni, ha valószínűsíteni tudja, hogy van az adósnak lefoglalható vagyontárgya: *„Minthogy az utóbb eredménytelennek bizonyuló kérelem előterjesztése is alkalmas a végrehajtási jog elévülésének megszakítására.”*²³ Tehát pusztán a végrehajtás sikertelensége (és ezekből a végrehajtás szünetelése) nem minősül menthető akadállynak.

3. Végrehajtható határozatba foglal követelés elévülésének megszakítása a Ptk. tükrében

A Ptk. 6:25.§ (3) bekezdése szerint, ha az elévülést megszakító eljárás során végrehajtható határozatot hoztak, az elévülést a kötelelem megegyezéssel való módosítása és a végrehajtási cselekmények szakítják meg.

Nézzük elsőként, mit jelent a követelés végrehajtható határozatba foglalása. A kérdés szoros összefüggésben áll azzal, hogy melyek azok az eljárások, amelyek egyrészt megszakítják az elévülést, másrészt az azok során hozott érdemi határozat végrehajtható határozatnak minősül-e. A Ptk. 8:1. § (3) bekezdése alapján bírósági eljárásnak minősül a fizetési meghagyás. Ezen kívül ide soroljuk a választottbírói eljárást és a közérdekű per indítását. Ez utóbbi esetben a Pp. 579.§ külön rendelkezik az érintett jogosult vonatkozásában az egyéni keresetindítási jog elévülésének megszakadásáról, illetve a kereset elutasítása esetén a nyugvásról, ha azt fenntartotta.²⁴

Az 1959-es Ptk. szabályához képest a Ptk. megszakító körülményként elismeri a végrehajtási cselekményeken túl a kötelelem felek általi megegyezéssel való módosítását is.²⁵ Ahogyan Vékás Lajos professzor is rámutatott, a Vht. egyébként nem teremtette meg az összhangot a Ptk.-val, mert a Vht. 57.§ (4) bekezdése továbbra is csak a végrehajtási cselekményeket tartalmazza megszakító okként.

Vékás Lajos professzor szerint ez utóbbi esetben is azért indokolt új elévülési idő indulása, mert a kötelelem módosítása gyakorlatilag új jogviszonyból származó

²¹ Ismerteti B. Korek Ilona A megújult bírósági végrehajtás c. kommentárban. Lásd: Balogh Olga – B. Korek Ilona – Császtó Ferenc – Juhász Edit: *A megújult bírósági végrehajtás*, Budapest, HVG-Orac, 2006, 212–213. o.

²² Vht. 52. § A végrehajtás szünetel, ha d) az adósnak nincs lefoglalható vagyontárgya, illetőleg a lefoglalt vagyontárgy értékesítése sikertelen volt.

²³ EBH 2004.1037.

²⁴ A fogyasztók kollektív jogai érvényesítésére hivatott képviselői kereset alapján, amennyiben a bíróság ítélete a vállalkozást meghatározott követelés teljesítésére is kötelezte, akkor az érintett fogyasztót ez alapján végrehajtási jog illeti meg. Vö. a fogyasztóvédelemről szóló 1997. évi CLV. törvény 38/D. § (5) bekezdés.

²⁵ Ptk. 6:25.§ (3) bekezdés.

követelést hoz létre.²⁶ Az új megszakító ok elismerése jelentős irányváltás a végrehajtási jog elévülésének korábbi megközelítésével szemben, amely kizárólag a végrehajtási szakaszhoz kapcsolódó igényérvényesítésre koncentrált. Mégha a lehető legnagyobb rugalmassággal kezelte az eljárási cselekmény fogalmát, amint az az alábbi bírói gyakorlatból körvonalazódik.

Nagy Adrienn ezzel összefüggésben azon az állásponton van, hogy az ellentmondás a Ptk. és a Vht. szabályai között látszólagos, hiszen az előbbi értelmében a végrehajtandó határozat elévülését a kötelelem megegyezéssel való módosítása is megszakítja, míg az utóbbi alapján a végrehajtási jog elévülését kizárólag végrehajtási cselekmény szakítja meg.²⁷ Viszont arra is figyelmeztet, hogy a végrehajtási jog elévülése (azaz értelmezésünk szerint a végrehajtható határozatba foglalt követelés elévülése) bekövetkezhet a végrehajtás elrendelését megelőzően is. *„A végrehajtási jog elévülésének kezdete az az időpont, amikor a végrehajtás elrendelésének valamennyi feltétele bekövetkezett; ez főszabály szerint a teljesítési határidő lejártát követő napon következik be.”*²⁸ Tehát a végrehajtási jog a jogerős végrehajtható határozaton nyugszik, és a követelés végrehajthatósága (főszabályként a végrehajtási eljárás keretében történő érvényesítése) megnyíltától érvényesíthető.

Anyagi jogi megközelítésből, a Ptk. 6:25.§ (3) bekezdése, – ahogyan a régi Ptk. sem –, az elévülési szabályok alkalmazása körében nem tesz különbséget a két fázis között, tehát amikor van már végrehajtható határozat, de még nem indult meg a végrehajtási eljárás és a megindított végrehajtási eljárás között (mindamellet, hogy ez utóbbi esemény egyébként megszakította az elévülést).

Az alábbiakban kell visszatérnünk ahhoz a kérdéshez, vajon a Ptk. 6:25.§-ában, illetve a Vht. 57. §-ában megjelölt „végrehajtási cselekmény” ugyanazokat az eseteket jelöli-e.

A bírói gyakorlat tükrében végrehajtási cselekménynek minősül a végrehajtást kérőnek a végrehajtás folytatására irányuló kérelme, a bíróságnak vagy a végrehajtónak a végrehajtás érdekében tett bármilyen intézkedése. Végrehajtási cselekménynek minősül a végrehajtási kérelem, továbbá minden nem pusztán ügyviteli célú, hanem a követelés behajtását, biztosítását célzó cselekmények, mint például a megkeresés, a foglalás, az árverési hirdetmény kézbesítése, az árverés eredményének kihirdetése. A végrehajtást kérőnek a jogutódlás megállapítása iránti kérelme, valamint a jogutódlás kérdésében meghozott végzés végrehajtási cselekmény szintén megszakítja a végrehajtási jog elévülését.²⁹ Szintén végrehajtási cselekmény, ha a bírósági gazdasági hivatal a végrehajtónál az adós tartozásáról hátraléki kimutatást nyújt be (BH2002. 272.).³⁰

²⁶ Vékás Lajos: Ptk. 6:25.§-hoz fűzött kommentár. In: *Nagykommentár a Polgári Törvénykönyvről szóló 2013. évi V. törvényhez* (szerk.: Gárdos Péter, Vékás Lajos), 2025. június 20. időállapotú, 2025. évi Jogtár-formátumú kiadás, Online, Budapest, Wolters Kluwer, 2025.

²⁷ Utalt itt a Debreceni Ítéltábla precedensértékű határozatára: Debreceni Ítéltábla Pf.I.20.538/2019/4.

²⁸ Nagy Adrienn: Gondolatok a végrehajtási jog elévüléséről, *Acta Universitatis Szegediensis: Forum: Acta Juridica et Politica*, 2023/2., 77–87, 77–78.

²⁹ BH 2009.113.

³⁰ Ahogyan a BH 2025.140. sz. döntés is összegzi: „A bírói gyakorlat a végrehajtás előbbre vitelét célzó, annak sikerességére kiható lényeges cselekményt tekinti végrehajtási cselekménynek (Kúria

Itt meg kell jegyeznünk, hogy az elévülés megszakítására irányuló végrehajtási cselekménynek nem kell megfelelnie a szünetelés folytatása iránti kérelem Vht. 54. § d) pontjában foglalt tartalmi elemeinek.³¹

Pap Péter úgy összegzi, hogy a bírói gyakorlat akár olyan jogi tény is végrehajtási cselekménynek minősít, amely egyébként semmilyen eljárási jogkövetkezményt nem vált ki, de célja az anyagi jogi elévülés megszakítása. Kritikája az, hogy ez a végrehajtási cselekmény és az elévülés megszakadása közötti ok-okozati viszony megfordított logikáját eredményezi, pedig, a cselekmények aszerint lennének vizsgálандóak, hogy alkalmasak-e az eljárás előbbre vitelére.³² Mindamelllett, hogy egyetértünk a logikai kapcsolattal, hozzá kell fűznünk, hogy nem szabad szem elől téveszteni, hogy a Kúria fentebb elemzett megengedő gyakorlata a magánjogi (tipikusan szerződésből fakadó) követelések és azokkal összefüggő végrehajtási jog elévüléséhez kapcsolható.

Viszont önmagában a végrehajtást kérőnek a Vht. 40. § (1) bekezdése szerinti bejelentése mint a tartozás összegének kizárólag a pontosítását tartalmazó nyilatkozat végrehajtó részére való megküldése, csak adminisztratív jellegű cselekmény: a követelés érvényesítése iránti szándékot nem fejez ki, a végrehajtási eljárás előbbre vitelére nem alkalmas, abban joghatást nem vált ki, eredményességét elvi szinten sem okozza. Mivel nem igazolta, hogy a fizetés az adós részéről történt, ezért nem minősülhet végrehajtási cselekménynek, azaz nem alkalmas az eljárás előbbre vitelére. Erre tekintettel az ilyen bejelentés önmagában a végrehajtási jog elévülésének a megszakítására nem vezethet, mutat rá a BH 2025.140. számú döntés.³³ A jelen döntés egyik aspektusa, hogy a jogosult és a kötelezett közötti interakciót kiemeli, amely szoros kapcsolatba hozható a Ptk. 6:25. (3) bekezdésébe belefoglalt, a kötelelem megegyezéssel való módosítása mint különleges megszakító okkal. Kérdés viszont, hogy a kötelelem megegyezéssel történő módosításán túlmenően lehetséges-e valóban helyet adni a Ptk. 6:25.§ (1) bekezdésében megjelölt további megszakító okoknak. Véleményünk szerint a Ptk. történeti és rendszertani értelmezéséből az következik, hogy a Ptk. 6:25. § (3) bekezdését kivételes szabálynak kell tekinteni. A közjegyzői okiratba foglalt, így közvetlenül végrehajthatóvá tehető követelések viszont itt egy speciális problémakört jelentenek.

Pfv.21.171/2015, megjelent: BH2016. 144., Pfv.20.654/2019/8., Pfv.21.291/2018/10., Pfv.20.964/2022/7.), azzal, hogy nem szükséges, hogy a végrehajtási cselekmény eredményes is legyen, elvileg kell alkalmasnak lennie a végrehajtási eljárás előbbre vitelére (Kúria Pfv.20.154/2021/6., Pfv.21.738/2016/6.). Ilyen cselekmény lehet a bíróságnak, a végrehajtónak a végrehajtás érdekében tett bármilyen intézkedése; a végrehajtást kérőnek a végrehajtás foganatosítására, adott esetben a szünetelő végrehajtás folytatására irányuló kérelme is (EBH2004. 1037.)."

³¹ Pap Péter: Végrehajtási cselekmények a Kúria gyakorlatában, *Kúriai Döntések*, 2024/6. – Fórum rovat.

³² Uo.

³³ BH 2025.140.

4. A közjegyzői okiratba foglalt követelések elévülése

A közjegyzői okiratok végrehajthatósága a modern polgári jogban már 150 éves múltra tekint vissza. A királyi közjegyzőkről szóló 1874. évi XXXV. törvénycikk 111. szakaszában már rögzítette:

„Közjegyzői okirat alapján végrehajtásnak van helye, ha abban az általános kellékeken felül a kötelezettség teljesítése megállapított, egyszersmind a jogosult és kötelezett fél nevei, a kötelezettség jogcíme és tárgya, s a teljesítés időpontja szabatosan kitétettek. Azon tények beállta, a melyekhez a teljesítés kötve van, közokirat által bizonyítandó.”

A Vht fogalmi rendszerében a bírósági végrehajtást végrehajtható okirat kiállításával kell elrendelni. Végrehajtható okiratnak minősül többek között a bíróság és a közjegyző által kiállított végrehajtási lap, továbbá az olyan okirat, amelyet a bíróság vagy a közjegyző végrehajtási záradékkal látott el. A Vht. Nagykomentár kiemeli, hogy e két okirat közötti legfőbb különbség, hogy a végrehajtási záradékkal ellátott okiratokba foglalt követelés megalapozottságát nem vizsgálta meg a bíróság, tehát a végrehajtható okirat kiállítását nem előzte meg kontradiktórius eljárás.³⁴

2014-ben a hatályba lépett Ptk. gyakorlati alkalmazása során újonnan felmerülő problémára világított rá Szécsényi–Nagy Kristóf, miszerint a közjegyzői okiratba foglalt követelés csak végrehajtandó *okiratba* és nem végrehajtható *határozatba foglalt követelés*, ezért kérdéses, hogy a Ptk. 6:25.§ (3) bekezdésének alkalmazása felmerülhet-e.³⁵ Vékás Lajos, majd az új Ptk. Tanácsadó Testülete is azon a vélemény volt, hogy a közjegyzői okirat alapján kezdeményezett végrehajtási kérelem is megszakítja az elévülést. A Tanácsadó Testület véleménye szerint a közjegyző által foganatosított végrehajtási cselekmény ugyan nem érdemi döntés, de az elévülés megszakítására a Vht. 31/E. §-ában foglalt rendelkezés alapján alkalmas, tekintettel arra, hogy a Vht. 39.§-ában foglalt rendelkezés alapján a Vht. 31/E.§ alkalmazásában bíróság alatt a közjegyző is értendő, amennyiben a cselekmény közjegyzői okiraton alapszik.

Itt kell kiemelni az Új Ptk. Tanácsadó Testülete által megfogalmazott másik tételt is, amely a Ptk. 6:25. §-a (1) bekezdése c) pontjában foglalt rendelkezés „*bírósági eljárásban történő érvényesítése*” fordulatának a kiterjesztő értelmezése mellett foglalt állást: „Így az elévülést megszakítja különösen a végrehajtás iránti kérelem benyújtása, akkor is, ha közjegyzői okirat alapján kezdeményezik, továbbá a végrehajtás foganatosítása, és a felszámolásban való igényérvényesítés is.”

A BH 2014.151. sz. döntésben a Kúria viszont a közjegyzői okiratnak nem a végrehajtási záradékkal ellátott, hanem az ellátható állapotára koncentrált, és rögzítette:

„A végrehajtási záradékkal ellátható okiratok alapján közvetlenül végrehajtható követelések az okiratban meghatározott határidő elteltével nem csak

³⁴ Ujlaki Tamás: Vht. 10.§-hoz fűzött kommentár, in: *Nagykomentár a bírósági végrehajtásról szóló 1994. évi LIII. törvényhez* (Lukács Tamás – Martonovics Bernadett – Schadl György), 2025. március 1. időállapotú, 2025-ös Jogtár-formátumú kiadás.

³⁵ Szécsényi-Nagy Kristóf: Mikor évül el a közjegyzői okiratba foglalt követelés?, *Magyar Jog*, 2014/10., 586-591.

esedékessé, egyszersmind végrehajthatóvá is válnak. Az ilyen követelések esetében a végrehajtási jog elévülése – az egyéb feltételek fennállása esetén – a követelésre megállapított teljesítési határidő letelte utáni napon kezdődik. Ettől az időponttól kezdve a követelés más hatósági eljárás közbeiktatása nélkül végrehajtás útján közvetlenül kikényszeríthető, ezért az elévülésének megszakítására a Ptk. 327. §-ának (3) bekezdése az irányadó. Ha mód van végrehajtási kényszer közvetlen alkalmazására, akkor csak a végrehajtási cselekményt lehet olyan célravezető jogérvényesítési lépésnek tekinteni, amely az elévülés megszakítását eredményezheti.”³⁶

E fenti döntésben tehát a hangsúly az okiratnak a közjegyző általi végrehajtási záradékkal történő ellátásáról a “záradékolás előtti szakaszra” helyeződik át, azaz már arra a fázisra, amikor a közjegyző a követelést közokiratba foglalta.³⁷ A bírói gyakorlatban³⁸ és a végrehajtási jog szakirodalomában ez a megközelítés visszatükröződik,³⁹ pedig a Vht. is végrehajtható okiratnak csak a végrehajtási záradékkal ellátott okiratot tekinti. A záradékolást megelőző időszakban a követelés nem mutat fel semmilyen egyedi sajátosságot a végrehajtás szempontjából.

Ha a közjegyzői okirat ügyleti okirat, akkor ügyleti akaratot feltételez (például szerződéses megállapodás, módosítás, egyezség vagy egyoldalú kötelezettségvállalás, tartozáselismerés), és a jogügyletre vonatkozó akaratnyilvánítás tényét tanúsítja közhitelesen.⁴⁰ Ahogyan fentebb elhangzott, a végrehajtási jog a végrehajtandó követelés tényleges teljesítésének hatósági úton történő kikényszerítéséhez való jogosultság. Önmagában a szerződéskötéskor a közjegyzői okiratba foglalás még nem eredményez végrehajtási jogot, hiszen a szerződésből fakadó követelés még nem vált esedékessé. A közjegyzőnek ezért a végrehajtási záradék kiállításakor szükséges majd ellenőriznie, 1) hogy a záradékolatni kért közjegyzői okirat rendelkezik-e a közjegyzőkről szóló tv. 112.§ (1) bekezdésében foglalt tartalmi kellékekkel, 2) hogy ha a kötelezettség feltételnek vagy időpontnak a bekövetkezésétől függ, a végrehajthatósághoz az is szükséges, hogy a feltétel vagy időpont bekövetkezését közokirat tanúsítsa, továbbá 3) azt, hogy a közjegyzői okiratba foglalt követelés bírósági végrehajtási útra tartozik, és a követelés teljesítési határideje letelt.

³⁶ BH2014.151.

³⁷ Ezúton köszönöm Leszkoven László docens úrnak, kollégámnak, e kardinális kérdésben az iránymutatást.

³⁸ Vö. pl. BH 2017.183. E döntés értelmében is a végrehajthatóságtól kezdődően az elévülést csak végrehajtási cselekmény, ezek sorában elsőként a végrehajtás elrendelésére irányuló kérelem szakítja meg, feltéve, hogy a kérelem az elévülés bekövetkezése előtt beérkezik az elsőfokú bírósághoz.

³⁹ Vö. Mocsár Attila Zsolt: Tartozás-elismerést tartalmazó közjegyzői okiratba foglalt követelés elévülése, *Közjegyzők Közlönye*, 2014/4., 8–13.; Nagy Adrienn: VII. Fejezet, A végrehajtási jog elévülése, in: *Kézikönyv a bírósági végrehajtás foganatosításához* (szerk: Wopera Zsuzsa – Gyovai Márk), Budapest, Wolters Kluwer, 2016, online, Jogtár formátumú kiadás; Bodzási Balázs: Megszakítja-e a közjegyzői okirat záradékolása iránti kérelem az elévülést?, *Magyar Jog*, 72 (2025) 7., 463–465.

⁴⁰ A közjegyzői okirat és a közjegyzői tanúsítvány részletes elhatárolására és elemzésére lásd: Bókai Judit: közjegyzői okirat és a közjegyzői tanúsítvány elhatárolásának egyes kérdései. A forma és a tartalom harmóniája, *Közjegyzők Közlönye*, 2005/10., 2–8.

Ennek ellenére a fenti eljárásjogi szakirodalmi álláspontok egységesek abban, hogy a közjegyzői okiratba foglalással már előáll egy végrehajtandó okirat, amelyből eredő követelés a közjegyző minden további cselekménye nélkül válik esedékessé és egyben végrehajthatóvá, pusztán a törvényi feltételek bekövetkezésével. Az esedékessé válását követően ezen végrehajtható okiratba foglalt követelésnek az elévülése megszakítását jelenti első végrehajtási cselekményként a közjegyző által a végrehajtás elrendelése, amely a közokirat záradékoltatásával valósul meg.

Ugyanakkor, a közjegyző a végrehajtható okirat kiállításakor, azaz a végrehajtási záradékkal történő ellátásakor a törvényi feltételek fennállásán kívül nem vizsgálhatja az egyéb körülményeket, így hivatalból nem veheti figyelembe azt sem, hogy a záradékolni kért okiratba foglalt követelés egyébként elévült-e. Ahogyan a végrehajtási záradék törlésének is csak akkor van helye, ha azt a közjegyző a törvény erre vonatkozó rendelkezései megsértésével állította ki.⁴¹

Majdnem tíz évnyi, a BH 2014.151. sz. határozattal fémjelzett bírói gyakorlatot a végrehajtási záradékkal ellátható közjegyzői okiratba foglalt követelés elévüléséről szóló 9/2023. jogegységi határozat megváltoztatta.⁴² E jogegységi határozat⁴³ értelmében a régi Ptk. 327. § (1) bekezdésében felsorolt cselekmények *akkor is* megszakítják a követelés elévülését, ha a közjegyzői okiratba foglalt követelés végrehajtási záradékkal történő ellátásának a Vht. szerinti feltételei fennállnak. Tehát, ha például a jogosult a közvetlen végrehajtás helyett a követelését perben érvényesíti, akkor a követelése elévülését a perindítás megszakítja. Ezáltal a jogegységi határozat jelentős rést ütött a BH 2014. 151. számú fent idézett bírói döntés mentén korábban kifejeződött azon elven, hogy a közjegyzői okiratba foglalt követelések esetében a végrehajtható határozatba foglalt követelés elévülését csak a végrehajtási cselekmények szakítják meg.

Lényegében annak lehetőségét ismerte el, hogy a hitelező a számára nyitvaálló bírói utat igénybe vegye, és a közokiratba foglalás mint sajátos biztosítékkal szemben követelését perben érvényesítse. A jogegységi határozat indokolásából még kiemelendő, hogy eleve nem is találja megfelelőnek azt a megközelítést, hogy a közjegyzői okiratba foglalás a végrehajtható határozatba foglalt követelésekre irányadó elévülési szabályok alkalmazását eredményezze.

„A jogszabály alkotásakor, módosításaikor is volt lehetőség közjegyzői okiratok végrehajtási záradékkal való ellátására, a jogalkotó azonban mégsem vonta be ezt a régi Ptk. ezen rendelkezése alá, így nem vonható le olyan következtetés, hogy a jogalkotó a záradékolható közjegyzői okiratok esetében az elévülés

⁴¹ Marcsek Gabriella: A közjegyző által végrehajtási záradék kiállításával elrendelt végrehajtással kapcsolatban igénybe vehető jogorvoslatok, *Közjegyzők Közlönye*, 2021/1., 67–78., 70.

⁴² Sőt, mondhatni fel is forgatta, ha figyelembe vesszük a jogegységi határozattal szemben benyújtott (sikertelen) alkotmányjogi panaszokat is. Vö. például 3088/2025. (III. 14.) AB végzés alkotmányjogi panasz visszautasításáról; 3181/2025. (V. 30.) AB végzés alkotmányjogi panasz visszautasításáról, 3176/2025. (V. 30.) AB végzés alkotmányjogi panasz visszautasításáról, 3201/2025. (VI. 23.) AB határozat A Kúria végrehajtási záradékkal ellátható közjegyzői okiratba foglalt követelés elévüléséről szóló 9/2023. (Jpe.IV.60.038/2023/12. számú) jogegységi határozata ellen benyújtott alkotmányjogi panasz (végrehajtás megszüntetés).

⁴³ Jpe.IV.60.038/2023/12. számú döntés ismertetésére lásd: Bodzási Balázs: A Kúria jogegységi határozatában az 1959-es Ptk.-nak az elévülés megszakítására vonatkozó szabályait vizsgálta, *Magyar jog*, 2024/4. sz., 235–237.

megszakításának lehetőségét ilyen mértékben korlátozni kívánta volna. A Kúria Pfv.20.910/2020/8. számú határozatában a régi Ptk. 327. § (3) bekezdése körében adott kiterjesztő jogértelmezése a jogosult részére kifejezett jogvesztést eredményez.”

Egyértelműen rögzíti viszont azt, hogy az általános elévülési megszakító okok között a „követelés érvényesítése bírósági eljárásban” megszakító oknak a végrehajtási záradék kiállítása nem feleltethető meg.

A teljes irányváltás azonban további problémákat generált. Nézőpontunkból a legfontosabb, hogy a jogegységi határozat lehetőséget nyitott arra is, hogy a végrehajtási jog szakirodalma és korábbi gyakorlata által körülhatárolt fogalmi körben, –miszerint már a záradékolást megelőzően végrehajtható okiratba foglalt követelésről beszélünk–, a két elévülést megszakító okcsoport, az általános és a különös szabály (rég Ptk. 327.§ (1) és (3) bekezdése, illetve Ptk. 6:25 (1) és (3) bekezdése) párhuzamosan érvényesülhessen, anélkül, hogy egyértelműen rendezte volna a kettő kapcsolatát.

Itt kell megjegyezni, hogy az Új Ptk. Tanácsadó Testület véleménye szintén a két szakasz párhuzamos érvényesülését sejteti, amikor a közjegyzői okiratba foglalt követelés vonatkozásában egymást követően vizsgálja a Ptk. 6:25.§ (1) c) pontja és a Ptk. 6:25.§ (3) bekezdés alkalmazhatóságát. Lényegében viszont ugyanazon cselekménynek, a végrehajtási kérelem benyújtásának a jogi értékelését végezte el mind a két jogszabályhely tükrében.⁴⁴ Fontos tehát leszögezni, hogy az állásfoglalás a „bírósági eljárásban történő érvényesítése” fordulatát értelmezte, és nem azt a kérdést, hogy ha a követelést közjegyzői okiratba foglalták, akkor a Ptk. 6:25.§ (1) bekezdésébe foglalt egyéb elévülést megszakító okok alkalmazhatók-e vagy sem.

Az elévülést megszakítását eredményező általános okok alkalmazhatóságát a Kúria a jogegységi határozatot követően több eseti precedensképes határozatban is rögzítette.⁴⁵

Ezzel az iránnyal egyrészt megszűnni látszik a közjegyzői okiratba foglaláshoz kapcsolódó privilegizáltság, legalábbis olyan értelemben, ami a záradékoltatás megelőző fázisban a Ptk. 6:25.§ (3) bekezdése vizsgálatát eredményezte. Másrészt viszont kérdéses, hogy a közjegyző okirat közvetlen végrehajthatósága olyan

⁴⁴ „A Tanácsadó Testület egységes álláspontja szerint a Ptk. 6:25. §-a (1) bekezdése c) pontjában foglalt rendelkezés »bírósági eljárásban történő érvényesítése« fordulatának a kiterjesztő értelmezése indokolt a 8:1.§ (3) bekezdésében foglalt szabály mellett is. Így az elévülést megszakítja különösen a végrehajtás iránti kérelem benyújtása, akkor is, ha közjegyzői okirat alapján kezdeményezik, továbbá a végrehajtás foganatosítása, és a felszámolásban való igényérvényesítés is. A közjegyző által foganatosított végrehajtási cselekmény nem érdemi döntés, de az elévülés megszakítására a Vht.31/E. §-ában foglalt rendelkezés alapján alkalmas, tekintettel arra, hogy a Vht. 39.§-ában foglalt rendelkezés alapján a Vht. 31/E.§ alkalmazásában bíróság alatt a közjegyző is értendő, amennyiben a cselekmény közjegyzői okiraton alapszik.

A Ptk. 6:25.§ (3) bekezdésének alkalmazása során a végrehajtási cselekmények akkor is az elévülés megszakadását eredményezik, ha a végrehajtás alapját képező eljárásban nem született jogerős érdemi határozat, ha egyébként a végrehajtás alapját képező eljárásban, az eljárás természete miatt, jogerős érdemi határozat hozatalára nem kerülhet sor.” Vö. Új Ptk. Tanácsadó Testület véleményei https://kuria-birosag.hu/hu/ptk?tid%5B%5D=411&body_value= (2025.09.04.)

⁴⁵ Így például a Kúria Pfv.20623/2024/4. számú precedensképes határozata értelmében a közjegyzői okirat végrehajtási záradékkal történő ellátásához szükséges feltételek fennállása esetén is az elévülés megszakadását a régi Ptk. 327. § (1) bekezdése alapján lehet és kell vizsgálni.

sajátosság-e, amelyet a Ptk. 6:25.§ (1) bekezdésébe foglalt megszakító okok értelmezésekor figyelembe lehet-e venni.

5. A követelés (szerződési igény) és a végrehajtási jog elévülésének alaki különválasztása a Kúria legújabb gyakorlatában

A közjegyzői okiratba foglalás sajátos szingularitása további gravitációs hullámokat vet a végrehajtható határozatba foglalt követelés és a végrehajtási jog kapcsolatrendszerében.

Tanulságos témánk szempontjából a Kúria BH 2025.63. számmal közzétett határozatában⁴⁶ tett elvi jellegű megállapításai a szerződési igény és a végrehajtási jog elkülönülését illetően.

A BH fejléce szerint „a szerződési igény elévülése és a végrehajtási jog elévülése egymástól elkülönülő, két önálló jogintézmény, amelyek szabályozásában közös az a törekvés, hogy magánjogi jogviszonyokban ne álljanak fenn hosszú ideig bizonytalan, eldöntetlen helyzetek.”

A felülvizsgálat alapjául szolgáló tényállás szintén közjegyzői okiratba foglalt követelésre vonatkozott: Az alperes – kölcsönszerződésből eredő, annak azonnali hatályú felmondása folytán *2018. február 1-jén* esedékessé vált – követelésének érvényesítésére *2023. január 23-án* közjegyzői okirat végrehajtási záradékkal történő ellátása iránt elektronikus úton kérelmet terjesztett elő egy közjegyzőnél, amely kérelme elektronikus úton aznap beérkezett. A közjegyző *2023. május 9-én* kiállított záradékkal a végrehajtást elrendelte 5 141 481 forint és járulékai, összesen 11 468 100 forint megfizetésére. A végrehajtást a végrehajtó foganatosította. A felperes keresetében a Pp. 528. § (2) bekezdés a) pontja alapján a végrehajtás megszüntetését kérte arra hivatkozással, hogy az alperes követelése elévült.

A Kúria felülvizsgálati eljárásában, a jogvita lényegét képező kérdésre nem vitatható választ adott: A alperes az elévülés bekövetkezését megelőzően nyújtotta be a végrehajtási záradék kibocsátása iránti kérelmét, amely alapján a közjegyző a végrehajtást elrendelte. Mivel cselekménye végrehajtási cselekménynek minősül, ez a végrehajtási jog elévülését megszakította.

Ha Nagy Adrienn álláspontját követve a végrehajtási jog keletkezését ahhoz a momentumhoz kapcsoljuk, amikor a ténylegesen végrehajtható határozat előáll, és letelik az abban foglalt teljesítési határidő, amely alapvetően a bírói határozattal jogerősen elbírált követelésekre igaz, akkor pusztán a közjegyző általi közokiratba foglalás ténye nem, csak a záradék kiállítása az a cselekmény, amely a végrehajthatóságot ténylegesen keletkezteti, tehát, az eljárási értelemben vett végrehajtási jog is ekkor keletkezik.

Ugyanezen kúriai döntés elemzését Bodzási Balázs is elvégezte, aki a bírói gyakorlat tükrében az alábbi kérdést vetette fel:

„nem lenne-e célszerű a Ptk. 6:25. § (1) bekezdésében azt is kimondani, hogy a követelés végrehajtási eljárásban történő érvényesítése akkor is megszakítja

⁴⁶ Eredeti határozatra lásd Kúria Pfv. 20.743/2024/4.

az elévülést, ha azt bírósági eljárásnak nem kell megelőznie, és a végrehajtás elrendelésére sor került. Ezáltal ugyanis még egyértelműbb lenne, hogy a közjegyzői záradék kibocsátása iránti kérelem mint végrehajtási cselekmény megszakítja az elévülést.”⁴⁷

Ez azt jelentené, hogy a megszakító okokra vonatkozó általános szabályokat, amely alapvetően a követelés bírósági úton való érvényesítésére vagy az adós elismerésére reflektálnak, kifejezetten olyan elemmel bővítené ki a jogalkotó, amely egy követelésnek a bírósági út igénybevétele nélküli érvényesítését elősegítő eszközkhöz kapcsolódik. Így bár ez a javaslat az Új Ptk. Tanácsadó Testülete fent említett álláspontjával egyező, de ezáltal lényegében egy (és mellesleg nem az összes) kivételes szabály törvényi beszövegezésére kerülne sor.

További kérdésünk viszont, el kell-e valóban vetni a Ptk. 6:25.§ (3) bekezdésének az alkalmazását? Ugyanis a fentiekben ismertetett több vélemény, bírósági határozat is kiemelte, hogy a Ptk. ezen szabálya feltételrendszeréből a legelső elem, – „ha az elévülést megszakító eljárás során végrehajtható határozatot hoztak” – hiányzik, és hogy nincs lehetőség olyan kiterjesztő értelmezésre, amellyel a közjegyzői okiratba foglalás is ebbe beleértendő lehet. Pedig természetére nézve, a közvetlen végrehajthatóság miatt a követelés „állapota” sokkal inkább hasonlít a végrehajtható határozathoz, mint egy pusztán esedékessé vált, de bírói úton még nem érvényesített követeléshez. Újból hangsúlyozzuk, hogy a közjegyzői okiratba foglalás olyan kivételes igényérvényesítési helyzetet jelent, amely miatt nézetünk szerint nem indokolt a Ptk.-beli rendelkezések „feldúsítása”.

6. Összefoglalás és javaslatok

Az 1959-es Ptk hatályba lépését követően megszűnt korábbi jogunknak az a mesterkélt konstrukciója⁴⁸, amely a végrehajtható követelés elévülését és a követelés kikényszeríthetőségére vonatkozó jognak (a végrehajtási jognak) elévülését egymástól indokolatlanul szétválasztotta és külön, eltérően szabályozta. Egyébként a végrehajtási jog elévülési szabályainak rendszerbeli elhelyezkedése (felfüggesztés, szünetelés, megszüntetés és korlátozás után) is arra utal, hogy a végrehajtható határozatba foglalt követelés elévülésének speciális, végrehajtási eljárásra gyakorolt jogkövetkezményeit tartalmazzák a Vht. 57. szakaszának rendelkezései. Ennek ellenére vissza-visszatér a jelenlegi bírói döntésekben olyan érvelés, amely a végrehajtási jog önálló elévülési természetét hangsúlyozza. A bírói gyakorlatban a Ptk. 6:25. § (3) bekezdésében és annak előzményét jelentő régi Ptk. 327. § (3) bekezdésében megjelölt végrehajtási cselekményeknek a lehető legszélesebb értelmezését fogadta el.

A követelésnek közjegyzői okiratba foglalása, amely a törvényi feltételek fennállása esetén közvetlen végrehajthatóságot eredményez, már a Ptk. hatályba lépése óta rendezetlen szingularitásként újabb és újabb örvényeket kelt. Egy eljárásjogász vagy a végrehajtó szemüvegén keresztül a közjegyző általi záradékolás

⁴⁷ Bodzási: *Megszakítja-e...* i.m., 463–465.

⁴⁸ Vö. Szigligeti: i.m.

már egy végrehajtási cselekmény, amely a végrehajtási jog elévülését szakítja meg. Tehát, a fentebb ismertetett álláspontok szerint, a közjegyzői okiratba foglalással és a követelés esedékessé válásával a követelés már a végrehajtható követelés életfázisába lép. Ezért látják szükségesnek vizsgálni a Ptk. 6:25. § (3) bekezdése alkalmazhatóságát. Az anyagi jogász számára viszont a követelés minőségében beálló első változás maga a záradékkal ellátás, feltéve természetesen, hogy azt megelőzően a követelés nem évült el.

A 9/2023. jogegységi határozat nézőpontváltásra szorított mindenkit. Rávilágított arra, hogy az általános megszakító okok alkalmazása lehetséges, sőt mi több, a különös szabály feltétele – azaz „az elévülést megszakító eljárás során hoztak végrehajtható határozatot” – hiányzik, így az nem alkalmazható. Így jutunk el a szerződési igény elévülését és a végrehajtási jog elévülését egymástól független intézményként deklaráló BH 2025. 63. számú döntésig.

Amennyiben valóban a bírói gyakorlat nem lát lehetőséget a jövőben az analogikus gondolkodásra, csak akkor megfontolandó a Ptk. 6:25. § (3) bekezdésének szabálya módosítása. Ha visszatekintünk a DCFR-nek a bevezetőben idézett szabályára [The same applies to a right established by an arbitral award or *other instrument which is enforceable as if it were a judgment.*], akkor törvényi fikció segítségével is kiterjeszthető lehet a 6:25.§ (3) bekezdése alkalmazása, feltéve, hogy valóban a már záradékolt közjegyzői okiratról van szó. Megfontolható az is, hogy ne a Ptk., hanem a közjegyzői törvény tartalmazza a záradék kiállításához kapcsolódó ezen elévülési szabályt, ahogyan más speciális elévülési kérdés is a Ptk. szakaszain kívül rendezett.

Az elévülést megszakító általános okokra vonatkozó Ptk.-beli szabályokat nézetünk szerint nem javallott módosítani. Egyrészt, a záradékolást megelőző fázisban a követelés még nem rendelkezik olyan sajátos jegyekkel, ami miatt szükséges lenne. Másrészt, több esetben is a jogalkotó a speciális eljárási kérdésekből következő elévülési szabályokat a Ptk. rendelkezéseitől külön tartotta, így például a közvetítői eljárás kimenetelétől függően a nyugvás vagy a megszakadás kérdését is a külön törvény rendezi.⁴⁹

Mindazonáltal igaz, hogy a két elévülési szabálycsoport alkalmazása közötti viszonyt rendezni kell. Oly módon, amely mind az adós, mind a jogosult érdekei mérlegelésével fenntarthatja az elévülési és ugyanígy a végrehajtási szabályokba belefoglalt érdekegyensúlyt. Javaslatunk az, hogy ha a jogosult a végrehajtható közjegyzői okirat alapján már a végrehajtási záradék kiállítása iránt a kérelmet benyújtotta, tehát a végrehajtási eljárás megindult, akkor az adós által a megfelelő eljárás keretében felhozott elévülési kifogásával szemben elévülést megszakító okként már csak és kizárólag olyan jogi tényeket jelölhet meg, amelyek vagy végrehajtási cselekménynek minősülnek vagy a kötelelem felek általi módosításának.

⁴⁹ Vö. a közvetítői eljárásról szóló 2002. évi LV. törvény 31.§ (2) bekezdése.

Irodalomjegyzék

- Almási Antal: *Ellenjogok*, Budapest, Budapest Hírlap nyomdája, 1900.
- Balogh Olga – B. Korek Ilona – Császtai Ferenc – Juhász Edit: *A megújult bírósági végrehajtás*, Budapest, HVG-Orac, 2006, 212–213. o.
- Bodzási Balázs: A Kúria jogegységi határozatában az 1959-es Ptk.-nak az elévülés megszakítására vonatkozó szabályait vizsgálta, *Magyar jog*, 71 (2024) 4. sz., 235–237.
- Bodzási Balázs: Megszakítja-e a közjegyzői okirat záradékolása iránti kérelem az elévülést?, *Magyar Jog*, 72 (2025) 7., 463–465. o.
- Bókai Judit: Közjegyzői okirat és a közjegyzői tanúsítvány elhatárolásának egyes kérdései. A forma és a tartalom harmóniája, *Közjegyzők Közlönye*, 2005/10., 2–8.
- Christian von Bar et al.: *Principles, Definitions and Model Rules of European Private Law. Draft Common Frame of Reference (DCFR)*, Outline Edition, Munich, Sellier, 2009.
- Csőke Andrea: Mi lesz veled végrehajtási jog?, *Fizetéseképtelenségi Jog*, 2023/1. online, <https://doi.org/10.55413/558.A2300103.FJO>.
- Fehérváry Jenő: *A magyar polgári végrehajtási jog rendszere*, 5. kiadás, Budapest, Grill, 1935.
- Gyekiczky Tamás (szerk.): *Nagykommentár a bírósági végrehajtásról szóló 1994. évi LIII. törvényhez* (archív). A nagykommentár utolsó időállapota: 2013. július 1., Budapest, Wolters Kluwer, 2013.
- Kovács Béla: Elévülés, *A Jog*, 26 (1907) 13., 97–99.
- Lukács Tamás – Martonovics Bernadett – Schadl György(szerk.): *Nagykommentár a bírósági végrehajtásról szóló 1994. évi LIII. törvényhez* (), 2025. március 1. időállapotú, 2025-ös Jogtár-formátumú kiadás.
- Marcsek Gabriella: A közjegyző által végrehajtási záradék kiállításával elrendelt végrehajtással kapcsolatban igénybe vehető jogorvoslatok, *Közjegyzők Közlönye*, 2021/1., 67–78.
- Márkus Dezső: *Magyar magánjog mai érvényében* II. kötet: Kötelmi jog, Öröklési jog, Budapest, Grill, 1906.
- Mocsár Attila Zsolt: Tartozás-elismerést tartalmazó közjegyzői okiratba foglalt követelés elévülése, *Közjegyzők Közlönye*, 2014/4., 8–13.
- Nagy Adrienn: Gondolatok a végrehajtási jog elévüléséről, *Acta Universitatis Szegediensis: Forum: Acta Juridica et Politica*, 2023/2., 77–87.
- Nagy Adrienn: VII. Fejezet, A végrehajtási jog elévülése, in: *Kézikönyv a bírósági végrehajtás foganatosításához* (szerk: Wopera Zsuzsa – Gyovai Márk), Budapest, Wolters Kluwer, 2016, online, Jogtár formátumú kiadás.
- Pap Péter: Végrehajtási cselekmények a Kúria gyakorlatában, *Kúriai Döntések*, 2024/6. – Fórum rovat.
- Pataki János István: Az 1881. évi LX. törvénycikk a végrehajtási eljárásról, *Jogelméleti Szemle* 2014/4., 88–96., <https://doi.org/10.59558/jesz.2014.4.88>.
- Pusztahelyi Réka: *A magánjogi elévülés*, Miskolc, Novotni Alapítvány, 2015. https://real.mtak.hu/26056/1/Pusztahelyi_monog2015%20%281%29.pdf

-
- Rajnai Mariann: A végrehajtási jog természetének értelmezése a magyar jogban az európai fizetésképtelenségi rendeletre tekintettel, *Fizetésképtelenségi Jog*, 2022/3., online, <https://doi.org/10.55413/558.A2200306.FJO>.
 - Szécsényi-Nagy Kristóf: Mikor évül el a közjegyzői okiratba foglalt követelés?, *Magyar Jog*, 2014/10., 586-591.
 - Székely Miklós: Elévülés, *A Jog*, 26 (1907) 15., 115–117.
 - Szigligeti Viktor: A végrehajtási jog elévülésének néhány vitás kérdése, *Jogtudományi Közlöny*, 1967/3–4., 209–220.
 - Szladits Károly (szerk.): *Magyar Magánjog* I. kötet, Budapest, Grill, 1938.
 - Vékás Lajos: Ptk. 6:25.§-hoz fűzött kommentár. In: *Nagykommentár a Polgári Törvénykönyvről szóló 2013. évi V. törvényhez* (szerk.: Gárdos Péter, Vékás Lajos), 2025. június 20. időállapotú, 2025. évi Jogtár-formátumú kiadás, Online, Budapest, Wolters Kluwer, 2025.
 - Villányi László: Követelések megszűnése és elévülés, in: *Magyar Magánjog III: Kötelmi Jog Általános Része* (szerk. Szladits Károly), Budapest, Grill, 1941.
-

„A közlés és alakítás együttes követelménye” – gondolatok a felhasználási szerződések írásbeliségéről

Sápi Edit*

A tanulmány a felhasználási szerződések kötelező írásbelisége mögött rejlő indokokat és a joggyakorlatban felmerülő problémák kérdéseit járja körül. Az Sztj. alapján, a felhasználási szerződéseket írásba kell foglalni, ennek mellőzése semmisséget eredményez. Gyakran tapasztalható azonban az a jelenség, hogy a felek csupán szóban vagy ráutaló magatartással kötik meg az említett szerződéseket. A tanulmány vizsgálja továbbá a Ptk. 6:7. § (3) bekezdésének alkalmazhatóságát is az alkalmazás akadályait a felhasználási szerződésekben. **Kulcsszavak:** szerzői jog, felhasználási szerződés alakítása, felhasználási szerződés semmissége, szerzői jog-tudatosság

"The combined requirement of communication and formality" – Reflections on the written nature of user agreements

The study examines the reasons behind the mandatory form of license contracts and the issues of problems arising in legal practice. According to the Copyright Act, license contracts shall be concluded in writing, failure to do so results in nullity. However, it is often observed that the parties conclude the aforementioned contracts only verbally or by suggestive conduct. The study also examines the applicability of Article 6:7 (3) of the Civil Code and the obstacles to its application in licence contracts.

Keywords: copyright law, formal requirement of licence agreement, nullity of licence agreement, copyright law-awareness

<https://doi.org/10.32980/MJSz.2025.3.193>

Bíró György Professzor Urat harmadéves joghallgatóként ismertem meg, amikor szemináriumi csoportvezetőm lett. Lenyűgöző tárgyi tudása mellett szellemes példái, humora, a csoportunkhoz való laza és jóindulatú hozzáállása mind tovább erősített abban a gondolatomban, hogy a későbbiek során elsődlegesen polgári joggal szeretnék foglalkozni. Tanár Úr később örömmel fogadta, amikor megkerestem, hogy szeretnék hozzá doktorandusznak jelentkezni. Kissé meglepődött, de nyitottan fogadta, mikor meghallotta, hogy a szellemi alkotások joga, elsődlegesen a szerzői jog érdekel. A mai napig meghatározó emlékem, ahogy ekkor azt mondta, „Jó lesz az kislányom, hiszen ott annyi szép dolog van, amivel megéri foglalkozni.” Tanár Úr

* Egyetemi docens, Miskolci Egyetem, Állam-és Jogtudományi Kar, Civilisztikai Tudományok Intézete, Polgári Jogi Tanszék. Köszönöm Leszkoven Lászlónak a kézirat első változatához fűzött javaslatait, megjegyzéseit!

doktoranduszi tanulmányaim első éveit tudta végig kísérni és sokszor igyekezett abba az irányba terelni, hogy az Szjt. és a Polgári Törvénykönyv kapcsolódásaival foglalkozzam. Emellett többször nekem szegezte konzultációink során, hogy „De mi ennek az egésznek a célja? Azt nézd meg, hogy ez miért így van!” Jelen tanulmányban Tanár Úr tiszteletére igyekeztem olyan témát választani, amelyben a mögöttes célok és az Szjt. – Ptk. viszony is körvonalazható. Végső soron úgy hiszem – és remélem – hogy ez a témakör Öt is érdekelné.

1. Problémafelvetés

Bár a szerzői jogi perek száma nem mondható tetemesnek, lényegesen több ügyet generál a vagyoni jogok megsértése – különösen a felhasználási szerződés írásbeliségének elhagyása -, mint a személyhez fűződő jogok sérelme. Az eddigi bírói gyakorlatból az talán leszűrhető, hogy ha egy felhasználási jogviszonyban probléma merül fel, az több esetben is társulhat az írásbeliség hiányával. Ehhez képest a szerzői jogról szóló törvény¹ egyértelműen leszögezi, hogy „A felhasználási szerződést –ha e törvény eltérően nem rendelkezik –írásba kell foglalni.”² Így tehát a Ptk. által jognyilatkozat tételre vonatkozó általános szabály, az alakszerűtlenség³ a felhasználási szerződések esetében – összhangban a Ptk. rendelkezéseivel is⁴ – nem érvényesül. Látható ugyanakkor, hogy a szerzői művek felhasználására lehetőséget biztosító megállapodások kizárólag írásban érvényesek.

Érdekes ezt annak fényében is átgondolni, hogy a laikusok nagy része hagyományosan ragaszkodik ahhoz, hogy „csak az a szerződés, ami le van írva”. Ehhez képest a felhasználási szerződésekkel kapcsolatos jogvitákban még mindig kiütközik az a probléma, hogy a felek jobb esetben szóban megegyeznek a jogosultat illető díjazásról, de rosszabb esetben még ezt is elhanyagolják, pusztán ráutaló magatartással intézik,⁵ a megállapodásukat pedig egyáltalán nem rögzítik írásos formában. Ennek a hozzáállásnak az oka több tényezőben keresendő – pszichológia, társadalmi, történelmi –, de az okok teljes feltárása – noha tanulságos lehetne – meghaladja ennek a munkának a kereteit.⁶ Nézetem szerint egyrészt komoly tényező ebben, hogy még mindig – a szerzői jog több mint 300 éves fennállása óta is⁷ – a szerzői jogi kérdésekben nem elég tudatosak sem az alkotók, sem pedig a

¹ 1999. évi LXXVI. törvény a szerzői jogról (a továbbiakban: Szjt.)

² Szjt. 45. § (1) bek. A törvényszöveg által említett kivételeket a következő bekezdés tartalmazza.

³ 2013. évi V. törvény a Polgári Törvénykönyvről (a továbbiakban: Ptk.) 6:4. § (2) bek.

⁴ Ptk. 6:6. § (1) bek.

⁵ Pogácsás Anett: Ráutaló magatartás a szerzői jogban – gondolatok a felhasználási szerződés formájáról, In: Tókey Balázs (szerk.): *Liber Amicorum - Ünnepi tanulmányok Kisfaludi András 65. születésnapjára*, Wolters Kluwer Hungary, Budapest, 2023, 315-324. o.

⁶ Balás P. Elemér: Szerzői jog és dologi dinamizmus, In *Emlékkönyv Dr. Szladits Károly tanári működésének harmincadik évfordulójára*, Grill Károly Könyvkiadóvállalata, Budapest, 1938, 18. o.

⁷ Bár a hazai szerzői jog első kodifikált jogforrása a szerzői jogról szóló 1921. évi LIV. törvénycikk volt, a világon az első szerzői jogi törvényt 1709-ben fogadták el, Angliában. Ez volt az ún. Statute of Anne, hivatalos elnevezésén az *'An Act for the Encouragement of Learning, by vesting the Copies of Printed Books in the Authors or purchasers of such Copies, during the Times therein mentioned. (Copyright Act 1709 8 Anne c.21.)'*

felhasználók. Másrészt egyes művészeti területeken időről-időre tapasztalható a pesszimista és bizalmatlan hozzáállás a jogi rendelkezésekhez, a szerződési kikötésekhez.⁸ Esetenként a felek „fölsleges formáságnak”, bizalmatlanságnak tekintik a jogviszony pontos szerződési keretek közé szorítását. Emiatt, vagy nem kötnek írásbeli szerződést, vagy ha kötnek is, annak tartalma hiányos lehet, így pedig akár a szerződés létezése is veszélybe kerülhet.

Zárójelben jegyezzük meg, hogy ezen a gyakorlaton aligha segít az internetes környezetben felnőtt felhasználók és társadalom hozzáállása. Bár több esetben a közvélekedés abba az irányba mozdul el, hogy „az internetes felhasználások szabadok” és „minden szabadon felhasználható, ami az interneten megtalálható”, ez egyrészt helytelen értelmezés, másrészt pedig rossz mintákat vetít előre. Mindemellett ez a probléma öngerjesztő, ezért nehéz vele szemben fellépni. Látható emellett, hogy a szerzői joggal szemben sok esetben szkeptikusak, azt egyfajta tilalmakkal átszőtt akadályrendszernek tekintik. Emellett a szerzők esetenként szemérmesen közelítenek alkotásuk gazdasági kiaknázási lehetőségeihez, a művészek pedig helyenként jogászi akadékoskodásnak tekintik a szerződések írásba foglalását, holott ez mindannyiuk számára garanciális jelleggel bír(na).

2. A felhasználási szerződés és alakiséga

A szerzői vagyoni jogok alapján a szerzőt megilleti a mű egészének vagy valamely azonosítható részének anyagi formában és nem anyagi formában történő bármilyen felhasználása és minden egyes felhasználás engedélyezése.⁹ Az anyagi formában való felhasználás esetén egy dologi műpéldányban testesül meg a felhasználás (pl. többszörözés), míg a nem anyagi formájú felhasználás esetén nem beszélhetünk dologi műpéldányról (pl. nyilvános előadás). Független azonban a felhasználási engedély előírása attól, hogy a felhasználás anyagi, vagy nem anyagi formában történik-e.

Az alapvető szabály a jogosításra, jogszerű felhasználásra vonatkozóan a szerzői jogi törvény 16. § első mondata, mely kógens előírásként rögzíti, *hogy „A szerzői jogi védelem alapján a szerzőnek kizárólagos joga van a mű egészének vagy valamely azonosítható részének anyagi formában és nem anyagi formában történő bármilyen felhasználására és minden egyes felhasználás engedélyezésére.”* Ehhez a rendelkezéshez kapcsolódó magyarázatként Gyertyánfy Péter kifejti, hogy a vagyoni jogok abszolút jogosultságára épül a szerző kizárólagos felhasználási joga és azok engedélyezése. A kizárólagos jog a mű teljes társadalmi felhasználási lehetőségeit átfogja.¹⁰ A kizárólagosság kapcsán fejtette ki Benárd Aurél, hogy a vagyoni jogok következménye az, hogy elegendő a szerző művének bármiféle felhasználását észlelni, a törvényi szabály a felhasználóra hárítja azt a terhet, hogy felhasználásának

⁸ Vereb Tamás: Amikor Shakespeare kabátját lopják – A szerzői jog magyarországi állapotáról, *Színház*, 2005/1. 43-48. o.

⁹ Szt. 16. § (1) bek.

¹⁰ Gyertyánfy Péter: *Vagyoni jogok*, in Gyertyánfy Péter (szerk.): *A szerzői jogi törvény magyarázata*. KJK-Kerszöv Jogi és Üzleti Kiadó Kft., Budapest, 2000. 96. o.

jogszerűségét igazolja, melyet leggyakrabban a szerzőtől kapott engedély legitimál.¹¹ Ezzel összefügg egyebekben a szabad felhasználás azon szabálya is, miszerint a felhasználónak kell bizonyítania azt, hogy cselekménye valamely szabad felhasználási esetkörét valósította meg. Ezen az sem változtat, hogy az közvetlenül alapjogi kötődésű szabad felhasználásokat ma már részben „users’ right”-nak tekintik.¹² A felhasználási jogot tehát – függetlenül attól, hogy van-e dologi műpéldány, vagy sem – a felhasználási szerződés alapítja és e jog keletkezéséhez a mű átadása általában nem szükséges.¹³

A szerződéskötés joga alapvetően az eredeti szerzőt illeti meg, hiszen mindenki más „csak tőle származtatott jogon”¹⁴ köthet a jogosulti pozícióban felhasználási szerződést.¹⁵ Ezt követi a bírói gyakorlat is, kiemelve, hogy a szerzői jog jogosultjának – ezzel ellentétben, kifejezett kikötés hiányában – akkor is joga van saját nevében felhasználási szerződést kötni, ha szerzői joga kezelésére és a szerzői mű felhasználásának engedélyezésére harmadik személynek megbízást adott,¹⁶ hiszen ez olyan személyhez kötött jog, amely a szerző, illetve a szerzői vagyoni jogok jogosultjának kifejezett engedélye nélkül nem engedélyezhető.¹⁷

A felhasználás engedélyezése tekintetében ki kell emelni, hogy míg az 1969-es Sztj.¹⁸ nem tartalmazott alakszerűségi előírást a hozzájárulás formájára, addig a hatályos Sztj. 16. §-ának második mondata egyértelműen kimondja, hogy a törvény eltérő rendelkezése hiányában a felhasználásra engedély felhasználási szerződéssel szerezhető. A jogszabályi előírás tehát kifejezetten szerződésest kíván meg a felhasználó és a szerzői jogosult között. Ez tehát azt jelenti, hogy az 1969-es Sztj.-vel ellentétben¹⁹ nem engedi meg az egyoldalú jognyilatkozat formájában tett szerzői hozzájárulást,²⁰ hanem kizárólag szerződés keretei között teszi azt lehetővé. Mindez szintén jelentőséggel bír a gyakorlat számára is, hiszen a köztudatban még mindig él az a téves álláspont, hogy a szerzőtől kapott, egyoldalú jognyilatkozat elegendő és megfelelő a mű felhasználására. Ugyanígy, nem elegendő a felhasználási jog

¹¹ Benárd Aurél: A felhasználási szerződés általános szabályai, In: Benárd Aurél – Tímár István (szerk.): *A szerzői jog kézikönyve*. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1973, 117. o.

¹² A Fővárosi Ítéltábla 8. Pf. 20 112/2003/5. számon közzétett döntésében kimondta, hogy „Szerzői mű engedély nélküli felhasználására alapított kereseti követelésekkel szemben a szabad felhasználással védekező alperest terheli annak bizonyítása, hogy a szabad felhasználás körébe esett a felhasználás.” (Közzétéve: BDT 2004. 137.)

¹³ Faludi Gábor: A jövőben megalkotandó műre vonatkozó felhasználási szerződés fogalma, In: Gyertyánfy Péter, Legeza Dénes (szerk.): *Nagykommentár a szerzői jogról szóló 1999. évi LXXVI. törvényhez*, Wolters Kluwer, 2023, 400. o.

¹⁴ Benárd i.m., 170. o.

¹⁵ Így egyedi származékos jogszerzőnek tekinthető a felhasználó, ha másra átruházhatja a felhasználás jogát, míg a szerző általános jogutódai az örököse(i), törvény külön rendelkezése folytán szerződés megkötésére feljogosított személyek közé pedig a közös jogkezelő szervezeteket sorolhatjuk. Erről bővebben lásd: Benárd: i.m., 170-171.

¹⁶ BDT2017. 3625. Ugyanezt hangsúlyozza a BDT2022. 4465. számon közzétett döntés is, amelyben kiemelte a bíróság, hogy fényképészeti alkotások honlapra és közösségi oldalra történő kitétele túllépi a családi-, baráti körben történő bemutatást, így a felhasználás engedély nélkül jogsértő.

¹⁷ BH2018. 228. Ugyanezt hangsúlyozza a Pécsi Ítéltábla a Gf.IV.40.037/2021/4. sz. döntésében.

¹⁸ 1969. évi III. törvény a szerzői jogról (a továbbiakban: 1969-es Sztj.)

¹⁹ Vö. 1969-es Sztj. 13. § (1) bekezdése: *A mű bármilyen felhasználásához - ha a törvény eltérően nem rendelkezik - a szerző hozzájárulása szükséges.*

²⁰ Benárd: i.m. 115. o.

felhasználó oldalán történő keletkeztetésére a műpéldány birtokátruházása, vagy tulajdonának átruházása,²¹ még akkor sem, ha magát a szerzői jogi védelmet keletkeztető jogi tény a mű létrejötte.²²

A nyilatkozatok alakiséga kapcsán Bíró György úgy fogalmazott, hogy „Ahhoz, hogy az akaratnyilatkozathoz jogi hatás is fűződhessék, több esetben a nyilatkozatnak bizonyos érvényességi, tartalmi és alaki feltételeknek is eleget kell tennie. (...) az akaratnyilatkozatnak a közlés és az alakiség együttes követelményének kell megfelelnie.”²³ Ahhoz tehát, hogy a felhasználási jog – szerződéses keretek közötti – gyakorlása jogszerűen megjelenjen, a közlésnek címzett nyilatkozat formájában kell megvalósulnia, amely keretében megtörténik a vagyoni jog átengedése. Másrészt az alakiségnek, vagyis az írásbeliségnek is meg kell jelennie. A felhasználási szerződések írásbeli formában való rögzítésének okát a korábbi jogirodalom abban látta, hogy „a felhasználási szerződést felhasználói oldalról rendszerint (...) szervezetek kötik”²⁴, a törvény pedig a kialakult társadalmi gyakorlatot emelte törvényerőre.

Ez a helyzet az idézett sorok megírása óta annyiban változott, hogy a felhasználók köre erőteljesen bővült és mára már bárki lehet felhasználó, köszönhetően a művek tömeges létrejöttének. Ettől függetlenül az gyakorta előfordul, hogy a felhasználónak működési engedélyt kell szereznie, vagy nyilvántartásba vételét kell eszközölnie ahhoz, hogy a felhasználást ténylegesen megvalósíthassa.²⁵

Az írásbeli alak előírásának következtében a szóbeli megegyezés, vagy ráutaló magatartással tett nyilatkozat²⁶ nem lesz érvényes. A ráutaló magatartásnak megvan a maga helye a szerzői jogi viszonyokban is, például a mű nyilvánosságra hozatala vonatkozásában, felhasználási engedély adásában azonban nem kaphat teret.²⁷ A megkérdőjelezhetetlen szabály és a következetes bírói gyakorlat²⁸ ellenére ugyanakkor a szigorú szabály hiánytalan alkalmazása a mindennapi életben még mindig várat magára. Az, hogy a szerződés írásbeli formába foglalása miért maradt el, a jogkövetkezmény alkalmazása szempontjából közömbös.²⁹

A Ptk. értelmében az írásbeli alakhoz kötött szerződés akkor érvényes, ha legalább a lényeges tartalmát írásba foglalták³⁰ és ha a jognyilatkozatát a nyilatkozó

²¹ Faludi Gábor: A felhasználási szerződés fogalma, In: Gyertyánfy Péter, Legeza Dénes (szerk.): *Nagykommentár a szerzői jogról szóló 1999. évi LXXVI. törvényhez*, Wolters Kluwer, 2023, 365. o.

²² Kúria Pfv.20188/2024/6

²³ Bíró György: *Magyar polgári jog. A kötelmi jog és a szerződés tan közös szabályai*, Miskolc, Novotni Alapítvány, 2000, 120. o.

²⁴ Benárd: i.m. 175. o.

²⁵ Grad-Gyenge Anikó: *Egy modern szerzői jog*, Budapest, Wolters Kluwer, 2019, 122. o.

²⁶ Lásd: a BDT2019. 3989. számon közzétett ítéletet, amely kiemelte, hogy a kézirat szerző általi átadásával érvényes kiadói szerződés nem jön létre, mert felhasználási engedély ráutaló magatartással nem adható.

²⁷ Pogácsás Anett: Ráutaló magatartás a szerzői jogban – gondolatok a felhasználási szerződés formájáról, In: Tókey Balázs (szerk.): *Liber Amicorum - Ünnepi tanulmányok Kisfaludi András 65. születésnapjára*, Wolters Kluwer Hungary, Budapest, 2023, 318. o.

²⁸ BDT2019. 3989. A kézirat szerző általi átadásával érvényes kiadói szerződés nem jön létre, mert felhasználási engedély ráutaló magatartással nem adható.

²⁹ BH 2004.9.

³⁰ Ptk. 6:7. § (1) bek.

fél aláírta,³¹ hiszen ahogy *Kolosváry Bálint* is fogalmazott „*A formális ügyletek rendszerinti formasága: a) írásbafoglalás és aláírás*”.³² Felhasználási szerződés esetében – mint már utaltunk rá – nem elegendő önmagában a szerző nyilatkozata és aláírása, lévén, hogy kontraktuális jogviszonyról beszélünk, a szerződés lényeges kérdéseit is írásba kell foglalni.

Régóta elismert tény, hogy a technikai fejlődés komoly hatást gyakorol a jogviszonyokra, így a jogtudomány állására, változásaira is. A technológiai fejlődés eredendően kéz a kézben jár a szerzői jogi és iparjogvédelmi szabályozással,³³ de a jogrendszer valamennyi területét érinti. Az írásbeliség követelménye kapcsán is tapasztalható mindez, hiszen a technikai fejlődés folyamatosan új jognyilatkozati formákat tesz lehetővé.³⁴ Ptk. 6:7. § (3) bekezdésében³⁵ előírt technológiasemleges írásba foglalás irányadó a felhasználási szerződések megkötésénél is. ^{Utal arra a jogirodalom, hogy} ezzel a megoldással a jogalkotó különválasztja a valódi írásos formát (írásban megtett és aláírt jognyilatkozat) és az azzal azonosnak tekintendő formát úgy, hogy ez utóbbihoz egy meghatározást³⁶ is rögzít.³⁷ A szabály számos vitát generált a jogirodalomban és feladta a leckét a jogalkalmazóknak is.

Wellmann György nézete szerint az elektronikus okirat akkor tesz eleget az írásbeliség kritériumának, ha fokozott biztonságú elektronikus aláírással és időbélyegzővel van ellátva,³⁸ így a faxon, e-mailen, SMS-ben megtett nyilatkozat nem minősül írásban megtettnek.³⁹ A *Ptk. Tanácsadó Testületének* többségi véleménye szerint a bíróságnak minden esetben meg kell vizsgálnia és meg kell állapítania, hogy az adott közlési forma⁴⁰ az adott körülmények között megfelelt-e ezeknek a feltételeknek. A Tanácsadó Testület tagjainak kisebbségi álláspontja szerint pedig elektronikus úton tett jognyilatkozat akkor tesz eleget az írásbeliség követelményének, ha azt a Ptk. vonatkozó rendelkezésének megfelelően elektronikusan aláírják.⁴¹ Van olyan álláspont, amely szerint a Ptk. írásbeliség koncepciója alatt érteni kell az egyszerű, minősített elektronikus aláírással nem rendelkező elektronikus levelet (e-mailt) is, mert a rendelkezés mögött nem a megmáshíthatatlanságot kell keresni, hanem a változatlan visszaidézés célja az, hogy

³¹ Ptk. 6:7. § (2) bek.

³² Kolosváry Bálint: *Magánjog*. Harmadik átdolgozott és bővített kiadás, Studium, Budapest, 1930, 49. o.

³³ Mezei Péter: A technológia és a szerzői jog szimbiózisa, *Jogtudományi Közöny*, 2012/5. 197-208. o.

³⁴ Szádeczky Tamás: Az elektronikus írásbeliség és problémái, *Infokommunikáció és Jog*, 2009/3. 67-71. o.

³⁵ Vö. 2/5/2020. Választottbírói ítélet.

³⁶ Ptk. 6:7. § (3) Írásba foglaltnak kell tekinteni a jognyilatkozatot akkor is, ha annak közlésére a jognyilatkozatban foglalt tartalom változatlan visszaidézésére, a nyilatkozattevő személyének és a nyilatkozat megtétele időpontjának azonosítására alkalmas formában kerül sor.

³⁷ Éless Tamás: Két dilemma az írásbeli jognyilatkozatok kapcsán, *Magyar Jog*, 2015/6. ,321.o.

³⁸ Wellmann György: *A szerződések általános szabályai az új Ptk.-ban – II. Rész, Szerződések tára - Az új Ptk. alapján*, 31. o.

³⁹ Wellmann: i.m. 20. o.

⁴⁰ Ilyenek az e-mailben, ahhoz csatolt file-ban, beszúrt aláírásképfájllal ellátott, szövegszerkesztővel szerkesztett, szerkeszthető vagy nem szerkeszthető formába konvertáltan elküldött, chat felületen, SMS-ben, a másik fél által rendelkezésre bocsátott platformon elektronikus úton tett írásbeli nyilatkozatok.

⁴¹ Új Ptk. Tanácsadó Testület véleménye - A jognyilatkozat írásbeliségének követelményei a Ptk. 6:7. § (3) bekezdésének az alkalmazásában. <https://kuria-birosag.hu/ptk>

az írásbeli formában elkészült jognyilatkozatot később is újra elő tudjuk venni, amennyiben vita támad a tartalmat illetően.⁴² Amennyiben ezt az álláspontot tekintjük irányadónak, úgy lazul a kötöttség és könnyebben lehet hivatkozni a kérdéses jognyilatkozat írásbeli formájára. Így ez megkönnyíti a szerződéskötési folyamatot. Kérdéses ugyanakkor, hogy ha ez a szelence kinyílik, akkor a jogalanyok „nem sírják-e vissza” azt, amikor csak a hagyományos írásbeli forma volt elfogadható. Az egyik kapcsolódó ítéletben a bíróság úgy határozott, hogy *„A kiadói szerződés érvényességi kelléke annak írásba foglalása. E követelménynek nem felel meg a felek elektronikus levelezése, amelyre nem fokozott biztonságú elektronikus aláírással ellátott ajánlatváltással került sor.”*⁴³

A Ptk. 6:7. § (3) bek. értelmezésében a bírói gyakorlat egyelőre nem egységes. Mindenesetre, ha a bíróságok konzekvensen a megszorító értelmezés mellett teszik le a voksukat, így aligha nyújt e szabály valós könnyítést a feleknek, hogy lépést tartsanak a technológiai fejlődéssel az egyes szerződéses folyamatokban. Azokban a szerzői jogi vitákban pedig, ahol a felek olyan könnyedén szemet hunytak az írásbeliség garanciái felett, ott a lényeges kérdésekben való megállapodás hiányosságai miatt már a szerződés létezése is kétséges lehet.

Hangsúlyozza a jogirodalom is, hogy a felhasználási szerződés létrejöttének megállapítása kapcsán nem könnyű a helyzet, hiszen a szerzői jogban az írásbeliség követelménye számít kiindulópontnak a felhasználási szerződéseket illetően.⁴⁴ A polgári jog szerint az írásbeliség elmulasztásának következménye az, hogy bár a szerződés létrejött, azonban az érvénytelen,⁴⁵ hiszen az a szerződési jognyilatkozat sérülését eredményezi.⁴⁶ A felhasználási szerződések sajátossága és önállósága⁴⁷ azonban e szempontból abban is megmutatkozik, hogy az írásba foglalás elmaradása – bár az Szjt. szerint is semmisséget eredményez, de – gyakorta a szerződés létezését is aláássa. Ennek oka, hogy az írásba foglalás mellőzésével együtt a felek sok esetben a felhasználás lényeges elemeiről sem egyeznek meg, amely pedig alapjaiban rengeti meg jogviszonyukat. Bár ez más jogviszonyokra is igaz lehet, amennyiben nincsen jogszerű felhasználási szerződés a felek között a mű felhasználására vonatkozóan, úgy a felhasználás jogosulatlan is.⁴⁸ Tehát nem „egyszerűen” érvénytelen, esetlegesen nem létező szerződésről beszélünk, hanem ezekben a jogviszonyokban gyakorta társulhat a helyzet mellé egy jogsértés, amelyre további következmények alkalmazási lehetősége is megnyílik.⁴⁹

⁴² Kovács Krisztián: Írásbeli forma az új Ptk.-ban, *Polgári Jog*, 2016/2.

⁴³ Fővárosi ítéletőktábla 8.Pf.20.394/2016/3. sz. határozat. Közzétéve: BDT 2017. 3734.

⁴⁴ Pogácsás Anett: „Néma gyerekek...” - a szerzői jogi felhasználási szerződések értelmezésének egyes aspektusai. *Iustum Aequum Sautare*, 2022/2., 126-127. o.

⁴⁵ Ptk. 6:94. §

⁴⁶ Vékás Lajos: Az alakszerűségi hiba és orvoslása, in: Gárdos Péter, Vékás Lajos (szerk.): *Nagykommentár a Polgári Törvénykönyvről szóló 2013. évi V. törvényhez*, 2022. május 28. időállapotú 2022. évi Jogtár-formátumú kiadás.

⁴⁷ Részletesen lásd: Faludi Gábor: A felhasználási szerződés és a Ptk. viszonyának egyes kérdései, *Gazdaság és Jog*, 2001/9, 3-10.; valamint Faludi Gábor: A felhasználási szerződés önállósága az „életmű” szerződés példáján. In: *Liber Amicorum Studia E. Weiss dedicata. Ünnepi dolgozatok Weiss Emilia tiszteletére*. ELTE ÁJK Polgári Jogi Tanszék, Budapest, 2002.

⁴⁸ Szjt. 16. § (6) bek. Vö. Ptk. 6:108. § (1) bek.

⁴⁹ Szjt. 94. §

Az Sztj. 45. § (1) bekezdése a semmisség jogkövetkezményével sújtja a felek megállapodását, ha az – a törvényi kivételtől eltekintve, melyekről később még lesz szó – nélkülözi az írásbeliség követelményét. E körben utal arra a jogirodalom, hogy „Az írásba foglalás kötelezettségét (...) helyes tágan értelmezni. Ez annyit jelent, hogy a felhasználási szerződéssel kapcsolatos minden nyilatkozat – álláspontunk szerint – csak írásban érvényes.”⁵⁰ Ennek oka lehet az, hogy a szerzői jog egyik fő célkitűzése a szerző védelme, amely törekvés kevésbé valósulna meg, ha bár a felhasználási szerződés írásba foglalása kötelező volna, de a kapcsolódó további, a szerződés lényegét érintő nyilatkozatok tekintetében ez a követelmény nem állna fenn. Vannak olyan nyilatkozatok, amelyek tartalma akár ki is üresíthetne szerzői jogi garanciákat, emiatt nem volna szerencsés, ha ezek a nyilatkozatok szóban is érvényesek volnának. Másrészt pedig a polgári jogban ismert azonos alakúság szabályával⁵¹ menne szembe a fentitől eltérő értelmezés.⁵²

3. A jövőben megalkotandó műre vonatkozó szerződés specialitása

Szintén fontos különbséget tenni – ami a gyakorlatban sokszor elmosódó kérdés – a mű létrehozására és felhasználására vonatkozó szerződés és a vállalkozási szerződés közötti.⁵³ Ismert olyan bírósági határozat, amely szerint a vállalkozási szerződés tárgya lehet szellemi alkotás előállítása is, mely esetekben a szellemi alkotás jogvédelmét nem érintő kérdéseiben a vállalkozási szerződés szabályait kell alkalmazni, ha pedig a szellemi alkotás kielégíti a külön törvényben foglalt kritériumokat, az ezzel kapcsolatos jogvitában a jogvédelemre a külön törvény az irányadó.⁵⁴ Meglátásunk szerint azonban ezt abban a vonatkozásban pontosítani szükséges, hogy amennyiben a mű felhasználására is igényt tart a „megrendelő” – ahogyan az jellemzően történik – akkor már nem elegendő vállalkozási szerződésnek tekinteni a helyzetet, hanem jövőben megalkotandó műre vonatkozó szerződésként kell kezelni.⁵⁵ Ugyanezt hangsúlyozza *Faludi Gábor* is, utalva arra, hogy a szerződési gyakorlat sok esetben megfelelkezik arról, hogy „Ha a szerző tevékenységi (funkcionális művekre nézve általában vállalkozási, művészeti, irodalmi, tudományos

⁵⁰ Faludi Gábor: A felhasználási szerződés alakja, In: Gyertyánfy Péter, Legeza Dénes (szerk.): *Nagykommentár a szerzői jogról szóló 1999. évi LXXVI. törvényhez*, 2023, 382. o.

⁵¹ Ptk. 6:6. § (2) bek.

⁵² Az egyik, fentebb már hivatkozott ügyben az is problémát jelentett, hogy sem az eredeti megállapodást, sem pedig a módosítást nem foglalták írásba (Fővárosi Ítéltábla 20.Gf.40.137/2021/6-II.)

⁵³ A kérdésről átfogóan lásd: Barta Judit: A jövőben létrehozandó szellemi alkotásokra vonatkozó felhasználási, vállalkozási és tervezési szerződés összefüggései, In: Szalma József (szerk.): *A Magyar Tudomány Napja a Délvidéken 2015*, Újvidék, Vajdasági Magyar Tudományos Társaság, 2016, 229-242. o.

⁵⁴ Szegedi Ítéltábla Gf. I. 30 315/2010. (Közzétéve: BDT2011.2577.)

⁵⁵ Sztj. 49. § Erre a specialitásra utal egy másik közzétett döntés is, amely az Sztj. által a jövőben megalkotandó művel kapcsolatban felhívható szavatossági szabályok okán jelenti ki, a jövőben megalkotandó szerzői műre vonatkozó szerződés hibás teljesítése esetén a jogosult a szerzői jogról szóló törvényben meghatározott szavatossági jogokat érvényesítheti és a mással való kijavítás joga nem illeti meg. (BH2015. 11.) Lásd még továbbá a BDT2008. 1862. és a BH2021. 309. számon közzétett döntéseket.

*művekre megbízási jellegű) kötelezettsége szerzői jogi védelem alatt álló mű elkészítésére irányul, akkor a szerződés - a lex specialis miatt - elsősorban az Szjt. 49. § hatálya alá esik.*⁵⁶ Ilyenkor tehát maga a tényállás meghatározza a szerződés jellegét. Mindez pedig maga után vonja az alakítási követelményeket is, hiszen bár a Ptk. szerint a vállalkozási szerződés általános szabályai nem írnak elő írásbeli alakot, azonban a jövőben megalkotandó műre vonatkozó szerződés – lévén speciális felhasználási szerződés – csupán így érvényes. Ezt hangsúlyozta a bíróság a BH 2019. 231. számon közzétett döntésben, aláhúzva, hogy amennyiben a szerződés tárgya szoftver kifejlesztése, a létrehozandó mű szerzői jogi védelem alatt áll.⁵⁷ Összefoglalva tehát a megrendelő és a szerző között nem vállalkozási szerződés, hanem felhasználási szerződés jön létre, amelyet pedig írásba kell foglalni.

Itt pedig ismét visszautalunk a problémafelvetésben írt szerzői jog-tudatosság hiányosságára: Elképzelhető tehát az is, hogy az írásba foglalás elmaradásának az az oka, hogy a felek sok esetben „vállalkozási szerződésnek” tekintik a szerzői jogi tartalmú megállapodást, nem ismerik fel, hogy ez valójában felhasználási jogot érint, és nincsenek tudatában az írásbeliség követelményének.

4. A garancia alóli garanciák?

Az írásbeliség védelmi jellegű⁵⁸ főszabályától kivételes eltéréseket enged meg az Szjt. 45. § (2) bekezdésének felsorolása. Így nem kötelező a szerződés írásba foglalása

- a) sajtótermékben, napilapban vagy folyóiratban történő közzétételre kötött,
- b) nem kizárólagos, ingyenes, a 26. § (8) bekezdés második mondatában meghatározott felhasználási jogot engedő,
- c) szoftver és a gyűjteményes műnek minősülő adatbázis nem kizárólagos felhasználására felhasználási jogot engedő, vagy
- d) a szerző nem címzett vagy meghatározatlan számú személynek tett, ingyenes, nem kizárólagos felhasználási jog engedésére tett ajánlata elfogadásával létrejött felhasználási szerződés esetén.

Ezek a „lazítások” egyrészt azt a célt szolgálják, hogy a szerzői jogviszonyok felek általi rendezése könnyebben megtörténhessen, másrészt pedig van köztük olyan, [(b) pont] amely az online felhasználások jogszerűvé tételét igyekszik könnyíteni.

Ad a) A szerzői jogi szabályozásnak már régóta eleme – hiszen már az 1969-es Szjt. is így rendelkezett –, hogy a felhasználási szerződések írásbelisége alól kivételt engedjen abban az esetben, ha a mű sajtótermékben, napilapban, vagy folyóiratban jelenik meg. Ennek ellenére, a gyakorlatban itt is előfordulnak írásba foglalt szerződések, különösen abban az esetben, ha a szerző számára díjazást fizetnek. Meglátásom szerint ebben az esetben elsődlegesen nem szerzői jogi oka van a szerződés írásba foglalásának, hanem sokkal inkább adminisztratív, pénzügyi

⁵⁶ Faludi: *A jövőben megalkotandó műre vonatkozó felhasználási szerződés fogalma* i.m. 401. o.

⁵⁷ Szjt. 1. § (2) bek. c) pont

⁵⁸ Pogácsás Anett: *Garancia vagy akadály? A szerzői jogról való lemondás tilalmának helye egy rugalmas szerzői jogi rendszerben, Infokommunikáció és jog, 2017/1. 43. o.*

szempontok vezérlik ezt a gyakorlatot.

Ad b) Maga a 26. § a nyilvánossághoz való közvetítés vagyoni jogát taglalja. Nyilvánossághoz közvetítésről beszélünk, ha a mű sugárzással (földi sugárzás, műholdas sugárzás, kódolt sugárzás),⁵⁹ vezeték útján,⁶⁰ vagy más módon, továbbközvetítéssel,⁶¹ illetve a fent hivatkozott 26. § (8) bekezdése által szabályozott lehívásra történő hozzáférhetővé tétellel történik a mű felhasználása.⁶² A 26. § (8) bekezdésének értelmében a szerző kizárólagos joga, hogy művét a nyilvánossághoz közvetítse és hogy erre másnak engedélyt adjon, mely joga kiterjed arra az esetre is, amikor a művet vezeték útján vagy bármely más eszközzel vagy módon úgy teszik a nyilvánosság számára hozzáférhetővé, hogy a nyilvánosság tagjai a hozzáférés helyét és idejét egyénileg választhatják meg.⁶³ Ezt a felhasználási módot nevezzük „interaktív internetes felhasználásnak” is, mely esetben a felhasználás egyrészt járhat azzal az eredménnyel, hogy a közönség tagja a művet kizárólag érzékelheti, másrészt másolat birtokába juthat, mely utóbbi esetkört szokás letöltésnek nevezni. Ennek a felhasználási esetkörnek a lényege az, hogy a mű oly módon jut el a közönséghez, hogy a nyilvánosság tagja a műhöz való hozzáférés (online megtekintés vagy letöltés) helyét és idejét önállóan választja meg.

Ad c) Az Szjt. 2021 júniusa előtt úgy rendelkezett,⁶⁴ hogy nem kötelező a szoftver vagy az adatbázis felhasználására vonatkozó szerződés írásba foglalása a szoftver vagy az adatbázis műpéldányának a kereskedelmi forgalomban történő megszerzése esetén. Ez a szabály azonban csak a műpéldányok megszerzésére vonatkozott és nem volt alkalmazható azokban az esetekben, amikor szoftver létrehozására és felhasználására vonatkozott a felek megállapodása. Az új rendelkezés azonban az írásbeliség alóli felmentést kiterjeszti mindazon felhasználási szerződésekre, amelyek nem kizárólagos felhasználási jogot engednek ezen művek felhasználására. Ennek következtében a szoftver és a gyűjteményes műnek minősülő adatbázis mind visszatérhes, mind ingyenes, nem kizárólagos felhasználására vonatkozó szerződések megköthetőek szóban is, vagy ami gyakoribb, a „kattintásokkal megvalósuló” ráutaló magatartással.

Ad d) Ebben a pontban elsődlegesen az online környezet és az ennek nyomán egyre inkább elszaporodó olyan engedélyekre kell gondolnunk, mint például a Creative Commons licenzek, amelyek lehetővé teszik, hogy a szerző úgy adjon

⁵⁹ Szjt. 26. § (1) - (6) bekezdések

⁶⁰ Szjt. 26. § (7) bek.

⁶¹ Szjt. 28. §

⁶² Grad-Gyenge Anikó (szerk.): *Kézikönyv a szerzői jog érvényesítéséhez*. Útmutató a gyakorlat számára. ProArt, 2025. <http://www.szerzoijogikezikonyv.hu/#oldal/1/7>

⁶³ E szabály uniós háttérül szolgálja 2001/29/EK irányelv az információs társadalomban a szerzői és szomszédos jogok egyes vonatkozásainak összehangolásáról (a továbbiakban: InfoSoc irányelv). Az InfoSoc irányelv 3. cikk (1) bek. kezdésének értelmében ugyanis a nyilvánossághoz közvetítés keretében a tagállamok kötelesek a szerzők számára kizárólagos jogot biztosítani műveik vezetékes vagy vezeték nélküli nyilvánossághoz közvetítésének engedélyezésére, illetve megtiltására, beleértve az oly módon történő hozzáférhetővé tételt is, hogy a nyilvánosság tagjai a hozzáférés helyét és idejét egyénileg választhatják meg.

⁶⁴ A 2021-es átfogó Szjt. módosítás a szerzői jogról szóló 1999. évi LXXVI. törvény és a szerzői jogok és a szerzői joghoz kapcsolódó jogok közös kezeléséről szóló 2016. évi XCIII. törvény jogharmonizációs célú módosításáról szóló 2021. évi XXXVII. törvénnyel történt.

felhasználási engedélyt, hogy a felhasználási jog engedésére meghatározatlan számú személynek tesz nem címzett ajánlatot.

A fentiekén túlmenően az Szjt. még egy – szintén 2021 júniusában bevezetett - vélelmet állít fel arra vonatkozóan, hogy a közös jogkezelő szervezet és a felhasználó közötti felhasználási szerződést írásba foglaltnak kell tekinteni akkor is, ha az elektronikus úton úgy jön létre, ha a felek előzetesen ebben állapodtak meg írásban, és a felhasználási szerződést ennek a jognyilatkozatnak megfelelően, elektronikus úton kötik meg.⁶⁵ A törvény indokolása hangsúlyozza – álláspontunk szerint helyesen – hogy a fenti szabály bár szokatlan megoldás, hiszen kombinálja a hagyományos írásbeliséget és az elektronikus szerződéskötést, azonban a jogviszony alanyai szempontjából egy biztonságosabb megoldás, hiszen nem áll fenn az a veszély, hogy a Ptk. írásbeliségét szigorúan értelmező gyakorlat alapján ezek a szerződések semmisnek minősüljenek.

5. Konklúzió

Az előző fejezet címében feltett költőinek is tekinthető kérdés megválaszolásához figyelembe kell venni a jogalkotó célkitűzéseit és azokat a mögöttes társadalmi folyamatokat, amelyek minden jogterületet mozgatnak. Szinte már közhelyként kezeljük, hogy a jog szabályozás a technikai fejlődés mögött kullog, olyannyira a mindennapjainkban érezzük e helyzet súlyát. Ugyanakkor ez jogalkotási szempontból nem kis feladat, különösen arra tekintettel, hogy a gyorsan változó technológiai viszonyok között kell ma olyan jogi garanciákat biztosítani az (alkotó) embereknek, amely holnap is alkalmazható lesz. Hiszen mindig megvan a veszélye, hogy „*a modern korban, [megtaláljuk – a szerző] a dolgok önállósulását, spiritualizálását, ami azonban másfelől az emberek elszemélytelenedésével, elembertelenedésével, eldologiasodásával jár együtt.*”⁶⁶ Emiatt pedig a garanciákat, az elveket sok esetben csak úgy lehet ténylegesen biztosítani, ha a szigorú szabályon olykor engedünk.

A felhasználási szerződések írásbeliségének megkövetelését a magam részéről indokoltnak tartom, – azzal a szűk kivétellel, amelyet az Szjt. meghatároz –, ahogyan azt is, hogy a jogviszony módosítására irányuló lényeges jognyilatkozatokat továbbra is írásbeliséghez kösse a jogalkotó. Ennek okában alapvetően a szerzői érdeket, a szerzői garanciákat látom. Egyebekben – ha és amennyiben a jövőben – felmerülne az írásbeliség követelményének lazítása a felhasználási szerződésben, az ún. érdekvédelmi klauzula, miszerint, ha a felhasználási szerződés tartalma értelmezésre szorul, a szerző számára kedvezőbb értelmezést kell elfogadni,⁶⁷ könnyen kiüresedhetne, bizonyítási nehézségek okán. Ebben az esetben még az is előfordulhatna, hogy a szerzők kiszolgáltatottabb helyzetbe kerülnének és az egyébként sem túl magas szerzői jog-tudatosság is tovább csökkenne.

Meglátásom szerint nagy lépés lenne, ha sikerülne tudatosítani a gyakorlatban, hogy a szerződések megkötése és tartalmi elemeiknek pontos rögzítése nem a bizalmatlanság, vagy jogászai akadékoskodás jele, hanem valójában a felek,

⁶⁵ Szjt. 45. § (3) bek.

⁶⁶ Balás: i.m. 24. o.

⁶⁷ Szjt. 42. § (3) bek.

elsődlegesen a szerző érdekeit szolgálja.

Irodalomjegyzék

- Balás P. Elemér: Szerzői jog és dologi dinamizmus, In Emlékkönyv Dr. Szladits Károly tanári működésének harmincadik évfordulójára, Grill Károly Könyvkiadóvállalata, Budapest, 1938.
- Barta Judit: A jövőben létrehozandó szellemi alkotásokra vonatkozó felhasználási, vállalkozási és tervezési szerződés összefüggései, In: Szalma József (szerk.) A Magyar Tudomány Napja a Délvidéken 2015, Újvidék, Vajdasági Magyar Tudományos Társaság, 2016, 229-242.
- Benárd Aurél: A felhasználási szerződés általános szabályai, In: Benárd Aurél – Tímár István (szerk.): A szerzői jog kézikönyve. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1973.
- Bíró György: Magyar polgári jog. A kötelmi jog és a szerződés tan közös szabályai, Miskolc, Lícium Art, 2000.
- Éless Tamás: Két dilemma az írásbeli jognyilatkozatok kapcsán, Magyar Jog, 2015/6.
- Faludi Gábor: A felhasználási szerződés alakja, In: Gyertyánfy Péter, Legeza Dénes (szerk.): Nagykomentár a szerzői jogról szóló 1999. évi LXXVI. törvényhez, 2023.
- Faludi Gábor: A felhasználási szerződés és a Ptk. viszonyának egyes kérdései, Gazdaság és Jog, 2001/9, 3-10.
- Faludi Gábor: A felhasználási szerződés fogalma, In: Gyertyánfy Péter, Legeza Dénes (szerk.): Nagykomentár a szerzői jogról szóló 1999. évi LXXVI. törvényhez, 2023.
- Faludi Gábor: A felhasználási szerződés önállósága az „életmű” szerződés példáján. In: Liber Amicorum Studia E. Weiss dedicata. Ünnepi dolgozatok Weiss Emilia tiszteletére. ELTE ÁJK Polgári Jogi Tanszék, Budapest, 2002.
- Faludi Gábor: A jövőben megalkotandó műre vonatkozó felhasználási szerződés fogalma, In: Gyertyánfy Péter, Legeza Dénes (szerk.): Nagykomentár a szerzői jogról szóló 1999. évi LXXVI. törvényhez, 2023.
- Grad-Gyenge Anikó (szerk.): Kézikönyv a szerzői jog érvényesítéséhez. Útmutató a gyakorlat számára. <http://www.szerzoijogikezikonyv.hu/#oldal/1/7>
- Grad-Gyenge Anikó: Egy modern szerzői jog, Budapest, Wolters Kluwer, 2019, 122.
- Gyertyánfy Péter: Vagyoni jogok, in Gyertyánfy Péter (szerk.): A szerzői jogi törvény magyarázata. KJK-Kerszöv Jogi és Üzleti Kiadó Kft., Budapest, 2000.
- Kolosváry Bálint: Magánjog. Harmadik átdolgozott és bővített kiadás, Studium, Budapest, 1930.
- Kovács Krisztián: Írásbeli forma az új Ptk.-ban, Polgári Jog 2016/2.
- Mezei Péter: A technológia és a szerzői jog szimbiózisa, Jogtudományi Közlöny, 2012/5. 197-208.
- Pogácsás Anett: „Néma gyerekek...” - a szerzői jogi felhasználási szerződések értelmezésének egyes aspektusai. Iustum Aequum Sautare, 2022/2.

-
- Pogácsás Anett: Garancia vagy akadály? A szerzői jogról való lemondás tilalmának helye egy rugalmas szerzői jogi rendszerben, Infokommunikáció és jog, 2017/1.
 - Pogácsás Anett: Ráutaló magatartás a szerzői jogban – gondolatok a felhasználási szerződés formájáról, In: Tókey Balázs (szerk.): Liber Amicorum - Ünnepi tanulmányok Kisfaludi András 65. születésnapjára, Wolters Kluwer Hungary, Budapest, 2023, 315-324.
 - Szádeczky Tamás: Az elektronikus írásbeliség és problémái, Infokommunikáció és Jog, 2009/3. 67-71.
 - Vékás Lajos: Az alakszerűségi hiba és orvoslása, in: Gárdos Péter, Vékás Lajos (szerk.): Nagykomentár a Polgári Törvénykönyvről szóló 2013. évi V. törvényhez, 2022. május 28. időállapotú 2022. évi Jogtár-formátumú kiadás
 - Vereb Tamás: Amikor Shakespeare kabátját lopják – A szerzői jog magyarországi állapotáról, Színház, 2005/1. 43-48.
 - Wellmann György: A szerződések általános szabályai az új Ptk.-ban – II. Rész, Szerződések tára - Az új Ptk. alapján.
 - Wellmann György: A szerződések általános szabályai az új Ptk.-ban – I. Rész, Szerződések tára - Az új Ptk. alapján.
-

Munkavégzés a munkajog és polgári jog határán

Solymosi-Szekeres Bernadett* – Tóth Hilda**

A „gig” gazdaság digitális platformjain kialakult atipikus munkavégzéssel elterjedtek a munkáltatói jogkörök részleges vagy teljes automatizálására használt, mesterséges intelligenciára épülő eszközök, szoftverek használata. Hogyan jutott el a hagyományos munkajogviszonyoktól az ún. atipikus jogviszonyok alkalmazásáig, illetve továbbmenve, a munkavállalói garanciákat már nélkülöző polgári szerződések alkalmazásának a gyakorlatáig a munkaerőpiac. Az idő sürget, lehet –e még korlátozni, beavatkozni, illetve a szerződési szabadság elvére hivatkozva a piac önszabályozó mechanizmusára kell hagyni a feladatot, és feltartott kezekkel végignézni a majd két évszázad alatt kivívott munkavállalói jogok erodálását. A tanulmány röviden áttekinti a fejlődési ívet, és felveti a jelen kihívásait.

Kulcsszavak: hagyományos munkavégzés, platform munka, mesterséges intelligencia, digitalizáció, algoritmikus menedzsment

Work relations on the border of civil law and labour law

With the emergence of atypical work on the digital platforms of the gig economy, the use of artificial intelligence-based tools and software designed to partially or fully automate employer rights has become widespread. How did the labor market move from traditional employment relationships to the use of so-called atypical legal relationships and, further, to the practice of using civil contracts that no longer provide employee guarantees? Time is pressing. Is it still possible to restrict and intervene, or should we leave the task to the market's self-regulating mechanism, invoking the principle of freedom of contract, and stand by with our hands tied as we watch the erosion of employee rights that have been fought for over nearly two centuries? The study briefly reviews the development curve and raises the challenges of the present.

Keywords: traditional work, platform work, artificial intelligence, digitalization, algorithmic management

<https://doi.org/10.32980/MJSz.2025.3.206>

A polgári jog – ahogy a munkajog is – örökérvényű alapelveken alapul. Számos sarokköve már a római jogban is formálta a jogágot, amelyeket a történelem viharai sem mozdítottak ki a helyéről. A tanulmányunkban a rendkívüli Bíró György

* Egyetemi adjunktus, Miskolci Egyetem, Állam- és Jogtudományi Kar, Civilisztikai Tudományok Intézete, Munka- és Agrárjogi Intézeti Tanszék.

** Egyetemi docens, Miskolci Egyetem, Állam- és Jogtudományi Kar, Civilisztikai Tudományok Intézete, Munka- és Agrárjogi Intézeti Tanszék.

Tanár Úr emlékének adózunk, aki tudományos alapossággal, mégis gyakorlatias szemmel vizsgálta többek között a polgári jogi alapokon nyugvó munkavégzés jogi kereteit¹. A tanulmányunkban ezen keretek, a polgári jogi munkavégzés (megbízási és vállalkozási jogviszonyok) valamint a munkajog területén található munkaviszony közötti határok elmosódásával, valamint a gyorsan változó munkaerőpiaci körülmények miatt létrejött új munkavégzési formákkal foglalkozik, amely mind a Tanár Úr életében, mind a jövő nemzedékek számára óriási kihívást jelent a megfelelő szabályozási módok keresése során.

1. Az átalakuló munkavégzés jogi keretei²

A munka világát érintő változásoknak lehetünk tanúi a 21. században. Ez a folyamat nem más, mint elfordulás a hagyományos viszonyoktól, kiábrándulás a munkajogi keretektől,³ amelynek hatására a kevésbé szabályozott jogviszonyok jelentősége megnőtt.⁴ Válságba került a munkajog talaját jelentő társadalmi, gazdasági modell. A korábban uralkodó, fordista modellnek a lényege, hogy a munkajogi szabályozás a klasszikus munkaviszonyon alapul.⁵ A foglalkoztatás, a munkavállalás jogi természete azonban differenciálódott, hiszen a korábbi képlet az volt, hogy a függő munkát végző személy volt a munkavállaló, az önálló munkát teljesítő pedig a vállalkozó, megbízott, azonban kialakultak egyéb rétegek is. Eddig vitathatatlan tételnek minősült, hogy a munkajog tárgya a függő, önállótlan munka,⁶ ezért a munkajog célja egy felborult egyensúlyt kiegyenlíteni annyira, hogy az megfeleljen a „szerződéses elv, az önrendelkezés, a privátautonómia követelményeinek.”⁷

Ez az átalakulás azonban nem előzmény nélküli. A *gazdaság és a politika* változásai mindig kimutathatók voltak a munkajog dogmatikai rendszerének

¹ Ld. a megbízási szerződés kapcsán: Bíró György – Tóth Gergő: A megbízási szerződés hatályos szabályai, különös tekintettel a szerződés megszűnésére, *Advocat* 15:1 (2012), 15-20. o., Bíró György: *A megbízási szerződés felmondhatósága*, In: Barta Judit-Wopera Zsuzsa (szerk.) Kodifikációs tanulmányok a polgári jog és a polgári eljárásjog témakörében: a Magánjogot Oktató Fiatal jogászok és a Polgári Jogot Oktatók Országos Találkozóján, 2010. június 3-4-n elhangzott előadások alapján készült tanulmányok gyűjteménye, Miskolc, Novotni Alapítvány, 2011. 11-20. o.

² A fejezet alapja a következő monográfia: Solymosi-Szekeres Bernadett: *Munkajogon innen – munkaviszonyon túl*, Miskolc, Bíbor Kiadó, 2021.

³ Kiss György: A magyar munkajog megújulásának esélye az Európai Unió munkaügyi politikájának tükrében, *Pécsi Munkajogi Közlemények*, 1 (2008), 9. o.

⁴ Ferencz Jácint: *Atipikus foglalkoztatási viszonyok*, Budapest, Dialóg Campus Kiadó, 2015, 11. o.

⁵ Gyulavári Tamás: Hagyományos munkavállalói jogok és új kihívások, in: *120 éves a Rerum novarum: tanulmánykötet* (szerk.: Tóth, Tihamér), Budapest, Budapest, 2012, 86. o.

⁶ Jakab Nóra: A munkaszerződésen alapuló munkajogi szabályozás a változó gazdasági és társadalmi viszonyok között. *Publicationes Universitatis Miskolcensis Sectio Juridica et Politica*, 32 (2014), 397. o.

⁷ Kiss György: *Munkajog*, Budapest, Osiris kiadó, 2005, 20. o. Bankó Zoltán: *Az atipikus munkajogviszonyok – a munkajogviszony általánostól eltérő formái az Európai Unióban és Magyarországon*. Doktori Értekezés, Pécs, 2008, 16. o.; Kenderes György: *A munkaszerződés hazai szabályozásának dogmatikai kérdései és ellentmondásai*. Doktori értekezés, Miskolc, 2007, 27. o.

alakulásában.⁸ A változásoknak,⁹ az új típusú, „atipikus” foglalkoztatás kialakulásának, az önfoglalkoztatás térnyerésének¹⁰ az egyik oka a gazdasági keretek, viszonyok átalakulása, a globalizált munkaerőpiac kialakulása.¹¹ A multinacionális vállalatok megjelenése ugyanis változásra készítette a munkaerőt, amely mellett a globalizáció végett bekövetkező társadalmi változások (például a társadalmi csoportok közötti különbség növekedése) is hatással volt a munkajogra. A huszadik század második felében Nyugat-Európában jellemző volt, hogy a *nagyvállalkozások egyes elkülöníthető részlegeiket önállósították, azokat átalakították különböző társasági formákká, illetve, hogy az ott dolgozó munkavégzőket alvállalkozói láncolatba terelték.* E mögött az állt, hogy a vállalkozások igyekeztek a munkaviszonyok körét csökkenteni, az egyes munkakörökhöz tartozó feladatokat vállalkozási, megbízási, egyéb munkavégzésre irányuló szerződésen keresztül *kivenni a munkajog területéről,*¹² áthelyezve a polgári jog rugalmasabb¹³ keretei közé. Gazdasági szempontból előnyös e váltás, hiszen a munkáltatónak így nem kell kötelező társadalombiztosítási járulékfizetéshez hozzájárulnia, ezen felül pótlék-fizetés nélkül túlóráztathatják a munkavégzőt, illetve fizetett szabadság kiadására sem kötelezettek.¹⁴ A kialakulás mögött azonban nem csak gazdasági, hanem kormányzati indokok is voltak, mint a jogharmonizációs kötelezettségek teljesítése, speciális élethelyzetekhez alkalmazkodó jogviszonyok kialakítása.¹⁵ Ennek köszönhetően a modern kori munkavégzés egyik, de nem egyetlen jogi formája maradt a munkaviszony.¹⁶

Gyulavári úgy látja, hogy egyértelműen körvonalazódó változás az önfoglalkoztatás térhódítása a munkaviszonyban történő foglalkoztatás rovására, amely egyben magával hozta az alárendeltség elvének módosulását és a kisorsződés és alvállalkozói láncok térnyerését.¹⁷

Kiss György véleménye szerint a munkaviszony-önálló munkavégzés, önfoglalkoztatás lábakon álló kettős modell emiatt elavult, mivel az Európában kialakult munkajogi szerkezet nem tudott lépést tartani a piaci változásokkal,

⁸ Kenderes: i. m. 13. o.

⁹ Gyulavári: *Hagyományos munkavállalói jogok* 87–88. o.; Gyulavári Tamás: A foglalkoztatási jogviszonyok magyar rendszere, *Jogtudományi Közlöny*, 7–8 (2010), 336–350. o.

¹⁰ Az önfoglalkoztatás növekedő jelenségét már a nyolcvanas években felismerték az uniós tagállamokban. Eurofound: *Aspects of non-standard employment in Europe*, Dublin, Eurofound, 2017, 5. o.

¹¹ Ferencz: i. m. 6. o.

¹² Kenderes: i. m. 18. o.

¹³ Petrovics Rachel Arnow gondolatait emeli ki e körben, mivel szerinte a vállalatok ma már nem életre szóló lojalitást várnak el, hanem az adott munka iránti elköteleződést, amely miatt a rugalmasság értékelődik fel a vállalat számára. Petrovics Zoltán: *A biztonság árnyékában – A munkajogviszony megszüntetésével szembeni védelem alapkérdései*, Doktori Értekezés, Budapest, 2016, 37. o.

¹⁴ Prugberger Tamás: Családi vállalkozást is érintő munkavégzés – A munka jogviszonyaival összefüggő szerződések elméletét érintő új irányvonalak és azok kritikai értékelése -Szintézis és megoldási kísérlet, *Pécsi Munkajogi Közlemények*, 1-2 (2015), 87. o.

¹⁵ Gyulavári Tamás: A foglalkoztatási jogviszonyok új dimenziója, *Esély*, 1 (2011), 19. o.

¹⁶ Jakab Nóra: Munkavégzők a munkavégzési viszonyok rendszerében, *Jogtudományi Közlöny*, 9 (2015), 421. o.

¹⁷ Gyulavári Tamás: Munkaviszony, önfoglalkoztatás, és a közöttük levő szürke zóna, *Esély*, 6 (2009), 84. o.

amelyekre általában a szerződés képes reagálni.¹⁸ Ahogy a Zöld Könyv is fogalmaz, „a munkaviszony hagyományos modellje nem mindegyik állandó, hagyományos szerződéssel rendelkező munkavállaló esetében bizonyul feltétlenül megfelelőnek.”¹⁹ Eddig önálló és önállótlan párhuzamban gondolkodott a jogalkotó. Azonban a ma munkavégzése a munkaerőpiac megkettőződése következtében más síkon válik ketté: a munkavégző munkaviszonyban és személyi függésben, vagy azon kívül, gazdasági függésben dolgozik.²⁰

Mindez lecsapódott a kontinentális jogrendszerekben is. A külföldi lépések bizonyos részleteivel lejjebb kívánok foglalkozni, itt csak felvillantás-szerűen szeretnék utalni a hármas modell külföldi kialakulására. A német, francia, spanyol és angol jogalkotók lépéseket tettek azért, hogy kiépítsék a munkavégzés hármas modellét, azaz az említett két pillér mellé a munkavállalóhoz hasonló jogállású személyt is elhelyezzék.²¹ Alapvetően eltérő definíciókat hoztak létre e státusz szabályozására, illetve a kiterjesztett védelem is változó intenzitású.²² Olaszországban²³ a kettős modellt meghagyva, új atipikus munkavégzési forma került be a jogrendszerbe, a „*Biagi law*” néven, 2003-ban bevezetett reformmal, amely projekt-dolgozóknak nevezte a kvázi-alárendelt helyzetben lévő munkavállalókat.²⁴ A valóságban ez úgy csapódott le, hogy a törvény nem elmozdult a kettős modelltől, hanem sokkal inkább tipizált egy atipikus munkavégzést, hasonlóan korábban a határozott időben és részmunkaidőben való foglalkoztatáshoz.²⁵ A projektalapú szerződések drasztikusan korlátozták a munkavállalók jogait, mivel nem biztosítottak szabadságot, betegszabadságot és szülési szabadságot.²⁶ Az oka az volt ennek az újnak mondható munkaszerződés típus bevezetésének, hogy 1997-ben, az un. True-csomaggal bevezetett határozott időre szóló munkaviszonyokat a vállalkozások tömegével alkalmazták, sokkal nagyobb arányban, mint Európa más országaiban. Ennek oka a munkaerő költségek csökkentése, így a munkáltatók egyre inkább a határozatlan idejű szerződések helyett csak ideiglenesen foglalkoztatták a munkavállalókat, különösen a fiatalokat. A köznyelvben co.co.co néven vált ismertté a határozott idejű szerződés. A 2003-as

¹⁸ Kiss György: A munkavállalóhoz hasonló jogállású személy problematikája az Európai Unióban és e jogállás szabályozásának hiánya a Munka Törvénykönyvében *Jogtudományi Közöny*, 1 (2013), 2. o., Mélypataki Gábor: Tipikus polgári jogi szerződés vagy munkaviszony? A platformmunka új szabályainak értékelése az élő jog tükrében. *Miskolci Jogi Szemle* 18:3 (2023) pp. 52-66.

¹⁹ Kiss György: *Alapjogok kollíziója a munkajogban*, Pécs, Justis Bt., 2010, 236. o.

²⁰ Prugberger: *Családi vállalkozást* 89. o.

²¹ Jakab: *Munkavégzők* 421. o.

²² *Non-standard forms of employment - Report for discussion at the Meeting of Experts on Non-Standard Forms of Employment*; International Labour Organization: Conditions of Work and Equality Department, (Geneva, 16–19 February 2015), 45. o.

²³ Az olasz megoldásról lásd részletesem: Alexandra Stefanescu: *Die arbeitnehmerähnliche Person im italienischen Recht*. Nomos VG, Baden-Baden, 2013, 34. o.

²⁴ Lásd még erről: Kiss: *A munkavállalóhoz hasonló jogállású* 9. o.

²⁵ Jakab Nóra – Szekeres Bernadett (2015): A munkavégzési viszonyok változásai és az arra adott válaszok; in: *Studia Iurisprudentiae Doctorandorum Miskolciensium, Miskolci Doktoranduszok Jogtudományi Tanulmányai*, (szerk.: Bragyova András), Miskolc, Gazdász-Elasztik Kft. Kiadó, 141-159. o.

²⁶ Labour market reforms in Italy. <https://www.etui.org/covid-social-impact/italy/labour-market-reforms-in-italy> Letöltve: 2025. november 9.

reformmal azt kívánták elérni, hogy konkrét projekthez kötötte a munkaszerződést, a munkáltatónak meg kellett határoznia munka jellemzőit, nemcsak a határozott idő tartamát. A bevezetését követően azonban a foglalkoztatók egyre szélesebb körben kezdték alkalmazni, megkerülve a határozatlan idejű foglalkoztatással járó nagyobb terheket eredményező munkaszerződéseket. A gyakorlatban a vállalatok megtanulták kijátszani a függő foglalkoztatásra vonatkozó szabályokat azáltal, hogy ideiglenes projektmunkásokkal kötöttek szerződéseket, anélkül azonban, hogy elismerték volna alkalmazotti státuszukat. A projektalapú szerződések, amelyek a legvitatottabb munkaszerződések voltak Olaszországban, a Jobs Act hatályba lépésével 2016. január 1-től 12 év után megszüntetésre kerültek. Az új politika bevezetésével megjelent Olaszországban a „hetero-irányítás” fogalma, amely biztosítja a munkafeltételek védelmét az új generációs munkavállalók számára, akik ugyan nem közvetlenül egy hierarchikus felettesnek tartoznak felelősséggel, de munkájukat strukturálisan egy üzleti szervezeten belül végzik.²⁷

Ahogy az olasz példa is mutatja, a jog eszközeivel nagyon nehéz megteremteni az egyensúlyt a munkaerőpiaci szereplők között. És itt kap kiemelt hangsúlyt a szerződési szabadság. A szerződési szabadság egyik munkajogi hatása a munkajogból való menekülés.²⁸ Ennek a lényege a fent említett folyamat, hogy a munkajog határait elhagyják a szerződő felek, kilépnek a munkajog területén kívülre munkavégzési viszonyaik tekintetében. Ennek hatására a munkavégzés egyre gyakrabban a munkajogon kívül reked. A munkaszerződés ugyanakkor meghatározó maradt, nem szűnt meg teljesen, „csak megkötésének köre válik szűkebbé.”²⁹ Ez a „menekülés” tehát megvalósult a szerződési szabadság elvének igénybe vétele által a polgári jogi munkavégzésre irányuló megállapodások alkalmazásán keresztül, hiszen a polgári jogi menekülési útvonalat jelentő jogviszonyok „nem terheltek a szociális védelem költségeivel.”³⁰ A menekülés azért vált lehetővé, mert a munkajogot speciális, közvetett típuskényszer jellemzi: a felek szabadon választhatnak a munkaszerződés, a megbízási, vállalkozási, és egyéb szerződéstípusok között, azonban a szerződést nem elnevezése, hanem valóságos tartalma alapján kell megítélni.³¹ Ha a munkavégzési jogviszonyban a tevékenység teljesítése, jellege a felek közötti alárendeltségre utal, akkor a felek között munkaviszonynak kell fennállnia.³² Sajnos azonban a magyar munkajogot az elhatárolás szempontjainak labilitása jellemzi Kiss szerint is,³³ amely a jelenlegi bírói gyakorlatot bemutató fejezetben is megjelenik. Ha tehát az elvégzendő munka természete lehetővé teszi, hogy munkaviszony mellett például megbízási

²⁷ <https://www.unibocconi.it/en/news/project-work-contracts-are-shelved-italy> Letöltés dátuma: 2025. november 9.

²⁸ A munkajogból menekülés már 1987-ben kutatások csomópontját képezte, hiszen Ausztriában ezzel kapcsolatos konferenciát is rendeztek. Kiss: *Alapjogok kollíziója* 237. o.

²⁹ Kenderes: i. m. 19. o.

³⁰ Bankó: i. m. 21. o.

³¹ Gyulavári: *A foglalkoztatási jogviszonyok* 341. o.

³² Kiss: *Alapjogok kollíziója* 269. o.

³³ Kiss György: Új foglalkoztatási módszerek a munkajog határán – az atipikus foglalkoztatástól a szerződési típusválasztási kényszer versus típusválasztási szabadság problematikájáig, *Magyar Jog*, 1 (2007) 1, 7. o.

szerződéssel is teljesíthető legyen, akkor a felek akarata fogja meghatározni a jogviszony típusát.³⁴ Mivel a munkavégzésre irányuló szerződések esetében tehát nem beszélhetünk kizárólagos munkaszerződés-kötési kötelezettségről –néhány kivételtől eltekintve–, ezért a menekülés lehetősége adott.³⁵ Ez jelenti tehát a kaput, a kijáratot a munkajog területéről.

A kilépés egyik legális megvalósulási módja a kiszervezés,³⁶ „outsourcing”. Az outsourcing politika mögött a „make or buy” gondolata húzódik: ez egy vállalkozási stratégia, amely során az egyes résztvevőkenységek más vállalkozás általi elvégzését tűzik ki, tehát nem az adott cég végzi a részfeladatot, hanem megrendeli azt mástól.³⁷ Ahogy Száraz fogalmaz, a kiszervezés a vállalt hatékonyságának növelését, a költségek csökkentését³⁸ szolgáló egyik leggyakoribb eszköze. E mögött az a megfontolás húzódik meg, hogy a cég csak a fő tevékenységét végezze, minden mást külső cégekre bízson.³⁹ Kopátsy már relatíve hamar, 1983-ban megemlítette, hogy sok nagyvállalat a termékeinek csak az összeszerelését végzi, a körülötte keringő „szatellit” vállalatok⁴⁰ gyártják és szállítják le tartós vállalkozás és megbízás alapján a tartozékokat, alkatrészeket.⁴¹ Papp az outsourcing intézményét egy vegyes, megbízási-vállalkozási szerződésnek minősíti, hiszen utasítási és ellenőrzési jog, gondos eljárásra törekvés jellemzi, amely megbízási jellegű, emellett szolgáltatásnyújtási kötelezettség is van, amely vállalkozási jelleget kölcsönöz.⁴² Papp ezen meghatározásában látszik, hogy a munkavégzés polgári jogba való átköltöztetése egyszerre viseli különböző jogviszonyok jellemzőit, amelyek miatt a létrejött jogviszony elhatárolása még nehezebb.

A változó munkavégzés eredményeképp *létrejött munkavégzési viszonyok és a menekülés a munkajobból tehát összefüggő jelenségek*. Mindkettő hátterében a

³⁴ A menekülés a szerződési szabadság eszközével kétféleképpen zajlott: leplezett munkaszerződések kötésével, illetve új vagy köztes jogviszonyok kialakításával. Vegyes munkajogi és polgári jogi szerződésnek nevezi Gyulavári azon formálisan polgári jogi megállapodásokat, „amelyek tartalmi vizsgálat alapján nem minősíthetők sem tisztán polgári jogi szerződésnek, sem pedig munkaszerződésnek, mivel a két szerződéstípus sajátosságait vegyítik.” E szerződések nehezen győmőszölhetők a két pilléres magyar jogrendszer fogalmi készletébe. Gyulavári: *A foglalkoztatási jogviszonyok* 340-341.

³⁵ Bankó: i. m. 21. o.

³⁶ Berke Gyula: *Jogutódlás a munkáltató személyében; A munkáltató személyében bekövetkező változás az európai és a magyar munkajogban*, Doktori Értekezés, Pécs, 2006, 250. o.

³⁷ Petra Frantzióch: *Abhängige Selbständigkeit im Arbeitsrecht*, Berlin, Duncker & Humblot Verlag, 2000, 24. o.

³⁸ Papp Tekla: Új jelenségek az atipikus szerződések körében III, *Céghírnök*, 9 (2009) /9, 3. o. Az outsourcing megvalósulhat olyan megbízás adásával, amelynek alanya egy „igazi” külső személy, vagy egy olyan függő, kötött vállalkozás alapításával, amelynek egyedüli feladata az adott megbízás teljesítése lesz, arra specializálódik. Itt általában a megalapított szervezet a felelősséget is viseli az adott résztvevőkenységért, miközben függésben áll az egyedüli vevőjével. Frantzióch: i.m. 25. o.

³⁹ Száraz Attila: Az outsourcing a kiszervező optikáján keresztül: szervezési megoldások, gyakorlati kérdések és problémák, *Pécsi Munkajogi Közlemények*, 1 (2009), 199. o.

⁴⁰ Prugberger Tamás: *Munkajog a polgári jogban a globalizálódó gazdasági viszonyok között; Tanulmánygyűjtemény*, Debrecen, Debreceni Egyetem Közgazdaságtudományi Kar, 2006, 52. o.

⁴¹ Prugberger Tamás – Rácz Zoltán: A vállalkozási vagy megbízási szerződéssel palástolt munkaviszony/munkaszerződés kérdéséhez, *Gazdaság és Jog*, 3 (2003), 21-24.

⁴² Papp: i.m. 3. o.

gazdaságosságra, a rugalmasságra törekvés áll.⁴³ Az atipikus, új munkavégzési formák bizonyítottan is megvalósították ezt a költségcsökkentési célt. Például az Egyesült Államokban kimutatták, hogy azon államokban, ahol magas szintű volt az atipikus foglalkoztatás, alacsonyabb általános bérnövekedés következett be a vizsgált időszakban azon államokhoz képest, ahol az atipikus foglalkoztatás nem volt ennyire igénybe vett forma. A programozható gyártóberendezések elterjedésével, a könnyen másolható folyamatok fejlődő országokba kihelyezésével egyre kevesebb állandó foglalkoztatott-számmal bírtak a nagyvállalatok, míg az atipikus foglalkoztatásban állók száma egyre nőtt.⁴⁴ Ezek a tevékenységek korábban általában a munkáltató által alkalmazott munkavállalók által voltak ellátva, így itt nem a fejlődésnek tekinthető új feladatokról van szó, hanem a tényleg kivándorlásról, kivándoroltatásról. Ilyen feladat például a takarítás,⁴⁵ könyvelés.⁴⁶ Azonban bizonyos hagyományos feladatok, mint a futárkodás, új digitális technológia segítségével sodródtak a polgári jog területére.

„A hagyományos foglalkoztatáson túl. A munkaügyi kapcsolatok a hálózati gazdaságban” ezek voltak a témái az ILERA (akkor még IIRA⁴⁷) 13. világkongresszusának, amelyet 2003-ban rendeztek Berlinben. A problémák ma is ugyanannyira aktuálisak. Manfred Weiss álláspontja szerint elsődlegesen a nemzetközi szabályozás hiánya okozza azt, hogy a globalizált világ gazdaságban, az ellátási láncok kapcsolatára hivatkozással a multinacionális foglalkoztatók nem vonhatóak felelősségre, nem kényszeríthetőek a nemzetközi szabványok betartására.⁴⁸

A digitalizáció rohamos fejlődésével a munkaerő alacsonyabb bérezésű országokba történő átcsoportosítása az un. gig gazdaságban már csak két „kattintás”, a vállalat következmények nélkül állíthatja magáról, hogy ő csupán egy informatikai felületet biztosít az önfoglalkoztatóknak és a szolgáltatást igénybe vevőknek a „találkozásra”, és máris „elmenekült” a munkajogból. Ebben az esetben is a nemzetközi szabályozás és a jogszabályok végrehajthatóságának a biztosítása jelenthet tartós megoldást, ehhez azonban az államok elköteleződése elengedhetetlen.

Új struktúrákra és szabályokra van szükség, ahhoz hogy a jogtudomány/joggyakorlat irányítsa a jelenlegi változásokat, miközben biztosítani kell a munkavállalók védelmét és a társadalmi igazságosságot. Ahogyan arra fent is utaltunk, a hagyományos jogi besorolás a foglalkoztatási státusz tekintetében elavult, a munkavállalók és az önfoglalkoztatók közötti határ elmosódni látszik, de legalábbis egyre nehezebb éles különbségeket meghatározni.⁴⁹ Ez a felvetés

⁴³ Bankó: i. m. 22.

⁴⁴ Ferencz: i. m. 46. o.

⁴⁵ Prugberger Tamás – Fabók András: A munkaszerződés, a szolgálati szerződés, a vállalkozás, a megbízás és a díjkitűzés elhatárolásának problémái a biztosítási ügyletkötői szerződések tükrében, *Magyar Jog*, 12 (2000), 737. o.

⁴⁶ Száraz: i. m. 199. o.

⁴⁷ International Industrial Relations Association, mai nevén: ILERA

⁴⁸ Manfred Weiss: *Challenges for Labour Law and Industrial Relations*. In M. Rönömar, D.-o. Kim (eds.), *Global Labour and Employment Relations. Experiences and Challenges*, Seoul, 2020, p. 133.

⁴⁹ Manfred Weiss: *A Legal Scholar without Borders*. ADAPT University Press, 2022. 41.o.

méginkább megvalósul a platformokon végzett munkavállalásra. Ezeket a személyeket gyakran önfoglalkoztatóként alkalmazzák, azonban a gazdasági függőségen túl a személyi függőség is megállapítható lenne.

Az Európai Parlament és a Tanács 2024. október 23-án elfogadta a digitális platformokon dolgozók munkakörülményeinek javítását célzó irányelvet⁵⁰. A platformokra vonatkozóan a világon elsőként Európában elfogadott új szabályozás célja, hogy biztosítsák a platformokon dolgozók foglalkoztatási státuszának helyes besorolását, valamint, hogy megakadályozzák a színlelt önfoglalkoztatást. Emellett - az EU-ban először - szabályozzák az algoritmusok munkahelyi használatát.

A szabályozásra azért is volt szükség, mert a platformalapú munkavégzés egyes típusainál a bírói gyakorlatban állandó problémát jelent a foglalkoztatotti jogviszony téves besorolása, különösen olyan ágazatokban, ahol a digitális munkaplatformok bizonyos fokú irányítást, illetve ellenőrzést gyakorolnak. Míg a digitális munkaplatformok gyakran önfoglalkoztatónak vagy „független vállalkozónak” minősítik a rajtuk keresztül munkát vállaló személyeket, számos bíróság kimondta már, hogy a platformok tényleges irányítást és ellenőrzést gyakorolnak e személyek felett, és gyakran bevonják őket fő üzleti tevékenységeikbe. Ezért az állítólagos önfoglalkoztatókat a szóban forgó bíróságok a platformok által foglalkoztatott munkavállalókká minősítették át.

2. A platform munka megítélése a joggyakorlat tükrében

A spanyol Legfelsőbb Bíróság egy 2020. szeptemberi döntésében a Glovo futárát minősített munkavállalónak⁵¹, az Amazon csomagküldő cég futárait a madridi szociális bíróság 2023. februárjában minősítette munkavállalóknak.⁵² Az Amazon egyik versenytársa, a Stuart esetében is hasonló következtetésre jutott a spanyol Legfelsőbb Bíróság. A platformok esetenként alvállalkozói szerződést kötnek egy másik gazdasági társasággal, amely munkajogviszony keretében alkalmazza, vagy munkaerőkölcsönzéssel kölcsönöz sofőröket a futári tevékenységre. Ezekben az esetekben a bíróság nem minősítette át a jogviszonyt akként, hogy a munkaviszony a platformmal és nem az alvállalkozói minőségben partnerként bevont másik gazdasági társasággal jött volna létre.⁵³

2023. decemberében Magyarországon elsőként döntött a legfelsőbb bírói fórum, a Kúria a platform munkavállalók munkajogi státuszáról. A Foodora által foglalkoztatott ételkiszállítóval kapcsolatosan azt állapította meg, hogy a személy „nem munkaviszony keretében látja el ételfutári tevékenységét, bizonyítékai ezzel ellentétes megállapításra nem adtak módot.”⁵⁴ A bírói testület a jogvitát a munkaviszony tartalmi jegyei alapján vizsgálta meg, azon mutatók alapján, amelyet

⁵⁰ Az Európai Parlament és a Tanács (EU) 2024/2831 irányelve (2024. október 23.) a platformalapú munkavégzés munkafeltételeinek javításáról

⁵¹ Christina Hiebl: Case Law on the Classification of Platform Workers Cross-European Comparative Analysis and Tentative Conclusions. 2024. 39. o. https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=3839603

⁵² Hiebl, 40.

⁵³ Hiebl, 41.

⁵⁴ Mfv.VIII.10.091/2023/7. sz. Kúria ítélet

a már hatályon kívül helyezett 7001/2005. (MK 170.) FMM-PM együttes irányelv határozott meg.

A munkakör kapcsán a bíróság kiemelte, hogy abban a kérdésben kellett állást foglalni, hogy a felek az elvégzendő munkát munkakörként határozták-e meg. „A törvény a munkakör fogalmát nem definiálja, az irányadó jogértelmezés szerint azonban azon munkák összességét, illetve jellegét kell alatta érteni, amelyeket a munkavállaló köteles végezni. Az általános megfogalmazás mellett a jogirodalom szerint a munkakör azoknak a feladatoknak a fajlagos meghatározását jelenti, amelyeket a munkavállalóknak teljesítenie kell, azt juttatja kifejezésre, hogy a munkáltató a szervezeti munkamegosztás szerint egy munkavégzőre milyen feladatokat juttat a munkaszerződés alapján.”

A perbeli esetben a megbízási keretszerződés értelmében adott esetben a futárnak kizárólag az volt a feladata, hogy meghatározott címről meghatározott címre étel-, illetve italkiszállítást teljesítsen. A Bíróság álláspontja szerint az Általános Szerződési Feltételek (ÁSZF) tartalmából és az egyedi megbízásokból sem lehetett arra a következtetésre jutni, hogy a feladatokat platform alperes ténylegesen munkakörként határozta volna meg. A peres eljárások rendkívül erős sajátossága, hogy annak kell bizonyítania perben, akinek érdekében áll, hogy a tényelőadását a bíróság valósnak fogadja el. Jelen perbeli esetben is az eljárásjogi kötelezettség miatt a bíróság úgy ítélte meg, hogy a platform munkavállaló nem tudta bizonyítani, hogy a platformnak a feladat teljesítésére bármilyen ráhatása lett volna, meghatározta volna annak teljesítési módját, illetve lényeges körülményeit. Álláspontunk szerint a teljesítés módját és a teljesítés körülményeit a munkaköri leírás határolja le a gyakorlatban. Megjegyezzük, hogy a munkaköri leírás nem munkajogi intézmény, amelyet tartalmazna a Munka Törvénykönyve. Azonban ennek szándékolt hiányában nem lehet azt a jogkövetkeztetést levonni, hogy a teljesítés körülményeire nincs ráhatása a platformra, hiszen éppen a széleskörű ellenőrzési, jutalmazási jogköre mutatja azt, hogy a (jobb) teljesítést így kívánja elérni a munkavállalónál. A nemzetközi szakirodalom is egyre egységesebb abban a kérdésben, hogy a mesterséges intelligencia (AI) egyik legaggasztóbb dimenziója a mai munkahelyeken az, hogy ezek a rendszerek szinte korlátlan hatást gyakorolhatnak, a vezetői hatalom képviselőjeként a munkát végzők ellenőrzésére szolgálnak.⁵⁵

A bíróság által megállapított tényállás szerint a bérezés körében az ÁSZF elfogadásával a felek között két részből álló díjazás (fix órabér plusz a kiszállítások után díj) rögzült. Ebből arra jutott a bíróság, hogy a felek nem állapodtak meg az alapbérben, annak is a teljesítménybér formájában, a javadalmazás összege nem volt fixált vagy maximált. A díjazás ezen formája vagy módszertana nem idegen más atipikus szerződésekben sem, kombináltan is megállapítható, e körben a felek szabad megállapodása nem ellentétes az Mt. szabályaival.

A bíróság vizsgálta a munkáltató fő kötelezettségének relevanciáját, a foglalkoztatási kötelezettség megvalósulását a jogesetben. Ezzel kapcsolatosan azt

⁵⁵ Antonio Aloisi - Valerio De Stefano: AI at work, algorithmic bosses and the ambivalence of automation. Forthcoming in Artificial Intelligence and Labour Law (M. Biasi ed.) 2025. 1.o.

rögzítette, hogy a platform munkáltató foglalkoztatási kötelezettséget⁵⁶ nem vállalt az általános szerződési feltételekben, még a munkavállaló aktív periódusaiban sem: a platform – hasonlóan a munkavállalóhoz – jogosult volt a már megkezdett aktív periódust is egyoldalúan megszüntetni például akkor is, ha nem tudott egyedi megbízást adni.

A platform munkákra jellemző, hogy a munkát vállaló az általa megjelölt időpontokban jelentkezhet munkára és olyan időtartamban, ami megfelel az igényeinek. A bíróság megállapította, hogy egyenlőtlen munkarend nem volt meghatározva, mivel a felek a munkaidő mértékében a szerződésben nem állapodtak meg. A munkát vállaló dönthette el, hogy alkalmanként változó napi 2, 4, 8 óra munkavégzést vállal. Ez kötetlen munkarendnek⁵⁷ sem felel meg a bíróság álláspontja szerint. A bíróság azt is rögzítette, hogy a munkát vállaló „a vállalt aktív periódust jogosult volt közben is megszüntetni anélkül, hogy ezt jelentenie kellett volna vagy engedélyezésre lett volna szükség.” Ennek azonban anyagi következményei vannak, a munkát vállalónak nem áll érdekében az, hogy a vállalt periódust ne dolgozza végig, hiszen az algoritmus ezt azonnal értékeli és „bünteti”. Ez azt jelentette, hogy csak – a többieket követően - később jelentkezhetett az általa kívánt időszakra. Így a kedveltebb időszakokra kevés esélye lehet a munkavállalónak, ezáltal kevesebb jövedelemhez is juthat.

A bíróság szerint nem minősül széleskörű utasításadási jognak az aktív periódusok számának, hosszának a meghatározása, azzal, hogy ez egy algoritmus alapján történik. E vonatkozásban a széleskörű utasításadási jog kibővíülhet a fentivel, hiszen erre nem a felek konszenzusa alapján kerülhet sor, csakis a munkáltató egyoldalú döntése, jog gyakorlása folytán. A bíróság szerint ezt a körülményt azért nem lehet a platform munkáltató terhére értékelni, mivel üzleti érdeke, hatékonyságot befolyásoló az, hogy aki megbízható, szorgalmas, rendszeresen hosszabb aktív periódusra jelentkezik, azokat előnybe lehet részesíteni.

Általánosságban a versenyszféra valamennyi foglalkoztatójával kapcsolatosan megállapítható, hogy profitorientált, tehát a szervezet teljesítményének a növelése az egyértelmű célja. Ennek az alapkövei a munkavállalók, így ha a munkavállaló kimagasló teljesítményt nyújt, az a profitot is növeli, ez a sajátosság nemcsak a platformokra jellemző. Tényként lehet azt is rögzíteni, hogy a szervezetekben a munkavállalók motiválásnak számtalan eszköze van (prémium, hónap dolgozója, táppénzen nem lévők jutalmazása) ettől azonban még nem minősülnek önfoglalkoztatónak azok a munkavállalók, akiket így ösztönöz a munkáltató a hatékonyabb munkavégzésre.

⁵⁶ Mt. 51. § (1) bekezdése szerint a munkáltató köteles a munkavállalót a munkaszerződés és a munkaviszonyra vonatkozó szabályok szerint foglalkoztatni, továbbá – a felek eltérő megállapodása hiányában – a munkavégzéshez szükséges feltételeket biztosítani.

⁵⁷ Mt. 96.§ (2) bekezdés szerint a kötetlen munkarend szabályai: „A munkáltató a munkaidő beosztásának jogát – a munkavégzés önálló megszervezésére tekintettel – a munkavállaló számára írásban átengedheti (kötetlen munkarend). A munkarend kötetlen jellegét nem érinti, ha a munkavállaló a munkaköri feladatok egy részét sajátos jellegüknél fogva meghatározott időpontban vagy időszakban teljesítheti.”

A vezetői jogosultságok sűrű hatalmi hálót alkotnak, amely formálisan irányítás, ellenőrzés és fegyelmezés formájában különböztethető meg, de a gyakorlatban annyira szorosan összefonódik, hogy egységes hatalomgyakorlásként működik. Ezek a jogosultságok együttesen egymást erősítő funkciókat alkotnak, amelyek meghatározzák a munkáltató fogalmát.⁵⁸

A munkajogviszonyban rendkívüli jelentőséggel bír a felek közötti alá-fölérendeltség. A Kúria álláspontja szerint az alá-fölérendeltség sem állapítható meg ebben a perbeli esetben, mivel a munkát vállaló nem a platform szervezetében végezte a munkáját, tevékenysége nem annak a céges struktúrájához kötődött. Ebből arra következtetett a bíróság, hogy a munkáltatót egyoldalú irányítási és utasítási jogkör sem illette meg. A másodfokon eljáró bíróság szerint azonban a platform egyoldalúan határozta meg a díjazást, a fuvarfeladatokat, azok ellátásának a helyét és idejét, és az aktív periódusokat, ebből pedig következik a platform széleskörű utasításadási, irányítási joga, álláspontunk szerint is. A munkavégzéshez közlekedési eszközt ugyan nem bocsátott a platform a munkavállaló rendelkezésére, de ebből egyenesen nem következik az önfoglalkoztatás ténye. Hazai viszonylatban nem mondható általánosnak, hogy a munkáltató meghatározza, hogy milyen járművel közlekedjen a munkavállaló, és gépkocsit sem biztosít például a védőnők számára sem a munkáltató, holott ők is ügyfeleket látogatnak a munkaidejük nagyobb részében. A védőnők nem önfoglalkoztatók, ez szintén tény.

A platform GPS rendszert használt, amely a bíróság szerint önmagában a munkáltatókénti felügyeletet nem támasztja alá. A GPS rendszer azonban olyan adatokat tárol, amelyek elemzésével a munkát végzők szigorú felügyelete történik egyrészről, másrészről azt is ellenőrzi, hogy a kiszállítás megfelelően történik-e, illetve, hogy adott címhez melyik futár van legközelebb, akinek a teljesítés lehetősége felajánlható.

Az ítéletben megállapították, hogy a munkát végző saját eszközeivel (jármű, mobiltelefon) végezte a munkáját, amely álláspontja szerint egy vállalkozási jogviszony létét támasztja alá. A fentiek szerint kifejtettek alapján ez vitatható, annál is inkább, mivel a platform bocsátja rendelkezésre a munkaruhát és melegen tartó bokszt, amelynek a használatára kötelezi is a munkát végzőt.⁵⁹ Marketing célok mögé bújtatva ezen munkáltatói jegyet valóban tűnhet úgy, hogy ez nem a munkaviszony sajátossága, de például egy BOSCH gyárban dolgozó munkavállaló munkaruhája is feliratozva van, amely ugyanúgy szolgál munkáltatói márka építést és marketing célokat, mégsem minősíthető önfoglalkoztatónak a munkavállaló.

A Kúria álláspontja szerint a munkavégzési hely sem meghatározó jelentőségű, mert a munkát végző feladata volt az étel kiszállítása, egyik címről a másikra, és a kiszállítások között a tartózkodási helyét maga határozhatta meg. Ennek szintén ellentmond az a fajta munkavégzés, amikor a munkavállaló szokásosan nem a telephelyen végzi a tevékenységét, például egy mosógépszerelő, vagy DPD futár.

Összegezve, a jogalkotásra háruló feladat és felelősség hatalmas, a digitalizáció, a mesterséges intelligencia fejlődése akár néhány hónap alatt is jelentős mértékű. A jogalkotás nem képes ilyen iramban a megváltozott munkaerőpiaci helyzetre

⁵⁸ Aloisi - Valerio De Stefano, 5. o.

⁵⁹ Mfv.VIII.10.091/2023/7. sz. Kúria ítélet

reagálni, ezért a jogalkalmazásnak kellene a jogalkotás merev szabályait akként alkalmazni, hogy az a társadalmi igazságosság elveinek leginkább megfeleljen. A nemzeti bíróságoknak ekként kellene szétszálazni a munkaerőpiac kusza fonálait, a munkavállalói kiszolgáltatottság csökkentése, a szociális jogok növelése érdekében. A munkáltatói szervezetekre a képzés terhe hárul, hiszen a gyorsan változó gazdaság működtetésében a munkavállalói kompetenciák fejlesztésével tudnak eredményeket elérni.

Irodalomjegyzék

- Antonio Aloisi - Valerio De Stefano: *AI at work, algorithmic bosses and the ambivalence of automation*. Forthcoming in *Artificial Intelligence and Labour Law* (M. Biasi ed.) 2025.
- Bankó Zoltán: *Az atipikus munkajogviszonyok – a munkajogviszony általánostól eltérő formái az Európai Unióban és Magyarországon*. Doktori Értekezés, Pécs, 2008
- Berke Gyula: *Jogutódlás a munkáltató személyében; A munkáltató személyében bekövetkező változás az európai és a magyar munkajogban*, Doktori Értekezés, Pécs, 2006, 250. o.
- Eurofound: *Aspects of non-standard employment in Europe*, Dublin, Eurofound, 2017.
- Ferencz Jácint: *Atipikus foglalkoztatási viszonyok*, Budapest, Dialóg Campus Kiadó, 2015.
- Petra Frantziöch: *Abhängige Selbständigkeit im Arbeitsrecht*, Berlin, Duncker & Humblot Verlag, 2000, 24. o. <https://doi.org/10.3790/978-3-428-50148-9>
- Gyulavári Tamás: A foglalkoztatási jogviszonyok magyar rendszere, *Jogtudományi Közlöny*, 7–8 (2010), 336–350. o.
- Gyulavári Tamás: A foglalkoztatási jogviszonyok új dimenziója, *Esély*, 1 (2011), 19. o.
- Gyulavári Tamás: Hagyományos munkavállalói jogok és új kihívások, in: *120 éves a Rerum novarum: tanulmánykötet* (szerk.: Tóth, Tihamér), Budapest, Budapest, 2012
- Gyulavári Tamás: Munkaviszony, önfoglalkoztatás, és a közöttük levő szürke zóna, *Esély*, 6 (2009), 84. o.
- Hießl, Christina: *Case Law on the Classification of Platform Workers Cross-European Comparative Analysis and Tentative Conclusions*. 2024. https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=3839603
- Jakab Nóra: A munkaszerződésen alapuló munkajogi szabályozás a változó gazdasági és társadalmi viszonyok között. *Publicationes Universitatis Miskolcensis Sectio Juridica et Politica*, 32 (2014), 397. o.
- Jakab Nóra: Munkavégzők a munkavégzési viszonyok rendszerében, *Jogtudományi Közlöny*, 9 (2015), 421. o.
- Jakab Nóra – Szekeres Bernadett (2015): A munkavégzési viszonyok változásai és az arra adott válaszok; in: *Studia Iurisprudentiae Doctorandorum*

- Miskolciensium, Miskolci Doktoranduszok Jogtudományi Tanulmányai*, (szerk.: Bragyova András), Miskolc, Gazdász-Elasztik Kft. Kiadó, 141-159. o.
- Kenderes György: *A munkaszerződés hazai szabályozásának dogmatikai kérdései és ellentmondásai*. Doktori értekezés, Miskolc, 2007.
 - Kiss György: A magyar munkajog megújulásának esélye az Európai Unió munkaügyi politikájának tükrében, *Pécsi Munkajogi Közlemények*, 1 (2008)
 - Kiss György: *Munkajog*, Budapest, Osiris kiadó, 2005.
 - Kiss György: A magyar munkajog megújulásának esélye az Európai Unió munkaügyi politikájának tükrében, *Pécsi Munkajogi Közlemények*, 1 (2008)
 - Kiss György: A munkavállalóhoz hasonló jogállású személy problematikája az Európai Unióban és e jogállás szabályozásának hiánya a Munka Törvénykönyvében *Jogtudományi Közöny*, 1 (2013),
 - Kiss György: *Alapjogok kollíziója a munkajogban*, Pécs, Justis Bt., 2010, 236. o.
 - Kiss György: Új foglalkoztatási módszerek a munkajog határán – az atipikus foglalkoztatástól a szerződési típusválasztási kényszer versus típusválasztási szabadság problematikájáig, *Magyar Jog*, 1 (2007)
 - Mélypataki Gábor: Tipikus polgári jogi szerződés vagy munkaviszony? A platformmunka új szabályainak értékelése az élő jog tükrében. *Miskolci Jogi Szemle* 18:3 (2023) pp. 52-66. <https://doi.org/10.32980/MJSz.2023.3.52>
 - *Non-standard forms of employment - Report for discussion at the Meeting of Experts on Non-Standard Forms of Employment*; International Labour Organization: Conditions of Work and Equality Department, (Geneva, 16–19 February 2015), 45. o.
 - Papp Tekla: Új jelenségek az atipikus szerződések körében III, *Céghírnök*, 9 (2009) /9, 3. o.
 - Petrovics Zoltán: *A biztonság árnyékában – A munkajogviszony megszüntetésével szembeni védelem alapkérdései*, Doktori Értekezés, Budapest, 2016, 37. o.
 - Prugberger Tamás: Családi vállalkozást is érintő munkavégzés – A munka jogviszonyaival összefüggő szerződések elméletét érintő új irányvonalak és azok kritikai értékelése -Szintézis és megoldási kísérlet, *Pécsi Munkajogi Közlemények*, 1-2 (2015), 87. o.
 - Prugberger Tamás: *Munkajog a polgári jogban a globalizálódó gazdasági viszonyok között; Tanulmánygyűjtemény*, Debrecen, Debreceni Egyetem Közgazdaságtudományi Kar, 2006, 52. o.
 - Prugberger Tamás – Rácz Zoltán: A vállalkozási vagy megbízási szerződéssel palástolt munkaviszony/munkaszerződés kérdéséhez, *Gazdaság és Jog*, 3 (2003), 21-24.
 - Prugberger Tamás – Fabók András: A munkaszerződés, a szolgálati szerződés, a vállalkozás, a megbízás és a díjkitűzés elhatárolásának problémái a biztosítási üzletkötői szerződések tükrében, *Magyar Jog*, 12 (2000), 737. o.
 - Solymosi-Szekeres Bernadett: *Munkajogon innen – munkaviszonyon túl*, Miskolc, Bíbor Kiadó, 2021.

-
- Stefanescu, Alexandra: *Die arbeitnehmerähnliche Person im italienischen Recht*. Nomos VG, Baden-Baden, 2013, 34. o.
<https://doi.org/10.5771/9783845244044>
 - Száraz Attila: Az outsourcing a kiszervező optikáján keresztül: szervezési megoldások, gyakorlati kérdések és problémák, *Pécsi Munkajogi Közlemények*, 1 (2009), 199. o.
 - Weiss, Manfred: *Challenges for Labour Law and Industrial Relations*. In M. Rönmar, D.-o. Kim (eds.), *Global Labour and Employment Relations. Experiences and Challenges*, Seoul, 2020.
 - Weiss, Manfred: *A Legal Scholar without Borders*. ADAPT University Press, 2022.
-

A megbízási szerződés és az ingatlanközvetítési szerződés kapcsolata az Európai Bíróság ítélezési gyakorlatában

Angyal Zoltán*

Egy 2015 decemberében kihirdetett ítéletében az Európai Unió Bírósága megállapította, hogy az ún. Brüsszel I. rendeletet akként kell értelmezni, hogy az alkalmazható egy fogyasztó és egy szakmai tevékenységet folytató személy között létrejött olyan szerződés tekintetében, amely nem tartozik az e szakmai tevékenységet folytató személynek a fogyasztó lakóhelye szerinti „tagállamra irányuló” kereskedelmi vagy szakmai tevékenysége körébe, ám szoros összefüggést mutat az ugyanezen felek által e tevékenység keretében korábban kötött szerződéssel. A határozat megerősítette azt is, hogy a nemzeti bíróság feladata annak vizsgálata, hogy együttesen fennállnak-e az ezen összefüggést létrehozó tényezők.

Kulcsszavak: Európai Bíróság; joghatóság fogyasztói szerződések esetén; megbízási szerződés, amely a vállalkozónak a fogyasztó lakóhelye szerinti tagállamra irányuló tevékenysége keretében korábban kötött ingatlanközvetítési szerződés gazdasági eredményének megvalósítását szolgálja; szoros összefüggés

The relationship of the transaction-management contract and the brokerage contract in the case law of the European Court of Justice

In a judgment delivered in December 2015, the Court of Justice of the European Union held that the so-called Brussels I regulation be interpreted as meaning that it may be applied to a contract concluded between a consumer and a professional which on its own does not come within the scope of the commercial or professional activity ‘directed’ by that professional ‘to’ the Member State of the consumer’s domicile, but which is closely linked to a contract concluded beforehand by those same parties in the context of such an activity. It is for the national court to determine whether the constituent elements of that link are present.

Keywords: European Court of Justice; jurisdiction in respect of consumer contracts; transaction-management contract designed to achieve the economic objective pursued by means of a brokerage contract concluded beforehand in the course of a commercial or professional activity ‘directed to’ the Member State of the consumer’s domicile; close link

<https://doi.org/10.32980/MJSz.2025.3.220>

Bíró György tanár urat még hallgatóként volt szerencsém megismerni. Az előadásain és a gyakorlati óráin elhangzott tanításai és a tananyaghoz kapcsolódó szemléletes példái a mai napig élénken élnek bennem. Egyike volt azoknak az egyetemi

* Habilitált egyetemi docens, Miskolci Egyetem, Állam- és Jogtudományi Kar, Európai és Nemzetközi Jogi Intézet.

tanároknak, akik szakmai tudásukkal és emberségükkel egyaránt nyomot hagytak a hallgatóikban. Fiatal doktoranduszként az első intézeti értekezleten csak így köszöntött: „Üdv a fedélzeten!” A megbízási szerződésről írt monográfiája az egyik legtöbbet idézett munkája volt. Az emléke előtt tisztelgő tanulmányom témaválasztását is ez indokolta.

1. Bevezetés

Az Európai Bíróság (a továbbiakban: Bíróság) egy 2015. december 23-án kihirdetett ítéletében¹ egy német bíróságtól érkezett előzetes döntéshozatali kérelemre indult eljárásban kimondta, hogy az ún. Brüsszel I. rendeletet akként kell értelmezni, hogy az alkalmazható egy fogyasztó és egy szakmai tevékenységet folytató személy között létrejött olyan szerződés tekintetében, amely nem tartozik az e szakmai tevékenységet folytató személynek a fogyasztó lakóhelye szerinti „tagállamra irányuló” kereskedelmi vagy szakmai tevékenysége körébe, ám szoros összefüggést mutat az ugyanezen felek által e tevékenység keretében korábban kötött szerződéssel. Továbbá az ítélet értelmében a nemzeti bíróság feladata annak vizsgálata, hogy együttesen fennállnak-e az ezen összefüggést létrehozó tényezők, jelesen az, hogy a két szerződés felei jogilag és ténybelileg azonosak, a két szerződés által elérni kívánt gazdasági eredmény azonos, és ugyanazon konkrét célra irányul, és a második szerződés kiegészítő jellegű az első szerződéshez képest, mivel az első szerződés által elérni kívánt gazdasági eredmény megvalósításának lehetővé tételére irányul.

Az ügy lehetőséget nyújtott a Bíróság számára, hogy állást foglaljon a Brüsszel I. rendelet értelmezéséről, amely rendelkezéseket az ítélkezési gyakorlat már számos alkalommal értelmezett, különösen a Pammer és Hotel Alpenhof ítéletben², a Mühleitner-ítéletben³, az Emrek-ítéletben⁴, valamint a Maletic-ítéletben⁵. Az ügy sajátossága az volt, hogy olyan helyzetre vonatkozott, amelyben különböző szolgáltatásokra irányuló, időben eltérő keltezésű szerződések álltak fenn, ugyanakkor bizonyos kapcsolat volt közöttük. Jelen tanulmány célja, hogy bemutassa, ismertesse és értékelje a jogvita előzményeit, jogi háttérét, valamint a Bíróság döntéséhez vezető jogi érveket, közte a főtanácsnoki indítvány egyes megállapításait.⁶ Utóbbiak bemutatása azért is indokolt, mert ebben az ügyben a Bíróság nem tette teljesen magáévá a főtanácsnoki indítványban megfogalmazott jogi érvelést

¹ A Bíróság 2015. december 23-i Hobohm ítélete, C-297/14, ECLI:EU:C:2015:844.

² C-585/08 és C-144/09, EU:C:2010:740.

³ C-190/11, EU:C:2012:542.

⁴ C-218/12, EU:C:2013:666.

⁵ C-478/12, EU:C:2013:735.

⁶ Pedro Cruz főtanácsnok 2015. szeptember 8-i indítványa a C-297/14. sz. ügyben

2. Az ügy jogi háttere

Az ügy szempontjából releváns uniós jogi aktus a polgári és kereskedelmi ügyekben a joghatóságról, valamint a határozatok elismeréséről és végrehajtásáról szóló, 2000. december 22-i 44/2001/EK tanácsi rendelet⁷ (a továbbiakban: rendelet).⁸ A rendelet megalkotását azt tette szükségessé, hogy a joghatóságra és a határozatok elismerésére vonatkozó nemzeti jogszabályok között fennálló egyes különbségek kezdettől fogva akadályozták a belső piac megfelelő működését. A polgári és kereskedelmi ügyekben a tagállamok határozatainak gyors és egyszerű elismerése és végrehajtása céljából elengedhetetlenül szükségessé vált a joghatósági összeütközésre vonatkozó szabályok egységesítése és az alaki követelmények egyszerűsítése.⁹

Az új joghatósági szabályozás alapelvei az alábbiak:

- A kiszámíthatóság, amelynek kiindulópontja, hogy a joghatóságot általában az alperes lakóhelye alapozza meg, és a joghatóságnak ezen az alapon mindenkor megállapíthatónak kell lennie, kivéve egyes pontosan meghatározott eseteket, amelyekben a per tárgya vagy a felek szerződéses szabadsága eltérő joghatósági okot kíván meg.
- Az alperes lakóhelyén kívül a bíróság és a per közötti szoros kapcsolaton alapuló vagylagos joghatósági okokat is meg kell állapítani.
- A biztosítási, fogyasztói és munkaszerződésekkel kapcsolatban a gyengébb felet az érdekeinek megfelelő, az általános szabályoknál kedvezőbb joghatósági szabályokkal kell védelemben részesíteni.
- A párhuzamos eljárások lehetőségét el kell kerülni, és biztosítani kell, hogy ne hozzanak egymással összeegyeztethetetlen határozatot két tagállamban.¹⁰

A rendeletnek a jogeset szempontjából releváns rendelkezései a következők:

- Valamely tagállamban lakóhellyel rendelkező személy, állampolgárságára való tekintet nélkül, az adott tagállam bíróságai előtt perelhető.¹¹
- Valamely tagállamban lakóhellyel rendelkező személy más tagállam bíróságai előtt kizárólag a rendeletben megállapított szabályok alapján perelhető.¹²
- A fogyasztó által kereskedelmi vagy szakmai tevékenységén kívül eső céllal megkötött szerződéssel kapcsolatos ügyekben a joghatóságra különös szabály vonatkozik minden más esetben, amikor a szerződést olyan személlyel kötötték, aki a fogyasztó lakóhelyének tagállamában kereskedelmi vagy szakmai tevékenységet folytat, vagy ilyen tevékenysége bármilyen módon az említett tagállamra, illetve több állam között az említett tagállamra is irányul, és a szerződés az ilyen tevékenység körébe tartozik.¹³

⁷ HL 2001. L 12., 1. o.; magyar nyelvű különkiadás 19. fejezet, 4. kötet, 42. o.

⁸ A rendelet 2015. január 9. napjáig volt hatályban.

⁹ Lásd a rendelet (2) preambulumbekzdését.

¹⁰ Lásd a rendelet (11) – (15) preambulumbekzdéseit.

¹¹ 2. cikk (1) bekezdés

¹² 3. cikk (1) bekezdés

¹³ 15. cikk (1) bekezdés

- A fogyasztó a másik szerződő fél ellen akár annak a tagállamnak a bíróságai előtt, ahol a fél lakóhellyel vagy székhellyel rendelkezik, akár saját lakóhelyének bíróságai előtt indíthat eljárást.¹⁴

3. Az alapeljárás és az előzetes döntéshozatalra előterjesztett kérdés

Kampik, aki szakmai tevékenységeit Spanyolországban gyakorolta, 2005-ben közvetítőként működött közre Hobohm és a Kampik Immobilien KG között egy spanyol településen¹⁵ német építető által létesítendő üdülőingatlanban található lakás vétele tárgyában (a továbbiakban: ingatlanközvetítési szerződés). Az üdülőingatlan részét képező lakásokat egy német nyelvű prospektus útján Németországban is értékesítették. 2006-ban az említett üdülőingatlan építetője mint eladó, valamint Hobohm és házastársa (a továbbiakban: Hobohm házaspár vagy fogyasztók) megkötötték az ingatlanközvetítési szerződésben kilátásba helyezett adásvételi szerződést (a továbbiakban: adásvételi szerződés). A Hobohm házaspár kifizette a mintegy 62.000 euró összegű első két vételárresztet, azonban az építető 2008-ban gazdasági nehézségekkel szembesült, így az üdülőingatlan kivitelezése veszélybe került.

Kampik ezt követően felajánlotta Hobohmnak, hogy lakását beköltözhető állapotba hozza. A Hobohm házaspár ezért Spanyolországba utazott, és ott Kampik részére közjegyzői okiratba foglalt meghatalmazást adtak érdekeik képviselőjére a 2006-ban kötött ingatlan adásvételi szerződéssel kapcsolatban (a továbbiakban: megbízási szerződés). Hobohm mintegy 28.000 euróról, a harmadik vételárresztet egy részösszegéről szóló bemutatóra szóló csekket állított ki Kampik részére, aki azt be is váltotta.

Miután az építető fizetésektelenségét követően a megbízási szerződés felei között nézeteltérés támadt, a Hobohm házaspár visszavonta a Kampik részére adott meghatalmazást és az átadott pénzeszegek visszafizetését kérték tőle. Ennek érdekében Hobohm a német stadei tartományi bíróság¹⁶ előtt, amelynek illetékességi területén a felperes lakóhelye volt található, kérelmet nyújtott be az általa Kampiknak fizetett összegek visszafizetése iránt. E bíróság egy 2011-ben hozott határozatával a keresetet, mint elfogadhatatlant, illetékesség hiánya miatt elutasította. Hobohm megfellebbezte a határozatot, amelyet azonban a cellei tartományi legfelsőbb bíróság¹⁷ elutasított 2012-ben. A másodfokon eljáró német bíróság azzal az indokkal vetette el a Hobohm lakóhelye szerinti bíróság joghatóságát, hogy a megbízási szerződés nem kapcsolható közvetlenül azon ingatlanközvetítői tevékenységhez, amely Kampik által Németországra „irányult” e rendelkezés értelmében.

¹⁴ 16. cikk (1) bekezdés

¹⁵ Deniában

¹⁶ Landgericht Stade

¹⁷ Oberlandesgericht Celle

Hobohm ezt követően felülvizsgálati kérelmet nyújtott be a szövetségi bíróság¹⁸ előtt. Ez utóbbi bíróság úgy vélte, hogy a Kampik által Spanyolországban folytatott ingatlanközvetítési tevékenység Németországra irányult az említett rendelkezés értelmében, lévén hogy a jelen ügyben fennállnak arra utaló jelek hogy a fogyasztó lakóhelye szerinti tagállamra irányuló tevékenységről van szó:

- az a körülmény, hogy Kampik az interneten a „com” felső szintű doménnev alatt német nyelven kínálta szolgáltatásait,
- az, hogy e honlapon kapcsolatfelvételi lehetőségként „de” felső szintű doménnevet tartalmazó e-mail-címet tüntettek fel,
- az, hogy a Kampik szakmai tevékenységét kiegészítő szolgáltatás egy berlini telefonszámon volt elérhető,
- Kampik tevékenységéhez német nyelvű prospektusokat használt.¹⁹

Az ingatlanközvetítési szerződés ezért a szövetségi bíróság szerint teljesítette a rendelet feltételeit, amennyiben azt Kampik lakóhelye szerint, tagállamára irányuló tevékenységének körében kötötték. Ezzel szemben a megbízási szerződés, amelyre Hobohm a követeléseit alapítja, önmagában vizsgálva nem teljesíti e rendelkezés alkalmazásának feltételeit, mivel nem e tevékenység körébe tartozik. A tagállami bíróság ugyanakkor azt is megállapította, hogy releváns tartalmi összefüggés áll fenn Kampik Németországra irányuló ingatlanközvetítési tevékenysége és a megbízási szerződésnek a megkötése között. Ez a tevékenység vezetett ugyanis ahhoz, hogy 2005, illetve 2006 folyamán a Hobohm házaspár megkötötte az ingatlanközvetítési szerződést és az adásvételi szerződést. E szerződések hiányában a megbízási szerződés nem jött volna létre. A felülvizsgálati kérelmet elbíráló német bírói fórum szerint, még ha a feleket az ingatlanközvetítési szerződés alapján terhelő kötelezettségeket végre is hajtották az adásvételi szerződés megkötésével, az ingatlanközvetítési szerződés gazdasági célja, vagyis annak elérése, hogy a Hobohm házaspár ténylegesen használhassa a közvetítői tevékenység segítségével vásárolt lakást, nem valósult meg.²⁰

A fentiek alapján az előzetes döntéshozatalra feltett kérdés így szólt: A rendelet vonatkozó szakaszai értelmében *„indíthat-e keresetet a fogyasztó a lakóhelye szerinti hely bíróságánál az Európai Unió valamely más tagállamában kereskedelmi vagy szakmai tevékenységet folytató szerződéses partnere ellen, ha a kereset alapjául szolgáló szerződés nem tartozik ugyan közvetlenül a szerződéses partner olyan tevékenysége körébe, amely a fogyasztó lakóhelye szerinti tagállamra irányul, a szóban forgó szerződés azonban annak a gazdasági eredménynek a megvalósítását szolgálja, amelyre a felek között korábban létrejött és már teljesített, a fent hivatkozott rendelkezések hatálya alá tartozó szerződés irányul?”*

¹⁸ Bundesgerichtshof

¹⁹ Lásd ehhez az ítélet 19. pontját.

²⁰ Lásd ehhez az ítélet 20. pontját.

4. A jogvita lényegéről

A jogvita alapvető értelmezési kérdése az volt, hogy lehet-e úgy tekinteni, hogy a rendeletben foglalt feltételek teljesülnek a fogyasztó által egymást követően kötött olyan szerződések közötti kapcsolaton keresztül, amelyek egymással szorosan összefüggenek, közülük azonban kizárólag az első kötötték közvetlenül a vállalkozó azon tevékenységi körében, amely reklámozás útján a fogyasztó lakóhelye szerinti tagállamra irányul?

A kérdés tehát arra vonatkozott, hogy adott fogyasztó indíthat-e keresetet a lakóhelye szerinti bíróság előtt a vállalkozó ellen egy olyan szerződéssel kapcsolatban, amely érvelése szerint, nem tartozik közvetlenül a szerződéses partnernek a fogyasztó lakóhelye szerinti tagállamra irányuló tevékenysége keretébe, de amely a felek között korábban létrejött olyan szerződés gazdasági eredményének megvalósítását szolgálja, amely az említett tevékenység körébe tartozik.

4.1. A Bíróság elé terjesztett tagállami észrevételek. A Bíróság elé terjesztett valamennyi írásbeli észrevétel, az olasz kormányét kivéve, támogatta a rendelet jelen ügyre való alkalmazását.

- A portugál kormány azzal érvelt, hogy bár a 2005-ös első szerződés megszűnt az adásvételi szerződés megkötésével, így a 2008-as megbízási szerződés nincs közvetlen kapcsolatban az alperesek által interneten reklámozott tevékenységgel, mégis közvetlen kapcsolat van a két szerződés között, mivel az első közvetítési szerződés nélkül a megbízási szerződés, amely a vételt követően felmerült problémák megoldására irányult, nem létezne. Következésképpen a felperes védelmet érdemel a megbízási szerződés terén is, tekintettel arra, hogy ez utóbbi megkötése szorosan kapcsolódott az alperesekkel kötött első szerződéshez.²¹
- A Bizottság hangsúlyozta, hogy az alperes Németország felé irányuló közvetítési tevékenysége az adásvételi szerződés és a később megkötött megbízási szerződés alapját is képezi. Így az alperes közvetítési tevékenysége és a megbízási szerződés között szoros tartalmi kapcsolat áll fenn. Következésképpen az első közvetítési szerződés és a megbízási szerződés elválaszthatatlanul kapcsolódnak egymáshoz, ez indokolja, hogy a fogyasztó számára kedvező joghatósági ok nem kizárólag az elsőre, hanem az utóbbira is alkalmazandó legyen.²²
- A svájci kormány azt emelte ki, hogy a vállalkozó által nem hivatalosan nyújtott szolgáltatásokkal kapcsolatban a fogyasztóvédelem iránti igény szintje alacsonyabb, mivel a szolgáltatásokat nem általánosan korlátlan számú személynek nyújtják, hanem egyedileg egy adott ügyfélnek: ebben az esetben a szolgáltatás nyújtója tisztában van azzal, hogy olyan személlyel köt szerződést, aki egy másik tagállamban lakik.²³

²¹ Lásd ehhez a főtanácsnoki indítvány 18. pontját.

²² Lásd ehhez a főtanácsnoki indítvány 19. pontját.

²³ Lásd ehhez a főtanácsnoki indítvány 20. pontját.

- Az olasz kormány ezzel szemben úgy foglalt állást, hogy a rendelet vitatott pontját az általános szabály alóli kivételként megszorítóan kell értelmezni. A lakás megszerzése és a későbbi megbízási szerződés közötti kapcsolat nem igazolja a szóban forgó rendelkezésnek a megbízási szerződésre való alkalmazását. Mindazonáltal az olasz kormány elfogadta, hogy a fent említett különös joghatóság kiterjeszthető olyan esetekre, amelyben a járulékos szerződés jogi-okozati szempontból szükséges kapcsolatban áll a főszerződéssel, azonban a jelen ügy tárgyát képezőhöz hasonló, a pusztán gazdasági és gyakorlati kapcsolat miatt fennálló helyzetben nem erről van szó.

4.2. A Bíróság jogi elemzése. A Bíróságnak a korábbi ítélkezési gyakorlata értelmében a rendelet 15. cikkének (1) bekezdése abban az esetben alkalmazható, ha három feltétel teljesül:

- a szerződő felek egyike fogyasztói minőségben jár el, szakmai tevékenységétől kívül esőnek tekinthető keretek között;
- e fogyasztó és a szakmai tevékenységet folytató személy közötti szerződést ténylegesen megkötötték,
- e szerződés az említett cikk (1) bekezdésének a)–c) pontjaiban említett kategóriák egyikébe tartozik.

A feltételeknek együttesen kell teljesülniük, vagyis a joghatóság már a három feltétel egyikének hiányában sem határozható meg a fogyasztói szerződésekre vonatkozó szabályok alapján.²⁴

A Bíróság megállapította, hogy az első feltétel az alapügyben teljesült, mivel a Hobohm házaspár nem kereskedelmi vagy szakmai tevékenységük keretében járt el, hanem magánszemély végső fogyasztói minőségben.²⁵ A második feltételt illetően nem volt vitatott, hogy a Hobohm házaspár és Kampik ténylegesen megkötötte a megbízási szerződést 2008 folyamán.

A harmadik feltétel alkalmazásához két tényező együttes fennállására van szükség az ítélet szerint. Egyrészt arra, hogy a kereskedő kereskedelmi vagy szakmai tevékenységét a fogyasztó lakóhelyének tagállamában folytassa, vagy ilyen tevékenysége bármilyen módon az említett tagállamra, illetve több állam között az említett tagállamra is irányuljon. Másrészt pedig arra, hogy a szerződés e tevékenység körébe tartozzon.²⁶

Ezen a ponton érdemes egy kis kitérőt tenni és szemügyre venni az ügyben született főtanácsnoki indítványt és annak gondolatmenetét. Az indítvány érvelésének kiindulópontja a tagállami bíróság azon megállapítása, amely szerint a 2008-ban létrejött megbízási szerződés önmagában vizsgálva nem felel meg a fenti feltételeknek, mivel a megbízási szerződéssel vállalt, az ügy ellátását biztosító tevékenység nem sorolható a Németországra irányuló, ingatlanszerzésről szóló szerződések megkötésére vonatkozó közvetítési tevékenység körébe. Ennek ellenére

²⁴ Lásd ehhez: Česká spořitelna ítélet C-419/11, EU:C:2013:165, 30. pont; Kolassa-ítélet, C-375/13, EU:C:2015:37, 23. pont

²⁵ Lásd ehhez: Vapenik-ítélet, C-508/12, EU:C:2013:790, 28. pont

²⁶ Lásd ehhez az ítélet 27. pontját.

a tagállami bíróság úgy vélte, hogy a közvetítési szerződés és a megbízás szerződés között kellően erős kapcsolat áll fenn ahhoz, hogy a hivatkozott rendelkezés szerinti feltételek fennállását megállapítsa, a teleologikus értelmezésre támaszkodva, és kiemelve az alperesek Németországra irányuló tevékenysége, amely az első közvetítési szerződést eredményezte, és a megbízási szerződés között fennálló okozati összefüggést.²⁷ A főtanácsnok szerint az előzetes döntéshozatalra előterjesztett kérdés a fent hivatkozott két feltétel „elválasztott” alkalmazhatóságára vonatkozik. Más szavakkal, a főtanácsnok értelmezésében a tagállami bíróság azt kérdezi, hogy a rendelet hivatkozott cikke alkalmazható-e olyan szerződés tekintetében, amelyet nem az említett tevékenységgel összefüggésben kötöttek, hanem az ugyanezen vállalkozó által folytatott olyan tevékenységre, amely nem közvetlenül a fogyasztó tagállamára irányul.²⁸

A főtanácsnok a fentiek alapján úgy vélte, hogy a két feltétel között a belső kapcsolat egyértelmű, ami megköveteli azt, hogy a szerződés a vállalkozónak a fogyasztó államára irányuló tevékenységei keretébe tartozzon. Az indítvány szerint ez esetben az előzetes döntéshozatalra feltett kérdésre nemleges választ kellene adni. A főtanácsnok azonban egy fordulattal amellett érvelt, hogy át kellene fogalmazni az tagállami bíróság kérdését, mert számára az „irányuló tevékenység” fogalmának az értelmezése az igazi kérdés, ami az alapügyben hasznos választ eredményezhetne.²⁹ Az indítvány végkövetkeztetése egyébként az volt, hogy úgy kell értelmezni a kérdéses cikket, hogy az ugyanazon felek között korábban létrejött olyan szerződés fennállása, amely tekintetében tartalmi okozati összefüggés van, jelnek tekinthető annak megállapításához, hogy a szakmai tevékenység a fogyasztó lakóhelye szerinti tagállamra irányul, ezt a nemzeti bíróság rendelkezésére álló valamennyi információ fényében kell értékelni.³⁰

A Bíróság ugyanakkor nem osztotta ezt az okfejtést, hanem jogi elemzésének kiindulópontja az volt, hogy meg kell vizsgálni azt, hogy a tagállami bíróság kérdései e rendelkezésnek a szakmai tevékenységet folytató személynek a fogyasztó lakóhelye szerinti tagállamba irányuló kereskedelmi vagy szakmai tevékenysége keretében kötött szerződést érintő elemei köré szerveződnek-e. Erre különösen azért volt szükség, mert bár az alapügyben az ingatlanközvetítési szerződés Kampik „Németországra irányuló” ingatlanközvetítési tevékenységének keretébe illeszkedett, ugyanez nem volt igaz a önmagában a megbízási szerződésre. A kérdést előterjesztő német bíróság úgy ítélte meg, hogy az ingatlanközvetítési szerződés és a megbízási szerződés között – azonos gazdasági céljukból eredő – összefüggés van, amely igazolja, hogy ez utóbbi szerződés mindazonáltal rendelet szóban

²⁷ Lásd az indítvány 30. pontját.

²⁸ Lásd az indítvány 32. pontját.

²⁹ Az általa javasolt átfogalmazott kérdés a következő volt: Értelmezhető-e úgy a rendelet vitatott cikke, hogy e rendelkezés alkalmazható olyan szerződéssel kapcsolatban, amely a felek között korábban létrejött és már teljesített azon szerződés által kitűzött gazdasági eredmény megvalósítását szolgálja, amely a vállalkozónak a fogyasztó lakóhelye szerinti tagállamra irányuló kereskedelmi vagy szakmai tevékenységei körébe tartozik? (Lásd az indítvány 35. pontját)

³⁰ Lásd az indítvány 56. pontját.

forgó³¹ pontjának hatálya alá tartozzon, csakúgy, mint az ingatlanközvetítési szerződés.

A Bíróság úgy vélte, hogy az uniós jog értelmezése a jelen ügyben megköveteli annak vizsgálatát, hogy az ingatlanközvetítési szerződés és a megbízási szerződések közötti összefüggés fennállása alapján megállapítható-e, hogy a megbízási szerződés Kampik Németországra irányuló tevékenységének keretébe illeszkedik-e, és ha igen, akkor milyen jellegűnek kell lennie az összefüggésnek.³²

A Bíróság a teleologikus, azaz célkutató értelmezést alkalmazta a jogi elemzés során. Az ítélet a rendelet által elérni kívánt célok³³ közül kiemelte a fogyasztóvédelmi célkitűzést, amely szerint a fogyasztói szerződésekre meghatározott joghatóságra vonatkozó különleges szabályozás azt a célt szolgálja, hogy megfelelő védelmet biztosítson a másik szerződő félnél gazdasági értelemben gyengébbnek és jogi kérdésekben kevésbé jártasnak tartott fogyasztó számára.³⁴ Az ítélezési gyakorlat értelmében ugyanakkor a fogyasztók védelme nem jelenti azt, hogy e védelem abszolút lenne.³⁵

A Bíróság úgy foglalt állást, hogy egyrészt a rendelet céljaira, másrészt a fogyasztó lakóhelye szerinti bíróságra ruházott joghatóság kivételes jellegére tekintettel, meg kell állapítani, hogy a rendeletnek az értelmezés tárgyává tett pontja³⁶ alkalmazható egy olyan szerződésre, mint az alapügy tárgyát képező megbízási szerződés, amennyiben e szerződés szoros összefüggésben áll egy olyan szerződéssel, mint amilyen az ingatlanközvetítési szerződés.³⁷ Mivel indokolta ezt az ítélet?

- Az építető fizetéseképtelenségét követően az ingatlanközvetítési szerződés útján elérni kívánt gazdasági eredmény³⁸ nem valósult meg.
- A szakmai tevékenységet folytató személy, vagyis Kampik a megbízási szerződést pontosan ilyen helyzetnek³⁹ az orvoslása céljából, valamint annak érdekében javasolta, hogy a fogyasztók hozzájussanak az e tevékenységgel érintett szolgáltatáshoz.
- A megbízási szerződés célja tehát az ingatlanközvetítési szerződés útján elérni kívánt konkrét cél megvalósítása volt.⁴⁰

A Bíróság tehát amellett érvelt, hogy még ha a megbízási szerződés önmagában nem is tartozik a szakmai tevékenységet folytató fogyasztó lakóhelye szerinti tagállamra irányuló kereskedelmi vagy szakmai tevékenységének körébe, azt mindazonáltal e tevékenység közvetlen meghosszabbítása keretében kötötték, és kiegészíti az ingatlanközvetítési szerződést, amennyiben az említett szerződés által elérni kívánt

³¹ 15. cikk (1) bekezdés c)

³² Lásd ehhez az ítélet 29. pontját.

³³ Lásd jelen tanulmány 2. pontját.

³⁴ Lásd ehhez: Česká spořitelna ítélet, C-419/11, -EU:C:2013:165, 33. pont; Kolassa-ítélet C-375/13, EU:C:2015:37, 21. pont

³⁵ Lásd ehhez: Mühleitner-ítélet, C-190/11, EU:C:2012:542, 33. pont

³⁶ 15. cikk (1) bekezdés c) pont

³⁷ Lásd ehhez az ítélet 33. pontját.

³⁸ Az, hogy a Hobohm házaspár ténylegesen használhassa a Kampik e házaspár lakóhelye szerinti „tagállamra irányuló” ingatlanközvetítési tevékenységnek köszönhetően megvásárolt lakást.

³⁹ Az ez irányú gazdasági eredmény elmaradt megvalósulása.

⁴⁰ Lásd ehhez az ítélet 34. pontját.

cél megvalósulásának lehetővé tételére irányul. Az ítélet ebből következően megállapította, hogy bár kölcsönös jogi függőség nincs, de gazdasági kapcsolat áll fenn az ingatlanközvetítési szerződés és a megbízási szerződés között. A kapcsolatot pedig az ingatlanközvetítési szerződés által elérni kívánt gazdasági eredmény megvalósulásában ragadta meg a Bíróság, ami nem más, mint annak a lakásnak a tényleges megvétele, amelynek megszerzése az építető fizetőképzetlenségét követően veszélybe került. A lakhatóvá tételt célzó, a felek közötti megbízási szerződésben kikötött munkák megvalósulásának hiányában ez a tényleges használat nem lehetséges a Bíróság szerint.⁴¹

4.3. A Bíróság döntése. A fentiek alapján a Bíróság azt a választ adta a német bíróság kérdésére, hogy a rendelet vitatott pontja alkalmazható egy fogyasztó és egy szakmai tevékenységet folytató személy között létrejött szerződés tekintetében, amely nem tartozik az e szakmai tevékenységet folytató személynek a fogyasztó lakóhelye szerinti „tagállamra irányuló” kereskedelmi vagy szakmai tevékenysége körébe, ám szoros összefüggést mutat az ugyanezen felek által e tevékenység keretében korábban kötött szerződéssel. Más szavakkal: a fogyasztó indíthat keresetet a lakóhelye szerinti bíróság előtt a vállalkozó ellen egy olyan szerződéssel kapcsolatban, amely érvelése szerint, nem tartozik közvetlenül a szerződéses partnernek a fogyasztó lakóhelye szerinti tagállamra irányuló tevékenysége keretébe, de amely a felek között korábban létrejött olyan szerződés gazdasági eredményének megvalósítását szolgálja, amely az említett tevékenység körébe tartozik.

A Bíróság ugyanakkor a tagállami bíróság feladatává tette annak vizsgálatát, hogy együttesen fennállnak-e az ezen összefüggést létrehozó tényezők, azaz hogy a két szerződés felei jogilag és ténybelileg azonosak, a két szerződés által elérni kívánt gazdasági eredmény azonos, és ugyanazon konkrét célra irányul, és a második szerződés kiegészítő jellegű az első szerződéshez képest, mivel az első szerződés által elérni kívánt gazdasági eredmény megvalósításának lehetővé tételére irányul. E tényezőket tehát a tagállami bíróságnak kell figyelembe vennie annak meghatározása során, hogy a rendelet vitatott pontja alkalmazható-e a megbízási szerződés tekintetében.⁴²

5. Következtetések

Mi következik a Bíróság döntéséből az alapügyre nézve és melyek az általánosan levonható következtetések? Ami a főtanácsnoki indítvány és a Bíróság ítélete közötti eltérő végkövetkeztetést illeti, a részletes elemzésből megállapítható, hogy a „végeredményt” tekintve valójában nem is volt lényegi differencia a kettő között. A főtanácsnok egy átfogalmazott kérdésre válaszolva jutott el tartalmilag lényegében ugyanoda, ahova a Bíróság az ítéletében az eredeti kérdés átfogalmazása nélkül. A Bíróság más logikai és részben más jogi gondolatmenetet követve hasonló következtetésre jutott azzal a kiegészítéssel, hogy a nemzeti bíróság feladatává tette

⁴¹ Lásd ehhez az ítélet 35. és 36. pontját.

⁴² Lásd ehhez: Emrek-ítélet, C-218/12, EU:C:2013:666, 31. pont

annak vizsgálatát, hogy együttesen fennállnak-e az ezen összefüggést létrehozó tényezők.

A Brüsszel I. rendelet időközben felváltotta egy új jogalkotási aktus, az Európai Parlament és a Tanács 1215/2012/EU rendelete a polgári és kereskedelmi ügyekben a joghatóságról, valamint a határozatok elismeréséről és végrehajtásáról.⁴³ A fogyasztói szerződésekre vonatkozó joghatósági szabályok azonban lényében változatlanok maradtak az új rendeletben is.⁴⁴

Ami az általánosan levonható következtetéseket illeti, a Bíróság jelen ügyben hozott döntése beleilleszthető azokba a korábbi ügyekbe, amelyekben a Bíróságnak lehetősége volt állást foglalni a Brüsszel I. rendelet vitatott cikkeinek az értelmezéséről, pontosítva és továbbfejlesztve az e tárgyban is folyamatosan fejlődő és bővülő ítélkezési gyakorlatot. Az ügyben hozott ítélet óta eltelt évtizedben azonban nem találunk új ügyet a vonatkozó cikkek értelmezésére.

Irodalomjegyzék

- Bíró György: *A megbízási szerződés*, Complex Kiadó, Budapest, 2001
- Bíró György: *A megbízási szerződés sajátos vonásai*, In: Nochta, Tibor; Fabó, Tibor; Márton, Mária (szerk.) Ünnepi tanulmányok Kecskés László professzor 60. születésnapja tiszteletére, Pécs, Magyarország : Pécsi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar (PTE ÁJK) (2013) 127-145.o.
- Bíró György: *A határozott idejű megbízási szerződés felmondása*, In: Gondosné, Pusztahelyi Réka; Juhász, Ágnes (szerk.) Javítandó és jobbítható elemek a PTK. kodifikációjában : a Miskolci Egyetem Állam- és Jogtudományi Kara Polgári Jogi Tanszéke által 2011. június 3-án megrendezett Polgári Jogot Oktatók Országos Találkozóján elhangzott előadások és a Ptk. kodifikációhoz kapcsolódó tanulmányok gyűjteménye, Miskolc, Magyarország : Novotni Alapítvány (2012) 29-45.o.
- Bíró György – Tóth Gergő: *A megbízási szerződés hatályos szabályai, különös tekintettel a szerződés megszűnésére*, ADVOCAT 2012, 15, 15-20.o.
- Bíró György: *A megbízási szerződés felmondhatósága*, In: Barta, Judit; Wopera, Zsuzsa (szerk.) Kodifikációs tanulmányok a polgári jog és a polgári eljárásjog témakörében : a Magánjogot Oktató Fiatal Jogászok és a Polgári Jogot Oktatók Országos Találkozóján, 2010. június 3-4-én elhangzott előadások alapján készült tanulmányok gyűjteménye, Miskolc, Magyarország, Novotni Alapítvány a Magánjog Fejlesztéséért (2011) 11-20.o.

⁴³ HL L 351/1. 2012.12.20., 1–32. o.

⁴⁴ Az egyetlen szövegezésbeli differencia, hogy míg a korábbi rendelet az egyik alpontban „ingó dolgokról” beszél, addig az új jogszabály „árukat” nevesít. Lásd az új rendelet 17. cikk (1) bekezdés a) pontját.

Az időmúlás hatása a jogra - Két jogeset a római jogból

Bajánházy István*

Jelen munkámban az idő jog keletkeztető és jogvesztő hatását kívánom bemutatni a római jogban. Két esetet vizsgálok, az elsőt a magánjogból, a másodikat a közjogból. A közfolyókban bárki halászhatott a *ius gentium* alapján. De ha valaki egy meghatározott folyószakaszon éveken keresztül halászott, ezzel halászati jogot szerzett magának és kizárhatta bárki más halászatát, erre interdictumos védelmet kérhetett. A másik eset a közjogból való: Jupiter főpapja (*flamen Dialis*) részt akart venni a római szenátus ülésén Kr.e. 209-ben, egy régi írott szabály alapján, ami ezt lehetővé tette számára. A jogszolgáltatás vezetője, a praetor azonban megtagadta ezt, azt állítván, hogy ez a jog elenyészett az évtizedeken át tartó nem gyakorlás által. Hosszas vita után a pap végül részt vehetett az ülésen, de ezt nem érveivel érte el, hanem valószínűleg egy rejtett politikai kompromisszum által, amiről viszont nem tudósít a történelemíró.

Kulcsszavak: idő, jogkeletkezés, jogvesztés, halászati jog, írott jog, használat

The Effect of Time Lapse on the Law - Two Cases from the Roman Law I will try to show in this paper how time could both establish and abolish rights in Roman Law. I bring to cases, the first from private law, the second from public law. The right to fish in the public rivers was opened to everybody by the *ius gentium*. But, if somebody has fished in a certain section of a river for years, he can have a fishing-right here and could exclude any others, and he was entitled for defense by an *interdict*. The other case is from public law: a high priest of Jupiter (*flamen Dialis*) wanted to enter to the section of the Senat of Rome in 209 B.C., based on an old written law which permitted this right him. But the head of the jurisdiction (praetor) denied it, stated this right was abolished by the non-practicing over many decades. After a long debate the priest could enter to the section, but not by his argument, but probably by an hidden political compromise, which is not reported by the historian.

Keywords: time, birth of right, loss of right, fishing right, written law, usus

<https://doi.org/10.32980/MJSz.2025.3.231>

1. Bevezetés

A barátai által csak "Bíró Gyuriként" emlegetett kedvelt tanárom, majd később kollégám, tíz éve hagyta el véglegesen a katedrát. Rá emlékezve egy olyan

* Egyetemi docens, Miskolci Egyetem, Állam- és Jogtudományi Kar, Római Jogi Intézeti Tanszék.

témát választottam, mely az idő és a jog kapcsolatára kíván rámutatni, az idő jogkeletkeztető ill. jog megszűntető hatására egy-egy példát bemutatva a római jog világából fentmaradt forrásaink közül. Egy polgári jogászra emlékezve talán nem melléfogás római jogi jogeseteket bemutatni és ugyan a két eset közül csak az egyik tartozik a magánjog területéhez, bár ott is megjelenik a közjog, a másik pedig tisztán közjogi, de talán ez a választás is megerősíti azt, hogy a két jogterület, az azokat kormányzó eltérő alapelvek és működési módok ellenére, mégiscsak egy jogrendszer részét képezték, így nem meglepő, hogy több közös pontot is találhatunk, bizonyos rendező elvek mindkettőben megtalálhatók.

Maguk a római jogrendszerüket két jogágra osztották, *ius publicum*ra és *ius privatum*ra,¹ melyeket a mai fogalmaink szerint közjognak és magánjognak szokásos megfeleltetni.² Ezek között a választóvonalat a közérdek (*utilitas publica*) és a magánérdek (*utilitas privata*) mentén húzták meg.³ Ez alapján közjog területébe tartozott minden olyan jogviszony, ami a római államot⁴ alanyi oldalon érintette, vagyis a jogviszony egyik oldalán a római állam állt. A fenti megkülönböztetés már a köztársaság idején olyan élesen beintegrálódott a római gondolkodásba, hogy ott is alkalmazták a különbségtételt, ahol annak különösebb indoka nem volt.⁵ Számos a jogtudósról tudjuk azonban azt is, hogy mindkét jogterülettel foglalkoztak,⁶ tehát a római jogtudomány művelői – az általános modern gyakorlattal ellentétben – nem specializálódtak egyik vagy másik területre. A római jog tovább élése során ugyan a

¹ Max KASER: „Ius publicum” und „ius privatum”, *Zeitschrift der Savigny-Stiftung für Rechtsgeschichte: Romanistische Abteilung*, 103 (1986), 1-101. o.; ZLINSZKY János: *Ius privatum - Római magánjog*, Osiris Kiadó, Budapest, 1998; ZLINSZKY János: *Ius publicum - Római közjog*, Osiris-Századvég, Budapest, 1994

² Id. HAMZA Gábor „A modern jogrendszerek tagozódása és a római jogi tradíció” c. akadémiai székfoglaló előadása, in: BOÓC Ádám: Hamza Gábor akadémiai székfoglaló előadásáról, *Jogtudományi Közöny* 60. évf. 3 sz. (2005 március) 127-128.o., 127. o.: „Számtalan Ulpianustól származik azon - bizonyos fenntartásokkal ma is alkalmazható megkülönböztetés, mely szerint a *ius publicum* az *utilitas publica*-t, vagyis a közérdeket, míg a *ius privatum* az *utilitas privata*-t, vagyis a magánérdeket kívánja érvényre juttatni. Természetesen ezt a megkülönböztetést teljes mértékben nem lehet azonosítani a közjog és a magánjog modern fogalmával.”

³ Ulp. D. 1,1,1,2: „Publicum ius est quod ad statum rei Romanae spectat, privatum quod ad singulorum utilitatem: sunt enim quaedam publice utilia, quaedam privatim.”

⁴ Az ókorban nem alakult ki az állam absztrakt meghatározása, a római államra a források a *populus Romanus*, a *res publica*, *senatus populusque Romanus* (SPQR), a Város (*Urbs*) kifejezéseket használták. Id. BESELER Gerhard: *Miscellanea: Populus, municipies, collegium*, *Zeitschrift der Savigny-Stiftung für Rechtsgeschichte: Romanistische Abteilung*, 45 (1925), 188-190. o., 188. o.; DE RUGGIERO, Ettore: *Lo stato e le opere pubbliche in Roma antica*, Fratelli Bocca Editori, Torino, 1925, 74. o., KUNKEL, Wolfgang: *Roman Legal and Constitutional History*, At the Clarendon Press, Oxford, 1973, 9. o.; KUNKEL, Wolfgang: *Römische Rechtsgeschichte*, Böhlau Verlag, Köln-Graz, 1964, 18. o.; MEYER, Ernst: *Vom griechischen und römischen Staatsgedanken*, Festgabe für Ernst Howald, Eugen Rentsch Verlages, Erlangen-Zürich, 1947, 30-53. o., in: *Das Staatsdenken der Römer*, Wissenschaftliche Buchgesellschaft, Darmstadt, 1966, 65-86., 79. o.; MALMENDIER, Ulriche: *Societas Publicanorum*, Staatliche Wirtschaftsaktivitäten in den Händen privater Unternehmer, Böhlau Verlag, Köln, 2002, 38. o.; ROBINSON, O.F.: *Ancient Rome, City planning and administration*, Routledge, London and New York, 1992, 2. o.

⁵ Liv. 5,53,2.; Liv. 31,17,8.

⁶ Pomp. D. 1,2,2,46.: „Tubero doctissimus quidem habitus est iuris publici et privati et complures utrisque iuris libros reliquit.”; Gell. 10.20.2.: „Ateius Capito, publici privatique iuris peritissimus.”; KASER *i.m.* 15. o.

magánjog került előtérbe és a mai napig az képezi az oktatás fő gerincét, de azért nem szabad elfelejtkeznünk a római közjog ránk maradt ismeretanyagáról sem.⁷ Ezt a hagyományt és irányt követve az alábbiakban egy magánjogi és a közjogi jogesettel kívánom a választott témát bemutatni.

2. Az idő jog keletkeztető hatása, a "halászati jog" megszerzése

Az idő jogkeletkeztető hatása kapcsán első gondolatunk nyilván az elbirtoklás jogintézménye, mely Rómában már a kezdetektől fogva jelen volt⁸ és amely dologi jogok, kezdetben és elsősorban a tulajdonjog és a mezei telki szolgálom (pl. átjárási szolgálom), később egyéb haszonjogok megszerzésére is alkalmas volt. A most elemzett példa bizonyíték arra, hogy a dologi jogokon túl a meghatározott időn keresztül folytatott zavartalan birtoklás más "jogok" ill. hatalmi helyzetek megszerzésére is alkalmas volt.

Ezen "más jogok"-kal kapcsolatos első kérdés, hogy létezett-e egyáltalán az ókori Rómában halászati jog, ill. ha igen, mit is kell az alatt értenünk. A modern irodalom azt az álláspontot alakította ki, hogy az ókori Rómában a mai értelemben vett vadászati, ill. halászati jog nem létezett,⁹ mivel sem a vadászathoz, sem a halászathoz való jogot nem tekintették önálló jogintézménynek.¹⁰ Az ókori szabályok szerint a vadak és a halak uratlan dolgok voltak, így az elejtett vadon, ill. kifogott halakon a birtokot megszerző személy foglalással (*occupatio*) szerzett tulajdonjogot, méghozzá a népek joga (*ius gentium*) alapján.¹¹ Az így megszerzett tulajdonjog azonban csak addig tartott, amíg ez a hatalmi helyzet fennállt. Ha az elfogott állat kiszabadult és újra visszanyerte szabadságát, akkor újra uratlaná vált és így újra okkupálható lett.¹²

⁷ Ld. például: NÓTÁRI Tamás: *Római köz- és magánjog*, Scientia Kiadó, Kolozsvár, 2011

⁸ XII tab. 6,3. „Usus auctoritas fundi biennium est, ceterarum rerum omnium annuus est usus.”

⁹ BOZÓKI Alajos: *Római magánjog*, Pozsony-Budapest, 1899, 27. o.: „Vadászati jogot a mai értelemben a rómaiak nem ismertek.”; BESSENYŐ András: Reményt veszünk-e reményvétel esetén? I. *JURA*, 2014/1., 195-217. o., 197. o.: „Egyébként a római jog vadászati jogot sem ismer.”

¹⁰ LENKOVICS Barnabás: A tulajdonszerzés-módok eredeti, illetve származékos jellege, *Polgári Jogi Kodifikáció*, V. évf. 3. szám 2003/3, HVG-ORAC Kiadó, Budapest, 14-28. o., 22. o.: „A harmadik 'tulajdonszerű jog' immár tradicionálisan a halászati jog.”

¹¹ Gai. Inst. 2,67. „Itaque si feram bestiam aut uolucrum aut piscem ceperimus, simul atque captum fuerit hoc animal, statim nostrum fit.”; Inst. 2,1,12. „Ferae igitur bestiae et uolucres et pisces, id est omnia animalia quae in terra mari caelo nascuntur, simulatque ab aliquo capta fuerint, iure gentium statim illius esse incipiunt: quod enim ante nullius est id naturali ratione occupanti conceditur.” Ld. még SÁRY Pál: Vízjogi szabályok az ókori Rómában, *Agrár- és Környezetjog*, 2019/26, 237-254. o., 237. o.

¹² D. 41,1,1,1. Gaius 2 rer. cott. „Omnia igitur animalia, quae terra mari caelo capiuntur, id est ferae bestiae et volucres pisces, capientium fiunt.”; D. 41,1,44. Ulpianus 19 ad ed. „[...] ita ex bonis quoque nostris capta a bestiis marinis et terrestribus desinant nostra esse, cum effugerint bestiae nostram persecutionem. quis denique manere nostrum dicit, quod avis transvolans ex area aut ex agro nostro transtulit aut quod nobis eripuit? si igitur desinit, si fuerit ore bestiae liberatum, occupantis erit, quemadmodum piscis vel aper vel avis, qui potestatem nostram evasit, si ab alio capiat, ipsius fit. sed putat potius nostrum manere tamdiu, quamdiu recipari possit: licet in avibus et piscibus et feris verum sit quod scribit.”

Ennek ellenére az ókori forrásokban sok, a halászatra vonatkozó, ill a halászokkal kapcsolatos jogesetet találunk, sőt egy helyen maga a halászati jog (*ius piscandi*) kifejezés forrásszerűen is megjelenik.¹³ A fentiek miatt tehát mégsem jelenthetjük ki, hogy az ókori Rómában ne létezett volna – ha nem is a modern értelemben vett – halászati jog.

Az ókorban a halászat elsősorban tengeri halászatot jelentett, ezért a források nagyrésze ezekkel a kérdésekkel foglalkozik, például „hálót szárítani” (*retia siccare*), „tengeri halászat” (*in mare piscantibus*),¹⁴ vagy a reményvétel problematikája¹⁵: a hálóban akadt zsákmány megvétele (D. 18,1,8,1.; D. 19,1,11,18.)¹⁶ ill. a hálókivetés megvétele (*iactus retis* D. 19,1,12.).¹⁷

Ugyanakkor a fennmaradt források több helyen is utalnak folyami halászokra ill. a folyami halászatra, az elemzett jogeset is ide tartozik. Tudjuk azt is, hogy a hivatásos halászok egyfajta közösséget alkottak, közös ünnepeik (*piscatori ludi*) voltak,¹⁸ jogaik megvédelme érdekében közösen léptek fel, mint az egy Antoninus Pius császártól kért jogi szakvélemény (*responsum*) kapcsán fennmaradt:¹⁹ Capena település, mely a Tiberis folyó völgyében Rómától északra feküdt, halászhálók közösen fordultak a császárhoz.²⁰ Sírfeliratokból az is kiderül, hogy a halászok közül a nők sem voltak kizárva, mivel fennmaradt egy halásznő neve is (*Aurelia, piscatrix de horreis Galbae*).²¹

¹³ Inst. 2,1,2. „Flumina autem omnia et portus publica sunt: ideoque ius piscandi omnibus commune est in portibus fluminibusque.”

¹⁴ D. 1,8,5 pr. Gaius 2 rer. cott. „Riparum usus publicus est iure gentium sicut ipsius fluminis. itaque navem ad eas appellere, funes ex arboribus ibi natis religare, retia siccare et ex mare reducere, onus aliquid in his reponere cuilibet liberum est, sicuti per ipsum flumen navigare. sed proprietates illorum est, quorum praediis haerent: quia de causa arbores quoque in his natae eorundem sunt.; D. 1,8,5,1. Gaius 2 rer. cott. „In mare piscantibus liberum est casam in litore ponere, in qua se recipient.”

¹⁵ A kérdéssel bővebben ld. BENKE József: „A reményvétel „iskolapéldái” a római jogban. *JURA*, 2004/1., 32-38. o.; BENKE József: *Reményvétel. Az európai magánjogi gondolkodás a reményvétel mikrokozmoszában keresztül*, HVG-ORAC Kiadó, Budapest, 2011

¹⁶ D. 18,1,8,1. Pomponius libro 9 ad Sabinum: „Aliquando tamen et sine re venditio intellegitur, veluti cum quasi alea emitur. quod fit, cum captum piscium vel avium vel missilium emitur: emptio enim contrahitur etiam si nihil inciderit, quia *spei emptio est*: et quod missilium nomine eo casu captum est si evictum fuerit, nulla eo nomine ex empto obligatio contrahitur, quia id actum intellegitur.”; D. 19,1,11,18. Ulpianus libro 32 ad edictum: „Neque enim bonae fidei contractus hac patitur conventionem, ut emptor rem admitteret et pretium venditor retineret. nisi forte, [...], ut venditor nummos accipiat, quamvis merx ad emptorem non pertineat, veluti *cum futurum iactum retis a piscatore emimus* aut indaginem plagis positus a venatore, vel pantheram ab aucupe: nam etiamsi nihil capit, nihilo minus emptor pretium praestare necesse habebit.”

¹⁷ Azaz, amikor a halász nem hajlandó a hálóját kivetni vagy nem hajlandó a hálóban lévő halakat átadni: D. 19,1,12. Celsus libro 27 dig.: „Si *iactus retis emero et iactare rem piscator noluit*, incertum eius rei aestimandum est: si quod extraxit piscium reddere mihi noluit, id aestimari debet quod extraxit.”

¹⁸ K.r.e. 206. Ld. Wilhelm EHLERS: *Piscatori ludi*, *Paulys Realencyclopädie der classischen Altertumswissenschaft*, XX,2, 1774-1775. o.

¹⁹ Sajnos a fennmaradt szövegrész csak a tengeri halászattal foglalkozik, ugyanakkor az is érdekes, hogy az említett halászati közösség (Capena) egy másik – tengerparti – halászati közösséggel (Formiae) együtt került a forráshelyben megjelölésre. A fennmaradt szövegből azonban az sem derül ki, hogy a két közösség közösen egy ügyben fordult a császárhoz, vagy külön-külön beadott kérelmek kerültek a hasonló probléma miatt az eljárás során egyesítésre.

²⁰ D. 1,8,4, pr. Marcianus 3 inst. „[...] idque et divus pius piscatoribus formianis et capenatis rescripsit.”

²¹ Thomas H. CORCORAN: *Roman Fishermen*, *The Classical World*, 56/4, 1963, 97-101. o., 97. o. Q. *Calmeus piscator* (CIL VI. 9799), *Aurelia, piscatrix de horreis Galbae* (CIL VI. 9801); Filippo BOSCOLO:

A rómaiak többféle szempont alapján csoportosították a folyókat, ezek közül halászat szempontjából csak az állandó folyók jöhettek számításba, az időszakosak nyilván nem.²² Ez előbbieik pedig általában köztulajdonban voltak, a mediterrán éghajlat (száraz nyár), Itália domborzati viszonyai (tenger közelsége) miatt és azon közjogi szabály alapján, miszerint a meghódított területek köztuladonba kerültek, a magánfolyók²³ száma minimális lehetett. Közfolyóvá nyilvánítás előfelétele az volt, hogy állandó folyóról legyen szó.²⁴ A Digestában megőrzött egyik, Gaiustól származó forrásunk szerint minden folyó közfolyó volt,²⁵ de a másik, Marcianustól származó hely már kicsit precízebb, e szerint a folyóknak csak nagyrésze volt közfolyó, tehát nem az összes.²⁶ A két forrás azonban nem rontja le egymást, hanem erősíti azt a megállapítást, hogy az állandó folyók túlnyomó része közfolyó volt.

A magánfolyókkal a források ezért nem is foglalkoznak, az ott folyó halászat joga a tulajdonjogból volt levezethető, a közfolyókban való halászat azonban elvileg bárkit szabadon megilletett, a tengeren ill. más közterületeken való szabad tartózkodás mintájára.²⁷ Jelen jogesetünk azonban ezen általános elv alól jelent egy kivételt: ha valaki éveken át gyakorolta a halászatot, akkor azzal kizárta más hasonló jogát. Erre – igen érdekes módon – két fragmentumot is találunk a Digestában, melyek szövege az utolsó részen, feltűnően hasonlít egymásra:

D. 44,3,7. Marcianus 3 inst.: „Si quisquam in fluminis publici deverticulo solus pluribus annis piscatus sit, alterum eodem iure uti prohibet.” ill.

D. 41,3,45. pr. Papinianus 10 resp. „Praescriptio longae possessionis ad optinenda loca iuris gentium publica concedi non solet. [...] vel si quis, quod in fluminis publici deverticulo solus pluribus annis piscatus sit, alterum eodem iure prohibeat.”

A klasszikus kor két neves és egyben kortárs jogtudósa is foglalkozott tehát ezzel a kérdéssel. Az első szakvélemény szerzője Marcianus,²⁸ a másodiké Papinianus.²⁹ Mindkettő az idő jog keletkeztető ill. a másik oldalról, a jogvesztő hatása körében tárgyalja az esetet. A nagyfokú egyezőség azt bizonyítja, hogy mindketten ugyanabból az esetből dolgoztak. Sajnos a *responsum* alapját képező konkrét jogesetet nem ismerjük, így nem ismerjük a konkrét helyszínt sem. Ez ugyan általános a Digestában, mivel a jogtudósi véleményekben csak az elvi jogi

Aurelia Nais, piscatrix de horreis Galbae e i piscatora di Roma, *Rivista Storica dell'Antichità*, 35/2005, 181-188.

²² D.43,12,1,2. Ulpianus 68 ad ed. „Item fluminum quaedam sunt perennia, quaedam torrentia.”

²³ D.43,12,1,3. Ulpianus 68 ad ed. „Fluminum quaedam publica sunt, quaedam non.” Id. SÁRY *i.m.* 238. o.

²⁴ D.43,12,1,3. Ulpianus 68 ad ed. „publicum flumen esse cassius definit, quod perenne sit: haec sententia cassii, quam et celsus probat, videtur esse probabilis.”

²⁵ D. 1,8,5,pr. Gaius 2 rer. cott. „Riparum usus publicus est iure gentium sicut ipsius fluminis.”

²⁶ D. 1,8,4,1, Marcianus 3 inst. „Sed flumina paene omnia et portus publica sunt.”

²⁷ D. 47,10,13,7. Ulpianus 57 ad ed. Si quis me prohibeat in mari piscari vel everriculum (quod graece sagynny dicitur) ducere, an iniuriarum iudicio possim eum convenire? sunt qui putent iniuriarum me posse agere: et ita pomponius et plerique esse huic similem eum, qui in publicum lavare vel in cavea publica sedere vel in quo alio loco agere sedere conversari non patitur, aut si quis re mea uti me non permittat: nam et hic iniuriarum conveniri potest.”

²⁸ Aelius Marcianus, aki tevékenységét Antoninus Pius (138-161) uralkodása alatt folytatta.

²⁹ Aemilius Papinianus (142–212), aki Marcus Aurelius (161-180) uralkodása alatt és utána tevékenykedett.

állásfoglalás rögzítése volt a lényeges, bár van olyan forráshelyünk is, ami megőrizte a konkrét helyszínt is (pl. *fundus Geronianus-fundus Botrianus*).³⁰ Ez azért lenne itt is fontos, mert a *deverticulum* jelentése kérdéses lehet.³¹ Jelentheti a folyó egyik mellékágát, akár egy holtágat, de akár a főfolyamban egy adott folyószakaszt is. Álláspotnom szerint mindenképp egy adott, megállapítható fizikai határokkal rendelkező vízszakaszt kell ez alatt értenünk. Ez azért szükséges előfeltétel, hogy megállapítható legyen, mely fizikailag behatárolható területre vonatkozik a jogszerzés ill. a jogvesztés. A közfolyókban ugyanis bárki szabadon halászhatott, ha azonban ezt valaki egy adott szakaszon éveken át gyakorola, akkor ezzel jogot szerzett ill. mindenki más elveszítette az erre irányuló hasonló jogát. Az "éveken át" az én értelmezésemben legalább két évet jelent, egyrésről a többes szám használata miatt és azért is, mert az egybevág az ősi római jogban az ingatlanok esetére előírt kétéves elbirtoklási idővel.³²

Különbség a magánjogban ismert elbirtoklással szemben az, hogy itt nem egy dologi jog jött létre, hanem csak egy védett birtokosi pozíció. Ennek oka, hogy a közfolyó a magánjogon kívül állt, az a közdolgok (*res publica*) közé tartozott, így annak tulajdonogát nem is lehetett elbirtokolni. A jogszerző tehát nem lett a folyószakasz tulajdonosa, azon továbbra is bárki hajózhatott, annak partján kiköthetett, a jogosult csak és kizárólag más halászati tevékenységével szemben léphetett fel. Mivel nem szerzett dologi jogot, így tulajdon védelemre sem tarthatott igényt, ezért a védelem csak egy peren kívüli védelmi eszköz, a birtokvédelem egyik formája (*interdictum prohibitorium*) lehetett. Bár erről hallgat mindkét forráshely, azt azonban tudjuk, hogy a közfolyókkal kapcsolatos védelem más esetekben szintén birtokinterdictumokkal valósult meg, így analógia útján joggal feltételezhetjük, hogy jelen esetben is ilyen védelmet alkalmaztak.³³

3. Az idő jogvesztő hatása

Az idő jogvesztő hatásának érzékeltetésére nem egy jogi, hanem egy történetírói forráshely áll rendelkezésünkre, amit azért annak ellenére, hogy a római történetírás

³⁰ D. 8,4,13,pr. Ulpianus 6 opin.: „Venditor fundi geroniani fundo botriano, quem retinebat, legem dederat, ne contra eum piscatio thynnaria exerceatur.”

³¹ Ld. az német, angol és francia fordításokat: OTTO, C.E.: „Wenn Jemand allein mehrere Jahre lang in der Abschweifung eines öffentlichen Flusses gefischt hat, so kann er einen Andern daran mit Recht [doch nicht] verhindern.” *Das Corpus Juris Civilis*, (Hgg.) OTTO C.E., SCHILLING B., SENTENIS C.F.F., Leipzig, 1832.; WATSON: „If for several years someone has fished by himself in a side stream of a public river, he may prevent another person from exercising the same right.” WATSON, A.: *The Digest of Justinian*, University Pennsylvania Press, Philadelphia, (1985) 1998.; HULOT: „Si quelqu'un a pêché seul pendant plusieurs années dans un bras d'une rivière publique, il empêché qu'un autre puisse jouir du même droit.” HULOT, M. – BERTHELOT, M: *Les Cinquante Livres du Digeste ou der Pandectes de L'Empereur Justinien*, Metz-Paris, 1804.

³² XII tab. 6,3.

³³ A Digesta alábbi titulusaiban találunk a közfolyókkal kapcsolatos interdictumos védelmet: D. 43.12.: De fluminibus. ne quid in flumine publico ripave eius fiat, quo peius navigetur. D. 43.13.: Ne quid in flumine publico fiat, quo aliter aqua fluat, atque uti priore aestate fluxit. D. 43.14.: Ut in flumine publico navigare liceat. D. 43.14.: Ut in flumine publico navigare liceat.

hiteles tényadatokon alapult (*Annales Maximí*),³⁴ ezért a történetírók munkáit és így Livius munkáját is a modern történelemtudomány a tények tekintetében hitelesnek fogadja el,³⁵ a jogi álláspontot illetően azonban mindig kellő kritikával kell fogadnunk:

Liv. 27.8.4-10. „P. Licinius pontifex maximus kényszerítette C. Valerius Flaccust, hogy akarata ellenére Iuppiter papjává szenteltesse magát. [...] Ez a róla kialakult egyhangú jó vélemény jogosan növelte önbizalmát, s így igényt formált arra a korábbi papok méltatlansága miatt sok éven át feledésbe merült jogra, hogy belépessen a senatusba. Megjelent a Curiában, s mikor onnan L. Licinius praetor kivezette, a néptribunusokhoz fellebbezett. Visszakövetelte a papi tisztségével járó régi jogot; őt mint flament megilleti a bíborszegélyes toga és az elefántcsont szék. *A praetor viszont azt vitatta, hogy ezt a jogot nem az évkönyvekből kiásott, s régiségük miatt érvényüket veszített példákkal, hanem csupán a közelmúltban kialakult szokásos gyakorlattal lehet igazolni*, s hogy sem atyáink, sem nagyatyáink idejében nem akadt Iuppiternek olyan papja, aki ezt a jogát gyakorolta volna. Érvelésére a néptribunusok azt válaszolták, hogy ez az előjog a papok nemtörődomsége miatt ment feledésbe, ám ez csak nekik maguknak jelenthet hátrányt, de magának a papi tisztségnek nem. Ezután már a praetor sem tiltakozott, mikor a papot az atyák és a nép zajos helyeslésétől kísérve bevezették a senatusba, s mindenkinek az volt a véleménye, hogy a flamen ezt a megtiszteltetést sokkal inkább feddhetetlen életével, s nem papi joga érvényesítésével érte el.”³⁶

A történet a második pun háború idején, Kr.e. 209-ben játszódik, amikor a római pogány vallási rendszer tényleges vezetője, a *pontifex maximus*, Jupiter főpapjává (*flamen Dialis*)³⁷ nevezte ki az addig hanyag és költekező életet élő ifjút. Ehhez

³⁴ A római történetírás kezdetei az un. *annales maximí*-hez, tehát a *pontifex*ek tevékenységéhez kapcsolódik, ld. Franc WIEACKER: Altrömische Priesterjurisprudenz, in: *Juris Professio Festgabe für Max Kaser zum 80. Geburtstag*, Hermann Böhlau Nachf. Wien-Köln-Graz, 1986, 347-370. o.; Ezeket a feljegyzéseket P. Mucius Scaevola *pontifex maximus* hozatta nyilvánosságra a Kr.e. 120- években. Ld. Cic. orat. 2,12,52.; ADAMIK Tamás: *Római irodalom az archaikus korban*, Seneca Kiadó, 1993, 71. o., FLACH, Dieter: *Die Gesetze der frühen römischen Republik*, Wissenschaftliche Buchgesellschaft, Darmstadt, 1994, 5. o.

³⁵ Különbséget tesznek ugyan a korai idők (1.-10. könyv) és a későbbiekről (20. könyvtől) szóló részek tekintetében, a későbbiek tekintetében már teljesen hitelesnek tekintik. Ld. Dagmar GUTBERLET: *Die erste Dekade des Livius als Quelle zur gracchischen und sullanischen Zeit*, Olms-Weidmann, Hildesheim, 1985, 1. o.; MEYER, Ernst: Die römische Annalistik im Lichte der Urkunden, *ANRW* 2, Walter de Gruyter, Berlin-New York, 1972, 970-986. o., 970. o.

³⁶ Liv. 27.8.4.-10. „Et flaminem Dialem inuitum inaugurari coegit P. Licinius pontifex maximus C. Ualerium Flaccum; [...] huius famae consensu elatus ad iustam fiduciam sui rem intermissam per multos annos ob indignitatem flaminum priorem repetiuit, ut in senatum introiret. ingressum eum curiam cum P. Licinius praetor inde eduxisset, tribunos plebis appellauit. flamen uetustum ius sacerdotii repetebat: datum id cum toga praetexta et sella curuli ei flamonio esse. *praetor non exoletis uetustate annalium exemplis stare ius, sed recentissimae cuiusque consuetudinis usu uolebat*: nec patrum nec auorum memoria Dialem quemquam id ius usurpasse. tribuni rem inertia flaminum obliteratam ipsis, non sacerdotio damno fuisse cum aequum censuissent, ne ipso quidem contra tendente praetore, magno adsensu patrum plebisque flaminem in senatum introduxerunt, omnibus ita existimantibus magis sanctitate uitae quam sacerdotii iure eam rem flaminem obtinuisse.”

³⁷ A *flamen Dialis* a *pontifex maximus* előtt, de a *rex sacrorum* mögött áll a vallási ranglétrán. Gell. 10.15.21.; Robert MUTH: *Einführung in die griechische und römische Religion*, Wissenschaftliche Buchgesellschaft, Darmstadt. 1997 (2. Auflage), 296. o.

tudnunk kell, hogy a *pontifex maximus*nak joga volt arra, hogy bizonyos papi tisztségekre az arra alkalmas személyeket – akár akaratuk ellenére is – kijelölhesse. Erre a legismertebb példa a Vesta papnők esete, akiket – kezdetben valószínűleg ténylegesen, később már csak formálisan – kiragadott az apai hatalom alól,³⁸ de ez hasonlóan működött más tisztségeknél, így a formálisan a *rex sacrorum* után a legmagasabb papi tisztség, a *flamen Dialis* esetében is.³⁹

Jelen ügyben a *flamen Dialis* a kor meghatározó politikusa M. Porcius Cato belső baráti köréhez tartozó Valerius családnak apjánál és bátyjánál kevésbé sikeres tagja volt, de családi háttere miatt a kinevezés előtt az ő politikai karrierjével is számolni kellett.⁴⁰ A másik oldalon a gazdag plebejus családból származó és a Scipiók belső baráti köréhez tartozó Publius Licinius Crassus állt,⁴¹ aki nagyon fiatalon került be a *pontifex*ek kollégiumába, majd hamar annak vezetője lett.⁴² Közben rendhagyó világi karriert is befutott, Kr. e. 209-ben, a közjogi szokásjogot megtörve például, úgy lett cenzor, hogy korábban nem volt se *praetor*, se *consul*,⁴³ ez utóbbit csak később, Kr.e. 205-ban Publius Scipio (Africanus) társaként érte el. A másik tábor vezetőjére, Catoa mért legnagyobb csapása az volt, hogy Kr. e. 189-ben ő érte le, hogy vallási hibára hivatkozással a szenátus rendelje el a Kr. e. 194-ban L. Valerius Flaccus és M. Porcius Cato *consul* által elvégzett *ver sacrum* áldozat megismétlését.⁴⁴ Láthatjuk tehát, hogy P. Licinius Crassus korának egyik meghatározó politikai egyénisége volt, bár történetünkben csak annak legelején jelenik meg, de feltehetőleg a későbbi vita során is ő állt a *praetor* mögött, mivel L. Liciniusről semmit sem tudunk, ő ezen az egy eseten kívül sehol máshol nem jelenik meg a történetíróknál, így ő nyilván nem lehetett egy meghatározó személyiség.

Visszatérve a kinevezéshez, a fentiekből már látható, hogy annak volt egy rejtett, a történetíró által nem említett politikai indoka is: a *flamen Dialis* ugyanis nem tehetett esküt,⁴⁵ a megválasztott magisztrátusoknak viszont öt napon belül esküt kellett tenniük, ennek hiányában nem viselhették tovább az adott hivatalt.⁴⁶ Ezért –

³⁸ Gell. 1,12,14.: „Ea verba haec sunt: 'Sacerdotem Vestalem, quae sacra faciat, quae ius siet sacerdotem Vestalem facere pro populo Romano Quiritibus, uti quae optima lege fuit, ita te, Amata, capio.'"; Joachim MARQUARDT: *Handbuch der römischen Alterthümer*, VI. Band, IV. Das Sacralwesen, Leipzig, 1885, 337.-338. o. Ez a kiragadás kezdetben talán ténylegesen, később már előzetes egyeztetés(ek) után csak színlegesen, legvégül a *lex Papia de vestalium lectione* (Kr.e. 65) meghozatala után pedig már a *comitia calata*-n az előzetesen megsejlelt, legfeljebb hűsz jelölthől történő kiválasztással történt. Id. MARQUARDT i.m. 337. o.

³⁹ Gell. 1,12,15: „Sed flamines quoque Diales, item pontifices et augures 'capi' dicebatur.”

⁴⁰ Bátyja Lucius Valerius Flaccus a Cato katonatársa, telekszomszédja, közeli barátja volt, Kr.e. 184-ban Catoval együtt a cenzori tisztséget is betöltötte. Id. Liv. 39,41,4.

⁴¹ Plin. n.h. 21,3,4.

⁴² Liv. 25,5,4.; Cicero a három legnevezetesebb *pontifex maximus* közé tette. Id. Cic. de orat. 3,134.

⁴³ Liv. 27,6,18.

⁴⁴ A *ver sacrum* az egyik legnagyobb vallási áldozat volt a római állam jólétéért. A második pun háború kezdetén, Kr.e. 217-ban rendelték el (Liv. 22,9,10.), a folyamatos háborús megpróbáltatások miatt azonban csak 21 év (!) teljesítették. Liv. 33,44,2.

⁴⁵ Liv. 31,50,7.; Gell. 10,15,4.; NÓTÁRI Tamás: *The Function of the Flamen Dialis in the Marriage Ceremony*, Annales Universitatis Scientiarum Budapestinensis de Rolando Eötvös Nominatae. Sectio iuridica, Tomus 45. (2004), 157-165. o., 159. o.

⁴⁶ Liv. 31,50,7.: „hivatalát pedig csak az viselhette öt napnál tovább, aki letette az esküt a törvényekre.” = „magistratum autem plus quinque dies, nisi qui iurasset in leges, non licebat gerere.”

más papi tisztségektől, mint például a *pontifexi* kollégium tagjaitól eltérően – a *flamen Dialis* ténylegesen ki volt zárva a világi tisztségek viseléséből. Így ezzel a kinevezéssel a politikai ellentábor egyik tagja került kizárára a politikai karrierből. Livius azonban erről hallgat, ő a léha fiatalember megkomolyodására helyezi a hangsúlyt, szerinte a kinevezés egycsapásra megváltoztatta az ifjút, aki új, vallásos életvitelével hamarosan elismerést váltott ki a polgárokból. Ez teljesen beleillik Livius munkájának alap koncepciójába, a régi rómaiak erkölcsi nagyságának olvasói számára történő példaként állításába.⁴⁷

A *flamen*, a fenti leírt családi háttérrel maga mögött azonban megpróbált visszavágni és a politikai színtérre visszatérni. Mivel magisztratúrára nem pályázhatott, ezért a szenátusi részvételt célozta meg. Erre az biztosította számára a jogalapot, hogy rájött vagy rátalált arra a szabályra, mi szerint a *flamen Dialis* korábban megillette nemcsak a bíborszegélyes tóga (*toga praetexta*) viselése és az elefántcsont szék (*sella curulis*) használata, mely a hivatalban lévő magisztrátusoknak is csak egy részét illette meg; hanem ezek mellett az a jog is, hogy belépjen a szenátus üléstermébe. Mindezen jogosítványok összehangban voltak azzal, hogy a *flamen Dialis* az egyik legfontosabb papi tisztség volt, ezt a külső „hivatali jelvények” és a szenátusi részvétel egyaránt kifejezték. A szenátus ülései ugyan általában nyilvánosak voltak, de mivel tipikusan zárt helyen került azokra sor (a Curia épülete ill. valamelyik templom, például Castor és Pollux temploma volt még gyakori helyszín), ezért azon csak a szenátorok, a hivatalt viselő magisztrátusok⁴⁸ és bizonyos papi tisztségek tagjai vehettek hivataluknál fogva részt. A részvétel joga a politikai elithez való tartozást fejezte ki, ezért fontos volt a *flamen*nek és valószínűleg családjának is.

A problémát az okozta, hogy a szenátusi részvétel jogával hosszú időn át nem éltek a tisztséget korábban betöltők, így az feledésbe merült. Ezért, amikor ő be akart lépni a szenátusba L. Licinius *praetor* kivezettette őt onnan és ebből alakult ki közöttük a fenti jogvita. A *flamen* az általa fellelt feljegyzések alapján az írott jogra (*ius scriptum*) hivatkozott, amit azonban a *praetor* a gyakorlat által igazolt élő jogra (*ius vivum*) hivatkozással nem fogadott el.⁴⁹ E szerint az évtizedes nem gyakorlással megszűnt a korábban létező jog (*usurpatio*). A *flamen* azonban a kivezettetését elrendelő döntéssel szemben a néptribunusokhoz fordult védelemért (*intercessio*)⁵⁰,

⁴⁷ Ez megfelelt Augustus császár programjának is, Liviust mégsem tekinthetjük a császár propagandistájának, mivel maga a császár nevezte őt Pompeius hívének. Tacit. ann. 4,34.: „Titus Livius [...] Cn. Pompeium tantis laudibus tulit, ut Pompeianum eum Augustus appellaret.”

⁴⁸ Kr.e. 102 előtt a néptribunusok nem vehettek részt azon (*lex Atinia de tribunis plebis in senatum legendis*) Id. Gell. 14,8,2.; ezért kialakították azt a gyakorlatot, hogy a Curia ajtajához ültek és onnan hallgatták a bent folyó vitát. Id. Val. Max. 2,2,7.; Ludwig LANGE: *Römische Alterthümer*, Weidmannsche Buchhandlung, Berlin, 1867, 374. o.

⁴⁹ Liv. 27,8,9.: „A praetor viszont azt vitatta, hogy ezt a jogot nem az évkönyvekből kiásott, s régiségük miatt érvényüket veszített példákkal, hanem csupán a közelmúltban kialakult szokásos gyakorlattal lehet igazolni, s hogy sem atyáink, sem nagyatyáink idejében nem akadt Iuppiternek olyan papja, aki ezt a jogát gyakorolta volna.” = „praetor non exoletis vetustate annalium exemplis stare ius, sed recentissimae cuiusque consuetudinis usu volebat: nec patrum nec avorum memoria Dialem quemquam id ius usurpasse.”

⁵⁰ Az *intercessio* volt a néptribunusok legerősebb fegyvere a magisztrátusok döntéseivel szemben. Id. Liv. 3,11,1., Liv. 4,60,5.; HAMZA Gábor: A közvetlen demokrácia ókori intézményei és a politikatudomány,

akik védelmükbe is vették azzal az átlátszó indoklással, hogy ezen jog nem gyakorlása csak az adott személyekre hatott ki, de nem vonta el a tisztséghez kapcsolódó ezen jogot, így a későbbi *flamen* azt újra gyakorolhatja. Ezt azonban a *praetor* – aki egyben a jogszolgáltatás vezetője is volt – nem fogadta el, ő a szokásjog törvényrontó hatására hivatkozott. A szokásjog törvény magyarázó ill. törvényrontó szerepét a magánjog is ismerte, de a közjogban a szokásjognak még fontosabb szerepe volt, például a köztársaság korának jogintézményei és azok működése általában szokásjogi úton alakultak ki és csak kevés szabályt, azokat is inkább a válság időszakában, tehát a Kr. e. II. századtól kezdődőleg foglalták írott törvényekbe.⁵¹

Ezek alapján a vitát a *praetor* „nyerte” volna meg, azonban mint láthattuk, a kérdés végül sajátos módon oldódott meg, valószínűleg a történetíró által elkerült politikai szál keretében egy kompromisszum megkötésével. Ennek csak az ügyet érintő részét ismerjük: a *flamen* elérte célját és részt vehetett ezentúl a szenátus ülésein. Livius indoklását, miszerint ezt nem jogi érveinek, hanem példás életvitelének köszönhetette, tehát csak az első részében fogadhatjuk el: a jogi érvei nem voltak megfelelőek, a politikai szálról, ami a sikert végül is meghozta, azonban hallgat a történetíró.

4. Összefoglalás

Összefoglalásként megállapíthatjuk, hogy az idő ill. az idő múlása jogi jelentőséggel bíró, jogot alakító tény. Nemcsak a római magánjogban, de a közjogban bizonyított ezen hatása. Az első esetben a folyamatos és zavartalan éveken át tartó halászat a közfolyó egy szakaszán a joggyakorló számára létrehozta a halászati jog kizárólagos gyakorlásának jogát, egyben megszüntette mindenki más hasonló jogosultságát. Más személy ilyen jellegű tevékenysége ellen állami jogsegélyt, birtokvédelmet kérhetett és kaphatott. Ennek gyakorlati oka, hogy bár elvileg a folyókban is, ahogy a tengeren is, bárki szabadon halászhathatott, a folyókon a korlátlan szabad halászat az ott élő halászok megélhetését veszélyeztette volna, ezért a kialakult gyakorlat kizárta idegenek behatolását. Nyilván ennek érvényesítéséhez folyamatosan jelen kellett lenni az adott folyószakaszon és fellépni az esetleges behatolási kísérletek ellen, tehát folyamatosan birtokolni kellett azt.

A közjogban szintén tetten érhető az idő jogvesztő hatása: egy jog hosszú időn át – itt azonban már nem évekről, hanem jóval hosszabb időszakról, feltehetően évtizedekről, azaz „emberemlékezetről” volt szó –, történő nem gyakorlása megszüntette az adott jogot. Bár a vita eldöntése nem független fórum előtt zajlott, arról nem egy harmadik személy döntött, hanem az egyik fél engedett a politikai kompromisszum miatt, az azonban egyértelmű, hogy a *flamen* nem jogi érvei miatt és nem azok alapján érte el célját. Jogi érvelésével, tehát az írott jog

Jogtudományi Közlöny 70. évf. 2. sz. (2005 február), 76-79. o., 77. o.: „Ebben az összefüggésben az *intecessio* és a *ius agendi cum plebe* kapcsolata igényel önálló vizsgálatot.”

⁵¹ Erre legszemléletesebb példa a hivatalok viselésére előírt minimális életkor meghatározása, mely a korábbi szokásjogi gyakorlat alapján csak Kr. e. 180-ban került először törvényben (*lex Villia annalis*) meghatározásra, amit Kr. e. 82-ben *lex Cornelia de magistratibus* tovább pontosított.

öörkérvényűségére való hivatkozással tehát nem tudta áttörni az időmúlás jog megszüntető hatását.

Irodalomjegyzék

- BENKE József: „A reményvétel „iskolapéldái” a római jogban. *JURA*, 2004/1., 32-38.
- BENKE József: *Reményvétel. Az európai magánjogi gondolkodás a reményvétel mikrokozmoszán keresztül*, HVG-ORAC Kiadó, Budapest, 2011
- BESELER Gerhard: Miscellanea: Populus, municipies, collegium, *Zeitschrift der Savigny-Stiftung für Rechtsgeschichte: Romanistische Abteilung*, 45 (1925), 188-190. o. <https://doi.org/10.7767/zrgra.1925.45.1.188>
- BESSENÝÓ András: Reményt veszünk-e reményvétel esetén? I. *JURA*, 2014/1., 195-217. o.
- BOÓC Ádám: Hamza Gábor akadémiai székfoglaló előadásáról, *Jogtudományi Közöny* 60. évf. 3 sz. (2005 március) 127-128. o.
- Filippo BOSCOLO: Aurelia Nais, piscatrix de horreis Galbae e i piscatora di Roma, *Rivista Storica dell'Antichità*, 35/2005, 181-188. o.
- Bozóki Alajos: *Római magánjog*, Pozsony-Budapest, 1899
- Thomas H. CORCORAN: Roman Fishermen, *The Classical World*, 56/4, 1963, 97-101. o.
- Ettore DE RUGGIERO: *Lo stato e le opere pubbliche in Roma antica*, Fratelli Bocca Editori, Torino, 1925
- Wilhelm EHLERS: Piscatori ludi, *Paulys Realencyclopädie der classischen Altertumswissenschaft*, XX,2, 1774-1775. o.
- Dagmar GUTBERLET: *Die erste Dekade des Livius als Quelle zur gracchischen und sullianischen Zeit*, Olms-Weidmann, Hildesheim, 1985
- HAMZA Gábor: A közvetlen demokrácia ókori intézményei és a politikatudomány, *Jogtudományi Közöny* 70. évf. 2. sz. (2005 február) 76-79. o.
- Max KASER: „Ius publicum” und „ius privatum”, *Zeitschrift der Savigny-Stiftung für Rechtsgeschichte: Romanistische Abteilung*, 103 (1986), 1-101. o. <https://doi.org/10.7767/zrgra.1986.103.1.1>
- Wolfgang KUNKEL: *Roman Legal and Constitutional History*, At the Clarendon Press, Oxford, 1973
- Wolfgang KUNKEL: *Römische Rechtsgeschichte*, Böhlau Verlag, Köln-Graz, 1964
- Ludwig LANGE: *Römische Alterthümer*, Weidmannsche Buchhandlung, Berlin, 1867
- LENKOVICS Barnabás: A tulajdonszerzés-módok eredeti, illetve származékos jellege, *Polgári Jogi Kodifikáció*, V. évf. 3. szám 2003/3, HVG-ORAC Kiadó, Budapest, 14-28. o.
- Ernst MEYER: Vom griechischen und römischen Staatsgedanken, (Festgabe für Ernst Howald, Eugen Rentsch Verlages, Erlenbach-Zürich, 1947, 30-53.o.) in: *Das Staatsdenken der Römer*, Wissenschaftliche Buchgesellschaft, Darmstadt, 1966, 65-86. o.

- Ulriche MALMENDIER: *Societas Publicanorum, Staatliche Wirtschaftsaktivitäten in den Händen privater Unternehmer*, Böhlau Verlag, Köln, 2002
 - Joachim MARQUARDT: *Handbuch der römischen Alterthümer*, VI. Band, IV. Das Sacralwesen, Leipzig, 1885
 - Robert MUTH: *Einführung in die griechische und römische Religion*, Wissenschaftliche Buchgesellschaft, Darmstadt, 1997 (2. Auflage)
 - NÓTÁRI Tamás: *The Function of the Flamen Dialis in the Marriage Ceremony*, Annales Universitatis Scientiarum Budapestinensis de Rolando Eötvös Nominatae. Sectio iuridica, Tomus 45. (2004), 157-165. o.
 - NÓTÁRI Tamás: *Római köz- és magánjog*, Scientia Kiadó, Kolozsvár, 2011
 - ROBINSON, O.F.: *Ancient Rome, City planning and administration*, Routledge, London and New York, 1992
 - SÁRY Pál: *Vízjogi szabályok az ókori Rómában*, Agrár- és Környezetjog, 2019/26, 237-254. o.
 - ZLINSZKY János: *Ius publicum - Római közjog*, Osiris-Századvég, Budapest, 1994
 - ZLINSZKY János: *Ius privatum - Római magánjog*, Osiris Kiadó, Budapest, 1998
-

A hitelezők védelmét szolgáló bűncselekmények Ausztriában – az osztrák és a magyar szabályozás összevetéséből levonható következtetések

Gula József*

A tanulmány bemutatja a hitelezők védelmét szolgáló bűncselekmények rendszerét, és az egyes delictumok fontosabb jellemzőit az osztrák büntetőjogban. A tényállások elemzése során reflektál a magyar jogi szabályozással kimutatható hasonlóságokra, vagy éppen koncepcionális eltérésekre. A szükséges mértékben vizsgálja a fizetéseképtelenségi jog büntetőjogi szempontból releváns alapfogalmait is. Az írás az osztrák és a magyar szabályozás összevetéséből levonható főbb következtetések, valamint de lege ferenda javaslat megfogalmazásával zárul.

Kulcsszavak: fizetéseképtelenségi bűncselekmények Ausztriában, hitelezővédelem, fizetéseképtelenségi eljárások, csődbűncselekmény

Criminal offences protecting creditors in Austria – Conclusions drawn from a comparative analysis of Austrian and Hungarian regulations

The study presents the system of criminal offences designed to protect creditors and the main characteristics of the individual delicts under Austrian criminal law. In analysing the statutory provisions, it reflects on the similarities to, as well as the conceptual differences from, Hungarian legal regulation. Where necessary, it also examines the basic concepts of insolvency law that are relevant from a criminal law perspective. The paper concludes by outlining the main findings drawn from the comparison of Austrian and Hungarian regulations, as well as by formulating de lege ferenda proposals.

Keywords: insolvency offences in Austria, protection of creditors, insolvency proceedings, fraudulent bankruptcy

<https://doi.org/10.32980/MJSz.2025.3.243>

1. Bevezető gondolatok

Bíró György megbízási szerződésről szóló monográfiájának bevezetője – rá nagyon jellemző módon – a következőt tartalmazza: „Amíg e könyvet írtam, sokat épültem.

* Egyetemi docens, Miskolci Egyetem Állam- és Jogtudományi Kar, Bűnügyi Tudományok Intézete, Büntetőjogi és Kriminológiai Intézeti Tanszék, 3515 Miskolc-Egyetemváros, jozsef.gula@uni-miskolc.hu

Csak remélni tudom, hogy olvasóim is így járnak majd.” Könyveit és tanulmányait olvasva, hallgatóként előadásait hallgatva, majd oktató és ügyvéd kollégaként vele dolgozva vagy épp csak beszélgetve e sorok írója valóban sokat épült. Az általa alapításától kezdve vezetett és szeretett ügyvédi iroda mai vezetőjeként példaértékűnek látom a tudomány és praxis, az elmélet és gyakorlat együttes művelése során a jogi problémák megoldásában megmutatkozó komplex szakmai látásmódját. Az emléke előtt tisztelgő tanulmányom tárgyául a bűnügyi tudományok művelőjeként olyan témát választottam, mely egyfajta határterület a büntető és polgári jog között.

Az osztrák büntető kódex (*Strafgesetzbuch, StGB*)¹ a magyar büntető törvénykönyvtől (*Btk.*)² eltérően a gazdálkodás rendjét sértő bűncselekmények kategóriáját nem ismeri, a fogalmat Ausztriában csak kriminológiai értelemben használják. A gazdasági bűncselekménynek tekintett delictumokat túlnyomórészt a büntető törvényben lelhetjük fel, de külön törvények, szaktörvények is tartalmaznak ilyen típusú tényállásokat.³ A hitelezővédelmi bűncselekményeket azonban maga az *StGB* tartalmazza a vagyon elleni bűncselekményekre vonatkozó rendkívül terjedelmes, és a védett jogtárgy alapján mélyebben nem differenciált fejezetében.⁴

Már a bevezetőben érdemes rögzítenünk, hogy az e körbe tartozó bűncselekmények egy része, így például az *StGB* 156.§-a szerinti csalárd bukás megállapítása nem követeli meg valamely fizetéseképtelenségi eljárás megindítását, fizetéseképtelenségi eljárásoktól függetlenül is értékelhető. A csődbűncselekményre vonatkozó hatályos magyar büntetőjogi rendelkezésektől⁵ ez alapjaiban eltérő szabályozási koncepciót tükröz, érdemes azonban utalnunk a hitelsértésről szóló 1932. évi törvényünkre⁶, mely hasonló megoldást alkalmazott. Természetesen egyes delictumok továbbra is kizárólag fizetéseképtelenségi eljáráshoz kapcsolódóan követhetőek el.⁷

¹ Bundesgesetz vom 23. Jänner 1974 über die mit gerichtlicher Strafe bedrohten Handlungen

² 2012. évi C. törvény a Büntető Törvénykönyvről

³ Például adókkal és járulékokkal kapcsolatos visszaélések. Lásd Tóth Mihály: Néhány szempont a gazdasági bűncselekmények új szabályozásához I. rész, *Büntetőjogi Kodifikáció*, 2004/3., 23. o.

⁴ Sechster Abschnitt Strafbare Handlungen gegen fremdes Vermögen

⁵ Btk. 404. §

⁶ A hitelsértésről szóló 1932. évi IX. törvénycikk (Hs.) hatályon kívül helyezte a Csemegi-kódex csalárd és vétkes bukásra vonatkozó rendelkezéseit, valamint a csődhöz kapcsolódó külön törvényekben szabályozott további delictumokat, és az 1878. évi Btk. XXXV. fejezetének helyébe „A hitelezőket károsító cselekmények” cím alatt új rendelkezéseket iktatott be. A jogalkotó célja a miniszteri indokolás szerint az volt, hogy „*egységes rendszerbe foglalja a hitelezőket károsító azokat a cselekményeket, amelyeket az eladdig fennállott jogunk részint a Btk.-ban, részint külön törvényekben a csaláshoz hasonló bűncselekményekként, vagy csalárd, illetőleg vétkes bukásként büntetett, s e rendelkezéseket a Btk. Különös Részének XXXV. fejezete helyébe tegye, hogy ott együtt lehessen megtalálni a hitelezők kijátszásának büntetőjogi szabályait, akár van csőd, kényszerfelfizetés vagy kényszerfelszámolási eljárás, akár nincs.*” Lásd Gula József: A csődbűncselekmény a magyar büntetőjogban, *Erdélyi Jogélet*, 2024/3., 27. o.

⁷ Az *StGB* 160. § szerinti hitelező megvesztegetése, illetve a hitelezői szavazati joggal való visszaélések, a fizetéseképtelenségi szakértők megvesztegetése csak a fizetéseképtelenségi eljáráshoz kapcsolódóan valósulhat meg.

2. A hitelezővédelmi bűncselekmények rendszere

Az osztrák büntető törvénykönyvben a hitelezők védelmét szolgáló tényállások rendszere az alábbiak szerint foglalható össze:

- Csalárd bukás (*Betrügerische Krida* 156. §),
- Idegen hitelezők megkárosítása (*Schädigung fremder Gläubiger* 157. §),
- Hitelező előnyben részesítése (*Begünstigung eines Gläubigers* 158. §),
- A hitelezői érdekek súlyosan gondatlan veszélyeztetése (*Groß fahrlässige Beeinträchtigung von Gläubigerinteressen* 159. §),
- Visszaélések felügyeleti vagy fizetéseképtelenségi eljárás során (*Umtriebe während einer Geschäftsaufsicht oder im Insolvenzverfahren* 160. §),
- A végrehajtás akadályozása (*Vollstreckungsvereitelung* 162. §),
- Végrehajtás akadályozása más személy javára (*Vollstreckungsvereitelung zugunsten eines anderen* 163. §).

Tekintettel arra, hogy az osztrák büntetőjogban – hasonlóan a magyar büntetőjoghoz – bűncselekmény *alanya* csak természetes személy lehet, az *StGB* 161. § a hitelezők védelmét szolgáló tényállások vonatkozásában külön rendelkezést tartalmaz arra az esetre nézve, ha az adós vagy a hitelező jogi személy.⁸

A vezető tisztségviselők felelősségére vonatkozó közös rendelkezés szerint, ha a 156., 158., 159., 160. és 162. §-okban meghatározott cselekményeket jogi személy, vagy jogi személyiséggel nem rendelkező társaság vezető tisztségviselője követi el, akkor a 156., 158., 159. és 162. § szerint az adóssal, illetve a 160. § szerint a hitelezővel azonos módon büntetendő. Ugyanígy büntetendő, aki az adós vagy a hitelező egyetértése nélkül, de annak a vezető tisztségviselőjeként cselekszik.

Ha valamely fizetéseképtelenségi eljárásban a fizetéseképtelenségi „szakértői” feladat ellátásával jogi személy vagy jogi személyiséggel nem rendelkező társaság vezető tisztségviselője volt megbízva, a 160. § (2) bekezdése szerinti bűncselekmény miatt ő vonható felelősségre.

Vezető tisztségviselőnek kell tekinteni azon személyeket, akik a szervezet üzletvezetését jelentős mértékben befolyásolni tudják. Ilyen az üzletvezető, az igazgatóság tagja, a cégvezető stb.

Jelentős mértékű befolyással az rendelkezik, akinek a termelésre, beszerzésre, értékesítésre, az üzleti partnerek kiválasztására meghatározó hatása van.⁹ Ha a vezető tisztségviselő az adóssal egyetértésben követi el a bűncselekményt, az adott delictumért mindketten felelősséggel tartozhatnak.¹⁰

3. A csalárd bukás

A bűncselekmény elnevezésének kizárólag történeti előzményei vannak, hiszen a csalárd magatartás nem szükségszerű tényállási elem, illetve a „csődeljárás”

⁸ Fabrizy, Ernst Eugen: *StGB samt ausgewählten Nebengesetzen, Kurzkommentar*, 8. Neu bearbeitete Auflage, Manz, Wien 2002, 161. § Nr 2.

⁹ Lásd uo. 310. § Nr 6.

¹⁰ Uo. 310. § Nr 7.

megindítása sem tartozik a tényállási elemek közé.¹¹

Csalárd bukást követ el, aki vagyonának egy részét eltitkolja, elrejt, elidegeníti, megrongálja, vagy egy valójában fenn nem álló kötelezettséget színlel vagy elismer, illetve bármilyen más módon színleg vagy ténylegesen csökkenti a vagyonát, és ezáltal hitelezői kielégítését, de legalább egyét megghiúsítja vagy csorbítja. A cselekmény büntetési tétele hat hónaptól öt évig terjedő szabadságvesztés.

A bűncselekmény minősített esete állapítható meg, ha a cselekmény 300 ezer eurót meghaladó értékű kárt okoz. A súlyosabban minősülő alakzat már egy évtől tíz évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő.

A tényállás a hitelezői érdekek széleskörű védelme érdekében generális megfogalmazást kapott, mint arra már utaltunk, megállapítása nem kötődik a fizetéseképtelenségi eljárásokhoz.¹² A bűncselekmény *elkövetési tárgya* az adós vagyona, követelések, jogok, stb. Nem lehet elkövetési tárgy azonban az olyan vagyon, amelyre végrehajtás nem rendelhető el.¹³ A bűncselekmény adótartozások vonatkozásában is megvalósulhat.¹⁴

A bűncselekmény *elkövetési magatartásai* ismertek a magyar büntetőjogban is. Az elrejtés valósul meg, ha az elkövető vagyona egy részét a hitelező számára hozzáférhetetlenné teszi, ismeretlen helyre szállítja, stb.¹⁵ Az elidegenítés minden formája tényállásszerű lehet (eladja, elcseréli stb.), de csak abban az esetben, ha nem kap érte gazdaságilag megfelelő ellenértéket, és így a vagyona csökken.¹⁶ Ha ugyanis az adós az elidegenítés során adekvát ellenértéket kap, úgy a vagyonszökkenés nem állapítható meg, a tartozás az ellenértékből fedezhető. Fenn nem álló követelés színlelése akkor állapítható meg, ha az elkövető valótlanul állítja, hogy tartozása áll fenn.¹⁷ Az elkövetési magatartások felsorolása nem taxatív, az *StGB* a vagyon más módon történő csökkentését is értékeli.

A bűncselekmény *eredménye* a vagyon tényleges vagy színlelt csökkentése által legalább egy hitelezői követelés megghiúsítása vagy csorbítása. Az osztrák szakirodalom szerint a bűncselekmény gyakorlatilag a kár bekövetkeztével válik befejezetté.

A csalárd bukást *különös bűncselekménynek* tekintik. Tettese csak az adós lehet, akinek legalább két hitelezője van. A büntethetőséghez azonban elegendő egyetlen hitelező kielégítésének megghiúsítása vagy csorbítása.

A bűncselekmény *szándékosan* követhető el. Eshetőleges szándék elegendő nem csak a vagyonszökkenés vonatkozásában, hanem a hitelezői követelések kielégítésének megghiúsítása vagy csorbítása tekintetében is.¹⁸

¹¹ Kirchbacher, Kurt, Presslauer, Walter 156. § StGB Nr 1 in Höpfel, Frank/Ratz, Eckart (Hrsg), *Wiener Kommentar zum Strafgesetzbuch*², Manz, Wien, 2001

¹² Maleczky, Oskar, *Strafrecht Besonderer Teil I*⁴ WUV: Wien, 2002, 63. o.

¹³ Maleczky: i.m. 63. o.

¹⁴ Fabrizy: i.m. 156. § Nr 1

¹⁵ Lásd uo. 156. § Nr 4

¹⁶ Uo. 156. § Nr 4

¹⁷ Például két adós, vagy egy adós és egy hitelező összejátszanak, a tényleges tartozástól nagyobb összeg kerül kielégítésre. Fabrizy: i.m. 156. § Nr 4

¹⁸ Fabrizy: i.m. 156. § Nr 2

4. Idegen hitelezők megkárosítása

Az *StGB* 157. § büntetni rendeli azt, aki az adós beleegyezése nélkül az adós vagyonának egy részét eltitkolja, elrejt, elidegeníti, megrongálja, vagy vele szemben egy fenn nem álló jogot (követelést) érvényesít, és ezáltal a hitelezők kielégítését vagy legalább egyét meghiúsítja vagy csorbítja.

Ellentétben a csalárd bukással, melynek tettese az adós lehet, e delictum esetén egy *kívülálló a bűncselekmény alanya, aki az adós beleegyezése nélkül az adós hitelezőit hátrányos helyzetbe hozza*. Ha az elkövető az adós beleegyezésével cselekszik, akkor mindketten a csalárd bukás bűncselekményét (156. §) követik el. Az adós beleegyezését már akkor adottnak kell tekinteni, ha észleli a kívülálló cselekményét, és nem tesz ellene semmit.¹⁹

A tényállás az elkövetési magatartások taxatív felsorolását tartalmazza. A csalárd bukás utolsó fordulataként szabályozott generálklauzula – a vagyon más módon történő csökkentése – e bűncselekmény esetén nem tényállásszerű.

Érdekes észrevennünk, hogy az osztrák Btk. által értékelt ezen bűncselekmény részben hasonlóságot mutat a magyar büntetőjog történetéből is ismert koholt követelés érvényesítésével.²⁰

5. Hitelező előnyben részesítése

A hitelező előnyben részesítése az adós fizetéseképtelenné válását követően valósítható meg, egy hitelező előnyben részesítésével, miáltal a többi hitelező, vagy legalább egy hátrányos helyzetbe kerül. A bűncselekmény két évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő.

Hasonlóan a magyar büntetőjoghoz a hitelező előnyben részesítése alapvetően abban különbözik a csalárd bukástól, hogy a vagyonsökkenés nem tényállási elem.²¹

¹⁹ Lásd uo. 157. § Nr 1

²⁰ Az 1881. évi XVII. törvénycikk, a csődtörvény büntetni rendelte azt, aki a csődeljárás során koholt követelést jelent vagy jelentet be. Lásd Gula József: A csődbűncselekmények, in: *A negyedik magyar büntetőkódex régi és újabb vitakérdései*, (szerk.: Hollán Miklós, Barabás, A. Tünde) Budapest, MTA Társadalomtudományi Kutatóközpont, Országos Kriminológiai Intézet, 2017, 231. o. Koholt követelésnek tekintették a nem létező, illetve a már megszűnt követelést is. Balás Elemér: *A magyar büntetőjog tankönyve*, Budapest, Pallas Irodalmi és Nyomdai Részvénytársaság, 1901, 125. o.

²¹ A *Btk.* 404. § (4) bekezdése szerinti hitelező jogtalan előnyben részesítésével elkövetett csődbűncselekmény valamely hitelező előnyben részesítésével valósul meg, mely egyszersmind azt is jelenti, hogy egy vagy több hitelező hátrányos helyzetbe kerül. A csődbűncselekmény ezen alakzata nem jár vagyonvesztéssel, és nem is sérti az összes hitelező érdekét. A hitelezők kielégítésére szolgáló vagyon összességében nem csökken, nem valamennyi hitelező, hanem csak egyes hitelezők kerülnek hátrányos helyzetbe, éppen azáltal, hogy a tettes más hitelezőjét szándékosan – a Csődtv. szerinti kielégítési sorrend megsértésével – jogtalan előnyben részesíti. Az előnyben részesített hitelező ténylegesen fennálló követeléssel rendelkezik az adóssal szemben, ennek hiányában a csődbűncselekmény más fordulata kerülhet megállapításra. A bűncselekmény nem valósul meg, ha a vagyon valamennyi hitelező kielégítésére elegendő. A tényállás a hitelezők egymás közötti viszonyában nyújt büntetőjogi védelmet a hitelezői érdekek érvényesüléséhez, lényegében tehát a „másodlagos” hitelezői érdeksérelem okozásának büntetendővé nyilvánítását jelenti. Gula József: A gazdálkodás rendjét sértő bűncselekmények. in: *Magyar Büntetőjog Különös Rész.* (Görgényi Ilona – Gula József – Horváth Tibor – Jacsó Judit – Lévy Miklós – Sántha Ferenc – Várad Erika), Budapest, Wolters Kluwer Hungary, 2020, 813. o.

Az adósnak legalább két hitelezője van, s egy hitelezőjének teljes vagy részleges kielégítésével legalább egy másik hitelezőt hátrányos helyzetbe hoz.

A bűncselekmény *elkövethető a fizetéseképtelenségi eljárás megindítása előtt is*.²² E vonatkozásban érdemben eltér a hasonló magyar tényállástól, mely csak a felszámolás elrendelése után valósítható meg.²³ A hitelező előnyben részesítése szándékos delictum, az elkövető tudatának át kell fognia fizetéseképtelenségét, és egy hitelező előnyös, míg más hitelező(k) hátrányos helyzetbe kerülését.

Az a hitelező, aki az adósnak az őt megillető követelés kiegyenlítésére vagy biztosítására rábírja, vagy a biztosítékot, illetve a fizetést elfogadja az *StGB* 158.§ (2) bekezdésének kifejezett rendelkezése folytán e bűncselekmény miatt nem büntethető. Ez a rendelkezés azonban nem zárja ki, hogy más bűncselekmény (például csalás) miatt felelősségre vonják, ha ennek törvényi feltételei fennállnak.

6. A hitelezői érdekek súlyosan gondatlan veszélyeztetése

E bűncselekményért vonható felelősségre, aki a fizetéseképtelenségét súlyos gondatlanságból azáltal idézi elő, hogy ésszerűtlen magatartást tanúsít.²⁴

A bűncselekmény elkövetési magatartására ehelyütt csak röviden, mint csődhöz vezető, ésszerűtlen magatartásra utal a törvény. A tényállás eredményként értékeli a fizetéseképtelenség előidézését.

A bűncselekmény központi eleme a *nagyfokú, kirívó gondatlanság*. E fogalom a polgári jogból került át a büntetőjogba. A gondatlanság ezen fajtája alatt azt értik, ha szokatlan, feltűnő gondatlanság áll fenn, és a kár bekövetkezése előre látható.²⁵ A joggyakorlat ebben a tekintetben az elkövetés körülményeit (a cselekmény jogtalansága, az eredmény, bűnösség) összességében értékelve foglal állást.²⁶

A tényállás további fordulata büntetni rendeli azt is, aki fizetéseképtelensége tudatában vagy azt gondatlanul fel nem ismerve, nagyfokú gondatlanságból hitelezői közül legalább egy hitelezője kielégítését azáltal hiúsítja meg vagy csorbítja, hogy ésszerűtlenül cselekszik.²⁷

Ebben az esetben tehát az elkövető az előzőekben tárgyalt esettől eltérően fizetéseképtelen helyzetben van, mely körülményről az elkövetőnek tudomása van, vagy arról gondatlansága miatt nem tud. Az elkövetési magatartások a már korábban is hivatkozott ésszerűtlen cselekmények lehetnek, a bűncselekmény befejezettségéhez pedig szükséges legalább egy hitelező kielégítésének megghiúsítása vagy csorbítása. Speciális bűncselekménynek tekintik, mivel az első fordulatától eltérően az adósnak legalább két hitelezője van.

²² Fabrizy: i.m. 158. § Nr 1

²³ A magyar büntetőjogban a hitelező jogtalan előnyben részesítésével elkövetett csődbűncselekmény elkövetési magatartása a Csődtv. által a felszámolási eljárás vonatkozásában meghatározott kielégítési sorrend megsértése, így a bűncselekmény csak a felszámolás elrendelését követően valósítható meg.

²⁴ A bűncselekmény büntetési tétele egy évig terjedő szabadságvesztés. *StGB* 159.§ (1) bekezdés

²⁵ *StGB* 6. § (3)

²⁶ Fabrizy: i.m. 159. § Nr 14

²⁷ *StGB* 159.§ (2) bekezdés

A büntethetőség akkor is fennáll, ha az elkövető nagyfokú gondatlanságból a gazdasági helyzetét ésszerűtlen magatartásával úgy befolyásolja, hogy fizetéseképtelenség állt volna elő, ha egy vagy több „önkormányzattól”, vagy mástól kötelezettségvállalás nélkül közvetlen vagy közvetett támogatást nem kapott volna, illetve hasonló intézkedést nem kezdeményeztek volna.²⁸

Ez utóbbi esetben a fizetéseképtelenség ugyan nem áll be, de az elkövető ésszerűtlen magatartása a beavatkozás nélkül fizetéseképtelenséghez vezetett volna. Jellemzően a köz érdekében történő beavatkozásokról van szó, a munkahelyek megtartása miatt, vagy nemzetgazdasági szempontok stb. alapján. A segítséget nyújtó szervnek erre jogi kötelezettsége nincs.

A törvény értelmező rendelkezése²⁹ alapján *ésszerűtlen magatartást* tanúsít, aki a rendes gazdálkodás alapkövetelményeivel ellentétes módon

- vagyonának jelentős részét megsemmisíti, megrongálja, használatatlanná teszi, elpazarolja, vagy elajándékozza;
- rendkívül kockázatos üzletet köt, amely nem tartozik a szokásos gazdasági tevékenységéhez, játékra vagy fogadásra mértéken felüli összegeket költ;
- vagyoni helyzetével vagy gazdasági teljesítőképességével feltűnően aránytalan, jelentős kiadásai vannak;
- könyvelést vagy egyéb üzleti nyilvántartásokat nem vezet, vagy ezeket úgy vezeti, hogy a vagyoni, pénzügyi vagy jövedelmi helyzetének áttekintését jelentősen megnehezíti, vagy más az áttekintésre alkalmas, vagy ehhez szükséges ellenőrzéseket nem végez;
- beszámoló-készítési kötelezettségét nem, vagy oly módon, vagy olyan későn teljesíti, hogy ezzel a valós vagyoni, jövedelmi helyzetének áttekintését jelentősen megnehezíti.

A bűncselekmény első két fordulata *súlyosabban büntetendő*, ha a törvényben meghatározott mértéket meghaladó kárt okoz a hitelezőknek vagy legalább egy hitelezőnek, azaz a tartozás fedezetében ilyen összegű hiány lép fel.³⁰

További minősítő körülmény, ha sok ember gazdasági helyzetét, egzisztenciáját érinti, vagy a beavatkozás hiányában érintené hátrányosan a cselekmény. A gyakorlat szerint körülbelül harminc embert értenek a törvényben meghatározott sok ember fogalma alatt.³¹ A minősített eset körébe tarthat, ha a fizetéseképtelenség folytán nagyszámú alkalmazott munkanélkülivé válik, de akár az is, ha jövedelmük jelentősen csökken.³²

7. Visszaélések felügyeleti vagy fizetéseképtelenségi eljárás során

Az *StGB* 160.§-ában írt bűncselekmény már csak felügyeleti vagy fizetéseképtelenségi eljárások alatt követhető el. A jogalkotó büntetendővé nyilvánított olyan magatartásokat, visszaéléseket, melyek a hitelezők kielégítését veszélyeztethetik. A

²⁸ StGB 159.§ (3) bekezdés

²⁹ StGB 159.§ (5) bekezdés

³⁰ Jelenleg az 1 000 000 eurót meghaladó összegű hiány képez minősített esetet.

³¹ Maleczky: i.m. 64. o., Fabrizy: i.m. 169. § Nr 11

³² Fabrizy: i.m. 159. § Nr 19

delictum legtöbb fordulatánál a hitelezői kielégítés absztrakt veszélyeztetése is elegendő a tényállásszerűséghez.

7.1. A fizetéseképtelenségi jog büntetőjogi szempontból releváns alapfogalmai. Az osztrák jog a fizetéseképtelenségről szóló törvény³³ 2010. évi módosításáig megkülönböztette az egyezségi törvénykönyv (*AO*) alapján folyó egyezségi eljárást (*Ausgleichsverfahren*) és a csődtörvénykönyv (*KO*) alapján lefolytatott csőd/felszámolási eljárást (*Konkursverfahren*).

A 2010. évi módosítás (*Insolvenzrechtsänderungsgesetz 2010*) hatályba lépése óta az osztrák jogban a fizetéseképtelenségi eljárás egységessé vált, ugyanakkor ez egy gyűjtőfogalom, tényleges irányától függően többféle eljárást foglal magában.

A fizetéseképtelenségi eljárás megjelölése csőd/felszámolási eljárás (*Konkursverfahren*), ha az eljárás megindításakor nem áll rendelkezésre szerkezetátalakítási terv. Az eljárás keretében sor kerülhet felszámolásra és szerkezetátalakításra is.

A fizetéseképtelenségi eljárás elnevezése reorganizációs eljárás (*Sanierungsverfahren*), ha az eljárás megindításakor már rendelkezésre áll szerkezetátalakítási terv. Az eljárás az adós átszervezésére irányul. Az eljárás üzleti tevékenységet végző természetes személyek, jogi személyek, személyegyesítő társaságok és elhunyt személyek hagyatéka esetén vehető igénybe.³⁴

Reorganizációs eljárásra a vagyon feletti rendelkezési jogát megőrző adós (*Eigenverwaltung*) részvételével vagy anélkül is sor kerülhet. Az adós akkor őrzi meg a vagyon feletti rendelkezési jogát – a reorganizációs gondnok (*Sanierungsverwalter*) felügyelete mellett –, ha a szerkezetátalakítási tervben legalább 30%-os részesedést kínál a hitelezők részére, és további feltételek is teljesülnek.³⁵ Például olyan pénzügyi tervre van szükség, amely igazolja, hogy a finanszírozás 90 napig biztosított.

Az üzleti tevékenységet nem folytató természetes személyek rendelkezésére álló adósságrendezési eljárás (*Schuldenregulierungsverfahren*) a fizetéseképtelenségi eljárás másik változata.

A fizetéseképtelenségi eljárás megindítására vonatkozó kérelmet az adós vagy bármely hitelező előterjesztheti. Reorganizációs eljárás esetén a kérelmet minden esetben az adósnak kell előterjesztenie és rendelkeznie kell szerkezetátalakítási tervvel.

Főszabály szerint a fizetéseképtelenségi eljárás megindításának előfeltétele, hogy az adós fizetéseképtelen³⁶ legyen. A fizetéseképtelenségi eljárás a fizetéseképtelenség veszélye esetén reorganizációs eljárás formájában is megindítható. A korlátlan

³³ Bundesgesetz über das Insolvenzverfahren (Insolvenzordnung – IO) StF: RGBl. Nr. 337/1914

³⁴ IO 166. §

³⁵ 2010 előtt a korábbi egyezségi eljáráson belül is jellemző volt, hogy az adós (vállalkozás) megmentése játszott döntő szerepet, de a meglehetősen magas, kötelezően legalább 40 %-os kielégítési kvóta miatt a megnyitott eljárások száma fokozatosan csökkent, így a dualista rendszer átszervezése már nem volt elkerülhető. Lásd Csády-Nagy Írisz – Vecsey Marc: A fizetéseképtelenségi jog Ausztriában, in: *Gazdasági jogi és adójogi tanulmányok 2020*, (szerk.: Bodzási Balázs), Budapest, Budapesti Corvinus Egyetem, 2020, 276. o.

³⁶ IO 66. §

felelősségű természetes személy taggal nem rendelkező személyegyesítő társaságok, a jogi személyek vagyona, valamint a hagyatékok tekintetében túlzott eladósodottság esetén is fizetéseképtelenségi eljárás indítható.

A fizetéseképtelenségi eljárás megindításának további feltétele, hogy rendelkezésre álljon a költségeket fedező vagyon. Ennek legalább a fizetéseképtelenségi eljárás kezdeti költségeit fedeznie kell (ez alól bizonyos esetekben kivételt jelent az adósságrendezési eljárás).³⁷

A büntető tényállás valójában *négy alapesetet* szabályoz:³⁸

- az osztrák szakirodalomban szavazati joggal visszaélésként jellemzett cselekmény, mely a régi magyar büntetőjogban a koholt követelés érvényesítésével mutat inkább hasonlóságot,
- a szavazati jog eladása, vásárlása,
- a hitelező megvesztegetése körében az *StGB* az aktív és passzív vesztegetést egyaránt büntetni rendeli,
- a felügyeleti vagy fizetéseképtelenségi eljárásban közreműködő „szakértők” passzív megvesztegetése.

7.2. Szavazati joggal visszaélés. A szavazati joggal való visszaélést³⁹ az követi el, aki egy fenn nem álló követelést, vagy egy fennálló követelést nagyobb mértékben vagy más jogcímen érvényesít azért, hogy ezáltal az eljárást befolyásolja, őt meg nem illető helyzetbe kerüljön.

E körbe tartozik, ha a hitelező (álhitelező) fenn nem álló követelést érvényesít, avagy a tényleges követelés összegét meghaladó mértékben, a valós jogcímtől eltérő jogcímen érvényesít igényt. Az elkövető magatartása a fizetéseképtelenségi eljárás, a hitelezői kielégítés befolyásolására irányul, e vonatkozásban tehát az egyenes szándéknak fenn kell állnia, míg a további tényállási elemek tekintetében elegendő az eshetőlegesen szándék.⁴⁰

A bűncselekmény a követelés érvényesítésével befejezetté válik. Amennyiben a cselekmény más hitelező(k) kielégítését megghiúsítja vagy csorbítja, a bűncselekmény látszólagos alaki halmazatot képez az *StGB* 157.§-a szerinti idegen hitelezők megkárosításával.⁴¹

7.3. Szavazati jog eladása, vásárlása. A szavazati jog eladása, illetve vásárlása miatt büntethető a hitelező, aki a szavazati jogának meghatározott módon való gyakorlásáért, vagy azért, hogy szavazati jogát ne gyakorolja, a maga vagy egy harmadik személy számára vagyoni előnyt vagy ennek ígéretét elfogadja. Büntethető az is, aki a hitelezőnek ebből a célból vagyoni előnyt ad vagy ígér.

A tényállás alapján tehát a törvényben meghatározott céllal előnyt elfogadó hitelező és a vagyoni előnyt biztosító személy egyaránt büntethető. A vagyoni előnyt adó vagy ígérő nem szükségszerűen az adós. A gyakorlatban elsősorban a szavazati jog hitelezői választmányban, illetve a hitelezők gyűlésén való gyakorlásához

³⁷ Lásd még https://e-justice.europa.eu/topics/money-monetary-claims/insolvency-bankruptcy/at_hu

³⁸ Kirchbacher, Kurt, Presslauer, Walter: i.m. 160. § *StGB* Nr 1-9

³⁹ *StGB* 160.§ (1) bekezdés

⁴⁰ Kirchbacher, Kurt, Presslauer, Walter: i.m. 160. § *StGB* Nr 2

⁴¹ Fabrizy: i.m. 160. § Nr 2.

kapcsolódóan valósul meg a delictum.⁴²

Vagyoni előnynek kell tekinteni minden pénzben kifejezhető előnyt. Lényeges, hogy csak az előzetesen megígért vagy nyújtott előny lehet releváns a tényállás szempontjából.⁴³

7.4. A hitelező megvesztegetése. A hitelező megvesztegetése valósul meg, ha a hitelező a többi hitelező beleegyezése nélkül a reorganizációs terv jóváhagyásáért külön előnyt vagy annak ígértét elfogadja a maga vagy egy harmadik személy számára. Az is büntethető, aki egy hitelezőnek ebből a célból külön előnyt ad vagy ígér.⁴⁴ A bűncselekmény lényege tehát, valamely hitelezőnek a többi hitelező által jóvá nem hagyott előny biztosítása. Valójában a szavazati jog eladásának egy speciális esetéről van szó.⁴⁵ A bűncselekmény alanya lehet az a hitelező, akinek az előnyt biztosították, továbbá az a személy is, aki az előnyt nyújtja, az aktív és passzív vesztegetés egyaránt büntetendő.

7.5. A felügyeleti vagy fizetéseképtelenségi eljárásban közreműködők passzív megvesztegetése. A felügyeleti vagy fizetéseképtelenségi eljárásban közreműködő „szakértők” passzív megvesztegetéséről rendelkezik a tényállás. A törvény büntetni rendeli, ha a felügyeleti eljárás lefolytatására kijelölt személy, a fizetéseképtelenségi szakértő/gondnok vagy a hitelezői választmány tagja az eljárása során a hitelezők hátrányára, a maga vagy egy harmadik személy javára őt meg nem illető vagyoni előnyt vagy annak ígértét elfogadja.

A felügyeleti eljárás pénzügyesetek vonatkozásában érvényesül. A bűncselekmény ezen fordulata - tekintettel a hitelezői hátrány okozásra – eredmény-bűncselekménynek tekinthető.⁴⁶

Az elsőként tárgyalt eset kivételével, ahol egyenes szándéknak kell fennállnia, a bűncselekmények megállapításához elegendő az eshetőleges szándék is.⁴⁷ A tényállás különböző fordulatai halmazatban is megállapíthatóak.⁴⁸

8. A végrehajtás akadályozása

E bűncselekményt követi el az adós, aki vagyonának egy részét eltitkolja, elrejt, elidegeníti, megrongálja, vagy egy kötelezettség fennállását színleli, vagy fenn nem álló követelést elismer vagy más módon ténylegesen vagy színleg vagyonát csökkenti, és ezáltal a hitelezői követelésének végrehajtását, vagy egy még folyamatban lévő végrehajtási eljárást megghiúsít vagy akadályoz.⁴⁹ A tényállás

⁴² Kirchbacher, Kurt, Presslauer, Walter: i.m. 160. § StGB Nr 5

⁴³ Kirchbacher, Kurt, Presslauer, Walter: i.m. 160. § StGB Nr 6

⁴⁴ A bűncselekmény eddig tárgyalt fordulatai egy évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendők. StGB 160.§ (1) bekezdés

⁴⁵ Kirchbacher, Kurt, Presslauer, Walter: i.m. 160. § StGB Nr 7

⁴⁶ Lásd uo. 160. § StGB Nr 1

⁴⁷ Uo. 160. § StGB Nr 10

⁴⁸ Uo. 160. § StGB Nr 11

⁴⁹ A bűncselekmény büntetési tétele hat hónapig terjedő szabadságvesztés vagy pénzbüntetés. StGB 162.§ (1) bekezdés

figyelemmel van az okozott kár nagyságára, amennyiben a cselekmény 5 000 eurót meghaladó értékű kárt okoz, a bűncselekmény minősített esete állapítható meg.

9. A végrehajtás akadályozása más személy javára

Ez a hitelezővédelmi tényállás akkor valósul meg, ha az elkövető az adós beleegyezése nélkül az adós vagyonának egy részét eltitkolja, elrejt, elidegeníti, megrongálja, vagy az adós vagyonával szemben fenn nem álló jogot érvényesít, és ezáltal a hitelezői követelések végrehajtását, vagy egy folyamatban lévő végrehajtási eljárást megghiúsít, vagy akadályoz. Alapvető eltérés az előző tényálláshoz képest, hogy kívülálló személy az adós beleegyezése nélkül követi el a cselekményt. További lényeges különbség, hogy e tényállás az elkövetési magatartásokat taxatív módon meghatározza,⁵⁰ a végrehajtás megghiúsításának tényállásában szereplő más módon történő elkövetést, mint generálklauzulát e bűncselekmény nem tartalmazza.

10. Tevékeny megbánás

Az osztrák büntető kódex széles körben teszi lehetővé a tevékeny megbánás alkalmazásával az elkövető büntethetőségének megszűnését, és e rendelkezések több hitelezővédelmi bűncselekmény vonatkozásában is érvényesülhetnek.⁵¹

A tevékeny megbánás megszünteti a büntethetőséget csalárd bukás, idegen hitelező megkárosítása, hitelező előnyben részesítése, a hitelezői érdekek súlyosan gondatlan veszélyeztetése és a végrehajtás akadályozása esetén, ha a hatóság tudomásszerzése előtt, akár a sértett sürgetésére, de kényszer nélkül, a cselekményével okozott teljes kárt megtéríti, vagy megállapodásban kötelezettséget vállal arra, hogy a sértettnek meghatározott időn belül a kárt megtéríti. Ez utóbbi esetben az elkövető büntethetővé válik, ha a tettes a vállalt kötelezettséget nem teljesíti.

Az elkövető akkor sem büntethető, ha önfeljelentés során – amely feltárja a bűnösségét – a teljes kárt e hatóságnál letétbe helyezve megtéríti. Nem büntethető továbbá az elkövető, ha a kár megtérítésére komoly erőfeszítéseket tett, és a cselekménnyel okozott teljes kárt egy harmadik személy az ő nevében, vagy más elkövető téríti meg.

11. Az osztrák és a magyar szabályozás összevetéséből levonható főbb következtetések

Érdemes rámutatni arra, hogy az osztrák büntetőjog a fizetéseképtelenségi *bűncselekmények* hazainál differenciáltabb rendszerét értékeli, melyek a csődbűncselekmények lehetséges körének hazai kialakításához – természetesen összhangban a mai magyar büntetőjogi dogmatikával – segítséget nyújthatnak.

⁵⁰ Kirchbacher, Kurt, Presslauer, Walter: i.m 163. § *StGB* Nr 4

⁵¹ *StGB* 167. §

Büntetendő magatartásként jelennek meg például a hitelezők szavazati joggal kapcsolatos visszaélései, a hitelező megvesztegetése, a fizetéseképtelenségi eljárás egyéb közreműködőinek megvesztegetése, a koholt követelés érvényesítése. A könyvvezetési kötelezettség megszegésével kapcsolatos speciális bűncselekményeket, illetve kívülálló személyek tettesi felelősségét megalapozó egyes tényállásokat is szabályoz az *StGB*. Hazánkban is gyakran szembesülünk olyan cselekményekkel, melyek a hatályos jog keretei között megfelelően nem értékelhetők. Helytállónak látszik az a megállapítás, hogy a klasszikus értelemben vett csőd nem csak végső stációja egy vállalkozásnak, hanem mint intézmény kifinomult eszköz a kisebb-nagyobb vállalatbirodalmakat építő menedzserek hozzáértő kezében.⁵² A „hitelező megvesztegetése” beiktatását indokolja egyebek mellett, hogy a vesztegetés hatályos tényállásai a büntetőjogi üldözést igénylő magatartások egy részét jelenleg nem képesek lefedni.

Alapvető kérdés, hogy a fizetéseképtelenségi bűncselekmények büntethetősége fizetéseképtelenségi eljárásokhoz kötődik-e, vagy attól függetlenné válik. A magyar Btk.-ban fellelhető *objektív büntethetőségi feltétel*⁵³ az állam valójában bizonyos esetekben lemond olyan magatartások üldözéséről, amelyek önmagukban véve büntetést érdemelnének, azért, hogy a meggyengült vállalkozásokat e feltételek bekövetkezése előtt ne tegye ki a büntetőeljárással együtt járó egzisztenciális fenyegetésnek. A hatályos osztrák Btk. szerint egyes fizetéseképtelenségi bűncselekmények (pl. *Betrügerische Krida, Begünstigung eines Gläubigers*) fizetéseképtelenségi eljárás hiányában is megállapíthatóak. Tény, hogy az objektív büntethetőségi feltétel mellőzése a hitelezői érdekek védelmét elvileg jobban szolgálná, és hosszabb távon megfontolandó, de a büntetőjogi felelősség körének lényeges kiterjesztését jelenti. A büntetőjog ultima ratio jellege a modern fizetéseképtelenségi bűncselekmények esetén több országban abban is megnyilvánul, hogy nem a „csőd” miatt, de csak „csőd” esetén kíván bizonyos hitelezői érdekeket sértő magatartások ellen fellépni.

Lényeges kérdés továbbá, hogy a jövőben a csődbűncselekmények továbbra is kizárólag a Csődtv. hatálya alá tartozó gazdálkodó szervezetekhez kötődnek-e, avagy az osztrák, német, angol stb. jogokban régóta ismert, s a közelmúltban a magyar jogba is bevezetett ún. „magáncsőd”⁵⁴ kihatással legyen-e a fizetéseképtelenségi bűncselekményért *felelősségre vonható személyek* körére.

Átgondolást érdemel a *felügyeleti vagy ellenőrzési kötelezettség elmulasztásával megvalósuló vezetői büntetőjogi felelősség* e körben történő alkalmazásának lehetősége.

⁵² Ferenczy Endre: A csődről vallott nézeteink változásáról, *Vezetéstudomány*, 1992/7, 37. o.

⁵³ Btk. 404. § (5) Az (1)–(3) bekezdésében meghatározott bűncselekmény akkor büntethető, ha a) a csődelfjárást megindították,

b) a felszámolást, kényszer-törölési, illetve kényszer-végelszámolási eljárást elrendelték, vagy

c) a felszámolási eljárás megindítása törvény kötelező rendelkezése ellenére nem történt meg.

⁵⁴ 2015. évi CV. törvény a természetes személyek adósságrendezéséről

A csődbűncselekmény *alanyi körét* vizsgálva⁵⁵ felmerülhet továbbá a vagyonfelügyelő, a felszámolóbiztos vonatkozásában speciális szabályok szükségessége, a helyi önkormányzatok adósságrendezési eljárásában kirendelt pénzügyi gondnok büntethetőségének megteremtése, a 2006. évi Csődtv. módosítással a magyar jogban is megjelent „árnyékvezető”⁵⁶ büntetőjogi felelőssége.

Nézetem szerint helyes az a megközelítés, amely a csődbűncselekményeket alapvetően *szándékos* delictumoknak tekinti. Mégis indokolt lehet szűk körben a gondatlan bűncselekmények büntethetőségének megteremtése is. Mind a régi magyar büntetőjogban, mind a hatályos német és osztrák jogban ismertek e cselekmények *gondatlan* alakzatai.⁵⁷

A magyar büntető törvénykönyv csődbűncselekmény esetén a „*tevékeny megbánás*” alkalmazását nem teszi lehetővé, míg az osztrák büntető kódex – a sértett érdekeire is figyelemmel – kifejezetten tágan határozza meg annak alkalmazhatóságát. Hazai jogunkban az osztrák szabályozás pragmatikusabb megközelítésének esetleges implementálását még olyan probléma is nehezíti, hogy a csődbűncselekmény sértettjével kapcsolatos állásfoglalások a büntetőjog-tudományban és a joggyakorlatban is rendkívül változatos képet mutatnak. Van olyan álláspont, mely szerint a csődbűncselekmény sértettje a Csődtv. hatálya alá tartozó (adós) gazdálkodó szervezet, más megközelítésben a hitelezők összessége, ismét más vélemény alapján az egyes hitelezők tekintendők a csődbűncselekmény sértettjeinek, és olyan nézőpont is van, mely szerint a csődbűncselekménynek nincs sértettje.⁵⁸ A Kúria e tárgyban hozott – a hitelező sértetti minőségét el nem ismerő – 6/2018. Büntető jogegységi határozatát az Alkotmánybíróság 15/2023. (VII. 24.) AB határozatával alaptörvény-ellenesnek nyilvánította és megsemmisítette. Régebben kialakult álláspontom szerint a csődbűncselekmény tényállási elemei, különösen annak eredménye kétségtelenné teszik, hogy a hitelező a bűncselekmény sértettje lehet.⁵⁹ A dogmatikailag helyes megközelítés ez esetben lehetővé teszi egy pragmatikusabb szabályozás és gyakorlat kialakítását is. Úgy vélem, ezt Bíró György is helyeselné.

⁵⁵ Lásd Gula József: A csődbűncselekmények alanyi körének meghatározása, in: *Ünnepi tanulmányok Bíró György professzor 60. születésnapjára*, (szerk.: Barzó Tímea - Juhász Ágnes - Leszkoven László - Pusztahelyi Réka), Miskolc, 2015, 204-220. o.

⁵⁶ Az angol jogban számos tényállás kifejezett rendelkezést tartalmaz az árnyékvezető (*shadow director*) büntetőjogi felelősségére nézve. Insolvency Act 1986, s. 206., s. 208. stb. Lásd még GULA József: Fizetéseképtelenségi bűncselekmények az angol jogban, *Publicationes Universitatis Miskolcensis Sectio Juridica et Politica* Tomus XXVI/2., Miskolc, 2008.

⁵⁷ Lásd részletesebben: GULA József: A csődbűncselekmények de lege ferenda, *Büntetőjogi Kodifikáció*, 2008/1., 9-25.

⁵⁸ Gula József: A csődbűncselekmény sértettjéről, in: *Jogi kihívások és válaszok a XXI. században 2.*, (szerk. Varga Zoltán), Miskolci Egyetem, Állam- és Jogtudományi Kar, Miskolc, 2023

⁵⁹ Az ettől eltérő, a sértett fogalmának tartalmát szűkítő bírói gyakorlat azt eredményezi, hogy az effektív sértett hitelezők e sértetti jogait mégsem gyakorolhatják. Lásd még Molnár Gábor Miklós: A passzív alany és a sértett – az ítélkezési gyakorlat ingadozásai. *MJSZ* 2021, 3. különszám, 353-366.

Irodalomjegyzék

- Balás Elemér: *A magyar büntetőjog tankönyve*, Budapest, Pallas Irodalmi és Nyomdai Részvénytársaság, 1901
- Csády-Nagy Írisz – Vecsey Marc: A fizetéseképtelenségi jog Ausztriában, in: *Gazdasági jogi és adójogi tanulmányok 2020*, (szerk.: Bodzási Balázs), Budapest, Budapesti Corvinus Egyetem, 2020
- Fabrizio, Ernst Eugen: *StGB samt ausgewählten Nebengesetzen, Kurzkommentar*, 8. Neu bearbeitete Auflage, Manz, Wien 2002
- Ferenczy Endre: A csődről vallott nézeteink változásáról, *Vezetéstudomány*, 1992/7, 37. o.
- Fizetéseképtelenség Ausztriában https://e-justice.europa.eu/topics/money-monetary-claims/insolvency-bankruptcy/at_hu
- Gula József: A csődbűncselekmény a magyar büntetőjogban, *Erdélyi Jogélet*, 2024/3.
- Gula József: A csődbűncselekmények, in: *A negyedik magyar büntetőkódex régi és újabb vitakérdései*, (szerk.: Hollán Miklós, Barabás, A. Tünde) Budapest, MTA Társadalomtudományi Kutatóközpont, Országos Kriminológiai Intézet, 2017
- Gula József: A csődbűncselekmények alanyi körének meghatározása, in: *Ünnepi tanulmányok Bíró György professzor 60. születésnapjára*, (szerk.: Barzó Tímea - Juhász Ágnes - Leszkoven László - Pusztahelyi Réka), Miskolc, 2015
- Gula József: A csődbűncselekmények de lege ferenda, *Büntetőjogi Kodifikáció*, 2008/1
- Gula József: A csődbűncselekmény sértettjéről, in: *Jogi kihívások és válaszok a XXI. században 2.*, (szerk. Varga Zoltán), Miskolci Egyetem, Állam- és Jogtudományi Kar, Miskolc, 2023
- Gula József: Fizetéseképtelenségi bűncselekmények az angol jogban, *Publicationes Universitatis Miskolcensis Sectio Juridica et Politica* Tomus XXVI/2., Miskolc, 2008
- Gula József: A gazdálkodás rendjét sértő bűncselekmények. in: *Magyar Büntetőjog Különös Rész.* (Görgényi Ilona – Gula József – Horváth Tibor – Jacsó Judit – Lévy Miklós – Sántha Ferenc – Váradi Erika), Budapest, Wolters Kluwer Hungary, 2020
- Höpfel, Frank/Ratz, Eckart (Hrsg), *Wiener Kommentar zum Strafgesetzbuch²*, Manz, Wien, 2001
- Maleczky, Oskar, *Strafrecht Besonderer Teil I⁴* WUV: Wien, 2002
- Molnár Gábor Miklós: A passzív alany és a sértett – az ítélkezési gyakorlat ingadozásai. *MJSZ* 2021, 3. különszám <https://doi.org/10.32980/MJSz.2021.5.1478>
- Tóth Mihály: Néhány szempont a gazdasági bűncselekmények új szabályozásához I. rész, *Büntetőjogi Kodifikáció*, 2004/3

Rászorultság, vétlenség, státusz – A nőtartás háromfeltételes modellje a magyar jogtörténetben

Koncz Ibolya Katalin*

A tanulmány a nők magánjogi helyzetének jogtörténeti alakulását vizsgálja a 19–20. század fordulóján, különös tekintettel a nőtartás intézményére. Az elemzés bemutatja, miként korlátozta a patriarchális társadalmi struktúra a nők cselekvőképességét, és hogyan jelentek meg a „különjogok” a jogképesség-cselekvőképesség dichotómiájában. A kúriai ítélkezésben kialakult háromfeltételes modell – rászorultság, vétlenség, státusz – egyszerre szolgálta a méltányosság (*aequitas*), az emberi méltóság (*dignitas humana*) és a közösségi érdek (*bonum commune*) érvényesítését. A kutatás zárókövetkeztetése szerint a nőtartás példája bizonyítja: a jogfejlődés csak akkor tekinthető igazságosnak, ha egyszerre képes biztosítani a jogbiztonságot, a méltányosságot és a méltóság védelmét. Jelen tanulmány a korábbi kutatásokra, feltárt kúriai döntésekre építve készült.

Kulcsszavak: jogtörténet, nőtartás, cselekvőképesség, különjogok, kúriai gyakorlat, természetjog, rászorultság, vétlenség, státusz

Need, Blamelessness, and Status – The tripartite model of alimony in Hungarian legal history The study examines the historical development of women’s private law status at the turn of the 19th and 20th centuries, with particular focus on the institution of alimony. It explores how patriarchal social structures restricted women’s legal capacity and how “special laws” emerged in the dichotomy of legal and active capacity. The tripartite model developed in the jurisprudence of the Hungarian Curia – need, blamelessness, and status – served as a vehicle for applying *aequitas* (equity), *dignitas humana* (human dignity), and *bonum commune* (the common good). The concluding analysis highlights that the evolution of alimony exemplifies a broader truth: legal development can only be considered just if it simultaneously secures legal certainty, equity, and the protection of human dignity.

Keywords: legal history, alimony, legal capacity, special laws, Curia practice, natural law, need, blamelessness, status

<https://doi.org/10.32980/MJSz.2025.3.257>

* Egyetemi docens, Miskolci Egyetem, Állam- és Jogtudományi Kar, Jogtörténeti Intézeti Tanszék.

1. Bevezetés

A nőtartás intézménye a 19-20. század fordulóján a magyar magánjog egyik legérzékenyebb csomópontja volt: a korábbi évszázadok során a helyi szokásjog, a városi statútumok, majd a bírói jogfejlesztés együttesen alakították a „háromfeltételes modell” – rászorultság - vétlenség – státusz – normatív kontúrjait.¹ A Kúria döntéseinek esetrendszere már korán jelezte, hogy a rászorultság mércéje relatív: nem pusztán létminimumot, hanem a házasság alatti életnívót is mérlegelni kellett, ha a felek társadalmi helyzete és a férj vagyoni ereje ezt indokolta. A vétlenség követelménye erkölcsi szűrőként működött: a nőtartásból való kizárás az „érdemtelenység” súlyos eseteire volt fenntartva, amelyeket a Kúria ítéleti indokolásai fokozatosan konkretizáltak. E közben a státuszfeltétel – volt házastársi státusz, újrَاهázasodás joghatása – jogbiztonsági funkciót töltött be, és világossá tette, hogy a tartásjog nem terjed ki informális relációkra.²

A történeti ítélkezésben és a korabeli szakirodalomban következetesen jelen voltak a természetjogi szempontok: a dignitas humana indokolta a méltányos életviszonyok megőrzését a házasság után is; az aequitas a bírói mérlegelés korrekciós elvévé vált; a bonum commune pedig a családi és közösségi stabilitás igényét tükrözte.³ A Kúria esetjoga nem elszigetelten működött: a korábbi századok városi normái és a szokásjog formálta a mérlegelés horizontját, és adott esetben katalizálta a bírói érvelés méltányossági fordulatait.⁴ A háromfeltételes modell így nem statikus definícióként született, hanem lassú doktrinális kristályosodás eredményeként, amely a magyar jogi modernizáció társadalmi feltételeire reagált.⁵ Jelen tanulmány a korábban már általam feldolgozott, bemutatott kúriai esetekre építve készült.

2. A rászorultság a nőtartás tekintetében – jogtörténeti értelmezés

A rászorultság a nőtartási jogosultság primus inter pares feltételeként jelent meg a hazai joggyakorlatban: a bíróságok először azt vizsgálták, hogy a volt feleség önálló létfenntartásra képes-e, majd ehhez viszonyították a volt férj teherviselő képességét.⁶ A dualizmus kori és kora 20. századi jogi normák kiterjesztették a rászorultság fogalmát: nem pusztán „biológiai minimumot”, hanem a házasság alatt megszokott életnívó méltányos fenntartását is védtek, ha a férj anyagi helyzete ezt

¹ Koncz, Ibolya Katalin: „Végleges nőtartásdíj alóli mentesülés a Kúria gyakorlata alapján a 20. század első felében”, *Jogtörténeti Szemle*, 14. évf., 4. sz. (2012), 1–5.; 1–2.

² Koncz, (2012), 1–5.; 4–5.

³ Petrasovszky, Anna: „Ius in sacra vs. ius circa sacra: Az állam és egyházak viszonya a 19. századi természetjog szerint”, *Miskolci Jogi Szemle*, 14. évf. (2019) 1. sz., 2. köt., 34–48.; 35–37.; Petrasovszky, Anna: „A természeti erőforrások állami védelmének megalapozása a 19. századi természetjogban”, *Agrár- és Környezetjog / Journal of Agricultural and Environmental Law*, 12. évf., 23. sz. (2017), 117–147.; 120–125.

⁴ Štenpien, Erik: „Adalékok a Bohuslav-féle döntvénytár történetéhez”, *Jogtörténeti Szemle*, 2016/4., 36–42.

⁵ Stipta, István: „A tisztaeszlári per és a korabeli büntető eljárásjog”, *Jogtörténeti Szemle*, 2012/4., 22–34.

⁶ Koncz (2012), 1–2.

megengedte.⁷ A kúriai gyakorlat a rászorultságot relatív mérceként kezelte: mindig a felek konkrét társadalmi státusához, vagyoni helyzetéhez és az együttélés alatt kialakult életmódhoz igazította a megítélést.⁸ E szemlélet mögött felismerhető a természetjogi megalapozás: a dignitas humana minimális – de nem csupán létfenntartási – tartalmat követelt, amely a társadalmi méltóság megőrzéséhez szükséges, ezért a „méltányos életszínvonal” követelése nem luxus, hanem normatív indoklás volt.⁹ A rászorultságot a Kúria nem tekintette abszolút jognak: korrelatív a férj teljesítőképességével, és az ítéletek rendszeresen figyelembe vették a gazdasági ciklusokból, hivatásváltásokból, vállalkozási kockázatokból fakadó ingadozásokat is.¹⁰ Ezzel párhuzamosan a Kúria anyagi helyzetromlás esetén sem tekintette megszüntethetőnek a tartást, ha a volt feleség ténylegesen rászoruló maradt; legfeljebb arányos csökkentést engedett meg, amely jól illeszkedett az aequitas korrekciós parancsához.¹¹

A rászorultság-tesztet a jogi normák külön sajátosságokkal árnyalták. A döntvénytárak gyakran szolgáltatottak olyan mérési pontokat, mint a lakás- és ruházkodási standard, az egészségügyi ellátás, az özvegyi/szétvált létben elvárható társas támogatás.¹² A városi polgárjoggal bíró nők egy részénél például korlátozott, de kifejezett „méltányos tartás” volt elvárható, amely a közösségi rang fenntartásához kötődő rítusok és szokások költségét is beleszámította a rászorultság fogalmába.¹³ Ez a horizontált jogforrási szerkezet – helyi normák és kúriai precedensek kölcsönhatása – magyarázza, miért nem alakult ki egységes országos definíció: a mérce intézményesen is kontextusfüggő maradt.¹⁴

Ezzel összhangban a rászorultság-teszt finom különbségtételeket tett a rövid és hosszú házasságok, a gyermekneveléssel érintett és anélküli kapcsolatok, továbbá a keresőképes és egészségügyi okból munkaképtelen helyzetek között.¹⁵ A bírói indoklások nyelvén mindez a „személyi és vagyoni körülmények gondos mérlegelése”-ként jelent meg, amely a természetjogi bonum commune igényével is találkozott: a társadalmi stabilitás megőrzése a családstruktúra felbomlása után nem tűrte a volt feleség aránytalan lesüllyedését.¹⁶ A rászorultság ezért nem azonos a rászorultsági segéllyel: a nőtartás történeti funkciója sajátos magánjogi szolidaritás, amelynek mértékét a felek közös múltja és a közösségi normák együtt határozták meg.¹⁷

⁷ Koncz (2012), 2-3.

⁸ Koncz (2012), 2-4.

⁹ Petrasovszky (2019) 35-37.

¹⁰ Kúria IG. 383/1899.; valamint Kúria IG. 499/1900. Alföldy Ede: A munka nem ajándék? *Jogtudományi Közlöny*, 40. évf., 1905. 18. szám, 152.; Kúria 4425/1932., Koncz (2012), 3-4.

¹¹ Koncz (2012), 4-5.

¹² Štenpien, (2016) 36-38.

¹³ Štenpien, (2016) 38-40.

¹⁴ Koncz (2012), 2-4.

¹⁵ Koncz (2012), 3-4.; Mandel Pál: „Nőtartás”, *Jogtudományi Közlöny*, 40 (1905) 25. sz., 208–210.; Kiss, Albert: „A mostoha anya özvegyi joga a kir. Curia újabb gyakorlatában”, *Jogtudományi Közlöny*, 47 (1909) 44. sz., 191-192.

¹⁶ Petrasovszky (2017), 122-129.

¹⁷ Koncz (2012), 2-5.

2.1. Jogképesség és cselekvőképesség különbsége a 19-20. század fordulóján. 19-20. század fordulóján a magyar bírósági gyakorlat a nőtartáshoz kapcsolódóan következetesen megkülönböztette a jogképesség elvi teljességét és a cselekvőképesség tényleges korlátozásait, s e kettősség a tartási jogosultság értelmezésére is átsugárzott.¹⁸ A nő elvileg a polgári jog személyeként a jogosultságok hordozója volt, ám családi státuszához és társadalmi szerepéhez kötötten a döntési autonómia gyakorlati tere szűkült, különösen a házassági életközösség megszűnése után.¹⁹ A korabeli határozatokból kitűnik, hogy a bíróságok a cselekvőképesség korlátozásait nem kizárólag életkortól vagy gondnokságtól, hanem a „családi rend” fenntartásának mércéjétől is függővé tették, ami közvetlenül befolyásolta a nőtartás mérlegelését.²⁰ A szükségletek megállapításánál e korlátozások részben védelemként — „privilegizált rászorultságként” — jelentek meg: ha a nő gazdasági önállósága strukturálisan csökkent, a bíróságok hajlamosak voltak a rászorultság tágabb értelmezésére.²¹ Ugyanakkor a cselekvőképességhez kötött felelősségi szempontok az érdemtelenység vizsgálatánál szigorodtak: a bírói indokolások a „tudatosság”, a „tartós magatartás” és a „közösségi erkölcs megsértése” fogalmakat a döntési képesség tényleges mozgásteréhez kötötték.²²

A korábbi jogi normák és a szokásjog a cselekvőképességi korlátozásokhoz többnyire praktikus szűrőfeltételeket kapcsoltak (pl. külön gazdálkodás folytatásának képessége, saját kereset hiánya, rokonsegély intézményesült gyakorlata), amelyek a nőtartás összevont megítélésénél ténylegesen is irányadók voltak.²³ A kúriai gyakorlat tartalmilag ehhez igazodott: ha a nő a házasság alatt nem vett részt önálló keresőtevékenységben, a bíróság a cselekvőképesség szociális korlátozottságából vezette le a nagyobb mérvű támogatást, különösen hosszabb házassági együttélés és gyermeknevelés esetén.²⁴ A természetjogi dignitas humana elve itt nem pusztán morális hivatkozás volt, hanem érdemi mérce: a méltányosság a döntési autonómia történeti hiányából következő társadalmi hátrányokat a tartás mértékében igyekezett kiegyenlíteni.²⁵ Ezzel párhuzamosan – s ez a gyakorlat árnyaltságára utal – a bíróságok a cselekvőképesség fokozatos kitágulását (pl. női munkavállalás városi környezetben) nem hagyták figyelmen kívül: a tartás összevont csökkentése vagy időbeli korlátozása sok esetben e tényleges autonómianövekedéshez igazodott.²⁶ A döntések így egyszerre törekedtek a társadalmi védelem fenntartására és a felelősség differenciált megállapítására, amely a bonum commune szolgálataként is olvasható.²⁷ A kúriai mérlegelésben bizonyos „korrekciós tengelyek” azonosíthatók: ha a nő tartósan keresőképes volt és demonstrálta önfenntartó képességét, a

¹⁸ Koncz (2012), 1-2.

¹⁹ Koncz (2012), 2-3.

²⁰ Koncz (2012), 3-4.; Mandel (1905) 208-210.; Kiss (1909) 191-192.

²¹ Petrasovszky (2019) 35-37.

²² Koncz (2012), 3-4.; Mandel (1905) 208-210.; Kiss (1909) 191-192.

²³ Stenpien, (2016) 36-39.

²⁴ Koncz (2012), 2-4.; Mandel (1905) 208-210.; Kiss (1909) 191-192.

²⁵ Petrasovszky (2019) 36-42.

²⁶ Koncz, Ibolya Katalin: „A magyar magánjog speciális területe, avagy a nőtartás jogtörténeti aspektusai a polgári korszak Magyarországn”, *Miskolci Jogi Szemle*, VIII. évf. (2013) 2. sz., 44-52. 38-40.

²⁷ Petrasovszky (2019) 44-45.

rászorultság mércéje szűkült; és ellenkezőleg, a társadalmi-gazdasági szerkezet objektíve korlátozta a döntési tereket, a rászorultság meghatározása tágult.²⁸ Konkrét esetmintákban a bíróságok értékelték a nő vagyongazdálkodási kompetenciáit – pl. örökrész feletti rendelkezés, kiskereskedés vinni tudása, saját bérlemény fenntartása –, s ezzel a cselekvőképesség gyakorlati dimenzióját illesztették a tartás mértékéhez.²⁹ Ha a nő a bontást követően rövid időn belül önálló keresetre tett szert – pl. háziszolgáltatásból kiskereskedésbe lépett –, a kúriai gyakorlat szerint a tartás csak átmenetileg, „szanalási funkcióval” volt megállapítható.³⁰ Ezzel szemben, ha a nő egészségi okból vagy életkoránál fogva a munkavállalás reális lehetősége nélkül maradt, a rászorultság „méltányos életszínvonalra” történő tolása volt igazolható.³¹ A természetjogi *aequitas* így az esetjogban a cselekvőképesség tényleges lehetőségeinek mércéjévé vált: a bírói érvelés az „önhibán kívüliséget” és a „struktúrából fakadó korlátokat” együtt vette figyelembe.³²

2.2. A nőtartás intézményének kialakulása és funkciója: kúriai gyakorlat, háromfeltételes modell. A nőtartás történeti intézményi alakzata három feltétel – rászorultság, vétlenség (érdemtelenység hiánya), státusz – összjátékában kristályosodott ki, s e feltételek a kúriai gyakorlatban nem mechanikusan, hanem egymást erősítve vagy korlátozva működtek.³³ A rászorultság értelmezése tipikusan viszonylagos volt: a bíróság egyaránt vette számba a volt feleség tényleges megélhetési lehetőségeit, a házasság alatti életnívót és a volt férj vagyoni teljesítőképességét.³⁴ A vétlenség erkölcsi-normatív funkciója abban állt, hogy a közösségi morált sértő, súlyos és tartós magatartások a jogosultságot kizárták vagy korlátozták; alkalmi vagy enyhébb jogsértések esetén a méltányosság kiegyenlítő hatása érvényesülhetett.³⁵ A státusz feltétele pedig a jogbiztonságot szolgálta: a tartás volt házastársak között értelmeződött, az újraházasodás pedig a jogosultság megszűnésének tipikus esete volt.³⁶ A háromfeltételes modell lokális beágyazottságát a városi statútumok és a helyi szokásjog különösen jól kirajzolták: egyes városokban a „méltányos tartás” tartalma a polgári rang és a közösségi presztízs minimális fenntartásával is összekapcsolódott (lakhatás, ruházat, egészségügyi költségek), ami a rászorultság fogalmát a pusztá létfenntartás fölé emelte.³⁷ Ugyanakkor a vétlenség értelmezése helyenként szigorodott, különösen „nyilvános botrány” és tartós családi kötelezettségszegés esetén, amit a kúriai indokolások a közösségi erkölcs „megingatásaként” értékelték.³⁸ A státusz esetében a helyi normák gyakran részletesen rendezték az özvegyi és elhagyott nők ellátását is, átmeneti vagy korlátozott formában, ami a tartás társadalmi-szociális funkcióját

²⁸ Koncz (2012), 3-5.

²⁹ Koncz (2012), 4-5.

³⁰ Koncz (2012), 4-5.

³¹ Koncz (2012), 2-4.; Mandel (1905) 208-210.; Kiss (1909) 191-192.8

³² Petrasovszky (2019) 35-37.

³³ Koncz (2012), 1-2.

³⁴ Koncz (2013) 44-46.

³⁵ Koncz (2012), 3-5.

³⁶ Koncz (2012), 4-5.

³⁷ Koncz (2013) 46-49.

³⁸ Koncz (2012), 3-4.

erősítette.³⁹ A kúriai esetek társadalmi kontextusa a nőtartást szanálási és reintegrációs mechanizmusként mutatta: a válást követő anyagi megrendülést az ítéletek nem végállapotnak, hanem áthidalandó állapotnak tekintették, különösen akkor, ha a nő munkavállalási esélyei objektíve korlátozottak voltak (életkor, egészségi állapot, gyermekgondozás).⁴⁰ A természetjogi horizontra vetítve ez a dignitas humana és az aequitas kettős parancsa: a személyi méltósággal összeférő minimum fenntartása és a méltányos kiegyenlítés a családi kötelék megszűnése után is.⁴¹ A bíróságok azért is használták következetesen ezt a modellt, mert így lehetett elkerülni a túlzott formalizmust (ami a társadalmi realitásokat figyelmen kívül hagyja) és a túlzott szubjektívizmust (ami jogbizonytalansághoz vezet).⁴²

A modell alkalmazási esetei a kúria előtt több sémát mutatnak. (i) Ha a rászorultság egyértelmű volt és a vétlenség sem volt vitás, a bíróság jellemzően a házasság alatti életszínvonalhoz közelebb eső tartást állapított meg, a volt férj vagyoni helyzete szerint.⁴³ (ii) Ha rászorultság fennállt, de a vétlenség kétségessé vált, a tartás csökkent vagy megszűnt; itt a mérlegelés súlypontja a magatartás súlyosságán és tartósságán volt.⁴⁴ (iii) Ha a státusz megváltozott (újrَاهázasodás), a jogosultság megszűnt; kivételesen átmeneti támogatás jöhetett szóba, ha a rászorultság szélsőséges volt és a közösségi normák ezt igazolták.⁴⁵ (iv) Ha a nő munkavállalási lehetősége rövid időn belül megnyílt, a bíróság időben korlátozott tartást ítélt meg (reintegrációs cél), a „közös múltból” fakadó méltányossági elvek szerint.⁴⁶

A háromfeltételes modell funkciói: szociális (lesüllyedés megelőzése), normatív-erkölcsi (közösségi mérce érvényesítése az érdemtelenység kiszűrésével) és jogbiztonsági-dogmatikai (státuszhoz kötés). E hármasság kiegyensúlyozása tette a nőtartást tartósan működőképesse: a modell egyszerre tudta kezelni a válások növekvő számát és a női gazdasági önállósodás lassú előrehaladását.⁴⁷ A kúriai gyakorlat a helyi normákhoz igazodva ugyan eltéréseket mutatott, de az ítéletek indokolásaiból kirajzolható normatív mag stabil maradt: a rászorultság relatív, a vétlenség morális-jogi, a státusz jogbiztonsági elemként rögzült.⁴⁸

3. A Kúria gyakorlata és a nőtartás háromfeltételes modellje

3.1. A rászorultság kúriai mércéje. A rászorultság a nőtartási jogosultság első feltételeként a kúriai ítélezésben mindig relatív mérceként jelent meg. A bíróságok az egyes ügyekben soha nem absztrakt módon, hanem a konkrét felek társadalmi

³⁹ Koncz (2013) 49-50.

⁴⁰ Koncz (2012) 2-4.

⁴¹ Petrasovszky (2019) 35-37., 44-45.

⁴² Štenpien, (2016) 36-40.

⁴³ Koncz (2012) 2-4.; 4, 46-49. o.]

⁴⁴ Koncz (2012) 3-4.

⁴⁵ Koncz (2012) 4-5.

⁴⁶ Koncz (2013) 48-49.

⁴⁷ Koncz (2012), 2-5.; 4, 44-52. o.]

⁴⁸ Štenpien, (2016) 36-41.

helyzetéhez és vagyoni viszonyaihoz igazítva állapították meg, mit jelent a „méltányos tartás”.⁴⁹ Egy 1910 körüli kúriai döntés például azt mondta ki, hogy a tartás összege „nem lehet oly csekély, hogy a volt feleséget a társadalmi lesüllyedés szélére sodorja”, ugyanakkor nem haladhatja meg a férj teljesítőképességét sem.⁵⁰ Ez az érvelés világosan mutatja a kettős kötöttséget: a rászorultság egyszerre támaszkodik a dignitas humana természetjogi elvére (a méltóság megőrzése), valamint a férj gazdasági realitásaira.⁵¹ A kúriai gyakorlatban különösen fontos szempont volt a házasság alatti életnívó: a bíróság indokolásai szerint a tartás célja, hogy a nő „ne essen ki teljesen abból a társadalmi körből, amelyhez férjével együtt tartozott”.⁵² Egy 1920-as döntésben a bíróság kimondta: „a volt férj köteles biztosítani, hogy a volt feleség a válást követően ne kerüljön a nyomor küszöbére, ha házassági együttélésük alatt ennél magasabb életnívót élvezett”.⁵³ A rászorultság így a társadalmi rang védelmének jogi eszközévé vált, amely egyes városi statútumokban is visszaköszönt, például a lakhatási és ruházati költségek minimális fedezetének előírásával.⁵⁴ Ugyanakkor a kúria nem abszolutizálta a rászorultságot: ha a nő önálló keresetre tett szert, vagy ha örökséghez jutott, a tartás mértékét ennek megfelelően csökkentette, sőt, időben is korlátozhatta.⁵⁵ Ezzel a gyakorlat a bonum commune elvéhez igazodott, amely a közösség igazságos erőforrás-megosztását kívánta: nem volt célszerű, hogy a volt férj a végtelenségig eltartsa egy anyagilag megerősödött ex-házastársát.⁵⁶ A kúriai indokolásokban gyakran hangsúlyozták, hogy a rászorultság vizsgálata „nem pusztán számítás kérdése, hanem méltányossági mérlegelés is”, amelyet a természetjogi aequitas elv sugallt.⁵⁷ Ez azt is jelentette, hogy a bíróságok figyelembe vették a nő egészségi állapotát, életkorát és munkavállalási lehetőségeit. Ha ezek hiányoztak, a tartás hosszabb időre is biztosítható volt, míg ellenkező esetben időbeli korlátozás jelent meg. A rászorultság kúriai mércéje tehát egyszerre volt dinamikus, kontextusfüggő és normatív, amely a társadalmi stabilitást, az egyéni méltóságot és a gazdasági realitásokat hozta összhangba.

3.2. Vétlenség és érdemtelenység a kúriai gyakorlatban. A nőtartás második feltétele a vétlenség, vagyis az érdemtelenység hiánya volt, amely a 19-20. század fordulóján a magyar kúriai gyakorlat egyik legérzékenyebb mércéjének bizonyult. A bíróságoknak itt nem csupán jogi, hanem morális értékítéletet is hozniuk kellett, hiszen a házasság felbomlásában játszott szerep és a volt feleség magatartása kulcsfontosságúvá vált.⁵⁸ A vétlenség követelményének alapja a közösségi erkölcs

⁴⁹ Koncz (2012) 1-2.

⁵⁰ Koncz (2013) 46-47.

⁵¹ Petrasovszky (2019) 36-37.

⁵² Koncz (2012) 2-3.

⁵³ Koncz (2013) 48-49.

⁵⁴ Štenpien, (2016) 36-38.

⁵⁵ Koncz (2012) 3-4.

⁵⁶ Herger, Csabáné: „The Introduction of Secular Divorce Law in Hungary, 1895-1918: Social and Legal Consequences for Women”, *Journal on European History of Law*, 2012/2., 138-148. 138-139.

⁵⁷ Petrasovszky (2019) 44-45.

⁵⁸ Blau György: Két téma 1. Nőtartás. *Jogállam* Jog- és államtudományi Szemle, XXVII., 1928, 16-17.; Hajnal Henrik A M.Kir. Kuria legújabb gyakorlata köteléki és nőtartási perekben (anyagi jog) (A Polgári

védelve volt: a tartásból való kizárás nem pusztán egyéni szankcióként, hanem társadalmi üzenetként is működött.⁵⁹ A kúriai ítéletek szerint vétlennek minősült az a nő, aki a házasság felbomlásában nem játszott aktív, súlyos vagy tartós szerepet. Ha a válás oka a férj hűtlensége, durva bánásmódja vagy italozó életmódja volt, a nő vétlennek számított, és a tartásra való jogosultsága fennmaradt.⁶⁰ Egy 1932-es ítélet például kimondta: „ha a férj az együttélést elviselhetetlenné tette, a nő vétlensége megállapítható, és nőtartás iránti igénye jogszerű”.⁶¹ Ugyanakkor, ha a nő nyilvánosan erkölcstelen életmódot folytatott, vagy a közösségi erkölcs normáit durván megsértette, a kúria érdemteleniséget állapított meg, és a tartást megtagadta.⁶²

Az érdemteleniség megállapítása sokszor az egyéni és közösségi normák határán mozgott. Egy 1929-es ítéletben a Kúria a nő „ismételt és nyilvánvaló hűtlenségét” érdemteleniséggként értékelte, hangsúlyozva, hogy „a családi kötelék társadalmi alapja a hűség”, amelynek megszegése kizárja a nőtartást.⁶³ Ugyanakkor más esetekben – például, ha a nő alkalmi, de bizonyíthatóan kényszerhelyzetből fakadó kapcsolatot létesített – a bíróság méltányossági alapon nem zárta ki teljesen a tartást, hanem csökkentette annak mértékét.⁶⁴ Ez a gyakorlat jól illeszkedik a természetjogi *aequitas* elvéhez: a bírói mérlegelés képes volt enyhíteni a merev normákat, ha a társadalmi és élethelyzeti körülmények ezt indokolták. Érdemteleniséggként értékelték továbbá a családi köteleességek szándékos elmulasztását: a gyermekek elhanyagolását, az otthoni gazdálkodás súlyos károsítását vagy a férj anyagi alapjainak megrontását. Ezekben az esetekben a bíróságok a tartásmegvonást indokolták, mondván: „aki tudatosan megrontotta a közös élet anyagi és erkölcsi alapjait, nem hivatkozhat később rászorultságra”.⁶⁵ Ez a normatív megközelítés azt mutatja, hogy a vétlenség nem pusztán a házasság felbomlásának okához kötődött, hanem tágabb értelemben a családi együttélés minőségéhez és a közösségi erkölcs normáihoz. A kúriai gyakorlat ugyanakkor törekedett a formalizmus elkerülésére. Nem minden házassági konfliktus vagy enyhébb szabályszegés vezetett érdemteleniséghez. A bíróság például kimondta: „önmagában a házastársi veszekedés vagy egyedi megbántó szó nem teszi érdemtelené a nőt”.⁶⁶ Ez a differenciált értékelés biztosította, hogy a vétlenség vizsgálata ne váljon pusztán automatizmussá, hanem minden ügyben egyedi mérlegelés tárgya legyen.

Jog" könyvtára 21. szám. Admiral" nyomdai műintézet nyomása, Budapest, 1936. 283.; Kúria 6870/1927.; Koncz (2012) 2-3.

⁵⁹ Koncz (2013) 48-50.

⁶⁰ Koncz (2012) 3-4.

⁶¹ Kúria 4403/1932.9

⁶² Kúria 9936/1931., Ítélet tábla P. XI. 5779/1931. *Jogtudományi Közlöny*: 67. évf., 1932. 30. szám, 251.; Kúria 5447/1932.; Koncz (2013) 49-50.

⁶³ Magyar Jogi Lexikon. Szerk.: Márkus Dezső (Pallas Irodalmi és Nyomdai Rt., Budapest, 1903. IV. köt., 119. p. – Nőtartás szócikket írta: Szladits Károly); Sztrehlo Kornél: A nőtartási igények *Jogtudományi Közlöny*, 1885, 10. szám, 78.; Kúria 7170/1929.

⁶⁴ Petrasovszky (2019) 40-42.

⁶⁵ Koncz (2012) 4.

⁶⁶ Stenpien, (2016) 38-39.

Összességében a vétlenség feltétele a nőtartásban erkölcsi, szociális és jogi szűrőként funkcionált. A kúriai ítélkezésben egyszerre jelent meg a közösségi morál védelme, a természetjogi méltányosság alkalmazása és a családjogi dogmatika megerősítése. Az érdemtelenység következményei súlyosak voltak: teljes vagy részleges tartásvesztés, amely a nők társadalmi lesüllyedésével járt. Ugyanakkor a bíróságok a méltányosság révén lehetőséget biztosítottak arra, hogy a különleges élethelyzetekben a szankció enyhüljön, és a nőtartás szociális funkciója ne vesszen el teljesen.

3.3. A státusz, mint jogbiztonsági elem a kúriai gyakorlatban. A nőtartás harmadik feltétele, a státusz, a kúriai gyakorlatban elsősorban jogbiztonsági funkciót töltött be: a tartási jogosultságot a volt házastársi viszonyhoz kötötte, és egyértelműen megszüntette, ha a nő új házasságot kötött. A státuszhoz való kötöttség abból a társadalmi és jogi elvből indult ki, hogy a tartási kötelezettség a felbomlott házassági kötelékből fakad, és annak megszűnésével a kötelezettség fennmaradása csak átmenetileg igazolható.⁶⁷ A kúria számos ítéletében világossá tette: a nőtartás nem általános szociális segély, hanem kifejezetten a házassági státuszhoz kapcsolódó jogintézmény.⁶⁸ Egy 1928-as ítélet indokolásában a Kúria kimondta, hogy „az új házassági kötelék a korábbi tartási jogviszonyt megszünteti, mivel az új férj kötelessége a feleség eltartása”.⁶⁹ Ez a döntés jól példázza, hogy a státuszfeltétel a tartási kötelezettség átruházódásaként működött: az új férj lett a fő eltartó, és a volt férj kötelezettsége megszűnt. A státusz ezzel a tartás intézményét egyértelműen elhatárolta más, általános szociális támogatási formáktól. Ugyanakkor a kúriai gyakorlatban előfordultak átmeneti kivételek. Ha az új házasság rövid időn belül felbomlott, vagy az új férj bizonyíthatóan képtelen volt a tartási kötelezettség teljesítésére, a bíróság méltányossági alapon rövid időre visszaállíthatta a volt férj tartási kötelezettségét.⁷⁰ Ez a gyakorlat a természetjogi *aequitas* elvén nyugodott: a bíróság nem hagyhatta a volt feleséget teljesen ellátatlanul, ha a társadalmi realitások ezt indokolták.⁷¹ A státusz feltételének jogbiztonsági funkciója abban is megnyilvánult, hogy kizárta az informális kapcsolatokból eredő tartási igényeket. A kúria következetesen elutasította az élettársi vagy egyéb nem házassági együttélésből fakadó tartási igényeket, mondván: „a nőtartás intézménye a házassági státushoz kötött, és azon kívül jogalap nélkül állna fenn”.⁷² Ez a szigorú értelmezés biztosította, hogy a nőtartás intézménye ne váljon parttalanná, hanem a házasság felbomlásának szűk kontextusában maradjon. A korábbi jogi normák és a helyi szokásjog sokszor részletes szabályokat tartalmaztak az özvegyek vagy az elhagyott nők ellátására, de ezek nem a nőtartás intézményének részei, hanem önálló szociális mechanizmusok voltak. A kúria ezekre a normákra hivatkozva is megerősítette: a nőtartás jogi alapja a házassági státusz, és más relációkban

⁶⁷ Koncz (2012) 2-3.

⁶⁸ Koncz (2013) 49-51.

⁶⁹ Koncz (2012) 3-4.

⁷⁰ Koncz (2012) 4-5.

⁷¹ Petrasovszky (2019) 41-43.

⁷² Stenpien, (2016) 37-38.

legfeljebb szokásjogi segélyek vagy rokonségély intézmények jöhettek szóba.⁷³ A státusz, mint feltétel tehát a nőtartás intézményét keretek közé szorította. Ezzel egyszerre garantálta a jogbiztonságot és az intézmény normatív tisztaságát: nem engedte, hogy a tartás szociális segélyezési eszközzé váljon, ugyanakkor teret adott a méltányosságnak, ha a közösségi igazságérzet és a természetjogi elvek ezt indokolták. Egy 1931-es kúriai döntésben különösen világosan jelenik meg ez a gondolat: „a tartás nem örökre szóló, általános igény, hanem a felbomlott házasságból eredő, átmeneti jogintézmény, amely az új státusz megváltozásával megszűnik”.⁷⁴ Ez az indokolás egyszerre tükrözi a történeti gyakorlat stabilitását és a természetjogi háttér normatív szálát.

Összességében a státusz feltételének kúriai gyakorlata három funkcióban ragadható meg: Jogbiztonsági funkció – világosan kijelölte a jogosultak körét és kizárta az informális kapcsolatokat. Dogmatikai funkció – biztosította, hogy a nőtartás ne váljon szociális segély intézményévé. Méltányossági funkció – kivételes esetekben lehetővé tette a kötelezettség ideiglenes fenntartását a közösségi igazságérzet és a természetjogi aequitas alapján. Ez a három elem együtt magyarázza, miért tudott a státusz feltétele hosszú időn át stabil keretet adni a nőtartás jogintézményének a magyar jogtörténetben.

4. Következtetések

A kutatás alapján egyértelművé vált, hogy a magyar jogtörténetben a nők magánjogi helyzetét a 19-20. század fordulóján a „különjogok” rendszere határozta meg, amely nem csupán technikai megoldás volt, hanem a patriarchális társadalmi struktúra leképeződése. Bár a jogképesség teljes volt, a cselekvőképesség korlátozása és a családi státuszhoz kötött jogosultságok világosan jelezték, hogy a női autonómia csupán részleges maradt. Ez a kettősség a nőtartás intézményében is tetten érhető: a védelem biztosításának szándéka egyszerre jelentett jogi garanciát és társadalmi korlátot. A kúriai gyakorlatban kialakult háromfeltételes modell – rászorultság, vétlenség, státusz – jól mutatta, hogy a bíróságok egyszerre próbálták szolgálni a méltányosságot (aequitas), az emberi méltóság védelmét (dignitas humana) és a közösségi rend fenntartását (bonum commune). A rászorultság követelménye a létminimum biztosításán túl a társadalmi lesüllyedés elkerülését célozta. A vétlenség feltétele ugyanakkor a közösségi erkölcs védelmét erősítette, de gyakran aránytalanul sújtotta a nőket. A státusz pedig jogbiztonsági elemként világosan kijelölte a jogosultság kereteit, kizárva az informális kapcsolatokból fakadó igényeket.

Ezekből a vizsgálatokból az következik, hogy a nőtartás intézménye egyszerre volt védelmi és fegyelmező jellegű. Védelmi funkciójában biztosította a rászoruló nők számára a túlélés és méltóság minimumát, fegyelmező jellegében viszont a közösségi normák betartatásának eszközeként szolgált. Ez a kettősség magyarázza, hogy a nőtartás a magyar jogfejlődésben mindvégig érzékeny és vitatott terület

⁷³ Štenpien, (2016) 37-38.

⁷⁴ Koncz (2012) 5.

maradt.

A természetjogi értelmezés alapján azt mondhatjuk, hogy az intézmény nem csupán jogtechnikai, hanem normatív jelentőségű volt. Az *aequitas* elve a bírósági mérlegelésben, a *dignitas humana* a társadalmi státusz védelmében, a *bonum commune* pedig a közösségi rend fenntartásában érvényesült. Ez a hármas normatív keret adta meg a nőtartás történeti súlyát, és ez magyarázza fennmaradását és folyamatos fejlődését is.

Zárókövetkeztetésként megállapítható, hogy a nőtartás intézménye a magyar jogtörténetben nem pusztán egy magánjogi szabály, hanem a társadalmi normák és a jogdogmatika találkozási pontja volt. Történeti tanulsága az, hogy a jog csak akkor lehet igazságos, ha képes egyszerre biztosítani a jogbiztonságot, a méltányosságot és a méltóság védelmét. Ez a felismerés ma is releváns: a múlt példái figyelmeztetnek arra, hogy a jogalkotás és jogalkalmazás soha nem szakadhat el a társadalmi és erkölcsi kontextustól, mert különben elveszíti legitimáló erejét.

Irodalomjegyzék

- Alföldy Ede: A munka nem ajándék? *Jogtudományi Közlöny*, 40. évf., 1905. 18. szám, 152.
- Blau György: Két téma 1. Nőtartás. *Jogállam Jog- és államtudományi Szemle*, XXVII., 1928, 16-17.
- Hajnal Henrik A M.Kir. Kuria legújabb gyakorlata köteléki és nőtartási perekben (anyagi jog) (A Polgári Jog" könyvtára 21. szám. Admiral" nyomdai műintézet nyomása, Budapest, 1936.
- Herger Csabáné: „The Introduction of Secular Divorce Law in Hungary, 1895-1918: Social and Legal Consequences for Women”, *Journal on European History of Law*, 2012/2., 138-148.
- Kiss Albert: „A mostoha anya özvegyi joga a kir. Curia újabb gyakorlatában”, *Jogtudományi Közlöny*, 47 (1909) 44. sz., 191-192.
- Koncz, Ibolya Katalin: „Végleges nőtartásdíj alóli mentesülés a Kúria gyakorlata alapján a 20. század első felében”, *Jogtörténeti Szemle*, 14. évf., 4. sz. (2012), 1-5.
- Mandel Pál: „Nőtartás”, *Jogtudományi Közlöny*, 40 (1905) 25. sz., 208-210.
- Petrasovszky Anna: „Ius in sacra vs. ius circa sacra: Az állam és egyházak viszonya a 19. századi természetjog szerint”, *Miskolci Jogi Szemle*, 14. évf. (2019) 1. sz., 2. köt., 34-48.
- Petrasovszky Anna: „A természeti erőforrások állami védelmének megalapozása a 19. századi természetjogban”, *Agrár- és Környezetjog / Journal of Agricultural and Environmental Law*, 12. évf., 23. sz. (2017), 117-147. <https://doi.org/10.21029/JAEL.2017.23.117>
- Štenpien, Erik: „Adalékok a Bohuslav-féle döntvénytár történetéhez”, *Jogtörténeti Szemle*, 2016/4., 36-42.
- Stipta István: „A tiszaszlári per és a korabeli büntető eljárásjog”, *Jogtörténeti Szemle*, 2012/4., 22-34.

Telekommunikációs eszközök alkalmazása a büntetés-végrehajtásban

Nagy Anita*

A tanulmányban a telekommunikációs eszközök bemutatását veszem górcső alá, így a bírósági szakasz távmeghallgatásán túl, bemutatom az elektronikus távmeghallgatás hazai és nemzetközi aspektusait a büntetés-végrehajtásban. Az intézményrendszer lényegét tekintve a cél, hogy a technikai eszköz az eljárás bármely szakaszában, így a büntetőeljárásban részt vevő bármely személy vonatkozásában és bármely eljárási cselekmény egész tartamára nézve illetve a büntetés-végrehajtásban is alkalmazható legyen. A tanulmány végén kitérek még a 2017-től bevezetett reintegrációs őrizetre, mint elektronikus eszközt alkalmazó intézményre, mind hazai, mind nemzetközi területen.

Kulcsszavak: távmeghallgatás, elektronikus akta, büntetés-végrehajtás, reintegrációs őrizet

Application of electronic devices in criminal enforcement law

In my study I examine the presentation of telecommunication devices, so in addition to the remote hearing of the court stage and I also examine the Hungarian and international aspects of electronic remote hearing in criminal enforcement law. Considering the essence of the institutional system, the goal is that the technical device can be used at any stage of the procedure, thus in relation to any person participating in the criminal proceeding and for the entire duration of any procedural act, as well as in the criminal enforcement law. At the end of the study I discuss the electronic monitoring introduced in 2017 as an electronic devices also, both in Hungarian and internationally aspects.

Keywords: remote hearing, E -criminal cases, criminal enforcement law, electronic monitoring

<https://doi.org/10.32980/MJSz.2025.3.268>

Prof. Dr. Bíró György emlékének szánva ezt a tanulmányt, sokáig gondolkodtam, hogy mi az a terület, amellyel leginkább tisztelnék a Tanár Úr előtt. Mai napig szívesen gondolok azokra a vizsgákra, ahol Tanár Úr vizsgáztatott, felidézem pozitív szavait és mindig reménykeltő gondolatit. Talán a remény az, ami miatt eszembe jutott ennek a tanulmánynak a megírása, az, hogy az eredeti szakterületem a büntetőeljárást túllépve, egy másik jogterületben mélyedjek el, ami aztán meghozta nekem is a tanári címet. Örökké őrizni foglak emlékeimben Kedves Tanár Úr, s köszönöm a mindig reménykeltő optimista szavaid!

* Egyetemi tanár, Miskolci Egyetem, Állam- és Jogtudományi Kar, Büntető Eljárásjogi és Büntetés-végrehajtási Jogi Intézeti Tanszék.

1. Bevezető

A számítástechnikában a XX. és XXI. században bekövetkezett fejlődéseket az ipari forradalmakhoz hasonlóan emlegetjük ipari forradalomként, illetve digitális forradalomként.

Az e-ügyintézésben rejlő lehetőségeket a bíróságok a Digitális Bíróság Projekt keretein belül igyekeznek kiaknázni. A projekt célja az elektronikus kapcsolattartás bírósági eljárásokba történő bevezetése, valamint tértől és időtől független, gyorsabb, elektronikus ügyintézési szolgáltatások létrehozása, mindez a költséghatékonyság, valamint az adminisztratív terhek csökkentésének érdekében. A megvalósuló fejlesztések eredményeként az ügyfelek gyorsabban és kisebb költséggel intézhetik ügyeiket, a bíróságokon pedig csökkennek az adminisztratív terhek, azaz a munkavégzés hatékonyabbá válhat.

Fontos azonban kiemelni, hogy bár a projekt céljai a megfelelő körülmények mellett tényleg elérhetőek lennének és a társadalom javát szolgálnák, sajnos ezt az optimális állapotot a telekommunikációs eszközök bírósági eljárásba történő integrálása de facto még nem teljesen éri el és a gyakorlatban több hibával is rendelkezik, melyekre később ki is térünk.

Tehát a projekt célja átfogóan a bürokráciacsökkentés. De hogyan is kívánja ezt pontosan elérni? Három területet érintenek a projekt fejlesztései, melyek a következők:

- A bírósági határozatok közzétételének rendszere, mely megújul, azaz a döntések egy jól kereshető, egységes határozattárba kerülnek, amelynek segítségével mind a bírósági szervezet munkatársai mind pedig az állampolgárok sokkal könnyebben tudnak tájékozódni a bírósági határozatokról és azok tartalmáról.
- Megkezdődik a bírósági periratok elektronizálása, mely által mind a bírák, mind az ügyfelek E-akta formájában betekintheznek folyamatban lévő ügyeik irataiba.
- Kiépül a közvetlen kapcsolat a bíróságok és az elektronikus formában elérhető közhiteles nyilvántartások között, ami egyaránt szolgálja az adminisztratív terhek csökkentését és az eljárások időszerűségét, az adatok védelmi szintjének megtartása mellett.

Ha a bíróságok eljárását tekintjük, már a bírósági szakasz kezdetén találkozhatunk a számítástechnikával, tekintettel arra, hogy az új büntetőeljárási törvény (2017.évi XC. törvény) alapján már minden iratot kötelezően elektronikus formában kell átküldeni. Ez látszólag egy jó megoldást biztosít a papír felhasználásának csökkentésére, illetve az eljárás gyorsítására, viszont gyakran merülnek fel e tekintetben problémák, ugyanis az iratok iktatása után azok ugyanúgy kinyomtatásra kerülnek, illetve egyes iratok gyakran többször, vagy rendezetlenül kerülnek átküldésre. Ezekről eltekintve kétségtelen, hogy az eljárás gyorsabbá vált azáltal, hogy az iratok eljuttatása a bírósághoz már nem hosszadalmas folyamat, csupán egy számítógépes műveletet igényel.

Ennél is fontosabb azonban a technikai vívmányok alkalmazásának körében a büntetőeljárási törvény XX. fejezete, mely a telekommunikációs eszköz használatáról

szól, ezáltal az ilyen körben leggyakrabban érvényesülő távmeghallgatás szabályait is magába foglalva. Ez a jogintézmény jelentős előrelépésként értékelhető a büntetőeljárás gyorsítása és egyszerűsítése szempontjából, ugyanis általa egyes eljárási cselekmények a vádlott/elítelt előállítása nélkül is elvégezhetőek, akár az ország két legtávolabbi pontja között is.

A büntetőeljárás törvény 120. § (1) alapján „az eljárási cselekményen történő jelenlétre e törvény alapján kötelezett vagy jogosult számára a jelenléti telekommunikációs eszköz útján is biztosítható”. A telekommunikációs eszköz útján biztosított jelenléti az eljárási cselekmény elvégzésének helyszíne és egy úgynevezett elkülönített helyszín (itt tartózkodik az a személy, akinek jelenlétének biztosítására az eszköz használata irányul) összekapcsolásával történik, amely megvalósulhat képi és hangfelvétel, vagy folyamatos hangfelvétel biztosítása útján.

A büntetőeljárásról törvény 120-126. §-ai az eddigi szabályozás kereteit kitágítva újraszabályozták az eljárási cselekmények telekommunikációs eszközök használatával történő lefolytatását, és mintegy alapvető eszközként határozták meg azokat, melyek nem kivételes körülmények között, hanem a bíróságok mindennapi ügymenetében kell, hogy megjelenjenek. Az új szabályozási megközelítésnek és megoldásnak az a célja, hogy különböző helyszínek között ne csak egyes kihallgatások és meghallgatások, hanem az eljárásban részt vevő személyek teljes körű jelenléte is biztosítható legyen.

A törvény által bevezetett intézményrendszer lényege, hogy a technikai eszköz az eljárás bármely szakaszában (tehát nem csupán a vádemelés után), a büntetőeljárásban részt vevő bármely személy vonatkozásában (nem csupán a terhelt és a tanú tekintetében), és bármely eljárási cselekmény egész tartamára nézve (nem csupán a kihallgatás vonatkozásában, illetve a kihallgatás tartamára) alkalmazható.¹

A telekommunikációs eszköz alkalmazását a bíróság hivatalból, de az eljárási cselekményen jelenlétre kötelezett, vagy jogosult indítványára is elrendelheti, ami ellen jogorvoslatnak helye nincs. A telekommunikációs eszköz használatának elrendelésére a törvény azt is meghatározza mely esetekben mellőzhető, illetve mely esetekben van kizárva a mellőzés. Ez utóbbi eset akkor áll fenn, ha az eszköz használatával elérni kívánt cél más módon is elérhető, vagy ha a sértett, a tanú, vagy a terhelt személyes megjelenése az eljárási cselekmény jellege, vagy annak eredményes elvégzése érdekében nélkülözhetetlen.

A mellőzés akkor kizárt, ha a telekommunikációs eszköz használatának feltételei egyebekben fennállnak és emellett az eljárási cselekmény különleges bánásmódot igénylő sértett, vagy fogva lévő, személyi védelem alatt álló vagy Védelmi Programban részt vevő tanú vagy terhelt jelenlétét igényli, ami alól kivételt képeznek az előbbieken ismertetett esetek, viszont ezen esetekben a mellőzés csak különleges indokoltság mellett megengedett.

Tekintettel arra, hogy a telekommunikációs eszköz használata egy viszonylag új formája az eljárási cselekmény lebonyolításának, amely rendkívüli szervezettséget és fegyelmet igényel, így a jogalkotó fontosnak tartotta azon személyek körét

¹ Bogotyán Róbert: Telekommunikációs eszközök alkalmazása a büntetésvégrehajtásban, Börtönügyi Szemle 2018.évi 4. szám 15.oldal.

pontosan és szűken meghatározni, akik az ilyen eljárási cselekményen az elkülönített helyszínen jelen lehetnek. Bár ezen személyek köre kifejezetten széles, mégis érvényre juttatja azt a célkitűzést, hogy az ilyen jellegű eljárási cselekmények ne teljes nyilvánosság előtt történjenek.

Minden esetben kötelező az elkülönített helyszínen a nyomozó hatóság tagja, az ügyész, az alügyész, az ügyészségi fogalmazó, a bíró, a bírósági titkár, a bírósági fogalmazó, vagy fogva tartott személy esetében a fogva tartást végrehajtó intézetnek a fogva tartott személy személyazonosságának megállapítására feljogosított dolgozója jelenléte (de ezek közül legalább egynek), értelemszerűen a személyazonosság igazolása, valamint az eljárási cselekmény lefolytatása céljából. A felsorolt személyeken kívül a technikai eszköz alkalmazása során az elkülönített helyszínen kizárólag az a személy, akinek a jelenlétét az eszköz útján biztosítják, az ilyen személy védője vagy segítője, fogva tartott személy esetén az őrzését ellátó személy, a szakértő, valamint az eszköz működését biztosító személyzet lehetnek jelen.

A telekommunikációs eszköz használata gyakorlati érvényesülésére a távmeghallgatás lehetőségét jelenti. Ennek a rendje alapjaiban annak az eljárási cselekménynek a rendje, amelyet adott esetben telekommunikációs eszköz segítségével végeznek el, viszont speciális szabályok is vonatkoznak rá az eszköz használatából adódóan.

A távmeghallgatás megkezdése előtt szükséges kapcsolatot létesíteni az eljárási cselekmény helyszíne és az elkülönített helyszín között. Ez egy egységes rendszer által történik, melyhez az eszközök a legtöbb bíróságon rendelkezésre állnak. A kapcsolatfelvétel megtörténte után az eljárási cselekményt végző (bíró, ügyész, nyomozó hatóság tagja) a Be. 124. § alapján az elkülönített helyen kötelezően jelen lévő személy közreműködésével megállapítja az elkülönített helyszín címét, illetve az ott jelen lévő személyek személyazonosságát és személyes adatait, tehát azonosítja a jelenlévőket, illetve ellenőrzi, hogy jogosulatlan személy nem tartózkodik a helyszínen. Ezt követően megállapítja az eljárási cselekmény helyszínén jelen lévő személyazonosságát is, ami után az eljárási cselekmény érdemi részére kerül sor.

A távmeghallgatás során a kapcsolat az eljárási cselekmény helyszíne és az elkülönített helyszín között rendszerint videokamerák, mikrofonok és hangszóróval ellátott képernyők által kerül biztosításra.

Jelenleg a Miskolci Törvényszék négy darab ilyen felszereltségű szobával rendelkezik. Az említett kamerák közül rendszerint egy az egész helyiség átlátására, egy az eljárási cselekményt végzőre (a Törvényszék esetében a bírói emelvény) irányul, illetve külön kamera áll rendelkezésre az iratok bemutatására is. Külön mikrofon helyezkedik el minden potenciális eljárási szereplő előtt is, így a vádlottak és a tanúk kihallgatására szolgáló helyen a bírói emelvény előtt, valamint a bíró, az ügyész és a védő előtt is.

Mindezek mellett egy „legalább hangkapcsolatot biztosító elektronikus út” is alkalmazásra kerülhet. Ez alatt a gyakorlatban legtöbbször a mobiltelefont kell érteni, az alkalmazásnak pedig akkor van helye, ha az eljárási cselekményben a telekommunikációs eszköz útján a terhelt jelenléte kerül biztosításra, védője azonban nem tartózkodik vele egy helyszínen, azaz ezen eszköz által biztosított

tanácskozási lehetőségük. Bár kifejezetten effektív egy távmeghallgató szoba alkalmazása, mégis különböző problémák merülhetnek fel alkalmazási körében:

- Alapvetően, mint minden elektronikai rendszer, a távmeghallgató szobák számítógépei, kamerái és egyéb eszközei is ki vannak téve azoknak a veszélyeknek, amelyeknek bármelyik elektronikai rendszer. Problémát okozhat ilyen körben az áramkimaradás, a hálózati problémák, de akár a gépek meghibásodása is.
- További problémát jelenthet, hogy bár az országban már viszonylag sok helyen kialakításra kerültek a telekommunikációs eszköz használatával elvégzett eljárási cselekmények feltételei, a távmeghallgatásra alkalmas termék nem túl nagy száma mégsem biztosít kellő garanciát. Az ilyen tárgyalótermeket ugyanis előre, fix időintervallumra le kell foglalni és bár igaz, hogy a bírók és titkárok kellő tapasztalattal rendelkeznek annak eldöntésében, hogy egy-egy eljárási cselekmény mennyi időt fog igénybe venni, a tárgyalások ezen aspektusa mégis hordoz magában némi kiszámíthatatlanságot (gondolva itt a különféle bizonyítási cselekményekre, különösképpen a tanúvallomásokra, amelyek időtartama nem mindig határozható meg előre egyértelműen).

Fontos speciális szabályok még a telekommunikációs eszközök használata esetén a jegyzőkönyvezésre vonatkozó rendelkezések, melyek a Be. 125. §-ában találhatók.

Eszerint a jegyzőkönyvben annak általános tartalmán felül rögzíteni kell a telekommunikációs eszköz használatának tényét és módját, annak a személynek a megjelölését, akinek a jelenlétét telekommunikációs eszköz útján biztosították, az elkülönített helyszín címét, illetve az ott tartózkodók nevét és azt, hogy milyen minőségben vettek részt az eljárási cselekményen. Emellett a törvény az eszköz használata által létrejött felvétel kötelező rögzítését is előírja (erről a rendszer maga is tájékoztatja az eljárási cselekményt végzőt a kapcsolat létrehozása előtt). Ennek ellenére a személyes adatok védelme egy ilyen eljárási cselekménynél is maradéktalanul érvényesül, tekintve hogy a törvény különleges bánásmódot igénylő személy esetén lehetőséget enged az eljáró bírónak, ügyésznek, vagy nyomozó hatóságnak, hogy az ilyen személy személyazonosságának megállapítására alkalmas tulajdonságait technikai eszközzel történő torzítását rendelje el.

2. Telekommunikációs eszközök alkalmazása a büntetés-végrehajtásban

A technikai eszköz alkalmazása esetén az eljárási cselekmény valójában két helyszínen, az eljárási cselekmény kitűzött vagy hatóság által meghatározott helyszínén, és a távmeghallgatás alkalmazásával közvetlenül érintett személy tartózkodási helyeként szolgáló más helyiségben, illetve helyszínen zajlik. A telekommunikációs eszköz működésének biztosításához szükséges feltételeket, berendezési tárgyakat a polgári eljárásban a tárgyalás, a meghallgatás elektronikus hírközlő hálózat útján történő megtartásáról szóló 19/2017. (XII. 21.) IM rendelet szabályozza.

A fenti szabályozás értelmében az új eljárás alkalmazása érdekében a bíróság vagy egyéb szerv, illetve a büntetés-végrehajtási intézet (továbbiakban: bv. intézet) elkülönített helyiséget biztosít az elektronikus hírközlő hálózat útján történő meghallgatás lefolytatásához. Ebben az elkülönített helyiségben a mozgóképet és a hangot egyidejűleg továbbító berendezést (a továbbiakban: kamera) úgy kell elhelyezni, hogy a továbbított felvételen egyszerre látható legyen az elkülönített helyiségben tartózkodó valamennyi személy.

A tárgyalás, a személyes meghallgatás vagy a szemle kitűzött helyszínén (a továbbiakban együtt: tárgyalás kitűzött helyszíne) önálló közvetítő készülék biztosítja, hogy a jelen lévő bíró, illetve bírósági titkár, valamint a tárgyalás kitűzött helyszínén tartózkodó eljárásban részt vevők követhessék az elkülönített helyiségben történeteket. A kamera látószögét úgy kell beállítani, hogy az elkülönített helyiség minden pontja látsszon a tárgyalás kitűzött helyszínén jelen lévő, a tárgyalást vezető elnök (bíró), illetve a személyes meghallgatást vagy a szemlét lefolytató elnök (bíró) vagy a bírósági titkár (a továbbiakban együtt: a tárgyalás kitűzött helyszínén jelen lévő bíró, illetve bírósági titkár) számára. A kamerát mozgatni és a látószögét változtatni a meghallgatás során nem lehet. A kép és a hang egyidejű továbbítása során folyamatosan fel kell tüntetni a közvetítés pontos idejét. Ezen feltételeknek kell teljesülnie a tárgyalás kitűzött helyszínén is, ahol a dokumentum képét továbbító önálló kamera is alkalmazható.²

A Be. továbbá meghatározza azon személyek körét, akik egy ilyen tárgyalás során jelen lehetnek. Ennek értelmében telekommunikációs eszköz használata esetén az elkülönített helyszínen kizárólag a következő személyek lehetnek jelen: az a személy, akinek a jelenlétét a telekommunikációs eszköz útján biztosítják, az előző pontban meghatározott személy védője vagy segítője, a nyomozó hatóság tagja, az ügyész, az alügyész, az ügyészségi fogalmazó, a bíró, a bírósági titkár, a bírósági fogalmazó, fogva tartott személy esetében a fogva tartást végrehajtó intézetnek a fogva tartott személy személyazonosságának megállapítására feljogosított dolgozója, fogva tartott személy esetében az őrzését ellátó személy, a szakértő, a telekommunikációs eszköz működését biztosító személyzet.³

3. Nemzetközi kitekintés

2017-ben kb. 4000 videokonferencia meghallgatás történt Ausztria-szerte, melyből kb. 12% külföldi bíróságokkal zajlott. Tapasztalataik és a visszajelzések a rendszerrel kapcsolatban nagyok pozitívak. A videokonferencia-technika alkalmazási területének kiterjesztése bírósági meghallgatásokra (például tanácsadásra) mérlegelés tárgyát képezi, figyelembe véve a jogalkotási és infrastrukturális feltételeket.

² Bogotyán Róbert: Telekommunikációs eszközök alkalmazása a büntetés-végrehajtásban Börtönügyi Szemle 2018.évi 4. szám 17. oldal.

³ Az EFOP-3.6.2-16-2017-00007 számú „Az intelligens, fenntartható és inkluzív társadalom fejlesztésének aspektusai: társadalmi, technológiai, innovációs hálózatok a foglalkoztatásban és a digitális gazdaságban” projekt (Jogtudományi munkacsoportok 3. Kereskedelmi és gazdasági folyamatok vizsgálata) keretén belül a telekommunikációs eszközök használata az új büntetőeljárási törvényben c. projekt támogatta.

A Szlovák Köztársaság büntetés-végrehajtási intézeteiben a videokonferenciát az Operatív Program Integrált Infrastruktúra (a továbbiakban: OPII Projekt) kereteiben vezették be a szlovák Igazságügyi Minisztériumban. Tájékoztatásuk értelmében a videokonferenciára használt eszközök csupán kölcsönöztek, nem képezik a büntetés-végrehajtási rendszer tulajdonát. A bv. intézeteknél a videokonferenciát használják megbeszélésre és konzultációra bv. intézetek között, illetve elítéltek meghallgatására a szlovák vagy nemzetközi bíróságok által. A rendszer előnyét elsősorban a költség- és időmegtakarításban látják. A videokonferencia használatát a Büntető Törvénykönyv szabályozza, melynek lényege az alábbiakban foglalható össze: Ha a tolmács fizikai jelenléte nem szükséges a tisztességes eljárás biztosításához, és nincs biztosítva tolmács azon a nyelven, amelyen a személy (a vádlott, jogi képviselője, gyanúsítottja, áldozatai, érintettje, tanúja) kellően tud kommunikálni, a tolmácsolás létrejöhet olyan műszaki eszközök segítségével, melyek hang és kép átvitelére képesek. Azt a vádlottat, aki a tanúvédelemről szóló külön rendelet alapján védett és támogatott, hang- és képátvitelre szánt műszaki eszközök segítségével is meghallgatható. Az a vádlott, akit a különleges szabály szerint védenek és támogatnak és a bíróság előtt tartott eljárásban való jelenlétével veszélyeztetetné az életét vagy az egészségét, illetve közeli hozzátartozója életét vagy egészségét, technikai eszközök segítségével is meg lehet hallgatni, mely képes hang- és képátvitelre. Olyan tanú, akit életkorából, betegségéből, testi vagy szellemi fogyatékosságából vagy más komoly okból nem hallgathat meg a bíróság, meghallgatható olyan technikai eszközökkel, melyek képesek hang- és képátvitelre. A tanú meghallgatása (kihallgatása) előtt a bűnüldöző hatóság és a bíróság intézkedéseket hoz a tanúvédelem kapcsán (a megjelenés és a tanúhangváltozás megváltoztatására, vagy lehetőség van hang- és képátvitel technikai eszközökkel történő meghallgatásra is). A bv. intézeteknek nem áll rendelkezésére adat arról, hogy ez idáig hány alkalommal vették igénybe ezt a rendszert.

Csehországban 2013 óta az Európai Gazdasági Térség Norvég Alapja finanszíroz egy projektet, mely számos bv. intézet újjászervezésére és a büntetés-végrehajtás területén dolgozó személyek képzésére irányul. Továbbá folyamatos törekvéseket tesznek arra, hogy növeljék az igazságszolgáltatás hatékonyságát.⁴

Angliában és Walesben két évtizeddel ezelőtt, a Crime and Disorder Act nevezetű 1998-as törvény hatására megjelentek a videokonferenciák a tárgyalótermekben.⁵ A 2016- 2017 közötti időszakban az Egyesült Királyságban összesen 137 000 esetben éltek a távtárgyalás lehetőségével, és 500 olyan bíróság van, amely rendelkezik megfelelő technikai felszereléssel.⁶ A bv. intézeteken kívül a távtárgyalás rendszerét kiterjesztették néhány „civil-tárgyalásra” is, pl. adóügyekkel kapcsolatos bírósági

⁴ Bogotyán Róbert: Telekommunikációs eszközök alkalmazása a büntetés-végrehajtásban Börtönügyi Szemle 2018.évi 4. szám 19.oldal

⁵ Schäffner, C., Kredens, K., & Fowler, Y. (Eds.). (2013). *Interpreting in a Changing Landscape: Selected Papers from Critical Link 6* (Vol. 109). John Benjamins Publishing.

⁶ Bowcott, O. (2017): Videolinks in court trials undermine justice system, says report. Online: <https://www.theguardian.com/law/2017/oct/23/videolinks-in-court-trials-undermine-justice-systemsays-report>

ügyek tárgyalására.⁷ A távtárgyalások ilyen módszerrel történő végrehajtásának előnyeit szemléltetve, különböző logikai szempontokat vonultattak fel. Legfőbb motívumként említik, hogy ezzel a módszerrel a tárgyalások kevesebb idővesztéssel járnak, ami az igazságszolgáltatás eredményességét javítja. A bíróság a videokonferencia rendszer használatával ki tudja iktatni azt a várakozási időt, amit egy fogvatartott szállítása során nem tudna elkerülni a különböző biztonsági procedúrák betartása miatt.⁸ Továbbá, ha egy elítéltet egy másik városból szállítanak tárgyalásra, az szintén csak időt vesz el a bíróságtól. Ha a vádlottakra és a tanúkra nem kell hosszasan várni, hogy megérkezzenek a tárgyalásra, illetve nem kell őket akár több napig elhúzódoó procedúrának kitenni, vagy várakoztatni őket a tárgyalás során, akkor az a bíróság hatékonyságát növeli. A rendszer jól kidolgozott működési rendben dolgozik, ha több vádlott kerül kihallgatásra, két különböző intézményből, akkor egy megosztott képernyőn lehet látni mindkét felet.⁹ Egy újabb pontként kiemelték, hogy távmeghallgatással szeretnék a közmegelegedést növelni az Igazságszolgáltatási rendszer felé, anélkül, hogy ez sértse a vádlottak vagy az elítéltek jogait.¹⁰ Ugyanis a zártcélú távközlő hálózatok használatával megszűnnek a vádlott vagy az elítélt szállításával kapcsolatos biztonsági kockázatok, illetve az egész rendszer költséghatékonyabbá válik. Ez nem csupán a rendvédelmi szervek munkáját könnyíti meg nagymértékben, hanem az elítéltet is megkíméli azoktól a biztonsági procedúráktól és utazástól, amin át kellene esnie, ha személyesen jelenne meg a bíróságon. Továbbá, a kutatások szerint az elítéltek nagy százaléka preferálja ezt a módszert, ugyanis kevesebb stresszrel jár számukra, nem veszi el az egész napjukat, így részt tudnak venni a rehabilitációs és reintegrációs foglalkozásaikban.¹¹

Az Egyesült Államokban is használnak zártcélú távközlő hálózati rendszert azzal a hangsúlyozott feltétellel, hogy a résztvevő feleknek szükséges biztosítani minden alkotmányos jogot. A cél elsősorban itt is az, hogy a szállítással együtt járó költségeket csökkentsék, így a bíróságoktól távol eső, vidéki, esetleg szándékosan elszigetelt, a sűrűn lakott vagy infrastruktúrával jobban ellátott területektől stratégiai megfontolások miatt távolabb eső földrajzi körülmények között lévő bv. intézetekben alkalmaznak leginkább távtárgyalást. Kiváltképp hasznos ez azokban az esetekben, amikor esetleg tolmácsra vagy olyan szakértőre van szükség, aki nem érhető el közvetlenül az adott helyszínen. Különösen gyakori a távtárgyalás azokban az esetekben, amikor a sértett vagy a tanú kiskorú.¹² Ilyenkor a személyes jelenlét keltette stressz csökkenthető a technikai eszköz használatával. Olyan esetekben is

⁷ HM Courts & Tribunals Service, Ministry of Justice. (2018). Video hearing pilot launched. Online: <https://www.gov.uk/government/news/video-hearing-pilot-launched>

⁸ Fowler, Y. (2007). Interpreting into the ether: interpreting for prison/court video link hearings. In Proceedings of the Critical Link 5 conference, Sydney, 11-15/04/2007.

⁹ Fowler, Y. (2007). Interpreting into the ether: interpreting for prison/court video link hearings. In Proceedings of the Critical Link 5 conference, Sydney, 11-15/04/2007.

¹⁰ Fowler, Y. (2007). Interpreting into the ether: interpreting for prison/court video link hearings. In Proceedings of the Critical Link 5 conference, Sydney, 11-15/04/2007.

¹¹ Gibbs, P. (2017). Defendants on video- conveyor belt justice or a revolution in access? Online: https://www.barrowcadbury.org.uk/wp-content/uploads/2017/10/TJ_Disconnected.pdf

¹² Faller, K. C. & Vandervort, F. (2012). What works in child welfare. Online: <https://cacnc.org/wpcontent/uploads/2016/06/Powerpoint-on-protecting-child-witnesses-in-court-mental-healthissues-and-legal-provisions.pdf> Faller,

alkalmaznak távtárgyalást, amikor a fogvatartottat tanúként hallgatják meg, vagy a saját ítéletét követően szükséges ismét megjelenie a bíróság előtt. A zártcélú távközlő hálózatok Ausztráliában is működnek, ahol a költséghatékonyság az egyik fő szempont, ugyanis a kontinensnyi nagyságú országot jellemző, Európai szemmel szinte elképzelhetetlen távolságok miatt a fogvatartottak szállítása különösen időigényes, illetve költséges a szükséges biztonsági eljárások miatt.¹³ Az ausztrál bv. intézetekben kiemelt figyelmet fordítanak a fogvatartottak megfelelő felkészítésére (technikai és kommunikációs szempontok mentén), a megfelelő technikai felszerelések beszerzésére (az esetleges hang- és képhibák elkerülése érdekében), a megfelelően hangszigetelt távtárgyalási helyiségek kialakítására, valamint arra, hogy a fogvatartottak hozzáférjenek a távtárgyaláshoz megfelelő ruházathoz.¹⁴

A modern videokommunikációs technológiát az országban először az Egri Törvényszék épületében építették ki, majd 2018. május 24-én szimulált tárgyaláson mutatták be. A következő napon megtörtént a távmeghallgatási rendszer első éles használata, melyet egy feltételes szabadságra bocsátás tárgyában indult büntetés-végrehajtási ügyben alkalmaztak. A büntetés-végrehajtási bíró (a továbbiakban: bv. bíró) a Heves Megyei Büntetés-végrehajtási Intézettel kialakított kép- és hangkapcsolat létesítését követően hallgatta meg a bv. intézetben tartózkodó elítéltet. A meghallgatás tökéletes kép- és hangminőségben zajlott le.¹⁵ Az első éles tárgyalásokat követően a bevont fogvatartottak nyilatkozata alapján elmondható, hogy a távtárgyalással, távmeghallgatással összefüggésben pszichés szempontból negatív tapasztalataik nem voltak, a kamera jelenléte szorongást, frusztrációt nem okozott. A Fővárosi Büntetés-végrehajtási Intézetben teszt került lebonyolításra a kialakított távmeghallgató rendszeren.¹⁶

A teszt során végrehajtott konferencia beszélgetés keretében az Egri Törvényszék két tárgyalóterme és a Fővárosi Büntetés-végrehajtási Intézet III. objektumában (Budapest X. kerületében) berendezett távmeghallgató helyiség között került kialakításra a kapcsolat. A jelenlévők a tesztet sikeresnek nyilvánították. A megvalósult fejlesztés egyrészt a távmeghallgatási rendszer jó minőségű működését, másrészt az eszközszám későbbi bővítésének lehetőségét, és nem utolsósorban az informatikai rendszerhez kapcsolódó tevékenységek alap infrastruktúráját biztosítja. A megvalósítást követően több alkalommal hajtottak végre szoftverfrissítést, valamint ún. terheléssel tesztet is tartottak, amelynek folyamán valamennyi bv. intézet egyszerre jelentkezett be a rendszerbe. A tesztelés teljes körűen sikeres volt.¹⁷

¹³ Brett, A., & Blumberg, L. (2006). Video-linked court liaison services: forging new frontiers in psychiatry in Western Australia. *Australasian Psychiatry*, 14(1), 53-56

¹⁴ Ryan, P., Evers, M., (2016): Exploring eCourt innovations in New South Wales civil courts. Online: <https://kanizsaujsag.hu/hir/201811/szazezreket-millioikat-sporolhat-a-birosag-az-allamnaka-tavmeghallgatassal>

¹⁵ OBH-Sajto9 (2018)

¹⁶ Bogotyán Róbert: Telekommunikációs eszközök alkalmazása a büntetés-végrehajtásban Börtönügyi Szemle 2018.évi 4. szám 22. oldal.

¹⁷ Bogotyán Róbert: Telekommunikációs eszközök alkalmazása a büntetés-végrehajtásban Börtönügyi Szemle 2018.évi 4. szám 24. oldal.

4. A reintegrációs őrizet magyarországi és európai fejlődési irányai

Az elektronikus nyomkövető rendszer az 1960-as évek közepén *Robert Schwitzgebel*, a Harvard Egyetem pszichológusának ötletéből született, aki úgy érezte, hogy megoldása humánus és költséghatékony alternatívája lehet a bebörtönzés intézményének.

A „Dr. Schwitzgebel Machine” – ahogy nevezték az eszközt – 1969-ben került szabadalmi oltalom alá, de tényleges gyakorlati alkalmazása az 1980-as évek elején kezdődött az Amerikai Egyesült Államokban.

A rendszer működése azon az elven alapult, hogy azok a bűnelkövetők, akik bizonyos feltételeknek megfeleltek, és vállalták, hogy a nap 24 órájában hajlandók egy rájuk rögzített jeladó eszközt, peracet (elterjedt angol neveken: „tag”, „bracelet”, „wristlet”, „anklet”) magukon viselni, büntetésüket otthon tölthették. Emellett ahhoz is hozzá kellett járulniuk, hogy lakásukban – az első időkben vezetékes telefonvonalat használó, valamint a helyi energiaellátásra kapcsolt – jeltevábbító eszköz (angol nevén „HMD” – *Home Monitoring Device*) kerüljön telepítésre.

Az Országgyűlés 2014. november 18-i ülésén elfogadta a büntetések, az intézkedések, egyes kényszerintézkedések és a szabálysértési elzárás végrehajtásáról szóló 2013. évi CCXL. törvényt és ehhez kapcsolódóan más törvények módosításáról szóló 2014. évi LXXII. törvényt, amely 2015. április 1-jei hatállyal a reintegrációs őrizet intézményéről rendelkezett.

Az intézmény lényege abban foglalható össze, hogy az az idő, amíg elítéltek reintegrációs őrizetben vannak, a szabadságvesztésbe beleszámít, és ha korlátozottan is, de visszanyerik az elítéltek a szabadságukat, mivel a tényleges mozgási szabadság és a tartózkodási hely szabad megválasztásának jogának korlátozása az őrizet során végig fennmarad.

Az elektronikus távfelügyeleti eszköz fogalmát – amellyel a reintegrációs őrizet végrehajtása¹⁸ történik – a Bv. Kódex az alábbiak szerint határozza meg: „az elítélt vagy az egyéb jogcímen fogva tartott mozgását nyomon követő technikai eszköz.”¹⁹

A reintegrációs őrizet tehát olyan elektronikus távfelügyeleti eszközön keresztül valósul meg, amely folyamatosan biztosítja, hogy amennyiben a kijelölt tartózkodási helyet és mozgási területet az elítélt elhagyja, akkor riasztás formájában azonnal a hatóságok tudomására jusson.

A Bv. Kódex 187/A. § (3) bekezdése szerint: „A reintegrációs őrizet az elítélt szabadságának teljes elvonását megszünteti, de mozgási szabadságát és a tartózkodási helye szabad megválasztásának jogát korlátozza.” Európában a reintegrációs őrizet elnevezése Electronic Monitoring (EM) és Európában kétféle modell létezik az alkalmazására vonatkozóan, az ún. frontdoor és backdoor modell.

¹⁸ Az EFOP-3.6.2-16-2017-00007 számú „Az intelligens, fenntartható és inkluzív társadalom fejlesztésének aspektusai: társadalmi, technológiai, innovációs hálózatok a foglalkoztatásban és a digitális gazdaságban” projekt (Jogtudományi munkacsoportok 3. Kereskedelmi és gazdasági folyamatok vizsgálata) keretén belül az új technológia bevezetésével (GPS, elektromos nyomkövető, számítógépes utánpótlása az elítéltek) a büntetés- végrehajtás folyamatába történő bevonása c. projekt támogatásával

¹⁹ Bv. Kódex 3. § 5. pont

A kettő közötti lényegi különbség, hogy míg a *frontdoor modellnél az elítélt a büntetés-végrehajtási intézetbe be sem kerül, addig a backdoor modellnél: az elítélt büntetés-végrehajtási intézetből történő korábbi kiengedésére kerül sor lábbilincs alkalmazásával.*

Kerezsi Klára szerint az elektronikus felügyelet a szabadságelvonással szembeni alternatív szankció, de nem tekinthető közösségi szankciónak, mert hiányzik a büntető igazságszolgáltatás valamely szereplőjével és a közösséggel való aktív kapcsolat.²⁰

Bogotyán Róbert²¹ hangsúlyozza, hogy a reintegrációs őrizet olyan alternatív büntetés-végrehajtási forma, amely nem a büntetéshez kötődő speciális és generális prevenciók célokat, mint inkább az elítélt sikeres társadalmi visszailleszkedését, ezen keresztül a visszaesési ráta csökkenését, tehát végeredményben a büntetés-végrehajtás céljának elérését tartja szem előtt.²²

Schmehl János pedig azt emeli ki, hogy a társadalmi visszailleszkedés itt lépcsőzetesen valósul meg, a teljes szabadságelvonás és a felelős, önálló életvezetés közé belép egy, az állami szervek által felügyelt életszakasz. Ebben az időszakban az elítélt biztosíthatja önálló megélhetését, munkát kereshet és vállalhat, újjáalakíthatja, illetve erősítheti családi, társadalmi kapcsolatait. Tevékenységét elektronikus távfelügyeleti eszközökkel követik nyomon.²³

5. Európai kitekintés

Az Európa Tanács Miniszteri Bizottságának Rec (2014) 4. számú ajánlása részletesen rögzíti az Electronic Monitoring célját,²⁴ s annak érdekében, hogy támogassa ezen alternatív szankció szélesebb körű alkalmazását, illetve hogy a tagállamok a szabadságvesztés büntetést mintegy ultima ratio jelleggel alkalmazzák, felsorolja az alkalmazási lehetőségét a büntetőeljárás során. Így:

- a büntetőeljárás tárgyalás előtti szakaszában;
- a börtönbüntetés felfüggesztésének vagy végrehajtásának feltételeként;
- a kiszabott büntetés vagy intézkedés végrehajtás felügyeletének önálló módjaként;
- más próbaidős beavatkozásokkal együtt;
- börtönben tartózkodó elítéltek szabadulását megelőzően;
- feltételes szabadlábra helyezés keretében;
- bizonyos típusú elkövetők börtönből történő kiengedését követő intenzív irányítása és felügyeleti intézkedéseként;

²⁰ Kerezsi Klára: Az alternatív szankciók helye és szerepe a büntetőjog szankciórendszerében. In: Irk Ferenc (szerk.): *Kriminológiai Tanulmányok* 39. OKRI, Budapest, 2002, 117.

²¹ Bogotyán Róbert: A zsúfoltság csökkentésének útjai a börtönépítésen túl. *Börtönügyi Szemle*, 2015/1.35.

²² Uo. 36.

²³ Schmehl János: Az új szabályozás főbb szakmai elemei és üzenetei. *Börtönügyi Szemle*, 2013/4., 21.

²⁴ Recommendation [Rec(2014) 4] of the Committee of Ministers to member States on electronic monitoring, II. Definitions „Electronic monitoring”

- bűnelkövetők börtönbeli, vagy nyitott börtönök határain belüli belső mozgás ellenőrzésére;
- egyes gyanúsítottak vagy elkövetőkkel szemben konkrét bűncselekmények áldozatainak védelmére.

Az ajánlás kiemeli, hogy az elektronikus felügyelet technológiáját csak jól szabályozott és arányos módon lehet alkalmazni, és ennek érdekében szabályozási korlátokat, illetve etikai és szakmai szabályokat szükséges megfogalmazni a részes tagállamok számára.²⁵ Az ajánlás deklarálja az electronic monitoring fogalmát, miszerint: *„Az ‘elektronikus felügyelet’ egy olyan általános kifejezés, amely a büntetőeljáráshoz részt vevő személyek helyzetének, mozgásának és meghatározott magatartásának megfigyelésére utal. Az elektronikus megfigyelés jelenlegi formái rádióhullámú, biometrikus vagy műholdas nyomkövető technológián alapulnak. Ezek általában egy, a személyre felhelyezett eszközt jelentenek, melyet távolról felügyelnek.”*

Az elektronikus távfelügyeleti eszköz alkalmazhatóságának feltétele

Az elektronikus távfelügyeleti eszköz alkalmazhatóságának feltétele, hogy a reintegrációs őrizet végrehajtására kijelölt ingatlan rendelkezzen:

1. elektromos hálózattal és folyamatos tápellátással,
2. valamint az elektronikus távfelügyeleti eszközök adatforgalmazásához szükséges hálózati lefedettséggel és
3. jelerősséggel.²⁶

A reintegrációs őrizet végrehajtása során meghatározott feladatokhoz kapcsolódó elektronikus távfelügyeleti eszközöket és távfelügyeleti infrastruktúrát (a továbbiakban: elektronikus távfelügyeleti rendszer) a rendőrség biztosítja, de az elektronikus távfelügyeleti eszközt a bv. intézet személyi állományi tagja helyezi fel az elítéltre.

Technikailag az electronic monitoring alkalmazásánál mindenképpen szükség van – mint ahogy azt Szabó Ferenc az elektronikus monitoring rendészeti alkalmazása²⁷ során kifejti –:

1. egy lábperecre, mely praktikus okokból a boka felett van
2. közvetítő eszközre (HMD).²⁸

Az EM további technikai feltételeiről részletesen olvashatunk Szabó Ferenc²⁹ „Az elektronikus monitoring (EM) rendészeti alkalmazási lehetőségeiről” című cikkében, mely szerint az alábbi lehetőségekkel is lehet élni az eszközre vonatkozóan:

1. *Remote Alcohol Monitoring*: A megfigyelt lakásán telepített HMD-eszköz egy olyan kiegészítő alkalmazással van ellátva, amely egy véletlenszerű (random) telefonhívás és beszélgetés keretében képes mérni és megállapítani az alkoholos befolyásoltság szintjét.

²⁵ A szabályozás korlátok közé szorítása annak érdekében elengedhetetlen, hogy a megfigyelés alatt álló személy, illetve harmadik személy magán- és családi életét érő lehetséges negatív hatásokat csökkentsék.

²⁶ 10/2015. (III. 30.) BM rendelet, 4. §

²⁷ http://www.shp.hu/hpc/userfiles/riasztó/em_cikk.pdf (megtekintés ideje: 2015. augusztus 9.)

²⁸ Jeltovábbító eszköz (Home Monitoring Device). (megtekintés ideje: 2015. december 1)

²⁹ http://www.shp.hu/hpc/userfiles/riasztó/em_cikk.pdf (megtekintés ideje: 2015. augusztus 9.)

2. *Remote Voice Verification Monitoring*: Az alkalmazás keretében – akár perccel alkalmazása nélkül is – lehetővé válik az otthon-tartózkodási kötelezettség betartásának *távoli, időszakos, véletlenszerű és automatikus* ellenőrzése. (Lényege, hogy a felügyeleti számítógépen digitálisan rögzített hangminta alapján a rendszer egy ellenőrző hívás keretében automatikus hanganalízis alapján képes azonosítani azt, hogy a beszélgetésben részt vevő személy valóban azonos-e a megfigyelésbe bevonttal.)

3. *Local (RF) home curfew monitoring units* (házi őrizet ellenőrző egység)

4. *In-prison monitoring* (börtönben történő figyelés)

5. *Group monitoring unit, stb.*³⁰ (csoport figyelő eszköz)³¹

6. A reintegrációs őrizet feltételrendszere ³²

A reintegrációs őrizet eljárási szabályait a Bv. Kódex 61/A. §-a szabályozza, mely alapján: „A reintegrációs őrizet elrendelésére a bv. intézet tesz előterjesztést a büntetés-végrehajtási bírónak.” Tehát alapelv, hogy a reintegrációs őrizet nem a bv. szervezet engedélyezi, hanem a törvényszéken működő büntetés-végrehajtási csoport bírója. Ilyenkor a büntetés-végrehajtási bíró az iratok alapján hozza meg a döntést, de az elítélt vagy a védő által benyújtott kérelem tárgyában meghallgatást is tarthat.³³

A reintegrációs őrizet elrendelését a szabadságvesztés végrehajtása alatt *egy alkalommal* az elítélt vagy védője is kezdeményezheti. A kérelmet a bv. intézet – értékelő véleményével és javaslatával – tizenöt napon belül továbbítja a büntetés-végrehajtási bírónak.

Az „egy alkalomnak” azért van jelentősége, mivel a reintegrációs őrizettel az elítélt a bv. intézet részleteiben meghatározott életrendjéhez képest jelentős kedvezményt kap, ezért csak azon elítéltek számára elérhető, akik a társadalomra kevésbé veszélyesek, és okkal feltételezhető, hogy sikeresen tudnak visszailleszkedni a civil társadalomba.

A reintegrációs őrizetbe kerülők távoznak ugyan a büntetés-végrehajtási intézetből már a büntetés tényleges kitöltése előtt, de csak a büntetés-végrehajtási bíró által kijelölt házba, lakásba, amelyet szigorúan meghatározott esetekben hagyhatnak csak el. Ilyennek minősíti a törvény a mindennapi élet szokásos szükségleteinek biztosítását, a munkavégzést, az oktatást, a képzést és a gyógykezelést.³⁴

Azt, hogy mikor van helye reintegrációs őrizetnek a Bv. Kódex 187/A. § (1) bekezdése tartalmazza. Ezek alapján reintegrációs őrizet akkor biztosítható:

³⁰ 3M Electronic Monitoring tájékoztató füzet (11-13 December 2014, Frankfurt –CEP konferencia)

³¹ Lásd részletesebben pl. a 3M Electronic Monitoring honlapján http://solutions.3m.com/wps/portal/3M/en_US/ElectronicMonitoring/Home/ProductsServices/OurProducts/ (2015.december 7).

³² 2016.évi CX.törvény 36.§ (1) bekezdésével megállapított szöveg

³³ Bv. Kódex 61/A. § (4) bek.

³⁴ Bv. Kódex 187/A. § (4)–(5) bek.

Ha a szabadságvesztés céljának megvalósulása ilyen módon is biztosítható, a feltételes szabadságra bocsátás esedékessége, illetve ennek kizárása vagy kizártsága esetén a szabadulás várható időpontja előtt reintegrációs őrizetbe helyezhető az az elítélt, aki azt vállalja és

- gondatlan bűncselekmény elkövetése miatt ítélték szabadságvesztésre, vagy
- ha szándékos bűncselekmény elkövetése miatt ítélték szabadságvesztésre, akkor

a) nem a Btk. 459. § (1) bekezdés 26. pontjában meghatározott személy elleni erőszakos bűncselekmény miatt ítélték el,

b) első ízben ítélték végrehajtandó szabadságvesztésre vagy visszaesőnek nem minősülő bűnismétlő, és

c) öt évet meg nem haladó tartamú szabadságvesztést tölt.

A reintegrációs őrizet időtartama

a) legfeljebb egy év, ha az elítéltet gondatlan bűncselekmény elkövetése miatt ítélték szabadságvesztésre,

b) az a) pontban meghatározottakon kívül legfeljebb tíz hónap.

A reintegrációs őrizetre a fiatalkorúak esetén is lehetőséget ad a Bv. Kódex azzal, hogy további specifikumokat rögzít a fent említett reintegrációs őrizet alkalmazása során, így a fiatalkorú reintegrációs őrizetének alkalmazási feltétele továbbá az általános szabályokon kívül³⁵:

a) a szabadságvesztés végrehajtása alatt legalább egy alkalommal családi terápián vagy családi konzultáción való részvétel,

b) a törvényes képviselő hozzájárulása az elektronikus távfelügyeleti eszköz telepítéséhez, és fogadónyilatkozat megtétele a lakhatás tekintetében, valamint nyilatkozata a fogvatartott kíséréséről.

A törvény a bv. intézetek telítettségének csökkentése érdekében a reintegrációs őrizet intézményének többirányú kiterjesztését is megvalósítja. Egyrészt a korábbanál szélesebb elkövetői kör számára teszi lehetővé e kedvezmény igénybe vételét, mivel a módosítás értelmében már nemcsak az első alkalommal végrehajtandó szabadságvesztésre ítéltekre, hanemvalamennyi gondatlanul elkövetett bűncselekmény miatt elítélte, illetve a visszaesőnek nem minősülő bűnismétlőkre is kiterjedne. Másrészt a reintegrációs őrizetben töltendő időt a bűnösség fokától függően és hosszabb tartamban határozza meg (szándékosság esetén 10 hónap, gondatlanság esetén egy év).³⁶

Reintegrációs őrizet kizárt vagy megszüntetésre kerül

A reintegrációs őrizet alkalmazása során három nagy csoportba sorolhatjuk azokat az eseteket, amikor elvileg a reintegrációs őrizet nem alkalmazható.

1. Az elítélt nem helyezhető reintegrációs őrizetbe
2. A reintegrációs őrizet megszüntetésére kerül sor.
3. Objektív körülmény, azaz a lakóingatlan alkalmatlan a reintegrációs őrizet végrehajtására.

³⁵ Bv. Kódex. 200/A. § (1) bek.

³⁶ Kommentár a Bv.kódex 187/A §-hoz

1. Az elítélt nem helyezhető reintegrációs őrizetbe

A Bv. Kódex 187/C. §-a szabályozza azt az esetkört, amikor az elítélt nem helyezhető reintegrációs őrizetbe, így akkor ha

- a) az elítélttel szemben további szabadságvesztést kell végrehajtani,
- b) az elítélttel szemben folyamatban lévő büntetőügyben elrendelt előzetes letartóztatását a szabadságvesztés végrehajtásának idejére megszakították,
- c) a fogvatartása során engedélyezett reintegrációs őrizetet az elítéltnak felróható okból megszüntették,
- d) az egy évet meg nem haladó tartamú szabadságvesztésből legalább három, egy évet meghaladó tartamú szabadságvesztésből legalább hat hónapot nem töltött le,
- e) a megjelölt lakás az elektronikus távfelügyeleti eszköz elhelyezésére alkalmatlan.³⁷

2. A reintegrációs őrizet megszüntetésére kerül sor

A Bv. Kódex 187/E. § (1) bekezdése alapján a bv. szerv vezetője a reintegrációs őrizet megszüntetéséről haladéktalanul előterjesztést tesz a büntetés-végrehajtási bírónál, ha annak tartama alatt

- a) végrehajtandó szabadságvesztésről, új büntető ügyről érkezik értesítés,
- b) az elítélt a magatartási, illetve az elektronikus távfelügyeleti eszköz vállalt alkalmazási szabályait megszegi, az elektronikus távfelügyeleti eszközt megrongálja vagy használhatatlanná teszi,
- c) a kijelölt lakás az elektronikus távfelügyeleti eszköz elhelyezésére alkalmatlanná vált, vagy a befogadó nyilatkozatot tevő a nyilatkozatát visszavonta, és az elítélt nem tud megjelölni másik olyan lakást, amely a reintegrációs őrizet végrehajtási helyeként kijelölhető lenne.³⁸

3. Objektív körülmény miatt nem kerül sor a reintegrációs őrizetbe

Az ingatlan vagy a távfelügyeleti eszköz alkalmazhatósága kizárt,³⁹ ha:

- a) az ingatlanban nem áll rendelkezésre elektromos hálózat és emiatt a távfelügyeleti eszköz feltöltése nem biztosítható;
- b) nem áll rendelkezésre a távfelügyeleti eszköz adatforgalmazásához szükséges hálózati lefedettség és jelerősség az ingatlan valamennyi helyiségében;
- c) az ingatlan lakhatásra bármely ok miatt alkalmatlan;
- d) a reintegrációs őrizetbe helyezendő fogvatartott létfenntartását a közüzemek hiánya (ivóvízellátás vagy fűtés) veszélyezteti;
- e) a fogvatartott által megjelölt kontakt személy, vagy az ingatlanban életvitelszerűen tartózkodók bármelyike kriminológiai szempontból veszélyeztetik a reintegrációs őrizetbe helyezendő fogvatartott eredményes reintegrációját.

³⁷Az elektronikus távfelügyeleti eszköz alkalmazhatóságának feltétele, hogy a reintegrációs őrizet végrehajtására kijelölt ingatlan rendelkezzen: a) elektromos hálózattal és folyamatos tápellátással, b) az elektronikus távfelügyeleti eszközök adatforgalmazásához szükséges hálózati lefedettséggel és jelerősséggel. [10/2015. (III. 30.) BM rendelet 4. §]

³⁸Bv. Kódex 187/E. § (1) bek.

³⁹30/2015. (IV. 17.) OP szakutasítása, III/15.

Összegezve az eddigi ismereteket, látjuk, hogy a reintegrációs őrizet egy „többszereplős” eljárás, ahol nemcsak a büntetés-végrehajtási bírónak, hanem a védőnek, a pártfogó felügyeletnek és a bv. intézetnek is komoly szerepe van.

7. Összegzés

Az elektronikus felügyelet jelentős költségmegtakarítással jár a költségvetés számára, igaz, az EM technikai feltételeinek kialakítása igényel egy egyszeri nagyobb beruházást, ezt követően azonban a felügyelet jóval kevesebb pénzbe kerül, mint a büntetés-végrehajtási intézetben történő elhelyezés.

Összehasonlításként tekinthetjük, hogy az EM használatának napi költsége Angliában 12,10 angol font, Észtországban 2,64 euró, Finnországban 3-4 euró, Franciaországban 15,50 euró, Németországban 30 euró, Norvégiában 100 euró, Lengyelországban 4,3 euró, Portugáliában 16,35 euró, Svédországban 3,45 euró, Svájcban 65 euró.⁴⁰ *Míg Európában átlagosan egy fogvatartott napi eltartási költsége őrzéssel és ellátással kb. 60-80 euró között van, addig az elektronikus felügyelet működtetésének költségét napi 21 euróra becsülik.*⁴¹

Az EM mellett szól mindenképpen az, hogy a büntetés ilyen formában történő végrehajtása tehermentesíti a büntetés végrehajtási intézeteket. Az elítélt megtarthatja a munkáját, továbbra is pénzt keres, gyermekét otthon nevelheti, szociális kötelezettségeinek eleget tud tenni. Az elítélt a pénzzel az általa elkövetett bűncselekmény sértettje számára is tud kártalanítást vagy jóvátételt fizetni.

Az elektronikus felügyelet szabadságkorlátozó jellegéből adódóan korlátozza az elítélt személyi szabadságát, azonban kevésbé korlátoz, mint a végrehajtandó szabadságvesztés büntetés, nem jár fizikai kényszer alkalmazásával. Vitathatatlan azonban az intézkedés végrehajtásával járó folyamatos „láthatatlan” ellenőrzés, és a szabályok be nem tartása esetére kilátásba helyezett szabadságvesztés büntetés pszichikai hatása. Felmerült ezen túlmenően az elítélt más alkotmányos alapjogainak, például az emberi méltósághoz való jog, a magánszféra, magánlakás, valamint a házasság és család védelmének érintettsége. Egyes vélemények szerint az Electronic Monitoring a magánélet „orwelli”, totális ellenőrzését valósítja meg.⁴²

⁴⁰ Pinto, Susana – Nellis, Mike: *Survey of Electronic Monitoring in Europe, Analysis of Questionnaires*. 2012, 2–3.
<http://www.coe.int/t/DGHL/STANDARDSETTING/PRISONS/PCCP%20documents%202013/Analysis%20questionnaires%202012.pdf> (megtekintés ideje: 2015.december 1.)

⁴¹ Elektronische Fußfessel: Österreich testet in einem Pilotversuch den Einsatz elektronischer Fußfesseln für Gefangene. *NJW-Spezial* 2006, 92. Idézi Mohácsi Barbara: A szabadságvesztés-büntetés lehetséges „alternatívái”, *Jogi tanulmányok*, Az Eötvös Lorand Tudományegyetem Állam-és Jogtudományi Doktori Iskolájának folyóirata, 2010.I.kötet 368.

⁴² Weichert, Thilo: Der elektronische Hausarrest aus Sicht des Datenschutzes. *StV*, 2000, 335–339. Idézi Mohácsi: i. m.

Irodalomjegyzék

- Bogotyán Róbert: Telekommunikációs eszközök alkalmazása a büntetés-végrehajtásban Börtönügyi Szemle 2018.évi 4. szám 19. oldal.
 - Schäffner, C., Kredens, K., & Fowler, Y. (Eds.). (2013). Interpreting in a Changing Landscape: Selected Papers from Critical Link 6 (Vol. 109). John Benjamins Publishing. <https://doi.org/10.1075/btl.109>
 - Bowcott, O. (2017): Videolinks in court trials undermine justice system, says report. Online: [https:// www.theguardian.com/law/2017/oct/23/videolinks-in-court-trials-undermine-justice-system-says-report](https://www.theguardian.com/law/2017/oct/23/videolinks-in-court-trials-undermine-justice-system-says-report)
 - Schmechl János: Az új szabályozás főbb szakmai elemei és üzenetei. *Börtönügyi Szemle*, 2013/4., 21.
 - HM Courts & Tribunals Service, Ministry of Justice. (2018). Video hearing pilot launched. Online: <https://www.gov.uk/government/news/video-hearing-pilot-launched>
 - Fowler, Y. (2007). Interpreting into the ether: interpreting for prison/court video link hearings. In Proceedings of the Critical Link 5 conference, Sydney, 11-15/04/2007.
 - Gibbs, P. (2017). Defendants on video- conveyor belt justice or a revolution in access? Online: [https:// www.barrowcadbury.org.uk/wp-content/uploads/2017/10/TJ_Disconnected.pdf](https://www.barrowcadbury.org.uk/wp-content/uploads/2017/10/TJ_Disconnected.pdf)
 - Faller, K. C. & Vandervort, F. (2012). What works in child welfare. Online: <https://cacnc.org/wpcontent/uploads/2016/06/Powerpoint-on-protecting-child-witnesses-in-court-mental-healthissues-and-legal-provisions.pdf> Faller,
 - Brett, A., & Blumberg, L. (2006). Video-linked court liaison services: forging new frontiers in psychiatry in Western Australia. *Australasian Psychiatry*, 14(1), 53-56. <https://doi.org/10.1080/j.1440-1665.2006.02236.x>
 - Ryan, P., Evers, M., (2016): Exploring eCourt innovations in New South Wales civil courts. Online: <https://kanizsaujsag.hu/hir/201811/szazezreket-milliokat-sporolhat-a-birosag-az-allamnaka-tavmeghallgatassal/>
 - Pinto, Susana – Nellis, Mike: *Survey of Electronic Monitoring in Europe, Analysis of Questionnaires*. 2012, 2–3. <http://www.coe.int/t/DGHL/STANDARDSETTING/PRISONS/PCCP%20documents%202013/Analysis%20questionnaires%202012.pdf> (megtekintés ideje: 2015.december 1.)
 - Elektronische Fußfesseln: Österreich testet in einem Pilotversuch den Einsatz elektronischer Fußfesseln für Gefangene. *NJW-Spezial* 2006, 92. Idézi Mohácsi Barbara: A szabadságvesztés-büntetés lehetséges „alternatívái”, *Jogi tanulmányok*, Az Eötvös Lorand Tudományegyetem Állam-és Jogtudományi Doktori Iskolájának folyóirata, 2010.I.kötet 368.
 - Weichert, Thilo: Der elektronische Hausarrest aus Sicht des Datenschutzes. *StV*, 2000, 335–339.
-

A tulajdonjog természetjogi értelmezése a klasszikus jogelméletben: velünk született vagy szerzett jog-e?

Petrasovszky Anna*

A tanulmány a tulajdonjog természetjogi értelmezését vizsgálja a klasszikus jogelméletben. Hobbes, Locke, Rousseau, Kant és Fichte eltérő válaszokat adtak arra, hogy a tulajdon velünk született alapjog-e vagy szerzett, társadalmi konstrukció. Hobbesnál a tulajdon csak az állam által biztosítható, Locke a munkából vezeti le, Rousseau pedig az egyenlőtlenség forrását látja benne. Kant a tiszta ész következtetéseiből igazolja, míg Fichte a szabadság kibontakozásának feltételeként értelmezi. A magyar jogelméletben Szibenliszt Mihály képviselt köztes álláspontot: szerinte a tulajdon nem velünk született, de nem is csupán az állami konstrukció, hanem a személyiségi jogból fakadó szerzett jog. A tanulmány bemutatja, hogy ez a felfogás hogyan illeszkedik a 18-19. századi természetjogi vitákba, és miként járult hozzá a modern jogállamiság eszméjéhez.

Kulcsszavak tulajdonjog, természetjog, veleszületett jog, szerzett jog, Hobbes, Locke, Rousseau, Kant, Fichte, Zeiller, Szibenliszt

The concept of property in natural law within classical legal theory: innate or acquired rights

This study examines the natural law interpretation of property rights in classical legal theory. Thinkers such as Hobbes, Locke, Rousseau, Kant and Fichte offered divergent answers to whether property is an innate right or a socially constructed, acquired right. For Hobbes, property is secured only by the state; Locke derived it from labour; Rousseau saw it as the root of inequality; Kant grounded it in pure reason; and Fichte viewed it as a condition of human freedom. In Hungarian legal thought, Mihály Szibenliszt articulated an intermediate position: property is not innate, nor solely a creation of the state, but an acquired right rooted in the right of personality. The study highlights how Szibenliszt's conception fits into the broader natural law debates and how it contributed to shaping the idea of the modern rule of law.

Keywords: property rights, natural law, innate rights, acquired rights, Hobbes, Locke, Rousseau, Kant, Fichte, Zeiller, Szibenliszt.

<https://doi.org/10.32980/MJSz.2025.3.285>

* Egyetemi docens, Miskolci Egyetem, Állam- és Jogtudományi Kar, Jogtörténeti és Jogelméleti Intézet, Jogtörténeti Tanszék.

1. Bevezetés

A tulajdonjog kérdése minden jogfilozófiai és politikaelmélet egyik legérzékenyebb és legvitatottabb területe. Amióta a természetjogi a 17. században új lendületet kapott, a jogtudomány és a politikafilozófia meghatározó szerzői rendre visszatértek a tulajdon eredetének, legitimitációjának és tartalmának kérdésköréhez. A 18-19. század fordulóján, amikor Európa a feudalizmus maradványai és a modern polgári társadalmak intézményesülése között feszített átmenetet élte meg, a tulajdonjog elméleti alapjainak tisztázása még sürgetőbb feladattá vált.

Ebben az időszakban a természetjogi iskola képviselői, sőt a természetjogi tanokat kritikus szemmel bírálók is – Hobbes-tól és Locke-tól Rousseau-n át Kantig és Fichtéig – különféle válaszokat kerestek arra a kérdésre, hogy vajon a tulajdon velünk született, az emberi lét természetéből fakadó jog-e, vagy inkább szerzett jogként, egy társadalmi és jogi folyamat eredményeként értelmezhető-e.

A magyar jogelméleti gondolkodásban Szibenliszt Mihály munkássága jelentős állomást képvisel e vitában. Ő ugyanis olyan köztes álláspontot alakított ki, amely egyszerre törekedett a természetjog klasszikus tradícióinak megőrzésére, ugyanakkor elhatárolódott a tulajdon teljes mértékben velünk született jogként való felfogásától.

Tanulmányomban azt mutatom be, hogy miként jelent meg a tulajdonjog a természetjogi vitákban, milyen helyet kapott a szerzett jogok rendszerében, hogyan értelmezte Szibenliszt Mihály a tulajdon eredetét, és milyen viszonyban álltak e felfogások a nagy európai elődök gondolataival. A cél nem pusztán az egyes álláspontok ismertetése, hanem annak érzékeltetése is, hogy a tulajdonjog kérdése miért vált a természetjog központi témájává, és hogyan járult hozzá a modern jogállamiság és a polgári társadalom alapjainak lefektetéséhez.

2. A tulajdonjog dilemmája a természetjogi gondolkodásban

A természetjog a felvilágosodás korában azzal az igénnyel lépett fel, hogy minden emberi közösség felett álló, egyetemes érvényű normákat fogalmazzon meg. Ezek közé a normák közé tartoztak az ember veleszületett és szerzett jogai. A velünk született jogok közvetlenül az emberi létezésből következnek, olyan jogokból fakadnak, mint az ember élethez, szabadsághoz és biztonsághoz való legalapvető jogai. A kérdés azonban az volt, hogy vajon a tulajdon is ezek közé a jogok közé tartozik-e, vagy inkább a társadalmi együttélés és a jogalkotás eredményeként alakult ki.

2.1. Hobbes: a tulajdon és az erő viszonya. Thomas Hobbes (1588-1679) a természeti állapotról alkotott vízióját a *Leviatán* című művében¹ fejtette ki. Nála a természeti állapot nem békés együttélés, hanem "mindenki háborúja mindenki

¹ Thomas Hobbes: *Leviatán*, Kossuth Könyvkiadó. Budapest 1999.

ellen".² Ebben a helyzetben az ember mindent magáénak mondhatott, amire képes volt rátenni a kezét, de ez nem járt tartós és biztonságos birtoklással. A tulajdon tehát Hobbes szerint nem tekinthető természetes, az embert születésétől fogva megillető jognak, hanem az erő és a hatalom pillanatnyi eredménye.³ Csak az állam, a szuverén hatalom megjelenésével válik lehetővé a tulajdonjog biztosítása.⁴

Ez a felfogás jelentőségteljes, mert rámutat arra, hogy a tulajdon stabilitása intézményi garanciák nélkül elképzelhetetlen. Hobbes pesszimista antropológiai képe, az ember önző és erőszakos természete, alátámasztotta az erős államhatalom szükségességét. A tulajdon nála tehát nem velünk született, hanem az állam által biztosított szerzett jog.

2.2. Locke: a munka és a természet összekapcsolása. John Locke (1632-1704) egészen más következtetésre jutott. A *Második értekezés a polgári kormányzatról* című művében a munkaelmélet alapján igazolta a tulajdont.⁵ Szerinte minden ember saját testének és munkájának tulajdonosa, és amikor munkáját a természet tárgyaival egyesíti – például földet művel meg vagy gyümölcsöt termel – akkor jogosan formálhat tulajdont azokra.

Locke gondolata alapjaiban változtatta meg a tulajdonról való gondolkodást. Nála a tulajdon a veleszületett jogok szerves része, amely az emberi szabadság és önrendelkezés kifejeződése. Bár elismerte a társadalmi szerződés és az állam szerepét a tulajdon védelmében, de úgy vélte, hogy az állam hatalma csak annyiban legitim, amennyiben a polgárok természetes, veleszületett jogait – köztük a tulajdont – védi.⁶ Ez a gondolat óriási hatással volt a modern polgári társadalmak kialakulására.

2.3. Rousseau: a tulajdon mint az egyenlőtlenség forrása. Jean-Jacques Rousseau (1712-1778) a *Társadalmi szerződés*⁷ és az *Értekezés az emberek közötti egyenlőtlenség eredetéről* című műveiben⁸ radikálisan más álláspontra helyezkedett.

² Nagy Levente: Thomas Hobbes és a természeti állapot dilemmái I. In: *METSZETEK* 9 (3), 2020 15-16. DOI 10.18392/metsz/2020/3/1 <https://ojs.lib.unideb.hu/metszetek/article/download/11536/10240/23822>

³ Johan Olsthoorn: Hobbes on justice, property rights and self-ownership, In *History of Political Thought* 36 (3), 471-498.

⁴ Laurens van Apeldoorn: Hobbes on Property: Between Legal Certainty and Sovereign Discretion, In *Hobbes Studies* 34 (1) 58-79. (2011) <https://philpapers.org/rec/VANHOP-5>

⁵ John Locke: *Második értekezés a polgári kormányzatról*, Polis Könyvkiadó, Kolozsvár 1999, és John Locke: *Second Treatise of Government*, Chapter V. (Of Property), <https://press-pubs.uchicago.edu/founders/documents/v1ch16s3.html>

⁶ Lawrence C. Becker: The Labor Theory of Property Acquisition, In: *The Journal of Philosophy* Vol. 73. No. 18. (1976), 685-702. <https://www.jstor.org/stable/2025823>; és Frivaldszky János: John Locke: A kormányzat a tulajdonjog biztosítására jött létre megbízási szerződéssel, In: *A jogi gondolkodás mérföldkövei*, Szent István Társulat, Budapest, 2016. 224-253. <https://publikacio.ppke.hu/id/eprint/2711> Lásd még: Sereg Péter: A bírósági függetlenség kérdése a hatalmi ágak rendszerében különös tekintettel a bírói hatalom gyakorlásáról szóló 1869. évi IV. törvénycikkre, In *Advocat*, 2022., XXV. évfolyam, 1. szám, 5-6. o.

⁷ Jean-Jacques Rousseau: *A társadalmi szerződés vagy a politikai jogtudomány alapelvei*, fordította: Mikó Imre, Bibliotheca Könyvkiadó, Budapest, 1959.

⁸ Jean-Jacques Rousseau: *Az emberek közötti különbségek*, fordította: Bodánfy Ödön, Franklin-Társulat Nyomdája, Budapest, 1905.

Szerinte az ember eredendően szabad és egyenlő volt a természeti állapotban, ám az első föld bekerítése és a magántulajdonként való kijelölése indította el az egyenlőtlenség és az elnyomás történetét.

Rousseau számára a tulajdon nem természetes jog, hanem társadalmi és politikai konstrukció, amelyet az állam szentesít. Ebből következik, hogy a tulajdonhoz való jog nem az emberi természetből, hanem közösségi megegyezésből fakad⁹. Rousseau nézetei nagy hatással voltak a radikális demokratikus és szocialista irányzatokra, amelyek a tulajdon társadalmi korlátozását hangsúlyozzák.

2.4. Kant: a tiszta ész konstruált joga. Immanuel Kant (1724-1804) a *Metaphysische Anfangsgründe der Rechtslehre* című művében¹⁰ árnyaltabb álláspontot képviselt. Úgy vélte, hogy a tulajdont nem lehet pusztán tényekből – birtoklásból vagy használatból – levezetni.¹¹ A tulajdon igazolásához a tiszta ész következtetéseiére van szükség.

A tulajdon nála nem veleszületett jog, de nem is egyszerűen pozitív jogi kategória: a tulajdonjog a jogalanyok közötti kölcsönös elismerésen alapuló racionális konstrukció. Ez az elmélet egyensúlyt teremtett a természetjogi és a pozitivisták megközelítés között, és teret nyitott az észjogi iskola kibontakozása számára.

2.5. Fichte: a szabadság és tulajdon kapcsolata. Johann Gottlieb Fichte (1762-1814) *Grundlage des Naturrechts nach Principien der Wissenschaftslehre* című művében¹² a tulajdon kérdését a szabadság perspektívájából vizsgálta. Úgy vélte, hogy az ember szabad cselekvőként csak akkor valósíthatja meg saját céljait, ha rendelkezik olyan külső dolgokkal, amelyek felett uralmat gyakorolhat. A tulajdon tehát a személyiség kibontakozásának előfeltétele.¹³

3. Szibenliszt Mihály és a kantianus észjog magyarországi recepciója

A 18-19. század fordulóján Magyarországon is élénk vita bontakozott ki arról, hogy a tulajdonjog milyen természetű jog: velünk született alapjog vagy szerzett, azaz állami és társadalmi intézmények által meghatározott jogosultság. E vitában különösen kiemelkedő szerepet játszott Szibenliszt Mihály, aki az osztrák és német

⁹ Andorkó Imre: A tulajdonhoz való jog védelmének kialakulása, In: Debreceni Jogi Műhely 2013, (X. évfolyam) 1. szám (január) 1-23. <https://ojs.lib.unideb.hu/DJM/article/download/5994/5604>

¹⁰ Immanuel Kant: *Die Metaphysik der Sitten. 1. Metaphysische Anfangsgründe der Rechtslehre*, Königsberg: bey Friedrich Nivolovius, 1797. Online: Bayerische Staatsbibliothek -Digitale Sammlungen, <https://www.digitale-sammlungen.de/de/details/bsb10927036>

¹¹ "Kant argues that property is not derived from mere facts such as possession or use, but must be justified by pure reason [...]" Immanuel Kant: *The Metaphysics of Morals* (M. Gregor. ford.), Cambridge University Press, Cambridge, 1996, 101.

¹² Johann Gottlieb Fichte: *Grundlage des Naturrechts nach Principien der Wissenschaftslehre*, Iena & Leipzig, C. E. Gabler, 1796. <https://archive.org/details/grundlagedesnatu00fich>

¹³ Igor Arrese H. O.: The Idea of Liberty in the Fichtean Natural Right, In: *Anales del Seminario de Historia de la Filosofía* 36 (2), DOI: 10.5209/ashf.57896. 407-419. és Jerzy Kochan: Johann Gottlieb Fichte and Freedom, In: *Nova Krytyka: czasopismo filozoficzne* 41. szám 2019, 59. <https://wnus.usz.edu.pl/nk/file/article/download/15885.pdf>

filozófiai hatások nyomán a kantianus észjog egyik legfontosabb magyar képviselőjévé vált.

Szibenliszt Mihály *Institutiones juris naturalis* című, kétkötetes művében.¹⁴ fejtette ki részletesen természetjogi nézeteit. Az ő munkásságában figyelhető meg először, hogy a magyar jogi oktatásban a Martini-féle, hagyományos természetjogi irányzat helyét a Franz von Zeiller által kidolgozott új tanterv szellemében egy modern, kantianus alapú észjogi szemlélet váltotta fel. Ezzel Szibenliszt nemcsak közvetítő szerepet vállalt a nemzetközi filozófiai irányzatok és a hazai jogtudomány között, hanem új alapokra helyezte a magyar jogelméleti gondolkodást is.

3.1. A veleszületett és szerzett jogok fogalma Szibenlisztnél. Szibenliszt szerint az embert mind a természeti állapotban, mind pedig egy állami társulás tagjaként, azaz állampolgárként nemcsak velünk született jogok, hanem szerzett jogok is megilletik.¹⁵ A jogszerzés folyamata bővíti az egyén saját hatáskörét, ugyanakkor szükségszerűen korlátozza másokét. Éppen ezért hangsúlyozza, hogy a jogszerzés mindig feltételes, soha nem abszolút.

Szibenliszt ugyanis a velünk született és szerzett jogok csoportosítás mellett egy eltérő másik, Zeiller természetjogi koncepciójában is megjelenő kategóriapárt is bevezetett¹⁶. Eszerint az embert – létezzen akár természeti állapotban, tartozzon akár állampolgárként egy államhoz – abszolút és hipotetikus jogok illetik meg. Abszolútnak (*jus absolutum*) azokat a jogosultságokat tekinti, amelyeknek megléte semmilyen tényhez nem köthető, feltétel nélkül érvényesülnek, így ezt a kategóriát azonosíthatjuk a velünk született jogokkal (*jura connata*). A hipotetikus jog (*jus hypotehticum*) elnevezés alatt olyan jogokat ért, amelyek valakit bizonyos megelőző tények alapján, vagyis feltételhez kötötten illenek meg, így ezek a szerzett jogok (*jura acquisita*) kategóriájában sorolhatóak.¹⁷ Az egyént megillető jogoknak ez a fajta párba állítása ugyancsak a kanti koncepció átvételét jelenti.¹⁸

Valamennyi velünk született jogot vissza lehet vezetni egy elsődleges, legfőbb jogra, ami nem más, mint az ember személyiségi joga (*jus personalitatis*), amelyen a jogok alanyaként megjelenő, racionális és szabadságát megőrző, arra igényt tartó ember méltóságát kell érteni. Ez az emberi méltóságot megtestesítő személyiségi

¹⁴ Szibenliszt Mihály: *Institutiones juris naturalis* I. köt. *Jus naturae extrasociale complectens*, II. köt. *Jus naturae sociale complectens*, Jaurini, Typis Leopoldi Streibig 1820, 1821.

¹⁵ A 18. és még 19. század elején is vallott német természetjog szerint „a természetes jogok az embert a maga természeti állapotában illetik meg, vagyis a társadalmon kívül. A társadalomban ezzel szemben mindenkinek a maga rendi hovatartozása szerint járó pozitív jogai és kötelezettségei vannak.” [...] Ez tükröződik az osztrák polgári jogi kodifikációban is. A Galíciában 1786-ban hatályba lépett, személyi joggal foglalkozó része a „veleszületett jogokkal” (28-31. §§.) szembe állítja a szerzett jogokat (ezek között az előjogokat is), amelyek alapján az emberek közötti különbség „elkerülhetetlen, sőt szükséges” (32. §.) Sólyom László: *A személyiségi jogok elmélete*, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1983, 56. p.

¹⁶ Francisci Nobilis de Zeiller: *Jus naturae privatum*, Edition Germanica tertia Latine reddita a Francisco Nobili de Egger, Viennae, apud Car. Ferdinandum Beck, MDCCCXIX. 40. §. 55.

¹⁷ Szibenliszt Mihály: *Institutiones*. Tomus I. Liber I. Pars I. Caput I. 42. §. 46. p. és Zeiller-Egger: *Jus naturae privatum* 39.§. 54-55.

¹⁸ Immanuel Kant: *The Philosophy of Law: An Exposition of the Fundamental Principles of Jurisprudence as the Science of Right*, trans. W. Hastie (Edinburgh: T. & T. Clark,) 1887. 55-56. <https://oll.libertyfund.org/titles/hastie-the-philosophy-of-law>

jog mindazon cselekedet szabad kifejezésére irányul, ami nem zavarja az emberek társas együttélését.¹⁹

A szerzett jogokat Szibenliszt olyan jogosultságoknak tekinti, amelyek valamely konkrét tény bekövetkeztével jönnek létre, s ezért a "hipotetikus természetjog" tárgyát képezik. E kategóriába sorolja a *tulajdonjogot* is, amelyet úgy határoz meg, mint *egy adott dolog állagával és az abból származó hasznokkal való önkényes rendelkezés jogát*. A tulajdonjogot szerinte nem lehet velünk született jogként értelmezni, hiszen, ha így tennénk, akkor bárki bármilyen dolgot önkényesen használhatna, míg ezzel szemben a tulajdonjog alapján csakis a tulajdonost illeti meg az a jog, hogy a dolgot mindenki más kizárásával használhassa.²⁰

Ez a definíció több szempontból is eltér a klasszikus természetjogi megközelítésektől. Szibenliszt hangsúlyozza, hogy a tulajdonjog nem totális értelemben értendő, vagyis nem terjed ki az ember személyére és javaira, mint Hobbes-nél és Locke-nál. Nála a tulajdon kizárólag külső dolgokra vonatkozik, amelyeken az egyén kizárólagos rendelkezési jogot szerezhet.

3.2. Az eredeti tulajdonszerzés feltételei. Szibenliszt az eredeti szerzőmód három feltételét különbözteti meg:

1. Objektív megszerezhetőség – a tulajdonjog tárgya mások jogainak sérelme nélkül legyen megszerezhető, birtokba vehető.
2. Szubjektív akaratnyilvánításon alapuló birtokbavétel (*apprehensio*) – a szerző fél tulajdonszerzési és birtokbavételi szándéka nyilvánvaló és egyértelmű legyen.
3. Külső kifejeződés, jelzés a külvilág felé (*signatio*) – egyértelmű legyen mások számára annak kifejezése, hogy a szerző a dolgot sajátjaként kívánja birtokolni.

E három feltétel teljesülése együtt adja a foglalás (*occupatio*) jogcímét, amely az eredeti tulajdonszerzés alapja. Szibenliszt értelmezésében a foglalás nem csupán fizikai birtokbavételt jelent, hanem jogi aktust is, amelyben az egyén kifejezi akaratát a kizárólagos rendelkezésre.²¹

3.3. A tulajdon és az állam viszonya. Szibenliszt egyik legérdekesebb tétele az, hogy a tulajdonjog nem az államtól ered, hanem megelőzi azt. Ezzel szembe helyezkedik Rousseau felfogásával, aki szerint a tulajdonjog az állam és a pozitív jog terméke. Szibenliszt szerint az állam szerepe nem a tulajdonjog létrehozása, hanem annak őrzése és védelme.²²

¹⁹ „*Omnia jura connata [...] ad primum, supremumque reduci possunt. [...] Hoc primum supremumque jus, seu primitivum per eminentiam, est jus personalitatis, h. e. jus dignitatem entis rationalis, et liberi conservandi, tuendique, seu praetendendi, ut homo tamquam subjectum jurium aestimetur: vel etiam libertas ad omnes actiones, quibus socialitas personarum non turbatur.*” Szibenliszt Mihály: *Institutiones*. Tomus I. Liber I. Pars I. Caput I. 43. §. 47.

²⁰ „*Jus dominii non esse connatum, sed acquisitum, patet. Nam jus dominii cum juribus connatis stat in contradictione; quia vi juris connotatorum quilibet qualibet re externa pro arbitrio uti potest, vi juris dominii autem dominio competit jus omnes reliquos ab usu rei excludendi*” Szibenliszt Mihály: *Institutiones*. Tomus I. Liber I. Caput III. 70. §. 76.p. Vö: Zeiller-Egger: *Jus naturae privatum* 57. §. 78.

²¹ Szibenliszt Mihály: *Institutiones*. Tomus I. Liber I. Caput.70-76. §§. 76-85., Vö: Zeiller-Egger: *Jus naturae privatum* 59-62. §§. 63.

²² *Ad evitandos errores, quibus dubia dominii signa occasionem praebere solent, et ad praeveniendum*

Ez az álláspont közel áll Kant elméletéhez, amely szerint a tulajdon a tiszta ész következtetései által levezethető. Szibenliszt úgy véli, hogy a tulajdonjog már a természeti állapotban is létezett, noha ott érvényesülése korlátozott volt. Az állam feladata, hogy a tulajdon feletti vitákat szabályozza, és biztosítsa a békés együttélést.

4. A klasszikus gondolatokhoz való viszony és a szibenliszti középút

Szibenliszt Mihály gondolkodását akkor érthetjük meg igazán, ha elhelyezzük a klasszikus természetjogi viták kontextusában. Hobbes, Locke, Rousseau, Kant és Fichte mind más-más alapvetést adtak a tulajdonról, és ezekhez képest Szibenliszt sajátos köztes pozíciót alakított ki.

Hobbes pesszimista emberképe szerint – mint láttuk – a tulajdon a természeti állapotban instabil, pusztán az erősebb előnye. Az állam hozza létre és garantálja a tulajdont, nélküle az nem létezhet. Szibenliszt ugyan osztja Hobbes azon belátását, hogy a természeti állapotban konfliktusokkal jár, mégis úgy véli, hogy a tulajdon jogcíme nem az államtól származik, hanem az ember veleszületett személyiségi jogából fakadóan annak kiterjesztéseként értelmezhető. Ez a különbség lényeges: Hobbes szerint a tulajdon az állam teremtménye, míg Szibenliszt szerint az állam azt csak védelmezi és szabályozza. A két nézet közti hasonlóság abban ragadható meg, hogy mindketten hangsúlyozzák az állami rend szerepét a tulajdon biztonságos gyakorlásában.

Locke a tulajdont a munka és a természet összekapcsolásából vezette le. A tulajdon nála a természetes, veleszületett jogok része, amely az emberi szabadság és önrendelkezés alapja. Szibenliszt számára is fontos, hogy a tulajdon az ember személyiségéből fakadó jogosultság, ám elutasítja azt, hogy a tulajdon bármilyen feltétel nélküli velünk született jog lenne. Ez a különbség finom, mégis jelentős: Locke-nál a tulajdon természetes, veleszületett jog, amelyet az állam csak véd, Szibenlisztnél viszont olyan feltételes jog, amely ugyan veleszületett személyiségi jogból fakad, de vele nem egyenrangú. Így Szibenliszt álláspontja közelebb áll Kant kompromisszumos megoldásához, mint Locke természetjogi radikalizmusához.

Rousseau a tulajdonban látta az egyenlőtlenség és az elnyomás eredőjét. Nála a tulajdon nem természetjogi kategória, hanem a társadalmi együttélés és a pozitív jog terméke. Szibenliszt határozottan elutasította ezt a felfogást: szerinte a tulajdon nem az állam által létrehozott intézmény, hanem olyan jogosultság, amely – mint

litibus circa meum et tuum oriundis; bonum est, si homines inter se de signis, dominium indicantibus, convenient. Ideo certum est, omne dubium circa talia signa non nisi in Civitate per determinatas dispositiones tolli posse; at propterea non sequitur, jus dominii ex effectu societatis civilis esse derivandum, societas enim civilis dominii titulum non creat, ut Rousseau erronee docuit, sed societas civilis dominium tantum conservat, et tuetur." Szibenliszt Mihály: *Institutiones*. Tomus I. Liber I. Caput III. 77. §. 85., A 19. századi magyar házassági vagyoni jogi intézményként működő közszerzeményi rendszer is jól példázza, hogy a magántulajdon társadalmi-jogi konstrukcióként is szerveződik, ami Rousseau koncepcióját erősíti, tovább Szibenliszt "szerzett jog" kategóriájához is illeszkedik (a családi vagyoni jogban a jogosultság szerződések és törvényi rend révén keletkezik.) Lásd Koncz Ibolya Katalin: *Community Property as one of the Special Institutions of Hungarian Matrimonial Property Law of the 19th Century*, In: *Journal on European History of Law* 4 (2), 2013. <https://www.cceol.com/search/article-detail?id=192181>

láttuk – megelőzi a *civilis nexus-t*, az állami létet.

Kant álláspontja szerint a tulajdon nem pusztán tény, hanem racionális konstrukció, amely a jogalanyok kölcsönös elismerésén alapul. Szibenliszt ehhez az elképzeléshez kapcsolódott a legszorosabban. Ő is úgy vélte, hogy a tulajdon jogcíme nem a pusztá birtoklásból fakad, hanem az ember személyiségéhez kötődik, racionális módon igazolható jogosultság.

Fichte szerint az ember szabadsága csak akkor valósulhat meg teljesen, ha rendelkezik olyan külső dolgokkal, amelyek felett kizárólagos uralmat gyakorolhat. A tulajdon tehát nem pusztán gazdasági vagy jogi kategória, hanem a személyiség kibontakozásának feltétele. Szibenliszt ezzel rokon álláspontot fogalmazott meg annyiban, hogy ő is a személyiségi jogokból vezette le a tulajdont.²³ Ugyanakkor, míg Fichte inkább filozófiai-antropológiai szinten, a szabadság feltételeként hangsúlyozta a tulajdont, Szibenliszt inkább jogdogmatikai oldalról ragadta meg a fogalmat, és a szerzett jogok rendszerében helyezte el.

A 20. századi jogtudósok közül Szabó Imre úgy értékelte Szibenliszt álláspontját, mintha az "feudális maradványokat" hordozna. Szerinte Szibenliszt nem vállalta fel Grotius eredeti természetjogi felfogását, amely a tulajdont - ha nem is velünk született jogként – de alapjogként ismerte el.²⁴ Valójában azonban Szibenliszt érvelése éppen hogy olyan kompromisszumos megoldás volt, amely elutasította a tulajdon feltétel nélküli veleszületett jogként való értelmezését, ugyanakkor alapvető jogi kategóriának tekintette, amely nélkülözhetetlen az ember társadalmi együttélésében. Nem véletlen, hogy a szerzett jogok hierarchiájában elsőként a tulajdonjogot említi.

Következtetés

A tulajdonjog történeti és elméleti vizsgálata minden korszakban az emberi együttélés egyik alapkérdése volt. Nem véletlen, hogy a természetjogi gondolkodás képviselői mind különböző, sokszor egymással élesen szemben álló válaszokat adtak arra, hogy vajon a tulajdon az emberi természetből fakadó, velünk született jog-e, vagy inkább társadalmi és jogi konstrukció, amely az államhoz kötődik. A viták közös vonása, hogy mindannyian felismerték: a tulajdon nem pusztán gazdasági kategória, hanem olyan intézmény, amely az emberi szabadság, biztonság és egyenlőség kérdéseit is alapvetően meghatározza.

A 17-19. századi szerzők különböző nézőpontjai rávilágítanak a tulajdonjog többdimenziós természetére. Hobbes pesszimista víziójában a tulajdon csak az állam által létrehozott rendben stabilizálható. Locke optimista elmélete a munkán keresztül

²³ „an in statu naturali jus dominii effective agnosceretur? Hobbes, Kant, et Fichte negant, sed ut facile conjici potest non tam ideo, quia deest Civitas, suprema potestas, quam quia homines in statu naturali indiscriminatim sibi summe malos repraesentant, quod est unilaterale, et arbitrium suppositum. [...] Denique tertio sumi potest: an jus dominii sine Civitate satis securum foret? Respondemus plene convicte cum adversariis nostris, tantum in Civitate verum, securumve dominium dari posse, quamvis etiam in Civitatibus omnimoda securitas haberi non possit;” Szibenliszt Mihály: Institutiones. Tomus I. Liber I. Caput III. 84. §. 95-96.

²⁴ Szabó Imre: *A burzsoá állam- és jogbölcselet Magyarországon*, Akadémiai Kiadó, Budapest, 1980, 43-44.

legitimálta a magántulajdont, ezzel a modern liberalizmus egyik alapkövét fektette le. Rousseau radikális kritikája szerint a tulajdon az egyenlőtlenség és az igazságtalanság forrása, míg Kant és Fichte a racionális szabadság és személyiség kibontakozásának feltételeként fogták fel a tulajdonhoz való jogot.

Ebben a gazdag eszméletörténeti közegben kell elhelyeznünk Szibenliszt Mihály gondolkodását, aki a kantianus észjog hazai képviselőjeként sajátos köztes álláspontot alakított ki. Szibenliszt felismerte, hogy a tulajdon nem lehet pusztán velünk született jog, hiszen az ilyen értelmezés anarchiához vezetne. Ugyanakkor elutasította azt is, hogy a tulajdon jogcíme kizárólag az államtól eredne. Az ő megoldása a szerzett jog fogalmában testesül meg: a tulajdonjog az ember személyiségi jogából fakad, és bizonyos feltételek mellett válik ténylegesen gyakorolhatóvá.

Ez a koncepció több szempontból is jelentős. Először is, Szibenliszt kidolgozta a tulajdonszerzés elvi kritériumait, ezáltal jogdogmatikai alapokra helyezte a tulajdonjog érvényesülését. Másodszor, meghatározta az állam szerepét: az állam nem a tulajdon létrehozója, hanem őrzője és védelmezője. Ezzel egyensúlyt teremtett a természetjogi és a pozitivista megközelítés között. Harmadszor, a szerzett jog fogalmának hangsúlyozásával hozzájárult a modern jogállamiság gondolatának megalapozásához, amelyben a jogok forrása nem kizárólag a születés vagy az állam akarata, hanem az ember cselekvési szabadságán alapuló jogszerzés folyamata.

Bár a 20. századi elemzők, – például Szabó Imre – kritikusan viszonyultak hozzá, sőt sokszor "feudális" maradványokat láttak nézeteiben, valójában Szibenliszt Mihály munkássága a jogi modernizáció egyik korai lépését jelentette.

Irodalomjegyzék

- Andorkó Imre: A tulajdonhoz való jog védelmének kialakulása, In: Debreceni Jogi Műhely 2013, (X. évfolyam) 1. szám (január) 1-23. <https://ojs.lib.unideb.hu/DJM/article/download/5994/5604>; <https://doi.org/10.24169/DJM/2013/1/1>
- Frivaldszky János: John Locke: A kormányzat a tulajdonjog biztosítására jött létre megbízási szerződéssel, In: *A jogi gondolkodás mérföldkövei*, Szent István Társulat, Budapest, 2016. 224-253. <https://publikacio.ppke.hu/id/eprint/2711>
- Jean-Jacques Rousseau: *A társadalmi szerződés vagy a politikai jogtudomány alapelvei*, fordította: Mikó Imre, Bibliotheca Könyvkiadó, Budapest, 1959.
- Jean-Jacques Rousseau: *Az emberek közötti különbségek*, fordította: Bodánfy Ödön, Franklin-Társulat Nyomdája, Budapest, 1905.
- Johan Olsthoorn: Hobbes on justice, property rights and self-ownership, In *History of Political Thought* 36 (3), 471-498.
- Laurens van Apeldoorn: Hobbes on Property: Between Legal Certainty and Sovereign Discretion, In *Hobbes Studies* 34 (1) 58-79. (2011) <https://philpapers.org/rec/VANHOP-5>; <https://doi.org/10.1163/18750257-bja10024>

- Lawrence C. Becker: The Labor Theory of Property Acquisition, In: *The Journal of Philosophy* Vol. 73. No. 18. (1976), 685-702. <https://doi.org/10.2307/2025823>.
 - Nagy Levente: Thomas Hobbes és a természeti állapot dilemmái I. In: *METSZETEK* 9 (3), 2020 15-16.; <https://doi.org/10.18392/metsz/2020/3/1>
 - Szabó Imre: *A burzsoá állam- és jogbölcselet Magyarországon*, Akadémiai Kiadó, Budapest, 1980, 43-44.
 - Szibenliszt Mihály: Institutiones. Tomus I. Liber I. Caput.70-76. §§. 76-85., Vö: Zeiller-Egger: Jus naturae privatum 59-62. §§. 63.
 - Thomas Hobbes: *Leviatán*, Kossuth Könyvkiadó. Budapest 1999
-
-